A. PERVENCEV

TÜZES FÖLD

DANTE

SZIKRA

MICHAEL SAYERS ☆ ALBERT E. KAHN

A NAGY ÖSSZEESKÜVÉS

SZIKRA KIADÁS BUDAPEST 1948

Az angol eredeti címe:
The great conspiracy against Russia
Megjelent a Boni & Gaer, Inc. kiadásában,
New York 1946

Fordította:

HÁZI ENDRE

Felelős kiadó: Seress Géza
Szikra Irodalmi és Lapkiadó Vállalat. Nyomdai Rt.
Felelős vezető: Nedeczky László.

A KIADÓ ELŐSZAVA

Rendkívül érdekes könyvet nyujt át a kiadó az olvasónak. A cári rendszer megdöntésének pillanatában — 1917 tavaszán — magában Oroszországban és az egész világon egy hihetetlen, szívós, hol föld felett, hol föld alatt dúló harc indult meg az orosz forradalom és az abból született állam, a szovjetállam ellen. Ez a harc négy esztendeig föld felett, fegyverrel a kézben folyt, mígcsak a Vörös Hadsereg 1921 nyarán az utolsó ellenforradalmi orosz vagy intervenciós idegen katonát is át nem kergette a határokon. Azután látszólag lekerült a nyilvános politika napirendjéről és a sötétbe bújt, Oroszországban a föld alá, külföldön a diplomácia festett kulisszái mögé. De amilyen mértékben csöndesedtek a napipolitika hullámai a mindjobban megszilárduló Szovjetunió körül, ugyanolyan, sőt hatványozott mértékben bontakozott ki az ellenforradalom nemzetközi vezérkarának hivatalos, de titkos aknamunkája a szocialista állam ellen. A nemzetközi politika élgarnitúrája, a diplomáciai életben reprezentáló államférfiak tekintélyes csoportja vett részt ebben az összeesküvésben, melyet a nemzetközi nagytőke bekapcsolt a maga érrendszerébe és onnan táplált. A különböző hatalmak titkos szolgálatának földalatti hálózatán át közlekedtek egymással és erjesztették, szervezték az érdekeltek az újabb intervenciót, a tőkés világ nagy ellenforradalmát.

És ez a szívós harc nem szűnt meg mind a mai napig. Forrt, sistergett, mint a láva a föld alatt és csak időnként egy-egy kirobbanás — a kaukázusi betörés, a frankfurti cservonyec-per, a moszkvai Tuhacsevszkij-per stb. — jelezte a benemavatottak előtt,

hogy valami ismeretlen erő dolgozik a nemzetközi politikában, valamiféle háló van kifeszítve, amelynek a szálai nem láthatók.

Ez volt az az ismeretlen erő, titkos háló, ez a grandiózus összeesküvés, amely ebben a könyvben tárul az olvasó ámuló szemei elé.

Óriási anyagot gyüjtöttek egybe és dolgoztak fel a szerzők. A Szovjetunió elleni mesterkedések történetének szerves megrajzolásához forrásul diplomáciai irattárak és a nagyhatalmak titkosszolgálatainak anyaga, továbbá emlékiratok s a korabeli napi sajtó stb. stb. szolgáltak. A szerzők szigorúan ragaszkodtak a bizonyítható valósághoz. Erre vonatkozóan álljon itt az ő nyilatkozatuk:

„Nincs a könyvben *egyetlen olyan esemény vagy párbeszéd sem*, amely kitalált volna. Az anyagot különböző dokumentumokból, történelmi kútforrásokból merítettük. Forrásainkat a szöveg között nevezzük meg, vagy azok a csatolt bibliográfiában találhatók."

Sok kérdésre ad feleletet ez a könyv, mely a szó valódi értelmében „oknyomozó" történelem, amellett felvilágosító írás és mindenekelőtt lélekzetelállító olvasmány.

AZ AMERIKAI KIADÁS ELŐSZAVA

Senki nem tett nagyobb szolgálatot a béke ügyének, mint Michael Sayers és Albert E. Kahn A NAGY ÖSSZEESKÜVÉS című nagyszerű könyvükkel. E könyv jelentősége, hogy nemzetközi viszonylatban növeli a megértést a mult tanulságaitól befolyásolt mai Szovjetunió iránt.

Ha igazi megértés jönne létre Oroszország és az angolszász országok — Nagybritannia és az Egyesült Államok — között, igazi, tartós béke következhetnék. Mi, akik a nyugati világban élünk, ismerjük multunkat és természetesen, saját tapasztalataink fényében látjuk azt. De igen kevesen tudják közülünk, hogy milyenek voltak az orosz nép tapasztalatai és ezért a legtöbben nem tudják megmagyarázni maguknak, hogy mi vezeti e népet jelenlegi magatartásában.

E könyv szerzői ismertetik az orosz történelemnek a forradalomtól kezdődő időszakát és ezzel a világot egy kissé az orosz tapasztalatok szemszögéből láttatják velünk. Röviden: megajándékoztak bennünket azzal a ritka adománnyal, amelyre Burns, a költő, vágyódott és olyannak látjuk magunkat, amilyennek az oroszok ismernek bennünket, az ő tapasztalataik alapján.

A könyvben oly élénk színekkel ecsetelt szovjetellenes mesterkedés baljóslatú politikájának folytatása elkerülhetetlenül harmadik világháborúhoz vezetne. Ezért kell mindenkinek, aki őszintén akarja, hogy a világon tartós béke uralkodjék, ezt a könyvet alaposan áttanulmányoznia. Ez a mű legyen kötelező olvasmánya minden amerikai és brit államférfinak és ugyanezen okból kötelező olvasmánya mindkét ország valamennyi polgárának is.

Mély meggyőződésem, ha egyszer a világ nagyobb nemzetei és népei rokonszenvvel és igazi megértéssel tekintenek majd egymásra, a tartós békének az emberiség szívében régóta lángoló reménye valósággá válik.

Mindannyian adósai vagyunk Albert E. Kahnnak és Michael Sayersnek ezért a sok szenvedést és tragédiát tartalmazó történetért.

1946 június

CLAUDE PEPPER szenátor
Florida képviselője
az Egyesült Államok felsőházában

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM

I. RÉSZ

A SZOVJETHATALOM KELETKEZÉSE

1. Pétervári küldetés

A végzetes 1917-es esztendő nyarának derekán, amikor az orosz forradalom vulkánja javában háborgott, egy *Raymond Robins* nevű amerikai őrnagy érkezett Pétervárra.[1] Rendkívüli fontosságú titkos küldetésben járt. Hivatalosan, mint az Amerikai Vöröskereszt oroszországi tagozatának helyettes főnöke utazott oda: nemhivatalosan az Egyesült Államok hadseregének titkos szolgálatához tartozott. Bizalmas küldetésének célja az volt, hogy Oroszországot továbbra is háborúban tartsa Németország ellen.

A keleti arcvonalon a helyzet kétségbeejtő volt. A rosszul vezetett és nyomorúságosan felszerelt orosz hadsereget a németek szétverték. A cari rendszer, melyet a háború súlyos nyomása eresztékeiben meglazított és belülről megrohasztott, széthullott és összeomlott. Márciusban II. Miklós cár kénytelen volt lemondani és egy ideiglenes kormány alakult. A „Kenyeret! Békét! Földet!" forradalmi kiáltás végigsöpört az országon, tömören összegezve a háborútól fáradt, kiéhezett és nincstelen orosz milliók közvetlen vágyait és ősi törekvéseit.

Oroszország szövetségesei — Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok — féltek, hogy az orosz hadsereg végleges összeomlása küszöbön áll. Bármelyik pillanatban megtörténhetett, hogy a keleti arcvonalon egymillió német katona hirtelen felszabadul és rázúdul a nyugaton harcoló, fáradt szövetséges haderőre. Ugyanilyen riasztó volt annak a lehetősége, hogy az ukrajnai gabona, a Donyec-medence szene, a Kaukó-

zus olaja és az orosz föld más, kimerítetlen nyersanyaga a császári Németország ragadozó karmai közé kerül.

A Szövetségesek kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy Oroszországot háborúban tartsák — legalábbis addig, amíg az amerikai megerősítések elérik a nyugati frontot. Robins őrnagy egyike volt a számtalan diplomatának, katonai szakértőnek és különleges titkos szolgálatbeli tisztnek, akiket lóhalálban Pétervárra menesztettek, hogy minden lehetőt megtegyenek Oroszország harcbantartásáért...

Raymond Robins negyvenhároméves, életerőtől duzzadó, páratlan ékesszólással és nagy személyi varázzsal bíró férfi volt, aki szénfekete hajával és szembeszökően éles vonásaival mindenkinek feltünt. Az Egyesült Államokban megbecsült közéleti személyiségnek számított. Csikágóban sikeres üzleti karriert adott fel, csakhogy emberbaráti és szociális tevékenységet fejthessen ki. A politikában, mint „Roosevelt-hívőt" ismerték. Vezető szerepet játszott a híres 1912-es „Bull Moose"-kampányban, amikor bálványa, Theodore Roosevelt, a nagytőke és a politikai boszorkánykonyha segítsége nélkül próbált bejutni a Fehér Házba. Robins harcos liberális volt, fáradhatatlan és színes egyéniségű keresztesvitéze minden olyan ügynek, amely a reakció haragját kivívta.

— Micsoda? Raymond Robins? Ez az idealista? Ez a Roosevelt-rajongó? Hogy az ördögbe jut ez ehhez a küldetéshez? — kiáltott fel *William Boyce Thompson* ezredes, az Amerikai Vöröskereszt oroszországi vezetője, amikor meghallotta, hogy Robins-t helyettesévé nevezték ki. Thompson ezredes a köztársasági párthoz tartozott és maradi ember hírében állott. Az orosz ügyben, mangán- és rézbányarészvényeivel, személyesen is erősen érdekelve volt. Azonban az ezredes ugyanakkor reálisan gondolkozott és hideg fejjel vizsgálta meg a tényeket: ő már eldöntötte magában, hogy az amerikai külügyminisztérium hivatalosainak a zavaros orosz eseményekkel szemben alkalmazott konzervatív módszereivel nem lehet zöldágra vergődni.

David Francis követ, Missouri állam egykori kormányzója, aki ekkor az Egyesült Államokat Oroszországban képviselte, idős, véleményeiben makacs, az elmaradt Közép-Nyugat provinciális városából, St. Louis-ból származó, pókert játszó bankár volt. Ezüstös hajával, régidivatú, magasnyakú gallérjával és

fekete zsakettjével fura jelenségnek hatott a háborútól megviselt forradalmi Pétervár nyugtalanító légkörében.

— Az öreg Francis — jegyezte meg egy angol diplomata — azt sem tudja, hogy mi a különbség egy szociálforradalmár és egy krumpli között!

Ám Francis követ meggyőződésének erejével pótolta azt, ami tudásban és ismeretben hiányzott nála. Ismereteit legtöbbször a pétervári amerikai követség körül sürgölődő cári tábornokok és milliomosok rémhíreiből merítette. Megesküdött volna, hogy az egész felfordulás csupán német aknamunka eredménye és minden orosz forradalmár idegen zsoldban áll. És szentül meg volt győződve arról, hogy mindennek hamarosan végeszakad.

1917 április 21-én Francis követ a következő bizalmas táviratot küldte *Robert Lansing* amerikai külügyminiszternek:

A SZÉLSŐ SZOCIALISTA VAGY ANARCHISTA LENIN LÁZITÓ BESZÉDEKET TART. EZZEL ERŐSÍTI A KORMÁNYT. SZÁNTSZÁNDÉKKAL HAGYJÁK, HOGY ALKALMAS IDŐBEN SZÁMŰZZÉK.

Azonban az orosz forradalom ahelyett, hogy a cár eltávolítása után lecsillapodott volna, ekkor kezdődött csak igazán. Az orosz hadsereg mindinkább felmorzsolódott és úgy látszott, hogy senki Oroszországban nem tudja megállítani ezt a folyamatot. *Alexandr Kerenszkij*, az ideiglenes kormány becsvágyó miniszterelnöke végigjárta a keleti frontot, ékesszóló beszédeket intézett a katonákhoz, biztosítva őket arról, hogy „a győzelem, a demokrácia és a béke" hármas üdvössége az ajtó előtt áll. A kiéhezett, lázongó lelkületű orosz katonákat ez nem győzte meg és tízezrével dezertáltak. Rongyos, piszkos egyenruhájukban végnélküli áradatban özönlötték el az országot, át az esőáztatta földeken, a kerékagyaktól megnyomorított utakon a faluk, a mezővárosok és a nagyvárosok felé.[2]

A front mögött a hazatérő orosz katonák találkoztak a forradalmi munkásokkal és parasztokkal. A katonák, munkások és parasztok saját kezdeményezésükre mindenfelé megalakították forradalmi bizottságaikat, vagy — ahogy ők nevezték — „szovjetjeiket" (tanácsaikat) és megválasztották küldöttjeiket, hogy a pétervári kormányzati központokban hangot adjanak követelésüknek. Békét, kenyeret és földet akartak...

Amidőn Raymond Robins őrnagy elérte Pétervárt, mint valami nagy, sötét áradat, éhes, kétségbeesett tömeg lepte el az országot. A főváros csak úgy nyüzsgött az egyenesen az arcvonal sötét lövészárkaiból odaérkezett katonaküldöttségektől. Valamennyien a háború befejezését követelték. Az éhséglázadások mindennaposak voltak. *Lenin* bolsevik pártja, az orosz kommunisták szervezete — melyet Kerenszkij illegálisnak nyilvánított és föld alá szorított — viharos gyorsasággal erősödött és egyre nagyobb tekintélyre tett szert.

Raymond Robins nem volt hajlandó igazságként elfogadni Francis követ és cárista barátai Oroszországról alkotott véleményét. Kevés időt vesztegetett a pétervári szalonokra, inkább elment, ahogy ő mondotta volt, a „tett színhelyére", hogy ott a saját szemével figyelhesse meg az oroszországi eseményeket. Robins szenvedélyesen hitt abban, amit „önálló gondolkodásnak" nevezett — „minden jó amerikai üzletember tulajdonságának, olyan gondolkodásmódnak, amely nem figyel a fecsegésre, hanem állandóan tények után kutat." — Beutazta az országot, kitanulmányozta az üzemek hangulatát, eljárt a szakszervezeti ülástermekbe, katonai barakkokba, sőt még a keleti arcvonal eltetvesedett lövészárkait is meglátogatta. Meg akarta tudni, hogy mi történik Oroszországban és ezért elment az orosz nép közé.

Ebben az esztendőben egész Oroszország olyan volt, mint egy izgatottan vitatkozó gyülekezet. A kényszerű évszázados hallgatás után most egyszerre megoldódott a nép nyelve. Mindenfelé gyűléseket tartottak. Mindenkinek volt valami mondanivalója. Állami hivatalnokok, antantbarát propagandisták, bolsevikek, anarchisták, szociálforradalmárok, mensevikek — ahányan csak voltak, mind egyszerre beszéltek. A legnépszerűbb szónokok a bolsevikek voltak. Katonák, munkások, parasztok állandóan ismételgették a tőlük hallottakat.

— Mondjátok meg nekem, hogy miért harcolok — mondta egy orosz katona, az egyik ilyen izgalmas tömeggyűlésen. — Talán Konstantinápolyért vagy a szabad Oroszországért? A demokráciáért, vagy a kapitalista rablókért? Ha be tudjátok bizonyítani nekem, hogy a forradalmat védelmezem, akkor nincs szükség arra, hogy halálbüntetéssel kényszerítsetek a harcra. Ha a föld a parasztoké, az üzemek a munkásoké, a hatalom pedig a szovjeteké lesz, akkor tudni fogjuk, hogy miért harcolunk és harcolni is fogunk!

Robins elemében volt a vitának ebben a légkörében. Otthon, az Egyesült Államokban ismert szónok volt és gyakran vitatkozott amerikai marxistákkal. Miért ne vitatkoznék most az orosz bolsevistákkal? Gyakran engedélyt kért, hogy válaszolhasson egyik vagy másik bolsevista szónoknak. A zsúfolt üzemekben és lövészárkokban a szélesvállú, feketeszemű amerikai felállt és beszélt. Saját tolmácsa útján szólt a hallgatósághoz az amerikai demokráciáról és a porosz militarizmus veszélyéről. Minden egyes esetben viharos tetszéssel fogadták szavait.

Ugyanakkor Robins nem hanyagolta el a Vöröskereszttel kapcsolatos kötelességeit sem. Az ő feladata volt élelmet szerezni az éhező városoknak. A volgamenti gabonaraktárakban óriási mennyiségű rothadó gabonát talált, amit szállítóeszköz hiányában nem lehetett elvinni. A reménytelenül tehetetlen cári rendszer alatt a szállítási eszközök teljesen tönkrementek és a Kerenszkij-kormány semmit nem tett a helyzet megjavítása érdekében. Robins azt ajánlotta, hogy egy egész raj bárkát vigyenek le a Volgán a gabona behajózására. Kerenszkij hivatalnokai azt felelték, hogy ezt lehetetlen megvalósítani. Ekkor egy parasztember lépett hozzá és bemutatkozott. A helyi parasztanács elnöke volt. Közölte Robins-szal, hogy a bárkák megszerezhetők. Másnap reggel a gabonát útnak indították fel a Volgán, Moszkva és Pétervár irányába. Robins mindenütt meggyőződhetett a Kerenszkij-kormány tehetetlenségéről és rendszertelenségéről, éles ellentétben a forradalmi tanácsok szervezettségével és elhatározottságával. Ha egy szovjetvezető azt mondotta valamiről, hogy megcsinálják, akkor azt meg is csinálták. Amikor Robins első ízben járt falun és a helyi hatóságokat kereste, a parasztok rámosolyogtak. — Inkább a helyi szovjet elnökével beszéljen — mondták.

— Mi az a szovjet? — kérdezte Robins.

— A munkások, katonák és parasztok küldötteinek tanácsa.

— De ez valami forradalmi szervezet — tiltakozott Robins. — Én a polgári szervezetet keresem. A hivatalos hatóságot.

A parasztok nevettek.

— No, azzal ugyan semmire sem megy. Inkább a szovjet vezetőjével beszéljen!

Visszatérve szemlekörútjáról Pétervárra, Robins megírta előzetes jelentését Thompson ezredesnek. „Kerenszkij ideiglenes kormánya — írta — afféle papiroson lévő szentelt hatalom,

amelyet felülről kényszerítettek a népre s Pétervárott, Moszkvában és még néhány más helyen szuronyok támogatásával tartanak fenn." Az igazi hatalmat az országban a tanácsok gyakorolják. Azonban Kerenszkij a háború folytatása mellett van és ezért Robinsnak az a véleménye, hogy hatalmon kell tartani. Ha a Szövetségeseknek érdeke az, hogy Oroszország ne merüljön teljes káoszba és ezáltal ne kerüljön a németek kezébe, minden befolyásukat latba kell vetniök, hogy Kerenszkij elismerje a szovjeteket és megegyezzék velük. Az Egyesült Államok kormányát meg kell ismertetni az összes tényekkel, még mielőtt késő.

Robins vakmerő vállalkozást sugalmazott: haladéktalanul indítsanak, mégpedig teljes gőzzel, egy óriási méretű propagandahadjáratot, amely majd meggyőzi az orosz népet arról, hogy forradalmuk számára az igazi veszedelmet Németország jelenti.

Robins meglepetésére Thompson ezredes mind a jelentést, mind a javaslatot félreérthetetlenül helyeselte. Közölte Robins-szal, hogy táviratozni fog Washingtonba, felvázolja a propagandatervet és jóváhagyást, valamint pénzt kér annak végrehajtására. Közben, miután nincs vesztegetni való idő, Robins hozzálát a munkához.

— De honnan jön majd a pénz? — kérdezte Robins.

— Én részemről egy milliót teszek fel erre a kártyára a saját pénzemből — mondotta Thompson ezredes.

Robins felhatalmazást kapott az ezredes pétervári bankjához, hogy ezt a pénzt felvegye...

— A fődolog — mondotta Thompson ezredes —, hogy az orosz hadsereget a keleti arcvonalon és Németországot Oroszország határain kívül tartsuk.

Ugyanakkor az ezredes nagyon is jól tudta, hogy milyen kockázatot vállal azzal, hogy ilyen cselekvően és személyesen avatkozik az orosz ügyekbe.

— Tudja mit jelent ez, Robins? — kérdezte.

— Azt hiszem ez az egyetlen lehetőség a helyzet megmentésére — felelte Robins.

— Nem, én úgy értettem, hogy tudja-e, mit jelent ez a maga szempontjából?

— Nos, mit jelent?

— Azt, hogy amennyiben kudarcot vallunk, magát puskacső elé állítják.

Robins a vállát vonta. — Jobb és fiatalabb embereket lőnek agyon nap mint nap a nyugati fronton. — Majd kis szünet után hozzátette. — Ezredes, ha engem puskacső elé állítanak, Önt felakasztják.

— Nem lepődném meg, ha fején találta volna a szöget — mondotta Thompson ezredes.[3]

2. *Ellenforradalom*

Miközben a hűvös, nedves, őszi szelek a Balti-tenger felől beáramlottak és alacsony, esővel fenyegető felhők ereszkedtek vésztjóslóan a város fölé, az események Pétervárott történelmi kiteljesedésük felé rohantak.

Alexandr Kerenszkij, az ideiglenes kormány elnöke, sápadtan és idegesen járt fel s alá a Téli Palotában lévő szobájában szorosan begombolt, barna egyenruhájában, mely szokott öltözéke volt. Szeme kidülledt és jobbkezét — könyökében meghajlítva — Napoleon-pózban tartotta.

— Tulajdonképpen mit akarnak tőlem? — kiabált Raymond Robinsra. — Hol nyugateurópai liberalizmust kell prédikálnom, hogy kielégítsem a Szövetségeseket, hol pedig pravoszláv szocializmust, hogy az életemet megmentsem!

Kerenszkijnek volt oka a nyugtalanságra. Legfőbb támogatói az orosz milliomosok és angol-francia szövetségeseik a háta mögött már összeesküdtek ellene, hogy eltávolítsák az útból.

Az orosz milliomosok nyiltan fenyegetőztek, hogyha Anglia és Franciaország nem hajlandó tenni valamit a forradalom megállítására, behívják a németeket.

— A forradalom betegség — mondotta Sztyepán Georgevics Lianozov, az „orosz Rockefeller", John Reed amerikai újságírónak. — Előbb vagy utóbb az idegen hatalmaknak be kell avatkozniok, mint ahogy be kell avatkozni, ha egy beteg gyereket meg akarunk gyógyítani és meg akarjuk tanítani járni. — Rjábusinszkij, egy másik orosz milliomos kijelentette, hogy az egyetlen segítség „... az éhség girhes kísértete, a nép elhagyatottsága ellen, ha a nép hamis barátait — a demokratikus szovjeteket és bizottságokat — torkon ragadjuk."

Sir Samuel Hoare, az oroszországi angol diplomácia titkosszolgálatának vezetője tanácskozott ezekkel az orosz milliomo-

sokkal és aztán visszatért Londonba, hogy ott jelentésében kifejtse: az orosz problémára az egyetlen megoldás a katonai diktatúra. Home szerint a legmegfelelőbb jelölt a diktátor posztjára *Kolcsak* tengernagy, aki az Oroszországban megismert személyiségek közül a legközelebb áll ahhoz, amit az „angol úriember" fogalmán értenek, valamint *Lavr Kornilov*, a szikár, fekete kecskeszakállú kozák hadseregparancsnok."

Az angol és francia kormányok elhatározták, hogy Kornilov tábornokot támogatják. Ő volt az az erős ember, aki háborúban tartja Oroszországot, elnyomja a forradalmat és megvédi az angol-francia pénzügyi érdekeket.

Amikor Raymond Robins értesült erről az elhatározásról, úgy érezte, hogy a Szövetségesek súlyos hibát követnek el. Nem értették meg az orosz nép hangulatát. Egyszerűen a bolsevisták kezére játszották, akik első pillanattól hangoztatták, hogy a Kerenszkij-kormányzat csupán kulissza, amely mögött az ellenforradalmat készítik elő. Alfréd Knox vezérőrnagy, brit katonai attasé és a pétervári brit katonai misszió feje félreérthetetlen nyerseséggel mondta meg Raymond Robinsnak, hogy fogja be a száját.

A puccskísérlet 1917 szeptember 8-án ment végbe. Azzal kezdődött, hogy Kornilov, mint hadseregparancsnok, kiáltványt bocsátott ki, amelyben az ideiglenes kormány megdöntésére hívta fel az országot, hogy a fegyelmet és a rendet helyreállítsák. *Kornilov, Oroszország hőse* címmel ezer meg ezer brosúra és röpirat lepte el Moszkva és Pétervár utcáit. Évekkel később Kerenszkij *„A katasztrófa"* című könyvében felfedte, hogy ezeket a brosúrákat a brit katonai misszió költségére nyomatták ki és a pétervári angol követségről Knox tábornok vasúti kocsijában hozták őket Moszkvába. Kornilov parancsot adott húszezer katonának, hogy vonuljanak Pétervár ellen. Orosz egyenruhába bujtatott angol és francia tisztek menetelltek az orosz katonákkal.

Kerenszkij megdöbbent az árulás láttán. Londonban és Párizsban még mindig mint a „nagy demokratát" és „az orosz tömegek hősét" ünneplik. És mégis, itt Oroszországban a Szövetségesek képviselői a megbuktatására törnek! Kerenszkij gondolkozott, hogy mitévő legyen s végülis nem csinált semmit.

A bolsevisták vezetése alatt álló pétervári szovjet saját kezdeményezésére azonnali mozgósítást rendelt el. A felfegy-

verzett munkásokhoz a balti flotta forradalmi tengerészei és a front katonái csatlakoztak. Az utcákon barrikádok és drótsövény-akadályok nőttek ki a földből. Ágyúkat és géppfegyvereket helyeztek állásokba. Vörös őrségek — puskával és kézigránáttal felfegyverzett ellenzősapkás és bőrkabátos munkások — álltak a sáros, kaviesos útkereszteződéseken.

Négy nap és Kornilov hadserege felbomlott. Magát a tábornokot a saját hadseregén belül titokban megalakított Katonai Bizottság tartóztatta le. A régi rendszernek körülbelül negyven tábornokat, akik Kornilov összeesküvésébe belekeveredtek, a pétervári Astoria szállóban, ahol Kornilov sikerének hírére várakoztak, az első délután letartóztatták. Kerenszkij kormányának hadügyminiszterhelyettese, Borisz Szavinkov, az összeesküvésben való részvétele miatt a nép követelésére kénytelen volt lemondani hivataláról. Az ideiglenes kormány megingott. A puces pontosan azt eredményezte, amit megakadályozni hivatott volt: a bolsevisták diadalát és a tanácsok erejének megnyilvánulását.

A tanácsok és nem Kerenszkij, jelentették az igazi hatalmat Pétervárott.

— A szovjetek erőrekapása — mondotta Raymond Robins — egymaga, kardcsapás nélkül elvégezte a munkát... Ez volt az az erő, amely Kornilovot leverte.

Ezzel szemben Francis követ a következőket táviratozta az amerikai külügyminisztériumnak:

KORNILOV KUDARCA ROSSZ TANÁCSOKNAK, HAMIS ÉRTESÜLÉSEKNEK, HELYTELEN MÓDSZEREKNEK, IDŐSZERŰTLENSÉGEKNEK KÖSZÖNHETŐ. JÓ KATONA, HAZAFI, EGYÉBKÉNT TAPASZTALATLAN. A KORMÁNY ALAPOSAN MEGRÉMÜLT ÉS TALÁN OKUL A TAPASZTALATOKBÓL.

3. Forradalom

Ezekután az események villámló gyorsasággal követték egymást. A még mindég föld alatt dolgozó Lenin új jelszót adott a forradalomnak: „Minden hatalmat a szovjeteknek! Le az ideiglenes kormánnyal!"

Október 7-én Thompson ezredes gondterhelten sürgönyözött Washingtonba.

A MAXIMALISTÁK (BOLSEVISTÁK) MOST CSELEKVŐEN HOZZÁLÁTTAK, HOGY KEZÜKBE KAPARINTSÁK A MUNKÁSOK ÉS KATONÁK KÉPVISELŐINEK EBBEN A HÓNAPBAN ITT EGYBEÜLŐ ÖSSZOROSZ KONGRESSZUSÁNAK IRÁNYÍTÁSÁT. HA EZ SIKERÜL NEKIK, ÚJ KORMÁNYT ALAKÍTANAK, AMI VÉGZETES KÖVETKEZMÉNYEKKEL JÁRHAT, VALÓSZÍNŰLEG KÜLÖNBÉKÉHEZ VEZET. MINDEN ERŐFORRÁST FÖLHASZNÁLUNK, DE AZONNALI TÁMOGATÁSRA VAN SZÜKSÉGÜNK VAGY MINDEN ERŐFESZÍTÉS KÉSŐ LESZ.

November 3-án Thompson ezredes hivatalában a Szövetségesek Oroszországban lévő katonai vezetői titkos konferenciára gyűltek egybe. Mit kell tenni a bolsevisták megfékezésére? *Niessel* tábornok, a francia katonai misszió feje dühösen támadta az ideiglenes kormányt tehetetlenségéért és az orosz katonákat „sárga kutyáknak" nevezte. Ennek hallatára egy orosz tábornok haragtól kipirult arccal távozott a szobából.

Knox tábornok szemére vetette az amerikaiaknak, hogy nem álltak Kornilov mögött.

— Nekem nem érdekem, hogy Kerenszkijt és kormányát megszilárdítsam. Ez a kormány tehetetlen, hatástalan és értéktelen. Önöknek Kornilovval kellett volna tartaniok! — kiáltotta Knox Robins felé.

— Rendben van, tábornok — vágta vissza Robins —, Önök viszont Kornilovval tartottak.

A brit tábornoknak arcába tolult a vér. — Az egyetlen lehetőség ma Oroszországban egy katonai diktatúra. Ennek a népnek ostort suhogtató kézre van szüksége!

— Tábornok, — mondotta Robins — önök kifoghatnak egy egészen más jellegű diktatúrát.

— Ezt a bolsevik társaságot érti ezen?

— Igen, azt.

— Robins, — mondotta Knox tábornok — Ön nem katona; Önnek fogalma sincs a katonai ügyekről. A katonák tudják, hogy mit kell az effajta társasággal csinálni. Mi a falhoz állítjuk és agyonlőjük az ilyeneket.

— Igen, feltéve, hogy elfogják őket — felelte Robins. — Elismerem tábornok, hogy nem értek a katonai ügyekhez, de sokat tudok a népről. Egész életemben vele dolgoztam. Jártam mindenfelé Oroszországban és azt hiszem, hogy önök itt egy nép akaratával találják magukat szemben.

1917 november 7-én, négy nappal a Thompson ezredes hivatalában megtartott konferencia után a bolsevisták kezükbe ragadták a hatalmat Oroszországban.

A világot megrendítő bolsevista forradalom furcsa módon, csaknem észrevétlenül érkezett el. A történelem legbékésebb forradalma volt. Kisebb katonai és tengerész-csoportok meneteltek itt-ott a főváros körül, helyenként néhány szórványos lövés hangzott el. Férfiak és nők gyültek egybe vitatkozva, gesztikulálva a déresípte utcákon, miközben a legutolsó felhívásokat és deklarációkat olvasták. Autók suhantak le s föl a Nyevszkij köruton, háziasszonyok jártak ki és be az üzletek ajtajain. Az aznap rendesen megjelenő konzervatív pétervári újságok nem is tettek említést arról, hogy forradalom tört ki.

A bolsevisták jóformán ellenállás nélkül foglalták el a telefonközpontot, a távíróhivatalt, az állami bankot és a minisztériumokat. Az ideiglenes Kerenszkij-kormány székhelyét, a Téli Palotát körülvették és ostromolni kezdték.

Maga Kerenszkij ezen a délutánon egy, az amerikai követségtől kölcsönkapott és amerikai zászlót lengető gyors gépkocsin menekült el. Elindulásakor sebtében levelet írt Francis követnek, amelyben hírül adta, hogy visszajön majd a fronton összeszedett katonákkal „és a helyzetet öt napon belül felszámolja".

Este hat órakor Francis követ a következő táviratot küldte Lansing külügyminiszternek:

ÚGYLÁTSZIK A BOLSEVISTÁK MÁR MINDENRE KITERJESZTETTÉK ELLENŐRZÉSÜKET. NEM VAGYOK KÉPES MEGTUDNI, HOGY HOL TARTÓZKODNAK A MINISZTEREK...

Ennek a nedves, zord éjszakának a közepettáján teherkocsik dörömböltek végig a sáros utcákon és az itt-ott lángoló utcai tüzek előtt, ahol őrök álltak, lelassítottak. A teherkocsikból fehér kötegeket dobáltak kifelé. A kötegek ezt a felhívást tartalmazták:

OROSZORSZÁG LAKOSSÁGÁHOZ!

Az ideiglenes kormányt megdöntöttük. Az államhatalom a pétervári proletariátus és helyőrség élén álló munkás- és katonaküldöttek pétervári tanácsának, a Katonai Forradalmi Bizottságnak a kezébe jutott.

Az, amiért a nép küzdött — a demokratikus béke azonnali felajánlása, a földbirtokosok földbirtoklási jogának megszüntetése, a termelésnek a munkások által való ellenőrzése, a Tanácskormány megalakítása — valósággá lett.

Éljen a munkások, parasztok, katonák forradalma!

A Katonák és Munkások
Küldötteinek Pétervári Tanácsa
és Katonai Forradalmi Bizottsága

Száz és száz vörös gárdistának és katonának feketéllő tömege gyűlt egybe a ragyogóan kivilágított Téli Palota körül, amely utolsó bástyája volt a már nem létező ideiglenes kormány tagjainak. A tömeg hirtelen előremozdult, keresztülözönlött az udvaron, áttört a barrikádokon és behatolt a palotába. Kerenszkij volt miniszterei abban a nagy, agyondíszített teremben tartóztatták le, ahol már egész nap üldögéltek egy hosszú asztal körül. Az asztal tele volt összegyűrt papírdarabokkal, a már soha be nem fejezhető felhívások maradványaival. Az egyik így hangzott: *„Az ideiglenes kormány az összes osztályokat felhívja az ideiglenes kormány támogatására...”*

November 7-én este 10.45-kor a munkás és katonaküldöttek tanácsának összorosz kongresszusa a Szmolnij-intézet báltermében megkezdte első ülését. Ez az intézet azelőtt a cári arisztokrácia leányainak volt divatos akadémiája. A hatalmas, füstös bálterem márványoszlopaival, fehér kandelábereivel és kirakott parkettjével most az orosz katonák és munkások választott képviselőinek otthonává lett. A tanácsküldöttek piszkosan, borotválatlanul, megviselten, feszült figyelemmel hallgatták, amint a Központi Végrehajtóbizottság tagjai a tribünön egymásután szólásra emelkedtek. Ott voltak mind: a katonák a lövészárkok sarával egyenruhájukon; a munkások, ellenzős sapkájukkal és gyűrött fekete öltönyükben; a mat-

rózok kötött gyapjútrikójukban és kis, kerek szalaggal átkötött matrózsipkával a fejükön.

A kongresszus két napig tartott. A második nap estéjén, amikor bő, vasalatlan öltönyben, kopasz fejével világítva és egy nyaláb papírral a kezében, egy alacsony, zömök férfi jelent meg az emelvényen, hatalmas üdvrivalgás és izgalom tört ki. A morajlás percekig tartott. Azután a szónok, kissé előrehajolva, így szólt: „És most hozzálátunk a szocialista rend felépítéséhez!"

A szónok Lenin volt.

A kongresszus a továbbiakban megalakította az első tanácskormányt, — a Vladimir Ljics Lenin vezetése alatt álló Népbiztosok Tanácsát.

4. Nem ismerik el az új kormányt

A tanácskormány megalakulása utáni reggelen Francis követ jegyzéket juttatott el barátjához, *Maddin Summers* moszkvai amerikai főkonzulhoz.

„Azt jelentik, — írta Francis követ Summersnek — hogy a munkások és katonák pétervári tanácsa kormányt nevezett ki, amelynek *Lenin* a miniszterelnöke, *Trockij* a külügyminisztere és *Kollontáj* asszony vagy kisasszony a kultuszminisztere. Undorító! — De mégis remélem, hogy minden erőfeszítést megtesznek az ügy érdekében, mert minél nevetségésebb a helyzet, annál hamarább a gyógyulás."

Washingtonba a követ azt táviratozta, hogy véleménye szerint az új szovjetrendszer tiszavirágéletű lesz. Azt tanácsolta a Külügyminisztériumnak, hogy ne ismerje el az orosz kormányt addig, amíg a bolsevistákat el nem kergetik és helyüket nem foglalják el a „hazafias oroszok"...

Ugyanezen a reggelen Raymond Robins belátogatott Thompson ezredes hivatalába, az Amerikai Vöröskereszt pétervári főhadiszállására.

— Főnök, — mondotta Robins — gyorsan kell cselekedni. Az olyan képzelgés, hogy Kerenszkij valahol majd megszervez egy hadsereget, hogy a kozákok feltörnek a Don felől, vagy hogy a fehér gárdisták leereszkednek Finnországból, csak mesebeszéd! Ezek soha nem érkeznek el ide. Túlságosan sok felfegyverzett paraszt van az utakon! Nem, higyje el, az a cso-

port, amely most a Szmolnij palotában a boltot vezeti, elég sokáig fogja még vezetni azt!

Robins engedélyt akart kérni főnökétől arra, hogy egyenesen a Szmolnij palotába mehessen és beszélhessen Leninnel. — Ezek az emberek alapjában véve barátságosak és értékesek — mondotta Robins a bolsevistákra célozva. — Néhányan közülünk foglalkoztunk politikával és volt dolgunk amerikai vezető politikusokkal. Ha a Szmolnij-palotában akad olyan, aki ezeknél korruptabb és rosszabb, akkor van néhány csirkefogó is köztük. Ez minden.

Válaszképpen Thompson ezredes az éppen akkor Washingtonból érkezett utasításokat mutatta meg Robinsnak. Azonnal vissza kellett térnie, hogy jelentést tegyen. Ő maga megegyezett Robins-szal abban, hogy a bolsevisták az orosz nép tömegeit képviselik és Amerikában megpróbálja majd a Külügyminisztériumot meggyőzni erről. Időközben Robinsnak, akit ezredesi rangra emeltek, át kell vennie az Amerikai Vöröskereszt-misszió vezetését. Thompson ezredes kezet szorított volt helyettesével és jószerencsét kívánt neki...

Robins nem vesztegetett sok időt, kihajtott a Szmolnij palotába és bebocsátást kért Leninhez.

— Én Kerenszkij híve voltam — mondotta őszintén Robins —, de én felismerem a hullát, ha az utamba kerül és az ideiglenes kormányt annak tekintem. Szeretném tudni, hogy az Amerikai Vöröskereszt szolgálhatja-e az orosz népet anélkül, hogy megsértené a mi nemzeti érdekeinket. Én ellene vagyok az önök belpolitikai programjának, de nem az én dolgom, hogy mi történik Oroszországban. Ha Kornilov vagy a cár vagy akárki más volna hatalmon, akkor most velük tárgyalnék!

Lenin azonnal rokonszenvet érzett a dinamikus, szókimondó amerikai iránt s megpróbálta megmagyarázni az új orosz rendszer jellegét.

— Azt mondják rólam, hogy diktátor vagyok — jelentette ki Lenin. — Az vagyok ebben a pillanatban. Diktátor vagyok, mert mögöttem van a parasztok és munkások tömegeinek akarata. Abban a pillanatban, amikor megszűnök az ő akaratuknak végrehajtója lenni, elveszik tőlem a hatalmat és én éppolyan tehetetlen leszek, mint a cár.

Ami a szovjeturalom gazdasági vonatkozásait illeti. Lenin ezt mondotta: — A termelők köztársaságával fogunk a

világ elé lépni. Mi senkit nem fogunk a tanácsokba helyezni, csak azért, mert készletekkel rendelkezik vagy mert tulajdonosa valaminek. Mi a termelőket visszik be a szovjetekbe. A Donyec-szénmedencét a széntermelők képviselik majd; a vasutat a vasút munkásai; a posta szervezetét a posta alkalmazottai: és így tovább. — Lenin a bolsevista program egy másik lényeges részét, a nemzetiségi kérdés megoldását is felvázolta Robins előtt. A cár uralma alatt Oroszország különböző nemzetiségű csoportjait kíméletlenül elnyomták és cári alattvalókká nyomorították. Mindennek meg kell változnia, mondotta Lenin. Az antiszemitizmust és más ilyen primitív előítéleteket, amelyeket a cárizmus arra használt fel, hogy az egyik csoportot a másik ellen uszítsa, gyökerében ki kell irtani. Minden oroszországi nemzetiségnek és nemzeti kisebbségnek teljesen fel kell szabadulnia, egyenlő jogokat és regionális, valamint kulturális önkormányzatot kell kapnia. Lenin elmondotta Robinsnak, hogy az az ember, akinek ezzel a szövevényes és rendkívüli fontosságú problémával meg kell birkóznia, *Sztálin*,[5] a nemzetiségi kérdés vezető bolsevik tekintélye.

Robins megkérdezte Lenint, hogy mi a lehetőség arra, hogy Oroszország továbbra is hadiállapotban maradjon Németországgal?

Lenin teljes nyiltsággal válaszolt. Oroszország már kinn van a háborúból. Oroszország mindaddig nem szállhat szembe Németországgal, amíg egy új hadsereg — a Vörös Hadsereg — meg nem alakul. Ehhez időre van szükség. Az orosz ipar és közlekedés velejéig rothadt szervezetét tetőtől-talpig újjá kell szervezni.

A szovjet kormány — folytatta Lenin — szeretné, ha az Egyesült Államok elismerné és barátságot kötne vele. Tudatában van a rendszerével szemben megnyilatkozó hivatalos előítéletnek. Ajánlatot tesz Robinsnak egy gyakorlati minimális együttműködési programra. Amerikai technikai segítség ellenében, a szovjet kormány vállalná azt, hogy a keleti fronton levő összes hadianyagot megmenti, máskülönben nem lehetne megakadályozni, hogy a németek kezébe jusson.

Robins közölte *William Judson* tábornokkal, az amerikai katonai attaséval, az oroszországi amerikai katonai misszió vezetőjével Lenin ajánlatát és Judson tábornok elment a Szmolnij-palotába, hogy a megegyezés részleteit kidolgozzák.

Judsonnak egy további feltétele volt: az orosz kézben levő többszázezer német hadifoglyot csak a háború után szabad hazaengedni. Lenin beleegyezett.

Judson tábornok azonnal közölte Francis követtel, hogy az Egyesült Államoknak érdekében állna elismerni a szovjetkormányt.

— A szovjet a tényleges kormány és kapcsolatokat kellene vele létesíteni — mondotta Judson tábornok.

Az amerikai követnek más elgondolásai voltak és ezeket közölte is már Washingtonnal.

Néhány nappal később távirat érkezett Lansing külügyminisztertől, amelyben azt tanácsolta Francis követnek, hogy az amerikai megbízottaknak minden közvetlen érintkezést meg kell szüntetniök a bolsevik kormánnyal. A sürgöny félreérthetetlenül hozzátette: „Ilyen értelemben beszéljen Judsonnal is."

Egy második távirat — amely hamarosan követte az elsőt — Judson tábornokot visszahívta az Egyesült Államokba.

Robins arra gondolt, hogy a külügyminisztérium politikája elleni tiltakozásképpen benyujtja lemondását. Legnagyobb meglepetésére Francis követ megkérte őt, hogy maradjon a helyén és tartsa fenn továbbra is a kapcsolatot a Szmolnij-palotabeliekkel.

— Az az érzésem, hogy nem volna okos, ha kapcsolatait hirtelen és teljesen megszakítaná, azaz, ha felhagyna látogatásaival — mondotta Francis követ Robins-nak. — Azonkívül tudni kívánom, hogy mit csinálnak s'én Ön és a sortűz közé állok. — Robins nem tudta, hogy Francis követnek minden, a szovjet kormánnyal kapcsolatos értesülésre szüksége volt, mégpedig saját külön céljaira.

5. *Titkos diplomácia*

1917 december 2-án Francis követ elküldte Washingtonba első bizalmas jelentését *Alexij Kaledin*, a doni kozákok hetmanjának működéséről. Francis a tábornokot mint „a kétszázezerfőnyi kozák sereg hadparancsnokát" jelölte meg. Kaledin tábornok egy ellenforradalmi fehér hadsereget szervezett meg Dél-Oroszország kozákjai között, kikiáltotta „a Donvidék függetlenségét" és a szovjet kormány megdöntésére felvonulást tervezett Moszkva ellen. Pétervárott és Moszkvában

cári tisztek titkos csoportjai, mint szovjetellenes kémek dolgoztak Kaledin számára és kapcsolatot tartottak fenn Francis követtel.

Francis kérésére Maddin Summers, a moszkvai amerikai főkonzul, aki egy dúsgazdag cári nemes leányát vette feleségül és talán még jobban telve volt előítéletekkel a szovjetrendszerrel szemben, mint maga a követ, néhány nappal később egy még részletesebb jelentést küldött a külügyminisztériumnak Kaledin tábornok erejéről. Summers jelentése szerint Kaledin már maga köré gyűjtötte Dél-Oroszország összes „hűséges" és „becsületes" elemeit.

Lansing külügyminiszter táviratozott a londoni amerikai követségnek és azt ajánlotta, hogy titkos kölcsönnel támogassák Kaledin ügyét. Ezt a kölcsönt — mondotta a külügyminiszter — a brit vagy a francia kormány ügynökségén keresztül kell folyósítani.

— Nem szükséges hangsúlyoznom Önök előtt — tette hozzá Lansing külügyminiszter —, hogy gyorsan kell cselekednünk és meg kell győzni azokat, akikkel beszélnek, annak fontosságáról, hogy nem szabad senkinek se megtudnia, milyen rokonszenvet érez az Egyesült Államok Kaledin mozgalma iránt és azt még kevésbbé, hogy anyagi támogatásban részesíti.

Francis követet utasították, hogy legyen nagyon óvatos, ha Kaledin pétervári ügynökeivel érintkezik, nehogy magára vonja a bolsevisták gyanúját.

A gondos óvatosság ellenére a szovjet kormány, amely nagyon is éberen felkészült a Szövetségesek beavatkozásának lehetőségére, felfedte az összeesküvést. December közepén a szovjet sajtó nyiltan megírta, hogy az amerikai követ titkos összeesküvést szőtt Kaledinnal. A követ a leghatározottabban tagadta még azt is, hogy egyáltalában tudomása lenne Kaledinről...

— Nyilatkozatot adok a sajtónak — táviratozta Francis Lansing külügyminiszternek december 22-én —, amely félreérthetetlenül és *világosan* tagadja majd, hogy kapcsolatom lett volna Kaledin mozgalmával, vagy hogy egyáltalában tudomásom lett volna róla. Egyúttal kijelentem, hogy végleges és határozott utasításom van Öntől arra, hogy nem avatkozhatom be a belső ügyekbe és én ezt az utasítást a leglelkiismeretesebben betartottam.

A Szövetségesek ellenséges beállítottsága miatt elszigetel-

ten és túlságosan gyengén ahhoz, hogy a hatalmas német hadigépezettel szemben egyedül harcoljon, a szovjet kormánynak úgy kellett megvédenie magát, ahogy éppen tudta. A legközvetlenebbül fenyegető erő Németország volt.

Ahhoz, hogy megmentse az új Oroszországot, hogy a nagyon is fontos újjászervezést végrehajthassa és a Vörös Hadsereget megteremtse, Leninnek időre volt szüksége. Ezért azt ajánlotta, hogy azonnal kössenek békét a keleti fronton.

— A végén amúgy is békét kell kötnünk — mondotta Lenin híveinek, miután alaposan meggyőződött az orosz közlekedés, ipar és hadsereg szörnyű állapotáról. — Erőre kell kapnunk és ehhez időt kell nyerni... Ha a németek megkezdik az előnyomulást, kénytelenek leszünk akármilyen békét aláírni, azzal a különbséggel, hogy akkor rosszabb békét kapunk.

Lenin állhatatos érvelésére egy szovjet-békedelegáció sietve Bresztlitovszkba, a német keleti haderő főhadiszállására utazott, hogy átvegye a német békefeltételeket.

1917 december 23-án, egy nappal a bresztlitovszki előzetes béketárgyalás első ülése után, Nagybritannia és Franciaország képviselői összeültek Párizsban és titokban megegyezést kötöttek Szovjetoroszország feldarabolására. A megegyezés „AZ 1917 DECEMBER 23-i FRANCIA-ANGOL EGYEZMÉNY A FRANCIA ÉS ANGOL MŰKÖDÉSI TERÜLET MEGHATÁROZÁSÁRA" nevet viselte. Az egyezmény határozatainak értelmében az angol befolyás alá kerülő zóna Angliának juttatja a kaukázusi olajforrásokat és jogot ad a Baltitartományok ellenőrzésére. Franciaország pedig azt a zónát kapja, amely a Donyec-medence vasát és szenét juttatja neki, valamint jogot biztosít neki a Krim-félsziget ellenőrzésére.

Ez a titkos angol-francia szerződés elkerülhetetlenül kijelölte, hogy ez a két nemzet az elkövetkező néhány évben milyen politikát folytasson Oroszországgal szemben.

JEGYZETEK

1. Pétervár a cári Oroszország fővárosa volt. A várost Nagy Péterről nevezték el és eredetileg Szentpétervár volt a neve. Csak az első világháború kitörésekor változtatták meg ezt a nevet az oroszosabb Petrográdra (Pétervár). A forradalom után Moszkva lett az ország fővárosa és 1924-ben, Lenin halála után, változtatták meg a régi főváros nevét Leningrádra.

2. Az orosz katonák három éven át az óriási nehézségek ellenére bátran és ügyesen harcoltak. A háború első hónapjaiban, amikor a német támadás tetőpontját érte el, betörtek Kelet-Poroszországba, magukra vontak két német hadtestet és egy lovashadosztályt, miáltal módot adtak *Joffre*-nak, hogy betömje a Marne-nál ütött rést és megmentse Párizst. Az orosz hadseregnek meg kellett küzdenie a vonalak mögött ármánykodó árulással és a hozzánemértéssel. Szuchomlinov hadügyminiszter német zsoldban álló áruló volt. A cári udvarban csak úgy nyüzsögtek a német kémek és a notórius németbarátok. Ezek vezetői maga a cárné és tanácsadója Raszputin, a sötétszándékú pópa. Az orosz csapatok felszerelése silány volt. 1917-re az orosz hadseregnek egymagának nagyobb volt a vesztesége, mint Angliáé, Franciaországé és Olaszországé együttvéve: 2,762.064 halott, 4,950.000 sebesült és 2,500.000 eltűnt.

3. A Robins őrnagy és Thompson ezredes közötti párbeszédet, valamint a könyv többi párbeszédét is mind közvetlenül azokból a kútforrásokból idézzük, amelyeket a könyv végén található bibliográfiában felsorolunk.

4. Sir Samuel Hoare, ma Lord Templewood, végig a konzervatív párt legreakciósabb szárnyához tartozott. Az olasz-abesszin háború idején, mint angol külügyminiszter ő volt egyik szerzője a hírhedt Hoare—Laval-féle tervnek, amely Mussolinit volt hivatott megmenteni s ami miatt az angol közvélemény nyomására le kellett mondania. A második világháború alatt Anglia madridi követe. — *A ford.*

5. „Sztálinról akkor hallottam először — írta 1943 novemberében Raymond Robins ezredes e könyv szerzőinek —, amikor Lenin a Federatív Szocialista Köztársaságra vonatkozó terveiről beszélt nekem. Arról a Sztálinnal közös tervéről, hogy a Szovjetoroszországban élő különböző népcsoportokat az együttműködés szellemében egyesítik és elmondotta, hogy Sztálint éppen most választották meg nemzetiségi népbiztosnak... Sztálin legnagyobb történelmi teljesítménye talán éppen az a páratlan munka, amit, mint nemzetiségi népbiztos végzett a szovjet nép egysége és hatalma érdekében. Politikája nagyjából felszámolta a faji, vallási, nemzetiségi és osztályviszályokat és megteremtette a különböző szovjet népcsoportok között azt az egységet és harmóniát, amely képessé tette őket arra, hogy halálig harcoljanak Leningrád, Sztálingrád és az orosz föld védelmében." Robins ezredes utolsó mondatában természetesen arra a történelmi szerepre utal, amelyet a szovjetnép játszott a második világháború alatt, amikor visszaverte és megsemmisítette a náci támadókat.

ÁLL A HARC

1. *Anglia szolgálatában*

1918 január 18-nak fagyos éjszakáján egy szőrmébe bugyolált, jóképű skót fiatalember lámpással kereste az utat egy félig lerombolt hídon Finnország és Oroszország között. Finnországban polgárháború dühöngött és a hídon át a vasúti forgalom szünetelt. A vörös finn kormány kíséretet adott a fiatal skót mellé, hogy ő és a poggyásza átjuthasson szovjet területre, ahol már várta a vonat, amelynek el kellett vinnie Pétervárra. Az utas *R. H. Bruce Lockhart*, a brit hadikabinet különleges megbízatású ügynöke volt.

Mint az exkluzív angol „Public School" neveltje, Bruce Lockhart 24 éves korában lépett diplomáciai szolgálatba. Jómegjelenésű és egyúttal intelligens is volt és rövid idő alatt elérte, hogy mint a brit Külügyi Hivatal egyik legtehetségesebb és legtöbbet ígérő fiatalemberét emlegessék. Harminc éves korában alkonzul volt Moszkvában. Folyékonyan beszélt oroszul és az orosz politikában és intrikában egyaránt tájékozott volt. Éppen hat héttel a bolsevik forradalom kitörése előtt hívták vissza Londonba.

Most *Lloyd George* miniszterelnök egyenes kívánságára küldték vissza Oroszországba. A miniszterelnökre mély benyomást gyakorolt az, amit Oroszországról a Londont útbaejtő, hazafelétartó Thompson ezredestől megtudott. Robins volt főnöke hevesen ostorozta a Szövetségesek oroszországi po-

litikáját s kifogásolta, hogy nem akarják elismerni a szovjetrendszert. Lloyd George és Thompson ezredes beszélgetését követően Lockhartot választották ki arra, hogy menjen Oroszországba és tényleges elismerés híján létesítsen valamiféle kapcsolatot a szovjet rendszerrel.

Azonban a jóképű, fiatal skót egyúttal a brit diplomáciai titkosszolgálat ügynöke is volt. Nemhivatalos feladata abban állott, hogy a brit célok érdekében használja ki a szovjet kormányon belül már kialakult ellenzéki mozgalmat...

A Leninnel szemben fellépő ellenzék élén a becsvágyó szovjet külügyi népbiztos, *Leon Trockij* állott, aki magát Lenin kizárólagos utódjának tekintette. Trockij 14 éven keresztül heves ellenzékben volt a bolsevikokkal szemben; azután — 1917 augusztusában — néhány hónappal a bolsevik forradalom előtt, csatlakozott Lenin pártjához és azzal együtt hatalomra került. A bolsevik párton belül Trockij baloldali ellenzéket szervezett Lenin ellen.

Amidőn Lockhart 1918 elején Pétervárra érkezett, Trockij külügyi népbiztos a szovjet békedelegáció élén Bresztlitovszkban volt.

Trockijt Lenin azzal a határozott utasítással küldte Bresztlitovszkba, hogy írja alá a békét. Trockij, ahelyett, hogy követte volna Lenin utasítását, lángoló felhívásokat intézett az európai proletariátushoz, hogy lázadjon fel és buktassa meg a különböző nemzetek kormányait. A szovjet kormány, mondotta, semmiképpen sem köt békét kapitalista kormányokkal. „Sem békét, sem háborút!" — kiáltotta Trockij. A németeknek azt mondotta, hogy az orosz hadsereg nem tud tovább harcolni, folytatja a leszerelést, de nem köt békét.

Lenin haragosan megbélyegezte Trockij bresztlitovszki magatartását és az „a háborút beszüntetjük, békét nem írunk alá és a hadsereget leszereljük"-féle trockiji javaslatot „őrültségnek, vagy annál is rosszabb"-nak nevezte.

A brit Külügyi Hivatal, amint Lockhart később „Anglia szolgálatában" című emlékiratában felfedte, erős érdeklődést mutatott a „Lenin és Trockij között felmerült ellentétek" iránt, amelyektől kormánya sokat remélt.[1]

Trockij magatartásának eredményeképpen a bresztlitovszki béketárgyalások megfeneklettek. A német főparancsnokság már eleve nem akart a bolsevikokkal tárgyalni. Trockij — Lenin szerint — a németek kezére játszott és „valójában a

német imperialistákat segítette". Trockij egyik Bresztlitovszkban tartott beszéde közben Max Hoffmann német tábornok csizmáját felrakta a tárgyalóasztalra és a szovjet delegátusokat hazaküldte.

Trockij visszajött Pétervárra és Lenin szemrehányásait ezzel a felkiáltással szerelte le: „A németek nem mernek majd előnyomulni!"

Tíz nappal a bresztlitovszki béketárgyalások megszakítása után a német hadparancsnokság, a keleti front teljes hosszában, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig, nagyszabású offenzívát indított. Délen a német hordák végigsöpörtek az ukrajnai síkságon. Középen a támadók Lengyelországon keresztül Moszkva felé törtek. Északon Narva elesett és Pétervárt fenyegették. A régi orosz hadsereg, végig a front hosszában, megtört és felbomlott.

Az új Oroszország felett megjelent a katasztrófa réme.

A városokból özönlöttek a bolsevik vezetők által sietve mozgósított felfegyverzett munkások és vörös gárdisták, hogy a német előnyomulást feltartóztassák. Az új Vörös Hadsereg első egységei harcban állottak. Február 23-án, Pskovnál megállították a németeket. Pétervár időlegesen megmeneküllt.

Egy második szovjet békedelegáció — ezúttal Trockij nélkül — sietett Bresztlitovszkba. Németország most a béke fejében az Ukrajna, Lengyelország, Finnország és a Kaukázus feletti fennhatóságot követelte és hatalmas jóvátételt aranyban, gabonában, olajban, szénben és ércekben.

Amidőn a békefeltételeket közzétették, a méltatlankodás hulláma söpört végig Szovjetoroszországon a „német imperialista haramiák"-kal szemben. A német hadparancsnokság, jelentette ki Lenin, ezzel a „rabló békével" szét akarja darabolni Szovjetoroszországot és meg akarja dönteni a szovjet rendszert.

Bruce Lockhartnak az volt a véleménye, hogy az egyetlen értelmes cselekedet a Szövetségesek részéről ebben a helyzetben az volna, ha támogatnák Oroszországot a németek ellen. A szovjet kormány meg sem kísérelte elkendőzni, hogy viszolyog a bresztlitovszki béke ratifikálásától. Ahogy Lockhart látta, a bolsevisták által feltett kérdés ez volt: milyen magatartást tanusítanak majd a Szövetségesek? Vajjon elismerik és megsegítik-e majd a szovjet kormányt vagy hagyják, hogy a németek rákényszerítsék Oroszországra a „rabló békét"?

Lockhart eleinte hajlott annak a feltételezésére, hogy a brit érdekek előírta parancsnak megfelelően Trockijjal kell szövetkeznie Lenin ellen. Trockij és követői most azzal támadtak Leninnek, hogy békepolitikája a „forradalom elárulásához" vezetett. Trockij megpróbált a bolsevik párton belül, ahogy Lockhart nevezte, egy „szent háborús" blokkot szervezni, melynek az volt a célja, hogy a Szövetségesek támogatását elnyerje és Lenint a hatalom átadására kényszerítse.

A brit ügynök és a szovjet külügyi népbiztos csakhamar bensőséges viszonyba kerültek. Lockhart Trockijt bizalmasan „Leo Davidovics"-nak szólította, és ahogy később elmondotta, arról ábrándozott, hogy sikerül majd valami nagyvonalú vállalkozást véghezvinni szövetségesével. Azonban azután kénytelen-kelletlen arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy Trockijnak egyszerűen nincs meg a megfelelő ereje ahhoz, hogy Lenin helyére lépjen. Ahogy Lockhart írja visszaemlékezésében:

„Trockij nagy szervező volt és rendkívüli fizikai bátorsággal rendelkezett. Erkölcsi szempontból azonban éppoly kevéssé lehetett Leninnel egy lapon emlegetni, amiuthogy a bolhát nem lehet az elefánthoz hasonlítani. A Népbiztosok Tanácsának nem egy olyan tagja volt, aki egyenrangúnak tartotta magát Trockijjal, de olyan egy sem akadt, aki ne tekintette volna Lenint annak a félistennek, akinek határozatait vita nélkül el kellett fogadni."

Ha valamit véghez kell vinni Oroszországban, azt csak Leninen keresztül lehet elintézni. Lockhartnak ezt a végkövetkeztetését Raymond Robins is osztotta.

— Ami engem illet, én mindig kérdőjelet tettem Trockij neve után — mondotta Robins — és ez azt a kérdést jelezte, hogy vajjon mit is cselekszik majd. Azt a kérdést, hogy hol találjuk majd bizonyos időkben és helyeken? És mindezt végtelen önhittsége vagy ha úgy tetszik, ennek az önmagára való beállítottságnak kihívó szemtelensége miatt — kérdeztem.

Lockhart röviddel Pétervárra való érkezése után már találkozott Robins-szal. Azonnal látta, hogy az amerikai éles nyiltsággal néz szembe az orosz problémával. Robinsban az elismerés elleni különböző szövetséges érvek semmiféle rokonszenvet nem ébresztettek. Megvetéssel nyilatkozott arról a cári ügynökök által terjesztett lehetetlen elméletről, hogy a bolsevikok német győzelmet kívánnak. Nagy ékesszólással írta le

Lockhartnak, hogy milyen elviselhetetlen állapotok uralkodtak a régi Oroszországban és milyen csodálatosan lázadtak fel ez ellen a bolsevisták vezetése alatt az elnyomott milliók.

Hogy a képet teljessé tegye, Robins elvitte Lockhartot a Szmolnij palotába, hadd lássa, milyen az új rendszer munka közben! Amíg visszafelé hajtottak a lágyan hulló hóba öltözött Pétervár belseje felé, Robins keserűen panaszolta, hogy a Szövetségesek követségei a szovjet kormány ellen szőtt összeesküvéseikkel csupán „a német játszmát támogatják Oroszországban".

A szovjet kormány megszilárdult. Mennél hamarabb felismerik a Szövetségesek ezt a tényt, annál jobb.

Robins őszintén hozzáfűzte, hogy Lockhart egészen másfajta adatokat hall majd más oroszországi szövetséges megbízottaktól és titkos szolgálatbeli ügynököktől. És ezek a személyek százféle írásbeli bizonyítékot fognak előkaparni, csakhogy állításaikat igazolják. „Több ilyen vagy olyan hamisított irat forog közkézen Oroszországban, mint bármikor eddig az emberi történelem folyamán!" — mondotta Robins. Még arra is voltak írásbeli bizonyítékok, hogy maga Robins is bolsevik és ugyanakkor titokban azon mesterkedik, hogy orosz kereskedelmi engedményeket szerezzen a newyorki Wall Street pénzemberei számára.

Az angol és az amerikai hamarosan szinte elválaszthatatlan jóbarátokká lettek. Minden áldott reggel együtt fogyasztották el a reggelijüket és megbeszélték egymással az aznapi haditervet. Az volt a közös céljuk, hogy rávegyék kormányaikat Szovjetoroszország elismerésére és megakadályozzák a német győzelmet a keleti arcvonalon.[8]

2. *A tizenkettedik óra*

1918 koratavaszán a szovjet kormány a következő helyzettel találta magát szemben: Németország előkészületet tett arra, hogy haderejével megdöntse a szovjet kormányt, ha az vonakodik ratifikálni a bresztlitovszki békét; Anglia és Franciaország titokban támogatták azokat az ellenforradalmi erőket, amelyek Archangelszkben, Murmanszkban és a Don partján gyülekeztek; a japánok, a Szövetségesek jóváhagyásával, Vladivosztok elfoglalására és Szibéria elözönlésére készültek...

Lockharttal folytatott egyik beszélgetése során Lenin elmondotta a brit ügynöknek, hogy a szovjetkormány székhelyét Moszkvába teszik át, mert félnek egy Pétervár ellen irányuló német támadástól. A bolsevikok szükség esetén harcolni fognak, még akkor is, ha a Volgáig és az Uralig kell visszavonulniok. De ők fogják meghatározni, hogy milyen feltételek mellett. „Nem dobják oda magukat eszközül a Szövetségeseknek." Ha a Szövetségesek megértik ezt, mondotta Lenin Lockhartnak, remek alkalom kínálkozik az együttműködésre. Szovjetoroszországnak, ha ellen akart állni a németeknek, kétségbeejtően szüksége volt segítségre.

— Ugyanakkor — mondotta keserűen Lenin — csaknem bizonyos vagyok abban, hogy az Ön kormánya soha nem fogja a dolgokat ebben a megvilágításban látni. Ez a kormány reakciós és az orosz reakciósokkal fog együttműködni.

Lockhart a beszélgetés lényegét megtáviratozta a brit Külügyi Hivatalnak. Néhány nappal később rejtjeles üzenetet kapott Londonból. Sietve desifrírozta és elolvasta. Az üzenet egy „katonai szakértő" véleményét közvetítette, mely szerint Oroszországban semmi másra nincs szükség, mint „egy kis, eltökélt brit tiszti csoportra", hogy ez harcra vezesse a „hűséges oroszokat", akik aztán majd végetvetnek a bolsevizmusnak.

Francis követ február 23-án levelet írt a fiának:

„Az a tervem, hogy ameddig csak lehet, Oroszországban maradok. Ha — amint hiszem — a különbékét megkötik, semmi veszélyt nem látok abban, hogy a németek foglyul ejtenek. Mindamellett, egy ilyen különbéke súlyos csapást jelent majd a Szövetségesekre és ha Oroszország bármilyen rétege nem hajlandó elismerni a bolsevik kormány illetékességét arra, hogy ilyen békét kössön, akkor én felkutatom ezt a réteget és bátorítom a lázadásra."

E levél megírása után Francis követ elutazott egy Vologda nevű Moszkva és Archangelszk között fekvő kis városba, ahová *Noulens* francia követ és más Szövetséges diplomaták már előzőleg megérkeztek. Világossá vált, hogy a Szövetséges kormányok már döntöttek a szovjet rendszerrel való bárminemű együttműködés ellen.

Robins megvitatta a válságot Trockijjal, aki miután nyilvánosan elismerte, hogy Bresztlitovszkban „tévedett", most megpróbált újra jó színben feltűnni Lenin előtt.

— Önök meg akarják akadályozni a breszti szerződés ratifikálását? — kérdezte Trockij Robinstól.

— Természetesen! — felelte Robins. — De Lenin mellette van és őszintén szólva, népbiztos úr, Lenin vezeti ezt a boltot!

— Ön téved — mondotta Trockij. — Lenin világosan látja: a német előnyomulás fenyegető veszélye oly nagy, hogy amennyiben a Szövetségesek hajlandók együttműködni vele és támogatni őt, megtagadja a breszti békét, visszavonul, ha szükséges mind Moszkvából, mind Pétervárból, egészen Jekaterinburgig, helyreállítja az arcvonalat az Uralnál és Szövetséges támogatással harcolni fog a németek ellen.

Robins sürgős kérésére Lenin beleegyezett abba, hogy egy formális jegyzéket intéz az Egyesült Államok kormányához.

Kevés reménye volt a kedvező válaszra, de hajlandó volt ezt a kísérletet megtenni.

A jegyzéket annak rendje és módja szerint átadták Robinsnak, hogy továbbítsa az Egyesült Államok kormányához. Ime néhány részlet belőle:

> Abban az esetben, ha (a) a Tanácsok Összorosz Kongresszusa megtagadná a Németországgal kötött békeszerződés ratifikálását, vagy (b) a német kormány a békeszerződést megsértve megújítaná az offenzívát, hogy folytassa rablótámadásait
>
> 1. Számíthat-e a Szovjet Kormány Németország elleni harcában az Északamerikai Egyesült Államok, Nagybritannia és Franciaország támogatására?
>
> 2. Milyenfajta támogatást tudnának adni és milyen feltételek mellett a közeljövőben (katonai felszerelés, szállítási eszközök, közszükségleti cikkek)?
>
> 3. Milyenfajta különleges támogatást tudna nyujtani az Egyesült Államok?

A Tanácsok Összorosz Kongresszusának március 12-én kellett összeülnie, hogy a bresztlitovszki békeszerződés ratifikálását megvitassa.

Lenin, Robins kérésére, beleegyezett abba, hogy az Összorosz Kongresszus összehívását március 14-ére halassza, hogy ezzel Robinsnak és Lockhartnak még két napot adjon kormányaik meggyőzésére.

1918 március 5-én Lockhart egy utolsó kétségbeesett táviratot küldött a brit Külügyi Hivatalnak, amelyben a Szovjet

Kormány elismerését kérte: „Ha a forradalom óta adódott lehetőség a Szövetségesek számára Oroszországban, akkor ezt most a németek adták meg az oroszokra kényszerített mértéktelenül túlzó békefeltételeikkel. Ha Őfelsége kormánya nem akarja, hogy Németország kivételes helyet biztosítson magának Oroszországban, a legnagyobb komolysággal kérem, hogy ne szalasszák el ezt az alkalmat."

Londonból semmi válasz nem érkezett, csupán Lockhart felesége írt egy levelet, melyben óvatosságra intette és figyelmeztette, hogy a Külügyi Hivatalban már mindenütt azt suttogják róla, hogy „vörös" lett.

Március 14-én a Tanácsok Összorosz Kongresszusa egybegyűlt Moszkvában. A delegátusok két napon és éjszakán keresztül vitatkoztak a bresztlitovszki békeszerződés ratifikálásának kérdéséről. Trockij ellenzéke teljes gőzzel dolgozott és megpróbált politikai tőkét kovácsolni a békeszerződés népszerűtlenségéből; de maga Trockij, ahogy Robins fejezte ki magát: „Pétervárott duzzogott és nem volt hajlandó megjelenni."

A kongresszus második éjszakáján, egy órával éjfél előtt Lenin magához intette Robinst, aki az emelvény alatt a lépcsőn ült.

— Mit hallott kormányától?

— Semmit!

— És mit hallott Lockhart?

— Semmit!

Lenin a vállát vontá. — Most fölmegyek az emelvényre — mondotta Robinsnak. — A békeszerződés ratifikálása mellett fogok beszélni. És ratifikálni fogjuk.

Lenin egy órán át beszélt. Kísérletet sem tett arra, hogy a béke katasztrófális hatását leplezze. Türelmes logikával mutatott rá arra, hogy az elszigetelt és minden oldalról fenyegetett Szovjet Kormánynak mindenáron lélekzethez kell jutnia.

A bresztlitovszki szerződést ratifikálták.

A kongresszus zárójelentése a következőket közölte:

„Az orosz köztársaság tanácskormánya, a saját erejére utalva, a jelen körülmények között, képtelen ellenállni a német imperializmus fegyveres támadásának és a forradalmi Oroszország megmentése érdekében kényszerítve van elfogadni az eléje terjesztett feltételeket."

3. *A küldetés vége*

1918 május 2-án Francis követ a következőket táviratozta az amerikai Külügyi Hivatalnak: „Robins és valószínűleg Lockhart is, a szovjet kormány elismerése mellett voltak, de Önök és a többi Szövetségesek konokul ellenezték az elismerést és én soha nem voltam hajlandó ezt ajánlani. Egy percig sem hiszem, hogy tévedtem volna."

Néhány héttel később Robins táviratot kapott Lansing külügyminisztertől. A távirat így szólt: „Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy Ön megbeszélésre hazajöjjön."

Miközben a transzszibériai vasútvonalon keresztülszelte Oroszországot, hogy Vladivosztokban hajóra szálljon, három üzenetet kapott a Külügyi Hivataltól. Valamennyi ugyanazt az utasítást tartalmazta: „Nem szabad semmiféle nyilatkozatot közzétennie vagy adnia."

Washingtonba visszatérve, D. C. Robins jelentést nyujtott át Lansing külügyminiszternek, amelyben erőteljesen elítélte azt az elgondolást, hogy a Szövetségesek bármiféle intervenciós hadjáratot indítsanak Szovjetoroszország ellen. Robins e jelentéshez egy részletes tervezetet csatolt az orosz-amerikai kereskedelmi kapcsolatok kiépítéséről. Ezt a tervezetet Lenin személyesen nyujtotta át Robinsnak, mielőtt az Moszkvát elhagyta volna. Wilson elnökhöz kellett volna eljuttatnia.

A tervezetet Wilson sohasem kapta meg.

Maga Robins megpróbált az elnökkel beszélni, de hiába. Minden lépésénél akadályokba ütközött. Megkísérelte az üzenetét újságokban közzétenni, de a sajtó vagy nem vett tudomást róla vagy elferdítette azt, amit mondani akart.

Robinsnak tisztáznia kellett magát egy, a „bolsevizmus" és a „német propaganda" kivizsgálásával megbízott szenátusi bizottság előtt.

„Ha az igazságot mondom és nem hazudok, ha nem rágalmazok embereket és nem mondom róluk, hogy német ügynökök, tolvajok, gyilkosok és sötét bűnözők, akkor bolsevista vagyok!" — jelentette ki Robins. — „De minden oroszországi szövetséges megbízott közül én láttam a legtisztábban a dolgokat és megpróbáltam a földön élni. Szeretném elmondani az igazságot az emberekről és a mozgalmakról, szenvedély és harag nélkül, még akkor is, ha más volt a véleményem, mint az övék... Teljesen alávetem magam annak az igazságnak,

hogy az orosz népnek olyan kormánya legyen, amilyent akár, akár tetszik nekem, akár nem, akár megfelel az elveimnek, akár nem... Úgy vélem, hogy amennyiben meg akarjuk tudni, mi is történt voltaképpen Oroszországban, akkor elsősorban mind saját, mind országunk szempontjából becsületesen és igazságosan kell kezelnünk ezt a kérdést és nem szenvedéllyel, vagy olyan nyilatkozat alapján, amely nem felel meg az igazságnak... Én soha nem hinnék abban, hogy eszméket szuronyokkal meg lehet ölni... Az egyetlen felelet, amit a jobb emberi élet utáni vágyra adhatunk, a jobb emberi élet."

De Robins becsületes hangja elveszett a hamis értesülések és előítéletek áradatában.

1918 nyarára, noha az Egyesült Államok Németországgal állt hadiállapotban és nem Oroszországgal, a *New York Times* a bolsevistákat már mint az Egyesült Államok „leggonoszabb ellenségeit" és mint „ragadozó, zsákmányra éhes vadállatokat" aposztrofálta. A szovjet vezetőket az amerikai sajtó egyöntetűen a németek „fizetett ügynökeinek" nevezte. „Hóhérok", „gyilkosok és őrültek", „vérszomjas bűnözők" és „emberi söpredék" voltak azok a legjellegzetesebb kifejezések, amelyeket az amerikai újságok Leninnel és társaival kapcsolatban használtak. A kongresszusban csak mint „átkozott vadállatokról" beszéltek róluk.

Francis követ 1918 júliusáig maradt Oroszországban. Időnként felhívásokat és nyilatkozatokat bocsátott ki az orosz néphez a szovjetkormány megdöntésére. Közvetlenül az Egyesült Államokba való visszatérése előtt Francis táviratot kapott *Csicserin*-tól, az új szovjet külügyi népbiztostól, amelyben az arra kérte őt, hogy tolmácsolja üdvözletét az amerikai népnek. „Ez a távirat nyilvánvalóan amerikai pacifisták számára íródott — írta a volt követ *Oroszország az amerikai követség ablakából* című könyvében — és miután féltem, hogy a külügyminisztérium az amerikai nép elé viszi, nem adtam át."

Lockhart továbbra is Oroszországban maradt. „Be kellett volna nyujtanom a lemondásomat és haza kellett volna jönnöm", mondotta később. Ehelyett brit ügynökként kitartott posztján.

„Még mielőtt számot adtam volna magamnak erről — vallotta be később Lockhart *Anglia szolgálatában* című emlékiratában — azonossá váltam egy olyan mozgalommal, amelynek bármilyen volt is az eredeti célja, nem Németország, hanem Oroszország tényleges kormánya ellen irányult.

JEGYZETEK

1. Bresztlitovszkban Trockij mint „világforradalmár" ellene volt a Németországgal kötendő béke aláírásának és noha elismerte, hogy az orosz hadsereg többé már nem küzdőképes, a békét a nemzetközi forradalom elárulásának tekintette. Ezen az alapon Trockij nem követte Lenin békeutasításait. Később Trockij elismerte, hogy téves megítélés alapján cselekedett. A bolsevik párt egyik gyűlésén 1918 október 3-án, miután a németek megtámadták Szovjetoroszországot és már csaknem elfoglalták Pétervárt s majdhogy el nem pusztították a szovjetrendszert is, Trockij kijelentette: „Úgy érzem, kötelességem ezen a gyűlésen megmondani, hogy abban az órában, amikor közülünk sokan, köztük jómagam is, kételkedtünk, vajjon megengedhető-e a bresztlitovszki béke aláírása, egyedül Lenin elvtárs volt az, aki makacsul és csodálatos előrelátással, a mi ellenkezésünk ellenére is, fenntartotta azt a véleményét, hogy meg kell tennünk... És most be kell látnunk, hogy nem volt igazunk."

Trockij bresztlitovszki magatartása nem volt elszigetelt jelenség. Mialatt Trockij Bresztlitovszkban tárgyalt, moszkvai főszószólója Nikoláj Kresztinszkij nyilvánosan támadást intézett Lenin ellen és arról beszélt, hogy „forradalmi háborút kell indítani a német imperializmus, az orosz burzsoázia és a proletáriátus Lenin-vezette része ellen." Buchárin, aki Trockijjal együtt dolgozott ebben az ellenzéki mozgalomban, sugalmazója volt annak a határozatnak, amelyet az úgynevezett baloldali kommunista csoport rendkívüli kongresszusán hoztak Moszkvában és amely így hangzott: „A nemzetközi forradalom érdekében szükségesnek tartjuk, hogy belenyugodjunk a szovjethatalom elvesztésébe, mert az amúgyis teljesen formaivá lett." 1923-ban Buchárin felfedte, hogy a bresztlitovszki válság alatt a színfalak mögött már felmerült az ellenzék tagjai között az a terv, hogy kettéhasítják a bolsevik pártot, megbuktatják Lenint és új orosz kormányt alakítanak.

2. 1918 február 23-án, Pskovnál az oroszok megállították a németeket. Ez a nap lett a Vörös Hadsereg születésnapja.

3. Lockhart és Robins értékes szövetségesre találtak *Sadoul* kapitány, francia tiszt személyében, aki azelőtt Párizsban jónevű ügyvéd és szocialista képviselő volt. Sadoul kapitány nemhivatalos összekötőként szerepelt Franciaország és a szovjetkormány között. Ő is ugyanazokra a megállapításokra jutott, mint Robins és Lockhart. Az oroszok irányában tanúsított szövetséges magatartásról tett bíráló megjegyzései felkeltették Noulens francia követ heves ellenszenvét, aki azt híresztelte, hogy Sadoul, Robins és Lockhart „bolsevikok" lettek. Noulens megrögzött reakciós volt, aki politikai véleményét a francia „200 család" és a párizsi ban-

kok részvényeseinek politikájából származtatta, gyűlölte a szovjetrendszert. Sadoultól megvonta a jogot, hogy közvetlen összeköttetést tarthasson fenn a francia kormánnyal, sőt Sadoul magánleveleit és üzeneteit is visszatartotta.

Noulens követ annak megakadályozására, hogy Robins David Francis amerikai követet befolyásolhassa — írja Bruce Lockhart *„Anglia szolgálatában"* című könyvében — suttogó propagandahadjáratot indított Robins ellen. Noulens rávette egyik titkárját arra, hogy Francis jelenlétében célzatosan megkérdezze: „Ki hát az amerikai követ Oroszországban — Francis vagy Robins?" Ezek a mesterkedések némi sikerrel jártak. Francis követ bizalmatlan kezdett lenni Robins-szal szemben és attól félt, hogy Robins az ő helyére pályázik. Még azzal is meggyanusította Robinst, hogy Kaledinnal folytatott titkos tárgyalásairól értesítette a bolsevikokat.

A KEMEK FEJEDELME

1. *Massino úr belépője*

A forradalmi Pétervár, amelyet kívülről külső ellenség ostromolt és belülről ellenforradalmi összeesküvések fenyegettek, elrémítő város volt 1918-ban. Élelem alig volt, tüzelőről, közlekedési eszközről nem is beszélve. Rongyokba öltözött férfiak és asszonyok dideregtek végtelen sorokban, kenyérre várva a zord, szennyes utcákon. A hosszú fehér éjszakák csendjét ágyúlövések zaja hasitotta át. A szovjet rendszer törvényeit semmibevevő rablóbandák kószáltak, a városban, kirabolva és rémületbeejtve a lakosságot.[1] Felfegyverzett munkásosztagok jártak házról házra, hogy felkutassák az élelmiszerspekulánsok rejtett raktárait és foglyul ejtsék a fosztogatókat, valamint a terroristákat.

A szovjet kormány még nem volt teljesen ura a helyzetnek. A cári luxus maradványai furcsa ellentétben állottak az általános elszegényedéssel. A szovjetellenes újságok továbbra is megjelentek és naponta bejósolták a szovjet rendszer küszöbönálló bukását. Az előkelő éttermek és szállodák, ahol jólöltözött férfiak és asszonyok pukkadásig jóllakhattak, még mindig nyitva voltak. Az éjszakai mulatók zsúfolásig megteltek, a vendégek ittak és táncoltak és a zsúfolt asztaloknál cári tisztek, balett-táncosok, hírhedt feketézők és szeretőik izgalmas rémhíreket suttogtak egymás fülébe: *A németek Moszkva felé vonulnak! — Trockij letartóztatta Lenint! — Lenin megőrült!* — A vad remények és hazugságok áradata olyan szabadon folyt, mint a vodka. Az intrika dagadt és nőtt...

Ezen a tavaszon egy bizonyos Massino úr tűnt fel Pétervárott. „Török és keleti kereskedő”-nek nevezte magát. Negyven év körüli, sápadt, hosszúarcú, komortekintetű ember volt, magas, rézsútos homlokkal, nyugtalan, sötét szemekkel és érzéki ajakkal. Délceg, majdnem katonai tartással, gyors, érdekesen hangtalan lépéssel lépdelt. Gazdagnak látszott. A nők vonzónak találták. Az ideiglenes szovjet főváros szorongó légkörében Massino úr különleges magabiztossággal járt a dolgai után.

Esténként Massino gyakori látogatója volt a kicsiny, füstös Balkov-kávéháznak, a pétervári szovjetellenes elemek kedvenc találkozóhelyének. A tulajdonos, Szergej Balkov, különleges tisztelettel köszöntötte. A kávéház mögöttes részében, egy lakószobában Massino titokzatos férfiakkal és nőkkel találkozott, akik halk hangon beszélgettek vele. Voltak akik oroszul szóltak hozzá és voltak olyanok, akik franciául vagy angolul. Massino sok nyelven beszélt...

A fiatal szovjet kormány nagy erőfeszítéseket tett, hogy a kaoszból rendet teremtsen Ez a hatalmas szervezési feladat még szövevényesebbé vált azáltal, hogy állandóan jelen volt az ellenforradalom halálos fenyegetése. „A burzsoázia, a földbirtokosok és az összes birtokos osztályok kétségbeesett erőfeszítéseket tesznek arra, hogy aláaknázzák a forradalmat” — írta Lenin. Egy különleges szabotázsellenes és kémelhárító szervezetet alkottak a szovjet védelmére, hogy el tudjanak bánni a belső és külső ellenséggel. Ezt a szervezetet, mely „Rendkívüli Bizottság az Ellenforradalom és a Szabotázs Leküzdésére” nevet viselte, orosz neve kezdőbetűi után CSEKÁ-nak hívták.[2]

1918 nyarán, amikor a szovjet kormány, német támadástól tartva, Moszkvába költözött, Massino követte. De Moszkvában a kellemes, gazdag levantei kereskedő külső megjelenése furcsa változáson ment át. Bőrkabátot vett és fejébe a munkások ellenzős sapkáját nyomta. Ellátogatott a Kremlbe. Amikor a kapunál az egyik fiatal lett nemzetiségű kommunista gárdista megállította — ezek alkották a szovjet kormány védelmére kirendelt élgárdát — az egykori Massino egy hivatalos szovjet okmányt húzott elő. Az okmány *Sidney Georgievics Relinszkij*, a pétervári Cseka bűnügyi nyomozójának nevére szólt.

— Mehet, Relinszkij elvtárs — mondotta a lett gárdista.

Moszkva egy másik részében, Dagmara K. népszerű balett-táncosnő luxuslakásában, Massino, alias Relinszkij elvtársat Constantine úrnak, a brit titkos szolgálat ügynökének ismerték.

A brit követségen Bruce Lockhart tudta, hogy mi az igazi neve: „Ő volt *Sidney Reilly*, a brit titkosszolgálat rejtélyes embere, akit „a kémek fejedelmé"-nek neveztek."

2. *Sidney Reilly*

Mindazon kalandorok között, akik az első világháború alatt a cári Oroszország politikai alvilágából felmerültek, hogy a bolsevizmus elleni nagy keresztes hadjárat élére álljanak, senki sem volt színesebb és rendkívülibb egyéniség, mint *Sidney George Reilly* kapitány, az angol titkosszolgálat ügynöke. „Ezt az embert napoleoni ércből öntötték!" — kiáltott fel Bruce Lockhart, akit Reilly az európai történelem legveszélyesebb és legfantasztikusabb vállalkozásába vont éppen bele.

Hogy hogyan került Reilly először érintkezésbe a brit titkos szolgálattal, egyike marad ama számtalan titokzatosságoknak, amelyek ezt a nagyon titokzatos és hatalmas kémszervezetet körülveszik. Sidney Reilly a cári Oroszországban született. Apja ír hajóskapitány volt, anyja orosz nő. Odessza kikötőjében a Fekete-tenger partján nőtt fel. Az első világháború előtt Mandrohovics és gróf Csuberszkij szentpétervári nagy cári hajóépítő vállalatának volt az alkalmazottja. Már akkor is rendkívül bizalmas jellegű munkát végzett. Összekötő volt az orosz cég és néhány német ipari és pénzügyi érdekeltség között, beleértve a híres hamburgi *Blohm und Voss* hajóépítő vállalatot is. Közvetlenül az első világháború kitörése előtt értékes híranyag kezdett befutni a londoni tengernagyi hivatalhoz. A híranyag a német tengeralattjáró és hajóépítő programra vonatkozott. A forrás Sidney Reilly volt.

1914-ben Reilly mint az Orosz-Ázsiai Bank „bizalmi embere" Japánban tűnt fel. Japánból az Egyesült Államokba hajózott át, ahol amerikai bankárokkal és hadianyaggyárosokkal tanácskozott. Ekkor már a brit titkosszolgálat kartotékjai között az „I Esti" titkos megjelölés alatt megtalálható volt Sidney Reilly neve. És úgy ismerték, mint egy nagyon vakmerő és leleményes titkos ügynököt.

Nagyszerű nyelvérzéke volt és hét nyelvet beszélt tökéletesen.

letesen. Így hát Reillyt, fontos európai munkára, átrendelték az Egyesült Államokból. 1916-ban a svájci határon keresztül Németországba ment. Német tengerésztisztnek álcázva behatolt a német tengernagyi hivatalba, megszerezte és Londonba szállította a hivatalos német haditengerészet titkos szolgálatának sifrjét. Minden valószínűség szerint ez volt az első világháború titkos szolgálatának legnagyobb bravúrja.

1918 elején Reilly kapitányt mint a brit titkosszolgálat vezetőjét Oroszországba irányították. Számos személyi összeköttetése, széleskörű üzleti kapcsolatai és az orosz ellenforradalom belső köreinek alapos ismerete erre a feladatra ideálisan alkalmassá tették. Az orosz küldetés azonban mély személyi jelentőséggel is bírt Reilly számára. Feneketlen gyűlölet égett benne a bolsevisták és általában az egész orosz forradalom ellen. Őszintén ki is nyilvánította ellenforradalmi céljait:

„A németek emberi lények. Még azt is megengedhetjük magunknak, hogy legyőzzenek bennünket. Itt Moszkvában az emberi faj ősellensége nő nagyra. Ha a civilizáció nem csap le idejekorán és nem zúzza össze ezt a rémet, akkor ez végülis elhatalmasodik majd a civilizáción."

A brit titkosszolgálat londoni főhadiszállására küldött jelentéseiben Reilly ismételten síkraszállt amellett, hogy kössenek azonnal békét Németországgal és szövetkezzenek a császárral a bolsevik veszély ellen.

— Ezt az ocsmány fajzatot, amely most Oroszországban megszületett — mondotta — mindenáron meg kell semmisíteni. Békét Németországgal! Igen, békét Németországgal, békét mindenkivel! Csupán egy ellenség van; az emberiségnek Szent Szövetségbe kell tömörülnie az éjszaka eme lidércnyomása ellen!

Alighogy megérkezett Oroszországba, Reilly azonnal fejest ugrott a szovjetellenes összeesküvésbe.

Bevallott célja a szovjet kormány megdöntése volt.[3]

3. Pénz és gyilok

1918-ban a számbelileg legerősebb bolsevikellenes párt a Szociálforradalmárok Pártja volt. Borisz Szavinkov-nak, az elvetélt Kornilov-puccsban résztvett egykori hadügyminiszter-

helyettesnek a vezetésével a harcos szociálforradalmárok az antibolsevista érzelmi hullám mozgatóerőivé váltak. Szélsőséges módszereik és propagandájuk folytán tekintélyes támogatást nyertek azoktól az elszaporodott anarchista elemektől, akiket a cári elnyomás nevelt ki Oroszországban. A szociálforradalmárok régóta használták a terrorizmus fegyverét a cár ellen. Most ugyanezt a fegyvert a bolsevisták ellen akarták fordítani.

A szociálforradalmárok a francia titkos szolgálattól kaptak pénzügyi támogatást. Borisz Szavinkov a Noulens francia követ által személyesen átadott pénzzel, az „Orosz Újjászületés Ligájá"-nak fedőneve alatt újra megszervezte Moszkvában a szociálforradalmár terrorista központot. Céljuk Lenin és más szovjet vezetők meggyilkolása volt. Sidney Reilly ajánlatára az angol titkos szolgálat, terroristák kiképzése és felfegyverzése céljából szintén pénzügyi támogatást nyujtott Szavinkovnak.

De Reilly, aki a cárizmus lelkes híve volt, nem bízott a szociálforradalmárokban, különösen ha arról volt szó, hogy a szovjet rendszer helyén egy új orosz kormányt kell majd alakítani. Szavinkovtól eltekintve, akit teljesen megbízhatónak tartott, Reilly úgy érezte, hogy a baloldali szociálforradalmárok veszedelmes radikális erőt képviselnek. Néhányukról köztudomású volt, hogy kapcsolatban állnak Trockijt követő ellenzéki bolsevistákkal. Reilly fel akarta használni őket saját céljaira, de el volt tökélve arra, hogy a radikalizmust kiirtja Oroszországban. Katonai diktatúrát akart, amely első lépés lett volna a cárizmus visszaállítására. Ennek megfelelően, miközben tovább is pénzelte és bátorította a szociálforradalmár terroristákat és más radikális szovjetellenes csoportokat, az angol kém gondosan felépítette a saját összeesküvő apparátusát. Reilly később emlékirataiban maga is felfedte ennek működését:

„Fontos volt, hogy az általam felépített orosz szervezet ne tudjon túlságosan sokat és hogy egyetlen része se lehessen abban a helyzetben, hogy a másikat elárulhassa. Ennek megfelelően az apparátus az „ötös" rendszer alapján dolgozott és minden résztvevő csupán négy másik személyt ismert. Jómagam, aki az egészet összefogtam és a piramis tetején helyezkedtem el, valamennyit ismertem; nem sze-

mélyesen, de név és cím szerint. Ez később nagyon hasznosnak bizonyult... Ilyképpen, ha bárki bármit elárult, nem mindenkit fedeztek fel és a leleplezést lokalizálni lehetett."

Miután kapcsolatot teremtett a Cári Tisztek Szövetségével, a régi cári titkos rendőrség, a sötétemlékezetű Ochrána maradványaival, Szavinkov terroristáival és hasonló ellenforradalmi elemekkel, Reilly szervezete csakhamar gombamódra tenyészett Moszkvában és Pétervárott. Reilly számos cári időkből való barátja és ismerőse csatlakozott a szervezethez s valamennyi nagyon értékesnek bizonyult. Ezek közé tartozott *Csuberszkij gróf*, a hajóépítő mágnás, akinél Reilly, mint a német hajóépítő cégek és a gróf vállalata közötti összekötő, valaha alkalmazásban állott; *Judénics* cári tábornok; *Szergej Balkov* a pétervári kávéháztulajdonos; *Dagmara*, a balett-táncosnő, akinek lakásán moszkvai főhadiszállását felütötte; *Grammatikov* a gazdag ügyvéd és az Ochrána volt titkos ügynöke, aki most főközvetítő volt Reilly és a szociálforradalmár párt között és *Veneszláv Orlovszkij*, egy másik volt Ohrána-ügynök, akinek sikerült elérnie, hogy a pétervári Cseka kötelékébe kerüljön s akitől Reilly azt a bizonyos, Sidney Georgievics névre szóló Cseka-igazolványt kapta, amelynek segítségével szabadon járhatott-kelhetett Szovjetoroszországban.

Ezek és más ügynökök, akiknek még a Kremlbe és a Vörös Hadsereg vezérkarába is sikerült becsempészniök magukat, Reillyt a szovjet kormány minden intézkedéséről részletesen tájékoztatták. Az angol kém azzal kérkedhetett, hogy a Vörös Hadsereg lepecsételt parancsait „már akkor olvassák Londonban, amikor Moszkvában még fel sem nyitották".

Reilly műveleteinek pénzügyi fedezésére több millió rúbelre rúgó pénzkötegek voltak elrejtve Dagmara balett-táncosnő lakásán. Hogy a pénzt szaporítsa, Reilly a brit követség anyagi forrásait is igénybevette. A pénzt Bruce Lockhart szedte össze és *Hicks* kapitányon, a brit titkos szolgálat tagján keresztül juttatta el Reillynek. Lockhart, akit Reilly belevont az ügyekbe, már említett könyvében később felfedte a pénz megszerzésének módját:

„Számos olyan orosz akadt, akinek rejtett rúbelraktára volt. Ezek csak örültek annak, ha a pénzüket egy londoni

kifizetésre szóló kötelezvény ellenében odaadhatták. Hogy minden gyanút elkerüljünk, a rúbelcket egy moszkvai angol cég útján gyűjtöttük össze. Ez a cég tárgyalt az oroszokkal, határozta meg az átváltási árfolyamot és adta át a londoni utalványt. Minden egyes tranzakciónál hivatalos garanciát adtunk, hogy az angol cég jó a Londonban kifizetendő összegre. Az összeszedett rúbelcket az amerikai főkonzulátusra vitték, ahol azután átadták Hicksnek, aki viszont eljuttatta a megfelelő címzetteknek."

Végül az angol kém, kinek figyelme minden apróságra kiterjedt, részletes tervet dolgozott ki a szovjet kormány eltávolítása után nyomban hatalomba ültetendő kormány számára. Személyes barátainak Reilly fontos szerepet szánt az új rendszerben:

„Minden intézkedés megtörtént az ideiglenes kormány létesítésére. Kitűnő barátomat és szövetségesemet, Grammatikovot szemeltem ki belügyminiszternek. Minden rendőri és pénzügyi ügy az ő ellenőrzése alá kerül. Csuberszkij, régi barátom és üzlettársam, aki Oroszország egyik legnagyobb kereskedelmi vállalatának a feje, közlekedésügyi miniszter lesz. Judénics, Csuberszkij és Grammatikov ideiglenes kormányt alakítanak, melynek az lesz a szerepe, hogy az ilyen forradalmat elkerülhetetlenül követő anarchiának véget vessen."

A szovjetellenes kampány során elsőnek Szavinkov terroristái sujtottak le.

1918 június 21-én *Volodarszkij* sajtóügyi népbiztost, amikor a pétervári Obuhov-gyár munkásgyűléséről távozott, egy szociálforradalmár terrorista meggyilkolta. Ezt két héten belül, július 6-án Moszkvában Mirbach német követ meggyilkolása követte. A szociálforradalmárok célja az volt, hogy rémületet keltsenek a bolsevista sorokban és egyidejűleg siettessék a német támadás megindítását, amelyről azt hitték, hogy megadja a kegyelemdöfést a bolsevik rendszernek.[4]

Azon a napon, amikor a német követet meggyilkolták, az ötödik Összorosz Kongresszus éppen a moszkvai Operaházban ülésezett. Az aranyozott páholyokban szövetséges megfigyelők hallgatták a szovjetküldöttek beszédét. A tárgyalások

feszült légkörben folytak. Amikor Sidney Reilly belépett, Bruce Lockhart, aki más szövetséges ügynökökkel és diplomatákkal az egyik páholyban ült, tudta, hogy valami rendkívüli történt. Az angol kém sápadt és izgatott volt. Sietve Lockhart fülébe súgta, hogy miről van szó.

Az a lövés, amely Mirbachot leterítette, jeladás lett volna egy, a disszidens bolsevik elemek által támogatott, egész országra kiterjedő, általános szociálforradalmár felkelésre. Felfegyverzett szociálforradalmároknak meg kellett volna támadniok az Operaházat, hogy ott letartóztassák a szovjetküldötteket. Ám valami baj volt a kréta körül. Az Operaházat most a Vörös Hadsereg katonái vették körül. Az utcákon lövöldözés zaja hallatszott, de nyilvánvaló volt, hogy a szovjet kormány ura a helyzetnek.

Miközben Reilly beszélt, a zsebeiben kompromittáló iratok után kutatott. Egyet talált is; darabokra tépte és aztán a papírszeleteket lenyelte. Egy francia titkos ügynök, aki Lockhart mellett ült, ugyanezt cselekedte.

Néhány órával később egy szónok az Operaház színpadáról bejelentette, hogy a Vörös Hadsereg és a Cseka levert egy, a szovjet kormány fegyveres megdöntésére irányuló puccsot. A puccsisták semmiféle támogatásban nem részesültek. Egy csomó bombával, puskával és gépfegyverrel felfegyverkezett szociálforradalmár terroristát lefüleltek és letartóztattak. Sokat közülük megöltek. Vezetőik halottak vagy bujkálnak vagy szökésben vannak.

Az Operaházban tartózkodó szövetséges megbízottakkal tudatták, hogy most már biztonságban visszatérhetnek követségükre. Az utcákon teljes rend uralkodik.

Később híre jött, hogy Jaroszlavban a Vörös Hadsereg ugyancsak elfojtott egy a moszkvai puccsal összhangba hozott fölkelést. A szociálforradalmárok vezetője, Borisz Szavinkov, aki személyesen irányította a jaroszlávi fölkelést, csak az utolsó pillanatban kerülte el, hogy a szovjet katonák kezébe jusson.

Reilly nagyon dühös és csalódott volt. A szociálforradalmárok a rájuk jellemző türelmetlenséggel és ostobasággal dolgoztak! Mindazonáltal — mondotta — az az alapgondolatuk, hogy akkor kell a puccsot megindítani, amikor a legtöbb szovjet vezető valami kongresszusra vagy ülésre egybegyűl,

éppenséggel nem mondható rossznak. Annak a gondolata, hogy valamennyi bolsevik vezetőt egyesapásra meg lehet fogni, megfelelt Reilly napoleoni képzeletének...

Komolyan hozzákezdett e terv kiviteléhez.

4. *A lett összeesküvés*

1918 augusztusának válságos hónapjában a Szövetségesek oroszországi beavatkozására vonatkozó tervek napvilágra kerültek. Augusztus másodikán, azzal a bevallott célzattal, hogy megakadályozzák „a hadianyag német kézre jutását". Archangelszkben partraszálltak. Augusztus 4-én a britek elfoglalták Bakút a kaukázusi olajközpontot. Néhány nappal később brit és francia kontingensek hajóztak ki Vladivosztokban. Augusztus 12-én egy japán hadosztály, majd augusztus 15—16-án két, a Filippi-szigetekről átirányított, amerikai ezred követte őket.

Szibéria tekintélyes része már a szovjetellenes erők kezében volt. Ukrajnában a németek által támogatott cári tábornok, *Krasznov*, véres szovjetellenes hadjáratot vívott. Kievben *Skoropatszkij* hetman, a németek bábja, hatalmas vérfürdőket rendezett és halomszámra gyilkolta a zsidókat és a kommunistákat.

Az új Oroszország ellenségei északról, délről, keletről és nyugatról készültek Moszkva bekerítésére.

Az a néhány szövetséges megbízott, aki még Moszkvában tartózkodott, előkészületeket tett az elutazásra. A szovjet kormányt nem értesítették erről a tényről. Ahogy Bruce Lockhart később megírta: „Rendkívüli helyzet volt. Nem volt hadüzenet és mégis a harc a Dvinától a Kaukázusig terjedő arcvonalon mindenütt folyamatban volt." És Lockhart hozzáfűzte: „Több megbeszélésem volt Reillyvel, aki elhatározta, hogy elutazásunk után is Moszkvában marad."

Augusztus 15-én, azon a napon, amikor az amerikaiak Vladivosztokban partraszálltak, Bruce Lockhartnak fontos látogatója jött. A jelenetet Lockhart később emlékirataiban megörökítette. A brit követség közelében levő lakásán ebédelt, amikor csengettek és az inas „két lett úriembert" jelentett be. Az egyik egy alacsony, sápadtarcú, Smidhen nevű fiatalember volt; a másik egy magas, jólmegtermett férfi, éles vonó-

sokkal, acélos szemmel. Az utóbbi, mint *Berzin* ezredes, a Kreml lett gárdájának parancsnoka mutatkozott be.

A látogatók levelet hoztak *Cromie* kapitánytól, a pétervári brit tengerészeti attasétól, aki rendkívül tevékenyen résztvett a szovjetellenes összeesküvésben. „Miután mindig résen voltam beugrató ügynökökkel szemben — jegyzi fel Lockhart — gondosan megvizsgáltam a levelet. Semmi kétség: Cromie-tól származott." Lockhart megkérdezte látogatóit, hogy mit kívánnak.

Berzin ezredes, aki, mint a Kreml-gárda parancsnoka mutatkozott be, közölte Lockharttal, hogy noha a lettek támogatták a bolsevista forradalmat, nem áll szándékukban a *Poole* tábornok vezetésével a minap Archangelszkben partraszállt brit haderő ellen harcolni. Készen állnak arra, hogy a brit ügynökkel megegyezzenek.

Mielőtt Lockhart választ adott volna, megbeszélte az ügyet *Grenard*-ral a francia főkonzullal, aki — amint Lockhart írja — azt tanácsolta neki, hogy tárgyaljon Berzin ezredessel, de „vigyázzon arra, hogy mi magunkat ne kompromittáljuk". Másnap Lockhart ismét találkozott Berzin ezredessel és egy írást adott át neki. Az íráson ez a szöveg állt: „Kérem engedjék át e sorok vivőjét az angol vonalakon, mert fontos üzenete van Poole tábornok számára." Ezután Lockhart összehozta Berzin ezredest Sidney Reillyvel. „Két nappal később" — jegyzi fel Lockhart — „Reilly jelentette, hogy a tárgyalások símán haladnak előre és a letteknek eszük ágában sincs együtt pusztulni a bolsevikokkal. Meglobogtatta annak a lehetőségét, hogy a mi elutazásunk után lett segítséggel esetleg képes lesz ellenforradalmat csinálni Moszkvában.

1918 augusztusának vége felé egy kis csoport szövetséges megbízott bizalmas tanácskozásra gyűlt egybe a moszkvai amerikai főkonzulátus egyik szobájában. Azért választották az amerikai főkonzulátust, mert minden más külföldi központ szoros szovjet ellenőrzés alatt állott. A szibériai amerikai partraszállás ellenére, a szovjet kormány még mindig barátságos magatartást tanúsított az Egyesült Államok irányában. A Woodrow Wilson elnök tizennégy pontját feltüntető plakátokat Moszkvában mindenütt feltűnő helyen kiragasztották. Az Izvesztija egyik vezércikke kijelentette, hogy „csak az amerikaiak tudják, miképpen kell a bolsevistákkal rendesen bánni".

Raymond Robins küldetésének öröksége nem ment teljesen veszendőbe.

Az amerikai főkonzulátuson megtartott tanácskozáson a francia főkonzul elnökölt. Az angolokat Reilly és *George Hill* kapitány, a Reilly mellé beosztott angol titkos szolgálatbeli tiszt képviselte. Számos más Szövetséges diplomáciai és titkos szolgálatbeli ügynök volt jelen, köztük *René Marchand*, a párizsi „Figaro" moszkvai tudósítója.

Sidney Reilly emlékirataiban tett vallomása szerint az ülést azért hívták össze, hogy szovjetellenes működésének haladásáról jelentést tegyen. Közölte a szövetséges megbízottakkal, hogy „megvásárolta Berzin ezredest, a Kreml-gárda parancsnokát". Az ezredes ára „kétmillió rúbel volt". Orosz pénzben 500.000 rúbel előleget fizetett Reilly Berzin ezredesnek; az összeg hátralevő részét angol fontban kell majd kifizetni, ha majd Berzin ezredes, szolgálatának elvégzése után, az archangelszki brit vonalakat eléri.

„Szervezetünk most hihetetlenül erős" — jelentette Reilly. „A lettek velünk vannak s a nép is velünk lesz, mihelyt először lesujtottunk."

Ezután Reilly bejelentette, hogy augusztus 28-án a moszkvai nagyszínházban a bolsevik központi bizottság rendkívüli ülést tart. Ezen az ülésen a szovjet állam összes vezetői egybegyűlnek ugyanabban az épületben. Reilly terve vakmerő volt, de egyszerű...

Előírt szolgálatuk során, a lett gárdisták a színház minden bejáróját és kijáróját őrizni fogják a bolsevista ülés alatt. Berzin ezredes erre az alkalomra „teljesen megbízható és ügyünknek elkötelezett" embereket fog kiválasztani. Az adott jelre a Berzin-gárdisták bezárják majd az ajtókat és a színházban levőket fegyverükkel sakkban tartják. Azután egy „különleges osztag", amely magából Reilly-ből és „az ő legbelsőbb összeesküvőiből" áll, felrohan a színpadra és letartóztatja a bolsevista párt központi bizottságát!

Lenint és a többi szovjetvezetőt azonnal agyonlövik. Mégis, kivégzésük előtt, nyilvánosan végigdíszelegnek velük Moszkva utcáin, hogy „mindenki saját szemével lássa: Oroszország zsarnokai foglyok".

Ha Lenint és társait eltávolítják az útból, a szovjetrendszer kártyavárként omlik majd össze. „Hatvanezer tiszt van Moszkvában — mondotta Reilly — akik azonnal készen áll-

nak a mozgósításra. Csak jelt kell adni nekik, hogy hadsereget alkossanak s a városon belül harcba szálljanak, miközben a szövetséges erők kívülről támadnak. Ennek a titkos szovjetellenes hadseregnek a vezetésére „a jól ismert cári tisztet, Judénics tábornokot" szemelték ki. Egy második hadsereg Szavinkov „tábornok" vezetése alatt Észak-Oroszországban sorakoznék föl és „mindaz, ami a bolsevikokból megmaradna, a két malomkő között őrlődnék fel".

Ez volt Reilly terve. Mind a brit, mind a francia titkos szolgálat támogatta. Az angolok szoros kapcsolatban álltak Judénics tábornokkal és előkészületeket tettek arra, hogy ellássák fegyverrel és felszereléssel. A franciák Szavinkovot támogatták.

Az amerikai főkonzulátuson egybegyűlt szövetséges megbízottaknak megmondták, hogy mit tehetnek az összeesküvés megsegítése érdekében. Mint segíthetik elő a sikerét kémkedéssel, propagandával és a Moszkvát s Pétervárt összekötő életfontosságú vasútvonal hídjainak felrobbantásával, hogy ezzel elvágják a szovjet kormányt a segítségtől, amit az ország más részeiből a Vörös Hadsereg esetleg megpróbálna hozzá eljuttatni...

A fegyveres puccs napjának közeledtére Reilly találkozott Berzin ezredessel és ketten gondosan kidolgozták az összeesküvés minden részletét. Előkészületeket tettek minden várható eshetőségre. Éppen a végső tervek kidolgozásával foglalatoskodtak, amikor megtudták, hogy a bolsevisták központi bizottságának ülését augusztus 28-áról szeptember 6-ára halasztották. „Nem bánom" — mondotta Reilly Berzinnek. — „Több az időnk a végső elrendezésre." Reilly elhatározta, hogy Pétervárra utazik és egy utolsó szemlét tart az ottani apparátus felett.

Néhány nappal később, Reilly azzal a hamis útlevéllel, amely őt mint Sidney Georgievics Relinszkijt, a Cseka ügynökét tüntette fel, vonaton Pétervárra utazott.

5. Sidney Reilly eltűnik

Pétervárott Reilly egyenesen a brit követségre ment, hogy jelentést tegyen Cromie kapitánynak, a brit tengerészeti attasénak. Reilly gyorsan ismertette a moszkvai helyzetet és el-

magyarázta a felkelés tervét. „Moszkva a kezünkben van!" — mondotta. Cromie el volt ragadtatva. Reilly megígérte, hogy részletes jelentést ír majd, melyet titokban Londonba küldenek.

A következő reggelen Reilly hozzálatott a munkához és érintkezést keresett a pétervári szervezet vezetőjével. Délben telefonált Grammatikovnak, a volt Ochrána-ügynöknek.

Grammatikov hangja rekedtnek és természetellenesnek tünt. „Ki az?" — kérdezte.

— Én vagyok, Relinszkij — mondotta Reilly.

— Kicsoda? — kérdezte Grammatikov.

Reilly megismételte álnevét.

— Van valaki nálam, aki rossz híreket hozott — mondotta hirtelen Grammatikov. — Az orvosok túlságosan hamar kezdtek hozzá az operációhoz. A beteg állapota súlyos. Ha látni akar, jöjjön azonnal.

Reilly Grammatikov lakására rohant. Grammatikov lázasan ürítgette fiókjait és papirokat égetett el a tűzhelyen.

— Azok az őrültek túlságosan hamar csaptak le! — kiáltott fel Grammatikov, mihelyt Reilly a szobájába lépett. *Urickij* halott, ma délelőtt 11 órakor meggyilkolták a hivatalában.

Miközben beszélt, Grammatikov tovább szakítgatta és égette a papirosokat. — Rendkívül kockázatos továbbra is ittmaradnunk. Én persze már gyanú alatt állok. Ha bármit is megtudnak, az elsősorban a maga és az én nevem lesz.

Amikor Reilly Cromie kapitányt az angol követségen felhívta, megtudta, hogy az már hallott a gyilkosságról. Urickijt, a pétervári Cseka fejét egy szociálforradalmár terrorista lelőtte. Azonban, ami Cromie-t illeti, minden rendben van. Reilly körültekintően azt ajánlotta, hogy „a szokott helyen" találkozzanak. Cromie megértette. A „szokott hely" a Balkov-kávéház volt.

A közbülső időt Reilly különböző veszedelmes és felesleges okmányok megsemmisítésére és sifrjeinek, valamint más papírjainak gondos elrejtésére használta fel...

Cromie nem jelentkezett a kávéházban. Reilly elhatározta, hogy megkockáztatja s elmegy az angol követségre. Elmentében néhány figyelmeztető szót súgott Balkov fülébe. — „Lehet, hogy valami baj van, készüljön fel Pétervár elhagyására. Igyekezzék majd átcsúszni a finn határon..."

A Vladimirovszkij-körúton Reilly szaladó férfiakat és nő-

ket látott. Kapualjak mögé és a mellékutcákba menekültek. Hatalmas gépek zúgását lehetett hallani. Egy vörös katonákkal zsúfolt autó rohant el mellette, majd egy másik és egy harmadik.

Reilly meggyorsította lépteit. Már majdnem szaladt, amikor annak az utcának a sarkához ért, ahol az angol követség volt. Hirtelen megállt. A követség előtt néhány holttest feküdt. A szovjet rendőrség emberei voltak. A követséggel szemben négy autó sorakozott fel és végig az utcán vörös katonák kettős sorfala vont kordont. A követség kapujának sarka kivolt emelve.

— Nos Relinszkij elvtárs, eljött megnézni a farsangunkat?

Reilly megfordult és egy fiatal, vigyorgó vörös katonát látott maga előtt, akivel mint Relinszkij elvtárs, a Cseka tagja, többízben is találkozott. — Mondja elvtárs, mi történt? — kérdezte Reilly, sebtében.

— A Cseka valamilyen Sidney Reilly nevű egyént keres — felelte a katona.

Reilly megtudta, hogy mi történt. Urickij meggyilkolása után a pétervári szovjet hatóságok Cseka-ügynököket küldtek az angol követség körülzárására. Odafönn, a követség személyzete, Cromie kapitány vezetésével kompromittáló iratokat égetett. Cromie kapitány lerohant a lépcsőn és a szovjet titkosrendőrök orra előtt bezárta az ajtót. Betörték a kaput és a kétségbeesett brit ügynök a lépcsőn várta őket egy-egy automata browning pisztollyal a két kezében. Cromie agyonlőtt egy rendőrbiztost és néhány más hivatalos személyt, a Cseka-ügynökök visszatüzeltek. Cromie kapitány golyót kapott a fejébe és összeesett...

Reilly ezt az éjszakát egy *Szergej Dornoszkij* nevű szociálforradalmár terrorista lakásán töltötte. Reggel elküldte Dornoszkijt, hogy puhatolódzzék. Dornoszkij a hivatalos kommunista napilap, a Pravda egy példányával tért vissza. — „Vér fog folyni az utcákon — mondta. — Valaki Moszkvában Leninre lőtt. Sajnos, nem találta el!" Átnyujtotta Reillynek a lapot. Lángoló, nagybetűs cím számolt be a Lenin elleni merényletről.

Előző este, amidón Lenin elhagyta a Michelson-gyárat, ahol egy gyűlésen beszélt, egy *Fanja Kaplan* nevű szociálforradalmár terrorista nő közvetlen közelről két lövést adott le a szovjet állam fejére. A golyók mérgezve és reszelve

voltak. Az egyik lövés a szív fölött a tüdejébe hatolt, a másik a nyakán érte, a főütőér közelében. Lenin nem halt meg, de az élete állítólag veszélyben forog.

A pisztolyt, amit Fanja Kaplan Leninre sütött, Reilly cinkostársától, Borisz Szavinkovtól kapta. Később Szavinkov „Egy terrorista emlékiratai" című könyvében ezt meg is írta.

Reilly minden eshetőségre felkészülve egy önműködő pisztolyt rejtett a kabátujja alá és azonnal elutazott vonaton Moszkvába. Útközben, másnap, a klini állomáson vett egy újságot. A hírek a lehető legrosszabbak voltak. Részletes jelentés volt benne Reilly egész összeesküvéséről, beleértve azt a tervet, hogy Lenint és a többi szovjet vezetőt megölik, Moszkvát és Pétervárt elfoglalják s Szavinkov és Judénics vezetésével katonai diktatúrát állítanak fel. Reilly növekvő rémülettel olvasta a híreket. René Marchand francia újságíró, aki jelen volt az amerikai főkonzulátuson tartott ülésen, mindenről, ami ott elhangzott, tájékoztatta a bolsevistákat.

De a végső csapás csak azután jött.

Berzin ezredes, a lett gárda parancsnoka, megnevezte Sidney Reilly kapitányt, az angol ügynököt és elmondotta, hogy kétmillió rúbellel akarta megvesztegetni őt arra az esetre, ha csatlakozik a szovjet vezetők meggyilkolására irányuló összeesküvéshez. A szovjet sajtó közzétette azt a levelet is, amit Bruce Lockhart adott neki, hogy azzal átjuthasson a brit vonalakhoz Archangelszkbe.

Lockhartot a Cseka Moszkvában letartóztatta, más szövetséges hivatalos megbízottakat és ügynököket előállítottak és őrizetbevettek.

Reilly személyleírását Moszkvában mindenütt falragaszok hirdették. Különböző álneveit — Massino, Constantine, Relinszkij — közzétették és kihirdették, hogy törvényen kívül helyeztetett. A hajtóvadászat megindult.

A nyilvánvaló veszély ellenére Reilly továbbutazott Moszkvába. Egy *Vera Petrovna* nevű nő lakásán felkutatta Dagmarát, a balett-táncosnőt. Ez a nő Lenin merénylőjének, Fanja Kaplannak a cinkosa volt.

Dagmara elmondotta Reillynek, hogy a Cseka néhány nappal ezelőtt rajtaütött a lakásán. Neki sikerült kétmillió rúbelt ezerrúbeles bankjegyekben elrejtenie. Ez Reilly összeesküvésre szánt pénzének egy része volt. A Cseka ügynökei nem tartóz-

tatták le. Nem tudja miért. Talán arra gondoltak, hogy rajta keresztül rábukkanhatnak Sidney Reillyre.

Ám Dagmara kétmillió rubeljével Reilly nem volt könnyű eset. Hol görög kereskedőnek, hol volt cári tisztnek, hol hivatalos szovjet személyiségnek, hol pedig egyszerű kommunista munkásnak álcázva járkált tovább és sikerült a Cseka elől kitérnie.

Egyik nap találkozott volt moszkvai segédjével, George Hill kapitánnyal, az angol titkosszolgálat tagjával, akinek eddig sikerült megmenekednie a bolsevisták elől. A két ügynök név- és cím-listákat vizsgált felül. Reilly felfedezte, hogy szovjetellenes szervezetének tekintélyes része még érintetlen. Úgy érezte, hogy még mindig van remény.

Hill kapitány azonban, Reillyvel ellentétben, úgy vélekedett, hogy a játszma elveszett. Tudomására jutott, hogy a szovjet és az angol kormány között megegyezés jött létre a foglyok kicserélésére. Az oroszok szabadon bocsátják Lockhartot és a többi angol foglyot és ennek ellenében az angolok szabad utat engedélyeznek különböző, az angol hatóságoktól letartóztatott szovjet megbízottak részére, beleértve Maxim Litvinovot is.

— Megyek és feladom magam — mondotta Hill kapitány és ugyanazt tanácsolta Reillynek.

Reilly nem volt hajlandó beismerni a vereséget. — Én majd hazajutok a vörösbőrűek engedélye nélkül is — mondotta Hill kapitánynak. Fogadást kötött cinkosával, hogy két hónap mulva Londonban, a Savoy-hotelben találkoznak.[5]

Reilly még néhány hétig Oroszországban maradt. Kémkedési anyagot gyűjtött s tanácsot és bátorítást adott azoknak a szovjetellenes elemeknek, akik tovább folytatták a munkát. Miután egy csomó alkalommal csak hajszál híján menekült meg a leleplezéstől, hamis német útlevéllel sikerült Bergenbe (Norvégia) jutnia. És innen Angliába hajózott...

Visszatérve Londonba, Reilly kapitány jelentést tett az Intelligence Service-ben feletteseinek. Mélyen sajnálta az elmulasztott alkalmakat, „ha René Marchand nem lett volna áruló... Ha Berzin nem gyulladt volna be... Ha az expediciós hadsereg gyorsan előrenyomult volna Vologda irányában... Ha össze tudtam volna játszani Szavinkovval..."

De egy dologról meg volt győződve Reilly: hiba, hogy Anglia még mindig háborúban áll Németországgal. Azonnal

meg kell szüntetni az ellenségeskedéseket a nyugati fronton és koalíciót kell alkotni a bolsevizmus ellen. Sidney George Reilly kapitány meggyőződéssel kiáltotta: *„Békét, békét mindenáron és azután egységfrontot az emberiség igazi ellenségei ellen!"*

JEGYZETEK

1. Raymond Robins, és Bruce Lockhart személyes nyomozás alapján egybehangzóan megállapították, hogy e szovjetellenes bandafőnökök közül sokan — némelyikök anarchistának nevezte magát — a német titkosszolgálat zsoldjában állottak. Pénzt kaptak arra, hogy zavarokat és felkeléseket szítsanak és ezzel ürügyet szolgáltassanak a németeknek a beavatkozásra.

2. 1922-ben a Csekát megszüntették és helyére az OGPU (Egyesült Állami és Politikai Adminisztráció, orosz nevének kezdőbetűi) került. 1934-ben az OGPU-t a szovjet belügyi népbiztosság közbiztonsági osztálya, az NKVD váltotta fel.

3. Ebben a fejezetben éppúgy, mint a könyv más helyein, a szerzők felhasználják Sidney Reilly kapitány színes történetét, jelképeként annak a tevékenységnek, melyet a nyugati szovjetellenes koalíció folytatott. Ezt a koalíciót abban az időben az angol konzervatívok és a francia reakció vezették. Habár a Reillynek tulajdonított akciókat és véleményeket ő cselekedte és ő mondta, teljesen nyilvánvaló, hogy Reilly maga nem volt abban a helyzetben, hogy ilyen vagy olyan politikát indíthasson el, de abban az időben és később is a legelszántabb és legmerészebb eszköze volt a kívülről Oroszország ellen irányuló szovjetellenes összeesküvésnek.

4. Mirbach gyilkosa a szociálforradalmár terrorista *Blumkin* volt. A német követségre úgy nyert bebocsátást, hogy Csekatisztnek adta ki magát, aki figyelmeztetni akarja Mirbachot, egy összeesküvésre, mely az életére tör. A német követ megkérdezte Blumkint, hogy hogyan tervezik a gyilkosság végrehajtását? „Így!" — kiáltotta Blumkin. Előrántotta a revolverét és lelőtte a követet. Blumkin az ablakon keresztül menekült el és egy ott várakozó gépkocsi elrobogott vele. Valamivel később a gyilkos Blumkin Trockij személyi testőre lett. Lásd 196. oldal.

5. Angliába való visszatérése után George Hill kapitányt az angol titkosszolgálat, a Szovjetoroszország elleni intervenciós hadjárat idejére 1919-ben összekötő tisztként Anton Denikin tábornok fehérorosz hadseregéhez küldte. Később Hill kapitány, mint specialis titkos megbízott lépett Sir Henri Deterding szolgálatába.

A híres európai olajmágnás rögeszméjévé vált, hogy elpusztítja Szovjetoroszországot. Ő pénzelte Hitler uralomrajutását Németországban. Az angol kormány a továbbiakban is felhasználta George Hillt fontos „diplomáciai" feladatokra Kelet-Európában. 1932-ben Londonban megjelent Hill könyve, melyben néhány szovjetoroszországi kémkalandját írja le. *Menj, kémleld ki az országot! — Az angol titkosszolgálat I. K. 8. számú ügynökének kalandjai* címen. 1945 tavaszán Churchill-kormány George Hillt, aki időközben dandárparancsnoki rangot ért el az angol hadseregben, szemelte ki rendkívüli kiküldöttnek Lengyelországba. Hill tábornok a magyarázat szerint angol megfigyelőként működött volna Lengyelországban és az akkor zavaros lengyel helyzetről küldött volna jelentéseket Londonba. A varsói ideiglenes kormány mindazonáltal nem adott engedélyt Hill tábornoknak a Lengyelországba való beutazásra.

A SZIBÉRIAI KALAND

1. *Az Aide-mémoire*

1918 augusztus másodikán, azon a napon, amikor az angol csapatok partraszálltak Archangelszkben. *William S. Graves*, az amerikai hadsereg vezérőrnagya, a Camp Fremont (Palo Alto) kaliforniai nyolcadik hadosztály parancsnoka sürgős rejtjeles üzenetet kapott a washingtoni hadügyminisztériumból. Az első megfejtett mondat így hangzott: „Ennek az üzenetnek tartalmáról tisztikarának egyetlen tagja és egyáltalában senki sem szerezhet tudomást."

Az üzenet a továbbiakban utasította Graves tábornokot, hogy: „Üljön fel az első San Francisco felé tartó vonatra, majd onnan utazzon Kansas City-be, ott menjen el a Baltimore-szállóba és keresse a hadügyminisztert."

Semmiféle magyarázatot nem fűztek ahhoz, hogy miért kell a tábornoknak ilyen gyorsasággal Kansas Citybe utaznia és semmiféle utalás nem volt arra, hogy milyen soká lesz távol állomáshelyétől.

Graves tábornok veterán, harcedzett katona volt és így nem tett fel olyan kérdéseket, amelyeket nyilvánvalóan nem akartak hallani. Egy kis utazótáskába belegyömöszölt néhány holmit és két órával később már a Santa Fé-expresszen ült s San Franciscótól keletnek tartott.

Amikor a tábornok megérkezett Kansas City-be, *Newton D. Baker* hadügyminiszter már várt rá az állomáson.

A hadügyminiszternek sietős dolga volt. Néhány perc mulva indul a vonata — magyarázta. Gyorsan elmondta Graves tábornoknak, hogy miért rendelte oda erre a titokzatos találkozóra. A hadügyminisztérium Gravest választotta ki arra, hogy a most azonnal Szibériába induló amerikai expedíciós csapat parancsnokságát átvegye.

Ezután Baker hadügyminiszter egy lepecsételt borítékot nyujtott át. „Ez az Egyesült Államok Oroszországban folytatandó politikájának lényegét tartalmazza. Önnek ehhez kell tartania magát. Vigyázzon minden lépésére: dinamittal töltött tojásokon fog járni. Az Isten áldja meg és jó utat!" — mondotta.

Graves tábornok még ugyanezen az estén — amikor egyedül maradt Kansas City-beli hotelszobájában — felnyitotta a lepecsételt borítékot. Egy hétoldalas, „Aide-Mémoire" címet viselő memorandumot húzott ki belőle. A memorandumon nem volt aláírás, de a végén ezek a szavak voltak olvashatók: Külügyminisztérium, Washington D. C. 1918 július 17.

A felirat egy csomó általánosítással kezdődött arról, hogy „Amerika népe egész szívével a háború megnyerésén fáradozik". Szükséges, fejtette ki a memorandum, hogy az Egyesült Államok „minden tekintetben készségesen együttműködjék" a Szövetségesekkel Németország ellen. Azután elérkezett főtárgyához:

„Az Egyesült Államok kormánya ismételt vizsgálódás és az egész oroszországi helyzet nagyon beható tanulmányozása után arra a világos és végleges megítélésre jutott, hogy egy katonai beavatkozás inkább súlyosbítaná ott a jelenlegi elszomorítóan zavaros helyzetet, hogysem javítana azon és semmi előnyt nem jelentene számunkra főcélunk, a Németország elleni háború megnyerése szempontjából. Ezért nem vehetünk részt egy ilyen beavatkozásban és elyben nem szankcionálhatjuk azt."

Ez eddig világos és pontos körvonalazása volt a követendő politikának és Graves tábornok teljesen megegyezett vele. Dehát akkor miért bízzák meg azzal, hogy amerikai csapatokat vezessen orosz területen? Értetlenül olvasta tovább:

„Katonai akció, ahogy az Egyesült Államok kormánya látja a körülményeket, csak annyiban megengedhető

amennyiben segíteni kell a csehszlovákokat haderejük megszilárdításában és abban, hogy sikeresen együttműködhessenek szláv testvéreikkel..."
Csehszlovákok? Oroszországban?

„Aludni mentem" — írta le később Graves tábornok „Amerikai kaland Szibériában" című könyvében ezt a jelenetet — „de nem tudtam elaludni és folyton azt kérdeztem magamtól, hogy milyen politikát követnek más nemzetek és miért nem közlik velem, hogy mi megy végbe Szibériában."

Ha Graves tábornok felelni tudott volna azokra a kérdésekre, amelyek őt ébren tartották, akkor még nyugtalanabbul forgolódott volna ezen a nyári éjszakán.

2. *Cselszövés Vladivosztokban*

A cár feudális uralma alatt Szibéria végtelen kiterjedésű és meseszerűen gazdag területe jóformán semmit sem fejlődött. Az Európa határaitól a Csendes-óceánig és a Sarkvidéktől Afganisztánig terjedő hatalmas terület csaknem lakatlan volt. Ezen a még nem térképezett vad területen futott végig az egyvágányú transzszibériai vasútvonal, az egyetlen összekötőkapocs kelet és nyugat között. Aki ezt a vasútvonalat és a kétoldalán fekvő néhány kilométernyi sávot ellenőrzése alatt tartotta, egyben uralkodott az egész ázsiai Oroszországon, ezen a felbecsülhetetlen sztratégiai fontosságú és gazdag szubkontinensen is.

1918 nyarának derekán, amikor Raymond Robins a transzszibéria vasúton kelet felé utazott, több mellékvágányon veszteglő csehszlovák katonai szerelvényt látott. Ezek a csehek, akiket akaratuk ellenére kényszerítettek az osztrák-magyar hadseregbe, a forradalom előtt tömegével szöktek át az orosz vonalakba. A cári orosz hadparancsnokság cseh hadsereget szervezett belőlük, amely az oroszokkal vállvetve harcolt az osztrák és német haderők ellen. Kerenszkij bukása után, a Szövetségesek kérésére, a szovjet kormány beleegyezett abba, hogy a csehek csapatokat Oroszországon keresztül Vladivosztokba szállítsa. Ebből a kikötőből kellett volna elhajózniok és a glóbusszt megkerülve a nyugati arcvonalon harcoló szövetséges haderőkhöz csatlakozniok. Több mint ötvenezer ilyen cseh ka-

tona humlizott a nyolcezer kilométer hosszúságú, Kazántól Vladivosztokig húzódó vasútvonalon

A cseh katonák azt hitték, hogy majd Európában Csehszlovákia függetlenségéért harcolnak, de vezetőik, a reakciós cseh tábornokok — Gayda és Sirovy — mást terveztek. Bizonyos szövetséges államférfiakkal egyetértésben ezek a tábornokok a szovjet kormány megdöntésére akarták felhasználni a cseh katonákat...

A szövetségesek és a szovjet kormány között létrejött egyezmény értelmében a cseheknek, szovjet területen való átvonulásuk közben, át kellett adniok fegyvereiket a szovjet hatóságoknak. Azonban 1918 június 4-én David R. Francis követ fiához írt egyik levelében megírta, hogy „amennyiben lehetséges, megakadályozza a cseh katonák leszerelésének foganatosítását." Az amerikai követ még hozzáfűzte:

„Nincs felhatalmazásom arra, hogy ezeket a katonákat a szovjet kormány parancsainak megtagadására buzdítsam. Csupán a külügyminisztérium fejezte ki ezzel kapcsolatban a rokonszenvét. Én mindazonáltal, a saját szakállamra, már előzőleg is cselekedtem."

A cseh katonák, Gayda és Sirovy tábornokok parancsára, megtagadták a szovjet hatóságoknak katonai felszerelésük átadását. Hasonló párhuzamos esetek mutatkoztak végig a transzszibériai vasút vonalán. A jól képzett és tökéletesen felszerelt cseh csapatok számos olyan várost, ahol éppen állomásoztak, elfoglaltak; eltávolították a helyi szovjeteket és szovjetellenes kormányzatot létesítettek.

Július első heteiben Gayda tábornok orosz ellenforradalmárok segítségével puccsot szervezett Vladivosztokban és szovjetellenes kormányzatot helyezett hatalomba. Az utcákon *Knight* amerikai tengernagy, *Kato* japán altengernagy, *Pons* francia ezredes, a francia misszió tagja és *Badiura*, a csehszlovák hadsereg kapitánya (aki a megszállott város parancsnoka lett) aláírásával ellátott falragaszok jelentek meg. A felhívás közölte a lakossággal, hogy a szövetséges hatalmak beavatkozása „az orosz nép iránti barátság és rokonszenv szellemében" történt.

1918 július 22-én, öt nappal azután, hogy az amerikai külügyminisztérium a cseh csapatok elhajózásának elősegítésével

kapcsolatban az amerikai csapatok Szibériába küldésének szükségességét kinyilatkoztató „Aide-mémoire"-t megfogalmazta, *DeWitt Clinton Poole,*[1] moszkvai amerikai konzul a következő rejtjeles táviratot küldte az omszki amerikai konzulnak:

„Bizalmasan közölheti a csehszlovák vezetőkkel, hogy további értesítésig a szövetségesek politikai szempontból örömmel vennék, ha jelenlegi pozicióiukat tartanák. Ugyanakkor vigyázzanak arra, hogy ne akadályoztassanak a katonai követelményeknek megfelelő intézkedések végrehajtásában. Mindenekelőtt fontos, hogy a transzszibériai vasút ellenőrzését biztosítsák; másodszor, ha ezt elérték, ezzel egyidejűleg továbbra is tartsák ellenőrzésük alatt azokat a területeket, amelyek most a kezükben vannak. Közöljék a francia megbízottal, hogy a francia főkonzul csatlakozik ezekhez az utasításokhoz."

1918 nyarán a szövetséges hatalmak azzal az ürüggyel özönlötték el Szibériát, hogy a cseheket kívánják megvédeni a Vörös Hadsereg csapatainak és a bolsevistáktól fölszerelt német hadifoglyoknak indokolatlan támadásai ellen. Ezen a tavaszon és nyáron az angol, francia és amerikai újságok telve voltak szenzációhajhászó riportokkal arról, hogy a bolsevisták „Szibériában a német és osztrák hadifoglyok tízezreit" fegyverzik fel a csehek ellen. A New York Times jelentette, hogy a vörösök egyedül Tomszk városában hatvanezer németet fegyvereztek fel.

Hicks kapitány, az angol titkosszolgálat, *Webster* kapitány az Amerikai Vöröskereszt megbízásából és *Drysdale* őrnagy pekingi amerikai katonai attasé a szovjet hatóságok engedélyével Szibériába utaztak, hogy a vádakat kivizsgálják. Többheti alapos vizsgálat után mind a hárman ugyanarra a végkövetkeztetésre jutottak: Szibériában egyetlen egy felfegyverzett német vagy osztrák hadifogoly sincs. A vádakat, jelentette ki a három tiszt, egyszerűen kiagyalták, hogy szándékos propagandát indítsanak egy Szovjetoroszország elleni Szövetséges beavatkozás érdekében.[2]

1918 augusztus 3-án Vladivosztokban brit csapatok szálltak partra.

„Azért jövünk", — közölte az angol kormány augusztus 8-án az orosz néppel — „hogy megmenthessünk benneteket

attól, hogy Németország szétdarabolja és elpusztítsa országotokat. Ünnepélyesen biztosítani kívánunk benneteket arról, hogy egy arasznyi területet sem tartunk meg az ország területéből. Oroszország sorsa az orosz nép kezében van, egyes-egyedül az orosz nép határozhatja meg, hogy milyen kormányformát akar és miképen kívánja megoldani szociális problémáit."

Augusztus 16-án partraszállt az első amerikai osztag is. „Katonai akció most Oroszországban csak annyiban engedhető meg", — jelentette ki Washington — „amennyiben lehetőség szerint a csehszlovákoknak az őket támadó, felfegyverzett osztrák és német hadifoglyok elleni megvédésére irányul, valamint minden olyan erőfeszítés támogatására, ami az oroszok önkormányzati és önvédelmi törekvéseivel kapcsolatos, feltéve, hogy az oroszok maguk is elfogadják ezt a támogatást."

Még ebben a hónapban a japánok is friss erőket szállítottak partra.

„Ezt cselekedve", — jelentette be Tokió — „a japán kormány továbbra is kifejezi azt a hő óhaját, hogy az orosz-japán kapcsolatokat elmélyítse és a két nép közti barátságot megszilárdítsa. Egyben megerősíti azt, hogy tiszteletben tartja Oroszország területi integritását és hogy nem kíván beavatkozni az ország belügyeibe."

A japán katonákat a japán legfelsőbb hadparancsnokság gondosan ellátta orosz szótárakkal, amelyek a bolsevik szót *Barsuk*-nak (vadállatnak) fordították és a „megsemmisítendő" megjegyzéssel kísérték.

3. Terror Keleten

1918 szeptember 1-én Graves tábornok megérkezett Vladivosztokba, hogy átvegye a szibériai amerikai expedíciós haderő parancsnokságát. „Mikor Szibériába érkeztem", — írta később „Amerikai kaland Szibériában" c. könyvében — „semmiféle előre elhatározott elgondolásom nem volt arról, hogy mit kell vagy nem kell csinálnom. Nem voltak előítéleteim egyik orosz politikai táborral szemben sem és feltételeztem, hogy harmónikusan és az együttműködés szellemében tudok majd dolgozni az összes többi Szövetségesekkel." Graves tábornoknak,

az „Aide-mémoire" utasításainak megfelelően meg kellett védenie a transzszibériai vasutvonalat, segítenie kellett a cseh csapatokat abban, hogy Vladivosztokból elhajózzanak és távol kellett tartania magát attól, hogy beavatkozzék az orosz belügyekbe.

Alighogy felütötte hadiszállását, máris látogatója akadt Gayda tábornok személyében, aki azonnal hozzálátott ahhoz, hogy Graves-t az orosz helyzetet illetően felvilágosítsa. „Az oroszok felett" — mondotta Gayda — „nem lehet kedvességgel, vagy rábeszéléssel uralkodni, hanem csak ostorral és szuronnyal." Az országot csak úgy lehet a végső káosztól megmenteni, ha a bolsevizmust kiirtják és egy katonai diktatúra veszi át a hatalmat. Gayda rögtön közölte annak az embernek a nevét, aki a legmegfelelőbb erre. Ez az ember *Alexándr Vasziljevics Kolcsak* tengernagy volt, az egykori cári hajóhadparancsnok, aki éppen akkoriban érkezett meg Japánból, hogy egy szovjetellenes hadsereget szervezzen és aki már tekintélyes erőt gyűjtött egybe Szibériában. Addig is Graves tábornoknak segíteni kell a cseheket és más szovjetellenes hadseregeket a bolsevisták elleni küzdelemben.

Ezután Gayda egy tervet nyujtott át Graves tábornoknak, amely egy azonnali felvonulást irányzott elő a Volgához és egy kelet felőli támadást Moszkva ellen. Ezt a tervet, mint Gayda felfedte, francia és angol tanácsadói, valamint az amerikai Külügyi Hivatal megbízottai már jóváhagyták.

Graves tábornok elismételte, hogy milyen parancsokat kapott kormányától és kijelentette, hogy továbbra is ezekhez kívánja magát tartani. Megmondotta Gaydának, hogy amíg ő a parancsnok, egyetlen amerikai katonát sem fognak felhasználni a bolsevisták ellen és egyetlen amerikai katona sem fog semmi módon beavatkozni az orosz belügyekbe.

Gayda őrjöngve távozott, majd röviddel ezután egy másik fontos személyiség tett látogatást Graves tábornoknál. Ezúttal Knox tábornok, Kornilov volt támogatója, most a szibériai angol haderő parancsnoka, kopogtatott nála.

„Ön lassan abba a hírbe keveredik, hogy a szegények barátja" — figyelmeztette Knox Graves-t. — „Hát Ön nem tudja, ezek mind disznók?"

Graves tábornok azok közül való volt, akik, ahogy Raymond Robins fejezte ki magát, „önállóan gondolkodtak." Olyan ember volt, aki csak abban hitt, amit a saját szemével látott

Elhatározta, hogy első kézből szerzi be értesüléseit a szibériai állapotokról. Hamarosan titkosszolgálatbeli tisztjei beutazták a vidéket és alapos, részletes jelentéseket hoztak magukkal megfigyelő útjukról. Rövidesen Graves arra a következtetésre jutott, hogy:

„A Szibériában használatos „bolsevik" szó magábafoglalja az orosz nép többségét és a bolsevikok ellen harcoló csapatok felhasználása, felfegyverzése, felszerelése, táplálása, felruházása vagy fehér oroszok felbérelése a harcra, teljesen ellentétben áll az orosz belügyekbe való be nem avatkozás elvével."

1918 őszén már több mint hétezer angol katona tartózkodott Észak-Szibériában. Ezenkívül hétezer angol és francia tiszt, technikus, katona volt beosztva Kolcsak tengernagyhoz, hogy segítsék őt a fehér-oroszok szovjetellenes hadseregének kiképzésében és felszerelésében. Az angolokat és franciákat még ezerötszáz olasz is segítette. Hozzávetőlegesen nyolcezer amerikai katona állt Graves tábornok parancsnoksága alatt. A japánok rendelkeztek Szibériában a legnagyobb haderővel. Az a féktelen ambíció fűtötte őket, hogy magukhoz kaparintsák egész Szibériát. A japán haderő hetvenezer főre rúgott...

Novemberben Kolcsak admirális angol és francia támogatóinak segítségével Szibéria diktátorává lett. A tengernagy, egy izgatott kis emberke, akit egyik kollégája „beteg gyermek"-nek, „nyilvánvalóan neuraszténiás"-nak, „mindig másnak a befolyása alatt álló"-nak jellemzett, Omszkban ütötte fel főhadiszállását és az „Oroszország legfőbb ura" címet adományozta magának. *Szaszonov* volt cári követ, miután Kolcsakot mint az orosz Washingtont jelentette be, rögtön a tengernagy párizsi hivatalos megbízottja lett. Londonban és Párizsban dicshimnuszokat zengtek az admirálisról. *Sir Samuel Hoare* megismételte, hogy véleménye szerint Kolcsak „úriember". *Winston Churchill* „tisztességesnek, megvesztegethetetlennek és hazafiasnak" nevezte. A „New York Times" benne látta a „valamennyire reprezentatív és állandó kormánnyal rendelkező erőskezű és tisztességes embert".

A Kolcsak-rendszert a Szövetségesek nagylelkűen támogatták, főképpen az angolok, akik munícióval, fegyverekkel és pénzzel látták el. Knox tábornok büszkén jelentette, hogy:

„Többszázezer fegyvert, többszázmillió töltényt, többszázezer egyenruhát és tölténytáskát szállítottunk Szibériába. Mindon egyes golyó, amit az év folyamán az orosz katonák a bolsevisták ellen eltüzeltek, Nagybritanniában készült, angol munkások gyártották, angol nyersanyagból és angol hajók szállították Vladivosztokba."

Egy abból az idóből való orosz gúnydal így jellemezte a helyzetet:

Az egyenruha angol,
A vállrojt francia,
Bagó is jött Japánból
S Kolcsak a had ura.

Graves tábornok nem osztotta a Szövetségesek lelkesedését Kolcsak uralma iránt. Titkosszolgálatbeli tisztjei mindennap új jelentéseket hoztak arról, hogy a tengernagy terroruralmat létesített. Kolcsak serege százezer főt számlált és fejvesztés terhe mellett „toboroztak" még további ezreket. A börtönök és a koncentrációs táborok zsúfolásig tömve voltak. Azok az oroszok, akik elég vakmerőek voltak ahhoz, hogy az új diktátornak ellenálljanak, százával lógtak a transzszibériai vasutvonal hosszában a távírópóznákon és a fákon. Még többen pihentek azokban a tömegsírokban, melyeket sajátmaguknak kellett megásniok, mielőtt Kolcsak hóhérainak gépfegyvertüze lekaszálta őket. Az erőszak, a gyilkosság és a rablás mindennaposak voltak.

Kolcsak egyik főhadsegéde, egy *Rozanov* nevű tábornok, volt cári tiszt, a következő parancsot adta ki csapatainak:

1. Ha olyan falvakat foglaltok el, amelyeket azelőtt banditák (szovjet-partizánok) tartottak megszállva, ragaszkodjatok ahhoz, hogy a mozgalom vezetőit adják ki nektek. És ott, ahol a vezetőket nem tudjátok kézrekeríteni, de elegendő bizonyság van arra, hogy ilyen vezetők léteznek, tizedeljétek meg a lakosságot.
2. Ha a csapatok keresztülvonulnak egy városon és a lakosság, miután erre mód adatott neki, nem informálja a csapatokat az ellenség jelenlétéről, sarcot kell kivetni mindenkire mindenre való tekintet nélkül.
3. Azok a falvak, ahol a lakosság fegyveresen ellenáll a

csapatoknak, felgyujtandók; a felnőtt férfilakosságot ki kell végezni; a vagyont, a házakat, a szekereket ki kell sajátítani a hadsereg számára.

Amikor Knox tábornok az ezeket a parancsokat kiadó tisztet jellemezte, ezt mondta Graves tábornoknak: „Rozanov ért a dolgához."

Kolcsak csapatai mellett a japánoktól pénzelt bandák is pusztították a vidéket. A főbandavezérek: Gregor *Szemjonov* és *Kalmikov* voltak.

Morrow ezredes, a transzbajkáli szektor amerikai csapatainak parancsnoka, jelentette, hogy egy. a Szemjonov csapataitól elfoglalt faluban minden férfit, nőt és gyermeket meggyilkoltak. A lakosság többségét, — számolt be az ezredes — amikor házaikból kimenekültek „mint nyulakat" lövöldözték le. A férfiakat élve égették el.

Graves tábornok szerint Szemjonov és Kalmikov katonai a japán csapatok védelme alatt portyáztak az országban és vadállatokként gyilkoltak és raboltak... Ha az állatias gyilkosságokra utalva kérdéseket tettek fel, a felelet az volt, hogy a meggyilkoltak bolsevikok voltak és ez a magyarázat láthatóan kielégítette a világot."

Graves tábornok nyiltan hangot adott a szibériai szovjetellenes hadseregek rémtettei felett érzett undorának. Magatartása nagy ellenségeskedést váltott ki a fehérorosz, angol, francia és japán vezető körökben. *Morriss*, Amerika japáni követe, aki látogatóba jött Szibériába, közölte Graves tábornokkal, hogy táviratot kapott a külügyminisztériumtól, mely szerint az USA által követendő szibériai politika szükségessé teszi Kolcsak támogatását. „Most hát tábornok, — mondotta Morris — „támogatni kell Kolcsakot."

Graves azt válaszolta, hogy a hadügyminisztériumtól egy szó utasítást sem kapott arra, hogy Kolcsakot támogassa...

— Ez a külügyminisztérium dolga, nem a hadügyminisztériumé.

— A külügyminisztériumnak semmi dolga velem — válaszolta Graves.

Kolcsak ügynökei propagandahadjáratot indítottak Graves tekintélyének aláásására, hogy így erőszakolják ki Szibériából való visszahívását. Széles körben terjesztették a hazug híreket arról, hogy mint lett a tábornok „bolsevikká" és miképpen

segítik csapatai a kommunistákat. A propaganda nagyrésze antiszemita volt. Az egyik ilyen jellemző röpirat így hangzott:

„Az amerikai katonák bolsevizmussal fertőzöttek. A legtöbbje a newyorki East Side (zsidónegyed)-ből származó zsidó, akik egyre-másra szítják a lázadásokat."

John Ward ezredes, egy angol képviselő, Kolcsak egyik politikai tanácsadója, nyilvánosan kijelentette, hogy amikor meglátogatta az amerikai expedíciós sereg főhadiszállását, megállapította, hogy „hatvan összekötő tisztből és fordítóból ötven orosz zsidó volt!"

Graves tábornok néhány honfitársa segített ennek a propagandának a terjesztésében. „A vladivosztoki amerikai konzul" — fedte fel Graves tábornok — „minden hozzáfűzött magyarázat nélkül naponként megtáviratozta a vladivosztoki sajtóban az amerikai csapatokról megjelent rágalmazó, hamis, alávaló cikkeket. Ezek a cikkek és az Egyesült Államokban az amerikai katonákról megjelent kritikák azon a vádon alapultak, hogy megfertőzte őket a bolsevizmus. Ezt a vádat az amerikai katonák egyetlen egy cselekedetével sem tudták alátámasztani, de a vád tartotta magát, mint mindenki más ellen, aki Szibériában nem Kolcsakot támogatta. Ezt hangoztatták Kolcsak hívei, akik közé *Harris* főkonzul is tartozott."

Amidőn a rágalomhadjárat a tetőpontjára hágott, *Ivanov Rinov* tábornok, Kolcsak haderőinek keletszibériai parancsnoka, egy rendkívüli futárt menesztett Graves tábornok főhadiszállására. A futár közölte Graves tábornokkal, hogy amennyiben hajlandó havi húszezer dollárral hozzájárulni Kolcsak hadseregének költségeihez, Ivanov Rinov tábornok elintézné, hogy a Graves tábornok és csapatai elleni propaganda leálljon.

Ez az Ivanov Rinov tábornok Kolcsak egyik legvadabb és legszadistább parancsnoka volt. Katonái Kelet-Szibériában egész falvak férfilakosságát mészárolták le. Ha az a gyanú merült fel, hogy a falu népe „bolsevikokat" rejteget, nem volt könyörület. Nagy gyakorlatra tettek szert abban, hogy erőszakot kövessenek el nőkön, majd korbácsal elverjék őket. Öreg embereket, asszonyokat és gyermekeket gyilkoltak

Egy fiatal amerikai tiszt, akit az Ivanov Rinov elkövette rémtettek felülvizsgálására küldtek ki, annyira megrendült attól, amit látott, hogy miután befejezte Graves-nek adott beszámolóját, így kiáltott fel: „Tábornok, az Isten szerelméért, soha többé ne bízzon meg hasonló feladattal! Egy hajszál híja volt, hogy le nem rántottam magamról az egyenruhát és nem csatlakoztam ezekhez a szegényekhez, hogy minden erőmmel segíthessek rajtuk!"

Amikor Ivanov Rinov tábornokot egy népi felkelés veszélye fenyegette, *Sir Charles Eliot*, a brit főmegbízott Graves tábornokhoz rohant, hogy Kolesak parancsnokának biztonsága feletti aggodalmának kifejezést adjon.

— Ami engem illet, — mondotta Graves tábornok komoran — tőlem a nép idehozhatja Ivanov Rinovot és fellógathatja az amerikai főhadiszállással szemben lévő telefonpóznára; egy amerikai katona sem lesz, aki akár a kisujját is megmozdítaná érte!

Ennek a Szibériában és végig egész Oroszországban egyre terjedő polgárháborúnak és beavatkozásnak kellős közepén Európában rendkívüli események játszódtak le. 1918 november 9-én a német matrózok Kielben fellázadtak, megölték tisztjeiket és kitűzték a vörös zászlót. Németországban óriási béketüntetések zajlottak le; a nyugati fronton, a Senki földjén, német és szövetséges katonák barátkoztak egymással. A német hadparancsnokság fegyverszünetet kért. II. Vilmos császár Hollandiába menekült és császári kardját a határon átadta a meglepődött fiatal holland határőrnek. November 11-én megkötötték a fegyverszünetet...

Az első világháború befejeződött.

JEGYZETEK

1. DeWitt Clinton Poole később a State Department — az amerikai külügyminisztérium — orosz osztályának lett a vezetője.

2. Hicks és Webster kapitányok és Drysdale őrnagy adatai soha nem kerültek az angol és az amerikai nyilvánosság elé. Hicks kapitány szűkszavú parancsot kapott Londonba való visszatérésre és ott Sidney Reilly kapitány mellé osztották be szolgálattételre. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma Webster kapitány és Drysdale őrnagy jelentéseit elzárta irattárába.

V. RÉSZ

BÉKE ÉS HÁBORÚ

1. *Béke a Nyugaton*

Az első világháború hirtelen ért véget. Ahogy *Ernst Röhm* kapitány, német tiszt mondotta: „Kitört a béke."[1] Berlinben Hamburgban és végig Bajorországban tanácsokat alakítottak. Párizs, London és Róma utcáin munkások tüntettek a békéért és a demokráciáért. Magyarországon forradalom tört ki. A Balkánon a parasztok elégedetlensége a forrponton volt. A négyéves háború szörnyűségei után minden ember ajkáról szenvedélyes fogadalom hangzott el: *„Soha többé háborút!" „No more War!" „Nie wieder Krieg!" „Jamais plus de guerre!"* Soha többé!

„Egész Európában a forradalom szelleme kísért" — írta *David Lloyd George* a párizsi békekonferenciához intézett 1919 márciusi bizalmas memorandumában. „A munkásság lelkében nemcsak elégedetlenség, de a haragnak és a lázadásnak mély érzése él a háborúelőtti viszonyokkal szemben. A népesség zöme a fennálló rendet, szerte Európában, egész politikai, szociális és gazdasági mivoltában megkérdőjelezte."

A tömegek törekvése és a kevesek félelme két névben összpontosult. Ez a két név „Lenin" és „Wilson" volt. Keleten Lenin forradalma elsöpörte a cárizmust és a régi impérium területén új korszakot nyitott meg az elnyomott milliók számára. Nyugaton Woodrow Wilson szárazon megfogalmazott 14 pontja felélesztette a demokratikus reményt és várakozást.

Amidőn 1918 decemberében az Egyesült Államok elnöke Európa vérázatatta földjére lépett, boldog tömegek járultak

elébe, hogy kezet csókoljanak neki és virágokat dobjanak a lába elé. Az óvilág népe az újvilág elnökét „az emberiség királya", a „megmentő", a „béke hercege" jelzőkkel köszöntötte. Azt hitték, hogy a magas, vékony princetoni professzor a Messiás, aki az új, nagy korszak eljövetelét hirdeti.

Tízmillió ember pusztult el a harctereken; húszmillió lett nyomorék és béna; tizenhárommillió polgári személy halt meg az éhségtől és járványoktól; milliók vándoroltak cél és otthon nélkül Európa füstölgő romjai között. De most végre a háború befejeződött és a világ a béke szavaira figyelt.

„Az én elgondolásom a Népszövetségről az, hogy mint az emberek erkölcsi erejének szervezete működik majd szerte a világon" — mondotta Woodrow Wilson.[2]

1919 januárjának elején a Négy Nagy — Woodrow Wilson, David Lloyd George, Georges Clemenceau és Vittorio Orlando — Párizsban, a Quai D'Orsay egyik szobájában konferenciára gyűlt egybe, hogy a világ békéjéről tárgyaljon.

De a föld egyhatoda nem volt képviselve a békekonferencián.

Miközben a béke előkészítői javában tanácskoztak, a szövetséges katonák tízezrei véres, hadüzenetnélküli háborút vívtak Szovjetoroszország ellen. Kolcsak és Denikin ellenforradalmi fehér hadseregeivel vállvetve, a szövetséges csapatok a zord Sarkvidéktől a Fekete-tengerig és Ukrajna gabonamezőitől Szibéria hegyláncolatáig és sztyeppéig harcoltak a fiatal Vörös Hadsereg ellen.

1919 tavaszán rendkívül heves és elképesztő szovjetellenes propagandahadjárat indult Európában és Amerikában. A „London Daily Telegraph" arról adott jelentést, hogy Odesszában „szabadszerelem-héttel" egybekötött „terroruralom dühöng"; a „New York Sun" a következő címet harsogta: „A vörösök baltával csonkítják meg az amerikai sebesült katonákat." A „New York Times" így írt: „A vörösök Oroszországa egyetlen hatalmas őrültekháza. Megmenekült áldozatok szerint dühöngő őrültek járkálnak Moszkva utcáin... Kutyákkal viaskodnak a rothadó hullákért."

Az egész világsajtó — a szövetséges és a német egyaránt — hamisított „autentikus" okmányokat tett közzé, amelyek igazolták, hogy Oroszországban „a polgári osztály fiatal asszonyait és lányait a tüzérségi ezredek szükségletének kielégítésére barakkokba vezénylik!"

Olyan ténybeli jelentéseket, amelyek Oroszország valódi

állapotát írták le, akár újságíróktól, titkos ügynököktől, diplomatáktól, vagy akár olyan tábornokoktól származtak, mint Judson és Graves, nem engedték a nyilvánosság elé vagy egyszerűen nem vettek róluk tudomást. Mindenkit, aki a szovjetellenes propagandahadjárat híreit kétségbe merte vonni, automatikusan bolseviknek bélyegeztek.

A szövetséges vezetők, alig két hónappal a fegyverszünet után, már láthatóan elfelejtették, hogy miért harcolták végig a nagy háborút. A „bolsevizmus veszélye" minden más meggondolást háttérbe szorított. Ez volt a békekonferencia vezérmotívuma.

Foch tábornagy, a szövetséges hadseregek francia hadparancsnoka megjelent a békekonferencia egyik titkos bizottsága előtt és kérte, hogy gyorsan rendezzék Németország ügyét és a Szövetségesek minél hamarabb egyesítsék összes erőiket Szovjetoroszország ellen. A francia tábornagy Franciaország halálos ellenségének, Németországnak védőjeként lépett fel.

„A német kormány jelenlegi nehéz helyzete jól ismert", — mondotta Foch — „Mannheimben, Karlsruhéban, Badenben és Düsseldorfban a szovjetmozgalom futótűzként terjed el. A jelen pillanatban Németország minden feltételt, amit a Szövetségesek diktálnak, elfogad. A német kormány csupán békét akar. Ez az egyetlen, ami kielégíti a népet és képessé teszi a kormányt arra, hogy úra legyen a helyzetnek."

A német forradalom letörésére megengedték a német hadparancsnokságnak, hogy százezer főnyi tisztet és katonát fegyverben tartson, valamint a „fekete Reichswehr"-t is, amelyet a legjobban képzett és legmegbízhatóbb német katonák alkottak. Ezenfelül megengedték a német hadparancsnokságnak azt is, hogy a lázadó német demokraták meggyilkolása, megkínzása és megfélemlítése céljából földalatti nacionalista ligákat és terrorista szövetségeket támogasson. És mindezt annak jegyében, hogy „Németországot a bolsevizmustól megmentsék..."[3]

Max Hoffmann tábornok a keleti front német hadseregének volt parancsnoka és Bresztlitovszk „hőse" érintkezést keresett minapi ellenségével, Foch tábornaggyal. Azt a tervet terjesztette elő, hogy a német hadsereg Moszkva ellen vonuljon és a bolsevizmust magánál a „forrásnál" semmisítse meg. Foch helyeselte a tervet, de azt javasolta, hogy a német hadsereg helyett a francia vezesse a támadást. Foch egész Kelet-Európát mozgósítani kívánta Szovjetoroszország ellen.

„Jelenleg Oroszországban a bolsevizmus és a teljes anarchia uralkodik' — közölte Foch a párizsi békekonferenciával. — „Az én tervem szerint nyugaton minden fontos kérdést rendeznénk, hogy ezáltal a Szövetségesek minden így felszabadított erőforrást a keleti kérdés megoldására használhassanak fel... A lengyel csapatok szembe tudnának szállni az oroszokkal, feltéve, ha megerősítik őket hadigépekkel s a modern haditaktika alkalmazásával. Nagyszámú katonaságra van szükség. Ezeket elő lehetne teremteni a finnek, a lengyelek, a csehek, a románok és a görögök. valamint a Szövetségesekhez húzó, még mindig rendelkezésre álló orosz elemek mozgósításával... Ha ezt véghez visszük, 1919-ben vége lesz a bolsevizmusnak!"

Woodrow Wilson szabályszerűen akart bánni Oroszországgal. Az Egyesült Államok elnöke felismerte, hogy lehetetlen világbékéről beszélni, ha a világ egyhatodát kizárják a tárgyalásokból. Wilson ösztökélte a békekonferenciát, hogy hívjon meg szovjet küldötteket. Jöjjenek oda és üljenek le a Szövetségesekkel egy asztalhoz, hogy megkíséreljenek békés megegyezésre jutni. Wilson újra meg újra visszatért erre a gondolatra és megpróbálta elhessegetni a békekészítők agyából a bolsevista rémképet.

„Szerte a világban a lázadás érzése tapasztalható a világ gazdasági és politikai kérdéseit befolyásolni akaró tőkés érdekeltségekkel szemben" — figyelmeztette Wilson a tízek tanácsának egyik titkos párizsi békeülését. — „Véleményem szerint ezt az egyeduralmat állandó vitával és a reformok lassú folyamatával gyógyíthatjuk, de széles e világ türelmetlen már a késlekedés miatt. Vannak az Egyesült Államokban igen értékes, ha nem is a legjobb ítéletű emberek, akik rokonszenvet éreznek a bolsevizmus iránt, mert úgy tűnik nekik, hogy a lehetőségeknek azt a rendszerét kínálja az egyénnek, amelynek elérésére ők is törekszenek."

Ám Woodrow Wilsont olyan emberek vették körül, akik el voltak szánva arra, hogy mindenáron megőrzik a *status quót*. Annyira kötve voltak titkos imperialista szerződéseikhez, kereskedelmi érdekeikhez, hogy mindenképpen ki akarták játszani az elnököt és minden lépésénél igyekeztek intézkedéseit szabotálni és elgáncsolni. Voltak feszült pillanatok, amikor Wilson fellázadt és azzal fenyegette őket, hogy a politikusok és a katonák feje fölött egyenesen a néphez fog fordulni.

Rómában Wilson szenzációs beszédet akart mondani a nagy térségre néző Palazzo Venezia erkélyéről, ahol két évvel később már *Benito Mussolini* lázította feketeingeseit. Az olasz monarchisták, félve attól, hogy milyen hatással lesznek Wilson szavai Róma népére, megakadályozták a tömeg egybegyűlését és azon a címen, hogy azt a „bolsevikok" sugalmazták, letörték a tüntetést. Ugyanez történt Párizsban, ahol Wilson egy egész délelőtt várt a szálló ablakában, hogy a Párizs munkásainak beígért beszédét elmondja. Nem tudta, hogy a francia rendőrséget és katonaságot mozgósították annak megakadályozására, hogy a munkások a szálló elé mehessenek... Bármerre járt Wilson Európában, titkos ügynökök és propagandisták vették körül, a háta mögött végnélküli intrikák bonyolódtak.

A Szövetséges hatalmak mindegyike külön kémszervezetet létesített a békekonferenciára. Párizsban a Place de la Concorde 4 alatt az Egyesült Államok katonai titkosszolgálata egy különleges sifr-szobát rendezett be, ahol kitűnően képzett tisztek és gondosan kiválogatott hivatalnokok éjjel-nappal dolgoztak azon, hogy a többi hatalmak titkos üzeneteit elfogják és megfejtsék. Ez a sifr-szoba *Herbert O. Yardley* felügyelete mellett dolgozott, aki később az „Amerikai Fekete Szoba" című könyvében felfedte, hogy mint tartották szántszándékkal titokban Wilson elnök előtt az Európában utazgató amerikai megbízottak jelentéseit Európa igazi állapotáról és mint mormolták szüntelenül a rémségekkel és fantasztikumokkal telített antibolsevista propagandát az elnök fülébe.

Yardley őrnagy gyakran fogott el Wilson politikájának szabotálására vonatkozó összeesküvésekről szóló titkos üzeneteket. Egy alkalommal egy még meglepőbb és még sötétebb színezetű üzenetet desifrírozott. Yardley őrnagy így ír erről:

„...az olvasó elképzelheti, hogy mennyire megdöbbentem, amikor egy Wilson elnök meggyilkolásával kapcsolatos szövetséges összeesküvést jelentő táviratot fejtettem meg. A gyilkosságot vagy lassú méreggel vagy fagylaltban beadott influenzavirussal akarták végrehajtani. Informátorunk, aki iránt teljes bizalommal voltunk, könyörögve kérte a hatóságokat, hogy az isten szerelmére, figyelmeztessék az Elnököt. Nincs módom annak megállapítására, hogy az összeesküvés híre igaz volt-e és ha volna is, akkor sem tudnám megállapítani, hogy vajjon végrehaj-

tották-e? Azonban letagadhatatlan tény, hogy *Wilson elnök betegségének első jelei Párizsban mutatkoztak és hogy röviddel ezután megkezdődött lassú haldoklása.*"

2. *A békekonferencián*

A párizsi békekonferencia kezdeti ülésszakában Wilson elnök váratlan szövetségesre talált abban a törekvésében, hogy Oroszországgal szemben igazságos bánásmódot próbáljon kicsikarni. Nagybritannia miniszterelnöke, *David Lloyd George* Wilson támogatására sietett és néhány szúrós támadást intézett Foch és Clemenceau francia miniszterelnök szovjetellenes tervei ellen.

„A németek" — jelentette ki Lloyd George — „abban az időben, amikor minden rendelkezésre álló emberre szükségük volt, hogy a nyugati arcvonalon támadásukat megerősítsék, körülbelül egymillió katonát voltak kénytelenek tartani abban a néhány orosz tartományban, amelyek csupán egy kis hányadát jelentik az egész országnak. Azonfelül abban az időben a bolsevizmus gyenge és szervezetlen volt. Most erős és hatalmas hadsereggel rendelkezik. Van olyan a nyugati szövetségesek közül, aki készen áll arra, hogy egymillió katonát küldjön Oroszországba? Ha én azt javasolnám, hogy még ezer katonát küldjünk e célból Oroszországba, akkor a hadsereg fellázadna! Ugyanez vonatkozik a Szibériában lévő amerikai katonákra, valamint a kanadaiakra és a franciákra is. A puszta gondolata annak, hogy a bolsevizmust katonai erővel széjjelzúzzuk, tiszta őrültség. És még ha feltesszük, hogy ez sikerül, ki fogja Oroszországot megszállva tartani?"

Wilsontól eltérően a brit miniszterelnököt nem idealisztikus elgondolások vezették. Félt az európai és ázsiai forradalmaktól és mint régi politikus, a „walesi róka" nagyon érzékenyen ki tudta tapintani az angol nép hangulatát, amely többségében ellene volt a további oroszországi beavatkozásnak. Volt azonban egy ennél még meggyőzőbb érv Foch tábornagy tervének ellenzésére. *Sir Henry Wilson*, a brit vezérkari főnök, egy a hadikabinethez küldött frisskeletű titkos jelentésében kifejtette, hogy az egyetlen járható út Anglia számára: „kivonni csapatait Európából és Oroszországból és minden erejét a közeljövő *angol* viharsarkaiban, Angliában, Irországban, Egyip-

tomban, Indiában összpontosítani. Lloyd George attól félt, hogy Foch és Clemenceau, mialatt Anglia máshol lesz elfoglalva, megpróbálnak majd Oroszországban francia hegemóniát biztosítani.

És így a fortélyos angol miniszterelnök, aki hitt abban, hogy végülis megkaphatja azt, amit akar, ha Oroszországot egyidőre egyszerűen békében hagyja, támogatta az Egyesült Államok elnökét, mikor az megfelelő bánásmódot kért a bolsevikok számára. A párizsi békekonferencia titkos ülésein Lloyd George nem rejtette véka alá gondolataiť.

„A parasztok azért fogadták el a bolsevizmust, amiért annak idején a francia parasztok elfogadták a francia forradalmat, vagyis mert földet adott nekik" — mondotta Lloyd George. — „A bolsevikok kezében van a tényleges hatalom. Mi elismertük a cári kormányt, noha annakidején tudtuk, hogy belülről teljesen rothadt. Elismertük, mert akkor az ő kezükben volt a tényleges hatalom... De most nem akarjuk elismerni a bolsevikokat! Vajjon azt jelentse ez, hogy mi akarjuk kiválasztani egy nagy nép képviselőit, ellentétben minden olyan elvvel, amiért harcoltunk?"

Wilson elnök kijelentette: nem is érti, hogy miképpen tud valaki annak, amit Lloyd George kifejtett, ellentmondani. Javasolta, hogy hívjanak össze egy különleges értekezletet Prinkipo szigetén vagy más megfelelően elérhető helyen, hogy az Oroszországgal való béke lehetőségeit megvizsgálják. A pártatlanság érdekében mind a szovjet kormányt, mind a fehér, szovjetellenes csoportok küldötteit meg kellene hívni.

A francia „tigris", George Clemenceau, a cári kötvények francia tulajdonosainak és a vezérkarnak szószólója, a beavatkozás híveinek nevében válaszolt. Clemenceau tudta, hogy Lloyd George hajlékony politikáját brit uralkodó körökben, ahol a militaristák és a titkosszolgálat már elkötelezte magát egy szovjetellenes háborúra, nem fogják támogatni. Ugyanakkor Clemenceau úgy érezte, hogy Wilson miatt szükséges Lloyd George érveit egy erős, a bolsevizmus veszélyeit feltáró nyilatkozattal megdönteni.

„Elvben" — kezdte Clemenceau, — „én nem helyeslem azt, hogy tárgyaljunk a bolsevikokkal s nem azért, mert bűnözők, hanem mert magunkhoz emeljük fel őket azzal, hogy leülünk velük egy asztalhoz. Hát méltók ők erre?" Az angol miniszterelnök és az Egyesült Államok elnöke, ha szabad a francia mi-

niszterelnöknek így kifejeznie magát, túlságosan akadémikus és doktriner magatartást tanusítanak a bolsevizmussal szemben. „A bolsevizmus veszélye e pillanatban rendkívül nagy", — jelentette ki Clemenceau. — „A bolsevizmus terjed. Elárasztotta a balti tartományokat és Lengyelországot és éppen ma reggel nagyon rossz hírek érkeztek arról, hogy Budapestre és Bécsre is átterjedőben van. Olaszország is veszélybe került. Ott a veszély valószínűleg nagyobb, mint Franciaországban. Ha a bolsevizmus, miután elárasztotta Németországot, átterjed Ausztriára és Magyarországra és eléri Olaszországot, Európa rendkívül nagy veszéllyel találja magát szemközt. Tehát valamit *tenni* kell a bolsevizmus ellen!"

Clemenceau nem bízta rá magát csupán a saját ékesszólására. Engedélyt kért arra, hogy bemutassa a bolsevizmus „szakértő szemtanúit". Az első közülük Noulens követ volt, Francis követ egykori pétervári barátja és a diplomáciai kar szovjetellenes cselszövéseinek feje. Noulens-t bemutatták Wilsonnak és Lloyd George-nak.

„A tények előadására fogok szorítkozni" — mondotta Noulens követ és nyomban belemerült a bolsevik rémtettek elképesztő felsorolásába.

„Nemcsak férfiakat, de nőket is agyonlőttek" — mondotta Noulens. — „Rémtettekkel, vízbefullasztással, orrok és nyelvek le- és kivágásával, csonkításokkal, élve eltemetésekkel, mímelt ijesztésekre szánt agyonlövésekkel, nők megbecstelenítésével, fosztogatásokkal találkoztam mindenütt."

Noulens megismételte a szovjetellenes diplomáciai kar és a cári emigránsok lázfűtötte pletykáit: „A Péter Pál-erődben hivatásos kínzók tartózkodnak... a bolsevista hadsereg söpredék!"

„Aztán ott van Cromie kapitány, a brit tengerészeti attasé esete", — folytatta Noulens — „akit a brit követség védelme során öltek meg és akinek testét három napon keresztül mutogatták a követség ablakában!"

„Terror, tömeggyilkosság, fajtalanság, korrupció, a Szövetségesek teljes megvetése, — nos, ezek a szovjet rendszer kiemelkedő jellegzetességei..."

„Végül" — fejezte be Noulens követ — „szeretném hangsúlyozni, hogy a bolsevik kormány határozottan imperialista. Világhódításra törekszik és egyetlenegy kormánnyal sem akar békét kötni!"

Az Egyesült Államok elnökét azonban Noulens minden erőfeszítése ellenére sem tudták meggyőzni. Éppen néhány napja történt, hogy Wilson kérésére egy különleges amerikai megbízott, *W. H. Buckler* bizalmas megbeszélést folytatott a szovjet kormány megbízottjával, *Maxim Litvinov*-val. 1919 január 18-i keltezésű jelentésében Buckler a következőket közölte Wilson elnökkel:

„Litvinov kijelentette, hogy a szovjet kormány nagyon szeretne állandó békét kötni... Utálkoznak a katonai előkészületektől és a négyévi kimerítő háború után Oroszországra kényszerített költséges hadjáratoktól és szeretnék tudni, hogy vajjon az Egyesült Államok és a Szövetségesek békét akarnak-e?
Ha ez a kívánság megvan, a békét könnyen el lehetne érni, mert Litvinov szerint a szovjet kormány készen áll arra, hogy minden ponton engedményeket tegyen, beleértve a jelenlegi külföldi vállalatok védelmét, új orosz koncesszziók engedményezését és Oroszország külföldi tartozásainak rendezését... A szovjet kormány engedékeny magatartása minden kétségen felül áll.
...Amennyiben a Népszövetség meg tudja akadályozni a háborúkat anélkül, hogy a reakciót bátorítaná, számíthat a szovjet kormány támogatására."

Buckler hozzáfűzte, hogy a bolsevikok soraiban vannak bizonyos elemek, akik ellenzik a szovjet kormány békepolitikáját. Ezek az ellenzéki elemek „további tevékeny szövetséges beavatkozást remélnek" és figyelmeztet arra, hogy „az ilyen beavatkozás folytatása a szélsőségesek malmára hajtja a vizet".

A Lloyd George-tól támogatott Woodrow Wilson-féle béketerv Clemenceau és Foch ellenére teret nyert; úgy látszott, hogy megvalósul. Wilson jegyzéket készített, melyben fölvázolta javaslatainak feltételeit, elküldte a szovjet kormánynak, valamint különböző fehérorosz csoportoknak. A szovjet kormány azonnal elfogadta Wilson tervét és felkészült arra, hogy megbízottakat küld Prinkipóba. Azonban, ahogy Winston Churchill később kifejezte magát, „a pillanat nem volt kedvező" arra, hogy Oroszországban béke legyen. A szövetséges vezetők többsége meg volt győződve arról, hogy a szovjet rendszert hamarosan megdöntik. Szövetséges támogatóik tit-

kos tanácsára a fehér csoportok nem voltak hajlandók a szovjet küldöttekkel Prinkipóban találkozni.

A békekonferencia atmoszférája megváltozott. Lloyd George számot adva magának arról, hogy nem tud zöldágra vergődni, hirtelen visszatért Londonba. Helyére Winston Churchill, a fiatalos brit had- és légügyi miniszter sietett Párizsba, hogy a szélsőséges antibolsevisták ügyét ott képviselje.

Ez 1919 február 14-én történt, egy nappal azelőtt, hogy Wilson visszatért Amerikába, ahol szembe kellett szállnia a kongresszus *Lodge* szenátor által vezetett izolacionista csoportjával. Ez a csoport a világnak együttműködésére és a biztonság megteremtésére irányuló minden erőfeszítését aláásta. Wilson tudta: kudarcot vallott Európában. Most félt attól, hogy kudarcot vall majd az Egyesült Államokban is. Megtört, kifáradt és mélyen elkedvetlenedett.

Winston Churchillt *A. J. Balfour* brit külügyminiszter mutatta be Wilson elnöknek. Bejelentette neki, hogy a brit hadügyminiszter azért jött át Párizsba, mert ismertetni és magyarázni kívánja a brit kabinet jelenlegi elgondolásait az orosz kérdésben. Churchill azonnal nekilendült, hogy támadást intézzen Wilson prinkipói béketerve ellen.

— Tegnap minisztertanácsot tartottunk Londonban — mondotta Churchill — melynek során nagy aggodalom mutatkozott az orosz helyzetet illetően, különösen a prinkipói értekezlettel kapcsolatban... Úgy véljük, hogy ha csupán a bolsevikok jelennek meg a konferencián, kevés jó jöhet ki ebből az értekezletből. Az ügy katonai oldalát is mérlegelni kell. Nagybritanniának katonái esnek el harc közben Oroszországban.

Wilson így felelt Churchillnek:

— Miután Churchill úr azért jött át Londonból, hogy még ittérjen, úgy érzem, el kell mondanom személyes véleményemet erről a kérdésről. Az Oroszországgal kapcsolatos sok bizonytalanság közepette két dologról nagyon világos véleményem van. Az egyik, hogy a szövetségesek csapatainak oroszországi tartózkodása semmi jót nem hoz. Nem tudják, hogy kiért és miért harcolnak. Semmi olyan érdemleges erőfeszítést nem tesznek, ami az oroszországi rend helyreállítását célozná. Helyi mozgalmakat támogatnak, mint például a kozákokét, akiket nem tudnak rábírni arra, hogy saját körzetükből kimozduljanak. Az én végkövetkeztetésem tehát az, hogy

a szövetségesek s a velük tartó hatalmak csapatait vissza kellene vonni Oroszország területének minden pontjáról.

— A második — folytatta Wilson kimerülten — Prinkipóra vonatkozik... Mi nem közeledést keresünk a bolsevikokhoz, hanem félreérthetetlen, világos információt akarunk kapni. Az Oroszországból, a különböző hivatalos és nemhivatalos forrásból kapott jelentések olyan ellentmondók, hogy lehetetlen összefüggő képet alkotni az ország helyzetéről. Némi fényt deríthetünk a helyzetre, ha találkozunk az orosz megbízottakkal.

Amidőn az amerikai elnök befejezte mondanivalóját, Churchill válaszolt:

— A szövetséges csapatok teljes visszavonása logikus és világos politika, de a következménye az volna, hogy az összes oroszországi nembolsevista hadseregeket megsemmisítenék. Ezek jelenleg kb. ötszázezer főt számlálnak s noha minőségük nem a legjobb, a katonák száma mindazonáltal állandóan nő. Az ilyen politika olyan, mint mikor a tengelyszöget kiveszik a gépezetből. Nem volna többé fegyveres ellenállás a bolsevikokkal szemben és az erőszaknak és a nyomornak végnélküli látványa volna az, ami egész Oroszországban hátramaradna.

— De egyes helyeken ezek a haderők és utánpótlások bizonyára reakciósokat támogatnának — vetette ellen Wilson. — Ennek megfelelően, ha a szövetségeseket megkérdik, hogy mit támogatnak Oroszországban, kénytelenek lesznek azt válaszolni, hogy nem tudják!

Churchill figyelmesen hallgatott. — Szeretném tudni, — mondotta aztán — vajjon a béketanács jóváhagyja-e az oroszországi bolsevistaellenes erők felfegyverzését, ha a prinkipói konferencia sikertelennek bizonyulna?

Csüggedten, betegen, Lloyd George-tól elhagyatva, világossá lett Wilson előtt, hogy elszigetelten áll egy csoport olyan ember között, akik el vannak szánva akaratuk keresztülhajszolására.

— Megmagyaráztam a béketanácsnak, hogy miként cselekednék, ha egyedül volnék — mondotta az Egyesült Államok elnöke. — Igy azonban azonosítani fogom magam a többség véleményével.

Wilson visszatért az Egyesült Államokba, hogy megvívja tragikus vesztett csatáját az amerikai reakcióval.[5] Helyét a párizsi békekonferencián Lansing külügyminiszter foglalta el és a vita hangneme észrevehető változáson ment át. A szövet-

séges megbízottak többé nem érezték szükségét annak, hogy véka alá rejtsék gondolataikat.

Clemenceau nyersen azt ajánlotta a békekonferenciának, hogy olyan tapintatosan és egyszerűen, amennyire csak lehetséges, vágja ki magát a kátyúból. A Prinkipo-kérdést teljesen el kell ejteni, nem is kell többé említést tenni róla. „A szövetségesek belegabalyodtak a Prinkipo-ügybe" — mondotta Clemenceau — „és most ki kell kászálódniok belőle!"

Balfour angol külügyminiszter kibővítette Clemenceau hozzászólását. „Szükség van arra" — mondotta — „hogy a bolsevikokat rossz színben tüntessük fel, nemcsak a közvélemény előtt, de azok előtt is, akiknek a bolsevizmus egy elferdült demokrácia csupán, amelyben sok jó elem is található." Ezekután a konferencia tanácskozásokat kezdett arról, hogy melyek a leghatékonyabb eszközök a szovjet kormány ellen harcoló fehérorosz hadseregek megsegítésére.

Churchill, aki Lloyd George helyére ült a konferencia asztalánál, egy az orosz ügyekkel foglalkozó Legfelsőbb Tanács felállítását javasolta, politikai, gazdasági és katonai osztályokkal. A katonai osztálynak „azonnal munkához kell látni és részletesen ki kell dolgoznia egy szélesebb programot a fegyveres beavatkozásra."

3. *Golovin küldetése*

Miután Churchill lett az elismert, de nem hivatalos hadparancsnoka a szövetséges szovjetellenes hadseregeknek, a szintér Londonba tevődött át, ahol ezen a tavaszon és nyáron fehérorosz futárok árasztották el az angol kormány whitehalli hivatalait. Kolcsak tengernagy, Denikin tábornok és más fehérorosz vezetők képviselői jöttek, hogy végleges megállapodást létesítsenek egy végső szovjetellenes támadásra. Szigorúan titkos tárgyalásaikat leginkább Winston Churchill-lel és Sir Samuel Hoareral folytatták. Churchill, mint hadügyminiszter, vállalta, hogy a fehérorosz hadseregeket Anglia háborúból fennmaradt készleteiből szereli fel. Hoare a szövevényes diplomáciai cselszövéseket vizsgálta felül.

A fehérorosz megbízottak között olyan „demokratikus oroszok" tűntek fel, mint a hírhedt szociálforradalmár terrorista Borisz Szavinkov; Lvov cári herceg és Szergej Szaszonov, a volt

cári külügyminiszter, aki Denikinnek és Kolcsaknak egyaránt párizsi megbízottja volt. 1919 május 27-i számában a londoni Times a következőket jelentette:

„Szaszonov tegnap este az alsóházban számos angol képviselővel tárgyalt. Sir Samuel Hoare elnökölt... Szaszonov kedvezően nyilatkozott a bolsevik rendszer korai megdöntésének kilátásairól és kijelentette, hogy Kolcsak tengernagy kormányának elismerése nagyban siettetné az esemény bekövetkezését. Az oroszok mély hálájat fejezte ki, nemcsak a Nagybritannia által nyujtott anyagi segítségért, de a brit tengerészet szolgálataiért is, aminek köszönhető nagyszámú menekült megmentése."

„A fehérorosz hadseregeknek" a brit hadügyminisztériumhoz beosztott „hivatalos képviselője" Golovin tábornok volt. Kora tavasszal egy Winston Churchillhez intézett személyes ajánlólevéllel érkezett. Alighogy Londonba ért, tanácskozásra ült össze Sir Samuel Hoare-ral. Az általuk megvitatott kérdések között szerepelt a Kaukázus problémája és különösképpen a Groznijban és Bakuban található olajforrások ügye.

Május 5-én Golovin, Hoare kíséretében, megtette első látogatását a brit hadügyminisztériumban. Hoare tanácsára... az orosz tiszt erre az alkalomra felöltötte díszegyenruháját. Az angol tisztek nagy szívélyességgel fogadták s elmerülten hallgatták, amint felvázolta a különböző fehérorosz hadjáratok előrehaladását.

Ugyanezen a napon délután félhatkor Golovin Churchill elé került. A hadügyminiszter haragosan beszélt a brit liberálisokról és a munkásokról, akik ellenezték, hogy katonai segítséget nyujtsanak a szovjetellenes fehér hadseregnek. Churchill kifejezte reményét, hogy ezen akadály ellenére további tízezer „önkéntest" tud majd küldeni az északi hadjárathoz. Tudta, hogy ezen a területen nagy szükség van erősítésekre, mert a brit és amerikai csapatok körében a demoralizálódás komoly tünetei mutatkoznak.

Churchill hangsúlyozta, hogy mennyire szeretne segíteni Denikin tábornokon is. Mindenesetre Denikin számíthat kétezerötszáz „önkéntesre", akik majd mint katonai kiképzők és technikai szakértők a segítségére lesznek. Ami az azonnali

anyagi segítséget illeti, Churchill közölte Golovinnal, hogy huszonnégy millió fontot utalnak ki majd a különböző szovjetellenes arcvonalak számára és megfelelő felszerelést és fegyvert fognak juttatni a Pétervár ellen felvonuló százezerfőnyi Judénics-hadsereg felszerelésére. Intézkedni fognak, hogy ötszáz cári tisztet, akik németországi hadifogoly-táborokban vannak, angol költségen Archangelszkbe szállítsanak...

„A megbeszélés eredménye minden várakozásomat felülmúlta" — írta Golovin feletteseinek átadott jelentésében, amikor visszatért Oroszországba. — „Churchill nemcsak rokonszenvez velünk, de energikus és tevékeny barátunk is. A lehető legnagyobb segítséget biztosították számunkra. Most rajtunk a sor, hogy megmutassuk az angoloknak: a szavakat tettekre tudjuk váltani."[6]

JEGYZETEK

1. Ernst Röhm később az SA teljhatalmú parancsnoka, akit Hitler 1934 június 30-án, „a hosszú kések éjszakáján", saját kezével lőtt le. — *A ford.*

2. A párizsi békekonferenciához intézett megnyitó beszédében Woodrow Wilson még ezeket is mondotta: „Mindezeken kívül még egy hang hallható ezeknek a céloknak és elvi meghatározásoknak az érdekében és úgy tűnik nekem, hogy ez a hang még áthatóbb és kényszerítőbb, mint bármely más hang a sok közül, melyek a világ zavaros levegőjét telítik. Ez az orosz nép hangja."

3. Hogy a szövetséges hadseregek nem vonultak be 1918-ban Berlinbe és nem fegyverezték le véglegesen a német militarizmust, annak oka a bolsevizmustól való félelem volt, amit a német politikusok ügyesen kihasználtak. Foch tábornagy szövetséges főparancsnok emlékirataiban felfedte, hogy a német kiküldöttek a béketárgyalás kezdetétől ismételten felidézték „a Németországot fenyegető bolsevista támadás veszélyét", hogy ezzel Németország számára kedvező feltételeket biztosíthassanak. Wilson tábornok, az angol vezérkar főnöke, 1918 november 9-én — két nappal a fegyverszünet megkötése előtt — ezt írja *Háborús napló*-jában: „Ma este 6.30-kor minisztertanács volt. Lloyd George felolvasta a Tigris (Clémenceau) két táviratát, amelyben beszámol Fochnak a németekkel folytatott megbeszéléseiről: A Tigris attól fél, hogy Németország összeomlik és a bolsevizmus uralomra jut. Lloyd George megkérdezte tőlem, vajjon szeretném-e, ha így történnék, vagy nem venném-e szívesebben a fegyverszünetet.

Habozás nélkül válaszoltam: „Fegyverszünetet!" Az egész kabinet egyetértett velem. „Ránknézve a valódi veszély már nem a németek, hanem a bolsevizmus." Egy világos pillanatában Clemenceau maga figyelmeztette a párizsi békekonferenciát, hogy az „antibolsevizmus" csak ürügy, amelyet a német vezérkar a szövetségesek megzavarására és a német militarizmus megmentésére használ fel." A németek a bolsevizmust mumusnak használják, amivel a szövetségeseket meg akarják félemlíteni" — mondotta Clemenceau 1919-ben. Mindazonáltal Foch, Pétain, Weygand és mások befolyása következtében — a Tigris csakhamar elfelejtette saját figyelmeztetését és áldozatul esett a bolsevista-ellenes hisztériának, amely hamarosan a szövetséges békecsinálók minden világos gondolatát és demokratikus cselekedetét megbénította.

4. Abban az időben és még sok éven át, Winston Churchill volt a szovjetellenes angol konzervatívok vezéralakja. Churchill attól félt, hogy az orosz forradalmi eszmék átterjedhetnek a brit világbirodalom keleti részeire. René Kraus Winston Churchillről írt életrajzában ezt mondja: „Az „öt nagy" Párizsban elhatározta, hogy segíti a fehérorosz ellenforradalmat. Churchillt megbízták egy olyan cselekedet végrehajtásával, amelynek kidolgozásáért ő maga nem volt felelős. De tagadhatatlan, hogy mikor a határozatot meghozták, csupa tűz volt a végrehajtásában... Sir Henry Wilson vezérkari főnökkel karöltve kidolgoztak egy tervezetet, hogy a hadiraktárak feleslegeiből felszerelik és felfegyverzik a fehérorosz hadseregeket és hogy szakértő tisztekkel és kiképzőkkel segítik őket."

Mikor Adolf Hitler uralomra került Németországban, Churchill felismerte, hogy mind Európában, mind az egész világon a nácizmus jelenti az igazi veszélyt az angol érdekekre. Churchill habozás nélkül megváltoztatta a Szovjetunióval szemben elfoglalt álláspontját és Anglia, Franciaország és a Szovjetunió közötti szövetséget sürgette, hogy a német támadásnak elejét vegyék. Amikor 1941-ben Németország megtámadta a Szovjetuniót, Churchill szava volt az első, amely kinyilatkoztatta a világnak, hogy Oroszország küzdelme az összes szabad népek küzdelme és Anglia segítséget fog nyújtani ehhez a harchoz. A második világháború befejezésekor Churchill ismét a „bolsevista veszedelmet" kezdte emlegetni.

5. Woodrow Wilson még egy utolsó erőfeszítést tett, hogy Oroszország részére becsületes elbánást biztosítson. Saját kezdeményezésére elküldte Moszkvába *William C. Bullitt-ot*, aki akkor mint a State Department fiatal tisztviselője az amerikai békedelegációval Párizsban tartózkodott, hogy lépjen Moszkvában érintkezésbe Leninnel és tudakolja meg a szovjetvezetőtől, vajjon valóban kívánja-e a békét. Bullittot küldetésében elkísérte

Lincoln Steffens, a nagy amerikai újságíró is, aki ezzel a szűkszavú riporttal tért vissza Szovjetoroszországból: *„Láttam a jövőt — és működik!”* Maga Bullitt Lenin békefeltételeit hozta magával, mind a szövetségesek, mind pedig a fehér csoportok számára. Lenin nagyon is kész volt arra, hogy békét kössön, de javaslatait, ahogy Winston Churchill később *A világválság és ami azután következett* című művében feltárta, „megvetéssel kezelték” és „magának Bullitnak is voltak némi nehézségei, mert azok, akik kiküldték, megtagadták”. Bullitt 1919 szeptemberében a szenátus külügyi bizottsága előtt megmagyarázta, miért nem fogadták el Lenin feltételeit: „Kolcsak 100 mérföldd el előrenyomult és az egész párizsi sajtó azonnal örjöngeni és ordítozni kezdett s bejelentette, hogy Kolcsak két héten belül Moszkvában lesz; ezért Párizsban mindenki, beleértve, sajnos, az amerikai bizottság tagjait is, nagyon húzódozni kezdett az orosz békétől, mert azt gondolták, hogy Kolcsak Moszkvába ér és majd elsöpri a szovjetkormányt.”

Bullitt további pályafutására és későbbi szovjetellenességére vonatkozólag lásd a XXIII. részt.

6. Ez a jelentés, amely később, a murmanszki fehérkormány irattárának zsákmányul ejtésekor, a Vörös Hadsereg birtokába jutott, röviddel ezután megjelent a londoni *Daily Herald*-ban is és jelentős zavart okozott az angliai szovjetellenes körökben.

VI. RÉSZ

AZ INTERVENCIÓS HÁBORÚ

1. Előjáték

1919 nyarára hadüzenet nélkül tizennégy állam fegyveres seregei özönlötték el Szovjetoroszország területét. A résztvevő országok a következők voltak:

Nagybritannia	Szerbia
Franciaország	Kína
Japán	Finnország
Németország	Görögország
Egyesült Államok	Lengyelország
Csehszlovákia	Románia
Olaszország	Törökország

A szovjetellenes beözönlőkkel vállvetve harcoltak a volt cári tábornokok vezetése alatt álló ellenforradalmi fehérhadseregek,[1] hogy visszaállítsák jogaiba a feudális arisztokráciát, amelyet az orosz nép eltávolított.

A támadók sztratégiája becsvágyó volt. A fehér tábornokok hadseregei a beavatkozó csapatokkal együttműködve északról, délről, keletről és nyugatról igyekeztek Moszkvát bekeríteni.

Északon és északnyugaton, Archangelszknél, Murmanszknál és a Balti-tartományokban a brit haderők készenlétben álltak Nikolaj Judénics tábornok fehérorosz csapatai mellett. Délen, a kaukázusi támaszpontokon és a Fekete-tenger partvonalán sorakoztak fel Anton Denikin fehér csapatai, amelyeket

a franciák bőséges utánpótlással láttak el és megfelelően megerősítettek. Keleten az angol katonai tanácsadók tervei szerint működő fehér hadsereg, Alexander Kolcsak vezetésével, az Ural-hegység hosszában táborozott.

Nyugaton Pilsudski sorakozott fel francia tisztek irányítása alatt újonnan megszervezett lengyel hadseregével.

A szövetséges államférfiak különböző okokkal indokolták katonáik jelenlétét Oroszországban. Amikor csapataik 1918 tavaszán és nyarán először szálltak partra Murmanszkban és Archangelszkben, a szövetséges kormányok kijelentették, hogy azért küldték oda őket, mert meg akarják akadályozni, hogy a hadianyag a németek kezére jusson. Később azt magyarázták, hogy csapataik azért vannak Szibériában, mert a csehszlovák csapatokat segítik az Oroszországból való visszavonulásnál. Egy másik indok a szövetséges csapattestek jelenlétére az volt, hogy segítenek az oroszoknak a „rend helyreállításában."

A szövetséges államférfiak ismételten cáfolták, hogy fegyveres beavatkozást szándékoznak végrehajtani a szovjetek ellen vagy hogy be akarnak avatkozni Szovjetoroszország belügyeibe. „Nem kívánunk beavatkozni Oroszország belső elrendezésébe" — jelentette ki Balfour, angol külügyminiszter 1918 augusztusában. — „Saját magának kell ügyeit elrendeznie." Az ironikus és mindig egyformán szókimondó Winston Churchill, aki saját maga ellenőrizte a Szovjetoroszország ellen indított szövetséges hadjáratot, később ezt írta *„A világválság és ami utána következett"* című könyvében:

„Vajjon háborúban álltak-e (a szövetségesek) Oroszországgal? Bizonyára nem. De lőttek a szovjetoroszokra. Mint támadók sorakoztak fel Oroszország földjén. Felfegyverezték a szovjet kormány ellenségeit. Blokád alá helyezték a kikötőket és elsüllyesztették Oroszország csatahajóit. Komolyan tervezték és kívánták a rendszer bukását, de háború! — ilyesmiről ne beszéljünk. Beavatkozás! — micsoda gyalázat ilyenről még csak említést is tenni! Számukra, ismételték, teljesen közömbös volt, hogy az oroszok miképpen rendezik el saját ügyeiket. Pártatlanok voltak. — De mennyire azok!"

A fiatal szovjet kormány az életéért küzdött, a kétségbeejtő fölénnyel szemben. Az ország kifosztott volt és kimerült

a világháborútól, milliók lézengtek otthon nélkül, éhesen. A gyárak üresek voltak, a föld megműveletlen és a közlekedés szünetelt. Lehetetlennek látszott, hogy ez az ország túlélje egy olyan ellenség heves támadását, amely jól felszerelt hadsereggel, hatalmas pénzügyi tartalékkal, bőséges élelemmel és utánpótlással rendelkezett!

Minden oldalról idegen támadók törtek rá és belül az összeesküvések végtelen sorozata fenyegette a fiatal szovjet államot. Ilyen körülmények között a Vörös Hadsereg kénytelen volt lassan visszavonulni az ország belseje felé, de közben elkeseredett harcot vívott. A Moszkva ellenőrzése alatt álló terület Oroszország területének tizenhatodrészére zsugorodott össze. Kis szovjet sziget volt a szovjetellenes tengerben.

2. *Az északi hadjárat*

1918 kora nyarán a brit titkosszolgálat rendkívüli megbízottai érkeztek Archangelszkbe. Parancsuk úgy szólt, hogy fegyveres felkelést kell előkészíteniök a helyi szovjet hatóságok ellen ebben a nagy sztratégiai fontosságú kikötőben. *George Jermolaevics Chaplin* kapitány, volt cári tiszt, akit a brit hadseregbe osztottak be, ellenőrizte a munkájukat. Ellenforradalmi fehérorosz összeesküvők segítettek ebben neki. Megtették a szükséges előkészületeket a lázadás kirobbantására.

A lázadás augusztus másodikán tört ki. A következő napon *Frederik C. Poole* vezérőrnagy, az északoroszországi szövetséges haderő parancsnoka, brit és francia hadihajókról támogatott partraszálló csapatokkal elfoglalta Archangelszket. Egyidejűleg Thornhill ezredes, a brit titkosszolgálat tagjának vezetésével szerb és fehérorosz csapatok Onyegából kiindulva szárazföldön nyomultak előre, hogy elvágják az Archangelszk—vologdai vasútvonalat és hátbatámadják a visszavonuló bolsevikokat.

Az archangelszki tanácskormány megdöntése után Poole tábornok bábkormányt létesített, amelyet Észak-Oroszország legfelsőbb szervének neveztek el. Az új szerv élére egy idősebb politikust, *Nikoláj Csajkovszkijt* állították.

Azonban rövidesen még ez a szovjetellenes szerv is túlságosan liberálisnak tűnt ahhoz, hogy Poole tábornok és cári szövetségesei ízlését kielégítse. Elhatározták, hogy túlteszik

magukat a kormányalakítás formaságain és katonai diktatúrát teremtenek.

Szeptember hatodikára Poole tábornok és fehérorosz szövetségesei végrehajtották tervüket. Ezen a napon David R. Francis követet, aki látogatóba jött Archangelszkbe, meghívták, hogy díszszemlét tartson egy amerikai század felett. Amikor az utolsó katonák is elvonultak előtte, Poole tábornok az amerikai követhez fordult és odavetve megjegyezte: — Tegnap este itt forradalom zajlott le.

— Az ördögbe is, miről beszél? — kiáltott fel Francis követ. — Ki győzött?

— Chaplin — mondotta Poole tábornok a cári tengerésztisztre mutatva, aki az archangelszki szovjetelleni puccsot is megszervezte.

Francis magához intette a kapitányt. — Ön Chaplin, aki a tegnapesti forradalmat győzelemre vitte? — kérdezte az amerikai követ.

— Igen — válaszolt kurtán Chaplin.

Az „államcsíny" előző este ment végbe. Chaplin kapitány és néhány angol tiszt az éjszaka leple alatt elrabolta Csajkovszkij elnököt és az északi kerület legfőbb szervének más tagjait s eltüntette őket a közeli sziget magános kolostorában. Itt Chaplin kapitány fegyveres őröket állított az orosz politikusok „védelmére".

Az ilyen önkényes intézkedések még Francis követnek is kissé túlságosan nyersek voltak. És különben is egyáltalában nem tájékoztatták előre az összeesküvésről. Francis megmondotta Poole tábornoknak, hogy az amerikai kormány nem vállal felelősséget az „államcsínyért".

Huszonnégy órán belül a bábkormány tagjait visszahozták Archangelszkbe és „legfelsőbb szervük" újra működésbe lépett. Francis megtáviratozta az amerikai külügyminisztériumnak, hogy erőfeszítéseinek eredményeképpen a demokráciát helyreállították.

1919 kezdetén az archangelszki és murmanszki brit haderő már tizennyolcezernégyszáz főt számlált. Velük együtt harcolt ötezeregyszáz amerikai, ezernyolcszáz francia, ezerkétszáz olasz, ezer szerb és körülbelül húszezer fehérorosz. *John Cudahy*,[2] az amerikai expedíciós hadsereg tagja, „Archangelszk

és az amerikai háború Oroszország ellen" című könyvében egy mondattal jellemzi az akkori Archangelszket: „Ott mindenki tiszt volt." Számtalan cári tiszt rajzott ebben a városban, jegyzi fel Cudahy, „akiket csillogó, súlyos érdemrendjeik szinte lehúztak"; kozák tisztek, magas szürke kucsmáikkal, cifra mentéikkel és csörömpölő kardjaikkal; Etonből és Harrowból kikerült angol tisztek; francia katonák, nagyszerű, csúcsosodó katonasipkájukkal és fénylő csizmáikkal; szerbek és olaszok.

„És természetesen" — folytatja Cudahy — „egy sereg csiszkás, hogy legyen, aki a csizmákat fényesítse, a sarkantyúkat tisztítsa és mindent szép rendben tartson, s megint más tisztiszolgák, akik a tiszti klub találkozásain asszisztáltak és a whiskyt felszolgálták."

Az úri mód, amelyben ezek a tisztek éltek, éles ellentétben állt haremodorukkal.

„Gázlövedékeket használtunk a bolsevikok ellen" — írta *Ralph Albertson*, az Y. M. C. A., a Keresztény Ifjak Szövetségének képviselője, aki 1919-ben Észak-Oroszországban tartózkodott „Harc, háború nélkül" című könyvében. „Ha a falvakat kiürítettük, az elképzelhető legkülönbözőbb csapdákat állítottuk fel. Egyízben harmine foglyot lőttünk agyon... és amikor elfogtuk Borok népbiztosát, egy őrmester elmesélte, hogy holttestét pőrén az utcán hagyta tizenhat bajonetszúrásból eredő sebbel. Rajtaütöttünk Borokon és a népbiztosnak, aki civil volt, nem volt ideje arra, hogy fölfegyverezze magát... Hallottam, amint egy tiszt többször elismételte embereinek, hogy ne ejtsenek foglyul senkit és még akkor is öljék meg őket, ha nincsenek felfegyverezve... Láttam lefegyverzett bolsevik foglyot, aki semmiféle zavart nem csinált és mégis hidegvérrel lőtték agyon... És éjszakáról éjszakára előráncigálták az áldozatokat, akiket sortűz elé állítottak."

Az egyszerű szövetséges közkatonáknak nem volt ínyére a szovjetellenes hadjárat. Nem értették, hogy miért kell nekik Oroszországban harcolniok, amikor úgy tudták, hogy a háborúnak már vége van. A szövetséges parancsnokságnak nehéz volt erre magyarázatot adnia. „Eleinte ezt nem tartották szükségesnek" — jegyzi fel Cudahy. — „Azután a hadparancsnokság, a katonai morál fontosságára való tekintettel kiáltványokat bocsátott ki, amelyek még jobban megzavarták a katonákat, minthogyha továbbra is a hallgatás álláspontjára helyezkedtek volna."

Az északoroszországi brit főhadiszállás által kiadott és a brit és amerikai katonák előtt felolvasott egyik kiáltvány ezekkel a szavakkal kezdődött:

„Úgy látszik, a katonák között zavaros nézetek uralkodnak arról, hogy miért harcolunk Észak-Oroszországban. Ez néhány szóval megmagyarázható. A bolsevizmus ellen küzdünk, amely teljes és tiszta anarchiát jelent. Tekintsetek Oroszországra és meglátjátok, hogy mint fest ebben a pillanatban. A hatalom néhány ember kezében összpontosul és ezek többnyire zsidók..."

A csapatok hangulatán növekvő feszültség volt érezhető. Az angol, francia és fehérorosz katonák között a veszekedések egyre gyakoribbakká váltak. Lázadások ütötték fel a fejüket. Amikor a háromszázharminckilences amerikai gyalogezred megtagadta az engedelmességet, parancsnokuk — *Steward* ezredes — egybehívta a katonákat és felolvasta azt a háborús rendelkezést, amely halállal bünteti a lázadást. Egy perenyi döbbenetes csend után az ezredes megkérdezte, hogy van-e valakinek kérdezni valója. A sorokból egy hang hallatszott:

„Uram, miért vagyunk itt és milyen szándékai vannak az Egyesült Államok kormányának?" Erre a kérdésre az ezredes nem tudott felelni...

A brit vezérkari főnök, Sir Henry Wilson, a hivatalos brit Kék Könyvben, 1919 nyarán az északoroszországi helyzetről a következőket jelenti:

„Július 7-én a szláv-brit légió harmadik századának első zászlóaljában és a negyedik északi lövészezred gépfegyverszázadában, amelyek a Dvina jobbpartján tartalékban álltak, szervezett lázadás zajlott le. Három angol és négy orosz tisztet meggyilkoltak és két angol, valamint két orosz tisztet megsebesítettek. Július 22-én híre jött, hogy az Onyega-körzetben lévő orosz ezred fellázadt és az egész onyegai arcvonalat átengedte a bolsevikoknak."

Az Egyesült Államokban egyre szélesebb körökben követelték, hogy az amerikai katonákat vonják vissza Oroszországból. A bolsevikellenes propaganda szüntelen áradata nem tudta elfojtani a feleségek és szülők hangját, akik nem tudták megérteni, hogy miért kell a háború befejezése után férjeiknek és

fiaiknak egy elszigetelt, döntést nem hozó és titokzatos hadjáratot vívniok Szibéria rengetegeiben s Murmanszk és Archangelszk zord, keserves hidegében. 1919 nyarán és őszén állandóan küldöttségek érkeztek Washingtonba. Az ország minden részéből jöttek, hogy képviselőiket lássák és kérjék, hogy az amerikai katonákat hozzák vissza Oroszországból. Kérésüket a kongresszusban is visszhangozták.

1919 szeptember 5-én *Borah szenátor* szólásra emelkedett a szenátusban és kijelentette:

„Elnök Úr! Mi nem állunk háborúban Oroszországgal; a kongresszus nem üzent hadat az orosz kormánynak, vagy az orosz népnek. Az Egyesült Államok népe nem akar háborúba keveredni Oroszországgal... Mégis — noha nem állunk háborúban s noha a kongresszus nem üzent hadat — háborút viselünk az orosz nép ellen. Hadseregünk van Oroszországban; hadianyagot és más utánpótlást szállítunk más fegyveres erők részére és épp oly teljességgel résztveszünk egy konfliktusban, mintha az alkotmányos jogcím megadatott volna, mintha háborút üzentünk volna és a nemzetet ebből a célból fegyverbe hívták volna... Sem tételes, sem erkölcsi jogcím nincs arra, hogy életeket áldozzunk fel. Ez a szabad kormány legtisztább elveinek megsértését jelenti."

Anglia és Franciaország népe osztotta az amerikai nép helytelenítő álláspontját a szovjetoroszországi háború kérdésében. És mégis, a meg nem üzent háború tovább folyt Oroszország ellen.

3. *Északnyugati hadjárat*

A szövetségesek és a központi hatalmak között 1918 novemberében kötött fegyverszünet tizenkettedik cikkelye egy kis nyilvánosan közzétett klauzulát tartalmazott, mely szerint a német csapatok mindaddig, amíg ezt a szövetségesek helyesnek látják, azon a meghatározott orosz területen maradnak, amelyet akkor megszállva tartottak. Nyilvánvaló volt, hogy ezek a csapatok felhasználandók a bolsevikok ellen. Mindazonáltal, a balti tartományokban a császár serege gyorsan szétbomlott.

A háborútól megviselt és lázongó német katonák tömegesen dezertáltak. A brit hadparancsnokság, miután látta, hogy Lettországban, Litvániában és Észtországban egy gyorsan növekvő szovjetmozgalommal áll szemben, elhatározta, hogy a balti tartományban működő fehérgárdisták támogatására csapatokat összpontosít. Ezeknek a bandáknak vezetésére és egyetlen katonai egységbe való egyesítésére *gróf Rüdiger von der Goltz* német tábornokot, a német hadparancsnokság tagját szemelték ki.

Von der Goltz tábornok 1918 tavaszán egy német expedíciós hadsereget vezetett a finn köztársaság ellen, röviddel azután, hogy ez az ország, az orosz forradalom eredményeképpen visszszahódította függetlenségét. Von der Goltz a finn hadjáratot *báró Karl Gustav von Mannerheim* svéd arisztokrata és a cári birodalmi lovasgárda volt tisztje sürgős kérésére indította meg, Mannerheim állott a finn fehérhadsereg élén.[8]

Mint a balti térség fehér gárdahadseregének parancsnoka, von der Goltz most terrorhadjáratot kezdett, hogy a szovjet mozgalmat Lettországban és Litvániában kiírtsa. Csapatai a terület nagy részét végigfosztogatták és tömegével végezték ki a polgári lakosságot. A lett és litván népnek kevés volt a katonai felszerelése és megfelelő szervezete sem volt arra, hogy ennek a vad támadásnak ellenálljon. Nem sok időbe telt és von der Goltz a két nemzet tulajdonképpeni diktátorává lett.

A *Herbert Hoover* vezetése alatt álló amerikai segélyszervezet nagy élelmiszerkészleteket bocsátott a német von der Goltz tábornok hadserege által megszállt területek rendelkezésére.

Csakhamar a szövetségesek valami dilemmaféle előtt álltak. Segítségükkel von der Goltz úrrá lett a balti térségen. Azonban mégiscsak német tábornok volt és ennek következtében meg volt a veszélye annak, hogy az ő befolyásán keresztül Németország igyekezni fog ellenőrzést gyakorolni a balti államok felett.

1919 júniusában az angolok elhatározták, hogy von der Goltzot kicserélik egy jobban az ellenőrzésük alatt álló tábornokra.

Sidney Reilly barátját, az ötvennyolcéves volt cári tábornokot, Nikoláj Judénicset nevezték ki az újjászervezett fehérhaderők parancsnokává. Az angolok beleegyezésüket adták, hogy Judénics tábornoknak Pétervár elleni felvonulásához

szállítani fogják a szükséges katonai utánpótlást. Az első hajószállítmányban tízezer katona részére való teljes felszerelést, tizenötmillió töltényt, háromezer önműködő fegyvert és néhány páncélost, valamint repülőgépet kértek.[4]

Herbert Hoover amerikai segélyszervének megbízottai ígéretet tettek, hogy élelmiszert teremtenek elő a Judénics tábornok csapatai által elfoglalt területek részére. *R. R. Powers*, az amerikai segélyszervezet balti missziója észtországi körzetének főnöke gondosan felbecsülte, hogy milyen mennyiségű élelmiszer szükséges annak a garantálására, hogy Judénics tábornok fehérorosz hadserege elfoglalhassa Pétervárt. A segélyszervezet által a Judénics csapatainak ellenőrzése alatt álló területen szétosztandó szállítmányokkal megrakott hajók kezdtek befutni Reval kikötőjébe.

Judénics vezetésével teljeserejű offenzívát indítottak Pétervár ellen. 1919 októberének harmadik hetében Judénics lovassága elérte a külvárosokat. A szövetséges kormányok meg voltak győződve arról, hogy Pétervár eleste csak napok, talán csak órák kérdése. A „New York Times" nagybetűs címei a végleges győzelemről számoltak be:

Október 18: STOCKHOLM SZERINT A VÖRÖSELLENES ERŐK MÁR PÉTERVÁROTT VANNAK.

Október 20: ÚJRA JELENTIK PÉTERVÁR ELESTÉT; A MOSZKVAI VASÚTVONALAKAT ELVÁGTÁK.

Október 21: A VÖRÖSELLENES ERŐK PÉTERVÁR KÖZELÉBEN; LONDONBAN MINDEN ÓRÁBAN VÁRJÁK A VÁROS ELESTÉT.

De Pétervár kapujában Judénicset megállították. Erejét összegyűjtve a forradalmi város visszaütött. Judénics hadereje a heves támadással szemben megingott.

1920 február 29-én a New York Times ezt jelentette: „Judénics elhagyja hadseregét; százmillió márka vagyonával Párizsba indul."

Egy brit zászlót lengető autón Észtországból délnek menekülve, Judénics egykor büszke hadseregének csupán a roncsát hagyta maga mögött. Katonái szétszórt bandákban vándoroltak a hófedte tartományban és ezrével hulltak el az éhségtől, a járványoktól és a megpróbáltatásoktól...

7. A déli hadjárat

Miközben Judénics seregei északon Pétervár felé nyomultak előre, délen a támadást Anton Denikin tábornok, egy előkelő külsejű 45 éves, őszesszakállú és szürkebajszú volt cári tiszt vezette. Denikin tábornok később ezt írta fehér hadseregéről: „Egyetlen titkos, szent gondolata, egyetlen égő reménye és vágya volt: Oroszország megmentése." Ám az orosz nép Dél-Oroszországban Denikin hadseregét inkább hadviselésének szadisztikus módszereiről ismerte.

Ukrajna gazdag gabonaföldjeivel és a Don-vidék hatalmas szén- és vasbányáival, a forradalom kezdete óta vad küzdelem színtere volt. Az ukrajnai szovjet köztársaság 1917 decemberében történt kikiáltása után, az ukrajnai szovjetellenes vezér, *Szimon Petljura* tábornok a német parancsnokságot állandóan sürgette, hogy küldjön csapatokat Ukrajnába és segítsen neki a szovjet kormány eltávolításában. A németek, akik éhesek voltak Ukrajna hatalmas élelmiszerkészletére, nem hagyták magukat kétszer kéretni.

Hermann von Eichhorn tábornagy vezetésével a német csapatok betörtek Ukrajnába. Magának von Eichhornnak nagy személyi érdeke fűződött a hadjárathoz: felesége, Durnovo grófnő, dúsgazdag orosz arisztokrata nő volt, Ukrajna egyik legnagyobb földbirtokosa. A szovjet erőket kiverték Kievből és Charkovból és egy „Független Ukrajna" nevű csatlósállamot létesítettek, amelynek az élén Petljura tábornok állt, a német megszálló hadsereg ellenőrzése alatt. Petljura, miután kijelentette, hogy célja a „nemzeti szocializmus" megvalósítása, egy egész sorozat véres antiszemita pogromot hajtott végre Ukrajnában. Kíméletlen büntető intézkedéseket foganatosítottak a forradalmi ukrán munkások és parasztok elnyomására.

Ennek ellenére a forradalmi mozgalom tovább nőtt. Von Eichhorn, miután arra a meggyőződésre jutott, hogy Petljura képtelen az ügyeket kézben tartani, kormánya helyére katonai diktatúrát állított. A bábkormány élén von Eichhorn sógora, *Pável Petrovics Szkoropadszkij*, egy addig ismeretlen orosz lovassági tiszt állott, aki egy szót sem tudott ukránul. Szkoropadszkij „Ukrajna hetmanná"-nak (vezérének) neveztette magát.

Szkoropadszkij hetman nem járt sokkal jobban, mint Petljura. 1918 végén német közkatonának öltözve menekült el a né-

met megszálló hadsereggel, amelyet a Vörös Hadsereg és az ukrán partizánok alaposan megtizedeltek.

A németek távozása nem oldotta meg az ukrán bolsevikok problémáit. A szövetségesek Dél-Oroszországban is támogatták szovjetellenes fehérmozgalmakat. A szövetségesek segítsége főképpen a doni kozák vidékeken a Kaledin, Kornilov, Denikin és más, a bolsevik forradalom után délnek menekült volt cári tábornokok vezetése alatt álló „önkéntes" hadseregbe beszervezett ellenforradalmi erőknek jutott.

Ez az önkéntes hadsereg eleinte súlyos vereségeket szenvedett. Eredeti parancsnoka, Kaledin tábornok, öngyilkosságot követett el. Utódját, Kornilov tábornokot a szovjet haderők kiszorították a Don-vidékről és a tábornok végül 1918 április 13-án egy csatában elesett. A visszavonuló és kétségbeesetten meghajszolt „önkéntes"hadsereg parancsnokságát Denikin tábornok vette át.

Éppen ekkor, amikor a fehéroroszok hadiszerencséje a legrosszabbra fordult, szálltak partra Murmanszkban és Archangelszkben az első angol és francia csapatok és tekintélyes szövetséges utánpótlások özönlöttek át az orosz határon, a fehérhadsereg megsegítésére. Denikin erős nyomás alatt álló hadseregét megmentették a pusztulástól. Ujjáélesztve és megerősítve, Denikin hadserege 1918 végére készenállott, hogy újra offenzívát indítson a Szovjet ellen...

1918 november 22-én, pontosan 11 nappal azután, hogy az első világháborút befejező fegyverszünetet aláírták, egy rádiogramm érkezett Denikin téli főhadiszállására. Az üzenet tudatta, hogy egy szövetséges flotta útban van Novorosszijszk felé. A következő napon szövetséges hajók vetettek horgonyt a feketetengeri kikötőben. Francia és angol megbízottak szálltak partra, hogy közöljék Denikinnel: a közeljövőben Franciaországból és Angliából bőséges hadianyag érkezik a számára.

1918 utolsó heteiben francia csapatok elfoglalták Odesszát és Szebasztopolt. Egy angol flottilla benyomult a Fekete-tengerre és Batumnál csapattesteket szállított partra. A körzet kormányzójává egy brit tengerészparancsnokot neveztek ki.[5]

Denikin, a francia hadseregparancsnokság felügyelete mellett és az angoloktól származó nagymennyiségű katonai felszerelés segítségével, nagyszabású offenzívát indított Moszkva ellen. Denikin főhadsegéde ebben az offenzívában *báró von Wrangel* tábornok volt, egy magas, ösztövér katona, gyér haj-

jal és hideg, szürkés szemmel. Ez a tábornok hírhedt volt vad kegyetlenségéről. Időnként Wrangel egész csoport fegyvertelen foglyot végzett ki társaik jelenlétében és azoknak, akik a kivégzést végignézték, vagy csatlakozniok kellett hadseregéhez, vagy pedig szintén társaik sorsára jutottak. Amidőn Denikin és Wrangel betörtek Sztavropolj városába, egyik első cselekedetük az volt, hogy behatoltak a kórházba és hetven sebesült vörös katonát felkoncoltak. A fosztogatás mindennapos gyakorlat volt Denikin hadseregében. Wrangel maga adott ki parancsokat katonáinak, melyekben fölszólította őket, hogy a rablott zsákmányt „egyenlően osszák fel" egymás között.

Észak felé törve Denikin és Wrangel hadereje 1919 júniusában elfoglalta Caricint (ma Sztalingrád) és októberben már megközelítették Tulát, amely száznyolcvan kilométerre fekszik Moszkvától. „Úgy látszik, hogy az egész bolsevik rendszer összeomlóban van" — jelentette a New York Times. „A bolsevizmus főközpontjának, Moszkvának kiürítése megkezdődött." A Times a „mindent elsöprő" Denikinről és a „vad pánikban visszavonuló" Vörös Hadseregről írt.

Azonban a Vörös Hadsereg a Forradalmi Katonai Bizottság tagjának, Sztálinnak terve alapján hirtelen ellentámadásba ment át.

Denikin hadseregét a támadás teljesen meglepetésszerűen érte. Néhány hét és a déli fehérorosz hadsereg fejvesztetten vonult vissza a Fekete-tenger irányába. A harcikedv lelohadt és Denikin csapatai pánikban és rendetlenségben menekültek. Betegek és haldoklók torlaszolták el az utakat. A kórházvonatok gyakran gyógyszerek, orvosok és ápolónők nélkül futottak. A hadsereg rablóbandákká bomlott széjjel és így áramlott dél felé.

1919 december 9-én Wrangel tábornok megrettent hangú sürgönyt küldött Denikin tábornoknak, amelyet így fejezett be:

„Ez a keserű igazság. A hadsereg megszűnt mint harci erő létezni."

1920 első heteiben Denikin hadseregének maradványai elérték Novorosszijszk feketetengeri kikötőt. Fehér katonák, katonaszökevények és polgári menekültek özönlötték el a várost.

1920 március 27-én, miközben az „Emperor of India" nevű angol hadihajó és a „Waldeck-Rousseau" nevű francia cirkáló

segédkeztek és ágyúlövedékeket zúdítottak a szárazföldön előrenyomuló vörös hadoszlopokra, Denikin egy francia hadihajón elhagyta Novorosszijszket. Denikin katonáinak tízezrei gyűltek össze a rakodóparton és tehetetlenül figyelték parancsnokuk és vezérkara elhajózását.

5. *A keleti hadjárat*

A beavatkozók nagyarányú tervei szerint miközben Denikin délről támadja Moszkvát, Kolcsak tengernagynak keletről kellett ostromolnia. Az események azonban nem az előirányzott tervnek megfelelően mentek végbe...

1919 tavaszán és a nyár kezdetén a párizsi, londoni és newyorki újságok gyakran közöltek beszámolókat arról, hogy milyen lesujtó vereségeket szenved a Vörös Hadsereg Kolcsak tengernagytól. A következő nagybetűs címek jelentek meg a New York Timesben:

Március 26: KOLCSAK ÜLDÖZI A MEGVERT VÖRÖS HADSEREGET;

Április 20: A VÖRÖSÖK ÖSSZEOMLÓBAN VANNAK A KELETI ÁRCVONALON;

Április 22: KOLCSAK GYŐZELMEINEK HATÁSÁRA MEGINOG A VÖRÖSURALOM.

Május 15: KOLCSAK TÁMADÁST TERVEZ MOSZKVA ELLEN.

De augusztus 11-én a Times egy Washingtonból keltezett táviratot közölt, mely szerint:

„A kormány egy magasrangú képviselője ma este kijelentette, hogy eljött az ideje annak, hogy a bolsevikellenes világot előkészítsük a nyugatszibériai Kolcsak-rendszer várható összeomlására."

A nyár derekán Kolcsak tengernagy kétségbeesetten menekült a Vörös Hadsereg erőteljes támadásai elől. Ugyanakkor csapatait egy nagykiterjedésű, gyorsan növekvő guerilla-mozgalom szakadatlanul zaklatta a vonalak mögött. Novemberben Kolcsak kiürítette omszki főhadiszállását. Rongyos egyenruhákban és elviselt csizmákban botorkáltak Kolcsak

katonái az Omszkból kivezető utakon. Ezrek hullottak el ezen a végtelen nyomorult „parádén" és az utak mentén elterülő hótengerben lelték halálukat. Az Omszkból kivezető vasútvonalakat bedöglött mozdonyok torlaszolták el. „A halottakat" — jegyezte fel egy megfigyelő — „a vágányok mentén szórták szét, hogy ott rothadjanak el."

Kolcsak egy az Union Jack-kel, a csillagsávos lobogóval, a francia és olasz trikolorokkal és a japán felkelő napot ábrázoló zászlóval díszített vonaton érte el Irkuckot.

Irkuck népe 1919 december 24-én fellázadt, szovjet uralmat létesített és letartóztatta Kolcsakot. Velc együtt különvonaton szállított hatalmas kincset kerítettek birtokukba. 5143 ládát és 1680 zsák aranyrudat, törtaranyat, részvényeket és egyéb értéket, melyeket egymilliárdszázötvenmillióötszázezer rúbelre becsültek.

Kolcsak tengernagyot a szovjet rendszer hazaárulással vádolva bíróság elé állította. „Ha egy hajó elsüllyed, akkor mindennel együtt süllyed el" — mondotta Kolcsak a bíróságnak, sajnálkozását fejezve ki afölött, hogy nem maradhat a tengeren. Keserűen bizonygatta, hogy „idegen elemek" elárulták és a válság idején magára hagyták...

A bíróság Kolcsakot golyóáltali halálra ítélte. 1920 február 7-én sortűzzel kivégezték. Kolcsak néhány hadsegéde a japánokhoz menekült. Az egyik közülük — *Bakics* tábornok — ezt az utolsó üzenetet küldte a Mongóliában levő Urga fehérorosz konzulának: „A zsidóktól és a kommunistáktól üldözve átjutottam a határon!"

6. A lengyelek és Wrangel

Az elszenvedett végzetes vereségek ellenére, az angol-francia beavatkozók még két offenzívát indítottak Nyugat-Szovjetoroszország ellen.

1920 áprilisában a lengyelek, miután egész Nyugat-Ukrajnát maguknak követelték és meg akarták szállni Szmolenszk orosz várost, nyugat felől támadást indítottak. A franciák és az angolok felszerelésével gazdagon ellátva és egy 50 millió dolláros amerikai kölcsönnel[6] támogatva a lengyelek betörtek Ukrajnába és elfoglalták Kievet. Itt a Vörös Hadsereg megállította és visszavetette őket.

Az orosz csapatokkal szorosan a sarkukban, a lengyelek fejvesztetten vonultak vissza. Augusztusban a Vörös Hadsereg már Varsó és Lemberg kapuja előtt állott.

A szövetséges kormányok friss kölcsönökkel és utánpótlással siettek a lengyelek segítségére. Foch tábornagy lóhalálában küldte el vezérkari főnökét, *Maxime Weygand* tábornokot a lengyel hadműveletek irányítására. Sebtében angol páncélosokat és repülőgépeket menesztettek Varsóba. A *Tuchacsevszkij* tábornok és Leon Trockij hadügyi népbiztos vezetése alatt álló vörös csapatok veszedelmesen kiszélesítették közlekedési vonalaikat. Ennek azután, amikor a lengyel ellentámadás az arcvonal egész hosszában visszavetette őket, káros következményei lettek. A rigai békében a szovjet kormány kénytelen volt Fehér-Oroszország és Ukrajna nyugati részeit a lengyeleknek átengedni...

A Lengyelországgal kötött béke lehetőséget adott a Vörös Hadseregnek arra, hogy Wrangel báróval elbánjon. Wrangel lett Denikin helyett a déli hadsereg parancsnoka. A franciák segítségével, a Krim félszigetről, betört Ukrajnába. 1920 legvégén visszaszorították a Krim félszigetre, amelyet a vörös haderők körülzártak. Novemberben a Vörös Hadsereg bevette Perekopot, elárasztotta a Krim-félszigetet és Wrangel hadseregét a tengerbe szorította.

7. *Az utolsó mohikán*

Wrangel hadseregének szétzúzásával és a nyugati beavatkozás befejezésével az egyetlen idegen hadsereg, amely még orosz földön állt, a japán császári haderő volt. Úgy látszott, hogy Szibéria, minden kincsével teljesen a japánok kezébe jut. *Báró Tanaka* tábornok, hadügyminiszter és a japán katonai titkosszolgálat főnöke ujjongott: „Az orosz hazafiság kihalt a forradalommal. Annál jobb nekünk! Most már csak idegen hadsereg hódíthatja meg a szovjetországot, ha megfelelő erővel rendelkezik."

Japánnak még mindig hetvenezer katonája volt Szibériában, ezenkívül száz meg száz titkos ügynöke, kémé, szabotőre és terroristája. Az orosz Távolkeleten lévő fehér gárdaseregek a japán hadparancsnokság felügyelete alatt továbbra is mű-

ködtek. A legfőbb ilyen szovjetellenes erő a japánok kozák bérencének, *Szemjonov* atamánnak bandita hadserege volt.

Amerikai nyomásra Japán kényszerülve volt óvatosan mozogni, de 1921 június 8-án a japánok titkos szerződést írtak alá Vladivosztokban Szemjonovval, amelyben megállapodtak az új, mindent elsöprő szovjetellenes offenzívában. A szerződés értelmében a szovjetekkel való leszámolás után Szemjonov kezébe kerül a teljes polgári hatalom. A titkos egyezmény még hozzáfűzte:

„Amennyiben a Távolkeleten egy állandó kormányzat létesülne, a japán alattvalók kedvezményes jogokat kapnak a vadászati, halászati és erdőkihasználási koncessziók tekintetében... és általában a bányák, valamint az aranybányák fejlesztésére."

Szemjonov egyik főhadsegédének, *báró Ungern-Sternberg*nek nagyobb szerepet szántak a tervezett katonai hadjáratban.

Ez volt az intervenciós háború utolsó fehér próbálkozása.

Báró Roman von Ungern-Sternberg vezérezredes sápadt, nőies külsejű, balti arisztokrata volt, szőke hajjal és hosszú, vöröses bajusszal. Fiatalon lépett a cári hadsereg szolgálatába, 1905-ben harcolt a japánok ellen és később Szibériában csatlakozott a kozák rendőrezredhez. Az első világháborúban báró Wrangel alatt szolgált és a déli fronton tanusított hősies magatartásáért a Szt. György-keresztel tüntették ki. Tiszttársai között híres volt ostoba vakmerőségéről, szilaj kegyetlenségéről és féktelen dührohamairól.

A forradalom kitörése után Ungern báró utat vágott magának vissza Szibériába és átvette a kozák ezred parancsnokságát. Ez a kozák ezred a vidéket fosztogatta és itt-ott harcba bocsátkozott a helyi szovjetekkel. Végül a japán ügynökök érintkezést kerestek vele és rábeszélték, hogy menjen Mongóliába. Rendelkezésére bocsátottak egy furcsa összetételű, fehérorosz tisztekből, szovjetellenes kínai csapatokból, mongol banditákból és japán titkos ügynökökből álló hadsereget. A hűbérúri rablóvilág és az abszolutizmus légkörében élve, urgai főhadiszállásán Ungern azt kezdte hinni magáról, hogy ő a sors kiválasztottja. Feleségül vett egy mongol hercegnőt, nyugati öltözékét felcserélte sárga selyem mongol ruhára és magát Dzsingisz-kán reinkarnációjának nyilvánította. Az őt ál-

landóan körüllebzselő japán ügynököktől tüzelve, magát egy keletről kiinduló Új Világrend császárának álmodta, aki majd rátör Szovjetoroszországra és Európára, tűzzel-vassal pusztítva és kiátkozva a „dekadens demokrácia és a zsidó kommunizmus" utolsó maradványait. A szadista és félőrült báró barbár, vad cselekedetek tömeges végrehajtásában lelte örömét. Egy alkalommal az egyik kis szibériai városban megpillantott egy csinos zsidó asszonyt és ezer rúbelt ajánlott fel annak, aki a fejét elhozza neki. A fejet elhozták és ő annak rendje és módja szerint meg is fizetett érte.

— Ázsiától Európáig egyetlen hosszú akasztófasort húzatok — jelentette ki Ungern báró.

Az 1921-es hadjárat megindulásakor Ungern báró urgai főhadiszállásáról felhívással fordult katonáihoz:

„Mongólia természetes kiinduló pontjává lett a Szovjet-Szibériában állomásozó Vörös Hadsereg elleni hadjáratnak..."

„A népbiztosokat, kommunistákat és zsidókat családjukkal együtt ki kell irtani. Vagyonukat el kell kobozni. Bűnös csoportokkal szemben vagy fegyelmi rendszabályokat kell életbeléptetni vagy a halálbüntetés különböző fokozatait kell alkalmazni."

„Igazság és könyörület nincs többé. Ezentúl csupán igazságtalan és könyörtelen kegyetlenség van. Az ördög azzal a célzattal, hogy mindazt, ami az emberi lélekben isteni eredetű, elpusztít, megszállotta országunkat. Ki fogjuk irtani még az írmagját is."

A vad és vigasztalan orosz határvidéken Ungern harci módja fosztogató, rabló rajtaütésekké fejlődött. A csapatok útjukban füstölgő falvakat és férfiak, asszonyok és gyermekek megcsonkított testét hagyták maguk mögött. Az Ungern katonái által elfoglalt városokban szabadon járta a nőkkel való erőszakoskodás és a fosztogatás. A zsidókat, kommunistákat és egyáltalában mindenkit, akit a legszelídebb rokonszenvvel gyanusíthattak a demokrácia iránt, lelőtték, halálrakínozták és élve elégették.

1921 júliusában a Vörös Hadsereg támadást indított Ungern hadseregének megsemmisítésére. Többszöri éles és váltakozó szerencsével járó összecsapás után a Vörös Hadsereg és

a szovjet guerillák döntő győzelmet arattak. Ungern hordái, fegyvereiket, utánpótlást szállító vasúti kocsijaikat és sebesültjeiket maguk mögött hagyva, futottak.

Augusztusban Ungernt körülzárták. Saját mongol testőrsége fellázadt ellene és a szovjet csapatok kezére juttatta. A bárót mongol selyemruhájában Novonikolájevszkba (Novoszibirszk) vitték és mint a nép ellenségét a szibériai Legfelsőbb Szovjet Bíróság elé állították.

Különleges tárgyalás volt...

Munkások, parasztok, katonák százai — oroszok, szibériaiak, mongolok és kínaiak — zsúfolódtak össze a tárgyalóteremben. Ezrek vártak kint az utcán. A legtöbben végigszenvedték Ungern terroruralmát; testvéreik, gyermekeik, feleségük és férjük voltak Ungern áldozatai, akiket agyonlőttek, halálra kínoztak és mozdonyok kazánjaiba vetettek.

A báró elfoglalta helyét a vádlottak padján és a vádiratot felolvasták:

A Szibériai Forradalmi Bizottság 1921 szeptember 12-i határozata értelmében báró Ungern von Sternberg vezérezredest az ázsiai lovassági hadosztály volt parancsnokát, a szibériai forradalmi bíróság a következőkel vádolja:

1. Segítette Japánt annexiós céljaiban, azáltal, hogy megkísérelt egy ázsiai államot létesíteni és Transzbajkália kormányát megdönteni;
2. A szovjeturalom megdöntésére törekedett, hogy a monarchiát Szibérában visszaállítsa, azzal a végső szándékkal, hogy Mihály Romanovot trónra juttassa.
3. Nagyszámú orosz parasztot és munkást, valamint kínai forradalmárt állati módon meggyilkolt.

Ungern meg sem kísérelte letagadni rémtetteit. A kivégzések, kínzások, tömegmészárlások, — igen, mindez igaz. A magyarázat egyszerű volt: „A háború az háború!" De hogy Japán szolgálatában állott volna? „Az én elgondolásom" — magyarázta Ungern báró — „az volt, hogy Japánt felhasználjam." Ungern tagadta, hogy bármiféle árulást követett volna el, vagy bensőbb kapcsolata lett volna a japánokkal.

— A vádlott — mondotta Jaroszlavszkij szovjet ügyész — amikor azt állítja, hogy soha nem volt semmiféle kapcsolata Japánnal, hazudik. Bizonyítékaink vannak az ellenkezőjére.

— Érintkezésben voltam a japánokkal — ismerte el a báró — éppúgy, ahogy érintkezésben voltam Csang Cso-linnel... Dzsingisz kán is udvarolt Ván kánnak, mielőtt királyságát meghódította volna!

— Nem élünk a XII. században — mondotta a szovjet ügyész — és nem azért vagyunk itt, hogy Dzsingisz kán fölött ítélkezzünk!

— Ezer éve — kiáltott fel a báró — az Ungernek mindig másoknak parancsoltak! Sohasem fogadtak el parancsot senkitől!

Fensőbbségesen bámult a tárgyalóterem katonáinak, parasztjainak és munkásainak felé forduló arcára.

— Nem vagyok hajlandó elfogadni a munkásosztály illetékességét! Hogy beszélhet valaki kormányzásról, ha még egy szolgája sincs! Az ilyen képtelen parancsolni!

Jaroszlavszkij ügyész felsorolta Ungern hosszú bűnlajstromát — a zsidók és a szovjetbarát parasztok elleni büntetőhadjáratokat, végtagok levágását, az éjszakai lovaglásokat a sztyeppen át égő holttestek világánál, falvak kifüstölését, gyermekek kegyetlen lemészárlását...

— Ezek — magyarázta hidegen Ungern — túlságosan vörösek voltak az én ízlésemnek.

— Miért hagyta el Urgát? — kérdezte az ügyész.

— Elhatároztam, hogy betörök Transzbajkáliába és rábeszélem a parasztokat, hogy lázadjanak fel. De foglyul ejtettek.

— Kik?

— Néhány mongol elárult.

— Megkérdezte már sajátmagától, hogy miért cselekedtek ezek az emberek így?

— Árulók!

— Belátja-e, hogy hadjárata ugyanúgy végződött, mint minden más kísérlet, amelynek célja a munkások hatalmának megdöntése volt? Elhiszi-e, hogy mindezen kísérletek közül, amelyek ugyanazt a célt szolgálták, ez a kísérlet volt az utolsó?

— Igen — mondotta Ungern báró. — Az enyém volt az utolsó kísérlet. Azt hiszem, én vagyok az utolsó mohikán!

1921 szeptemberében a szovjet bíróság ítéletét végrehajtották. Báró Roman von Ungern-Sternberget a fehér hadurak utolsó mohikánját a Vörös Hadsereg egyik osztaga kivégezte.

Szemjonov atamán és a japán „zsebhadsereg" maradványai a szovjet határon túl, Mongólia belseje és Kína felé menekültek.

Nem telt bele egy év és a szovjet földet végleg megtisztították a japánoktól is. 1922 október 19-én a Vörös Hadsereg felzárkózott Vladivosztok alatt. A japánok, akik a várost megszállva tartották, megadták magukat és egész katonai felszerelésüket és raktáraikat átadták. Az utolsó japán katonai szerelvény másnap elhagyta Vladivosztokot. A város épületeire kitűzték a vörös lobogót.

— A kiürítést azért határoztuk el, — jelentette a japán külügyminisztérium — mert meg akarjuk mutatni, hogy a japán nemzet nem támadó nemzet és hogy a világbéke fenntartására törekszünk.

JEGYZETEK

1. A „fehérek", akiket a forradalmárokkal való szembehelyezkedésük miatt neveztek el így — a forradalmárok jelképe a vörös lobogó volt —, George Stewart *Oroszországi fehér hadseregekben* című könyvében adott hiteles beszámolója szerint — mindazokat magukbafoglalták, akik számára „a cárizmus társadalmi helyzetük biztosítását jelentette, életmódjukat, becsületüket, Szent Oroszországot, azt a társadalmi rendet, amely előjogaikon és erőszakon épült fel, jutalmakkal kedvezett a szerencséseknek, kényelmes volt azoknak az élősdi csoportoknak, melyek az életüket köszönhették annak, hogy szolgálatába állottak; egy régi rendszert, amely a hosszú századok során, Oroszország kiépülése alatt még szentesíthető volt". A „fehérorosz" kifejezés ebben a könyvben azokat jelenti, akik ennek a régi rendnek fenntartásáért vagy helyreállításáért harcoltak Oroszországban. Nem szabad összetéveszteni őket a Bjelorussz Szovjetköztársaság lakóival, akiket népviseletük miatt — fehér ing, hánccsipő fehér lábszárvédőkkel és fehér háziszőttes kabát — szintén fehéroroszoknak neveznek.

2. Az azóta elhúnyt John Cudahyt, aki egy gazdag csikágói húskonzervgyáros család tagja volt, 1937-ben amerikai követnek nevezték ki Irországba, majd később Belgiumba. Nyilt ellensége volt a Szovjetuniónak, később annak az elszigetelődési politikát hirdető Amerika Mindenekelőtt Bizottságnak (America First Committee) lett a vezető tagja, amely 1940—41-ben ellenezte, hogy a tengelyhatalmak ellen harcoló nemzeteknek kölcsönbérleti segítséget nyujtsanak.

3. Von der Goltz jólfelszerelt csapatainak segítségével Man-

nerheim báró megbuktatta a finn kormányt és meghívta Hessen Frigyes herceget, Vilmos császár vejét, hogy foglalja el a finn trónt. Hogy leküzdjék a finn nép ellenállását, von der Goltz és Mannerheim terroruralmat létesítettek. Néhány héten belül Mannerheim fehérgárdistái körülbelül 20.000 embert, asszonyt és gyermeket végeztek ki, tízezreket vetettek koncentrációs táborokba és börtönökbe, ahol sokan közülük a kínzások, az éhezés és a kiállott szenvedések következtében elpusztultak.

4. Az északi hadjárat egyik legtevékenyebb angol titkos ügynöke, Paul Dukes, Sidney Reilly kapitány egyik közeli munkatársa volt. Dukesnek sikerült megbízatáshoz jutnia a Vörös Hadseregben és mint szovjetellenes kém és szabotőr működött azokban a vörös osztagokban, amelyek Judénics ellen küzdöttek. Mikor a fehérhadsereg Pétervárt támadta, Dukesnak sikerült a Vörös Hadsereg visszavonulásához feltétlenül szükséges hidakat felrobbantania és egyben megváltoztatta a közlekedési lehetőségek elpusztítására adott parancsot, ami által Judénics előnyomulását segítette. Dukes Judénicset a Vörös Hadsereg minden mozdulatáról értesítette. Szoros összeköttetésben állott azokkal a felfegyverzett terroristákkal, akik Reilly szervezeteiből még Pétervárott maradtak és arra vártak, hogy a fehéreket, mihelyt a városba bevonulnak, segíthessék. Később Londonba való visszatérése után Dukest érdemeinek elismeréseül lovaggá ütötték, majd könyvet is írt „Vörös homály és a hajnal" címmel, melyben elmondja oroszországi kémműködését. Sidney Reillyvel közösen propagandacélokra lefordították Borisz Szavinkov „Sápadt ló" című könyvét, valamint több más fehérorosz és szovjetellenes írást.

5. 1918 júliusa óta angol csapatok tevékenykedtek Oroszország legdélibb részein, amikor is az angol hadvezetőség katonákat küldött Perzsiából Turkesztánba, hogy a mensevikok és a szociálforradalmárok által vezetett szovjetellenes felkelést segítsék. A „Káspitengerentúli Végrehajtó Bizottság", melyet Noi Jordania ellenforradalmár vezetett, angol uralom alatt álló bábkormányt állított fel. Megállapodás jött létre, melynek értelmében az angolok különleges jogokat kaptak ebben a térségben a gyapot és a petróleum kivitelére, viszonzásul azért a segítségért, amelyet az ellenforradalmi csapatoknak nyújtottak.

6. Herbert Hoover az Amerikai Segélyszervezet készletéből többmillió dollár értékű árut bocsátott a lengyelek rendelkezésére. 1921 január 4-én James Reed Missouri állambeli szenátor feltárta a szenátus előtt, hogy a kongresszus segélyalapjaiból 40,000.000 dollárt „költöttek a lengyel hadsereg harcbantartására".

Az Amerikában európai segély céljaira megszavazott pénz jórészét a szovjetellenes beavatkozások megsegítésére fordították. 1921 januárjában a kongresszusnak adott jelentésében maga Hoover is nyíltan beismerte ezt. A kongresszus eredetileg 100,000.000

dollárt szavazott meg segély céljaira. Hoover jelentése kimutatta, hogy a 94.938.417 dollárt csaknem teljes egészében Oroszország közvetlen közelében fekvő területeken vagy olyan orosz vidékeken költötték el, amelyek a fehéroroszok és a szövetséges intervenciós hadseregek ellenőrzése alatt állottak.

7. Ungern „összeköttetése" Csang-Cso-Lin hírhedt kínai hadvezérrel abban merült ki, hogy a bárónak Csang csapatai elől való „visszavonulásáért" tíz százalékot kellett volna kapnia abból a 10,000.000 mexikói dollárból, melyet Csang a pekingi kormánytól kicsikart.

SZÁMADÁS

A két és fél éves véres intervenciós és polgárháború hétmillió orosz férfi, nő és gyermek életébe került, akik harcban vagy éhségtől és járványoktól pusztultak el. Az ország anyagi veszteségét később a szovjet kormány hatvanmilliárd dollárra becsülte, amely összeg többszöröse volt a Szövetségeseknek járó cári adósságoknak. A megszállók semmiféle jóvátételt nem fizettek.

A szövetséges adófizetőknek kevés hivatalos számadattal szolgáltak arról, hogy mibe került az Oroszország elleni háború. Egy Winston Churchill által 1919 szeptember 15-én kibocsátott memorandum szerint Nagybritannia eddig a napig százmillió és Franciaország harminc-negyvenmillió angol fontot költött csupán Denikin tábornokra. Az északi angol hadjárat tizennyolcmillió angolfontba került. A japánok elismerték, hogy kilencszázmillió yent költöttek a Szibériában állomásozó hetvenezer katona ellátására.

Mi volt e hiábavaló és költséges hadüzenetnélküli háború mozgatórúgója?

A fehér tábornokok őszintén harcoltak az ő saját Nagyoroszországuk visszaállításáért, a nagybirtokukért, profitjukért, osztályelőjogaikért és vállrojtjaikért. Volt közöttük néhány őszinte nacionalista, de a fehérhadsereg zöme azokból a reakciós elemekből állott, akik jellegzetes típusai voltak a később Közép-Európában felszínre került fasiszta tiszteknek és kalandoroknak.

A Szövetségesek oroszországi háborús céljai kevésbbé voltak világosak.

Végülis a Szövetségesek szócsövei a fegyveres beavatkozást, amennyiben annak indítóokairól egyáltalán beszéltek, úgy állították be, mint a bolsevizmus elleni politikai keresztes-hadjáratot.

Az „antibolsevizmus" azonban a valóságban másodlagos szerepet játszott. Az olyan tényezők, mint az északoroszországi fa, a Donyec-medence szene, a szibériai arany és a kaukázusi olaj — ezek a szempontok sokkal súlyosabban estek a latba. Azután meg olyan hatalmas imperialista érdekek is közreműködtek, mint a brit terv: létrehozni egy transzkaukázusi föderációt, amely elzárná Indiát Oroszországtól és lehetővé tenné, hogy a közelkeleti olajmezőkön Anglia kizárólagos joggal uralkodhassék; vagy mint a japán terv Szibéria meghódítására és gyarmatosítására; vagy a francia terv a Donyec-medence és a Fekete-tenger térségének ellenőrzésére és a messzetekintő, becsvággyal teli német terv a Balti államok és Ukrajna megkaparintásáról.

A szovjet kormány egyik legelső cselekedete volt, hogy nacionalizálta a cári birodalom gazdasági trösztjeit. Az orosz bányákat, malmokat, gyárakat, vasútvonalakat, olajforrásokat és minden nagyobb ipari vállalatot a szovjet nép állami tulajdonává nyilvánították. A szovjet kormány nem vállalta a cári rendszer külföldi adósságait. Ezt részben azzal indokolta, hogy ezek a pénzek kifejezetten abból a célból folyósíttattak, hogy a cárizmust a népi forradalom elnyomásában támogassák.[1]

A cári birodalom, bőségének és gazdagságának minden külső látszata ellenére, valójában angol-francia és német pénzügyi érdekeltségek félgyarmata volt. A francia tőkebefektetések a cárizmus idején tizenhétmilliárdötszázkilencvenegymillió frankra rúgtak. Az angol-francia érdekeltségek az orosz szén, vas és acél nem kevesebb mint hetvenkét százaléka felett gyakoroltak ellenőrzést. Az orosz olaj ötven százalékát birtokolták. A cárral szövetséges külföldi érdekeltségek évenként néhány százmillió frankot és fontot profitáltak osztalékokban, nyereségben és kamatokban abból, amit az orosz munkások és parasztok termeltek. A bolsevik forradalom után a londoni tőzsde 1919-es évkönyve „Orosz számlák" címszó alatt a következőket jegyezte fel: „Az 1918-ra esedékes és az azóta járó kamatok hátralékosak." Egy angol képviselő *Cecil L'Estrange Malone* alezredes, 1920-ban az oroszországi szövetséges politiká-

ról folytatott heves vita során a következőket mondotta az alsóházban:

„Vannak ebben az országban csoportok és egyének, akiknek pénzük és részvényeik Oroszországban fekszenek. Ezek azok, akik a bolsevista rendszer megdöntésén dolgoznak és ellene intrikálnak... A régi rendszer alatt lehetséges volt tíz, meg húsz százalék hasznot húzni orosz munkások és parasztok kizsákmányolásából, de a szocializmusban valószínűleg ez egyáltalában nem lesz lehetséges és úgy találjuk, hogy csaknem minden tőkeérdekeltség ebben az országban így vagy úgy, de kapcsolatban áll Oroszországgal."

— Az 1918-as orosz évkönyv — folytatta a szónok — a brit és francia közös beruházásokat Oroszországban hozzávetőlegesen egymilliárdhatszázmillió angolfontra, vagyis közel nyolcmilliárd dollárra becsülte. Ha mi arról beszélünk..., hogy Foch tábornagy és a francia nép ellenzi az Oroszországgal való békét, — mondotta Malone alezredes — nem a francia demokráciát értjük ezen, nem is a francia parasztokat vagy munkásokat, hanem a francia részvénytulajdonosokat. Legyünk ezzel tisztában. Azokat értjük ezen, akiknek rosszul megérdemelt vagyonából tevődött össze az az egymilliárdhatszázmillió font, ami semmivé vált Oroszországban. Itt van a Royal Dutch Shell Oil Company, amelynek orosz érdekeltsége magábafoglalta az Ural Kaspi Olajtársaságot, az Észak-Kaukázusi olajmezőket, a New Schibareff petróleumtársaságot és sok más olajkonszernt; aztán itt van a nagy angol fegyvertrösztt, a Metro-Vickers, amely a francia Schneider Creusot-val és a német Krupp-Művekkel együtt lényegében ellenőrzése alatt tartotta a cári hadianyagipart; azután itt vannak a nagy angol és francia bankházak: a Hoares, a Baring Brothers, a Hambros, a Crédit Lyonnais, a Société Générale, a Rotschildok és a Comptoir National D'Escompte de Paris, amelyek mind nagy összegeket fektettek be a cári rendszerbe... Mindezek a nagy érdekeltségek — közölte Malone alezredes az alsóházzal — egymással összeszövődtek. Mindannyian érdekelve vannak abban, hogy Oroszország ellen a háború tovább folyjék... Ezeknek az érdekeltségeknek és pénzembereknek — akik a Ház másik oldalán ülnek — a szárnyai alatt húzódnak meg az újságok és egyéb propagandaszervek, amelyek a közvéleményt csinálják ebben az országban.

Néhány szövetséges politikus egyáltalában nem leplezte, hogy miért támogatja a fehérhadseregeket Oroszországban.

Sir Francis Baker, a Vickers-Művek európai ügyvezetője és az Orosz-Angol Kereskedelmi Kamara végrehajtóbizottságának elnöke 1919-ben a brit-orosz klub bankettjén — amelyen résztvettek London vezető iparmágnásai és politikusai is — ezekkel a szavakkal köszöntötte a megjelenteket:

„Sikert kívánunk Kolcsak tengernagynak és Denikin tábornoknak és azt hiszem a legszebb pohárköszöntő, ha rájuk ürítem poharamat és Önöket is arra kérem, hogy igyanak Kolcsak tengernagy, Denikin tábornok és Judénics tábornok egészségére. Oroszország nagy ország. Üzleti életünkben bensőséges kapcsolat fűzte Önöket hozzá; mindannyian tudják hát, hogy milyen lehetőségei vannak ennek az országnak, akár a gyáripart, akár a bányakincseket tekintjük, vagy másmilyen szempontból nézzük is, mert Oroszországnak mindene van..."

Miközben az angol-francia katonaság és a hadianyag özönlött Szibériába, a British Federation of Industries, a brit gyáriparosok leghatalmasabb szövetségének értesítője, így írt:

„Szibéria a leghatalmasabb lelet, amelyet a civilizált világ Amerika felfedezése óta látott!"

Amidőn a szövetséges csapatok betörtek a Kaukázusba és elfoglalták Bakut, az angol kereskedelem lapja, a *The Near East* kijelentette:

„Baku olaja páratlan... Baku nagyobb, mint a világ bármely más nagy olajvárosa. Ha az olaj a király, Baku a trónja!"

Amidőn Denikin tábornoknak a szövetségesektől támogatott fehérhadserege elárasztotta a Don szénmedencéjét, az R. Martens and Co. Ltd., a nagy angol széntröszt „Oroszország" című kereskedelmi jellegű publikációjában bejelentette:

„Oroszországnak olyan felderített széntartalékjai vannak, amelyek megközelítik az Egyesült Államokéit. A Nemzetközi Geológiai Kongresszus által közzétett becslésnek megfelelően a Donyec-medencében (ahol Denikin tábornok most harcol) a nagybritannlai antracit-tartalékok háromszorosa

található, majdnem kétszerese annak a mennyiségnek, ami az Egyesült Államok rendelkezésére áll."

És végül a *Japán Kereskedő* című újság mindezt összegezte:

„Oroszország a maga száznyolcvanmilliós népével, Közép-Európától Ázsián keresztül a Csendes-óceán partjáig s a Jeges-tengertól a Perzsa-öbölig és a Fekete-tengerig terjedő termékeny földjével... olyan piac-lehetőségeket nyújt, amelyekről a legderűlátóbbak sem mertek volna álmodni... Oroszország potenciálisan és tényleges en a világ magtára, halastava, fűrésztelepe, szén-, arany-, ezüst- és platinabányája!"

Az angol, francia és japán beözönlőket vonzották azok a gazdag zsákmánylehetőségek, amelyek Oroszország meghódítójára vártak. Az Egyesült Államok indítóokai azonban nem voltak ilyen egyöntetűek. A hagyományos amerikai külpolitika, amint azt Woodrow Wilson és a hadügyminisztérium kifejezésre juttatták, barátságot kívánt Oroszországgal, mint potenciális szövetségessel a német és a japán imperializmus ellensúlyozására. Az amerikai beruházások a cári Oroszországban kicsinyek voltak, de a külügyminisztérium tanácsára később többszázmillió dollárt tömtek bele Oroszországba, csakhogy életet öntsenek a halódó Kerenszkij-rendszerbe. A külügyminisztérium továbbra is istápolta Kerenszkijt, sőt még néhány évvel a bolsevik forradalom után is anyagilag támogatta a washingtoni „orosz követséget". A külügyminisztérium néhány hivatalos embere a fehér tábornokokkal, az angol-francia, valamint japán intervencionistákkal is együttműködött.

A legismertebb amerikai, aki azonosította magát a szovjetellenes háborúval Herbert Hoover, az Egyesült Államok eljövendő elnöke volt, aki ekkor az amerikai élelmiszeradminisztrátor szerepét töltötte be.

A volt bányamérnök, aki az első világháború előtt angol vállalatok alkalmazásában állt, személyesen érdekelve volt az orosz olajforrásokban és bányákban. A korrupt cári rendszerben csakúgy nyüzsögtek a magasrangú tisztviselők, őrgrófok és arisztokraták, akik készen álltak arra, hogy áruba bocsássák országuk gazdagságát és munkaerejét, külföldi baksis vagy megfelelő részesedés ellenében. Hoover már 1909-ben, amikor

Majkopban a forrásokat megnyitották, érdekeltséget vállalt az orosz olajiparban. Egy éven belül nem kevesebb, mint tizenegy olajtársaságban biztosított magának érdekeltséget:

Neftyanoj Szindikátus
Sirvanszkij Olajtársaság
Apseron Olajtársaság
Általános Petroleumtröszt
Olaj- és Petroleumtermékek
Majkopi Olajtársaság
Majkopvölgyi Olajtársaság
Majkopi Olajközösség
Majkopi Hadjenszkij Szindikátus
Majkopi Újtermelők Társasága
Egyesült Majkopi Olajmezők Ltd.

1912-ben a volt bányamérnök, a híres angol multimilliomossal, *Leslie Urquhart*-tal három új társaságot alapított. Ezek a társaságok fakitermelésre és bányászatra kaptak koncesszióikat az Uralban és Szibériában. Ezután Urquhart megalapította az Orosz-Ázsiai Részvénytársaságot és tárgyalásba kezdett két orosz bankkal, amely tárgyalások azt eredményezték, hogy minden, ezekben a térségekben fellelhető bánya kihasználási joga az övé lett. Az Orosz-Ázsiai Rt. részvényei az 1913-as 16.25 dolláros árfolyamról 1914-ben 47.50 dollárra emelkedtek. Ugyanebben az évben a részvénytársaság három új, hasznothajtó koncesszió kapott a cári rendszertől. Ezek magukban foglaltak:

2,500.000 hold kiterjedésű földet, beleértve hatalmas erdőterületeket és vizierőt, valamint 7.262.000 tonnára becsült arany-, réz-, ezüst- és horganytartalékokat;

12 már feltárt és berendezett bányát;

2 rézolvasztó;

20 fűrészmalmot;

400 km hosszúságú vasútvonalat;

olvasztókemencéket, malmokat, kénsavgyárakat, aranyfinomítókat, nagymennyiségű széntartalékot.

Ennek a vagyonnak teljes értékét egymilliárd dollárra becsülték.

1917-ben Hoover kivonult az Orosz-Ázsiai Részvénytársaságból és eladta orosz részvényeit. A bolsevik forradalom után Hooverék valamennyi régi koncessziója megszűnt és a bányákat a szovjet kormány kisajátította.

— A bolsevizmus — mondotta Herbert Hoover a párizsi békekonferencián — rosszabb mint a háború!

Egész életére a Szovjet egyik legelkeseredettebb ellenfele maradt Való tény, — bármilyen személyi indítékok vezették is — hogy az amerikai élelmiszer a fehéroroszokat támogatta és Európa legreakciósabb rendszereinek azokat az ellenforradalmi csapatait táplálta, amelyek akkor az első világháború után feltörő demokráciák elfojtásával voltak elfoglalva.[2] Így az amerikai segély az európai népmozgalmak elleni fegyverré vált.

„A fegyverszünet felszámolása idején az egész amerikai politika abból állott, hogy minden lehető módon megakadályozza Európa bolsevizálását vagy a bolsevik hadsereg által való lerohanását" — jelentette ki később Hoover. Oswald Garrison Villardhoz intézett 1921 augusztus 17-i levelében. Az ő meghatározása a „bolsevizmus"-ról megegyezett Foch, Pétain, Knox, Reilly és Tanaka fogalmazásával. Mint kereskedelmi miniszter, mint az Egyesült Államok elnöke és később, mint a republikánus párt izolacionista szárnyának vezetője, fáradhatatlanul harcolt azért, hogy megakadályozza a barátságos kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok létrejöttét Amerika és a világfasizmus elleni leghatalmasabb szövetségese, a Szovjetunió között.

Az oroszországi fegyveres beavatkozás nem csupán az ujonnan megszerzett szabadságukat védelmező szovjetoroszországi népek példanélküli testvéri együttérzésén és hősiességén feneklett meg, de azon a támogatáson is, amelyben a demokratikus tömegek szerte a világon a fiatal Szovjet köztársaságot részesítették. Franciaországban, Angliában és az Egyesült Államokban az öntudatra ébredt közvélemény erőteljesen ellenezte, hogy a szovjetellenes oroszországi hadseregeknek katonát, fegyvert, élelmet és pénzt küldjenek. „El a kezeket Oroszországtól!" névvel mindenütt bizottságok alakultak. A munkások harcot indítottak és a katonák fellázadtak a vezérkarok beavatkozó politikája ellen. A Szovjetunió nyiltan be sem jelentett és indokolatlan megtámadása a demokratikus érzelmű államférfiakból, újságírókból, tanárokból és számos kereskedőből is tiltakozást váltott ki.

Sir Henry Wilson, a brit vezérkari főnök őszintén be is ismerte, hogy a Szövetségesek beavatkozó politikáját a közvélemény semmiféle támogatásban nem részesíti. 1919 decem-

ber 1-én a hivatalos Kék Könyvben a brit vezérkari főnök a következőket írta:

„Miután egyetlenegy Szövetséges országban sem volt olyan megfelelő súllyal rendelkező közvélemény, amely egy döntő jellegű fegyveres beavatkozást igazolni tudott volna, az antant nehézségei az oroszországi politika körvonalazásánál valóban áthidalhatatlanoknak bizonyultak. Ez azután elkerülhetetlenül visszahatott a katonai hadműveletekre, melyek minden egyöntetűséget és tervszerűséget nélkülöztek."

Ilyképpen a Vörös Hadseregnek az ellenségei felett aratott győzelme egyúttal minden ország demokratikus népének nemzetközi győzelmét is jelentette.

A beavatkozás kudarcának végső oka a támadók közötti egység hiánya volt. A beavatkozás sugalmazói a világ reakciójának koalicióját képviselték, de ez a koalició nem tudott igazi együttműködést létrehozni. Az imperialista ellentétek megosztották az imperialista koaliciót. Az angolok féltékenyen nézték, hogy a franciák szemet vetettek a Fekete-tenger és a németek a Balti-tenger térségére. Az amerikaiak szükségesnek tartották, hogy keresztülhúzzák a japánok szibériai számításait. A fehérorosz tábornokok összeverekedtek a zsákmányon.

Az intervenciós háború homályban és becstelenségben fogant és szégyenteljes vereséggel végződött.

Gyűlöletet és bizalmatlanságot hagyott ránk örökül és ez a következő negyedszázadra megmérgezte Európa levegőjét.

JEGYZETEK

1. A szörnyű 1906-os antiszemita pogromok után, melyeket a „Fekete Százak" a cári titkosrendőrséggel karöltve hajtottak végre, Anatole France élesen megtámadta azokat a francia pénzembereket, akik továbbra is kölcsönökkel segítették a cári rendszert. „Legyen végre fülük honfitársainknak, hogy halljanak" — mondta a híres francia író. — „Vigyázzanak, mert nagyon rossz napok jöhetnek számukra, ha ismét pénzt kölcsönöznek az orosz kormánynak, hogy az sortüzet vezényelhessen, akaszthasson, mészárlásokat rendelhessen el, kénye-kedvére fosztogathasson és megölhesse a szabadságot és a civilizációt szerte hatalmas és boldogtalan birodalmában. Francia polgárok, ne adjatok több

pénzt újabb kegyetlenségekhez és őrültségekhez; ne adjatok újabb milliárdokat számtalan ember mártírságához." De a francia pénzembereket nem hatotta meg Anatole France szenvedélyes panasza. Továbbra is milliókat fektettek be a cárizmusba.

2. Herbert Hoovernek, mint az élelmezési segélyek adminisztrátorának, minden tevékenysége arra irányult, hogy a fehéroroszoknak segítséget nyujtson és a készleteket visszatartsa a Szovjettől. Százezrek haltak éhen szovjetterületen. Mikor Hoover végülis engedett a közvélemény nyomásának és küldött némi élelmiszert a Szovjetnek, — a Közelkeleti Segélyezési Bizottság egyik hivatalos alkalmazottjának állítása szerint, amely a *New York World* 1922 áprilisi számában látott napvilágot — továbbra is „akadályozta az éhségsujtotta Oroszország számára szánt alap összegyüjtését". 1922 februárjában, mikor Hoover kereskedelmi miniszter volt, a *New York Globe* vezércikkében ezt írta: „Az igazságügyi, külügyi és kereskedelemügyi minisztériumokban a bürokraták reklámcélokból magánháborút vezetnek a bolsevista kormány ellen... A washingtoni propaganda fenyegető méreteket öltött... Hughes, Hoover és Dougherty urak jól tennék, ha megtisztítanák a házuktáját, mielőtt még a közvélemény haragja nagyon magasra csap. Az amerikai nép nem sokáig fogja tűrni azt a hivalkodó bürokráciát, amely a maga nyomorúságos céljai miatt ártatlan emberek millióit hagyja elpusztulni."

AZ „EGÉSZSÉGÜGYI GYŰRŰ" TITKAI

VIII. RÉSZ

A FEHER KERESZTESHADJÁRAT

1. Utójáték

A Szovjetoroszország elleni háború első fordulója valahogy úgy végződött, mint egy eldöntetlen mérkőzés. A szovjet kormány vitathatatlanul birtokában volt területe javarészének, de kiközösítetten élt a többi nemzetek között; ellenséges, más hatalmaktól dróton rángatott államokból alkotott öv, úgynevezett „egészségügyi gyűrű" vette körül. Nem volt lehetősége arra, hogy a világ többi részével rendes politikai vagy kereskedelmi kapcsolatokat tartson fenn. A föld egyhatod része, a Szovjet hivatalosan „nem létezett" — nem ismerték el.

Odahaza a szovjet kormány a lerombolt gyárak, az elárasztott bányák, a tönkretett mezőgazdaság, a szétrombolt közlekedés, a járványok, az éhség s a majdnem egyetemes írástudatlanság gazdasági és emberi pusztaságával találta magát szemben. A feudális cári rendszer csődtömegéhez még a hétéves szakadatlan háború, a forradalom, ellenforradalom és az idegen betörések okozta romhalmaz járult.

A szovjethatáron túl élő világ még mindig a békét kutatta, anélkül, hogy rátalált volna. *Bonar Law* angol államférfi, mikor beszámolt az alsóháznak az általános helyzetről, a versaillesi békeszerződés aláírása után négy évvel kijelentette, hogy a világ különböző részein nem kevesebb, mint huszonhárom háború folyik. Japán elfoglalta Kína egyes részeit és kíméletlenül elfojtotta Korea függetlenségi mozgalmát; angol csapatok népi lázadásokat törnek le Irországban, Afganisztánban, Egyiptomban és Indiában; a franciák nyílt háborúban állnak a

szíriai drúz törzsekkel, akik a franciák bánatára az angol Metro-Vickers-Művek hadianyaggyártaiban készített gépfegyverekkel voltak felszerelve; a német nagyvezérkar a weimari köztársaság színfalai mögött összeesküvést szőtt, hogy kiirtsa a német demokratikus elemeket és feltámassza a császári Németországot.

Európa valamennyi országa a lázas belső erjedés jeleit mutatta. Fasiszták, nacionalisták, militaristák és monarchisták összeesküvései és ellenösszeesküvései váltogatták egymást és valamennyi az „antibolsevizmus" álarcát öltve fel tört saját céljai elérésére.

A brit Külügyi Hivatal egyik, a háború utáni években készített titkos memoranduma ezekkel a szavakkal írja le az európai helyzetet:

„Európa ma három főrészre osztható: a győztesekre, a legyőzöttekre és Oroszországra. A bizonytalansági érzés, mely Nyugateurópát gyötri, nem kis mértékben Oroszországnak mint európai hatalomnak és az európai együttesben számottevő tényezőnek a kieséséből ered. Ez a legfenyegetőbb valamennyi bizonytalansági érzésünk között. Volt ellenségeink továbbra is mind telve vannak rossz érzéssel amiatt, amit elvesztettek; volt szövetségeseink mind telve vannak félelemmel, hogy elveszíthetik azt, amit megszereztek. Európa egyik fele veszedelmesen haragos, másik fele pedig veszedelmesen aggodalmas. A félelem kihívó magatartásra, fegyverkezésre, titkos szövetségekre, kisebbségi elnyomásra vezet. Ezek viszont táplálják a gyűlöletet és ösztönzik a bosszúvágyat. Ez azután ismét a félelmet erősíti, aminek következményei megint csak fegyverkezés, titkos szövetségek és így tovább. Így születik meg a bűvös kör.

Noha Németország jelenleg teljesen képtelen erőszakos akció kezdeményezésére, bizonyos, hogy nagy katonai és vegyi erőtartalékával előbb-utóbb ismét katonai tényezővé válik. Csak kevés olyan német van, aki komolyan reménykedik abban, hogy ha majd ezt az erőt visszaszerzik, azt ismét a Brit Birodalom ellen állíthatják sorompóba."

Miközben a brit Külügyi Hivatal megelégedéssel szemlélte Németország újrafegyverkezését és figyelmét Oroszországra „a legfenyegetőbb ismeretlenre" összpontosította, az

Atlanti-óceánon túl a Wilson utáni korszak hisztériája és zavara közepett az Egyesült Államok a „dicsőséges izolációról" ábrándozott. Ennek az időnek nagy amerikai illusióját a „Vissza a megszokotthoz" jelmondat fejezi ki. *Walter Lippmann*, a *New York World* cikkírója szerint ezen a következőket értették:

„Amerika sorsa semmiféle fontos dologban nincs összekapcsolva Európa sorsával.
Európa fulladjon meg saját zsírjában...
Amerika adjon el Európának, anélkül, hogy vásároljon tőle.
Végül, amennyiben Európának ez nem tetszik, elfordulhat Amerikától, de okosabban cselekszik, ha nem teszi.
Majd Walter Lippmann ezzel fejezte be elmefuttatását:
„A félelmekből és a rendetlenségből valamiféle hisztéria született. Ez a hisztéria hadseregeket, minden képzeletet felülmúló vámokat, féktelen diplomáciát, a beteges nacionalizmus mindenféle fajtáját, fasisztákat és ku-klux-klanokat hívott életre..."

Az Európában még mindig uralkodó nyugtalanság, a háború okozta kimerültség és a gazdasági anarchia ellenére Lengyelország, Finnország, Románia, Jugoszlávia, Franciaország, Anglia és Németország vezérkarai továbbra is készítették a terveket Szovjetoroszország fegyveres megtámadására és ezeket a terveket állhatatosan tanulmányozták.

Eszeveszett szovjetellenes propaganda tombolt továbbra is.

Négy évvel a minden további háborút kiküszöbölendő világháború után az „antibolsevizmus" jegyében valamennyi szükséges eleme megvolt már a világdemokrácia ellen megindítandó második világháborúnak.

2. *Emigránsinvázió*

Kolcsak, Judénics, Denikin, Wrangel és Szemjonov fehérhadseregeinek vereségével a cárizmus hatalmas archaikus rendszere végképpen összeomlott. Az állatias barbarizmus és a reakció oly sokáig melengetett zavaros elemei szétszóródtak az egész világon. A kíméletlen kalandorok, a dekadens arisztokraták, a hivatásos terroristák, a rabló szoldateszka, a rettegett titkos rendőrség és mind a többi feudális és antidemo-

kratikus erő, amely a fehér ellenforradalmat létrehozta, most mint valami sáros, zavaros áradat ömlött ki Oroszországból keletnek és délnek. Európán és a Távolkeleten át Észak- és Dél-Amerikába. Igy hömpölygött tova és piszkos árjában a fehérgárdista tábornokok szadizmusát, a Fekete Százak pogromoktól bűzlő tanait, a cárizmus vad megvetését a demokrácia iránt, a régi birodalmi Oroszország valamennyi sötét gyűlöletét, előítéletét és idegbaját hordozta magával.

„Cion bölcseinek jegyzőkönyvei"-t, ezeket az antiszemita dokumentumokat, melyekkel az Ochrána a zsidók lemészárlására izgatott, azt a bibliát, mellyel a Fekete Százak a világ valamennyi baját a „nemzetközi zsidó összeesküvéssel" magyarázta, most Londonban és New Yorkban, Párizsban és Buenos Airesban, Sanghaiban és Madridban közforgalomba hozták.

Ahová csak a fehér emigránsok eljutottak, mindenütt megtermékenyítették a talajt a világellenforradalom — a fasizmus — számára.

1923-ban már félmillió „fehér" orosz élt Németországban. Több mint négyszázezer vándorolt belőlük Franciaországba és kilencvenezer Lengyelországba. Tízezrek telepedtek le a Balti és a Balkán államokban, Kínában, Japánban, Kanadában, az Egyesült Államokban és Dél-Amerikában. Egyedül New York City-ben háromezer orosz tiszt telepedett le családostul.

Az orosz emigránsok számát másfél-kétmillióra becsülték.[1]

Egy orosz katonai egyesület felügyeletével, amely Párizsban ütötte fel fohadiszállását, szerte Európában, valamint a Távolkeleten és Amerikában is szerveztek emigráns orosz egységeket. Ezek nyiltan bejelentették, hogy új támadást készítenek elő Szovjetoroszország ellen.

A francia kormány Bizerta északafrikai kikötőben tengerészeti akadémiát alapított emigráns oroszok részére. Legénységgel és hatezer tiszttel együtt a cári flotta harminc hajóját irányították a kikötőbe. A jugoszláv kormány különleges akadémiákat létesített a cári hadsereg volt tisztjeinek és azok fiainak kiképzésére és továbbképzésére. Báró Wrangel hadseregének nagyobb csapattesteit teljes egészükben érintetlenül átszállították a Balkánra. Tizennyolcezer kozák lovast Jugoszláviába menesztettek. Tizenhétezer katonát küldtek Bulgáriába és még sokezer állomásozott Görögországban és Magyarországon. A szovjetellenes balti és balkáni államokban a titkosrend-

őrség szervezetének egyes alosztályait orosz fehérgárdisták vették át és emellett állami kulcspozíciókba kerültek.

Pilsudszki tábornagy támogatásával Borisz Szavinkov orosz terrorista harmincezer főből álló fehérhadsereget szervezett Lengyelországban.

Szemjonov atamán hadseregének maradványaival japán területre menekült. Csapatait a japán hadsereg felügyeletével különleges fehérorosz hadsereggé szervezték újjá.

Wrangel báró, Denikin tábornok és a pogrom-„hős" Szimon Petljura Párizsban telepedtek le, ahol nyomban különböző szovjetellenes konspirációk középpontjába kerültek.[2] *Krasznov* tábornok és *Szkoropadszkij* hetman, akik Ukrajnában a császár hadseregében működtek együtt, Berlinbe mentek és a német titkosszolgálat vette őket a szárnyai alá.[3]

1920-ban egy kis csoport határtalanul gazdag orosz emigráns jutott el Párizsba. E csoport tagjai valamennyien óriási vagyonokat tartalékoltak maguknak Franciaországban és más külföldi országokban. Párizsban alapítottak egy szervezetet, melynek döntő szerepet szántak az elkövetkezendő Szovjetoroszország elleni szervezkedésekben. A szervezet, amelynek a Torgprom vagy másképpen az Orosz Kereskedelmi Pénzügyi és Ipari Bizottság nevet adták, volt cári bankárokból, iparmágnásokból és kereskedőkből állott. Tagjai között szerepelt *G. N. Nobel*, akinek döntő érdekeltsége volt a bakui olajmezőkben, *Sztyepán Ljánozov*, az orosz Rockefeller; *Vladimir Rjabusinszkij*, a híres cári kereskedőcsalád sarja. *N. C. Deniszov*, akinek óriási vagyona acélipari érdekeltségekben feküdt és más orosz gazdasági kiskirályok, akiknek nevét ipari és pénzügyi körökben az egész világon ismerték.

A Torgprom embereivel angol, francia és német érdekeltségek szövetkeztek, azok, akik nem hagytak fel még azzal a reménnyel, hogy oroszországi befektetéseiket visszanyerhetik és hogy a szovjet rendszer megbuktatása révén új koncessziókhoz juthatnak.

„A Torgprom" — jelentette ki Deniszov, a szervezet elnöke — „célul tűzte ki, hogy a gazdasági fronton minden eszközzel és formában küzdjön a bolsevikok ellen." Ahogy Nobel megfogalmazta: „A Torgprom tagjai érdekelve vannak hazájuk mielőbbi fölvirágzásában és annak a lehetőségében, hogy nemsokára ismét a hazájukban dolgozhatnak."

A Torgprom szovjetellenes működése nem korlátozódott

gazdasági térre. Egy, a Torgprom által kiadott hivatalos nyilatkozat bejelentette, hogy:

„A Kereskedelmi és Ipari Bizottság tovább folytatja lankadatlan küzdelmét a szovjet kormány ellen, továbbra is felvilágositja a művelt országok közvéleményét az Oroszországban végbemenő események igazi jelentőségéről és a szabadság és igazság nevében továbbra is előkészíti a jövő lázadását."

3. *Egy revali úriember*

1921 júniusában egy csoport volt cári iparbáró és arisztokrata nemzetközi szovjetellenes konferenciát hívott egybe a bajorországi Reichenhallba. A konferencián, amelyen az európai szovjetellenes szervezetek képviselői jelentek meg, terveket készítettek az emigránsoknak egy Szovjetoroszország elleni, az egész világot behálózó propagandahadjárata számára.

A konferencia egy „Legfelsőbb Monarchista Tanácsot" választott. A Tanács feladata „az orosz birodalom alaptörvényeinek megfelelő szellemben a Romanov-ház törvényes, szuverén ura által vezetett monarchia helyreállítása" volt.

A gyermekcipőben járó németországi nemzeti szocialista párt delegátust küldött a konferenciára. A küldöttet *Alfred Rosenberg*-nek hívták...

A karcsú, sápadtarcú, keskenyajkú, sötéthajú, fáradt, töprengő arckifejezésű fiatalember 1919 nyarán gyakori látogatója volt a müncheni sörözőknek. Alfred Rosenberget majdnem mindig meg lehetett találni az Augustinerbräuban vagy a Franziskanerbräuban, ahol órákig ült egyedül az egyik asztal sarkánál. Néha mások is leültek asztalához s noha nem valami kedvesen fogadta őket, ha halk, szenvedélyes hangján beszélni kezdett, modora felélénkült és sötét szeme izzani kezdett mészfehér arcában. Egyaránt folyékonyan beszélt oroszul és angolul.

Rosenberg egy balti földbirtokos fia volt. Apja Reval cári kikötő közelében nagy birtokkal rendelkezett. Azt állította, hogy azoknak a teuton lovagoknak a leszármazottja, akik a középkorban elárasztották a balti tartományokat és így Rosen-

berg büszkén vallotta magát németnek. Az orosz forradalom előtt építészetet tanult a moszkvai müegyetemen. Amikor a bolsevikok a hatalmat magukhoz ragadták, elmenekült és csatlakozott a gróf Rüdiger von der Goltz tábornok vezetésével a balti térségben harcoló fehérgárdista terroristákhoz. 1919-ben Rosenberg Münchenben tünt fel. Agya telítve volt a cári „Fekete Századok" antidemokratikus és antiszemita doktrináival.

A fehérgárdista emigránsok és birtokuktól megfosztott balti bárók egy kis csoportja rendszeres összejöveteleket kezdett tartani Münchenben, hogy meghallgassa Rosenberg erőteljes, méreggel átitatott tirádáit a kommunisták és a zsidók ellen. Hallgatósága közt a legtöbbször ott volt *Avalov-Bermondt* herceg, Raszputin volt barátja, aki a balti térségben von der Goltz tábornok legállatiasabb fehérgárdista parancsnoka volt, valamint *Schneuber-Richter* és *Arno volt Schikedanz* bárók, két dekadens és kíméletlen balti arisztokrata és *Ivan Poltavec-Osztranica*, egy ukrán pogrom-„hős", aki közlekedésügyi miniszter volt Pavel Szkoropadszkij hetmannak a németektől támogatott ukrán bábkormányában. Ezek az emberek Rosenberggel együtt szajkózták a demokrácia hanyatlásáról és a zsidóság nemzetközi összeesküvéséről szóló és a „Fekete Századok" szellemétől ihletett tanokat.

„A lelke mélyén minden zsidó bolsevik!" — ez volt Rosenberg tirádáinak vezérfonala.

Alfred Rosenberg sötét gondolatoktól zaklatott agyából, a zsidókkal szemben érzett beteges gyűlöletéből és a szovjetekkel szemben megnyilvánuló örjöngő ellenségeskedéséből fokozatosan életrekelt az ellenforradalom nemzetközi filozófiája, amely a cári Oroszország fanatikus előítéleteiből és Németország imperialista becsvágyából merítette anyagát. „A világ megváltása a dekadens zsidó demokráciától és bolsevizmustól" — írta Rosenberg *A huszadik század mitosza* című könyvében — „először Németországban várható, egy új német állam megteremtésével. Az új állam megalapítójának feladata" — fűzte hozzá — „hogy megalakítsa a teuton rend leszármazottainak szövetségét."

A világ meghódítása a német felsőbbrendű ember feladata: „A világtörténelem értelme északról sugárzott ki és egy kékszemű, szőke fajta hordozta, amely több történelmi folyamatban meghatározta a világ szellemi arculatát"

Egy Szovjetoroszország elleni szent keresztes hadjárat gondolata vezérfonalként vonult végig Rosenberg valamennyi írásán. Szüntelen vágyakozással gondolt arra az apokaliptikus napra, amikor majd az új „teuton-rend" hatalmas hadseregei átözönlenek az orosz határokon és széjjelzúzzák a gyűlöletes bolsevizmust. „Az irány: nyugatról keletre" — jelentette ki — „a Rajnától a Visztulához." „Nyugatról-keletre" — ennek visszhangoznia kell Moszkvától Tomszkig."

Németország a háborúutáni válság keserves időszakát élte, a tömeges munkanélküliség, az eddig soha nem látott infláció és az általános éhség korszakát. A weimari köztársaság demokratikus színfalai mögött, melyeket a német munkások és parasztok tanácsainak vérbefojtása után a német vezérkarral egyetértésben alkottak meg, a porosz militaristák, junkerek és iparmágnások titkos ármánya szorgosan dolgozott azon, hogy a császári Németország újjászülessen és terjeszkedhessen. A világ háta mögött és tudta nélkül a mérnökök, a szakemberek és a speciális technikusok a német vezérkar felügyeletével gondosan kidolgozták Németország elkövetkező fegyverkezési programját. Mindezt egy Berlin közelében elterülő erdőben, a Borsig cég[4] által felépített és berendezett titkos kutató- és tervező-laboratóriumban csinálták.

A német katonai titkosszolgálatot — az ú. n. III. B. szekciót — a háború után forma szerint feloszlatták. A valóságban a *Krupp*, *Huggenberg* és *Thyssen* által rendelkezésre bocsátott hatalmas összegek segítségével újjászervezték és az továbbra is tevékenyen működött régi antiszemita vezetője, *Walther Nicolai* ezredes felügyeletével.

Németország új háborújának terveit szorgalmasan és alapos gonddal készítették elő...

A német imperializmust megfiatalító titkos hadjárat fő pénzügyi támogatói között szerepelt a kellemes modorú, energikus iparbáró, *Arnold Rechberg*, a trónörökös volt szárnysegéde és a régi császári vezérkar tagjainak közeli barátja. Rechberg szoros kapcsolatban állott a nagy német káli-trösztel. Egyik fő mozgatóereje volt a titkos német nacionalista és antiszemita ligának. Ez a mellékfoglalkozása hívta fel a figyelmét Alfred Rosenbergre.

Rechberg találkozott Rosenberggel. Miután azonnal kegyébe fogadta a buzgó revali ellenforradalmárt, bemutatta őt egy

másik védencének, a harmincesztendős ausztriai hordószónoknak és katonai spiclinek, kinek neve *Adolf Hitler* volt.

Ekkor Rechberg már anyagi alapot is teremtett, hogy egyenruhával és más egyéb szükséges holmikkal láthassák el Adolf Hitler náci-pártját. Ezután Rechberg és gazdag barátai megvásároltak egy harmadrendű napilapot, a Völkischer Beobachter-t és a nácimozgalom rendelkezésére bocsátották. A lap a náci-párt hivatalos orgánumává lett. Hitler Alfred Rosenberget nevezte ki szerkesztőnek. 1921 újévének napján, 10 nappal azután, hogy a Völkischer Beobachter a nácik tulajdonába ment át, az újság fölvázolta Hitler pártjának alapvető külpolitikáját:

„És ha eljön az ideje és a vihar közeledik Németország keleti határaihoz, szükségünk lesz százezer emberre, akik készek feláldozni életüket. Mindamellett azoknak, akik eltökélték magukat a legvégsőkre is, számot kell vetniök a nyugati zsidóság magatartásával... mert fel fogják emelni hangjukat, ha a keleti zsidóságot megtámadják... Ellenben bizonyos, hogy egy második Tannenberg után az orosz hadsereget át fogjuk úzni a határokon. Ez a németek feladata és ez lesz igazi kezdete újjáépülésünknek is."

A vezércikket Alfred Rosenberg írta.

A feudális cárizmus süllyesztőjéből és az újjászületett huszadikszázadbeli imperializmusból így kelt életre a nácizmus.[5]

4. *A Hoffmann-terv*

Alfred Rosenbergnek jutott osztályrészül, hogy a német nácipárt politikai ideológiáját szállítsa. A katonai stratégia kidolgozása Rosenberg egy másik barátjára, Max Hoffmann tábornokra hárult.

Max Hoffmann tábornok fiatalságának nagy részét, mint attasé, Oroszországban, a cári udvarban töltötte. Lassacskán folyékonyabban beszélt oroszul, mint németül. 1905-ben, az 1904—1905-ös orosz—japán háborúban, a Schlieffen tábornok vezérkarához újonnan kinevezett harmincötéves kapitány német összekötőtiszt volt az I. japán hadseregnél. Hoffmann sohasem felejtette el, hogy mit látott a mandzsuriai síkságon — egy lá-

szólag végtelen kiterjedésű arcvonalat és egy szilárd, tökéletesen képzett támadó erőt, amely úgy hatolt be egy nagyobb és óriási tartalékokkal rendelkező, de nehézkes és rosszulvezetett hadsereg soraiba, mint kés a vajba.

Az első világháború kezdetén Hoffmannt a Kelet-Poroszországban táborozó és az orosz támadást váró VIII. német hadsereg hadműveleteinek parancsnokává nevezték ki. Annak a stratégiának a kidolgozását, amely a cári hadak Tannenbergnél szenvedett katasztrófális vereségét okozták, a katonai szakkörök nem Hindenburgnak vagy Ludendorffnak, hanem Hoffmannak tulajdonították. Tannenberg után Hoffmann a keleti arcvonal német hadparancsnoka lett. Végignézte a császári orosz hadsereg összeomlását s Bresztlitovszkban ő diktálta a szovjet delegációnak a békét.

Hoffmann két háborúban látta az orosz hadsereget és mindkét esetben tanuja volt döntő vereségének. Véleménye szerint a Vörös Hadsereg gyülevész bandákká bomlott régi orosz hadsereg volt.

1919 kora tavaszán Max Hoffmann tábornok a német hadsereg által vezetendő Moszkva elleni felvonulás kész tervével kereste fel a párizsi békekonferenciát. Hoffmann elgondolása szerint a terv nem csupán „Európát menti meg a bolsevizmustól", de ugyanakkor megmenti a német császári hadsereget is és megakadályozza annak felbomlását. Foch tábornagy a Hoffmann-terv egy javított formáját hagyta jóvá.

1919 november 22-én Hoffmann tábornok a „London Daily Telegraph"-nak adott interjújában kijelentette: „Az elmúlt két év alatt fokozatosan arra a meggyőződésre jutottam, hogy a bolsevizmus a legnagyobb veszély, amely Európát századok óta fenyegette..." Hoffmann *Az elmulasztott alkalmak háborúja* című emlékirataiban siránkozva panaszkodott, amiért a világnak nem sikerült az ő eredeti elgondolása alapján Moszkva ellen felvonulnia.

Egy 1923-ban Hoffmann tábornoknál Berlinben tett látogatása után *Lord D. Abernon* angol követ a következőket jegyezte fel diplomáciai naplójába:

„Minden véleményét az az általános elgondolása irányítja, hogy a világban semmi sem mehet addig a rendes kerékvágásban, amíg a Nyugat civilizált hatalmai nem egyez-

nek meg egymással és nem akasztják fel a szovjet kormány tagjait... Amikor megkérdeztem tőle, hisz-e annak a lehetőségében, hogy Franciaország, Németország és Anglia egységre lép Oroszország megtámadására, így felelt: „Ez annyira szükségszerű, hogy el kell következnie!"

A háború utáni években, a Szovjetoroszország elleni fegyveres beavatkozás kudarca után Hoffmann tervének egy újabb változatával jött elő és bizalmas memorandum formájában köröztette az európai vezérkarok között. A memorandum nyomban mély érdeklődést keltett Európa egyre növekvő profasiszta köreiben. Foch tábornagy és vezérkari főnöke, Pétain, akik mindketten Hoffmann személyes jó barátai voltak, lelkes helyeslésüket fejezték ki az átdolgozott tervvel szemben. Többek között *Franz von Papen*, báró Karl von Mannerheim tábornok, *Horthy* admirális és a brit tengerészeti titkosszolgálat vezetője, *Sir Barry Domvile* tengernagy is helyeselték a tervet.

A Hoffmann-terv későbbi változataiban a német hadparancsnokság széles és hatalmas szekcióinak a támogatását is elnyerte, noha radikális eltérést jelentett a német katonai és politikai stratégia hagyományos bismarcki iskolájától.[6]

Az új Hoffmann-terv szövetséget irányzott elő Németország és Franciaország, valamint Olaszország, Anglia és Lengyelország között. Ez a szövetség a Szovjetoroszország elleni közös fellépésén alapult volna. Stratégiai szempontból, egy előrelátó európai politikai kommentátor, *Ernst Henri* szavai szerint — aki ezt „Hitler Oroszországban" című könyvében megírta —, a terv a napoleoni minta szerint

„új hadseregeknek a Visztulánál és a Dvinánál való összpontosítását szükségelte. Villám előnyomulást német vezetés alatt a visszavonuló bolsevik hordák nyomában; Leningrád és Moszkva néhány hét alatt való elfoglalását; az ország végső megtisztítását egészen az Uralig — és így egy fél kontinens meghódítása által, a kimerült civilizáció megmentését."

Eszerint német vezetés alatt egész Európát mozgósítani kellett volna, azután rázúdítani a Szovjetunióra.

JEGYZETEK

1. Nem minden menekült volt ellenforradalmár. Megzavart, gyökereiktől elszakított és megrémült emberek ezrei, akik nem tudták felfogni ezt az elementáris változást, mind csatlakoztak ehhez a tömegkivonuláshoz. Egyik országból a másikba vándoroltak és a furcsa idegen világban kétségbeesetten próbálták a kenyerüket megkeresni. Egyesekből taxisofőr lett, másokból pincér, szobalány, parkettáncos, szakács, idegenvezető. Sokan voltak olyanok, akik éheztek Nyugat-Európa nagyvárosaiban és koldusok lettek

2. 1945 decemberében Anton Denikin tábornokot, állandó tartózkodásra beengedték az Egyesült Államokba. A vízumot az Egyesült Államok külügyminisztériumának párizsi tisztviselői állították ki részére.

3. A Szovjetoroszország ellen vezetett intervenciós hadak tábornokainak további pályafutása nem érdektelen. Sirovy és Gayda cseh tábornokok visszatértek Prágába, ahol Sirovyból a cseh hadsereg főparancsnoka, Gaydából vezérkari főnök lett. 1926-ban Gayda tábornok résztvett egy elvetélt fasiszta államcsinyben és később más fasiszta összeesküvésekbe is belekeveredett. Sirovy tábornok 1938-ban a legfőbb cseh katonai quisling szerepét játszotta. Knox angol tábornok visszatért Angliába, ahol az alsóház konzervatív képviselője, dühödt szovjetellenes agitátor és a Nemzeti Spanyolország Barátainak megalapítója lett. Foch, Pétain, Weygand, Mannerheim, Tanaka, Hoffmann és más intervenciós tábornokok szovjetellenes és fasiszta mozgalmak vezetői lettek a háborút követő időkben.

4 Hogy miként támogatta Borsig később a Szovjetunió ötödik hadoszlopának tevékenységét, erre nézve lásd a 229—230 oldalt.

5. Arnold Rechberg a második világháború után újra kezdte működését. Nem kellett a nácitlanító bíróság elé állnia. Nyugodtan visszavonulhatott kempfenhauseni birtokára és a nyugati hatalmak barátjának adta ki magát. Mindezt azzal a háború legvégén félig titokban körözött röpiratával érdemelte ki, melynek hangja semmiben sem különbözött a német nagyipar első világháború utáni szirénhangjától. A röpiratban a többi között ezt írta: „Ha a háború most bevégződnék (1945 elején), az angol és amerikai államférfiak hamarosan észrevennék, hogy az orosz bolsevizmus óriási hatalma tűrhetetlenné válik.. Von Seeckt tábornok és Hitler nem hallgattak figyelmeztetéseimre és azt hitték, hogy játszhatnak a bolsevistákkal Hitler és Von Seeckt döntő tévedése Németország elpusztulásához vezetett. Remélem, hogy az angolszász államférfiak és katonák intelligensebbeknek mutatkoznak majd, mint ezek a német vezetők." Rechberg nem-

régiben meghalt. Halála napjáig az amerikai megszálló csapatok számos magasrangú tisztjét fogadta. — *A ford.*

6. Hans von Seeckt tábornok, a német Reichswehr parancsnoka eleinte ellene volt a Hoffmann-féle tervnek. Seeckt revans-háborúról ábrándozott a nyugati hatalmak ellen és azt remélte, hogy ebben a háborúban majd felhasználhatja az orosz nyersanyagot és emberanyagot. Azt hitte, hogy megállapodhat a Vörös Hadsereg és a szovjet kormány ellenzéki tagjaival. Később Seeckt támogatta a Hoffmann-tervet és nácivá lett.

EGY TERRORISTA FURCSA KARRIERJE

1. *Sidney Reilly visszatérése*

Berlin 1922 december. A híres Adlon-hotel zsúfolt halljában egy német tengerésztiszt és a brit titkosszolgálat egyik tisztje fiatal, csinos, divatosan öltözött nővel csevegnek. A nő *Pepita Bobadilla*, londoni operettcsillag, másnéven Mrs. *Chambers* egy sikeres angol drámaírónak, Haddon Chambersnek az özvegye. Hamarosan a kémkedésre terelődik a szó. Az angol beszélni kezd a brit titkosszolgálat egyik emberének rendkívüli szovjetoroszországi kalandjairól. A megbízottat mint C.-urat emlegeti. A német jól ismeri C. úr viselt dolgait. Elárasztják egymást meseszerű kalandjairól szóló anekdótákkal. Mrs. Chambers miután már nem tudja elnyomni többé kíváncsiságát, megkérdezi: — Ki ez a C.-úr?

— Inkább azt kérdezze, hogy ki nem az, — válaszolta az angol. — Mit mondjak Önnek, Mrs. Chambers, ez a C. úr titokzatos egy ember. A legtitokzatosabb ember Európában. És mellékesen megjegyezhetném, hogy magasabb díj van kitűzve a fejére, mint bárki máséra. A bolsevikok egy egész tartományt adnának érte, ha élve vagy halva, de valahogy kézrekeríthetnék. Olyan ember, akinek életeleme a veszély. Több alkalommal ő volt a mi szemünk és fülünk Oroszországban. És egymás között elmondhatjuk, hogy egyedül neki köszönhetjük, ha ma a bolsevizmus nem jelent még nagyobb veszélyt a nyugati civilizációnak, mint amilyent jelent.'

Mrs. Chambers szeretett volna még többet hallani erről a titokzatos C. úrról. A társaságában lévő angol mosolygott. — Ma délután láttam — mondotta. — Itt lakik az Adlonban...

Ugyanezen az estén Mrs. Chambers először pillantotta meg C. urat. Mint később megírta, „jólápolt és jólöltözött úr volt, sovány, inkább komorarcú, olyan kifejezéssel az arcán, amely inkább gúnyos volt, annak a férfinak az arckifejezése, aki már többször életében nevetett a halál szemébe". Mrs. Chambers első látásra beleszeretett.

Azután bemutatták őket egymásnak. C. úr ezen az estén „Európa állapotáról, Oroszországról, a Csekáról" és mindenekelőtt „a bolsevizmus fenyegető veszélyéről" beszélt Mrs. Chambersnek. Aztán megmondotta neki igazi nevét: Sidney George Reilly kapitány volt...

Az 1918-as összeesküvés kudarca után Sidney Reillyt Winston Churchill brit hadügyminiszter azzal küldte vissza Oroszországba, hogy segítsen megszervezni Denikin tábornok kémszolgálatát. Ezenkívül Reilly mint összekötő tiszt szerepelt Denikin és különböző európai szovjetellenes csoportok között. 1919 és 1920 folyamán az angol kém szorgalmasan dolgozott Párizsban, Varsóban és Prágában és szovjetellenes hadseregeket, valamint kém- és szabotázsügynökségeket szervezett meg. Később néhány cári emigráns milliomos, a többi között régi barátja és alkalmazója, Csuberszkij gróf félhivatalos megbízottja volt. Az egyik legbecsvágyóbb terv, amelyet Reilly ebben az időszakban világra segített, a Torgprom, az emigráns cári iparbárók és angol-francia-német szövetségeseik kartellje volt.

Pénzügyi akciói eredményeképpen Reilly tekintélyes magánvagyont gyüjtött, s igazgatósági tagja lett egy egész csomó olyan cégnek, amelyek azelőtt az orosz kapitalizmussal állottak kapcsolatban. Fontos nemzetközi összeköttetésekre tett szert és személyes barátai közé számította Winston Churchillt, Max Hoffmann tábornokot és Walleniust, a finn vezérkar főnökét is.

Az angol kém fanatikus gyűlölete Szovjetoroszország ellen nem csökkent. A bolsevizmus megsemmisítése életének főcélja lett. Szenvedélyes érdeklődés ébredt fel benne Napoleon iránt, aki Oroszországot majdnem meghódította és ez az érdeklődés a világ leglelkesebb Napoleon-ereklyegyüjtőjévé tette. Gyüj-

teményének értéke sok tízezer dollárra emelkedett. A korzikai diktátor személyisége elbűvölte őt.

— Egy korzikai tüzérhadnagy kioltotta a francia forradalom égő parazsát — mondotta Sidney Reilly. — Miért ne válhatna egy angol kém, aki annyi erőt vonultathat fel maga mellett, Moszkva urává?

1923 május 18-án Londonban a Covent Garden kerületnek a Henrietta Streeten lévő anyakönyvvezető hivatalában Mrs. Chambers és Sidney Reilly kapitány összeházasodtak. A házasságkötésnél George Hill kapitány tanúskodott, aki a forró moszkvai napokban Reilly cinkosa volt.

Mrs. Chambers hamarosan résztvett ura fantasztikus cselszövéseiben. Később így számolt be erről:

„Fokozatosan beavattak azokba a titokzatos műveletekbe, amelyek az európai politika kulisszái mögött végbementek. Hamarosan megtudtam, hogy minden európai főváros mélyén mint készül a száműzöttek összeesküvése országuk jelenlegi zsarnokai ellen. Berlinben, Párizsban, Prágában, sőt magában Londonban is a száműzöttek kis csoportjai tervezgettek, konspiráltak. Helsinki valóságos központjává lett az ellenforradalomnak, amelyet az európai kormányok pénzügyileg támogattak és amelyet tanácsokkal is ellátták. Ebben a mozgalomban Sidney erősen érdekelve volt és sok időt, valamint pénzt áldozott az ügyre."

Egyik nap titokzatos látogató jelent meg Sidney Reilly londoni lakásán. Először, mint „Mr. Warner" mutatkozott be. Nagy, fekete szakálla csaknem az egész arcát elrejtette. Kiálló pofacsontja és hideg, acélkék szeme volt. Hatalmas termete elterpeszkedett a szobában és hosszú, esetlenül lógó keze majdnem a térdét verte. Bemutatta ajánlóleveleit, amelyek között szerepelt egy angol útlevél, egy garancialevél Borisz Szavinkovtól, a szociálforradalmár pártvezértől, valamint egy előkelő brit államférfitól származó ajánlólevél.

— Körülbelül egy hét mulva Londonban leszek — mondotta a látogató Reillynek — és tárgyalni fogok az önök Külügyi Hivatalával.

Aztán „Mr. Warner" felfedte kilétét. Igazi neve *Drebkov* volt és 1918-ban Reilly Oroszországban megszervezett össze-

esküvő apparátusának egyik ötös csoportját vezette. Most egy moszkvai ellenforradalmi földalatti szervezet élén állott.

— Az ön akkori szervezete Oroszországban igazán nagyszerű volt, Reilly kapitány — mondotta Drebkov. — Most újra erőre kaptunk! Már megint működésbe hoztuk a dolgot. Összes volt munkatársai ismét együtt vannak. Emlékszik Balkovra? Velünk tart... Egy szép napon majd elkergetjük ezeket a vörös ördögöket. És megint visszatérnek a régi jó idők. De tudja, hogy milyenek vagyunk mi oroszok, — mi tervezünk és tervezünk és tervezünk és egyik csodálatos összeesküvést a másik után építjük ki, veszekszünk egymás között lényegtelen kis részleteken és az egyik jó alkalom a másik után múlik el anélkül, hogy bármit is tennénk. Eh, hagyjuk! — És ekkor Drebkov rátért látogatása céljára. — Szükségünk volna egy *igazi férfira* — mondotta —, egy férfira, aki tud parancsolni és utánanéz, hogy a dolgokat végrehajtsák, akinek a parancsai felett nincs vita, egy férfira, aki irányító, egy diktátorra, ha úgy tetszik, amilyen Mussolini Olaszországban; egy férfira, aki megszünteti az ellenségeskedéseket, melyek a mi barátainkat ott Oroszországban szétválasztják, ki vaskézzel nyúl hozzá a dolgokhoz és minket egyetlen fegyverré kovácsol össze, mely Oroszország jelenlegi zsarnokait szíven találja!

— Mit szólna Szavinkovhoz? — kérdezte Sidney Reilly. — Ő Párizsban van és megfelelőbb embert nem is találhatnának. Igazi nagy ember. Nagy egyéniség. Született vezető és szervező!

Reilly felesége emlékirataiban így írt erről a találkozásról:

„Kiolvastam Sidney hangjából, hogy milyen nagy áldozat volt részéről, ezt az ügyet Szavinkovnak, az orosz vezetőnek átengednie, akit különben teljes szívéből csodált."

2. *„Éppen olyan munka, mint bármi más"*

Borisz Szavinkov, akit 1924-ben már a Downing Street és a Quai d'Orsay belső, irányító köreiben komolyan emlegettek, mint Oroszország eljövendő diktátorát, sok tekintetben a legjelentősebb emberek egyike volt azok közül, akik a régi Oroszország káoszából felszínre kerültek. Kis, vékony, sápadt, kopa-

szodó, halkszavú ember volt, kifogástalanul öltözködött. Jellegzetes frakkban és lakkcipőben járt. Szavinkov sokkal inkább látszott „bankvezérnek", ahogy Sommerset Maugham mondotta róla, mint annak a híres terroristának és kíméletlen ellenforradalmárnak, aki valójában volt. Sokoldalú tehetsége sok irányban bontakozott ki. Winston Churchill, akinek Szavinkovot először Sidney Reilly mutatta be, később *„Nagy kortársak"* című könyvében így ír az orosz terroristáról: „Az államférfi bölcsesége, a parancsnoki erények, a hős bátorsága és a mártír odaadó kitartása egyaránt meg volt benne. Szavinkov egész élete" — fűzi hozzá Churchill — „összeesküvésben telt el."

Mint fiatalember a cári Oroszországban vezető tagja volt a szociálforradalmár pártnak. Négy másik vezetővel együtt a párt harci szervezetének élén állt. Ez egy különleges terrorista bizottság volt, amely felelősséggel tartozott a hivatalos cári személyiségek meggyilkolásának véghezviteléért. A többi között Szergej nagyherceget, a cár nagybátyját és V. K. Plehve belügyminisztert a kilencszázas évek kezdetén ez a harci szervezet gyilkolta meg.[1]

A cári rendszer megbuktatásának 1905-ben történt első sikertelen kísérlete után, Borisz Szavinkovnak valamennyire elment a kedve a forradalmáréletől. Ezután az irodalomnak kezdte szentelni idejét. Írt egy szenzációs önéletrajzi regényt *„A sápadt ló"* címmel, amelyben leírta szerepét Szergej nagyherceg és Plehve meggyilkolásában. Elmesélte benne, hogy mint ült angol ügynöknek álcázva egy mellékutcában lévő házban, zsebében hamisított angol útlevéllel és „három kiló dinamittal az asztal alatt", nap-nap után várva, hogy a nagyherceg kocsija lenn az utcán elvonuljon.

Évekkel később, az első világháború idején, amikor Sommerset Maughamot a brit titkosszolgálat Oroszországba küldte, hogy kapcsolatot létesítsen Szavinkovval,[2] megkérdezte az orosz terroristát, hogy nagy bátorság kellett-e ezekhez a gyilkosságokhoz? Szavinkov így felelt:

— Higyje el, egyáltalán nem. Éppen olyan munka, mint bármi más. Megszokja az ember.

1917 júniusában Borisz Szavinkovot, a hivatásos gyilkost és regényírót Kerenszkij szövetséges tanácsadóinak sugalmazására, a galíciai arcvonalon harcoló hetedik hadsereg politikai biztosává nevezte ki. Ennek a hadseregcsoportnak katonái fellázadtak az ideiglenes kormány ellen és úgy vélték, Szavinkov

erőskezű módszereire van szükség, hogy a helyzetet megmentsék. Szavinkov a zavargást elfojtotta. Egy alkalommal azt jelentették róla, hogy sajátmaga lőtte le a bolsevik katonatanács küldötteit...

Szavinkov erősködésére Kerenszkij Kornilovot az orosz hadsereg parancsnokává nevezte ki. Maga Szavinkov hadügyminiszterhelyettes lett. Ekkor már a francia kormány titkosszolgálatában állt és a Kerenszkij-kormány megbuktatásán dolgozott, hogy Kornilov vezetésével katonai diktatúrát létesítsen.

A bolsevik forradalom győzelme után Szavinkov Jaroszlavban egy, a franciák által titokban pénzelt szovjetellenes felkelést vezetett, amelyet összhangba hozott Sidney Reilly Moszkvában megkísérelt államcsínyével. Szavinkov haderejét a Vörös Hadsereg széjjelzúzta és ő hajszálhíján az életével fizetett ezért. Miután elmenekült az országból, a fehéroroszok egyik európai diplomáciai képviselője lett. Ahogy Winston Churchill írta róla a „Nagy kortársak"-ban: „Ő volt felelős minden, a szövetségesekkel kapcsolatos ügyért és a nem kevésbbé fontos balti és más határállamokkal való kapcsolatért is. (Ezek az utóbbi államok ekkoriban a nyugati egészségügyi gyűrűt alkották.) És az exnihilista ebben a minőségében mind a vezetés, mind a cselszövés terén valamennyi képességét ragyogtatta."

1920-ban Szavinkov Lengyelországba költözött, jó barátja, Pilsudszki tábornok segítségével harmincezer tisztet és katonát gyűjtött egybe, felfegyverezte őket és egy új Szovjetoroszország elleni támadás előkészítésére megkezdte kiképzésüket. Ezután Szavinkov Prágába tette át főhadiszállását, ott Gayda cseh fasiszta tábornokkal szorosan együttműködve létrehozta a *Zöld Gárda* néven ismert szervezetet, amely nagyrészt volt cári tisztekből és terrorista ellenforradalmárokból állott. A Zöld Gárda egész sor rajtaütésszerű támadást hajtott végre a szovjet határvidéken, rabolva, fosztogatva, farmokat gyujtogatva, munkásokat és parasztokat mészárolva le és helyi szovjet hivatalnokokat gyilkolva. Ebben a ténykedésében Szavinkov szorosan együttműködött a különböző európai titkosszolgálatokkal. Szavinkov egyik hadsegéde, egy *Fomicsov* nevű szociálforradalmár terrorista, Vilnában a volt litván fővárosban, — amelyet 1920-ban a lengyelek magukhoz kaparintottak — felállította Szavinkov összeesküvő és terrorista szervezetének ottani fiókját. Fomicsov csoportja a lengyel

kémiroda segítségével titkos sejteket kezdett kialakítani szovjet területen, hogy azok kémkedési munkát végezhessenek és segítsenek a Lengyelországból küldött és a lengyel hatóságok által fegyverrel, pénzzel, hamis papirokkal ellátott terrorista csoportoknak.

Később, 1924 szeptember 17-én, az Izvesztíjának beküldött levelében Fomicsov így írta le a csoportja által véghezvitt műveleteket:

„Amikor ezek a kémek és osztagok a rájukbízott gyilkosságok elkövetése után visszatértek, én közvetítettem köztük és a lengyel hatóságok között, mert én adtam át az utóbbiaknak az ellopott dokumentumokat és a kémkedési anyagot. Ilyen módon küldték Szovjetoroszországba Szergej Pavlovszkij, Trubnikov, Monics, Daniel, Ivanov és mások kis osztagait, valamint az egyes kémeket és terroristákat. Egyebek között emlékszem arra, hogy mint küldték Szvezhevszkij ezredest 1922-ben Oroszországba azzal, hogy Lenint meggyilkolja..."

Szavinkov kíméletlen módszerei, sugárzó egyénisége és rendkívüli szervezőtehetsége hatalmas vonzóerőt jelentett azoknak a fehérorosz emigránsoknak és szovjetellenes európai államférfiaknak, akik még mindig a szovjet kormány megdöntéséről álmodoztak. Időnként azonban ezeket a személyeket mégis zavarba hozta egy kissé Szavinkov multja. 1919-ben, Párizsban, amikor Winston Churchill tárgyalásokat folytatott Szazonov, volt cári miniszterelnökkel, szóba került a Szavinkov-kérdés is. Churchill később a „Nagy kortársak"-ban leírta ezt a beszélgetést:

— Hogy fér meg Szavinkovval? — kérdezte Churchill.

A volt cári miniszterelnök megvető mozdulatot tett a kezével: Gyilkos! Magam is csodálkozom, hogy együtt dolgozom vele! De mit csináljon az ember? Elsőrendű, hozzáértő ember, telve energiával és határozottsággal. Senki nem ér fel hozzá!

3. *A chequers-i vasárnap*

1922-ben Oroszország elpusztított vidékein éhínség dühöngött és úgy látszott, hogy a szovjet kormány közeli összeomlása elkerülhetetlen. Európai államférfiak, fehérorosz emigrán-

sok és az Oroszországon belüli politikai ellenzék lázasan szorgoskodott, titkos paktumokat készített és új orosz kormányokat szervezett, amelyek majd az adott pillanatban átvehetik az irányítást. Erőteljes viták indultak meg arról, hogy ki lehet a számbavehető orosz diktátor. Sidney Reilly kapitány elvitte Szavinkovot Winston Churchillhez.

Churchillt már régen izgatta, ahogy ő nevezte: a „gyilkos irodalmár" egyénisége. Miután megegyezett Reillyvel abban, hogy Szavinkov olyan férfi, „akit nagy vállalkozások vezetésével kell megbízni", Churchill elhatározta, hogy bemutatja őt Lloyd George miniszterelnöknek. Bizalmas konferenciát hívtak egybe Chequers-ben, az angol miniszterelnök vidéki rezidenciájában.

Churchill és Szavinkov együtt autóztak ki Chequers be. „Vasárnap volt" — meséli Churchill a „Nagy kortársak"-ban. — „A miniszterelnök néhány szabadegyházbeli méltósággal szórakozott és a walesi énekesek csoportja vette körül, akik egyenesen szülőhelyükről utaztak hozzá, hogy kórusukkal megörvendeztessék. Órákon keresztül — nagyon szép előadásban — walesi himnuszokat énekeltek. Azután hozzáláttunk a tanácskozáshoz."

Azonban Lloyd George nem hajlott arra, hogy belevigye az angol kormányt Borisz Szavinkov vállalásába. Lloyd George véleménye szerint „a legrosszabbon már túl voltak Oroszországban". A bolsevik kísérlet — az ország iparának szocialista irányítása — természetesen kudarcot fog vallani. A bolsevik vezetők „szembekerülve a tényleges kormányzás felelősségével" feladják majd kommunista elméletüket és „akár Robespierre és Saint Just (sic)", addig tépik egymást, amíg kiesnek a hatalomból.

Ami pedig „a kommunista világveszedelmet" illeti, ami miatt Churchill és az Intelligence Service annyira izgatottak, az egyszerűen nem létezik, mondotta Lloyd George.

— Miniszterelnök úr — jegyezte meg Borisz Szavinkov komor, ünnepélyes modorában, miután Lloyd George befejezte mondókáját — legyen szabad tisztelettel megjegyeznem, hogy a római birodalom bukása után a sötét középkor következett!

4. Az 1924 es moszkvai per

Lenin 1924 január 21-én bekövetkezett halála új reményeket ébresztett Reillyben. Oroszországi megbízottai azt jelentették neki, hogy az országon belül az ellenzéki elemek kettőzött erőfeszítéssel dolgoznak a hatalom átvétele érdekében. Magán a bolsevik párton belül éles ellentétek mutatkoznak és lehetőség van egy igazi szakadás előidézésére. Reilly szemszögéből nézve ez kitünő stratégiai pillanat volt a támadásra.

Reilly eldöntötte magában, hogy régi tervei a cárizmus visszaállítását illetően elavultak. Oroszország eltávolodott a cárizmustól. Reilly úgy vélte, hogy egy diktatúrát kell létrehozni, amely a gazdag parasztokra (kulákokra) és a különböző szovjetellenes katonai és politikai erőkre támaszkodnék. Meg volt győződve arról, hogy Borisz Szavinkov az ideális ember egy, a Mussoliniéhez hasonló orosz rendszer megteremtésére. Az angol kém egyik európai fővárosból a másikba utazgatott, hogy megkísérelje rábeszélni a titkosszolgálatokat és a vezérkarokat Szavinkov ügyének támogatására.

Azok közül, akiket ezidőtájt a szovjetellenes hadjáratba belevontak, az egyik legfontosabb személyiség *Sir Henri Wilhelm August Deterding*, a brit világbirodalom hollandi születésű térdszalagrendes lovagja és a nagy angol-nemzetközi olajtröszt, a Royal Dutch Shell feje volt. Deterdingnek azt a szerepet szánták, hogy ő lesz majd a világon a legnagyobb pénzügyi támogatója és nagykapitalista szószólója a bolsevikellenes ügynek.

Reilly erőfeszítései révén az angol olajkirály érdekeltséget vállalt a cári emigráns milliomosok szervezetében, a Torgpromban. Lianozovtól és Mantasevtől Párizsban és más Torgpromtagoktól Európában Deterding ravaszul felvásárolta a szovjetoroszországi legfontosabb olajmezők részvényjogát. 1924 elején, miután diplomáciai nyomással nem sikerült elnyernie az ellenőrzési jogot a szovjet olaj felett, az angol olajkirály magát az orosz olaj „tulajdonosává" nyilvánította és a szovjet rendszert törvénytelennek és a civilizáción kívül állónak bélyegezte meg. Sir Henri Deterding azzal az őszinte szándékkal üzent hadat Oroszországnak, hogy birtokába vegye a Szovjet-Kaukázus gazdag olajforrásait.

Deterding beavatkozása új hangsúlyt adott Sidney Reilly hadjáratának. Az angol kém sebtében új, pontosan körvonala-

zott tervet készített Szovjetoroszország megtámadására és azt az európai vezérkarok érdeklődő tagjai elé bocsátotta. A terv — Hoffmann-terv egy változata — politikai s egyszersmind katonai akciót foglalt magába.

Politikai téren Reilly terve egy, a titkos ellenzéki elemek és Szavinkov terroristáinak együttműködésével kezdeményezett ellenforradalmat helyezett kilátásba. Mihelyt az ellenforradalom sikeresen útban van a megvalósulás felé, megindul a katonai támadás is. London és Párizs formálisan megtagadják a szovjet kormányt és Borisz Szavinkovot ismerik el Oroszország diktátorának. A Jugoszláviában és Romániában állomásozó fehér hadseregek átlépik a szovjet határt. Lengyelország Kiev ellen vonul fel, Finnország blokád alá veszi Leningrádot. Egyidejűleg *Noi Jordania*[3] georgiai mensevik követőinek vezetésével a Kaukázusban fegyveres lázadás törne ki, a Kaukázust elvágnák Oroszország többi részétől és angol-francia felügyelettel egy „független" Transzkaukázusi Szövetséget létesítenének és az olajforrásokat, valamint az olajvezetékeket visszaadnák régi tulajdonosaiknak és azok külföldi társainak.

Reilly tervét a francia, lengyel, finn és román vezérkarok antibolseviki vezetői helyeselték és jóváhagyták. A brit Külügyi Hivatal határozott érdeklődést mutatott a tervnek ama része iránt, mely szerint a Kaukázust elválasztanák Oroszországtól. Az olasz fasiszta diktátor, Benito Mussolini Borisz Szavinkovot rendkívüli megbeszélésre Rómába rendelte. Mussolini látni kívánta az „orosz diktátort". Felajánlotta, hogy ellátja Szavinkov megbízottait olasz útlevelekkel és ezzel megkönnyíti utazási lehetőségeiket Oroszországba, amikor majd a támadás előkészítése végett be és ki kell utazniok. Sőt mi több a Duce beleegyezett abba is, hogy fasiszta követségeit és titkos rendőrségét, az OVRA-t utasítani fogja, hogy mindenben járjanak Szavinkovék kezére...

Reilly szavaival „egy nagy ellenforradalmi összeesküvés közeledett a beteljesülés felé."

1924 augusztus 10-én Reillyvel folytatott hosszas, végső tanácskozások után, Borisz Szavinkov, olasz útlevéllel felszerelve, elindult Oroszországba. Útjára néhány bizalmas zöldgárdabeli hadsegéd és alhadnagya kísérte el. Ugy tervezte, hogy mihelyt átlépi a szovjet határt, elvégzi a végső simításokat az általános fölkelés megindítására. Minden óvintézkedés megtörtént, hogy Szavinkov kilétének felfedése ne történhessék

meg és biztonsága ne legyen veszélyeztetve. A tervek szerint, abban a pillanatban, amint szovjet területre ér, találkoznia kell a fehér földalatti mozgalomnak azokkal a képviselőivel, akiknek sikerült a határmenti városokban mint szovjet hivatalnokoknak elhelyezkedniök. Megbeszélésük szerint Szavinkovnak rögtön a megérkezése után titkos futárral üzenetet kellett küldenie Reillynek.

A napok multak és semmi hír nem jött Szavinkovtól. Reilly Párizsban növekvő türelmetlenséggel és aggodalommal várt és képtelen volt elmozdulni addig, míg a futár meg nem érkezik. Elmúlt egy hét. Két hét...

Augusztus 28-án a Kaukázusban kitört a tervezett fölkelés. Hajnalban Noi Jordania embereinek egy fegyveres osztaga megtámadta a még alvó georgiai várost, Csiaturit, meggyilkolta a helyi szovjet hivatalnokait és birtokába vette a várost. Terrorcselekedetek, gyilkosságok és bombarobbanások sorozata szerte a Kaukázusban. Kísérletek történtek az olajmezők elfoglalására...

Másnap Reilly-nek sikerült kiderítenie, hogy mi történt Borisz Szavinkovval. 1924 augusztus 29-én az *Izvesztija* szovjet napilap hírüladta, hogy „Borisz Szavinkovot, a volt terroristát és ellenforradalmárt, miközben megkísérelte, hogy titokban átlépje a szovjet határt, a szovjet hatóságok letartóztatták."

Szavinkov és hadsegédei Lengyelország felől lépték át a határt. Szovjet területen egy csoport ember várta őket, akikről azt hitték, hogy összeesküvő társaik. Ezek Minszkbe, egy házba vezették őket. Alighogy odaérkeztek, megjelent egy felfegyverzett szovjet tiszt és bejelentette, hogy a ház körül van zárva. Szavinkov és társai beleestek a csapdába.

A kaukázusi felkelés ugyanilyen balsiker volt. A hegyilakók, akikre az ellenforradalmárok, mint szövetségesekre számítottak, a szovjet rendszer védelmére fegyvert ragadtak. Együtt az olajföldek munkásaival, a szovjet csapatok megérkezéséig megszállták a vasútvonalakat, az olajcsővezetékeket és az olajmezőket. Még néhány hétig szórványos harc folyt, de kezdettől nyilvánvaló volt, hogy a szovjet hatóságok urai maradnak a helyzetnek. 1924 január 13-i számában a New York Times hírüladta, hogy a kaukázusi felkelést „nagy befolyással bíró bankárok és a kaukázusi olajforrások volt tulajdonosai Párizsból irányították és pénzelték." Néhány nappal később a

szovjet csapatok felgöngyölítették és foglyul ejtették Jordania ellenforradalmi hadseregének maradványait.

Már Szavinkov letartóztatása és a kaukázusi felkelés összeomlása is súlyos csalódást okozott Sidney Reillynek és barátainak, de Szavinkov nyilvános bírósági tárgyalása azután minden csapások legsúlyosabbikának bizonyult. Az összeesküvésben résztvett előkelő személyiségek rémületére és csodálkozására, Borisz Szavinkov hozzálátott az összeesküvés minden részletének elmeséléséhez. Szenvtelen nyugalommal adta tudtára a szovjet bíróságnak, hogy elejétől kezdve tudta: mihelyt átlépi a szovjet határt, csapdába kerül. „Jó munkát végeztek, hogy engem a hálójukba kerítettek" — mondotta az őt letartóztató szovjet tisztnek. — „Valójában, gyanítottam, hogy csapdába esem. De elhatároztam, hogy akármi lesz is, eljövök Oroszországba. Megmondom miért... Arra az elhatározásra jutottam, hogy felhagyok az Önök elleni küzdelemmel!"

Szavinkov elmondotta, hogy a végén kinyilt a szeme és számot adott magának a szovjetellenes mozgalom hiábavalóságáról és káros voltáról. A bíróság előtt mint becsületes és félrevezetett patriótát tüntette fel magát, aki fokozatosan csalódott társai célkitűzésében és jellemében.

„Fokozott borzadállyal egyre jobban meggyőződtem arról, hogy nem a hazára, nem a népre, hanem saját osztályérdekeikre gondolnak!"

Szavinkov elmondta a bíróságnak, hogy már 1918-ban Noulens francia követ pénzelte oroszországi terrorista szervezetét. 1918 júliusának elején Noulens utasította Szavinkovot, hogy indítsa meg a jaroszlavi felkelést és megígérte, hogy francia csapatok partraszállításával tényleges segítséget nyujt majd neki. A felkelés a megbeszélés szerint megindult, de az ígért támogatás elmaradt.

— Kitől szerezte a pénzt ebben az időben és mennyit? — kérdezte a bíróság elnöke.

— Emlékszem, akkortájt a legkétségbeesettebb helyzetben voltam, — felelte Szavinkov — mert fogalmam sc volt, hogy honnan szerzek majd pénzt, amikor minden kérés nélkül bizonyos csch megbízottak kerestek fel és átnyujtottak 200.000 Kerenszkij-rúbelt. Ez a pénz mentette meg akkoriban a szervezetünket... Azt kívánták, hogy a pénzt terrorista harci célokra használjuk fel. Tudták — én nem titkoltam ezt —, hogy én a terror fegyverét harci eszköznek tartom. Mondom, tudták és

hangsúlyozták, hogy a pénz főképpen terrorista célokra használandó fel.

A későbbi években, folytatta Szavinkov, mint orosz hazafi előtt nyilvánvalóvá vált előttem, hogy a külföldi szovjetellenes elemek nem a mozgalom érdekében támogatnak, hanem csupán azért, mert az orosz olajforrásokra és más ásványi kincsekre fáj a foguk.

— Túlságosan sokat és nagyon kitartóan beszéltek arról, — mondotta Szavinkov angol tanácsadóiról —, hogy milyen kívánatos lenne egy Észak-Kaukázusból és Transz-Kaukázusból álló Délkeleti Federáció létesítése. Azt mondották, hogy ez a federáció csak a kezdet volna, mert később Georgia és Azerbajdzsán is csatlakoznának. Ebben érezni lehetett az olaj szagát.

Szavinkov előadta Winston Churchillel folytatott tárgyalásait.

— Churchill egyízben megmutatta nekem Dél-Oroszország térképét, amelyen Denikin és az Önök hadseregeinek állásait zászlócskák jelezték. Még ma is emlékszem, hogy mennyire megbotránkoztatott, amikor Denikin hadseregét jelző zászlócskákra mutatva, hirtelen ezt mondta: „Ez itt az én hadseregem!" én nem feleltem, de úgy álltam ott, mintha földbe gyökeredzett volna a lábam. Már éppen el akartam hagyni a szobát, amikor eszembe jutott, hogy ha én itt botrányt csinálok és becsukom magam mögött az ajtót, akkor a mi katonáink Oroszországban csizma nélkül maradnak.

— Miért látták el magukat a franciák és az angolok csizmákkal, lövedékekkel, gépfegyverekkel és egyebekkel? — kérdezte a bíróság elnöke.

— Hivatalosan nagyon nemes célokat követtek ezzel — felelte Szavinkov. — Mi hűséges szövetségesek voltunk, Önök viszont árulók és hasonlók. A háttérben a következő célok húzódtak meg: minimumként az olajforrások, ami nem megvetendő dolog; mint maximum fölöttébb hasznos lehet, továbbá, hogy hagyják az oroszokat egymást marcangolni, mert mennél kevesebb marad belőlük, annál jobb. Annál gyengébb lesz Oroszország.

Szavinkov szenzációs vallomástétele két napig tartott. Elmondta összeesküvői pályafutása egész történetét. Megnevezte mindazokat a jólismert angliai, franciaországi és más európai államférfiakat és nagykapitalistákat, akik segítségére voltak.

Azt mondotta, hogy ezeknek öntudatlan eszközévé vált. — Mintha egy üvegkalitkában éltem volna. Nem láttam mást, csak a saját összeesküvésemet... Nem ismertem a népet. Csak szerettem. Készen voltam az életemet feláldozni érte. De az érdekét — tényleges vágyait — valójában nem ismerhettem meg.

1923-ban kezdte érezni a bolsevik forradalom „világjelentőségét". Kezdett vágyódni arra, hogy visszatérhessen Oroszországba, „hogy saját szemével lásson, saját fülével halljon."

— Azt gondoltam, hogy mindaz, amit a külföldi sajtóban olvasok, talán hazugság — mondotta Szavinkov. — Arra gondoltam, hogy azok, akiket senki sem tud legyőzni, bizonyára adtak valamit az orosz népnek.

A szovjet bíróság Borisz Szavinkovot, mint hazaárulót halálraítélte, de vallomásának teljessége és őszintesége miatt az ítéletet tízévi börtönbüntetésre változtatta át.[4]

Mihelyt Szavinkov letartóztatásának híre elérte Párizst, majd röviddel ezután Szavinkov bűnbánatának bombaként ható híre is Sidney Reilly füléhez jutott, az angol kém sietve visszatért Londonba, hogy feljebbvalóival tárgyaljon. 1924 szeptember 8-án a „Morning Post"-ban a brit tory-k antibolsevista orgánumában Reillynek egy hosszadalmas és szenzációs nyilatkozata jelent meg. Kategorikusan kijelentette, hogy Szavinkov nyilvános tárgyalása Moszkvában tulajdonképpen sohase történt meg és Szavinkovot a szovjet határ átlépésekor agyonlőtték, a tárgyalás nem egyéb hatalmas csalásnál:

„Szavinkovot, amikor megkísérelte átlépni a szovjet határt, megölték és a Cseka saját emberei egyikével a főszerepben, zárt ajtók mögött, Moszkvában álpört rendezett."[5]

Reilly erőteljesen hangsúlyozta, hogy Szavinkov mindvégig kitartó szovjetellenes összeesküvő maradt:

„Azzal dicsekedhetem, hogy legbelsőbb barátai és legodaadóbb követői közé tartoztam és így rám hárul az a feladat, hogy becsületéért kiálljak... Azon kevesek közé tartoztam, akik tudták, hogy Szovjetoroszországba készül behatolni... elutazása napjáig minden napot vele töltöttem, legteljesebb bizalmába avatott és terveit velem együtt dolgozta ki."

Reilly nyilatkozatát a „Morning Post" szerkesztőjéhez intézett felhívással fejezte be:

„Uram, Önhöz fordulok, akinek újságja mindig hivatásos bajnoka volt az antibolsevizmus és antikommunizmus ügyének, hogy segítsen nekem megvédeni Borisz Szavinkov nevét és becsületét."

Ugyanakkor Reilly Winston Churchillhez intézett egy gondosan fogalmazott magánlevelet:

„Kedves Churchill Úr,

A Borisz Szavinkovot ért szerencsétlenség bizonyára kínos benyomást tett Önre. Sem én, sem többi belső barátja és munkatársa nem volt képes eddig megbízható híreket kapni sorsáról. Meggyőződésünk, hogy a Cseka eddigi legocsmányabb és legmerészebb cselszövésének áldozata lett. Véleményünket kifejezi az a levél, amelyet ma küldök el a „Morning Post"-nak. Ismerve az Ön változatlanul kedves érdeklődését, legyen szabad tájékoztatására egy másolatot mellékelnem és vagyok

mély tisztelettel
Sidney Reilly"

A pör elvitathatatlan valódisága azonban csakhamar nyilvánvaló lett és Reilly kénytelen volt egy másik levelet küldeni a „Morning Post"-nak. Ez így hangzott:

„A részletes és sok helyen gyorsírással feljegyzett sajtójelentések a Szavinkov-perről, amelyeket megbízható és pártatlan szemtanuk vallomása is támogat, Szavinkov árulását minden kétséget kizáróan napvilágra hozták. Nem csak barátait, szervezetét és ügyét árulta el, de önként és teljesen átment az ellenség táborába. Összejátszott elfogóival, hogy a legsúlyosabb csapást mérje a bolsevikellenes mozgalomra és hogy egy belső és külső használatra egyaránt alkalmas hatalmas politikai diadallal ajándékozza meg a Szovjetet. Cselekedetével Szavinkov örökre kitörölte nevét a kommunistaellenes mozgalom dicső névsorából.
Volt barátai és követői sajnálkoztak szörnyű és dicstelen bukása felett, de közülük azok, akik semmiféle körülmények között sem hajlandók összejátszani az emberiség el-

lenségeivel, továbbra se vesztették el hitüket. Volt vezérük erkölcsi öngyilkossága csak növeli kitartásukat, hogy még szorosabbra fogják soraikat és folytassák a munkát.

Tisztelettel

Sidney Reilly."

Röviddel ezután Reilly bizalmas levelet kapott Winston Churchilltől:

CHARTWELL MANOR,
WESTERHAM, KENT.

1924 szeptember 15.

Kedves Reilly Úr,

Levele felkeltette érdeklődésemet. Az események úgy alakultak, ahogy jómagam kezdettől vártam. Azt hiszem, hogy nem szabad túlságosan szigorúan megítélnie Szavinkovot. Szörnyű helyzetben volt; csak azok, akik sikeresen kiálltak egy ilyen erőpróbát, formálhatnak jogot arra, hogy ítéletet mondjanak. Mindenesetre megvárom a történet végét, mielőtt megváltoztatom véleményemet Szavinkovról.

Teljes tisztelettel

W. S. Churchill

Szavinkov vallomásának és tanuságtételének publikálása Angliában nagyon kényelmetlenül hatott mindazokra, akik ügyét támogatták. Amikor a botrány már nagy hullámokat vert, Reillyt sietve elmenesztették az Egyesült Államokba. Churchill időlegesen visszavonult kenti rezidenciájára. A brit Külügyi Hivatal tapintatosan hallgatásba burkolódzott.

A szenzációs végjáték még hátra volt.

1924 októberének vége felé, a brit általános választások előtt néhány nappal *Lord Rothermere* „Daily Mail"-je óriásbetűs címekkel hirtelen bejelentette, hogy a Scotland Yard egy sötét angolellenes szovjet összeesküvést fedett fel. Az összeesküvés bizonyítására a „Daily Mail" közzétette a hirhedt „Zinovjev levelet", amely *Grigorij Zinovjev*, az orosz Komintern vezetőjének utasításait tartalmazta az angol kommunistákhoz arról, hogy miképpen kell harcolniok a toryk ellen az eljövendő választásokon.

Ez volt a tory válasz Szavinkov vallomására. A toryk megnyerték a választásokat és pedig erőteljesen bolsevikellenes jelszavakkal.

Pár évvel később, *Sir Windham Childs*, a Scotland Yard hivatalnoka kijelentette, hogy a Zinovjevtől származó levél valójában soha nem létezett, a dokumentum hamis volt és több külföldi ügynököt vontak bele az ügy előkészítésébe. Eredetileg Walther Nicolai ezredes, a császári német katonai titkosszolgálat volt fejének berlini irodájából származott, aki ekkor már szorosan együttműködött a náci-párttal. Nicolai felügyelete mellett egy báró *Uexkuell* nevű balti fehérgárdista, aki később a náci sajtószolgálat vezetője lett, a német fővárosban külön irodát rendezett be szovjetellenes dokumentumok hamisítására és ezeknek a hamisítványoknak a legszélesebb terjesztési lehetőséget és a leghatásosabb publicitást biztosította. A hamisított Zinovjev-levélnek a brit Külügyi Hivatal-hoz és később a „Daily Mail"-hez való eljuttatása egy *George Bell* nevű titokzatos nemzetközi ügynök nevéhez fűződik. Bell neve Sir Henri Deterding, az angol-holland olajmágnás alkalmazottainak bérlistáján szerepelt.

JEGYZETEK

1. A Harci Szervezetek valódi vezetője Jevno Azjev volt, a történelem legkülönlegesebb agent provokateurjeinek egyike. Azjev kém volt a cári titkosrendőrség szolgálatában és miközben időnként elárulta a forradalmárokat és a terroristákat, egyidejűleg kitervelte Szergej nagyherceg, Plehve és más cári hivatalos személyek meggyilkolását. Egyedüli célja a pénz volt; segítette a gyilkosságok előkészítésében, mert tudta, hogy ezek végrehajtásakor nagyobb költségszámlákat nyújthat be a szociálforradalmár pártnak. Természetesen a cári titkosrendőrséget nem avatta be abba, hogy ő is résztvesz ezekben a gyilkosságokban

Egy másik olyan szociálforradalmár vezető, aki szorosan együttműködött Szavinkovval és Azjevvel, Viktor Csernov volt. Miként Szavinkov, később Csernov is erős szovjetellenes tevékenységet fejtett ki. 1940-ben jött az Egyesült Államokba és e könyv megírása idején még ott is tartózkodik és szovjetellenes propaganda terjesztésében specializálta magát. Csernov ezidőszerinti tevékenységének részleteire vonatkozólag lásd a XXII. részt.

2. „Ashenden" című könyvének előszavában Sommerset Maugham — aki az első világháborúban az angol titkosszolgálatnak dolgozott — oroszországi küldetésének fő célját a következőképpen írja le: „1917-ben Oroszországba mentem. Azért küldtek oda, hogy megelőzzem a bolsevik forradalmat és Oroszországot háborúban tartsam." Maugham hozzáteszi: „Az olvasó bizonyára tudja, hogy erőfeszítéseim nem jártak sikerrel."

3. 1918-ban Noi Jordania egy német bábkormány vezetője volt a Kaukázusban. 1919-ben az angolok elűzték a németeket és Jordania az angol ellenőrzés alatt álló Transzkaukázusi Federáció vezetője lett, 1924-ben Párizsban ütötte fel főhadiszállását. A francia kormány négy millió frankos segítséggel állt rendelkezésére.

4. Szavinkovot a börtönben a szovjethatóságok figyelmes bánásmódban részesítették. Különleges előjogokat élvezett; megkapta azokat a könyveket, amelyeket kívánt és módot nyujtottak neki arra, hogy írhasson. De ő szabadságra vágyott. 1925 május 7-én hosszú levelet intézett Felix Dzerzsinszkijhez, a Cseka főnökéhez. „Vagy lőjetek agyon vagy adjatok lehetőséget a munkára" — mondta Szavinkov. „Ellenetek voltam; most mellettetek vagyok. Nem tudom elviselni azt a felemás létet, hogy sem mellettetek, sem ellenetek nem lehetek, hogy csak ülök itt a börtönben és annak örök lakója leszek." Megbocsátásért könyörgött és felajánlotta, hogy mindent kész megtenni, amit a kormány kíván tőle. Kérelmét visszautasították. Röviddel azután Szavinkov öngyilkosságot követett el. Kiugrott a börtön negyedikemeleti ablakából.

5. Ez volt az első a nyakatekert „magyarázatok" közül, melyeket a Szovjetunió ellenségei a forradalmat követő években adtak, hogy megkíséreljék hitelét venni az idegen összeesküvők és orosz árulók beismerő vallomásainak a szovjetbíróságok előtt. Ezek a „magyarázatok" az úgynevezett Moszkvai perek alatt (1936—1938) érték el tetőpontjukat. Lásd a III. könyvben.

A FINN HATÁR FELÉ

1. *Antibolsevizmus a Broadwayn.*

A kikötőben egy fehéroroszokból álló fogadóbizottság várt a „Nieuw Amsterdam" nevű hajóra, mely 1924 végén Sidney Reilly kapitányt és feleségét Amerikába szállította. Virágcsokrokat adtak át, pezsgő folyt és lángoló, „az antibolsevista keresztes hadjárat hősé"-t éltető beszédek hangzottak el.

Reilly hamarosan otthon érezte magát az Egyesült Államokban. Ekkoriban széltében hosszában egy Szovjetoroszországnak adandó amerikai kölcsönről tárgyaltak. Számos előkelő amerikai kapitalista támogatta ezt a tervet és a szovjet kormány, amely mindenáron el akarta nyerni Amerika barátságát és amelynek az elpusztított nemzetgazdaság újjászervezéséhez a legégetőbb szüksége volt tőkére, valamint gépekre, készen állott arra, hogy a kölcsön ellenében engedményeket tegyen.

„Jó kilátásai voltak a Szovjetnek a kölcsönre", — jegyezte fel később Mrs. Reilly. — „Sidney el volt szánva arra, hogy megakadályozza. Amerikai munkájának nagyrésze arra összpontosult, hogy ezt a kölcsönt megtorpedózza."

Reilly azonnal belevetette magát a felajánlott kölcsön elleni küzdelembe. Magánirodát nyitott az alsó Broadway-n amely hamarosan a szovjetellenes összeesküvők főhadiszállásává vált. Csakhamar hatalmas mennyiségű szovjetellenes propagandaanyag áradt szét Reilly irodájából és jutott el szerte az Egyesült Államokban a befolyásos szerkesztőkhöz, vezér-

cikkírókhoz, tanárokhoz, politikusokhoz és a kereskedelmi élet vezető egyéniségeihez. Reilly nekivágott egy, az országot behálózó előadó-körútnak, hogy a közvéleményt felvilágosítsa „a bolseviznus veszedelméről és a civilizációt, valamint a világkereskedelmet fenyegető erejéről." A „Wall Street" kis, válogatott csoportjaival és néhány amerikai város gazdag iparmágnásaival „bizalmas megbeszéléseket" folytatott.

„Nyilvános előadásokon és újságcikkekben egyaránt" — írta Mrs. Reilly, — „küzdött Sidney a bolsevikoknak adandó kölcsön ellen. És szükségtelen részletezni, hogy egyik leleplezéssel a másik után, mint aratott fokozatosan teljes győzelmet, úgyhogy a szovjet kölcsön soha nem valósult meg."[1]

Az orosz kölcsön meghiúsításával nem merült ki Reillynek amerikai szovjetellenes működése. Egyik legfőbb vállalkozása az volt, hogy az Egyesült Államokban is megszervezze a Nemzetközi Antibolsevista Ligát, hogy az hatalmas támogatásban részesítse az Európában és Oroszországban általa mozgatott különböző szovjetellenes összeesküvéseket. Reilly ligájának néhány fiókja már működött Berlinben, Londonban, Párizsban és Rómában, valamint az u. n. egészségügyi gyűrű országaiban, a Balti- és a Balkán-államokban. A Távolkeleten Charbinban (Mandzsuria) a hírhedt kozák terrorista, Szemjonov atamán vezetésével felállították a Liga egyik Japán által pénzelt fiókját. Az Egyesült Államokban nem létezett ilyen természetű szervezett apparátus. Azonban kiváló anyag volt ahhoz, hogy ilyet teremtsenek...

Reillyt orosz emigráns barátai csakhamar bemutatták legbefolyásosabb és leggazdagabb amerikai embereiknek, akik hajlandók voltak arra, hogy nagy összegekkel hozzájáruljanak szovjetellenes mozgalma támogatásához.

„Ami az anyagiakat illeti, az ilyen vállalkozásnak itt és csakis itt van tere," — írta Reilly ebben az évben az európai ügynökéhez intézett bizalmas levelében — „de ahhoz, hogy itt pénzt szerezhessünk, egy napon határozott és nagyon kézzelfogható tervezettel kell jönnünk és nagyon alapos bizonyítékával annak, hogy az érdekelt kisebbség képes lesz belátható időn belül hozzálátni az üzlet újjászervezéséhez és a dolgok véghezviteléhez."

A „kisebbségi érdekeltség" amelyre Reilly hivatkozott az ő rejtjeles nyelvén, az oroszországi szovjetellenes mozgalmat

jelentette. Az „üzlet újjászervezésén" a szovjet kormány eltávolítását értette. Reilly hozzáfűzte:

„Ilyen előrebocsátásokkal sikerült mindenekelőtt a legnagyobb automobilgyárost megközelíteni, akinek az érdeklődését fel lehetne kelteni a szabadalmak irányában, föltéve, ha bizonyítékokkal (és nem csupán szavakkal) szolgálunk neki arról, hogy a szabadalmaink működni fognak. Ha egyszer megnyerjük az érdeklődését, a pénzkérdés megoldottnak tekinthető."

Mrs. Reilly emlékiratai szerint férje Henry Fordról beszélt.

2. *A B1 ügynök*

Az Egyesült Államok szovjetellenes emigráns mozgalmának vezetője egy volt cári tiszt, *Borisz Braszol*, hadnagy, az Ochrána egykori ügynöke volt, aki valaha a Szentpétervári Legfelsóbb Bíróság ügyészi tisztét töltötte be. 1916-ban érkezett az Egyesült Államokba, mint a newyorki Szövetséges Konferencia orosz kiküldöttje és azután rendkívüli cári megbízottként Amerikában maradt.

Alacsony, sápadt, ideges, nőies férfi volt, ferde homlokkal, feltűnő orral és sötét, tünődő szemmel. Braszol híres volt arról, hogy heves és változatos antiszemita propagandát űz. 1913-ban vezetőszerepet játszott a hírhedt Beilisz-ügyben, amikor a cári titkosrendőrség megkísérelte bebizonyítani, hogy a zsidók Kievben rituális gyilkosságot követtek el és megöltek egy fiatal keresztény fiút.[2]

A forradalom után Braszol alakította meg az első amerikai emigráns orosz összeesküvő-szervezetet. Ez volt a „Cári Katona- és Tengerésztisztek Szövetsége" és nagyrészt a Fekete Százak Amerikába emigrált volt tagjai alkották. 1918-ban a Braszol-csoport szoros összeköttetésben állott az amerikai külügyminisztériummal, amelyet ők látták el azokkal a hamis adatokkal és közlésekkel, amelyekre a külügyminisztérium a hamisított „Sisson dokumentumok" valódiságáról alkotott véleményét alapította.[3] Miután Braszol azt állította magáról, hogy szakértő az orosz ügyekben, sikerült pozíciót szereznie magának az Egyesült Államok titkosszolgálatában. Mint a „B1"-jel-

zésű amerikai ügynök, egyik első cselekedete az volt, hogy *Natalie de Bogory*-val, egy volt cári tábornok leányával lefordíttatta angolra a „Cion bölcseinek jegyzőkönyvei"-t, ezt a hirhedt antiszemita hamisítványt, amelyet a cári titkosrendőrség annakidején Oroszországban arra használt, hogy széleskörű zsidóellenes pogromokat provokáljon s amelyet a cári emigráns Alfred Rosenberg rendszeresen köröztetett Münchenben. Braszol a lefordított „jegyzőkönyvet", mint hiteles okmányt, amely „megmagyarázza az orosz forradalmat", elhelyezte az amerikai titkosszolgálat irattárában.

Hogy a fehér oroszok részére támogatást szerezzen és meggyőzze az amerikaiakat arról, hogy a bolsevik forradalom a „nemzetközi zsidó összeesküvés" egyik része, Braszol a „Cion jegyzőkönyveit" az Egyesült Államok egész területén terjeszteni kezdte. 1921 elején Bostonban kiadták Braszol „A világ válaszúton" című könyvét. A könyv azt állította, hogy az orosz forradalmat a zsidók sugalmazták, pénzelték és vezették. A cár megbuktatása és az utánakövetkező nemzetközi fejlemények, írta Braszol, részei voltak egy „sötétszándékú mozgalomnak, amelyben a világ zsidajai és Wilson szövetségesekké váltak."

1921 július 1-én Braszol így büszkélkedhetett egy másik, szintén az Egyesült Államokban élő fehér emigráns, gróf V. Cserep-Szpirodovics vezérőrnagy előtt:

— Az elmult évben három könyvet írtam, amelyek több kárt okoztak a zsidóknak, mint amennyit tíz pogrom okozott volna.

Cserep-Szpirodovics a maga nemében szintén kiemelkedő antiszemita propagandista volt. Ezenkívül egy híres amerikai iparmágnástól pénzügyi támogatást kapott. Az iparmágnás neve Henry Ford.

Borisz Braszol szintén szoros kapcsolatban állott a Ford Rt. embereivel és a „jegyzőkönyv" másolatát az autófejedelem elé terjesztette."

3. *A „Fekete Százak" Detroitban*

Az Egyesült Államokban furcsa és sötét szövetség jött létre a feudális szellemű cári emigránsok és a világ legmodernebb termelési módszereit kifejlesztő, híres amerikai iparmágnás között...

A háború befejezése után Henry Fordból keserű és kiábrándult ember lett. A Ford által a háború idején Európába küldött „Békehajó"-nak kalandos terve teljes fiaskóval végződött és az automobilgyáros ennek következtében mindenütt nevetség tárgyává lett. Ezenkívül mélyen bántotta, hogy az üzlete tervezett kiszélesítése érdekében a Wall Streettől kért kölcsön nagy nehézségekbe ütközött. Miután épp annyira műveletlen volt, mint amennyire tehetséges technikus, Ford szívesen hallgatott az emigráns oroszokra, amikor azok azt sugalmazták neki, hogy nehézségeiért csak a zsidókat okolhatja. Állításuk igazolására megmutatták neki a „Cion bölcseinek jegyzőkönyveit". Miután gondosan áttanulmányozta, Ford arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy minden bajának magyarázatát megtalálja benne. Elhatározta, hogy az antiszemita hamisításoknak széleskörű publicitást ad és leközöltette azokat „Dearborn Independent" című újságjában.

Ennek egyik eredménye az volt, hogy az antiszemita orosz arisztokraták, fehérgárdista terroristák, a „Fekete Század" pogromhősei és a cári titkosrendőrség volt ügynökei, akik a forradalom után az Egyesült Államokba emigráltak, mind megjelentek a detroiti Ford Motorműveknél. Meggyőzték Henry Fordot arról, hogy a nemzetközi „zsidó összeesküvés" már magát az Egyesült Államok kormányát is fenyegeti és hogy a liberális amerikai csoportok és egyének tulajdonképpen a „zsidó fronthoz" tartoznak. Ezeknek az emigránsoknak szakértői felügyelete mellett és a Ford társadalmi állásával és vagyonával járó tekintély és pénz birtokában egy hatalmas, szövevényes és titkos szervezetet alakítottak, abból a célból, hogy liberális amerikaiakra kémkedjenek, reakciós és szovjetellenes terveket istápoljanak, antiszemita pletykákat gyűjtsenek és zsidófaló propagandát terjesszenek az Egyesült Államokban.

A szervezet főhadiszállása a Ford Motorművek volt. Tagjainak külön titkos számokat adtak. Ford magántitkára, *E. G. Liebold*, volt a „121 X"; *W. J. Cameron*, a „Dearborn Independent" szerkesztője volt a „122 X". Nathalie de Bogory, aki, mint Borisz Braszol munkatársa, angolra fordította a „Jegyzőkönyvet", volt a „29 H" jelzésű titkos megbízott.

Ford szervezete az amerikai élet minden zugába behatolt, ügynökei tevékenyen dolgoztak a vezető napilapoknál, a híres egyetemeken, a jólismert egyesületekben, sőt még az Egyesült Államok kormányában is. *Dr. Harris Houghton*, az Egyesült

Államok katonai titkosszolgálatának volt tagja állt Ford úgynevezett detektívszolgálatának az élén. Ez a szolgálat az összeesküvő szervezet egy különleges osztálya volt. Dr. Houghton a „103 A" titkos jelzőszám alatt dolgozott. A detektívszolgálat fő feladata az volt, hogy szovjetellenes és antiszemita propaganda céljára híres amerikai liberálisokról bizalmas adatokat szerezzen. A detektívszolgálat által lenyomozott és feketelistára helyezett emberek között volt Woodrow Wilson, Raymond Robins ezredes, John Haynes Holmes pap, Helen Keller, valamint Hughes és Brandeis bírák. A detektívszolgálat titkos jelentései szerint ezeket az egyéneket a „zsidó összeesküvésben" arra használták, hogy megnyugtassák az amerikai kormányt.

A detektívszolgálat nyomozási adatait Ford „Dearborn Independent"-jében a „Cion jegyzőkönyvei"-nek folytatólagos közlésével egyidejűleg hozták nyilvánosságra. Ime egy tipikus közlemény Woodrow Wilsonról:

„Wilson elnöksége idején nagyon közeli kapcsolatban állott a zsidókkal. Hivatali szervezete, mint mindenki tudja, túlnyomó többségében zsidókból állt. Mint presbiteriánus elöljáró, Wilson nyilvános megnyilatkozásai alkalmával olykor beletévedt a keresztény észjárásba, de zsidó cenzorjai mindig szigorúan ellenőrizték."

William Howard Taft-ról is megjelent a „Dearborn Independent"-ben egy történet. Ez a következőképpen végződött:

„Ez hát William Howard Taftnak a története, aki a zsidókkal szembeszegült, de akit a zsidók végülis megtörtek. A tények szempontjából talán érdemes megjegyezni, hogy idők folyamán egyikévé lett ama „keresztény bástyafokok" nak, amelyeket a zsidók saját védelmükre használnak."

Ford szervezetének ügynökeit elküldték tengerentúlra és azok ezer és ezer kilométert utaztak csak azért, hogy új rágalmakhoz és hamisításokhoz anyagot gyűjtsenek a zsidók ellen. Az egyik ilyen ügynök, egy *Rodionov* nevű orosz, Japánba hajózott, hogy az ottani emigráns kolóniától különleges antiszemita propagandaanyagot szedjen össze. Az Egyesült Államokból való elutazása előtt Rodionov táviratot intézett *Charles W. Smith*-hez, a Ford-szervezet vezetőségi tagjához:

„Feltételeim a következők: Hat hónapon keresztül kizárólagosan Önnek fogom szállítani a megállapodás szerinti anyagot. Ön havonta előre fizet 1000 USA dollárt. A pénzt egy megjelölt yokohamai bankban utalják ki. És fizet a már eddig leszállított anyagért.

Rodionov."

Norman Hapgood, híres amerikai újságíró, aki később dániai követ lett, így írta le a Ford Motorműveknél kifejlődött helyzetet:

„Ford detektívjeinek munkája nyomán olyan légkör támadt, hogy már arról beszéltek, hogy ebben az országban is lesznek tényleges pogromok. Valóban, Ford környezetében ugyanolyan tünetek mutatkoztak, mint Oroszországban a „Fekete Századok" idején. Politikai szempontból ez azt mutatta, hogy a történelem megismétli önmagát. Miután Braszol volt a vezetője azoknak a hazájukat otthagyott oroszoknak, akik a Romanovokat vissza akarták ültetni a trónra, Ford üldözőhadjárata az események logikája folytán csatlakozott ahhoz az évszázados keresztes hadjárathoz, amelyet Európa zsarnokai újra meg újra fölélesztettek, hogy saját céljaik érdekében lángra lobbantsák a sötét tömegek tudatlan, vallásos szenvedélyeit."

Mint Henri Deterding Angliában és Fritz Thyssen Németországban, Henry Ford, az amerikai automobilkirály is azonosította magát a nemzetközi antibolsevizmussal és a fasizmus rohamosan fejlődő tüneteivel. A „New York Times" 1923 február 8-i számának jelentése szerint a bajor nemzetgyűlés alelnöke, *Auer* nyilvánosan a következőket jelentette ki:

„A bajor nemzetgyűlésnek már régen tudomása van arról, hogy a Hitler-mozgalmat részben egy amerikai antiszemita vezér pénzeli és ez nem más, mint Henry Ford. Ford érdeklődése a bajor zsidóellenes mozgalom iránt egy évvel ezelőtt kezdődött, amikor Ford egyik ügynöke kapcsolatba került *Dietrich Eichart*-tal, a hirhedt pángermánnal... Az ügynök visszatért Amerikába és azután rögtön ömleni kezdett Ford pénze Münchenbe.

Hitler úr nyíltan kérkedik azzal, hogy Ford támogatja és Fordot nem mint nagy egyéniséget, hanem mint nagy antiszemitát dícséri."

A müncheni Cornelius Gasse-ban lévő kicsiny, szürke hivatalban, amely Adolf Hitler főhadiszállása volt, egyetlen bekeretezett fénykép függött a falon. A fénykép Henry Fordot ábrázolta.

4. *Sidney Reilly utolsó jelenése*

Röviddel az Egyesült Államokba való megérkezése után Sidney Reilly szoros együttműködést létesített Ford ügynökeinek antiszemita és szovjetellenes apparátusával. Az ügynökök segítségével „jegyzéket állított össze azokról, akik Amerikában titokban a bolsevik ügy érdekében dolgoznak".[5]

Reilly erőfeszítései folytán kapcsolat létesült az Egyesült Államokban lévő antiszemita és antidemokratikus mozgalmak és a nemzetközi Antibolsevista Liga európai és ázsiai fiókjai között. Így már 1925 tavaszán megteremtették egy nemzetközi fasiszta propaganda- és kémközpont kereteit, amely az „antibolsevizmus" álarca alatt működött.

Közben Reilly szoros kapcsolatokat tartott fenn Európában lévő ügynökeivel. Naponta rendszeresen kapott leveleket Revalból, Helsinkiből, Rómából, Berlinből és más szovjetellenes cselszövőközpontokból. A Reillynek a Broadway-n lévő hivatalába címzett legtöbb levél rejtjeles volt vagy ártatlannak látszó üzleti levelek hátán láthatatlan tintával íródott.

A levelek részletes jelentéseket tartalmaztak az európai szovjetellenes mozgalom minden új alakulásáról. A Szavinkov-féle csapás egyidőre a mozgalom széles rétegeire csüggesztően hatott. A „Zöld Gárda" hivatásos terroristáknak és banditáknak egymástól elszakadt kis csapataira züllött széjjel. A féltékenység és a kölcsönös gyanakvás egyaránt kivette részét a többi szovjetellenes csoport szétbomlasztásában. Úgy látszott, hogy a nagy Ellenforradalmat egyelőre el kell halasztani.

„Sidney helyesen látta" — jegyzi fel a felesége — „hogy az ellenforradalomnak Oroszországon belül kell megindulnia és hogy minden általa végzett külső munka csak a külföld Szovjetunió iránti passzív ellenségeskedését tudja életrehívni. Moszkvai szervezetek részéről többízben is megkeresték, akárcsak annakidején Drebkov Londonban, de ő körültekintéssel járt el..."

1925 kora tavaszán Reilly egy Revalban (Észtország) feladott levelet kapott. A levél tartalma nagyon felizgatta. A rejtjeles írás egy régi barátjától, E. tengerészkapitánytól jött, aki a világháborúban együtt szolgált vele az angol Intelligence Service-ben és most az egyik balti állam angol konzulátusán teljesített szolgálatot. Az 1925 január 24-i keltezésű levél így kezdődött:

„Kedves Sidney,
Lehet, hogy felkeres majd a megbízásomból egy Krasnostanov nevű házaspár. Azt fogják mondani, hogy értesítést hoznak Kaliforniából és átnyujtanak egy Omar Khayam verset tartalmazó írást. A versre emlékezni fogsz. Ha ügyük mélyebben érdekel, arra kell kérned őket, hogy maradjanak. Ha az ügy nem érdekel, csak annyit kell mondanod nekik: „köszönöm szépen, jónapot."

A Reilly és E. kapitány által használt titkos nyelv szerint „Krasnostanov" egy *Schultz* nevű antiszovjet ügynököt és a feleségét, „Kalifornia" a Szovjetuniót és „Omar Khayam verse" a rejtjeles írásban rendkívüli üzenetet jelentett. E. tengerészkapitány levele így folytatódott:

„Nos, ami az üzletet illeti: egy nagy konszernt képviselnek, melynek, minden valószínűség szerint, a jövőben nagy befolyása lesz az európai és amerikai piacokon. Nem állítják, hogy üzletük az elkövetkező két évben teljesen kifejlődik, *de adódhatnak olyan körülmények*, amelyek már a közeljövőben megadhatják neki a *kívánt lendületet*. Nagyon nagy üzletről van szó, olyanról, amiről nem beszél az ember..."

E. tengerészkapitány ezután közölte, hogy „egy német csoport" nagy érdeklődést tanusít „az üzletben" való részvétel iránt és hogy „egy francia meg egy angol csoport" kezdenek erősen belekapcsolódni.

Miután ismételten hivatkozott a „konszernre", amely, mint ahogy jelezte, Oroszországban működik, E. tengerészkapitány a következőket írta:

„A jelen pillanatban nem hajlandók senkinek felfedni annak az embernek a nevét, aki a vállalkozás mögött áll. Annyit elárulhatok neked, hogy néhányan a vezető sze-

mélyek közül *az ellenzéki csoport tagjai*. Így tökéletesen meg fogod érteni, hogy miért van szükség titoktartásra... Ezt a tervet azért terjesztem eléd, mert véleményem szerint esetleg pótolhatja azt a másik nagy tervedet, melyen annakidején dolgoztál s amely olyan katasztrófálisan megbukott."

Sidney Reilly és felesége 1925 augusztus 6-án elhagyták New Yorkot. A következő hónapban érkeztek Párizsba és Reilly azonnal hozzálátott, hogy felvegye az érintkezést az E. tengerészkapitány által említett Schultzékkal. Ezek felvázolták előtte az oroszországi helyzetet. Elmondták, hogy Lenin halála óta a sztálini-rendszer megdöntésére törő földalatti szervezetté épí- Leon Trockij-féle ellenzéki mozgalmat széles kiterjedésű, a tették ki.

Reillyt hamarosan meggyőzték arról, hogy milyen nagy jelentősége van a fejlődés eme új alakulásának. Alig várta, hogy személyes érintkezésbe lépjen az oroszországi Sztálin-ellenes lázadó csoport vezetőivel. Végül elrendezték, hogy Reilly a szovjet határon találkozni fog a mozgalom egyik fontos képviselőjével. Reilly Helsinkibe utazott, hogy ott beszéljen egyik közeli barátjával a finn hadsereg vezérkari főnökével, az általa irányított Antibolsevista Liga tagjával. A vezérkari főnöknek kellett a szükséges intézkedéseket megtennie, hogy Reilly átjusson a szovjet határon.

Röviddel ezután Reilly ezt írta Párizsban maradt feleségének: „Valóban valami teljesen új, hatalmas és érdemes dolog megy végbe Oroszországban."

Egy héttel később, 1925 szeptember 25-én, Reilly a finnországi Viborgból futtában írt üzenetet küldött a feleségének:

„Elengedhetetlenül szükséges, hogy három napra Pétervárra és Mószkvába menjek. Ma este utazom és kedd reggel újra itt leszek. Tudatni kívánom veled, hogy ha nem látnám abszolút szükségesnek és nem lennék arról meggyőződve, hogy voltaképpen semmi kockázattal nem jár, nem vállalkoztam volna erre az utazásra. Csupán azért írom ezt a levelet, mert arra a legvalószínűtlenebb eshetőségre is felkészülök, hogy valami baj ér engem. Ha ez mégis bekövetkezne, semmiféle intézkedést ne tégy; aligha segítene és csak azt eredményezné, hogy fellármáznád a bolsikat

és felfednék a személyazonosságomat. Ha véletlenül letartóztatnának Oroszországban, ez csak valamilyen kis, jelentéktelen vádon alapulhatna s új barátaim elég befolyásosak ahhoz, hogy kiszabadulásomat kieszközöljék."

Ez volt Sidney Reilly kapitánynak, az angol Intelligence Service tagjának utolsó levele...

Miután több hét elmult anélkül, hogy Reilly felesége valamilyen hírt kapott volna férjétől, az asszony érintkezésbe lépett Marie Schultz-cal, Reilly párizsi cinkostársnőjével. A találkozás története Reilly feleségének emlékiratai alapján a következő:

— Amidőn a férje ideérkezett, — mondotta Marie Shultz Reilly feleségének — pontosan elmagyaráztam neki, hogy miképpen áll szervezetünk ügye. Velünk tart néhány moszkvai vezetőállású bolsevik, akik nagyon szeretnének véget vetni a mai rendszernek, feltéve, hogy biztonságukat garantáljuk.

— Reilly kapitány — folytatta elbeszélését Shultzné — először nagyon kétkedve fogadta közléseinket. Azt mondotta, hogy egy Szovjetoroszország elleni új próbálkozáshoz csak abban az esetben lehet külföldi segítséget kapni, ha az országon belüli összeesküvő csoport megfelelő erőt képvisel.

— Én biztosítottam őt afelől, hogy oroszországi szervezetünk hatalmas, befolyásos és erős alapokon áll.

Ezután Shultzné elmesélte, miként intézkedtek azirán t, hogy Reilly és az összeesküvő szervezet képviselői Viborgban, Finnországban találkozzanak.

— Nagyon mély benyomást tettek Reilly kapitányra — mondotta Marie Shultz — különösen a vezetőjük, egy nagyon magasrangú bolseviki hivatalos személy, aki állásának leple mögött a jelenlegi rendszer egyik legbuzgóbb ellensége.

A következő napon, külön erre a célra kijelölt finn őrjárat kíséretében, Reilly és az orosz összeesküvők elindultak az orosz határ felé. — Jómagam — mesélte Shultzné — egészen a határig kísértem őket és ott búcsúztam el tőlük. A sötétség beálltáig egy folyómenti finn őrházban húzódtunk meg. Hosszú ideig várakoztunk, miközben a finnek feszülten figyelték, hogy nem jön-e vörös őrjárat, de minden csendes volt. Végre az egyik finn óvatosan leereszkedett a vízbe és félig úszva, félig gázolva átszelte a folyót. Az ön férje követte őt...

Ekkor látta Marie Shultz utoljára Reilly kapitányt.

Amikor Shultzné befejezte történetét, átnyujtott Reilly feleségének egy újságkivágást az „Izvesztija”-ból. Ez állt rajta:

„A szeptember 28-ról 29-re virradó éjszaka négy csempész próbált átjutni a finn határon. Kettőt közülük lelőttek, a harmadik — egy finn katona — fogságba került és a negyedik olyan súlyosan megsebesült, hogy belehalt a sérüléseibe.”

A tényállás, mint később kiderült, a következő volt: Reilly sikeresen átjutott a szovjet határon és megbeszélést folytatott az orosz Sztálin-ellenes ellenzék néhány tagjával. Visszatérésekor, amikor már a finn határhoz közeledett, ő és testőrei, váratlanul egy szovjet határőr-osztagba ütköztek. Reilly és a többiek menekülni próbáltak. A határőrök tüzet nyitottak. Egy golyó Reillyt homlokon találta és azonnal végzett vele.

Csak néhány nappal később tudták meg a szovjet hatóságok, hogy ki volt az a „csempész”, akit megöltek. Amikor megállapították személyazonosságát, hivatalosan bejelentették Sidney George Reilly kapitány, az angol Intelligence Service tagjának halálát.

A londoni „Times” kétsoros gyászjelentést hozott: *„Sidney George Reillyt szeptember 28-án az oroszországi Allekul falu mellett a GPU-katonák lelőtték.”*

JEGYZETEK

1. Sidney Reilly nem dicsekedhetett azzal, hogy a Szovjetoroszországon aratott győzelem teljesen az ő műve volt. Voltak az Egyesült Államokban nálánál nem kevésbbé mohó szovjetfalók, akik nem kevésbbé energikusan harcoltak, hogy megakadályozzák a kölcsönt. Ezek között szerepelt Herbert Hoover is, aki ezidőtájt kereskedelemügyi miniszter volt s akinek a bolsevikok iránti ellenszenvén senki sem tudott túltenni. „Az Oroszországgal való kereskedelem kérdése” — értesítette Hoover Maxim Litvinovot 1921 március 31-én — „sokkal inkább politikai kérdés, mint gazdasági mindaddig, míg Oroszország a bolsevikok ellenőrzése alatt áll.”

2. „Én voltam Oroszországban a második legnagyobb titkos nyomozó” — mondta Braszol egy újságírónak, aki Amerikába való érkezése után meglátogatta őt. „A kormány utasítására egész Európában tanulmányoztam a bűnügyi nyomozás kérdését: Svájc-

ban, Németországban, Franciaországban és Angliában és magam is szakértő lettem a bűnügyi nyomozásban."

Az amerikai újságíró megkérdezte Braszolt, vajjon hisz-e abban, hogy a zsidók elkövetnek rituális gyilkosságokat.

„Már miért ne hinnék?" — felelte Braszol.

Később az amerikai újságíró leírta saját érzéseit a beszélgetés alatt. „Megborzadtam", mondta, „amikor szemtől-szemben ültem az orosz „Fekete Századok" e tanítványával és ma, a huszadik században végighallgattam, hogy mint meséli el a cári hóhérok középkori kegyetlenségeit."

3. Az úgynevezett Sisson-okmányokat, melyek azt igyekeztek bizonyítani, hogy Lenin és más szovjetvezetők a német hadvezetőség zsoldjában állottak, a bolsevista forradalom után maga a State Department adta ki és terjesztette az Egyesült Államokban. Ezeket az okmányokat, melyeket eredetileg fehéroroszok ajánlottak megvételre, az angol titkosszolgálat, mint rossz hamisítványokat utasította vissza. Edgar Sisson, amerikai külügyminiszteri tisztviselő vásárolta meg és hozta el őket Washingtonba. Később azután az okmányok hamisságát kétséget kizáróan megállapították.

4. Braszolnak az Egyesült Államokban folytatott további és jelenlegi tevékenységére vonatkozólag lásd a XXIII. részt.

5. Ez a lista, amely minden olyan kiváló amerikainak nevét tartalmazta, aki valami kedvezőt mondott a Szovjetunióról, hasznos mintául szolgált az amerikai fasiszták és náciügynökök számára az eljövendő években. Elizabeth Dilling antiszemita írónő később, amikor *Vörös háló* című hirhedt munkáját összeállította, sokat merített ebből és más ehhez hasonló listákból. George Sylvester Viereck, Emerson ezredes, Oscar Pfaus és más, az ötödik hadoszlop szolgálatában álló egyesültállamokbeli náciügynökök ugyancsak felhasználták ezt a listát propaganda-tevékenységükben.

XI. RÉSZ.

NYITÁNY HARCI DOBOKKAL

A huszas évek közepetáján, a látszólagos nyugalom mögött vad vihar volt készülőben. A világ hatalmas gyarmati és félgyarmati területein az orosz forradalom példáján felbuzdulva a szabadság reményeit melengették, ébredezni kezdett a népek nemzeti öntudata s az a veszély fenyegetett, hogy a gyarmati imperializmus egyensúlyát vesztett szerkezetét alapjaiban megingatják...

1926 tavaszán kitört a vihar. Kínában fellobogott a forradalom lángja. A kommunisták és a Kuomintang egységfrontja megdöntötte a korrupt pekingi diktatúrát, a nyugati imperializmus bábkormányát. Megteremtették a szabad Kínát.

Ezt az eseményt mind Ázsában, mind a nyugati világban egy megborzadt és kétségbeesett szovjetellenes propaganda kíséretében adták hírül a világnak. A kínai forradalmat, amely száz és százmillió elnyomott felkelését jelentette az idegen és a belső elnyomók ellen, vad dühvel támadták, mondván, hogy a forradalmat a „moszkvai boszorkánykonyhán" főzték ki.

A japán császár azonnal kinyilvánította készségét arra, hogy Japán Ázsiában, mint a „bolsevizmus elleni védőbástya" szerepeljen. A nyugati hatalmaktól bátorítva Japán felkészült arra, hogy beavatkozzék Kínában és letörje a forradalmat. A japán miniszterelnök, *Tanaka* tábornok a császár elé terjesztette hírhedt titkos emlékiratát, melyben a japán imperializmus végső céljait körvonalazta:

„Hogy meghódíthassuk a világot, először Kínát kell meghódítanunk; ha ez megtörtént, akkor a Déli-tenger összes

ázsiai országai félni fognak tőlünk és kapitulálnak. Akkor azután a világ meg fogja érteni, hogy Kelet-Ázsia a miénk... Kína összes erőforrásaival a birtokunkban hozzálátunk majd India, a keletindiai szigetek, Közép-Ázsia, Kis-Ázsia, sőt Európa meghódításához. Azonban az első lépés a Mandzsuria és Mongólia feletti ellenőrzés megszerzése... Előbb vagy utóbb harcolnunk kell majd Szovjetoroszország ellen... Ha a jövőben ellenőrzést kívánunk gyakorolni Kína felett, előbb az Egyesült Államokat kell megtörnünk."[1]

1927 márciusában Csang Cso-lin kínai tábornok és hírhedt japánbérenc támadást intézett a pekingi szovjetkövetség ellen és bejelentette, hogy tanúbizonyságot szerzett egy Kína ellen irányuló bolsevik összeesküvésről. Ez volt a jeladás a kínai ellenforradalom megindítására. A japán és angol-francia pénzbeli támogatás, valamint fegyverszállítás és diplomáciai elismerés kecsegtető ígéretétől felbátorítva Csang Kaisek Kuomintang-hadserege hirtelen felbontotta az egységfrontot a kommunistákkal és megtámadta forradalmi szövetségeseit. Tömegmészárlás következett. Sanghaiban, Pekingben és másutt ezrével fogták össze a kínai munkásokat, diákokat és parasztokat, akik liberális vagy kommunista szimpátiával voltak gyanusíthatók. Meggyilkolták vagy koncentrációs táborban halálra kínozták őket. Polgárháború söpört végig Kínán.

De a kínai forradalom életrehívta Ázsia valamennyi hamu alatt parázsló szabadságmozgalmát. Hátsó-India, Indokína, Burma és India forrongó katlanná vált. A komolyan aggodalmaskodó imperialisták Japántól várták, hogy megvédje őket a „bolsevizmustól". Ugyanakkor Európában a vezérkarok ismét előkeresték íróasztalfiókjaikból a bolsevikellenes kereszteshadjáratra és a Moszkva ellen indítandó általános támadásra vonatkozó régi terveiket.

A locarnói nemzetközi diplomáciai konferencián, 1925—1926 folyamán, az angol-francia diplomaták lázasan tárgyaltak Németországgal egy Szovjetoroszország elleni közös akcióról.

Az angol toryk egyik képviselője, *W. C. A. Ormsby-Gore* egy 1924 október 23-án Manchesterben tartott beszédében a locarnói kérdést világos és félreérthetetlen módon fogalmazta meg:

„A keresztény civilizáció szolidaritására van szükség, hogy gátat vessünk annak az erőnek, amelynel sötétebb nemcsak a mi korunkban, de Európa egész története folyamán sem merült fel.
Ahogy én látom, a locarnói küzdelem a következő kérdést veti fel: vajjon Németország jövőjét a nagy nyugati hatalmak sorsához köti-e vagy pedig Oroszországgal dolgozik-e majd együtt a nyugati civilizáció elpusztításán?
Locarno jelentősége óriási. Németország, legalábbis ami a jelenlegi német kormány politikáját illeti, elszakad Oroszországtól és Nyugat sorsával vállal közösséget.

Franciaországban *Raymond Poincaré*, a francia miniszterelnök nyilvánosan síkraszállt azért, hogy az európai hatalmak, Németországot is beleértve, közös katonai támadást indítsanak Szovjetoroszország ellen.

Berlinben a német imperialista és antidemokratikus sajtó bejelentette, hogy elérkezett a bolsevizmussal való leszámolás ideje. Max Hoffmann tábornok, miután sorozatos tárgyalásokat folytatott a náci párthoz közelálló Reichswehr-tábornokokkal és iparbárókkal, Londonba sietett, hogy híres tervét az angol Külügyi Hivatalnak és egy kiválasztott csoport konzervatív parlamenti képviselőnek, valamint katonai szakértőnek előterjessze.

1926 január 5-én reggel a „London Morning Post" Sir Henri Deterding egy rendkívüli levelét tette közzé. Ebben a levélben Deterding kinyilvánította, hogy készen állnak a tervek egy Szovjetoroszország ellen indítandó új intervenciós háború megkezdésére. Deterding ezt írta:

„...néhány hónap és Oroszország visszatér a civilizációhoz, mégpedig jobb kormánnyal, mint amilyen a cár idejében volt... A bolsevizmusnak hamarabb vége lesz, mint ennek az évnek. És mihelyt ez bekövetkezik, Oroszország az egész világhoz fordulhat hitelért s kinyithatja határait mindazok számára, akik dolgozni kívánnak. Pénz és hitel és ami még ennél is jobb, a munkaerő csak úgy ömlik majd Oroszországba."

Egy jólismert francia jobboldali újságíró, *Jacques Bainville* a következő kommentárt fűzte ehhez Párizsban: „Ha a

Royal Dutch elnöke a szovjet rendszer végét meghatározott dátumra bejósolja, akkor erre oka van..."

1927 március 3 án *Viscount Grey* az angol Lordok Házában ezeket mondotta: „A szovjet kormány egyáltalában nem nemzeti kormány a szó szokásos értelmében. Nem orosz kormány abban az értelemben, ahogy a francia kormány francia vagy a német kormány német."

1927 május 27-én az angol rendőrség és a titkosszolgálat emberei megszállták az Arcos, a szovjet kereskedelmi szervezet irodáit. Letartóztatták a tisztviselőket, házkutatást tartottak, feltörték a páncélszekrényeket, szétháányták az iratokat és még a padlón, a mennyezeten és a falakon is lyukakat fúrtak, hogy „titkos irattár"-ra bukkanjanak. Semmiféle kifogásolható okmányt nem találtak, de a Morning Post, a Daily Mail és más szovjetellenes lapok vad rémmeséket közöltek arról, hogy az Arcoson történt rajtaütés alkalmával állítólag Anglia elleni szovjet összeesküvésre vonatkozó „bizonyítékokat" találtak.

Az angol tory-kormány megszakította a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat a Szovjetunióval.

Ugyanezen a nyáron ugyanilyen rajtaütésszerű támadásokat hajtottak végre a berlini és párizsi szovjet konzulátusokon és más hivatalos képviseleteken. Júniusban Varsóban meggyilkolták *V. I. Vojkovot*, Szovjetoroszország lengyelországi követét. Leningrádban a bolsevik párt egyik ülésén bomba robbant.[2]

Foch tábornagy 1927 augusztus 21-én a „London Sunday Referee"-nek adott interjújában világosan kifejezésre juttatta, hogy mindez az erőszak milyen irányba mutat.

— 1919 februárjában, a leninizmus korai napjaiban — jelentette ki Foch — a párizsi nagykövetek konferenciáján megmondottam: amennyiben az Oroszországot körülvevő államokat ellátják lőszerrel és a háború más kellékeivel, elvállalom, hogy a bolsevista veszélyt egyszer és mindenkorra megszüntetem. Akkor a háborús kimerültség indokával leszavaztak, de a következmények hamarosan megmutatták, hogy igazam volt.

Arnold Rechberghez, a németországi nácimozgalom egyik legbuzgóbb támogatójához Foch tábornagy levelet írt, amelyben többek között ezeket írta:

„Nem vagyok bolond azt hinni, hogy egy fél kontinensnél nagyobb területet és hatalmas ázsiai birodalmat néhány bűnöző zsarnok uralma alatt hagyhatunk. Azonban addig semmit nem lehet tenni, amíg Franciaország és Németország nem egységes. Kérem adja át üdvözletemet Hoffmann tábornoknak, az antibolsevista katonai szövetség nagy bajnokának."

Minden készen állott a háborúra.

JEGYZETEK

1. A Tanaka-emlékiratot, mely később mint a japán *Mein Kampf* lett ismertté, 1927-ben írták és 1929-ben került először nyilvánosságra, miután Csang Hszue-liang, Mandzsuria ifjú tábornagya megvásárolta egy japán ügynöktől. Ezt az okmányt a Békés Kapcsolatok Intézetének Kínai Tanácsa adta ki az Egyesült Államokban és tárta ezzel a világ elé.

2. Egyidejűleg Trockij ellenzéki mozgalma a Szovjetunióban arra készülődik, hogy megdöntse a szovjet kormányt. A trockisták 1927 november 7-én kísérelték meg az államcsínyt. Trockij követői közül sokat letartóztattak és Trockijt magát száműzték. Lásd 206—207. oldalt.

XII. RÉSZ.

MILLIOMOSOK ÉS SZABOTŐRÖK

1. *Egy párizsi megbeszélés*

1928 legvégének egyik délutánján, nagy titokban, néhány határtalanul gazdag orosz emigráns gyűlt egybe a párizsi nagyboulevard egyik vendéglőjének különszobájában. Minden óvintézkedést megtettek, hogy semmiféle kívülálló ne tudjon meg semmit az ügyről. A találkozást a Torgprom, a volt cári milliomosok nemzetközi kartelljének vezetői hívták össze. Az egybegyűltek neve legendás hírnévnek örvendett a régi Oroszországban. Jelen voltak G. N. Nobel, N. C. Deniszov, Vladimir Rjabusinszkij és más hasonló nevezetes személyiségek.

Az emigráns milliomosok azért jöttek össze, hogy titkos tárgyalást folytassanak két Szovjetoroszországból érkezett előkelő vendéggel.

A látogatók egyike *Leonid Ramzin* kiváló orosz tudós, a moszkvai Hőtani Intézet igazgatója és a Legfelsőbb Szovjet Gazdasági Tanács tagja volt. A másik látogató, *Viktor Laricsev*, a Szovjetunió Állami Tervelőkészítő Bizottsága tüzelőanyag osztályának volt az elnöke.

Ramzin professzor és Viktor Laricsev látszatra hivatalos szovjet ügyben jártak Párizsban. A francia fővárosban tett látogatásuknak igazi oka azonban az volt, hogy jelentést tegyenek a Torgprom vezetőinek az irányításuk alatt a Szovjetunióban működő titkos kém- és szabotázs-szervezet munkájáról.

A Ramzin és Laricsev által vezetett szervezet az Iparpárt nevet viselte. Az Iparpártnak, amely főképpen a régi Oroszor-

ország technikai intelligenciájának az elemeiből állt s akik a cár uralma idején egy vékony, előjogokat élvező réteghez tartoztak, körülbelül kétezer titkos tagja volt. A legtöbben közülük fontos technikai pozíciót töltöttek be a Szovjetben. Az Iparpártnak ezek az emberei a Torgprom pénzügyi támogatása és irányítása mellett romboló és kémkedő munkát folytattak a szovjet iparban.

A párizsi vendéglőben történt találkozáson először Ramzin professzor szólalt fel. Elmondotta hallgatóságának, hogy a Sztálin által éppen most elindított hatalmas és becsvágyó ötéves tervet, amely a föld egyhatodát kitevő Szovjetoroszországot óriási erőfeszítéssel iparosítani akarja, minden lehető módon akadályozzák. — Az Iparpárt emberei — mondotta Ramzin — a szovjet ipar minden ágában tevékenykednek és gondosan kitervelt és tudományos technikával kidolgozott szabotázst hajtanak végre.

— Egyik módszerünk — magyarázta a professzor hallgatóinak — a minimális standard módszere, azaz az ország gazdasági fejlődésének lehető legnagyobb késleltetése és az iparosítás folyamatának feltartóztatása. Másodszor, a nemzetgazdaság különböző ágai közötti aránytalanság, valamint az egyes iparágakon belül a különböző szektorok közötti aránytalanság megteremtésének módszereivel dolgozunk. És végül ott van a „befagyott tőke" módszere, azaz a teljesen szükségtelen konstrukciókba vagy az elhalasztható és pillanatnyilag nem fontos dolgokba való tőkeberuházás.

Ramzin professzor különleges megelégedését fejezte ki a „befagyott tőke" módszerével elért eredmények felett. — Ez azt jelentette, hogy az iparosítás tempóját lefokoztuk — mondotta. — Kétségtelen, hogy leszállította az ország gazdasági életének általános színvonalát és így a népesség nagy tömegeiben elégedetlenséget szült."

Másfelől Ramzin rámutatott a dolgok kevésbbé ígéretes alakulásaira. Az Iparpárt tagjainak egy csoportját, amely a Sachti-bányában dolgozott, az OGPU letartóztatta. Több mást, akik a közlekedési iparban dolgoztak, szintén letartóztattak. Ezenkívül, mióta Leon Trockijt számüzetésbe küldték és a trockista ellenzéki mozgalmat felszámolták, a korábbi belső politikai viszályok és ellentétek nagy része elhalványodott, ami által az Iparpárt működése sokkal nehezebbé vált.

— Több segítségre van Önöktől szükségünk, — vonta le

a végkövetkeztetést Ramzin professzor. — De mindennél jobban szükségünk van egy fegyveres beavatkozásra, ha egyáltalában akarjuk, hogy a bolsevik rendszer megbukjék.

N. C. Deniszov, a Torgprom elnöke emelkedett ezután szólásra. Amikor beszélni kezdett, a kis csoport tiszteletetadó, feszült csendben hallgatott.

— Amint tudják — mondotta Deniszov — tárgyaltunk Poincaréval és Briand-nal is. Bizonyos idő óta Poincaré teljes rokonszenvet nyilvánít aziránt, hogy a Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetsége ellen fegyveres beavatkozást szervezzenek és az egyik vele tartott minapi megbeszélésünkön, amint az urak emlékezni fognak, kijelentette, hogy az ügyet, a terv kidolgozása céljából, már áttették a francia vezérkarhoz. Most nekem jutott az a szerencse, hogy további rendkívüli fontosságú bejelentést tegyek Önöknek.

Deniszov, miközben hallgatósága feszült várakozásban figyelt, drámai szünetet tartott.

— Közölhetem Önökkel, hogy a francia vezérkar, *Joinville* ezredes vezetésével, rendkívüli bizottságot alakított a Szovjetunió elleni támadás megszervezésére.[1]

A bejelentést nyomban vásári hangulat követte és mindenki izgatottan kommentálta a hírt. A füstös teremben valómennyien egyszerre beszéltek. Néhány percbe tellett, míg Deniszov folytatni tudta a Torgprom tevékenységéről szóló jelentését.

2. *A támadás terve*

A Szovjetunió elleni katonai támadás dátumát 1929 késő nyarára vagy legkésőbb 1930 nyarára tűzték ki.

A fő katonai erőt Lengyelországnak, Romániának és Finnországnak kell szállítania. A francia vezérkar vállalta, hogy katonai kiképzőket küld és esetleg rendelkezésre bocsátja a francia légierőt. Németországnak technikusokat és önkéntes ezredeket kell szolgáltatnia. A hajóhad angol. A támadási terv a Hoffmann-terv egyik alkalmazása.

Az első lépést Romániának kell megtennie egy Besszarábiában kiprovokált határincidens kapcsán. Ezután lépnek majd a színre Lengyelország és a Balti-államok. Wrangel fehér

hadserege, mely állítólag százezer főt számlál, Románián keresztül csatlakozik a déli intervenciós hadsereghez. Az angol flotta a Fekete-tengeren és a Finn-öbölben támogatja a hadműveleteket. Krasznov kozákjainak 1921 óta a Balkánon szállásolt hadseregét Novorosszijszk környékén, a Fekete-tenger partján szállítják partra. Ezek azután a Don irányában vonulnak előre, miközben lázadásokat szítanak a doni kozákok körében, hogy azután betörjenek Ukrajnába. Ennek a hadmozdulatnak az a célja, hogy elvágja az összeköttetést a Donyec-szénmedence és Moszkva között, ami által válságot idéz elő a szovjet érc- és tüzelőutánpótlásban. Moszkvát és Leningrádot egyidejűleg támadják, mialatt a déli hadsereg oldalszárnyával a Dnyepr jobbpartjára támaszkodva, Ukrajna nyugati részén át nyomul előre...

A terv szerint valamennyi támadást hadüzenet nélkül, kápráztató gyorsasággal kell végrehajtani. Úgy vélték, hogy ilyen nyomás alatt a Vörös Hadsereg hamarosan összeomlik és a szovjet rendszer bukása csak napok kérdése.

A Torgprom vezetői által egybehívott konferencián, a francia vezérkar nevében Joinville ezredes megkérdezte Ramzin professzort, hogy milyen lehetőségek vannak arra, hogy a külső támadás megindításakor a Szovjetunión belül, az ellenzéki elemek tevékeny katonai segítséget nyujtsanak. Ramzin azt felelte, hogy az ellenzéki elemek, noha Leon Trockij száműzetése óta szétszóródtak és a föld alá kényszerültek, még mindig elég nagy számban vannak ahhoz, hogy szerepet játszanak.

Joinville ezredes azt ajánlotta, hogy az Iparpárt és szövetségesei alkossanak egy speciális „katonai csoportot". Megadta Ramzinnak több Moszkvában tartózkodó francia titkos ügynök nevét, akik esetleg segítségükre lehetnek egy ilyenfajta szervezet megteremtésében.

Ramzin professzor — látszatra még mindig hivatalos szovjet ügyben — Párizsból Londonba utazott, hogy Sir Henri Deterding „Royal Dutch Shell"-vállalatának és az óriási angol hadianyagtrösztnek, az egykor nagy oroszországi érdekeltségekkel rendelkező és a kéteshírű *Sir Basil Zaharoff* vezetése alatt álló „Metro Vickers"-nek képviselőivel találkozzék. Az orosz professzort úgy informálták, hogy noha ebben a Szovjetoroszország elleni intervenciós tervben Franciaországnak jut a vezetőszerep, Anglia is kész megtenni a magáét. Az angol érdekeltségek pénzügyi támogatást nyujtanak; továbbra is

diplomáciai nyomást gyakorolnak a Szovjet elszigetelése érdekében és a támadás idejére kölcsönadják az angol flottát...

Moszkvába visszatérve, Ramzin professzor jelentést tett összeesküvő társainak külföldi útja eredményéről. Megegyeztek abban, hogy az Iparpárt két feladat elvégzésére összpontosítja erejét. Mindenekelőtt igyekszik a lehető legválságosabb helyzetet előidézni az iparban és a mezőgazdaságban, hogy ezáltal tömegelégedetlenséget hozzon létre és politikailag gyengítse a szovjet rendszert; másodsorban kiépít egy olyan szervezetet, amely a szovjet vonalak mögött végrehajtott szabotázs- és terroreselekedetekkel közvetlen segítséget nyujt majd a támadó hadseregeknek.

A Moszkvában tartózkodó francia ügynökökön keresztül csakúgy ömlött a Torgprom által az ipar különböző ágaiban elvégzendő szabotázseselekedetek támogatására küldött pénz. A fémiparnak ötszázezer, az olaj- és kátrányiparnak háromszázezer, a textiliparnak kétszázezer, az elektromosiparnak százezer rúbel jutott. A francia, angol és német ügynökök kérésére az Iparpárt tagjai és szövetségeseik speciális kémjelentéseket készítettek a szovjet repülőgépgyártásról, a repülőterek építéséről, a hadianyag- és vegyészetiipar fejlődéséről és a vasúti hálózat állapotáról.

Az invázió napjának közeledése nagy várakozásokat ébresztett az emigráns cári milliomosok körében. Az egyik Torgprom vezető, Vladimir Rjabusinszkij, a Párizsban megjelenő *Vozrozsdénije* nevű emigráns újságban 1930 július 7-én „A szükséges háború" címen meglepő cikket írt.

„A Harmadik Internacionálé elleni és az Oroszország felszabadítását célzó eljövendő küzdelmet a történelem minden bizonnyal a legigazságosabb és a leghasznosabb háborúk közé fogja sorolni" — írta Rjabusinszkij. — „A korábbi interveneiós kísérletek azért vallottak kudarcot vagy azért maradtak abba, mert túlságosan költségesnek bizonyultak. 1920-tól egészen 1925-ig a szakértők úgy tervezték, hogy ezt az oroszországi hadműveletet egy millió katona felhasználásával hat hónap alatt lebonyolítják. A kalkulációk szerint a kiadások százmillió angol fontot tettek volna ki."

Ám most, írta a cári emigráns milliomos, a szovjet rendszer szétzúzásához szükséges beruházások, tekintettel Szovjetoroszország belső politikai és gazdasági nehézségeire, sokkal kevesebbet emésztenek fel.

„Valószínűleg ötszázezer katona és három-négy hónap elég volna ahhoz, hogy ezt a munkát nagyjából elvégezzük. Persze a kommunista bandák végleges felmorzsolása valamivel több időt venne igénybe, de ez már inkább rendőri tisztogatómunka volna, aminek édes-kevés köze van a katonai hadműveletekhez."

Rjabusinszkij ezután hozzálátott annak a felvázolásához, hogy milyen „üzleti" haszonnal jár majd Oroszország elözönlése. Egy gyarapodó orosz gazdaság, amelyet hozzá hasonló emberek irányítanak, bizonygatta, „különböző árufajták iránt mutatkozó kereslet formájában évenként rendszeresen annyi pénzt ömlesztene az európai gazdasági életbe, hogy Ausztria, Németország és Nagybritannia ötmilliós munkanélküli hadseregét könnyen fel lehetne számolni."

A szovjetellenes kereszteshadjárat természetesen „az emberiség nagy, szent vállalkozása és erkölcsi kötelessége" volt, de minderről megfeledkezve és csupán „a tiszta, minden sallangtól mentes, lélektelen üzleti szempontot" vizsgálva, Rjabusinszkij rámutatott a lényegre:

„...határozott biztonsággal állíthatjuk, hogy nincs a világnak mégegy olyan vállalkozása, amely üzleti szempontból igazoltabb vagy hasznothajtóbb lenne, mint Oroszország felszabadításának végrehajtása.
Ha az emberiség egybilliót költ erre, akkor nem kevesebb, mint ötbilliót kap érte cserébe, azaz ötszáz százalékot évente, azzal a kilátással, hogy a profitráta minden évben további száz vagy kétszáz százalékkal emelkedik.
Hol találhatnánk ennél jobb üzletet?"

3. Egy pillantás a kulisszák mögé

A huszas évek végefelé Németországban véletlenül felfedett eset kapcsán villanásnyi fény esett az európai nagykapitalizmus és diplomácia alvilágában ezekben az években szőtt fantasztikus demokrácia- és szovjetellenes összeesküvések szövevényére.

A német rendőrség detektívjei egy Frankfurt városában végzett szokásos razzia során véletlenül nagytömegű hamisított

orosz bankjegyre bukkantak. Ezek a hamis cservonyecek hatalmas kötegekben feküdtek és arra vártak, hogy hajón Szovjetoroszországba szállítsák őket.

Az ezt követő „Cservonyec-per" néven ismeretes bírói eljárás nemzetközi szenzációvá dagadt. A tárgyalások során Európa több előkelő személyiségének neve került felszínre. Ezek között volt Sir Henri Deterding és titokzatos ügynöke, *Georg Bell;* a cári olajmágnás Nobel; a bajor nácibarát iparmágnás *Willi Schmidt* és a hírneves Max Hoffmann tábornok, aki röviddel a tárgyalás vége előtt halt meg.

A szovjet bankók hamisításával vádoltak. Bell, Schmidt és két georgiai összeesküvő: *Karumidze* és *Szadatjerasvili* voltak. A két utóbbi azelőtt szoros kapcsolatban állt Noi Jordaniával. A tárgyalás során fokozatosan kiderült, hogy a vádlottak a Szovjet-Kaukázust szándékozták a hamis bankókkal elárasztani. Ezzel politikai feszültséget és zűrzavart akartak előidézni a Szovjetunióban.

— Az olyan gazdasági tényezők — jegyezte meg a tárgyalást vezető bíró — mint az olajforrások és az ásványi nyersanyagok úgylátszik, döntő szerepet játszottak a tervben.

Csakhamar világossá vált, hogy a hamisítási terv csupán egy kis része egy óriási méretű összeesküvésnek. A nácibarát iparmágnás, Willi Schmidt, azt vallotta, hogy noha ő elsősorban „a német kommunizmus megsemmisítésén" fáradozik, hite szerint először az oroszországi szovjet rendszert kell megdönteni. Bevallotta, hogy amikor Hoffmann tábornok 1926-ban Londonba ment, hogy bemutassa az angol Külügyi Hivatalnak az Oroszország elleni francia-német-angol szövetség felvonulási tervének egy másolatát, ő fedezte a tábornok költségeit. Schmidt elmondotta a bíróságnak, hogy mind jelleme, mind a nagy angol olajérdekeltségekkel fennálló állítólagos kapcsolatai miatt, a legnagyobb bizalommal viseltetik Hoffmann tábornok iránt.

Karumidze, a georgiai összeesküvő felfedte, hogy a „nagy olajérdekeltségek" Sir Henri Deterding vállalkozásaival azonosak és az utóbbi az összeesküvők fő pénzügyi támogatója. A további vallomások kimutatták, hogy hatalmas németországi, franciaországi és angliai pénzügyi és politikai csoportok alaposan kidolgozott tervet készítettek arra, hogy a Kaukázust a Szovjetuniótól elválasszák. Ez lett volna az első mozdulat az Oroszország ellen indítandó általános háború

előidézésére. A „felszabadult területek gazdasági kihasználására" szindikátusokat alakítottak. Németországnak kellett volna szállítani a csapatokat, technikusokat és a fegyvereket. Az angol-francia csoport pénzügyi és diplomáciai nyomást gyakorolt volna Romániára és Lengyelországra, hogy azok részvételét a keresztes hadjáratban biztosítsák.

Egy okmányt, „amelynek nyilvános közzététele a német állam biztonságát veszélyeztette volna", zárt ajtók mögött olvastak fel. Az értesülések szerint ez az okmány a német hadparancsnokságot is belekeverte az ügybe.

A pör kezdett veszélyessé válni. „Noha a német külügyminisztérium és az angol követség kijelentették, hogy semmit sem fognak eltitkolni a közönség elől" — jelentette 1927 november 23-i számában a *New York Times*, nyílt titok, hogy a rendőrség parancsot kapott az egész ügy eltussolására."

A cservonyec-pör váratlan és furcsa befejezést nyert. A német bíróság érvelése szerint, miután a bankjegyek sohasem kerültek forgalomba s a rendőrség forgalombahozataluk előtt lefoglalta a készletet, a törvénykönyv szigorú értelmezése szerint hamisítás nem történt. Noha „a szovjet pénz hamisítása kétségtelenül bebizonyosodott" — jelentette ki a bíróság — „mindamellett megállapítható, hogy a hamisítók és szövetségesei önzetlen politikai okból cselekedtek és így méltányos a felmentő ítélet". A vádlott összeesküvők mint szabad emberek hagyták el a tárgyalótermet.

Sir Henri Deterding közzétett nyilatkozata után a szenzációs esetre vonatkozó hivatkozások eltűntek az újságokból.

„Igaz, hogy ismertem Hoffmann tábornokot. Csodáltam őt mint katonát és mint parancsnokot. Sajnos, most nincs az élők sorában és így nem védheti meg magát... de én meg fogom védeni őt... Hoffmann tábornok a bolsevizmus engesztelhetetlen ellensége volt. Éveken keresztül dolgozott azon a terven, hogy egyesítse a nagyhatalmakat az orosz veszély elleni küzdelemre... Vágyott Moszkva ellen harcolni, ez minden, a háború utáni politikával foglalkozó diák előtt ismeretes. Nagy kár, hogy már nem él, mert alapos választ adott volna rágalmazóinak..."

A Szovjetunió ellen tervezett támadást 1929-ről 1930 nyarára halasztották. Emigráns orosz körökben a halasztást azzal indokolták, hogy „a franciák nem készültek el". De mindenki tudta, hogy „a felszabadított területek befolyási övezetei"-vel kapcsolatosan egyenetlenségek törtek ki a különböző csoportok között. Az angol és francia csoportok a Kaukázus és a Donyecmedence ellenőrzése felett kaptak hajba s mindketten szembehelyezkedtek Németország Ukrajnára emelt igényével. Mindazonáltal Sir Henri Deterding, a mozgalom igazi vezetője továbbra is derűlátóan bízott abban, hogy ezeket a véleménykülönbségeket el lehet oszlatni és bizalmasan 1930 nyarára jósolta be a háború megindítását.

1930 június 15-én Deterding egy orosz emigránsnak a tőle kapott pénzt megköszönő levelére válaszolva így írt:

„Ha igazán hálás akar lenni, a következőket kérném Öntől: törekedjék arra, hogy a néhány hónapon belül támadó Oroszországban hazája egyik legjobb fia legyen."

A következő hónapban Sir Henri Deterding volt a szónoka az orosz emigráns tisztek és arisztokraták fiai részére alapított katonai akadémia, a párizsi orosz *Écolé Normale* tízéves fennállása alkalmából rendezett ünnepélynek. A gyűlésen megjelentek az emigráns cári hercegek és hercegnők, püspökök, tábornokok, tengernagyok és az alacsonyabbrangú tisztek. Mellettük feszítettek díszegyenruhájukban a francia hadsereg magasrangú képviselői.

Deterding azzal kezdte beszédét, hogy az egybegyülteknek nem kell megköszönniök neki azt a segítséget, melyet munkájukhoz nyujt, merthiszen ő csupán a nyugati civilizációval szembeni kötelességének tesz eleget. A hallgatóság soraiban helyetfoglaló, egyenruhás orosz fiatalemberekhez fordulva ezeket mondotta:

— Bíznotok kell saját magatokban. Véssétek a szívetekbe, hogy minden munkát és cselekedetet orosz szülőföldeteken kell majd véghezvinnetek. A most nemzeti szerencsétlenségben élő Oroszország korai felszabadításának reménye növekvőben van és napról napra erősebbé válik. Közeleg nagy hazátok felszabadításának órája.

Sir Henri következő kijelentését az egész hallgatóság megtapsolta, a francia tisztek nem kevésbbé lelkesen mint az emigráns oroszok:

— Oroszország felszabadítása hamarabb bekövetkezik majd, mint hiszik. Lehetséges, hogy csak néhány hónap kérdése!

E háborús előkészületek közepette egy váratlan és végzetes akadály merült fel: a világválság.

1930 december 18-án Benito Mussolini így összegezte ennek a példátlan események Európára való hatását:

— Az olaszországi helyzet 1929 végéig, egészen addig amíg az amerikai gazdasági válság mint egy bomba, hirtelen fel nem robbant, kielégítő volt. Nekünk, szegény európai vidékieknek ez nagy meglepetés volt. Megdöbbenve álltunk, akár a világ, amikor Napoleon halálát bejelentették... A szép táj hirtelen alámerült. És számunkra rossz napok következtek. A készletek harminc,negyven és ötven százalékot vesztettek értékükből. A válság elmélyült... Ettől a naptól kezdve újra kikerültünk a nyilt tengerre és ettől a naptól kezdve a hajózás rendkívül nehézzé vált számunkra.

Munkanélküliség, éhség, óriási arányú erkölcsi züllés és nyomor voltak elkerülhetetlen kíséröi a gazdasági összeomlásnak, amely a Wall Streeten vette kezdetét és mint egy hurrikán, végigsöpört Európán és Ázsián, magával ragadva mindazokat a nemzeteket, amelyeknek a bolsevizmus elleni „Szent Szövetséget" kellett volna alkotniok.

Nagybankok és ipari konszernek mentek tönkre szinte naponta, kis részvényesek jutottak koldusbotra, a munkások kikerültek az utcára. Miközben milliók haltak éhen, a gabona elrothadt a zsúfolt magtárakban, a felesleges vetőmagot újra beszántották a földbe, kávéval fűtötték a kemencéket, a halakat visszadobták a tengerbe. A világ nem tudta megfizetni a fölöslegesen termelt árukat. A javak elosztásának egész rendszere csődöt mondott.

1931 elején *Montagu Norman*, az Angol Bank kormányzója, ezt írta *Moret*-nak a Banque de France kormányzójának: „Ha

nem teszünk hathatós intézkedéseket a kapitalista rendszer megmentésére, egy éven belül vége, szerte a civilizált világban."

Egy világ hevert romokban és a szörnyű romok között a hajótörött emberi lények egész nemzeteket kitevő serege, mint elveszett lelkek raja vándorolt...

A Távolkeleten Japán úgy látta, elérkezett az ideje. A Tanaka-emlékirat első szakasza a megvalósulás útjára lépett.

1931 szeptember 18-ának éjszakáján japán katonai erők elözönlötték Mandzsuriát. A kínai Kuomintang-haderőt, amely még mindig polgárháborút vívott a kínai kommunisták ellen, meglepetésszerűen érte a támadás és csak kis ellenállást tanúsított. Japán végigsöpört Mandzsurián, hogy „megmentse Kínát a bolsevizmustól".

A második világháború megkezdődött — és nem egészen úgy, ahogy tervezték.

JEGYZET

1. Ugyanez a Joinville ezredes (nem tévesztendő össze a második világháború francia ellenállási mozgalmának hősével, Joinville tábornokkal. — *A ford.)* vezette 1918-ban a francia intervenciós hadsereget Szibériában. A párizsi Torgprom-gyűlés idején a francia vezérkar a következőkből állott: Foch tábornagy, aki 1919 óta mindig fegyveres beavatkozást követelt Oroszország ellen; Pétain tábornagy, akinek szovjetellenes érzelmeivel csak a demokráciától való félelme és a demokrácia iránti gyűlölete vetekedett; Weygand tábornok, aki 1920-ban a lengyel hadsereget vezette a Vörös Hadsereg ellen és aki azóta is fáradhatatlan résztvevője maradt minden szovjet- és demokráciaellenes összeesküvésnek. Foch 1929-ben halt meg. Szárnysegéde, *René Hopital* később a hírhedt Német-Francia Bizottság elnöke lett, amelyet 1935 végén *Otto Abetz* náciügynök alapított, hogy Franciaországban szovjetellenes és nácipropagandát terjesszen.

XIII. RÉSZ.

HÁROM PER

1. *Az Iparpárt pere*

Az egyetlen ország, amelyet a világválság nem érintett, a föld egyhatodát kitevő Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetsége volt. Az az ország, amelyet 1917 óta szándékosan kirekesztettek a világpolitikából.

Mialatt az emberiség többi része a világválság terhe alatt nyögött, a Szovjetunió a történelem leggrandiózusabb gazdasági és ipari felépítésébe fogott. Sztálin első ötéves terve a régi Oroszországot a teremtő munka példa nélkül álló hősi területévé alakította át. Egész városok keltek életre a csupasz pusztaságokból, új bányák, malmok és gyárak keletkeztek. Parasztok milliói képezték ki magukat szakmunkásokká, mérnökökké, tudósokká, orvosokká, építészekké és nevelőkké. Néhány év leforgása alatt ezerévnyi haladást értek el. És a muzsikok, akiknek ősei emberemlékezet óta primitív kaszák, kapák és faekék fölé görnyedtek rongyokba bugyolált hátukkal, most a megtermékenyített talajt traktorokkal és kombájnokkal aratták le és a kártékony rovarok ellen repülőgépekből kilövelt vegyszerekkel harcoltak. És e gigantikus nemzeti és forradalmi erőfeszítés közepette egy, a cári zsarnokság megaláztatását sohasem ismert szovjet nemzedék cseperedett férfivá.

Ugyanakkor a szovjet kormány erős kézzel csapott le a belső ellenségre. Három egymásután következő pör hozta nyilvánosságra és zúzta széjjel a Torgprom cselszövényét, amely az angol-francia imperializmus és az oroszországi cári ellen-

forradalom utolsó nagyobb erőfeszítésének megnyilatkozása volt.

1930 október 28-án felfedték és letartóztatták Ramzin professzort és az Iparpárt sok más vezetőjét és tagját. Az OGPU embereinek rajtaütései egyszerre mentek végbe szerte a Szovjetunióban és ennek következtében őrizetbe vettek szociálforradalmárokat, mensevikokat és a fehérgárdista mozgalmak földalatti tagjait, továbbá, lengyel, francia és román titkosszolgálatbeli ügynököket.

Az Iparpárt vezetőinek pöre 1930 november 25-étől december 7-ig zajlott le a moszkvai Legfelsőbb Szovjet Bíróság előtt. A nyolc vádlottat, beleértve Ramzin professzort és Viktor Laricsevet, a Szovjetunió ellen tervezett idegen összeesküvések támogatásával vádolták, valamint szabotázs- és kémcselekedetek véghezvitelével és a szovjet kormány megdöntését célzó összeesküvésben való részvétellel. A szovjet titkosszolgálat által egybegyűjtött és eléjüktárt bizonyítékokkal szemben a vádlottak megtörtek és bevallották bűnüket. Vallomásuk nemcsak kém- és szabotázs-műveleteikre derített teljes fényt, de lerántotta a leplet Sir Henri Deterding, Joinville ezredes, Leslie Urquhart, Raymond Poincaré és más nevezetes, az Iparpártot és a Torgpromot támogató európai katonák, államférfiak és üzletemberek működéséről is.

Őt vádlottat, — köztük Ramzin professzort és Viktor Laricsevet — mint hazaárulókat a legnagyobb büntetésre, golyóáltali halálra ítélték. A három másik vádlottat, akik mint technikusok, parancsokat hajtottak végre, 10 évi börtönbüntetéssel sujtották.[1]

2. *A mensevikek pere*

Röviddel az Iparpárt felszámolása után a szovjet hatóságok újra lecsaptak. 1931 március 1-én egy volt mensevikekből álló, nagykiterjedésű szabotázs-szervezet 14 vezetője került a moszkvai Legfelsőbb Szovjet Bíróság elé.[2] A mensevik-pör vádlottjai között több kulcspozíciót betöltő és fontos műszaki beosztású magasrangú hivatalos személy volt. A szovjet rendszer korai időszakában ezek a mensevikek azt állították, hogy felhagytak az ellenségeskedéssel a bolsevikokkal szemben. Az Iparpárttal és más titkos szovjetellenes elemekkel szövetkezve,

becsempészték magukat kormányzati kulcsállásokba. A mensevik összeesküvők egyikének, *Groman*-nak sikerült a Szovjet Ipari Tervhivatal (Gosplan) egyik magas állását megszereznie és megkísérelte az első ötéves terv egyes szakaszait szabotálni. Helytelen becsléseket csinált és az életfontosságú iparágakban alacsonyabbra helyezte a termelési célkitűzést.

Az „Összunió Iroda", amely a titkos mensevik szervezet központi bizottsága volt, 1928 és 1930 között hozzávetőlegesen mintegy ötszázezer rúbelt kapott idegen forrásokból. Ebből a legtöbbet a Torgprom adta, de más szovjetellenes csoportok szintén tekintélyes adományokat juttattak az összeesküvőknek és egyben szoros kapcsolatokat tartottak fenn velük. A mensevikeket erősen támogatta a második Internacionálé, a szovjetellenes szociáldemokratáktól és jobboldali szocialistáktól ellenőrzött munkásszervezet.

A vádlottak vallomásai szerint a fő összekötő a külföldi szovjetellenes körök felé *Rafael Ábrámovics*, a volt orosz mensevik vezető volt, aki a forradalom után Németországba menekült. Az összeesküvés egyik feje *Vaszilij Ser* ezt vallotta:

— 1928-ban Ábrámovics hazatért külföldről. Mi, az „Összunió Iroda" tagjai, előzetesen értesültünk jöveteléről. Ábrámovics rámutatott annak szükségességére, hogy a munkát elsősorban a felelős szovjet alkalmazottak csoportjára összpontosítsuk. Azt is hangsúlyozta, hogy ezeket a csoportokat egyesíteni kell és a bomlasztó munkának sokkal határozottabb ütemet kell adni.

Egy másik mensevik összeesküvő, *Lázár Szalkind* így vallott a bíróság előtt:

— Ábrámovics arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a szovjet gazdasági rendszer különböző ágaiban meg kell kezdeni a szabotázsmódszerek tevékeny alkalmazását, hogy a munkásosztály és a paraszti tömegek szemében a szovjet gazdasági politikája szétzüllöttnek hasson. A szovjet hatalom elleni küzdelem második bázisa, jelentette ki Ábrámovics, a katonai beavatkozás.[3]

1931 március 9-én a Szovjet Legfelsőbb Bíróság meghozta ítéletét. A mensevik vádlottakat öttől tíz évig terjedő börtönbüntetéssel sujtották.

3. *A Vickers-mérnökök pere*

1933 március 11-ének estéjén, fél 10 óra tájban, a szovjet kormány utolsó csapást mért a Torgprom összeesküvők maradványaira. Az OGPU emberei Moszkvában letartóztattak hat angol mérnököt és tíz oroszt, akik valamennyien a Metropolitan-Vickers angol elektromosgépkonszern moszkvai irodájának alkalmazottai voltak. Az angol alattvalókat és orosz szövetségeseiket azzal vádolták, hogy az angol Intelligence Service szolgálatában kém- és szabotázscselekedeteket hajtottak végre a Szovjetunióban.

A Vickers-cég moszkvai képviseletének vezetője egy *C. S. Richards* nevű kapitány volt. Ő röviddel a letartóztatások előtt sietve visszatért Angliába. Richards 1917 óta, amikor mint az Intelligence Service kapitánya résztvett az Archangelszk szövetséges megszállását megelőző szovjetellenes cselszövésekben, angol ügynök volt Oroszországban. Vezetése alatt a Metro-Vickers moszkvai irodája később az oroszországi angol titkosszolgálat működési központja lett.

A szovjet hatóságok által Moszkvában letartóztatott angol „mérnökök" között szerepelt Richards kapitánynak az archangelszki expedícióban résztvett volt társa, *Allan Monkhouse*, aki most Richards helyettese volt.

Monkhouse, noha az ellene emelt vádakkal kapcsolatban tagadta bűnösségét, bevallotta, hogy előzőleg együttműködött Richardsszal. Vallomásában ezeket jelentette ki:

— Richardsszal 1917-ben Moszkvában és később Archangelszkben találkoztam, ahol — és ezt megerősítem — az Intelligence Service kapitányi tisztjét viseltem. Ismeretes előttem, hogy Richards 1918 áprilisában vagy májusában Moszkvában volt. Nem tudom, hogy miért jött Moszkvába, de abból, amit elmondott, tudom, hogy akkor titokban lépte át a finn-orosz határt. 1923-ban kinevezték a Metropolitan-Vickers Electrical Export Company igazgatójává. Ugyanebben az évben Moszkvába utazott, hogy gyári felszerelések szállítása ügyében tárgyaljon.

Monkhouse-t 1924-ben küldték vissza Oroszországba, hogy Richards mellett a Vickers moszkvai hivatalában dolgozzék.

Leslie Charles Thornton-t egy másik letartóztatott Vickers-alkalmazottat, mint a Vickers gyárberendező főmérnökét küldötték Moszkvába. Thornton, egy dusgazdag cári textilgyáros fia volt és születésénél fogva orosz állampolgár. A forradalom után vette fel az angol állampolgárságot és ekkor lett az angol Intelligence Service ügynöke. Két nappal a letartóztatása után aláírásával ellátott írásbeli vallomást tett, amelyben a többi között ezeket állította:

— A Szovjetunió területén véghezvitt összes kémkedési műveleteinket ügynöke, C. S. Richards útján az angol Intelligence Service irányította. C. S. Richards, a Metropolitan-Vickers Electrical Export Company Ltd. ügyvezető igazgatójának tisztjét viseli.
A Szovjetunió területén a kémkedési műveleteket én és Monkhouse vezettük. Mi a fentnevezett angol cég képviselői voltunk s a hivatalos egyezmény alapján turbinák és elektromos felszerelés szállítására, valamint technikai segítség nyujtására, mint a szerződéseket letárgyalók lettünk kiküldve a szovjet kormányhoz. A C. S. Richards által nekem adott utasítások alapján megérkezésük után fokozatosan belevontuk az angol személyzetet a kémszervezetbe és az információknak megfelelően utasításokat adtunk nekik.

William MacDonald Vickers-„mérnök" szintén helytállónak nevezte az ellene felhozott vádakat és ezeket állította:

— A Metropolitan-Vickers álcája mögött a Szovjetunióban végzett felderítő munka vezetője Thornton volt, aki mint gyárberendező főmérnök működött. A képviselet feje Monkhouse volt, aki szintén résztvett Thornton illegális munkájában. Thornton segéde az utazással kapcsolatos munkákban és a kémtevékenységben *Cushny* mérnök volt, az angol hadsereg tisztje és most a Metropolitan-Vickers cég mérnöke. Ez a főcsoportja a felderítő munkát végző és kémtevékenységet kifejtő oroszországi szervezetnek.

A Vickers-„mérnökök" letartóztatása jó alkalom volt arra, hogy Angliában azonnal viharos szovjetellenes propaganda induljon meg. *Stanley Baldwin* miniszterelnök nem is várva

arra, hogy a vádakat és a per bizonyítékait meghallja, kategórikusan kijelentette, hogy a letartóztatott brit alattvalók teljesen ártatlanok. A parlament tory tagjai megint egyszer azt követelték, hogy szüntessenek meg Moszkvával minden kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatot. Anglia szovjetoroszországi követe, *Sir Esmond Ovey*, Sir Henri Deterding barátja, berohant a moszkvai szovjet külügyminisztériumba és közölte Maxim Litvinovval, hogy a foglyokat tárgyalás nélkül haladéktalanul szabadon kell bocsátani, mert különben ez „súlyos következményekkel járna a kölcsönös kapcsolatokra".

Amikor végül ápr. 12-én a moszkvai régi Nemesek Klubjának kékterében a tárgyalás megindult, az aznapi londoni *Times* „az üldözőket kiszolgálókkal zsúfolt tárgyalóterem"-ről beszélt. Az *Observer* április 16-i számában ezt írta a tárgyalásról: „Az igazság nevében vezetett kínpróba, amely semmiféle, a civilizáció által ismert bírósági eljárásra nem hasonlít." Az április 18-i *Daily Express* így írt Visinszkij szovjet ügyészről: „A vöröshajú, piroskép ű orosz sérteget... veri az asztalt." Ugyanezen a héten az *Evening Standard* egyik száma a következőképpen jellemezte *Braude* szovjet védőügyvédet: „Az a fajta zsidó, akivel minden este találkozhatnánk a Shaftsbury Avenue-n."

Az angol közvéleménnyel azt akarták elhitetni, hogy nincs szó komoly tárgyalásról és a brit mérnököket a legszörnyűbb kínzásoknak vetették alá, hogy beismerő vallomásokat csikarjanak ki belőlük. A március 20-i *Daily Express* így sápítozott: „Honfitársaink az orosz börtön rémségeit élik át!" Az április 17-i *Times* kijelentette, hogy „Nagy aggodalom észlelhető, mert nem tudják, hogy mi történt MacDonalddal a börtönben, az egyes tárgyalási napok között. Azok, akik ismerik a Cseka módszereit, úgy vélik, hogy az élete veszélyben forog." Lord Rothermere *Daily Mail*-je, mely néhány hónappal ezután *Sir Oswald Mosley* angol fasiszta pártjának félhivatalos orgánumává lett, közölte olvasóival, hogy az OGPU egy titokzatos „tibeti kábítószert használ, amely áldozatainak akaraterejét megbénítja".

Mindennek ellenére később az összes lefogott brit alattvalók kinyilatkoztatták, hogy a szovjet hatóságok a legnagyobb udvariassággal és figyelmességgel bántak velük. Egyikkel szemben sem alkalmaztak semmiféle kényszert, harmadfokú módszereket vagy erőszakot. Allan Monkhouse, aki egy egész

halom bizonyítékkal szemben továbbra is nyájasan tagadta, hogy tudomása lett volna arról, amit kollégái csináltak, a *London Dispatch*-nek március 15-én adott nyilatkozatában a következőket mondotta az OGPU vallatóiról:

— Rendkívül kedvesek voltak hozzám és a vallatást a legjózanabb mérséklettel végezték. Vallatóim kitűnő embereknek látszottak, akik értettek munkájukhoz. Az OGPU-börtön minden kritikát kibír, teljesen tiszta, rendes és jól szervezett. Ez volt életemben az első eset, hogy letartóztattak, de már látogattam angol börtönöket is és állíthatom, hogy az OGPU cellái sokkal jobbak. Az OGPU hivatalnokai mindent megtettek kényelmem érdekében.

Mégis az angol kormány a toryk nyomására letiltott minden exportot Szovjetoroszország felé. A két ország közötti kereskedelmi forgalom leállt.

Április 15-én Leslie Thornton egy, az angol megbízottakkal folytatott magánbeszélgetés után visszavonta a bűnösségének elismeréséről szóló és aláírásával ellátott vallomását. A tárgyaláson elismerte, hogy a tények, amelyeket leírt, lényegében helyesek voltak, de a „kém" szó használata pontatlan volt. Amikor megpróbálta megmagyarázni, hogy miért használta először ezt a szót, Thornton azt mondotta, hogy akkor „izgatott" állapotban volt. Visinszkij szovjet ügyész nyilvános tárgyaláson feltett kérdéseire elismerte, hogy vallomásait „szabad akaratból" „minden külső kényszer nélkül" tette. Saját szavai szerint ez a tárgyaláson így hangzott:

Visinszkij: Semmit sem forgattak ki eredeti értelméből?
Thornton: Nem. Ön nem változtatott rajta semmit.
Visinszkij: De talán Roginszkij (helyettes ügyész) igen?
Thornton: Ő sem.
Visinszkij: Talán az OGPU ferdített valamit?
Thornton: Nem, saját kezemmel írtam alá.
Visinszkij: És mi van a fejével? Amikor írt, mérlegelte és átgondolta azt, hogy mit csinál?
Thornton: (nem felel.)
Visinszkij: És kinek a feje gondolkodik most maga helyett?
Thornton: Most másképpen érzek.

William MacDonald, a brit megbízottakkal Moszkvában folytatott magánbeszélgetés után ugyancsak visszavonta eredeti kijelentéseit. Azután szembentalálta magát a szovjet hatóságok által felhalmozott bizonyítékokkal. MacDonald ismét meggondolta magát és visszatért a bűnösségét elismerő vallomásához. Ezek voltak a tárgyaló teremben elhangzott utolsó szavai: „Bevallottam bűnösségemet s ehhez nincs több hozzáfűzni valóm."

Április 18-án a Legfelsőbb Szovjet Bíróság meghozta ítéletét. Egy kivételével valamennyi orosz cinkost bűnösnek találták és 3-tól 10 évig terjedő börtönbüntetéssel sujtották őket. *Albert Gregory* angol alattvalót, miután nem volt elegendő bizonyíték ellene, felmentették. Az öt többi angol mérnököt bűnösnek találták. Monkhouse, Nordwall és Cushny vádlottakat a Szovjetunióból való kitolonczolásra, Leslie Thorntont két-William MacDonaldot pedig háromévi börtönbüntetésre ítélték.

Az ítéletek enyhék voltak és az ügyet sietve lezárták. A szovjet kormány elérte célját és felgöngyölítette a Torgpromösszeesküvés maradványait s egyben felszámolta az oroszországi angol Intelligence Service központját. A szovjet és az angol kormány között kölcsönös kompromisszumot hoztak létre. A kereskedelmi kapcsolatokat újra felvették és az angol vádlottak, Thorntont és MacDonaldot beleértve, visszahajóztak Angliába. Az angol toryk Szovjetoroszország iránti ellenségeskedésénél sokkal veszélyesebb jelenség tünt fel a nemzetközi politika horizontján.

Hitler Adolf magához ragadta a legfőbb hatalmat Németországban.

JEGYZETEK

1. Két nappal a tárgyalás befejezése után Ramzin professzor és a négy másik halálraitélt vádlott kegyelmi kérvényt nyujtott be a Szovjet Legfelsőbb Bíróságához.

A bíróság, azzal az indokolással, hogy Ramzin és társai csak eszközök voltak a Szovjetunión kívül tartózkodó összeesküvők kezében, helyt adott a kérelemnek és a halálbüntetést tízévi börtönbüntetésre változtatta át. A tárgyalást követő évek során Ramzin professzor, akinek új tudományos munkásságához a szovjet hatóságok minden lehető támogatást megadtak, teljesen meggyőződött a szovjet életmód helyességéről és érté-

kesen hozzájárult a Szovjetunió ipari fejlesztéséhez. 1943 július 7-én kitüntették a Lenin-rendjellel és egyszerűsített turbogenerátor találmányáért, amelyről azt mondják, hogy a legjobb a világon, megkapta a 30.000 dolláros Sztálin-díjat. A Kreml egyik rendelete értelmében a turbogenerátor feltalálójának nevét viseli.

2. A mensevik csoport az orosz szociáldemokrata párt, az eredendő orosz marxista szervezet egyik frakciója volt. Az orosz szociáldemokrata párt 1903-ban Londonban megtartott II. kongresszusán a szervezet két egymással szembenálló csoportra szakadt. Utóbb ezek a szembenálló csoportok pártokká alakultak át. Lenin csoportját bolsevikoknak nevezték (a bolsinsztvo — többség — szóból); Lenin ellenfeleit pedig menszevikeknek (a mensisztvo — kisebbség — szóból). A bolsevikok később, Lenin javaslatára, felvették a kommunista nevet és a bolsevik párt hivatalos neve a Szovjetunió Kommunista Pártja lett.

3. A második Internacionálé a menszevikek perét „a sztálini bürokrata diktatúra politikai üldözésének" minősítette. Ábrámovics kiáltványt adott ki, melyben tagadta, hogy a Szovjetunióba utazott volna és ott titkos megbeszéléseken vett volna részt. Mindazonáltal elismerte, hogy „pártjuknak volt egy illegálisan dolgozó szervezete, melynek képviselői és egyéni tagjai, levélileg és szervezetileg összeköttetésben álltak berlini külügyi bizottságukkal".

Ábrámovics később az Egyesült Államokba utazott. Amerikában folytatott tevékenységére vonatkozóan lásd a XXIII. részt.

EGY KORSZAK LEÁLDOZÁSA

„A bolsevizmus veszélyé"-nek propaganda-mitosza hatalomra juttatta a nácizmust. Hitler Adolf, ez a kéteshírű osztrák káplár és Reichswehr-kém azzal az ürüggyel, hogy Németországot megmenti a kommunizmustól, a német birodalom kancellárjává lépett elő, 1933 február 27-én a provokáció egy addig soha nem látott eszközének alkalmazásával — a német Reichstag felgyujtásával — még ennél is magasabbra emelkedett. A tűzről, amelyet a nácik maguk idéztek elő, Hitler azt kürtölte világgá, hogy jeladás volt a kommunisták részéről a német kormány elleni felkelésre. Ezzel az ürüggyel a nácik kihirdették a szükségállapotot, bebörtönözték vagy legyilkolták a vezető antifasisztákat és megsemmisitették a szakszervezeteket. A Reichstag füstölgő romjaiból Hitler mint a Harmadik Birodalom Führere lépett elő.

A Harmadik Birodalom, mint a reakció és az antidemokratikus világ védőbástyája, elfoglalta a cárizmus fehér ellenforradalmának helyét. A nácizmus, felszerelve a feléledő német imperializmus óriási ipari és katonai erőforrásaival, az ellenforradalom apoteózisává vált. Politikai hittétele a cárizmus sötét gyűlölködéseinek és fanatikus előítéleteinek feltámadása volt. Rohamcsapataiban új életre keltek a régi „Fekete Század", amelyeket most szabályszerű katonai apparátus státusába emeltek fel. A nagyarányú pogromok és egész népek kiirtása a Harmadik Birodalom kormányának hivatalos programjához tartoztak. A *Cion jegyzőkönyvei* szolgáltatták a náci ideológiát. Maguk a náci vezetők az oroszországi fehér terror Wrangel és Ungern báróinak szellemi leszármazottjai voltak.

A tizenötéves sánta béke és az „antibolsevizmus" jegyében a világ demokráciája és a haladás ellen folytatott titkos háború meghozta elkerülhetetlen gyümölcsét. A lángok, amelyek a Reichstagot elemésztették, hamarosan tovaterjedtek és addig sokszorozódtak, mígnem az egész földtekét fenyegetni kezdték.

„Előlről kezdjük ott, ahol hat évszázaddal ezelőtt abbahagytuk" — írta Hitler a *Mein Kampf*-ban — „Mi megváltoztatjuk a délnek és nyugatnak tartó örök német vándorlás irányát és kelet felé tekintünk. Ezzel végetvetünk a háborúelőtti idők gyarmati és kereskedelmi politikájának és áttérünk a jövő területi politikájára. Ha új földről beszélünk, akkor elsősorban csak Oroszországra és határállamaira gondolunk."

Az „antibolsevizmus" csalétke, mint valami hatalmas mágnes vonzotta magához a világreakció és imperializmus erőit Hitler Adolf támogatására. Ugyanazok az államférfiak és militaristák, akik azelőtt minden Szovjetoroszország elleni fehér intrikát és összeesküvést támogattak, most mint a nácizmus fővédői és mozgatóerői jelentkeztek. Franciaországban az az antibolsevik kör, amely annakidején Foch tábornagyot és volt hadsegédeit, Pétaint és Weygandot körülvette, nem vett tudomást arról a veszélyről, amit a nácizmus saját országa számára jelentett, mert mohóságában nem látott mást, mint az antibolseviki mozgalmak egy új, leghatalmasabb szövetségesét. A finn Mannerheim, a magyar Horthy, a csehszlovák Sirovy és a titkos szovjetellenes háború összes többi európai sakkfigurája egyik napról a másikra a Kelet ellen irányuló náci agresszió élharcosaivá lettek.

1933 májusában, mindössze néhány hónappal azután, hogy Hitler Németországban hatalomra jutott, Alfred Rosenberg Angliába utazott, hogy Sir Henri Deterdinggel tanácskozzék. A náci „filozófust" az olajmágnás a windsori kastély közelében lévő Buckhurst Park-i vidéki birtokán látta vendégül. Ekkor már az antibolsevik kereszteshadjárat angol tory hirdetői körében egy hatalmas és növekvő nácibarát tábor csoportosult.

1933 november 28-án Lord Rothermere Daily Mail-je megpendítette azt a motívumot, amely csakhamar döntő hangot kapott az angol külpolitikában:

„Németország erőteljes, fiatal nemzeti szocialistái Európa védői a kommunista veszéllyel szemben. Németországnak szüksége van mozgási lehetőségre. Németország energiatartalékainak és szervezési képességének a bolsevik Orosz-

ország felé való térítése hozzásegítene ahhoz, hogy az orosz népet visszahelyezzék civilizált életkörülmények közé és talán megint egyszer sikerülne a világkereskedelmet a prosperitás felé terelni."

Náci vezetés alatt, a világ összes szétszórt antibolsevik, antidemokratikus és fehér ellenforradalmi erőit egyetlen egy nagy nemzetközi egységben kívánták mozgósítani, hogy az európai demokráciát széjjelzúzzák, Szovjetoroszországot megtámadják és esetleg, megkíséreljék a világuralmat is megszerezni.

De a nyugati demokráciáknak voltak messzirelátó államférfiai, akik nem voltak hajlandók elfogadni Hitler antibolsevizmusát, mint az összes náci bűnök és összeesküvések gyógyírját. Angliában és az Egyesült Államokban két olyan kiemelkedő vezető volt, akik kezdettől fogva látták, hogy a németországi náci diadallal végetért a világtörténelem egyik korszaka. A Szovjetoroszország elleni tizenötéves titkos háború egy Frankensteint tenyésztett ki Európa szívében, egy militarizált szörnyeteget, aki az összes szabad nemzetek békéjét és biztonságát fenyegette.

Miközben Hitler rohamesapatai a német városok utcáin bunkósbotjaikat lóbálva végigvonultak és énekelték; „Ma a miénk Németország, holnap az egész világ", egy angol hang intő szózata és prófétikus ébresztője hangzott fel. Ez a hang — váratlanul — a tory antibolsevizmus volt vezetőjének, Winston Churchillnek a hangja volt.

1933 decemberében Churchill drámai külsőségek közepett szakított tory kollégáival és a náeizmust a Brit Birodalmat fenyegető veszélynek bélyegezte. Közvetlen válaszként Lord Rothermere ama kijelentésére, hogy „Németország erőteljes, fiatal nemzeti szocialistái Európa védői a kommunista veszélyleyl szemben", Churchill ezeket mondotta:

— A fiatal erőteljes teutonok e bandái, akik Németország utcáin és útjain masiroznak... fegyverekre vágyakoznak és ha megkapják ezeket a fegyvereket, higyjék el nekem, akkor elvesztett területeik és gyarmataik visszaadását fogják követelni. És ha ennek a követelésüknek eleget tesznek, ez elkerülhetetlenül meg fogja rendíteni és minden valószínűség szerint alapjaiban meg fogja rázni valamennyi országot.

Churchill a náci Németország ellen megegyezést hirdetett Franciaországgal, sőt a Szovjetunióval is. Azok, akik azelőtt, mint a bolsevikellenes ügy hősét ünnepelték, most árulónak és háborús uszítónak kiáltották ki.

Az Atlanti-óceán túlsó felén egy másik férfiú is látta, hogy a világtörténelem egyik korszaka lezárult. Az Egyesült Államok nemrég megválasztott elnöke, *Franklin Delano Roosevelt* hirtelen változtatott elődjének, Herbert Hoovernek, szovjetellenes politikáján. 1933 november 16-án teljes diplomáciai kapcsolat létesült az Egyesült Államok és a Szovjetunió között. Ugyanezen a napon Roosevelt elnök levelet intézett Maxim Litvinovhoz, amelyben ezeket írta:

„Bízom abban, hogy a népeink között most létesült kapcsolatok örökre megfelelőek és barátságosak maradnak és hogy ezentúl nemzeteink egymás közös javára és a világbéke megőrzése érdekében működnek majd együtt."[1]

Egy éven belül a náci Németország kilépett a Népszövetségből. Helyét a nemzetek kollektív együttesében a Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetsége foglalta el.

Az új korszak beköszöntött és rövidesen a történelem legfantasztikusabb és leghatalmasabb árulásainak korszaka lett. A terror, a gyilok, az összeesküvés, az államcsíny, a cselvetés és a becsapás a multban példa nélkül álló titkos diplomáciájának kora.

És mindez a második világháborúban teljesedett ki.

JEGYZET

1. Ugyanebben az évben Raymond Robins ezredes újra meglátogatta a Szovjetuniót és háromhónapos szemlekörúton tanulmányozta a szovjet szociális és gazdasági intézményeit. Ezen a szemleúton Robins csaknem tízezer kilométert utazott be és értékes adatokat gyűjtött arról, hogy mennyit fejlődött az ország a forradalom óta. Mielőtt Robins elhagyta volna Moszkvát, Sztálin hosszú magánkihallgatáson fogadta, amelynek során megvitatták az amerikai-szovjet viszony'. Az Egyesült Államokba való visszatérés után Robins meghívást kapott a Fehér Házba, hogy személyes jelentést tegyen Roosevelt elnöknek, aki röviddel ezután bejelentette: Amerika elismeri a szovjet rendszert.

AZ OROSZORSZÁGI ÖTÖDIK HADOSZLOP

XV. RÉSZ.

AZ ÁRULÁS ÚTJA

1. Lázadó a forradalmárok között

Attól a pillanattól kezdve, hogy Hitler a hatalmat Németországban meghódította, a nemzetközi ellenforradalom elválaszthatatlan részévé vált a világ meghódítására irányuló náci tervnek. Hitler minden országban mozgósította azokat az ellenforradalmi erőket, amelyek az elmúlt 15 évben szerte a világban megszerveződtek. Ezeket az erőket most a náci Németország ötödik hadoszlopává alakították át, az árulás, kémkedés és a terror szervezeteivé. Ezek az ötödik hadoszlopok a német haderő titkos élcsapatai voltak.

Az egyik leghatalmasabb és legfontosabb ötödik hadoszlop Szovjetoroszországban működött. Vezetője talán a világtörténelem legjelentősebb politikai renegátja volt.

Ezt az embert Leon Trockijnak hívták.

Amikor a Harmadik Birodalom életrekelt, Leon Trockij már vezetője volt egy nemzetközi szovjetellenes összeesküvésnek, amelynek a Szovjetunión belül hatalmas erők álltak rendelkezésére. Trockij a számüzetésben a szovjet kormány megdöntésén dolgozott, valamint azon, hogy visszatérhessen Oroszországba és meghódíthassa magának azt a személyes hatalmat, amelyhez egyszer már olyan közel állt.

„Volt olyan idő" — írta Winston Churchill a „Nagy kortársak"-ban — „amikor Trockij nagyon közel állt a Romanovok megüresedett trónjához."

1919—1920-ban a világsajtó Trockijt „Vörös Napoleonnak" nevezte el. Trockij ekkor hadügyi népbiztos volt. Hosszú, jólszabott katonaköpenyben, magas fénylő csizmában és önműködő pisztollyal az oldalán járta be Trockij a harcterket és lángoló szónoklatokat intézett a Vörös Hadsereg katonáihoz. Egy páncélvonatot a saját magánfőhadiszállásává alakított át és speciális egyenruhákba öltözött fegyveres testőrséggel vétette magát körül. Megvolt a saját tábora a hadparancsnokságon, a bolsevik pártban és szovjet kormányban. Trockij vonata, Trockij védőgárdája, Trockij beszédei, Trockij figurája — bozontos haja, kis, fekete, hegyes szakálla és csillámló cvikkere mögül kitekintő szúrós szeme — mind világhírűek voltak. Európában és az Egyesült Államokban „Trockij hadvezetése"-nek tudták be a Vörös Hadsereg győzelmeit.

Isaac F. Marcosson, a híres amerikai külföldi tudósító így írta le Trockij hadügyi népbiztost, amikor az egyik látványos moszkvai tömeggyűlésen szónokolt:

„Trockij megjelenése úgy hatott, mint amikor a színészekről azt mondják, hogy jó volt a belépőjük. Kis késéssel és a helyes pszichológiai pillanatban, mint a szárnyas angyal tűnt elő és gyors léptekkel ment fel a kis emelvényre, melyet az orosz gyűléseken a szónokok számára előkészítenek. Még mielőtt megjelent volna a színen, a várakozás moraja futott végig a nagy tömegen. Hallani lehetett a suttogást: „Jön Trockij!"

Az emelvényen a hangja gazdagnak, mélynek és fényesnek hatott. Vonzott és taszított, lenyűgözött és megfélemlített. Elemi erő volt benne és buzgalmában csaknem primitívnek mutatkozott. Olyan volt, mint egy magasfeszültségű emberi gép. Hallgatóságát a szavak olyan Niagarazuhatagával árasztotta el, amilyenhez hasonlót még sohase hallottam. A hiúság és a kihívó szemtelenség élesen kiütköztek előadásából."

A Szovjetoroszországból 1929-ben történt drámai száműzetése után, a szovjetellenes elemek szerte a világon mítoszt szőttek a neve és a személye köré. Ennek a mítosznak megfelelően Trockij volt „az orosz forradalom kiemelkedő bolsevik vezetője" és „Lenin sugalmazója, legközelebbi munkatársa és természetes utódja".

Azonban 1917 februárjában, egy hónappal a cárizmus ösz-

szeomlása előtt maga Lenin írta: „Trockij neve jelenti a baloldali frazeológiát és a jobboldallal való egységet a baloldal céljai ellen."

Lenin Trockijt az orosz forradalom „Judásá"-nak nevezte.[1]

Az árulók nem születnek árulónak, csak azzá lesznek. Akár Benito Mussolini, Pierre Laval, Paul Joseph Göbbels, Jacques Doriot, Vang Csing-vej és a modern idők más hírhedt kalandorai. Leon Trockij is mint pártütő kezdte pályafutását — mint szélsőbaloldali elem hazája forradalmi mozgalmában.

„Trockij" felvett név. Valódi neve *Leo Davidovics Bronstein.* 1879-ben született Janovkában, a déloroszországi Cherszon közelében lévő kis faluban. Jómódú, középosztálybeli szülők gyermeke volt. Eleinte író akart lenni.

„Az én szememben" — írta Trockij „Életem" című önéletrajzában — „az írók, újságírók és művészek világa minden másnál vonzóbbnak tünt, olyan világnak, amely nyitva áll a kiválasztott számára."

A fiatal Trockij egy színdarabon kezdett dolgozni és magassarkú cipőben, kék művész felöltőben, kerek szalmakalappal a fején, fekete sétapálcát lóbálva jelent meg Odessza irodalmi szalonjaiban. Még mint diák csatlakozott egy radikális bohémcsoporthoz. Tizennyolcéves korában a cári rendőrség baloldali irodalom terjesztése miatt letartóztatta és száz meg száz másik diákkal és forradalmárral együtt Szibériába száműzte. 1902 végén megszökött Szibériából és külföldre ment, ahol azután életének nagyobb részét töltötte. Mint agitátor és összeesküvő orosz emigránsok és kozmopolita szocialisták között élt az európai fővárosokban.

1903 első néhány hónapjában Trockij Lenin londoni számüzetésében kiadott marxista lapjának az *Iszkrá*-nak szerkesztőségi tagja volt. Az ezen a nyáron az orosz marxista mozgalomban bekövetkezett mensevik-bolsevik szakadás után Trockij Lenin politikai ellenfeleinek, a mensevikek csoportjához csatlakozott. Trockij irodalmi tehetségével, lángoló szónoklataivai, becsvágyó személyiségével s önmaga iránti érdeklődés felkeltésének érzékével hamarosan olyan hírnevet szerzett magának, hogy széltében-hosszában, mint a legragyogóbb fiatal mensevik agitátort emlegették. Végigjárta Brüsszel, Párizs, Liège, Svájc, Németország radikális orosz diákkolóniáit és támadta Lenint meg a többi bolsevikot, akik egy fegyelmezett, erősen szervezett forradalmi pártot követeltek a cárizmus elleni küz-

delem vezetésére. 1904-ben közzétett *„A mi politikai feladatunk”* című pamfletjében Trockij azzal vádolta Lenint, hogy „kaszárnyarendszert” próbál rákényszeríteni az orosz radikálisokra. A fiatal Trockij Lenint, mint „pártunk legreakciósabb szárnyának vezetőjét” bélyegezte meg, megdöbbentően hasonló stílusban ahhoz, ahogy később Sztálint szokta volt támadni.

1905-ben a cárizmusnak az orosz-japán háborúban elszenvedett veresége után a munkások és parasztok megindították az elvetélt „első” orosz forradalmat. Trockij sietve visszatért Oroszországba és vezető tagja lett a mensevikektől ellenőrzött szentpétervári szovjetnek. A cselszövéseknek ebben az izgatott légkörében, az erőteljes politikai viszálykodás közepette és a közeli hatalom érzetében Trockij elemében volt. Huszonhatéves korában úgy került ki ebből a kísérletből, mint aki meg van győződve arról, hogy az orosz forradalom vezetőjének rendeltetett. Ekkor már Trockij az „elrendeltetésé”-ről és „forradalmi ösztöné”-ről beszélt. Évekkel később az „Életem”-ben ezeket írta:

„1905 februárjában érkeztem Oroszországba; a többi emigráns vezető csak októberben és novemberben jött meg. Az orosz elvtársak között egyetlenegy sem volt, akitől bármit is tanulhattam volna. Ellenkezőleg, kénytelen voltam a saját magam tanítójának szerepét vállalni... Októberben fejest ugrottam az óriási forgatagba, amely személyi vonatkozásban képességeim legfőbb erőpróbája volt. Tűz közben kellett határozatokat hoznom. Nem tudom elhallgatni, hogy ezek a határozatok szinte maguktól jöttek létre bennem. Határozottan éreztem, hogy inaséveim befejeződtek. Az ezt követő években már úgy tanultam, ahogy egy mester tanul és nem úgy, ahogy egy tanítvány. Semmiféle nagy munkát nem lehet véghezvinni ösztön nélkül. Az 1905-ös események, úgy érzem, fölfedték bennem ezt a forradalmi ösztönt és képessé tettek arra, hogy későbbi éveimben rábízzam magam erre a biztos támaszra. Teljes lelkiismeretességgel mondhatom, hogy a politikai helyzet egészének és forradalmi kilátásainak megítélésében semmiféle komoly tévedéssel nem vádolhatom meg magam.”

Az 1905-ös forradalom leverése után Trockij újra külföldre került és Bécsben ütötte fel politikai főhadiszállását. Lenint,

mint „a diktátori poszt jelöltjét" támadva, propagandahadjáratot indított saját mozgalmának felépítésére és arra, hogy magát, mint „nemzetközi forradalmárt" propagálja. A nyugtalanvérű Trockij Bécsből Romániába, Svájcba, Franciaországba és Törökországba vándorolt tovább, mindenütt követőket gyűjtve és értékes kapcsolatokat teremtve az európai szocialisták és baloldali radikálisok körében. Fokozatos és állhatatos munkával az orosz emigráns mensevikok, szociálforradalmárok és bohém intellektueilek körében olyan hírnevet szerzett, hogy az orosz forradalmi mozgalomban, mint Lenin vetélytársát emlegették.

„Az egész lenini konstrukció" — írta Trockij Csheidze mensevik vezetőhöz intézett 1913 február 23-i levelében — „hazugságokra épült és magában hordja önnön szétbomlasztásának mérgező csiráit." Trockij a továbbiakban kifejtette mensevik szövetségesének, hogy Lenin csupán „hivatásos haszonélvezője az orosz munkásmozgalom minden visszamaradottságának."

A cári rendszer 1917 márciusi összeomlása idején Trockij New Yorkban tartózkodott és barátjának és Lenin ellenfelének, Nikoláj Bucharinnak társaságában a *Novy Mir* (Új Világ) című radikális újságot szerkesztette. Nikoláj Bucharin ultrabaloldali orosz politikai emigráns volt, akit egy megfigyelő, mint „a bőrkabátos szőke Machiavellit" jellemzett.[2] Trockij sietve hajójegyet biztosíttatott magának Oroszországba. Útját meg kellett szakítania, mert a kanadai hatóságok Halifaxban letartóztatták. Miután egy hónapig őrizetben tartották, az orosz ideiglenes kormány kérésére szabadonbocsátották és elhajózott Pétervárra.

Az angol kormány úgy döntött, hogy megengedi Trockij visszatérését Oroszországba. Bruce Lockhart angol ügynök emlékiratai szerint az angol Intelligence Service bízott abban, hogy esetleg kihasználhatja „a Lenin és Trockij közötti ellentétet."[3]

Trockij májusban érkezett Pétervárra. Először megpróbált volt emigránsokkal és a különböző radikális pártok szélsőbaloldali elemeivel saját forradalmi pártot alapítani. Azonban hamarosan nyilvánvalóvá lett, hogy a trockista mozgalom számára nem terem babér. A forradalmi tömegek a bolsevik mozgalom mögött álltak.

1917 augusztusában Trockij szenzációs pálfordulást csinált. A Leninnel és a bolsevikokkal szemben kifejtett tizennégyévi ellenzékieskedés után felvételét kérte a bolsevik pártba.

Lenin az idők folyamán ismételten óvta a pártot Trockijtól és személyi becsvágyától, de most a szovjet kormány megteremtéséért folytatott döntő küzdelem idején a lenini politika az összes forradalmi pártok, csoportok és frakciók egységfrontját hirdette. Trockij tekintélyes csoport szószólója volt. Nevét a külföldön jobban ismerték, mint Lenin kivételével bármelyik más forradalmárét. De ezen túlmenően Trockij szónoki, agitátori és szervező tehetsége nagy hasznára válhatott a bolsevikoknak. Trockij felvételi kérelmét a párt elfogadta.

Trockij, jellemzően, nagy hűhó közepette vonult be a pártba. Magával hozta egész disszidens ultrabaloldali és makulátlannak nem nevezhető társaságát.

Ahogy Lenin tréfásan megjegyezte, olyan volt ez, mintha egy „nagyhatalommal" egyeztek volna meg.

Trockij a pétervári szovjet elnöke lett, akár 1905-ben, első forradalmi fellépése idején. Ezt a posztját az elkövetkező döntő napok alatt végig megtartotta. Amikor a bolsevikok, a baloldali szociálforradalmárok és a volt mensevikek koalíciója megalakította az első szovjet kormányt, Trockij külügyi népbiztos lett. Alapos nyelvtudása és az idegen országokra vonatkozó széleskörű ismeretei alkalmassá tették erre a tisztségre.

2. *A baloldali ellenzék*

Először mint külügyi, majd mint hadügyi népbiztos, Trockij a bolsevik párt baloldali ellenzékének fő szószólója volt.[4] Az ellenzékiek, noha csak kis csoportot alkottak, tehetséges szónokok és szervezők voltak. Széleskörű kapcsolatokkal rendelkeztek a külföldön, valamint a mensevikek és a szociálforradalmárok körében Oroszországban. A forradalmat követő első napokban fontos helyeket biztosítottak maguknak a hadseregben, a diplomáciai karban és az állami végrehajtó szervekben.

Trockij az ellenzéki vezérséget két másik pártütő radikálissal osztotta meg. Az egyik Nikoláj Buchárin, a sudár, szőke, botcsinálta „marxista ideológus" volt, aki az úgynevezett „baloldali kommunisták" élén állt; a másik *Grigorij Zinovjev*,

a zömök, ékesszóló ultrabaloldali agitátor, aki Trockij sógorával, *Lev Kámenyev*-vel együtt megalapította a saját, „zinovjevista" néven ismert szektáját. Trockij, Bucharin és Zinovjev, személyi vetélkedések és egymást keresztező politikai ambíciók miatt taktikai kérdéseken gyakran összekülönböztek, de döntő pillanatokban egyesítették erejüket, hogy ismételten megkíséreljék a szovjet kormány vezetésének megszerzését.

Trockij közvetlen hívei közé tartozott *Jurij Pjatákov*, egy gazdag ukrán család radikális fia, aki Európában Trockij befolyása alá került, *Karl Radek*, a ragyogó tehetségű „baloldali" lengyel újságíró, aki Leninnel szemben még Svájcban szövetségre lépett Trockijjal, *Nikoláj Kresztinszkij*, volt ügyvéd és a Duma becsvágyó bolsevik képviselője, *Grigorij Szokolnyikov*, egy fiatal, kozmopolita radikális, aki Trockij révén került a külügyi népbiztosságra és *Krisztián Rakovszkij*, a román szocialisták bolgár születésű, egykor dúsgazdag pénzügyi támogatója, aki a legtöbb európai országot végigjárta, Franciaországban orvosi diplomát szerzett és az 1918-as ukrán szovjet felkelés egyik vezetője volt.

Ezenkívül Trockij, mint hadügyi népbiztos, erőteljes és marcona katonák csoportjával vétette magát körül. Ez volt a speciális „Trockij-gárda", amely fanatikus odaadással szolgálta „vezetőjét". Trockij katonai csoportjának kiemelkedő tagja *Nikoláj Murálov* volt, a moszkvai katonai helyőrség kétméteres, ördögien vakmerő parancsnoka. Trockij testőrgárdájához tartozott, a többi között, *Iván Szmirnov*, *Szergej Mracskovszkij*, *Efráim Dreicer*. A volt szociálforradalmár terrorista, Blumkin — gróf Mirbach gyilkosa —, Trockij testőrgárdájának főnöke lett.[5]

Trockij ugyancsak szövetkezett számos volt cári tiszttel, akikkel baráti kapcsolatot létesített és a bolsevik párt gyakori figyelmeztetései ellenére, fontos katonai posztokra állította őket. Az egyik ilyen cári tiszt, akivel Trockij 1920-ban, a lengyel hadjárat idején benső barátságot kötött, *Michájl Nikolajevics Tuchacsevszkij* katonai parancsnok volt, aki napoleoni ambíciókat dédelgetett magában.

Az egyesült baloldali ellenzék célja az volt, hogy Lenint eltávolítsa és magához ragadja a hatalmat Szovjetoroszországban.

A fehér hadseregek és az intervenciós hadjárat kudarca után az orosz forradalmárok azzal a nagy problémával álltak

szemben, hogy mi legyen a szovjet hatalommal? Trockij, Bucharin és Zinovjev azt vallották, hogy „a hátramaradott Oroszországban" lehetetlen a szocializmust felépíteni. A baloldali ellenzék az orosz forradalmat a „világforradalom" hinterlandjává akarta átalakítani, egy olyan világközponttá, ahonnan forradalmakat lehet előidézni más országokban. Ha, ahogy azt Lenin és Sztálin ismételten kimutatták, a baloldali ellenzékről lehántották az „ultraforradalmi frazeológiát", kiderült róla, hogy lényegében a hatalomért folytatott, önmagáért való, vad küzdelem egy „bohém anarchizmus" alapján, mely Oroszországban a Trockij hadügyi népbiztos és szövetségesei vezetése alatt álló katonai diktatúrát akart.

A probléma az 1920 decemberében tartott Tanácskongresszuson megvitatásra került. Ez az év volt az, amikor legjobban fáztak és éheztek az emberek és a forradalom legválságosabb időszakát élte. A kongresszus a moszkvai oszloposarnokban gyűlt egybe. A várost hó borította, hideg dermesztette, éhség gyötörte és betegség kínozta. A szénválság miatt a nagy csarnokot nem fűtötték és a szovjet delegátusok báránybőrökbe, takarókba és szőrmékbe burkolva vacogtak a kemény decemberi fagyban.

Lenin, Fánya Káplan 1918-ban az életét hajszál híján kioltó mérgezett golyóinak következményét viselve, még mindig sápadtan és megrongált egészségi állapotban emelkedett szólásra, hogy válaszoljon a baloldali ellenzéknek. Leírta, hogy milyen rettenetes helyzetben van az ország. A „hihetetlen nehézségek" leküzdése, a gazdasági és szociális élet újjászervezése érdekében nemzeti egység létrehozatalát sürgette. Bejelentette az Új Gazdasági Politika — a NEP megindulását, megszüntetve a szigorú, úgynevezett „hadikommunizmust" és bizonyos mértékben visszaállítva a szabadkereskedelmet és a kapitalizmust, hogy ezzel utat nyisson az újjáépítés megkezdésének. — Egy lépést hátrálunk, — mondotta Lenin — hogy egy későbbi időpontban két lépést tehessünk előre!

Amidőn Lenin bejelentette az „időleges visszavonulást", azaz az Új Gazdasági Politikát, Trockij ezt kiáltotta: „A kakuk most kuvikolta a szovjet kormány halálát!"

Azonban Lenin meg volt győződve arról, hogy a szovjet kormány munkája csak most kezdődött el. Így szólt a kongresszushoz:

— Csak ha majd villamosítottuk az országot, ha majd a modern nagyüzemi termelés technikai alapjára helyeztük az ipart, a mezőgazdaságot és a közlekedést — csakis akkor aratunk majd teljes győzelmet.

Az emelvényen Oroszország óriási térképe volt látható. Lenin jelt adott, megforgattak egy kapcsolót és hirtelen a térkép fényárban úszott. Megmutatta a kongresszusnak, hogy miképpen képzeli el Lenin az ország jövőjét. A térkép több pontján villamos fény vibrált és a jövő erőműveit, hidroelektrikus zsilipjeit jelezte a kongresszus didergő és éhes résztvevőinek, meg más hatalmas tervezeteket, amelyekből majd egy szép napon villanyerő árad szerteszét, hogy a régi Oroszországot modern, iparosított szocialista állammá varázsolja. Az izgalom moraja, taps és hitetlenség söpört végig a hideg, zsúfolt csarnokon.

Trockij barátja, Karl Radek, miközben vastag szemüvegén át a prófétikus látványt szemlélte, megrándította a vállát és ezt sziszegte a fogai között: „Elektromos képzelődés". Radek szellemessége trockista jelszóvá lett. Bucharin azt mondotta, hogy Lenin „az elektromosságról szóló utopisztikus fecsegésével" próbálja megbolondítani a parasztokat és a munkásokat.

A külföld szocialista és ultrabaloldali köreiben Trockij nemzetközi barátai szentül hitték, hogy Lenin rendszere halálra van ítélve. Több más megfigyelő is abban a hiszemben élt, hogy Trockij és a baloldali ellenzék a hatalom átvétele előtt áll. Az amerikai külföldi laptudósító, Isaac F. Marcosson azt jelentette, hogy „az ifjú kommunisták, a tisztek többsége és a Vörös Hadsereg közkatonái" Trockij mögött sorakoznak fel. De a külső világ, akár Trockij maga, túlbecsülte erejét és népszerűségét.

Hogy tömegeket vonultathasson fel maga mögött, Trockij végigjárta az országot, drámai pózban jelent meg nyilvános gyűléseken, szenvedélyes beszédeket tartott, azzal vádolva az „öreg bolsevikokat", hogy „degenerálódtak" és arra buzdítva az „ifjúságot", hogy támogassa az ő mozgalmát. Ám az orosz katonák, munkások és parasztok, akik éppen akkor kerültek ki győztesen a fehér Napoleon-jelöltek elleni küzdelemből, nem voltak abban a hangulatban, hogy eltűrjenek egy, a saját soraikból felágaskodó „vörös Napoleont". Amint *Sir Bernard*

Pares írta „Oroszország története" című munkájában ezzel az időszakkal kapcsolatban Trockijról:

> Ahogy egy élesszemű kritikus, aki közelről látta őt, helyesen megjegyezte, Trockijt természete és módszerei a forradalomelőtti idők lomtárába utalják. A demagógok ideje lejárt...

A bolsevik párt 1921-ben megtartott X. kongresszusán a központi bizottság Lenin vezetésével határozatot hozott, amelynek értelmében az összes „frakció"-kat, mint a forradalmi vezetés egységét veszélyeztető alakulatokat törvényen kívül helyezték. A határozat életbelépésétől kezdve a pártból való kizárás terhe mellett az összes pártvezetőknek alá kell rendelniök magukat a többség határozatának és a többségi vezetésnek. A központi bizottság külön figyelmeztette „Trockij elvtársat", hogy óvakodjék a további „frakciós tevékenységtől" és kijelentette, hogy az „állam ellenségei" hasznot húzva az ő bomlasztó munkája nyomán keletkező zavarból, behatolnak a pártba és „trockistáknak" nevezik magukat. Számos jelentős trockistát és más baloldali ellenzékit eltávolítottak a helyéről. Nikoláj Muralovot elmozdították a stratégiai fontosságú moszkvai helyőrség éléről és helyére *Klementij Vorosilovot*, az „öreg" bolsevikot nevezték ki.

A következő évben, 1922-ben, Joszef Sztálint választották meg a párt főtitkárának és ő lett felelős Lenin terveinek keresztülviteléért. Trockij híveinek nagy tábora lassan széjjelolvadt. Tekintélyének csillaga leáldozóban volt. Sztalin megválasztása súlyos csapást mért a pártapparátus trockista frakciójára.

A hatalom kezdett kicsúszni Trockij kezéből.

3. *Az árulás útja*

A baloldali ellenzék a kezdet kezdetétől két irányban működött. A nyilvánosság előtt, gyűléseken, újságaikban és az előadótermekben az ellenzékiek a nép elé vitték propagandájukat. A kulisszák mögött Trockij, Bucharin, Zinovjev, Radek Pjatákov és mások kis, földalatti frakciós konferenciákat tartottak, amelyeken kidolgozták mindenre kiterjedő sztratégiájukat és kitervezték az ellenzék taktikáját.

Erre az ellenzéki mozgalomra támaszkodva Trockij kiépített egy titkos összeesküvő szervezetet, amely ugyanazon az „ötös rendszeren" alapult, mint amilyent Reilly fejlesztett ki és amilyet a szociálforradalmárok és más szovjetellenes összeesküvők használtak.

1923-ban Trockij összeesküvő apparátusa már egy hatásos és messzire szétágazó szervezetté fejlődött ki. Az illegális érintkezés céljaira Trockij és követői speciális kódokat, rejtjeleket és titkos jelszavakat állítottak össze. Szerte az országban titkos nyomdákat állítottak fel. A hadseregben, a diplomáciai karban, a szovjet állami- és pártintézményekben trockista sejteket alakítottak.

Évekkel később Trockij felfedte, hogy ebben az időszakban saját fiát, *Leon Szedov*-ot is belevonták a trockista összeesküvésbe, amely ekkor már nemcsak a bolsevik párton belül dolgozó egyszerű ellenzéki mozgalom volt, hanem elérkezett ahhoz a ponthoz, hogy eggyéolvadjon a szovjet rendszer ellen vívott titkos háborúval.

„1923-ban" — írta Trockij 1938-ban, „Fiam, barátom, harcostársam: Leon Szedov" című brosúráiában — „Leon fejest ugrott az ellenzéki munkába... Így hát tizenhétéves korában egy teljes öntudatos forradalmár életét kezdte élni. Hamarosan kitanulmányozta a konspirációs munka, illegális összejövetelek művészetét, a titkos ellenzéki kiadványok kinyomtatásának és terjesztésének csínját-bínját. A Komszomol (a kommunista ifjúsági szervezet) gyors tempóban nevelte ki ellenzéki vezetőkáderét."

Azonban Trockij nem állt meg a Szovjetoroszországon belüli összeesküvés munkájánál.

1921—22 telén a markáns külsejű, cigányos képű, bizonytalan tekintetű volt ügyvéd és trockista vezér, Nikoláj Kresztinszkij Szovjetoroszország németországi követe lett. Hivatalos útjai során meglátogatta Hans von Seeckt tábornokot, a Reichswehr parancsnokát. Seeckt a német titkosszolgálat jelentéseiből tudta, hogy Kresztinszkij trockista. A német tábornok tudtára adta Kresztinszkijnek, hogy a Reichswehr rokonszenvvel viseltetik a Trockij hadügyi népbiztos vezetése alatt álló orosz ellenzék célkitűzései iránt.

Néhány hónappal később Kresztinszkij, Moszkvába látogatva, jelentette Trockijnak, hogy Seeckt tábornok mit mondott. Trockijnak folyton növekvő földalatti mozgalma anyagi támogatására mindenáron pénzre volt szüksége. Közölte Kresztinszkijjel, hogy az oroszországi ellenzéknek szüksége van külföldi szövetségesekre és fel kell készülnie arra, hogy barátságos hatalmakkal szövetséget kössön. Németország, fűzte hozzá, nem ellensége Oroszországnak és kevés a valószínűség arra, hogy a közeljövőben összeütközésbe kerüljenek egymással; a németek nyugat felé tekintenek és égnek a vágytól, hogy boszszút álljanak Franciaországon és Anglián. A szovjetorosz ellenzéki politikusoknak fel kell készülniök arra, hogy hasznot húzzanak ebből a helyzetből.

Amikor Kresztinszkij 1922-ben visszatért Berlinbe, magával vitte Trockij utasításait arra, hogy „használja fel a Seecklttel való hivatalos találkozás lehetőségét és a tárgyalások folyamán javasolja a tábornoknak, hogy adjon Trockijnak rendszeres anyagi támogatást az illegális trockista mozgalom céljaira."

Kresztinszkij maga így számolt be a történtekről:

— Felvetettem a dolgot Seeckt előtt és 250.000 aranymárkát kértem. Seeckt tábornok, miután megtanácskozta a dolgot helyettesével, a vezérkar főnökével (Haase), elvben beleegyezett és ellenszolgáltatás gyanánt azt kérte, hogy katonai természetű, bizalmas és fontos információkat kapjon — ha nem is rendszeresen — Trockijtól Moszkvában vagy rajtam keresztül. Ezenkívül segíteni kell őt abban, hogy néhány olyan személynek, akiket kémekként a Szovjetunióba akar küldeni, vízumot szerezhessen. Seeckt tábornoknak ezt az ellenkérését elfogadtuk és a megállapodás 1923-ban érvénybe lépett.[6]

1924 január 21-én a bolsevik párt megteremtője és vezetője, Vladimir Iljics Lenin meghalt.

Trockij ekkor a Kaukázusban tartózkodott, ahol egy enyhe lefolyású influenza után pihent. Lenin temetésére nem tért vissza Moszkvába és továbbra is Szochumban, a tengerparti üdülőhelyen maradt.

„Szochumban napokon át feküdtem a tengerrel szemközt

az erkélyen" — írta Trockij önéletrajzában. — „Noha január írtak, a nap melegen és ragyogva sütött. Miközben szívtam magamba a tengeri levegőt, erősödött bennem a hit, hogy a történelmi igazság velem van."

4. Harc a hatalomért

Alighogy Lenin meghalt, Trockij máris nyiltan jelentkezett a hatalomért. Az 1924 májusában tartott pártkongresszuson Trockij követelte, hogy ő és ne Sztálin legyen Lenin utóda. Noha még saját szövetségesei is lebeszélték erről, kikényszeritette, hogy ebben a kérdésben szavazást rendeljenek el. A kongresszuson résztvevő 748 bolsevik delegátus egyhangúan amellett szavazott, hogy Sztálin maradjon a párt főtitkára és egyben elítélte Trockij személyi harcát a hatalomért. Olyan nyilvánvaló volt, hogy Trockij általános visszautasításban részesül, hogy kenytelen-kelletlen még Bucharin, Zinovjev és Kámenyev is a többséggel szavazott. Trockij dühödten rájuk támadt az „árulásért". De néhány hónappal később Trockij és Zinovjev újra egyesültek és „új ellenzéket" építettek ki.

Az új ellenzék messzebb ment, minden előző hasonló frakciónál. Nyiltan „új vezetést" követelt Szovjetoroszországban és széles, az egész nemzetre kiterjedő propagandájával, a szovjet kormány ellen indított politikai harcában magaköré gyüjtött mindenfajta elégedetlen és felforgató elemet. Ahogy Trockij később maga megírta: „Ennek az élesapatnak a nyomában az elégedetlen, felkészületlen és sértett karrieristák szedettvedett raja sorakozott fel." Kémek, Torgprom-szabotőrök, fehér ellenforradalmárok, terroristák szállingóztak az új ellenzék titkos sejtjeibe. A sejtek megkezdték a fegyverek felhalmozását. Egy tényleges, titkos trockista hadsereg volt megalakulóban szovjetföldön.

„Nekünk messzire kell tekintenünk" — mondta Trockij Zinovjevnek és Kámenyevnek, ahogy ő maga jegyzi fel önéletrajzában. — „Hosszú és komoly küzdelemre kell felkészülnünk."

Oroszország határain túl Sidney George Reilly kapitány, az angol Intelligence Service tagja úgy látta, hogy ütött a cselekvés órája. Az angolok eszközét, az orosz diktátorjelölt Borisz Szávinkovot ezen a nyáron küldték vissza Orosz-

országba, hogy előkészítse a várt ellenforradalmi felkelést. Winston Churchill szerint, aki maga is résztvett ebben az összeesküvésben, Szávinkov titkos összeköttetésben állt Trockijjal. A „Nagy Kortársak"-ban Churchill ezt írja: „1924 júniusában Kámenyev és Trockij határozottan felszólították őt (Szávinkovot), hogy térjen vissza."[7]

Ugyanebben az évben Trockij hadsegéde, Krisztián Rakovszkij Szovjetoroszország angliai követe lett. Rakovszkijt, akiről Trockij 1937-ben mint „barátom, igazi, régi barátom"-ról emlékezett meg, röviddel megérkezése után az angol titkosszolgálat két tisztje, *Armstrong* kapitány és *Lockhart* kapitány kereste fel londoni hivatalában. Az angol kormány először hallani sem akart arról, hogy a Szovjetnek képviselője legyen Londonban. Rakovszkij szerint az angol tisztek a következőket közölték vele:

— Tudja Ön, hogy miért kapta meg a beleegyezést ahhoz, hogy akkreditálva lehessen? *Mr. Eastmannál* érdeklődtünk Ön iránt. Tőle tudtuk meg, hogy Trockij frakciójához tartozik és hogy bizalmas kapcsolatban áll vele. És csak ennek a figyelembevételével egyezett bele az Intelligence Service abba, hogy Ön akkreditált követ legyen ebben az országban.

Rakovszkij néhány hónappal később visszatért Moszkvába. Elmondta Trockijnak, hogy mi történt Londonban. Az angol Intelligence Service, éppúgy, mint a német titkosszolgálat, kapcsolatot kíván létesíteni az ellenzékkel.

— Ezen gondolkozni kell — mondotta Trockij.

Néhány nap mulva Trockij közölte Rakovszkijjal, hogy „az angol Intelligence Service-szel fel kell venni a kapcsolatot."[8]

Reilly kapitány, miközben utolsó oroszországi kalandját készítette elő, ezt írta feleségének: „Valami teljesen új, hatalmas és érdemes dolog megy végbe Oroszországban." Reilly ügynöke, E. tengerészkapitány, angol konzulátusi tisztviselő azt jelentette neki, hogy érintkezésben vannak a szovjetoroszországi ellenzéki mozgalommal...

Ez a kapcsolat azonban azután, hogy Reillyt az ellenzéki vezetőkkel folytatott titkos oroszországi megbeszéléseit követően szovjet határőrök lelőtték, megfeneklett.

Néhány hónappal Reilly halála után Trockijnak, ahogy később önéletrajzában mondja, „titokzatos láza" támadt, amelynek a „moszkvai orvosok" „nem tudták okát adni." Trockij úgy döntött, hogy Németországba kell mennie gyógyítani magát. Önéletrajzában így ír erről:

„Külföldi utazásom ügye a Politbüro elé került, amely nyilatkozatában kijelentette, hogy utazásomat, a kapott információk alapján és az általános politikai helyzet szempontjából rendkívül veszélyesnek tartja, de a végső döntést rámbízza. A nyilatkozathoz csatolták a GPU véleményezését, mely szerint utazásom megengedhetetlen... Lehetséges, hogy a Politbüro attól is tartott, hogy odakinn lépéseket teszek a külföldi ellenzék megszilárdítása iránt. Mindazonáltal, barátaim meghallgatása után úgy döntöttem, hogy megyek."

Németországban Trockij, saját elbeszélése szerint, egy „berlini magánklinikán" feküdt, ahol Nikoláj Kresztinszkij, a német titkosszolgálat és az orosz ellenzék összekötője meglátogatta. Miközben Trockij és Kresztinszkij a klinikán tanácskoztak — írja Trockij — hirtelen egy német detektív jelent meg és bejelentette, hogy a német titkosrendőrség rendkívüli intézkedéseket foganatosított életének megvédésére, mert egy meggyilkolására irányuló „összeesküvést" fedtek fel.

Ennek a jól bevált titkosszolgálatbeli trükknek az eredményeképpen Trockij és Kresztinszkij órákon át tanácskozott a német titkosrendőrség tagjaival.

Ezen a nyáron új megegyezés létesült Trockij és a német titkosszolgálat között. Kresztinszkij később körvonalazta, hogy milyenek voltak az egyezmény feltételei:

— Ebben az időben már hozzászoktunk ahhoz, hogy egészséges valutában rendszeresen kapjunk pénzt.* Ezt a pénzt a trockista mozgalom céljaira, propagandairodalom kiadására és egyébre használtuk fel. A munka a különböző külföldi országokban előrehaladt. 1928-ban, amikor a külföldi trockisták harca a pártvezetés ellen, Moszkvában éppúgy mint a testvéresoportoknál, a tetőpontjára ért, Seeckt azzal a javaslattal állt elő, hogy a kémjelentéseket, amelyeket addig rendszertelenül, időről-időre kapott, ezentúl rend-

szeresebben küldjék és ezenkívül a trockista szervezet kötelezze magát arra, hogy amennyiben egy valószínű új világháború esetén hatalomra jut, tekintetbe veszi a német burzsoázia jogos követeléseit, különösképpen a koncesszziókra és a különböző szerződésekre vonatkozólag.
Ezután megtanácskoztam az ügyet Trockijjal. Seeckt tábornoknak igenlő választ adtam és információs szolgálatunk az addigi szórványos megnyilvánulások helyett rendszeresebb jelleget kezdett ölteni. Élőszóban ígéreteket tettünk a háborúutáni, jövő megállapodást illetőleg.
Tovább kaptuk a pénzt. 1923-tól kezdve egészen 1930-ig évenként 250.000 aranymárkát folyósítottak, hozzávetőlegesen összesen 2.000.000 aranymárkát.

Németországi útjáról visszatérve Trockij hatalmas hadjáratot indított a szovjet vezetőség ellen. „1926 folyamán" — írja Trockij önéletrajzában — „a pártharc növekvő erőteljességgel fejlődött. Sőt, ősszel az ellenzék a helyi pártszervekben nyilt sisakkal támadt." Ez a taktika kudarcot vallott és a munkások körében, akik haragosan megbélyegezték a trockisták bomlasztó tevékenységét, általános visszatetszést szült. „Az ellenzék" — írta Trockij — „kénytelen volt visszavonulót fújni."
1927 nyarán, amikor a háború veszélye fenyegette Oroszországot, Trockij megújította támadásait a szovjet kormány ellen. Moszkvában nyilvánosan kijelentette: „Fel kell támasztanunk Clemenceau taktikáját, aki mint ismeretes, akkor támadt rá a francia kormányra, amikor a németek nyolcvan kilométerre voltak Párizstól!"
Sztálin Trockij kijelentését árulónak bélyegezte. — Mintha egy Chamberlaintől Trockijig terjedő egységfront volna kialakulóban[10] — mondotta.
Trockij és ellenzéke ügyében megint egyszer szavazásra került a sor. Az összes bolsevik párttagok résztvettek a szavazásban és az óriási többség, — 740.000 szavazat 4000 ellenében — megtagadta a trockista ellenzéket és hitet tett Sztálin kormányzata mellett.[11]
Trockij önéletrajzában leírja azt az izgatott, kapkodó konspirációs tevékenységet, amely az általános szavazás alkalmával elszenvedett lesújtó vereséget követte: „Mindkét nembeli diákok és munkások részvételével titkos üléseket tartottunk Moszkva és Leningrád különböző részeiben. Kisebb, húsztól

száz és kétszáz személyig terjedő csoportok gyülekeztek, hogy meghallgassák az ellenzék valamelyik képviselőjét. Naponta két, három és néha négy ilyen gyűlésen jelentem meg... Az ellenzék a technikai főiskola egyik nagytermében ügyesen előkészített nagygyűlést rendezett; a csarnokot belülről elfoglaltuk, a hatóság arra irányuló kísérlete, hogy a gyűlést megakassza, sikertelennek bizonyult. Kámenyev és én két órán át beszéltünk."

Trockij lázasan készülődött az elkövetkező mérkőzésre. Október végére készen állott terveivel. 1927 november 7-én, a bolseviki forradalom tizedik évfordulóján felkelésnek kellett volna kitörnie. A lázadás vezetésére Trockij legelszántabb híveit, a Vörös Hadsereg Gárdájának volt tagjait szemelték ki. A sztratégiai pontok elfoglalására szerte az országban külön osztagokat jelöltek ki. A jeladás a fölkelésre az lett volna, hogy november 7-én délelőtt a munkástömegek moszkvai díszfelvonulása alatt politikai tüntetést rendeznek a szovjet kormány ellen. Trockij később önéletrajzában ezt írta:

„Az ellenzék vezető csoportja nyitott szemmel nézett e végső aktus elébe. Nagyon is világosan láttuk, hogy eszméinket nem diplomáciával és a problémák megkerülésével, hanem csakis a gyakorlati következmények mindegyikével szembenéző nyilt küzdelemmel tehetjük az új nemzedék közös tulajdonává. Elindultunk az elkerülhetetlen *vereség* felé, de ugyanakkor bíztunk abban, hogy eszméinknek egy távolabbi jövőben bekövetkező diadalát készítjük elő."

Trockij lázadása még jóformán meg se kezdődött és máris összeomlott. November 7-én reggel, mikor a munkások végigvonultak Moszkva utcáin, a magasból, a házak tetejéről az „új vezetés" elérkezését bejelentő trockista röpiratok hullottak rájuk. Zászlókat lengetve és táblákat hordozva hirtelen apró trockista bandák jelentek meg az utcákon. A haragragyult munkások elsöpörték őket.

A szovjet hatóságok gyorsan cselekvéshez láttak. Muralovot, Szmirnov Mrácskovszkijt, Dreicert és a trockista katonai gárda több más tagját azonnal letartóztatták. Kámenyevet és Pjatákovot Moszkvában őrizetbe vették. A kormány megbízottai rajtaütöttek a titkos trockista nyomdákon és fegyvertára-

kon. Zinovjevet és Radeket Leningrádban tartóztatták le, ahol egy egyidejű puccsot szerveztek meg. Trockij egyik híve, a diplomata *Joffe*, aki azelőtt a Szovjetunió japáni nagykövete volt, öngyilkosságot követett el. Egyes helyeken a trockistákat fehér tisztek, szociálforradalmár terroristák és külföldi ügynökök társaságában fogták le.

Trockijt kizárták a bolsevik pártból és száműzték.

5. *Alma Ata*

Trockijt Alma Atába, a szibériai Kazachsztán, e Kína határához közeleső szovjetköztársaság fővárosába száműzték. Házat bocsátottak a rendelkezésére, ahol feleségével, Natáliával és fiával, Szedovval együtt lakhatott. A szovjet kormány, amely még mindig nem volt tisztában az összeesküvés méreteivel és jelentőségével, enyhén bánt Trockijjal. Megengedték neki, hogy személyes testőrségének egy részét, beleértve Efraim Dreicert, a Vörös Hadsereg volt tisztjét, megtartsa. Engedélyt kapott arra, hogy leveleket írjon és kapjon; hogy könyvtára és bizalmas „archivuma" legyen és barátai, valamint csodálói időről-időre meglátogathassák.

De Trockij száműzetése egyáltalán nem vetett véget összeesküvő tevékenységének.

1927 november 27-én, a legkörmönfontabb trockista sztratéga, Nikoláj Kresztinszkij német ügynök és szovjet diplomata bizalmas levelet írt Trockijnak, amelyben pontosan lefektette, hogy milyen módszert kell követniök a trockista összeesküvőknek az elkövetkező években. „Teljes lehetetlenség" — írta Kresztinszkij, — „hogy a trockista ellenzék továbbra is megpróbáljon nyilt agitációt folytatni a szovjet kormány ellen. Ehelyett a trockistáknak meg kell kísérelniök, hogy visszajussanak a pártba, kulcspozíciókat biztosítsanak maguknak a szovjet kormányban, *hogy magán a kormány apparátusán belül* folytassák a küzdelmet a hatalomért. A trockistáknak" — írta Kresztinszkij —, „arra kell törekedniök, hogy lassan, fokozatosan és a párton, valamint a szovjet kormányon belül végzendő állhatatos munkával újjáélesszék a szervezetüket és újra kiérdemeljék a tömegek bizalmát és visszanyerjék tömegbefolyásukat."

Kresztinszkij körmönfont sztratégiája tetszett Trockijnak. Amint Kresztinszkij később felfedte, hamarosan utasításokat adott ki előzőleg letartóztatott és száműzött híveinek, hogy „megtévesztéssel jussanak vissza a pártba". „Folytassuk tevékenységünket titokban" — szólt az utasítás — „és foglaljunk el a pártban többé-kevésbbé független felelős posztokat." Pjatákov, Radek, Zinovjev, Kámenyev és más száműzött ellenzékiek hamarosan Trockij ellen fordultak, kinyilatkoztatták, hogy a multban elfoglalt ellenzéki magatartásuk „tragikus tévedés" volt és újrafelvételüket kérték a bolsevik pártba.

Trockij almaatai háza erőteljes szovjetellenes cselszövés középpontja volt. „Ebben az időben az ellenzék ideológiai élete egy fortyogó katlanhoz volt hasonló", — írta később Trockij „Fiam, barátom, harcostársam: Leon Szedov" című pamfletjében. Trockij Alma Atából széleskörű, az egész országra kiterjedő titkos felforgató propagandahadjáratot irányított a szovjet rendszer ellen.[12]

Trockij fiát, Leon Szedovot, annak a titkos összeköttetési rendszernek az irányításával bízták meg, amelynek segítségével Trockij szerte az országban lévő követőivel és más ellenzékiekkel kapcsolatot tartott fenn. A húsz év körüli, túlfeszitett energiával dolgozó és már szakképzett összeesküvő Szedov egyrészt heves odaadást érzett az ellenzék céljai iránt, másrészt állandó keserű ellenállást, apja önző és diktatórikus magatartásával szemben. Említett füzetében Trockij felfedte, hogy milyen fontos szerepet játszott Szedov az Alma Atából szétágazó titkos összeköttetési vonal ellenőrzésében. Trockij ezeket írta:

„1927 telén Leon betöltötte huszonkettedik életévét. Az Alma Atában, ebben az évben végzett munkája valóban páratlan volt. Külügyminiszterünknek, rendőrminiszterünknek és közlekedésügyi miniszterünknek neveztük. És mindezen feladatainak elvégzéséhez egy illegális apparátusra kellett támaszkodnia."

Szedov volt az összekötő az Alma Atába titkos üzeneteket hozó és az onnan Trockij „utasításait" visszavívő titkos futárok és apja között:

„Néha Moszkvából is érkeztek rendkívüli futárok. Nem volt könnyű dolog találkozni velük. A külső kapcsolatok

teljesen Leonhoz tartoztak. Esős éjszakán, erős hófuvás idején hagyta el olykor a házat vagy a kémek éberségét kijátszva, képes volt egész napokat a könyvtárban rejtózködve eltölteni, hogy azután nyilvános fürdőben, vagy a város határán lévő sűrű bozótosban vagy a kirgizek lovaitól, szamaraitól és portékáitól zsúfolt keleti vásártéren találkozzék a futárral. Minden esetben boldogan tért vissza, hódító fénnyel a szemében és értékes zsákmánnyal a ruhája alatt."

Naponta majdnem száz titkos jellegű híradás ment keresztül Szedov kezén. Ezenkívül Trockij nagymennyiségű propagandaanyagot és bizalmas levelet küldött szét Alma Atából. Sok levél híveinek szóló „utasításokat", valamint szovjetellenes propagandaanyagot tartalmazott. „Április és október között (1928-ban)" — kérkedett Trockij — „hozzávetőlegesen 1000 politikai levelet és dokumentumot, valamint 700 táviratot kaptunk. Ugyanezen idő alatt 500 táviratot és nem kevesebb mint 800 politikai levelet küldtünk el..."

1928 decemberében a szovjet kormány elküldte egyik megbízottját Alma Atába, Trockij meglátogatására. Trockij önéletrajza szerint, ezeket mondotta neki: „Az utóbbi időben szerte az országban lévő politikai barátainak a tevékenysége határozottan ellenforradalmi jelleget öltött; almaatai életkörülményei teljes lehetőséget adnak arra, hogy ezt a munkát irányítsa..." A szovjet kormány ígéretet kért Trockijtól arra, hogy abbahagyja bujtogató tevékenységét. Ha ez nem történik meg, a kormány kénytelen lenne, mint áruló ellen erős intézkedéseket foganatosítani. Trockij nem volt hajlandó tudomásulvenni a figyelmeztetést. Ügyét Moszkvában az OGPU rendkívüli szerve vette a kezébe. Az OGPU 1929 január 18-i keltezésű jelentésének egyik része így hangzik:

„A büntetőtörvénykönyv 5810 cikkelye alapján vizsgálat alá vettük Leo Davidovics Trockij polgártárs esetét. A vád: ellenforradalmi tevékenység, amely illegális szovjetellenes párt megszervezésében nyilvánul meg. Ez a tevékenység legutóbb szovjetellenes akciók előidézésére és a szovjethatalom elleni fegyveres harc előkészítésére irányult.

Megoldás: Leo Davidovics Trockij polgártársat száműzni kell a Szocialista Tanácsköztársaságok Szövetségének területéről."

1929 jannár 22-ének reggelén Trockijt ténylegesen száműzték a Szovjetunió területéről. Ezzel kezdetét vette Leon Trockij pályafutásának legkülönösebb szakasza.

„A száműzetés rendszerint elfeledést jelent. Trockij esetében fordítva történt" — írta később Isaac F. Marcosson „Zavaros évek" című könyvében. — „Emberi formába öltözött darázs volt, míg a Szovjet határain belül tartózkodott, de fullánkja sokezer mérföldnyi távolságban sem volt kevésbbé hatásos. Miközben távoli ellenőrzést gyakorolt az ügyek felett, Oroszország elsőszámú közellenségévé vált. Napoleonnak elég volt egy Szent Ilona ahhoz, hogy mint Európa zavartkeltője, pályafutását befejezze. Trockijnak öt Szent Ilonája volt. Valamennyi az intrika fészkévé vált. Mint a propaganda mestere, a nemzeti és nemzetközi összeesküvés olyan fantasztikus légkörében élt, akárha E. Phillips Oppenheim valamelyik kalandorregényéből lépett volna elő."

JEGYZETEK

1. Ime még néhány megjegyzés, amit Lenin Trockijjal és annak az orosz forradalmi mozgalomban való tevékenységével kapcsolatban időről-időre tett:

1911. „1903-ban Trockij mensevik volt: 1904-ben otthagyta a mensevikeket: 1905-ben visszatért hozzájuk, miközben mindenfelé ultraforradalmi jelszavakat hangoztatott: 1906-ban ismét hátat fordított nekik... Trockij ma ennek a frakciónak a gondolatait plagizálja, holnap meg amannak és így mind a két frakción felülemelkedőnek tekinti magát... Ki kell jelentenem, hogy Trockij csupán a saját frakcióját képviseli."

1911. „Az olyan emberek, mint Trockij, a maguk terjengős mondataival... A mai kor rákfenéi... Mindazok, akik Trockij csoportját támogatják, a hazugságok és a munkások becsapásának politikáját támogatják... Trockij speciális feladata.... hogy homokot szórjon a munkások szemébe... nem lehet lényeges dolgokat megvitatni Trockijjal, mert nincsenek nézetei... mi egyszerűen, mint a legsilányabb diplomatát leplezzük le őt."

1912. „Ezt a blokkot az elvek hiánya, az álszenteskedés és az üres szavak jellemzik... Trockij a forradalmi jelszóval ruházza fel ezt, ami nem kerül neki semmibe és nem köti őt semmihez."

1914. „Az oroszországi marxista mozgalom régi résztvevői nagyon jól ismerik Trockij személyiségét, így semmi értelme, hogy beszéljek nekik róla. De a fiatal munkásnemzedék nem ismeri őt és így beszélnünk kell róla... Az ilyen típusok, a tegnap történelmi alakulatainak jellegzetes maradványai, abból az időből, amikor a munkás tömegmozgalom Oroszországban még gyermekcipőkben járt..."

1914. „Trockij elvtársnak mindezideig még soha nem volt határozott véleménye egyetlen egy komoly marxista kérdésben sem; mindig az egyik vagy másik ellentét ütötte résen kúszott be és a különböző táborok között ingadozott."

1915. „Trockij... mint mindig, elvben teljesen ellene van a szociálsövinisztáknak, de a gyakorlatban mindenben megegyezik velük.

2. Trockij csak két hónappal a cárizmus bukása előtt érkezett az Egyesült Államokba, miután Franciaországból 1916 legvégén kiutasították. Bucharin előtte érkezett meg oda Ausztriából.

3. „Anglia szolgálatában" című emlékiratában Bruce Lockhart annak a nézetének ad kifejezést, hogy az angol kormány először súlyos hibát követett el Trockijjal szemben követett magatartásában, Lockhart így ír erről: „Nem kezeltük Trockijt bölcsen. Az első forradalom idején, mint száműzött élt Amerikában. Ekkoriban sem mensevik, sem bolsevik nem volt. Az volt, amit Lenin trockistának nevezett... azaz induvidualista és opportunista. Mint művésztemperamentumú forradalmár, aki kétségtelenül nagy fizikai bátorsággal rendelkezett, soha nem volt és soha nem lehetett jó pártember. Az első forradalom előtt tanusított magatartását Lenin a legszigorúbban elítélte... 1917 tavaszán Kerenszkij kérést intézett az angol kormányhoz, hogy könnyítse meg Trockij hazatérését... Mint általában az Oroszországgal szemben tanúsított magatartásunkban, ezúttal is, szerencsétlen félintézkedéseket foganatosítottunk. Trockijt, mint bűnözőt kezelték, Halifaxban... fogolytáborba internálták... azután pedig, mintán keserű gyűlöletet ébresztettünk benne, megengedtük neki, hogy visszatérjen Oroszországba."

4. Trockijnak külügyi népbiztosi minőségében, a bresztlitovszki békeválság alatt folytatott ellenzéki tevékenységéről lásd 29. oldalt.

A külügyi népbiztosi helyéről való elmozdítása után Trockij beismerte tévedését Leninnel szemben és ismét fölajánlotta feltételnélküli együttműködését. Trockij új megbízatást kapott, amely megfelelt szervezői és szónoki tehetségének. Hadügyi népbiztos lett. A katonai stratégia és a Vörös Hadsereg gyakorlati vezetése főképpen olyan emberek kezében volt, mint Sztálin, Frunze,

Vorosilov, Kirov, Sesorsz és Budjonnij. Számos a környezetéhez tartozó volt cárista (specialista) tanácsára támaszkodva, Trockij, mint hadügyi népbiztos ismételten ellenezte a bolsevik központi bizottság katonai határozatait és jogkörét hevesen túllépte. Több esetben csak a központi bizottság közvetlen beavatkozása akadályozta meg Trockijt abban, hogy vezető bolsevik katonai megbízottakat, akik kifogást emeltek autokratikus magatartása ellen, a fronton kivégeztessen.

1919 nyarán Trockij, miután kijelentette, hogy Kolcsak a keleten nem jelent többé veszedelmet, azt javasolta, hogy a Vörös Hadsereg erejét a déli, Denikin elleni hadjáratba vessék bele. Ez — mutatott rá Sztálin —, lélekzethez juttatta volna Kolcsakot és lehetőséget adott volna neki arra, hogy hadseregét újjászervezze és újra fölszerelvé, friss offenzívát indítson. „Az Ural a maga iparával — jegyezte meg Sztálin, mint a Központi Bizottság katonai megbízottja —, vasúthálózatával, semmiképpen se kerüljön Kolcsak kezébe, mert ott ő könnyen maga köré csoportosíthatja a kulákokat és előrenyomulhat a Volgához." Trockij tervét a központi bizottság elvetette és többé nem vett részt e keleti hadjáratban, amely Kolcsak haderejének végső leverésével végződött.

1919 végén Trockij tervet készített a Denikin elleni hadjárathoz. Terve szerint keresztül kellett volna vonulnia a doni sztyeppék jóformán teljesen úttalan vidékén, amely tele volt ellenforradalmi kozák bandákkal. Sztálin, akit a központi bizottság a déli frontra küldött, elvetette Trockij tervét és ehelyett az javasolta, hogy a Vörös Hadsereg a sűrű vasúthálózattal, szénutánpótlással rendelkező Donyec-medencében vonuljon előre, amelynek az az előnye is meg volt, hogy az ottani lakosság rokonszenvező munkásokból állt. A központi bizottság elfogadta Sztálin tervét. Trockijt elmozdították a déli frontról, utasították, hogy ne avatkozzék be a déli hadműveletekbe és egyúttal azt a „tanácsot" adták neki, hogy ne lépje át a déli arcvonal demarkációs vonalát. Denikint Sztálin tervei alapján győzték le.

Trockij hadügyi népbiztos legközelebbi munkatársai között szerepelt Vazetisz ezredes, volt cári tiszt, aki, mint Trockij hadparancsnoka szolgált a keleti arcvonalon a Kolcsak elleni harcban. A szovjet hatóságok felfedték, hogy Vacetisz a Vörös Hadsereg hadvezetősége elleni cselszövésekbe bonyolódott bele. Vacetiszt elmozdították helyéről. Trockij önéletrajzában ezt a furcsa védőbeszédet mondotta el volt munkatársa mellett: „Vacetisz ihletett pillanataiban olyan parancsokat volt képes kiadni, mintha a népbiztosok és a Központi Bizottság Tanácsa nem volna. Gyanús elgondolásokkal és kapcsolatokkal vádolták és így el kellett távolítani, de valójában semmi komoly alapja nem volt a vádaknak. Talán a fickó elalvás előtt Napoleon életrajzát olvasta és becsvágyó álmait bizalmasan közölte két vagy három fiatal tiszttel."

5. 1937 áprilisában Trockij a következőket kényszerült elmondani a gyilkos Blumkinnal való kapcsolatáról: „A háború alatt kátonai titkárságomon tagja volt és személyes kapcsolatban állt velem... Ami a multját illeti, hát bizony nagyon különös multja volt. A baloldali szociálforradalmár ellenzékhez tartozott és résztvett a bolsevikok elleni felkelésben. Ő volt az az ember, aki Mirbach német követet meggyilkolta... Katonai titkárságomban alkalmaztam őt és ha egy bátor emberre volt szükségem, Blumkin mindig rendelkezésemre állt."

6. A III. könyvben előforduló, a trockisták oroszországi titkos tevékenységére vonatkozó párbeszédeket és idézeteket, — hacsak a szöveg más forrást nem jelöl meg — a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Törvényszéke előtt 1936 augusztusában, 1937 januárjában és 1938 márciusában Moszkvában lefolytatott perek során elhangzott vallomásokból vettük. A Trockijt és fiát Szedovot közvetlenül érintő párbeszédek és események, hacsak a szövegben más utalás nem történik, ugyanesak e perek vadlottjainak vallomásai alapján íródtak.

7. Lásd 139—146 oldalt.

8. Ezt Rakovszkij mondotta a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Törvényszéke előtt 1938 márciusában tett vallomásában. A Rakovszkij említette időszakban — a huszas évek során — Max Eastman amerikai író és újságíró volt Trockij írásainak hivatalos fordítója és egyben a trockista propaganda főterjesztője az Egyesült Államokban. (Eastman ma a nagykapitalista sajtóban folytatja szovjetellenes tevékenységét. — *A ford.)* Max Eastman volt az, aki először nyilvánosságra hozta az úgynevezett „Lenin végrendelet"-et, amelyet autentikus dokumentumnak tüntetek fel. Ezt Lenin 1923-ban írta volna és Eastman szerint Sztálin egy szélben zárta el. Az állítólagos végrendelkezés azt megállapította, hogy Trockij megfelelőbb a bolsevik párt főtitkárának, mint Sztálin. 1928-ban Eastman lefordította Trockij „A való helyzet Oroszországban" című propagandiratát. E könyv amerikai kiadásának függelékében Eastman közzétette az úgynevezett „végrendeletet" és ugyanakkor ismertette, ő milyen segítséget nyujtott a trockista ellenzéknek: „...az ellenzék mozgalmi erőfeszítésének tetőpontján... nyilvánosságra hoztam a New-York Times-ben a végrendelet alábbi teljes szövegének fordítását és az ezért kapott pénzt a bolsevik (azaz trockista) eszmék további terjesztésére fordítottam..."

Maga Trockij először elismerte, hogy Lenin nem hagyott hátra végrendeletet vagy végakaratot. A *New-York Daily Worker*-hez 1925 augusztus 8-án intézett levelében ezt írta:

„Ami Lenin „végakaratát" illeti, Lenin soha nem írt ilyet és a párttal való kapcsolatának jellege, valamint magának a pártnak a jellege eleve kizárta ennek a lehetőségét.

Az emigráns és a külföldi polgári sajtó „végakarat" formájában úton-útfélen idézi Lenin egyik levelét (teljesen megcsonkítva), amely számos tanácsot tartalmaz a szervezés kérdésével kapcsolatban.

Minden ilyen eltitkolt és megsértett „végakaratról" terjesztett szóbeszéd ravasz kitalálás, amely Lenin igazi akarata és az általa teremtett párt érdeke ellen irányul"

De a trockista propagandisták mind a mai napig még mindig úgy hivatkoznak Lenin „végakaratára", mint egy autentikus dokumentumra, amelyben Lenin Trockijban jelölte meg utódját.

9. 1926-ban Rakovszkijt Londonból Párizsba helyezték át. Mielőtt Franciaországba ment volna, Moszkvában beszélt Trockijjal. Trockij közölte vele, hogy az oroszországi helyzet a válság felé közeledik és szükségesnek mutatkozik, hogy minden lehető külföldi segítséget igénybe vegyenek. Arra a végkövetkeztetésre jutottam, — mondotta Rakovszkijnak —, hogy külföldi társainkat — a követeket és kereskedelmi képviselőket — utasítanunk kell: tapogatódzanak a kapitalista országok konzervatív köreinél, milyen mértékben számíthatnak a trockisták támogatásukra."

Franciaországba érve Rakovszkij, a trockista ellenzék megbízásából puhatolódzni kezdett a francia reakciós köröknél. Franciaország ekkortájt a Torgprom-összeesküvés központja volt s a francia vezérkar, Foch és Pétain vezetésével komolyan tanulmányozta a Szovjetunió elleni katonai támadás terveit. Rakovszkij később a következőket mondotta a „Trockij utasításai alapján vezetett tárgyalásairól":

„Roye-ban találkoztam Nicole képviselővel. Nicole egy nagy északfranciaországi kenderfonógyár tulajdonosa és jobboldali köztársasági körökhöz tartozik. Megkérdeztem tőle, hogy milyen lehetőségei és kilátásai vannak az ellenzéknek, vajjon számíthatunk-e a Szovjetunióval szemben ellenséges beállítottságú francia kapitalista körök támogatására? ‚Természetesen és talán nagyobb mértékben, mintsem gondolják' — felelte. — De ez, mondotta, főképpen két körülménytől függ. Elsősorban az ellenzéknek valóban hathatós erővé kell válnia és másodsorban tudni kellene, hogy milyen mértékben hajlandó koncessziókat juttatni a francia tőkének. A második párizsi megbeszélésem 1927 szeptemberében zajlott le. Ezúttal Louis Dreyfus képviselővel és nagykereskedővel folytattam tárgyalásokat. Be kell vallanom, hogy mind a beszélgetés, mind a beszélgetés konklúziója ugyanaz volt, mint Nicole esetében."

10. Sir Austen Chamberlain, az akkori hevesen szovjetellenes angol külügyminiszter.

11. Négyezer szavazat volt a legtöbb, amit az ellenzék valaha is össze tudott hozni agitációja során. Annak ellenére, hogy párthatározat tiltotta a „frakció" szervezkedést és hivatalosan nem

győzték hangsúlyozni, hogy a „forradalmi egység" a szovjet belpolitika alapköve, a szovjet kormány megdöbbentően nagy vitatkozási, kritikai és gyülekezési szabadságot engedélyezett a trockista ellenzéknek. Különösen Lenin halála után, amikor az ország bel- és külpolitikai válságon esett át, Trockij ki tudta használni a helyzetet arra, hogy frakciója támogatására tömegmozgalom megszervezésével próbálkozzék. Az ellenzék nyilvános propagandája minden lehetséges politikai érvet felhasznált a rendszer ellen. A Sztálin-kormányzat szociális és gazdasági politikáját állandóan támadták. „A támadásokat a következő jelszavak kísérték: „a kormányzat tehetetlen", „a bürokrácia ellenőrzés nélkül dolgozik", „egy ember és egy párt diktatúrája uralkodik", „a régi vezetés elsorvad" és így tovább, 1924—27-ig Sidney és Beatrice Webb: „Szovjet-kommunizmus — egy új civilizáció?" című könyvéből vett idézet szerint: „Olyan három évig tartó szakadatlan nyilvános harc dúlt, amely nyilván meglepőnek tünhetett azok szemében, akik azt hitték, hogy a Szovjetunió egy önkényes diktatúra uralma alatt nyög. Ez a harc különböző formákat öltött. Az olyan főbb törvényhozó testületekben, mint az Össz-Szovjet Kongresszus Központi Végrehajtóbizottsága (TSIK) és a Kommunista Párt Központi Bizottsága, ismételt viták zajlottak le. Heves összecsapások történtek a helyi szovjetekben és a helyi pártszervezetekben. Az ellenzéki könyvek és pamfletek egész tömege jelent meg és cenzúra nem akadályozta meg a megjelenésüket, hanem maguk az állami kiadók adták ki azokat. Ezek az államilag védjegyzett kiadások — mint ezt valaki, aki keresztülrágta magát rajtuk, elmondotta — többezer nyomtatott oldalra rúgtak." A Webb-házaspár hozzáfűzte még: „a kérdést véglegesen és teljhatalmúlag a párt központi bizottságának 1926 áprilisában tartott plénuma rendezte; az itt hozott határozatot további viták után az 1926 októberi és 1927 decemberi XIV. és XV. pártkonferencia szentesítette. E határozatok után Trockij továbbra is állhatatosan folytatta agitációját és megkísérelt ellenállást szítani, úgyhogy magátartása nyilvánvalóan pártütő lett."

12. Trockij távollétében az ellenzék megmaradt erőinek felelős irányítása átmenetileg Nikoláj Bucharin kezébe került, aki — nem helyeselvén Trockij vezérségét — ravasz módon tartózkodott attól, hogy nyílt szerepet vállaljon a kétségbeesett puccskísérletben. Bucharin nem Trockijt, hanem önmagát tartotta az ellenzék igazi vezérének és teoretikusának. A vezetése alatt álló moszkvai „marxista iskola" falai között Bucharin külön, a fiatal hallgatókból toborzott úgynevezett „káderesoporttal" vette magát körül. Bucharin e diákok közül számosat rendszeresen oktatott az összeesküvés technikájára. A műszaki értelmiségnek az Iparpárthoz csatlakozott tagjaival is szoros kapcsolatot tartott fenn. Azelőtt Bucharin „baloldali kommunistának" nevezte magát, most, Troc-

kij bukása után, hozzákezdett a rövid idő mulva nyíltan „jobboldali ellenzék"-nek ismert mozgalom elvi megalapozásához.

Bucharin szerint Trockij elsiette a dolgot és sikertelensége nagyrészt annak tudható be, hogy nem működött együtt az országon belül dolgozó összes szovjetellenes erőkkel. Bucharin most hozzálátott, hogy ezt a mulasztást az ő jobboldali ellenzékével tegye jóvá. A trockisták törvényen kívül helyezésével az első ötéves terv teljes gőzzel megindult a megvalósítás útján. Az ország új megpróbáltatások, nehézségek és rendkívüli erőfeszítés elé nézett. Bucharin a kormánymegbízott Alexej Rükovval és a szakszervezeti megbízott M. Tomszkijjal együtt s a Torgprom-ügynökökkel, valamint a mensevikekkel titkos együttműködésben megszervezte a bolsevik pártban a jobboldali ellenzéket. A jobboldali ellenzék az ötéves terv nyílt ellenzékére épült. Bucharin a színfalak mögött a Trockij képviselőivel és a többi földalatti szervezet megbízottaival tartott titkos összejöveteleken dolgozta ki a jobboldali ellenzék programját.

„Ha programom gyakorlati megvalósítására sor került volna — állapította meg később Bucharin —, ez közgazdasági téren államkapitalizmust, az egyéni muzsik-gazdálkodás felvirágzását, a kollektív gazdálkodás megnyirbálását, külföldi koncessziókat, a külkereskedelmi monopólium feladását és végeredményként a kapitalizmus visszaállítását jelentette volna ebben az országban... A határokon belül azonnali programunk a mensevikekkel, szociálforradalmárokkal és hasonlókkal való *szövetség* volt... Politikai értelemben véve félresiklás olyan módszerek felé, amelyekben kétségkívül megvannak a caesarizmus..., a fasizmus elemei."

Bucharinnak az ellenzék részére megállapított új politikai vonala sok követőre talált a Szovjetunió olyan magasrangú, törtető hivatalnokai körében, akik nem bíztak az ötéves terv sikerében. A kollektivizálásnak hevesen ellenálló kulák szervezetek vezetői pedig a vidéken olyan elemeket szállítottak Bucharin jobboldali ellenzékének, hogy kezdett kiformálódni az a tömegbázis, amelyet Trockij annakelőtte hiába próbált megteremteni. Trockij először rossznéven vette, hogy Bucharin kisajátítja annak a mozgalomnak vezetőszerepét, amelyet ő kezdeményezett; de egy rövid versengési, sőt ellenségeskedési időszak után a különbségeket elsimították. A jobboldali ellenzék nyilvános és „törvényes" időszaka 1929 novemberéig tartott, amikor is a Bolsevik Párt Központi Bizottságának plénuma kijelentette, hogy a jobboldaliak propagandája és nézetei összeegyeztethetetlenek a párttagsággal. Bucharint, Rükovot és Tomszkijt elmozdították magas hivatali állásaikból.

AZ ÖTÖDIK HADOSZLOP KELETKEZÉSE

1. *Trockij Elba-szigete*

1929 február 13-án Leon Trockij Konstantinápolyba érkezett. Nem úgy lépett partra, mint egy levitézlett politikai száműzött. Trockij úgy jött, mint egy látogatóba érkezett hatalmasság. A világsajtóban nagybetűs címek adták hírül megérkezését. Külföldi tudósítók várakoztak, hogy fogadják a száműzöttet partraszállító motoroshajót. Trockij félretolta őket és szapora léptekkel egyenesen várakozó autója felé tartott, amelyet egyik testőre vezetett. Az autó elrobogott vele előre elkészített városi szállására.

Törökországban politikai vihar tört ki. Szovjetbarát szószólók Trockij kiutasítását követelték; szovjetellenes elemek örömmel fogadták a szovjet rendszer ellenségét. A török kormány habozni látszott. Olyan hírek keringtek, hogy bizonyos oldalról diplomáciai nyomást gyakorolnak azért, hogy Trockijt a szovjet határ közelében, Törökországban tartsák. Végül egy kompromisszumos megoldást találtak. Trockij Törökországban maradt és mégse maradt Törökországban. A száműzött vörös Napoleonnak menedéket adtak Prinkipó török szigeten. Trockij, a felesége, a fia és számos testőre néhány hét mulva odaköltöztek.

Prinkipón, a festői feketetengeri szigeten, ahol a Woodrow Wilson által álmodott szövetséges—szovjet békekonferenciát kellett volna megtartani, a száműzött Trockij, fiával, Leon Szedovval mint főhadsegédével és helyettes parancsnokával,

felütötte új politikai főhadiszállását. „Prinkipón, fiammal bensőségesen együttműködve sikerült közben különböző országokból származó fiatal munkatársakból új csoportot alakítani", írta később Trockij. A kis házat, ahol Trockij lakott, a titokzatosság és intrika furcsa, izgatott atmoszférája vette körül. A ház előtt rendőrkutyák és felfegyverzett testőrök őrködtek. A házon belül csakúgy rajzottak az Oroszországból, Németországból, Spanyolországból és más országokból származó radikális kalandorok, akik mind eljöttek vezérükhöz Prinkipóba. Trockij a „titkárainak" nevezte őket. Új Trockij-gárda alakult belőlük. A látogatók egymásnak adták a kilinceset: szovjetellenes propagandisták, politikusok, újságírók, a száműzött bálványozói és az úgynevezett „világforradalmárok" szüntelen áradatban érkeztek. Mialatt magánértekezéseket tartott a nemzetközi kommunista és szocialista mozgalom renegátjaival, Trockij könyvtárának ajtaja előtt őrszemek állottak. Időről-időre titkosszolgálatok ügynökei és más homályosjellegű személyek jöttek, hogy Trockijjal négyszemközt beszélhessenek. Látogatásukat nagy rejtelmesség vette körül.

Trockij prinkipói fegyveres testőrségének vezetője először Blumkin, a szociálforradalmár gyilkos volt, aki Trockijt a huszas évek elejétől kutyahűséggel követte. 1930 végefelé, Trockij különleges küldetésben visszaküldte Szovjetoroszországba. Blumkint a szovjet rendőrség elfogta és bíróság elé állította. A fegyveresempészés és a szovjetellenes propaganda bűnét bizonyították rá és kivégezték. Később Trockij testőrségének élén a francia Raymond Molinier és az amerikai Sheldon Harte állott.

Trockij aprólékos gonddal vigyázott arra, hogy az időleges száműzetésben élő „nagy forradalmár" hírnevét megőrizze. Ötvenes éveibe lépett. Zömök, kissé meghajló alakja elhízottá és ernyedtté változott. Híres, bozontos fekete haja és kis kecskeszakálla már őszes volt. De mozdulatai még mindig gyorsak és türelmetlenek voltak. Az élesmetszésű orrán ülő villogó cvikker mögül fürkésző fekete szeme, különlegesen gonosz kifejezést adott sötét, élénk arcának. Sokakat elriasztott „mefisztófeleszi" ábrázata. Mások viszont csaknem hipnotikusan megbűvölőnek találták Trockij hangját és szemét.

Trockij semmit nem bízott a véletlenre, ha a Szovjetunión kívüli hírnevének megőrzéséről volt szó. Gyönyörűséggel idézte Proudhon, a francia anarchista szavait: „A végzetnek

a szemébe nevetek; ami pedig az embereket illeti, túlságosan tudatlanok, túlságosan rabszolgák ahhoz hogy bosszankodjam miattuk." Azonban mielőtt magához engedte a fontos látogatókat, gondosan gyakorolta a szerepét, sőt a hálószobájában lévő tükör előtt a megfelelő gesztusokat is tanulmányozta. A Prinkipóba ellátogató újságíróknak be kellett neki mutatniok cikkeiket, mielőtt közzétették volna őket. Társalgás közben Trockij a dogmatikus állítások és a szovjetellenes szidalmak egész áradatát zúdította hallgatójára, miközben a tömegszónok színészi lendületével hángsúlyozott minden egyes mondatot és gesztust.

Emil Ludwig, a liberális német író, röviddel Trockij Prinkipóba érkezése után interjút csinált vele. Trockij derűlátó hangulatban volt. — Oroszországot válság fenyegeti — mondotta Ludwignak. — Az ötéves terv kudarcot vallott; munkanélküliség, gazdasági és ipari összeomlás kísért; a mezőgazdaság kollektivizálásának terve halálra van ítélve; Sztálin katasztrófa felé vezeti az országot; az ellenzék nőttön nő.

— Milyen nagy a követőinek a száma Oroszországban? — kérdezte Ludwig.

Trockij hirtelen óvatossá vált. Felemelte húsos, fehér, manikürözött kezét.

— Nehéz volna pontos számot adni. Híveim szétszórtan élnek, a föld alatt illegalitásban dolgoznak.

— Mit gondol, mikor lépnek ki megint a nyilvánosság elé?

Erre Trockij kis gondolkodás után ezt válaszolta:

— Ha kívülről megteremtik erre a megfelelő alkalmat. Talán egy háború vagy egy új európai beavatkozás esetén, amikor a kormány gyengesége ösztönző hatást vált ki!

Winston Churchill, akit még mindig szenvedélyesen érdekelt a világ szovjetellenes hadjáratának minden megnyilvánulása, különleges tanulmány tárgyává tette a prinkipói száműzöttet. „Sosem szerettem Trockijt" — jelentette ki Churchill 1944-ben. Az igazság azonban az, hogy Trockij összeesküvői merészsége, szónoki tehetsége és démonikus energiája megfelelt Churchill kalandos lelkületének. Churchill „Nagy kortársak" című könyvében így összegezte Trockij nemzetközi összeesküvésének célját, attól a pillanattól kezdve, hogy a Szovjetunió területét elhagyta: „Trockij arra törekszik, hogy egybegyűjtse Európa alvilágát az orosz hadsereg megtörésére."

Ezidőtájt *John Gunther*, az amerikai külföldi tudósító is látogatást tett Trockij prinkipói főhadiszállásán. Beszélt Trockijjal és Trockij számos orosz és európai munkatársával. Gunther meglepetésére Trockij nem úgy viselkedett, mint egy vereséget szenvedett számüzött, hanem sokkal inkább úgy, mint egy uralkodó vagy diktátor. Gunther önkéntelenül is az elbai Napoleonra gondolt — közvetlenül a drámai visszatérés és a száznapi uralom előtt. Gunther így számolt be látogatásáról:

„Csaknem egész Európában kialakult a trockista mozgalom. Minden egyes országban megtalálható a trockista agitátorok egy sejtje. Az utasításokat közvetlenül Prinkipóból kapják. A különböző csoportok között bizonyos kapcsolat áll fenn. Kiadványaikat és manifesztumaikat elküldik egymásnak, de a legtöbb esetben magánlevelek útján érintkeznek. A különböző központi bizottságokat a berlini nemzetközi főhadiszállás köti össze."

Gunther megkísérelte rávenni Trockijt arra, hogy a Negyedik Internacionáléról beszéljen. Ki akarta venni belőle, hogy tulajdonképpen milyen célkitűzései vannak ennek a szervezetnek és hogy milyen munkát végzett eddig. Trockij tartózkodóan kezelte ezt a kérdést. Egyik önfeledt pillanatában számos „üres könyvet" mutatott Gunthernak, amelyben titkos okmányokat rejtettek el és szállítottak mindenfelé. Dícsérettel emlékezett meg *Andreas Nin*[1] spanyolországi tevékenységéről. Az Egyesült Államokban ugyancsak voltak követői és befolyásos hívei. Megemlítette, hogy trockista sejtek alakultak Franciaországban, Norvégiában és Csehszlovákiában. Ezek tevékenysége — mondotta Gunthernak — „fél-titkos" módon megy végbe...

„Trockij" — írta Gunther — „legalábbis egyidőre elvesztette Oroszországot. Senki sem tudja, hogy vajjon visszanyerheti-e tíz vagy húsz éven belül." Trockij főcélja az volt, hogy „kitartson, reménykedjen Sztálin bukásában és közben energiájának minden porcikáját arra használja fel, hogy szakadatlanul tökéletesítse külföldi kommunistaellenes szervezetét."

Csak egy dolog juttathatná vissza Trockijt azonnal Oroszországba — vonta le a végkövetkeztetést Gunther.

Ez az „egy dolog" Sztálin halála lett volna.

1930—1931 folyamán Trockij Prinkipóból rendkívüli szovjetellenes propagandahadjáratot indított, amely csakhamar minden országban éreztette hatását. Ez valami egészen újfajta szovjetellenes propaganda volt, összehasonlíthatatlanul körmönfontabb és zavartkeltőbb, mint minden, amit addig a bolsevik-ellenes keresztesvitézek kitaláltak.

Az idők megváltoztak. A nagy válság után az egész világ forradalmi szellemű vált. Nem akarta visszatérni látni a múlt módszereit, amelyek annyi szenvedést és nyomorúságot okoztak. A fasizmus Olaszországban lezajlott korai ellenforradalmát a fasizmus renegát, volt szocialista megalapítója, Benito Mussolini, mint az „olasz forradalmat" hirdette. Németországban a nácik nemcsak azzal teremtettek maguknak tömegbázist, hogy felszívták a bolsevikellenes reakciót, hanem azzal is, hogy a német munkások és parasztok előtt a „nemzeti *szocializmus*" pózában tetszelegtek. Trockij már 1903-tól mestere volt annak a propagandafogásnak, melyet Lenin így jellemzett: „ultraforradalmi jelszavak, amelyek semmibe sem kerülnek neki".

Most Trockij világméretekben hozzálátott annak a propagandatechnikának a kifejlesztéséhez, amelyet eredetileg Lenin és a bolsevik párt ellen használt. Számtalan ultrabaloldali és hevesen radikális hangzású cikkben, könyvben, pamfletben és beszédben indított támadást a szovjet rendszer ellen és erőszakos megdöntésére buzdított — nem azért, mert az forradalmi, hanem mert, ahogy ő mondotta „ellenforradalmi" és „reakciós" volt.

A régebbi bolsevikellenes keresztesvitézek egyszeriben felhagytak volt cárbarát és nyiltan ellenforradalmi propagandavonalukkal és alkalmazták azt az új áramvonalas trockista taktikát, hogy az orosz forradalmat „balról" támadják meg. Az elkövetkező években bevett szokássá lett, hogy egy Lord Rothermere, vagy egy *William Randolph Hearst* Joszef Sztálint a „forradalom elárulásával" vádolja.

Trockij első nagyobbszabású propagandaműve, amelyből ezt az új szovjetellenes vonalat a nemzetközi ellenforradalom sajátjává tette, melodramatikus, félig regényes önéletrajza, az *Életem* volt. A könyv részleteit először szovjetellenes cikkek formájában, az európai és amerikai újságokban tette közzé. A könyv célja az volt, hogy befeketítse Sztálint és a Szovjetuniót, növelje a trockista mozgalom tekintélyét és dédelgesse

Trockij „világforradalmári" mitoszát. Trockij önéletrajzában önmagát, mint az orosz forradalom igazi sugalmazóját és szervezőjét írta le, akit „erőteljes", „közepestehetségű" és „ázsiai" ellenfelei valahogy kitúrtak az őt megillető helyről, azaz Oroszország vezetői posztjából.

Trockij könyvét a szovjetellenes ügynökök és publicisták azonnyomban, mint egy világszenzációs „bestsellert" reklámozták, amely majd beszámol az orosz forradalom „igazi történetéről és kulisszatitkairól".

Adolf Hitler rögtön a megjelenése után elolvasta Trockij önéletrajzát. Hitler életrajzírója, Konrád Heiden „Führer" című könyvében elmondja, hogy a náci vezető 1930-ban menynyire meglepte egyik baráti körét azzal, hogy elragadtatott dícséretekben tört ki Trockij könyvével kapcsolatban. — Ragyogó! — kiáltotta Hitler, miközben Trockij könyvét magasra emelte kezével. — Sokat tanultam belőle, ti is tanulhattok!

Trockij könyve hamarosan a szovjetellenes titkos szolgálatok kézikönyve lett. Mint a szovjet rendszer elleni propaganda iránymutatóját fogadták el. A japán titkosrendőrség kötelező olvasmánnyá tette a bebörtönzött japán és kínai kommunisták számára, hogy ezzel erkölcsi erejüket megtörje és meggyőzze őket arról, hogy Szovjetoroszország elárulta a kínai forradalmat és azt az ügyet, amiért küzdöttek. A Gestapo ugyanerre használta fel a könyvet.

Az önéletrajz csak az első ágyúlövés volt Trockij mérhetetlen szovjetellenes propagandahadjáratában. Ezt követte az „Elárult forradalom", a „Veszélyben a szovjetgazdaság", az „Ötéves terv kudarca", a „Sztálin és a kínai forradalom", a „Hamisítás sztálini iskolája" és számtalan más szovjetellenes könyv, pamflet és cikk, amelyek közül sok először az európai és amerikai reakciós újságokban jelent meg lángbetűs címekkel. Trockij „irodája" szakadatlan áradatban szállította a szovjetellenes világsajtó számára az Oroszországról szóló „leleplezéseket", „beszámolókat" és „kulisszatitkokat".

A Szovjetunióban való használatra Trockij az „Ellenzéki bulletin" című hivatalos lapot adta ki. Ezt a lapot, amelyet külföldön — először Törökországban, azután Németországban, Franciaországban, Norvégiában és más országokban — nyomtak és titkos trockista futárok csempészték be Oroszországba,

nem szánták a szovjet tömegek részére. Ez azoknak a diplomatáknak, államhivatalnokoknak, katonai személyeknek és intellektueleknek készült, akik valaha Trockijt követték vagy akikről feltételezhető volt, hogy a befolyása alá kerülhetnek. A *Bulletin* a trockisták oroszországi és külföldi propagandamunkájára vonatkozó irányeleveket tartalmazott. A lap nem szünt meg sötét képet festeni a szovjetrendszer elkövetkező összeomlásáról, a megújuló polgárháborúról és arról, hogy a Vörös Hadsereg az első külföldi támadásra össze fog roppanni. A *Bulletin* ügyesen játszott mindazokkal a kétségekkel és aggodalmakkal, amelyeket a felépítés korszakának rendkívüli feszültsége és megpróbáltatása az egyensúlytalan, zavaros és elégedetlen elemekből kiváltott. A lap nyiltan felhívást intézett ezekhez az elemekhez, hogy ássák alá a rendszert és erőszakos cselekedeteket hajtsanak végre a szovjet kormány ellen.

Ime néhány jellemző példa arra a szovjetellenes propagandára és a szovjetrendszer erőszakos megdöntésére való felhívásra, amellyel Trockij a Szovjetunióból való számüzetését követő években a világot elárasztotta:

„A mai vezetés, Sztálin kis csoportjának politikája az országot teljes gőzzel vezeti a veszedelmes válságok és az összeomlás felé." — *Levél a Szovjetunió Kommunista Pártjának tagjaihoz.* 1930 március.

„A szovjet gazdaság fenyegető válsága elkerülhetetlenül éspedig a legközelebbi jövőben szét fogja oszlatni az édesded legendát (t. i., hogy a szocializmust fel lehet építeni egy országban) és semmi okunk kételkedni abban, hogy ez sok ember halálát fogja okozni... A gazdasági rendszer (szovjetgazdaság) anyagi tartalékok és számítás nélkül működik... az ellenőrzés nélkül dolgozó bürokrácia, az egymást követő tévedések halmazához kötötte a sorsát... Válság fenyeget éspedig az üzemek sorozatos, kényszerű leállításának és a munkanélküliségnek a következményével. — *A szovjetgazdaság veszélyben,* 1932.

„Az éhes munkások (a Szovjetunióban) elégedetlenek a párt politikájával. A párt elégedetlen a vezetéssel. A parasztság elégedetlen az iparosítással, a kollektivizálással, a várossal." — Az amerikai *Militant* című lapban 1933 február 4-én megjelent cikkéből.

„Az első társadalmi külső vagy belső megrázkódtatás polgárháborúba ránthatja az atomizált szovjet társadalmat." — *A Szovjetunió és a Negyedik Internacionálé*, 1933.
„Gyerekes elgondolás azt hinni, hogy a sztálini bürokráciát a párt- vagy a szovjetkongresszus eszközével el lehet távolítani. Rendes, alkotmányos eszközök már nem állnak rendelkezésre az uralkodó klikk eltávolítására... Csakis ERŐSZAKKAL kényszeríthetők arra, hogy a hatalmat átadják a proletáriátus élcsapatának." — *Ellenzéki bulletin*, 1933 október.
„A politikai válság általános válsággá alakul át, amely egyre jobban tért hódít." — *A Kirov-gyilkosság* (pamflet), 1935.
„A párton belül Sztálin minden kritika és az állam fölé helyezte magát. Csakis gyilkosság árán lehet őt az útból eltávolítani s ennek folytán minden ellenzéki terroristává válik." — William Randolph Hearst *New-York Evening Journal* című lapjának 1937 január 26-án adott interjújából.
„Vajjon a Szovjetunió vereség nélkül kerül-e ki az elkövetkező nagy háborúból? Erre az őszintén feltett kérdésre ugyanolyan őszintén fogok felelni: Ha a háború csupán háború marad, a Szovjetunió veresége elkerülhetetlennek látszik. Technikai, gazdasági és katonai vonatkozásban az imperializmus összehasonlíthatatlanul erősebb. Ha egy nyugati forradalom nem bénítja meg az imperializmust, el fogja söpörni a jelenlegi szovjet rendszert." — Cikk az *American Mercury*-ben, 1937 március.
„Ha az új háború nem idéz elő új forradalmat, a Szovjetunió veresége elkerülhetetlen... Ha elméletileg elfogadjuk azt, hogy van forradalomnélküli háború, akkor a Szovjetunió veresége biztosra vehető." — *A mexikói vizsgálat alkalmával tett tanúságtétel*, 1937 április.

2. *A berlini találkozó*

Attól a pillanattól kezdve, hogy Trockij elhagyta a Szovjetuniót, a külföldi titkosszolgálatok ügynökei mohón várták, hogy érintkezésbe lépjenek vele és hasznosíthassák nemzetközi szovjetellenes szervezetét. A lengyel *Defenzíva*, az olasz fa-

siszta *Ovra*, a finn katonai titkosszolgálat, a fehérorosz emigránsok, akik Románia, Jugoszlávia és Magyarország szovjetellenes titkosszolgálatait irányították és az angol Intelligence Service, valamint a francia *Második Iroda*, mind készen álltak arra, hogy saját céljaik érdekében tárgyalásokat folytassanak „Oroszország elsőszámú közellenségével." Pénz, személyzet, kém- és futárszolgálat-hálózat állott Trockij rendelkezésére, hogy fenntartsa és kiterjessze nemzetközi szovjetellenes propagandatevékenységét. Ugyanígy támogatták azt is, hogy Oroszországon belül újjászervezze összeesküvő szervezetét.

Valamennyi között a legfontosabb — és egyre bensőbbé váló kapcsolat — fűzte Trockijt a német katonai titkosszolgálathoz (a 111/B szekcióhoz), amely Walther Nicolai ezredes vezetésével ekkor már együttműködött *Heinrich Himmler* terebélyesedő Gestapojával.

Trockij ügynöke, Kresztinszkij — tudjuk — 1930-ig hozzávetőlegesen kétmillió aranymárkát kapott a német hadseregtől a szovjetoroszországi trockista tevékenység támogatására, amelyért viszonzásul a trockisták kémszolgálati adatokat szállítottak a német titkosszolgálatnak. Kresztinszkij később felfedte:

„1927 végéig a megegyezés feltételeinek kivitelezése főképpen Moszkvában történt. Ezután 1927 végétől majdnem 1928 végéig, kb. 10 hónapon keresztül a pénz folyósítása megszakadt, mert a trockizmus veresége után elszigetelten álltam, nem ismertem Trockij terveit, nem kaptam értesítéseket vagy utasításokat tőle... ez így ment egészen 1928 októberéig, amikor végre levelet kaptam Trockijtól, aki ezidőtájt Alma Atában élt száműzetésben. Ebben a levélben utasítást adott, hogy vegyek fel pénzt a németektől és javasolta, hogy adjam át azt *Maslov*nak vagy Trockij francia barátainak, azaz *Roemer*nek, *Madeline Paz*nak és másoknak. Érintkezésbe léptem Seeckt tábornokkal. A tábornok már előzőleg lemondott és ebben az időben semmiféle állást nem viselt. Vállalkozott arra, hogy átbeszélje az ügyet *Hammersteinnel* és megszerezze a pénzt. Meg is szerezte. Hammerstein ekkoriban a német hadsereg vezérkari főnöke volt és 1930-ban hadseregfőparancsnokká nevezték ki."

1930-ban Kresztinszkijt helyettes külügyi népbiztosnak nevezték ki és így Berlinből Moszkvába helyezték át. Azáltal, hogy őt áthelyezték Németországból és mert ugyanakkor a német hadseregen belül a nácizmus hatalmának növekedése folytán belső válság volt, Trockij német pénzforrása időlegesen ismét bedugult. Azonban ekkor már Trockij új, kibővített megállapodásról tárgyalt a német katonai titkosszolgálattal.

1931 februárjában Trockij fia, Leon Szedov lakást bérelt Berlinben. Útlevele szerint Szedov Németországban mint „diák" tartózkodott és látszatra azért jött Berlinbe, hogy ott egy „német tudományos intézetet" látogasson. Azonban sokkal sürgősebb okok játszottak közre abban, hogy Szedov ebben az évben a német fővárosban tartózkodott...

Néhány hónappal előbb írta meg Trockij „Németország; a nemzetközi helyzet kulcsa" című pamfletjét. Százhét náci képviselőt választottak be a német parlamentbe. A nácipárt 6,400.000 szavazatot kapott. Amikor Szedov Berlinbe érkezett, a német főváros lázas várakozásban és feszültségben élt. A „Horst Wessel"-dalt éneklő barnainges rohamosztagok parádéztak végig Berlin utcáin, zsidó üzleteket romboltak széjjel és támadásokat intéztek a liberálisok és a munkások egyesületei és lakásai ellen. A nácik bizakodó hangulatban voltak. „Soha életemben nem voltam olyan jó hangulatban és soha nem voltam olyan mélyen elégedett, mint ezekben a napokban" — írta Hitler a *Völkischer Beobachter* hasábjain.

Hivatalosan Németországban még mindig demokrácia volt. A Németország és Szovjetoroszország közötti kereskedelmi forgalom a tetőpontján volt. A szovjet kormány gépeket vásárolt német cégektől. Német technikusok nagy feladatokat kaptak szovjet bányászati és villamosítási tervek keresztülvitelénél. Szovjet mérnökök látogatásokat tettek Németországban. A szovjet kereskedelem képviselői, beszerzők és kereskedelmi ügynökök, állandóan oda-vissza utaztak Moszkva és Berlin között, hogy az ötéves tervvel kapcsolatos megbízásoknak eleget tegyenek. E szovjet polgárok közül sokan Trockij követői és volt hívei voltak.

Szedov, mint apja képviselője, összeesküvői megbizatásban Berlinben tartózkodott.

„Leon mindig résen volt" — írta később Trockij *Fiam, barátom, harcostársam: Leon Szedov* című pamfletjében. — „és mohón kutatott Oroszországba vezető szálak után. Vissza-

térő turistákat, külföldre küldött orosz diákokat vagy a külföldi képviseletekben dolgozó, rokonszenves hivatalnokokat hajtott fel." Szedov főfeladata Berlinben az volt, hogy érintkezésbe lépjen az ellenzék régi tagjaival, közvetítse hozzájuk Trockij utasításait vagy fontos üzeneteket vegyen át tőlük apja számára. „Hogy elkerülje egy-egy informátor kompromittálását és kikerülje a GPU kémeket" — írta Trockij — „Szedov sokszor órákon keresztül csellengett Berlin utcáin."

Számos fontos trockistának sikerült állást szereznie a Szovjet Külkereskedelmi Bizottságnál. Köztük volt *Iván N. Szmirnov*, a Vörös Hadsereg egykori tisztje és Trockij gárdájának volt vezetőtagja. Miután rövid ideig száműzetésben élt, Szmirnov is követte a többi trockista sztratégiáját, megtagadta Trockijt és a bolsevik pártba való újrafelvételét kérte. Szmirnov foglalkozására nézve mérnök volt és csakhamar kisebb állást is kapott a közlekedési iparban. 1931 elején, mint tanácsadó mérnököt egy Berlinbe induló kereskedelmi küldöttséghez osztották be.

Alighogy megérkezett Berlinbe, Leon Szedov máris érintkezésbe lépett vele. A Szedov lakásán tartott titkos találkozókon a kültelki sörözőkben és kávéházakban Szmirnov tudomást szerzett Trockij terveiről és így megtudta, hogy a német katonai titkosszolgálat ügynökeivel való együttműködésben újjá akarják szervezni a titkos ellenzéket.

Mostantól kezdve, mondotta Szedov Szmirnovnak, a szovjet rendszer elleni küzdelem egy mindent elsöprő offenzíva jellegét veszi fel. A trockisták, bucharinisták, zinovjevisták, mensevikek, szociálforradalmárok és minden más szovjetellenes csoport és frakció közötti régi ellentéteket és politikai különbségeket el kell felejteni. Meg kell teremteni az egyesült ellenzéket. Ezenkívül ezentúl a harc katonai jellegűvé is válik. Az egész nemzetre kiterjedő terrorista és szabotázs-hadjáratot kell indítani a szovjet rendszer ellen. Ezt minden részletében ki kell majd dolgozni. Széleskörű és gondosan szinkronizált csapások által az ellenzék képes lesz a szovjet kormányt reménytelen káoszba és demoralizációba taszítani. Azután az ellenzék átveszi majd a hatalmat.

Szmirnov közvetlen feladata abban állt, hogy a Moszkvában lévő ellenzék legmegbízhatóbb tagjainak továbbítsa Trockij a földalatti munka újjászervezésére és a terrorizmus és a szabotázs-tevékenység előkészítésére vonatkozó utasításait. To-

vábbá azt is el kellett intéznie, hogy rendszeresen „információs anyagot" küldjenek Berlinbe, amelyet trockista futároknak kell majd átadniok Szedovnak, hogy ő azután apjának továbbíthassa. Megállapodtak abban is hogy a futárok az *„Üzenetet hoztam Gályából"* jelszóval fogják igazolni magukat. Szedov megkérte Szmirnovot, hogy berlini tartózkodása alatt még egy dolgot intézzen el számára. Erintkezésbe kellett lépnie a nemrég Berlinbe érkezett szovjet kereskedelmi küldöttség vezetőjével. Közölnie kellett ezzel a személlyel, hogy Szedov a városban tartózkodik és egy rendkívüli fontosságú ügyben beszélni kíván vele. Az akkor Berlinbe érkezett szovjet kereskedelmi küldöttség feje Trockij régi híve és legodaadóbb csodálója, Jurij Leonodovics Pjatákov volt.

Az ösztövér és magas, jóöltözött, magashomlokú, sápadtarcú, finom megjelenésű, vörös kecskeszakállú Pjatákov sokkal inkább hasonlított egy művelt professzorhoz, mint ahhoz a veterán összeesküvőhöz, aki valójában volt. 1927-ben a puccskísérlet után Pjatákov az első volt azok között a vezető trockisták között, akik szakítottak Trockijjal és újrafelvételüket kérték a bolsevik pártba. Az üzleti adminisztrációban és szervezésben kiváló képességekkel rendelkező Pjatákov, a gyorsan terjeszkedő szovjet iparban néhány jó állást biztosított magának már akkor is, amikor még számüzetésben volt Szibériában. 1929 végén próbaidőre visszavették a bolsevik pártba. Egymásután több vezető állást töltött be a közlekedési és vegyi ipar tervbizottságaiban. 1931-ben a Szovjet legfőbb tervező intézményében, a Legfelsőbb Gazdasági Tanácsban kapott helyet. És ugyanebben az évben egy különleges kereskedelmi bizottság élén Berlinbe küldték, hogy német ipari felszerelést vásároljon a szovjet kormánynak.

Szedov utasításának megfelelően Ivan Szmirnov felkereste Pjatákovot berlini hivatalában. Szmirnov elmondotta Pjatákovnak, hogy Leon Szedov Berlinben van és különleges üzenete van számára Trockijtól. Néhány nappal később Pjatákov találkozott Szedovval. Pjatákov saját maga így számolt be erről a találkozásról:

„Nem messze az állatkerttől, a téren, van egy „Am Zoo" nevű kávéház. Odamentem és láttam, hogy Leon Szedov egy kis asztalnál ül. A multban jól ismertük egymást. Közölte velem, hogy nem a saját, hanem apja nevében be-

szél hozzám. Mikor Trockij megtudta, hogy Berlinben vagyok, kategórikusan parancsot adott neki, hogy keressen meg engem és személyesen beszéljen velem. Szedov elmondta, hogy Trockij egy pillanatra sem hagyott fel a Sztálin vezetése ellen folytatott küzdelem újrakezdésének gondolatával és bár részben Trockij egyik országból a másikba való ismételt költözködése folytán időleges szélesend állt be, a küzdelmet most újra felveszi, amiről Trockij ezúton informálja őt... Ezután Szedov félreérthetetlenül föltette a kérdést: „Trockij azt kérdezi magától, Pjatákov, hogy részt akar-e venni ebben a küzdelemben?" Igenlő választ adtam."

Szedov azután azt kezdte magyarázni Pjatákovnak, hogy milyen alapon kívánja Trockij újjászervezni az ellenzéket:

„Szedov folytatta a küzdelem új módszereinek jellegéről szóló magyarázatát: szó sem lehet a tömegharc bármely formájának kifejlesztéséről; ha a tömegmunka bármely fajtáját alkalmaznánk, azonnal bajba keverednénk; Trockij határozottan amellett van, hogy a terrorizmus és a rombolás módszereivel kell Sztálin vezetésének erőszakos megdöntését előidézni. Szedov a továbbiakban kifejtette, hogy Trockij szerint képtelenség a harcot egy országra korlátozni és felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a nemzetközi kérdést valószínűleg nem lehet megkerülni. Ebben a küzdelemben a nemzetközi, azaz helyesebben az államközi probléma szükséges megoldását is meg kell találnunk. Aki ezeket a kérdéseket mellőzni kívánja, mondotta Szedov Trockij szavaira hivatkozva, az sajátmagáról állít ki szegénységi bizonyítványt."

Szedov és Pjatákov hamarosan másodszor is találkoztak. Ezúttal Szedov a következőket mondta neki: „Ön, Jurij Leonidovics, bizonyára számot ad magának arról, hogy amilyen mértékben újra kezdjük a küzdelmet, olyan mértékben van szükség pénzre. Ön előteremtheti a harchoz szükséges pénzalapot." Szedov közölte Pjatákovval, hogy ezt miképpen valósíthatja meg. A szovjet kormány kereskedelmi képviselőjének hivatalos minőségében annyi rendelést kell adnia a Borsig és Demag cégeknek, amennyit csak tud. Pjatákovnak, ha ezzel

a két konszernnel tárgyal, nem kell „különlegesen pontosnak" lennie „az árak tekintetében". Trockijnak megállapodása van a Borsig és Demag cégekkel. — Magasabb árakat kell majd fizetnie — mondotta Szedov — de ezt a pénzt a mi munkánkra fogjuk fordítani.[2]

Még két olyan titkos ellenzéki volt 1931-ben Berlinben, akit Szedov az új trockista szervezet munkájába belevont. Az egyik *Alexej Sesztov*, a Pjatákov-féle kereskedelmi küldöttség mellé beosztott mérnök, a másik *Szergej Besszonov*, a Szovjetunió berlini kereskedelmi képviseletének tagja volt.

Besszonov, a volt szociálforradalmár, egy kövérkés, szelid megjelenésű, sötétbőrű, 45 év körüli férfi volt. A berlini kereskedelmi képviselet, melynek tagja volt, központi helyet foglalt el a Szovjet európai kereskedelmi ügynökségei között és tíz különböző európai országgal folytatott kereskedelmi tárgyalásokat. Maga Besszonov állandóan Berlinben állomásozott, így hát ideális személy volt arra, hogy mint összekötő szolgáljon az orosz trockisták és számüzött vezérük között. Megállapodtak abban, hogy az Oroszországból küldött titkos trockista üzenetek Besszonovhoz érkeznek majd, aki azután továbbítani fogja azokat Szedovnak vagy Trockijnak.

Alexej Sesztov egészen más személyiség volt és a neki szánt munka megfelelt a temperamentumának. Őt jelölték ki arra, hogy a szibériai német-trockista kém- és szabotázsszervek főszervezője legyen. Sesztov tagja volt a Keleti és Szibériai Széntröszt Tanácsának. Alig mult harmine éves. 1923-ban, amikor még a moszkvai bányászati főiskola diákja volt, csatlakozott a trockista ellenzékhez és 1927-ben az egyik titkos moszkvai nyomdának volt a vezetője. Sesztov, ez a sudár, szintelenszemű, forrófejű és erőszakos hajlamú fiatalember fanatikus odaadással követte Trockijt. — Többször is személyesen találkoztam Trockijjal — szeretett kérkedni. Sesztov számára Trockij volt „a vezér". És csaknem mindig így is beszélt róla.

— Semmi értelme annak, hogy az ember csak üldögéljen és várjon a jobb időkre — mondta Szedov Sesztovnak, mikor Berlinben találkoztak. — Minden erővel és rendelkezésre álló eszközzel hozzá kell látnunk egy olyan tevékeny politika folytatásához, amely Sztálin vezetését és Sztálin politikáját lehetetlenné teszi. Trockijnak az a véleménye, hogy az egyetlen igazi, nehéz, de biztos mód, ha Sztálint és a kormány vezetőit a terrorizmus eszközével, erőszakkal távolítjuk el az útból.

— Valóban, zsákutcába jutottunk — helyeselt készséggel Sesztov. — Vagy le kell tennünk a fegyvert, vagy ki kell térképeznünk a küzdelem új ösvényeit! — Szedov megkérdezte Sesztovot, hogy ismer-e egy *Herr Dehlmann* nevezetű német iparmágnást. Szedov azt felelte, hogy hírből ismeri. Dehlmann a Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann cég igazgatója volt. A cég több mérnöke ugyanazokban a nyugatszibériai bányákban dolgozott, mint maga Sesztov.

Szedov ezután közölte Sesztovval, hogy mielőtt visszatér Szovjetoroszországba, „érintkezésbe kell lépnie Dehlmannal." A Dehlmann-cég, magyarázta Szedov, nagyban segítségére lehet a trockista szervezetnek abban, hogy Szibériában „aláássa a szovjet nemzetgazdaságot." Herr Dehlmann máris segít abban, hogy trockista propagandát és ügynököket csempésszen be a Szovjetunióba. Viszonzásul Sesztov bizonyos információkat szolgáltathat Dehlmannak az új szibériai bányákról és iparvállalatokról, amelyek a német igazgatót különösen érdeklik...

— Azt tanácsolod nekem, hogy üzletet kössek a céggel? — kérdezte Sesztov.

— Mi van ebben olyan rémes? — válaszolta Trockij fia. — Ha ők szívességet tesznek nekünk, miért ne tennénk mi is szívességet nekik és miért ne szolgáltatnánk bizonyos információkat?

— Nem kevesebbet javasolsz, mint azt, hogy kém legyek! — kiáltott fel Sesztov.

Szedov a vállát vonta. — Képtelenség ilyen szavakat használni — mondotta. — Harc közben oktalan dolog ilyen finnyásnak lenni. Ha belemész a terrorizmusba, ha belemész abba, hogy romboló módon aláássák az ipart, teljesen képtelen vagyok megérteni, hogy mért nem tudsz belemenni ebbe.

Néhány nappal később Sesztov találkozott Szmirnovval és közölte vele, hogy Trockij fia mit mondott neki.

— Szedov megparancsolta, hogy létesítsek kapcsolatot a Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann céggel — mondotta Sesztov. — Kertelés nélkül közölte velem, hogy létesítsek kapcsolatot egy olyan céggel, amely a Kuzbasz-medencében kém- és szabotázstevékenységet folytat. Ebben az esetben belőlem kém és szabotőr lesz.

— Hagyd abba az olyan nagy szavakkal való dobálódzást, mint „kém" és „szabotőr"! — kiáltott fel Szmirnov. — Az idő

múlik és cselekedni kell. Mi az, ami meglep téged abban, hogy lehetségesnek tartjuk az összes Kuzbasz-i ellenforradalmi erők mozgósítását Sztálin vezetésének megdöntésére? Mi van olyan borzalmas abban, hogy német ügynököket is belevonunk ebbe a munkába? Nincs más út. Bele kell mennünk ebbe.

Sesztov hallgatott. Szmirnov megkérdezte tőle: — Nos, milyen hangulatban vagy?

— Nincs személyes hangulatom, — felelte Sesztov — azt teszem, amire vezérünk, Trockij tanított bennünket — készenlétben állok és várom a parancsot!

Berlinből való elutazása előtt Sesztov találkozott Dehlmann úrral, a Trockijt pénzelő német cég igazgatójával. „Aljosa" titkos név alatt besorozták a német katonai titkosszolgálatba. Sesztov később a következőket mondta erről:

— Találkoztam ennek a cégnek az igazgatójával, Dehlmannal és Koch nevű munkatársával. A Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann cég vezetőjével folytatott beszélgetés lényege a következő volt: mindenekelőtt arról volt szó, hogy a cég Kuznyeck-medencében dolgozó képviselőin keresztül titkos információkat kell szállítani, majd arról, hogy a trockistákkal együtt meg kell szervezni a romboló és szabotázstevékenységet. Arról is beszéltünk, hogy a cég viszonzásul segíteni fog bennünket és szervezetünk kérésére több személyt tudna küldeni nekünk... Minden tekintetben segíteni fogják a trockisták hatalomrajutását.[3]

Szovjetoroszországba való visszatéréskor Sesztov egy Szedov által Pjatákovnak küldött levelet vitt magával. Az utóbbi már előzőleg visszatért Moszkvába. Sesztov a levelet a cipőtalpába rejtette és a nehézipari népbiztosságon adta át Pjatákovnak. A levelet maga Trockij írta Prinkipóból. A szovjetoroszországi ellenzék közvetlen feladatait körvonalazta.

Az első feladat az volt, hogy „minden lehető eszközt használjanak fel Sztálin és társai megbuktatására." Ez a terrorizmust jelentette.

A második feladat „az összes Sztálin-ellenes erők egységesítése" volt. Ez annyit jelentett, hogy együtt kell működni a német katonai titkosszolgálattal és minden más olyan szovjetellenes erővel, amely hajlandó az ellenzékkel együttdolgozni.

A harmadik feladat abban állt, hogy „a szovjet kormány

és a párt minden intézkedését, különösen gazdasági téren, ellensúlyozni kell." Ez egyenlő volt a szabotázzsal.

A Szovjetoroszországon belül működő összeesküvő szervezetért, mint Trockij főhadsegéde, Pjatákov lett felelős.

3. *A három összeesküvő réteg*

Az 1932-es év folyamán Oroszország eljövendő ötödik hadoszlopa konkrét formát kezdett ölteni az ellenzék alvilágában. Kis titkos üléseken és konferenciákon ismertették az összeesküvés résztvevőivel az új vonalat és tanították ki őket az új feladatokra. Terrorista és szabotázssejtet, valamint futárszolgálat-hálózatot építettek ki Szovjetoroszországban. A trockista szervezők Moszkvában és Leningrádban, a Kaukázusban és Sziberiában, a Don-medencében és az Uralban a szovjet rendszer halálos ellenségeinek — szociálforradalmároknak, mensevikeknek, ultrabaloldaliaknak, jobboldali kommunistáknak, nacionalistáknak, anarchistáknak, fehérorosz fasisztáknak és monarchistáknak — zagyva, titkos gyülekezeteihez beszéltek. Trockij üzenetét az ellenzékiek, kémek és titkos ügynökök egész forrongó alvilágának hírüladták. Új offenzíva volt megindulóban a szovjet rendszer ellen.

Trockijnak terrorcselekedetek előkészítésére vonatkozó nyomatékos követelése először megrémítette a régi trockista intellektuelek egynémelyikét. Amikor Pjatákov először ismertette Radekkel az új vonalat, a publicista a pánik jeleit mutatta. 1932 februárjában Radek személyes levelet kapott Trockijtól, amelyet, mint minden bizalmasjellegű trockista üzenetet, titkos futár közvetített.

„Emlékezetedbe kell vésnem" — írta Trockij ingadozó hívének, Radeknek — „az előző időszak tapasztalatát és számot kell magadnak adnod arról, hogy számodra nincs visszatérés a multba; a harc új szakaszába lépett és ennek a harci szakasznak a jellege az, hogy vagy elpusztítanak bennünket a Szovjetunióval együtt, vagy fel kell vetnünk a mai vezetés eltávolításának kérdését."

Trockij levele és Pjatákov erősködése végülis meggyőzték Radekot. Belement az új vonal elfogadásába — a terrorizmusba, a szabotázsba és az „idegen hatalmakkal" való együttműködésbe.

Az ekkor országszerte kiépített terrorista sejtek legbuzgóbb szervezői között ott találjuk Iván Szmirnovot és két régi bajtársát a Trockij-gárdából; Szergej Mráeskovszkijt és Efráim Dreicert.

Szmirnov irányítása mellett Mráeskovszkij és Dreicer megkezdték a hivatásos terroristákból és a régi polgárháborús napokból ismert, az erőszakos módszerek alkalmazására kész trockista társaikból álló kis csoportok megalakítását.

— Azok a remények, amelyeket a párt politikájának összeomlásához fűztünk — mondotta Mráeskovszkij az egyik ilyen terrorista csoportnak 1932-ben Moszkvában — befellegzetteknek tekinthetők. Azok a harci módszerek, amelyeket eddig használtunk, semmiféle pozitív eredménnyel nem jártak. Csak egy út maradt nyitva számunkra és ez a párt vezérkarának erőszakkal való eltávolítása. Sztálint és a többi vezetőt el kell távolítani. Ez a főfeladat!

Közben Pjatákov azon munkálkodott, hogy ipari kulcsállásokban lévő összeesküvők után kutasson, különösen a hadiiparban és a közlekedésben, hogy besorozza őket abba az általános szabotázshadjáratba, amelyet Trockij, a szovjet nemzetgazdaság ellen indítani akart.

1932 nyarán Pjatákov, mint Trockij oroszországi helytartója, Bucharinnal, a jobboldali ellenzék vezetőjével egy olyan megállapodás ügyében tárgyalt, amely a mult vetélkedéseit és különbségeit felfüggesztve, Trockij legfelsőbb vezetése alatt valamennyiüket egyetlen munkaközösségbe volt hivatva összevonni. A veterán ellenzékiek — Zinovjev és Kámenyev — vezetése alatt álló kisebb csoport beleegyezett abba, hogy tevékenységét alárendeli Trockij irányításának. Az ebben az időben az összeesküvők között folytatott izgatott tárgyalásokat Bucharin később így írta le:

> Beszélgetéseket folytattam Pjatákovval, Tomszkijjal és Rükovval. Rükov Kámenyevvel és Zinovjev Pjatákovval tárgyalt. 1932 nyarán a nehézipari népbiztosságon egy második megbeszélést folytattam Pjatákovval. Ez akkoriban nagyon egyszerű volt a számomra, mert Pjatákov alatt dolgoztam. Ő volt ekkor a főnököm. Hivatalos ügyekben a magánhivatalába mentem és ezt minden gyanú felébresztése nélkül megcselekedhettem...
> E beszélgetés folyamán, amely 1932 nyarán zajlott le, Pja-

tákov közölte velem Szedovval való megbeszélését Trockij terrorista politikájára vonatkozóan... Megegyeztünk abban, hogy hamarosan meg fogjuk érteni egymást és hogy a szovjet hatalom elleni küzdelemben felmerülő ellentéteinket át fogjuk hidalni.

A végső tárgyalásokat egy Moszkva külvárosában levő, elhagyott nyári lakban, az év végén fejezték be. Az összeesküvők őrszemeket állítottak a ház körül és a házhoz vezető ut hosszában, hogy minden meglepetés ellen biztosítsák magukat és megőrizzék a teljes titkosságot. Ezen az ülésen az egyesült ellenzéki erők hadvezetőségéhez hasonló szervet alakítottak a szerte a Szovjetunióban indítandó terror- és szabotázshadjárat irányítására. Az ellenzéknek ezt a hadvezetőségét „A Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának" nevezték el. A szervezetet három különböző szinten vagy rétegben építették fel. Ha az egyik réteg bajba kerül, a többiek folytatják a munkát.

Az első réteg, a Zinovjev által vezetett *Trockista-Zinovjevista Terrorközpont* a terrorista cselekedetek szervezéséért és irányításáért volt felelős.

A második réteg, a Pjatákov által vezetett *Trockista Párhuzamos Központ*, a szabotázs cselekedetek szervezéséért és irányításáért volt felelős.

A harmadik és legfontosabb réteg, a Bucharin és Kresztinszkij által vezetett *Jobboldaliak és Trockisták Blokkja* magábafoglalta az egyesült ellenzéki erők vezetőinek és magasrangú tagjainak legtöbbjét.

Az egész szervezet mindössze néhányezer tagot számlált és mintegy húsz vagy harminc olyan vezetőt, akik tekintélylyel bíró posztot viseltek a hadseregben, a külügyi népbiztosságon, a titkos szolgálatban, az iparban, a szakszervezetekben és a párt-, valamint a kormányhivatalokban.

A Jobboldaliak és Trockisták Blokkját kezdettől fogva külföldi titkosszolgálatok fizetett ügynökei árasztották el és vezették. Az új összeesküvő blokk vezető tagjai között felsorolunk néhány olyant, akik egyben idegen ügynökök voltak:

Nikoláj Kresztinszkij trockista, helyettes külügyi népbiztos, 1923 óta a német katonai titkosszolgálat ügynöke volt, amikoris először vállalt kémmegbízást Hans Seeckt tábornoktól.

Arkádij Rosenholz trockista, külkereskedelmi népbiztos, 1923 óta végzett kémszolgálatot a német hadvezetőség részére. „Kémtevékenységem 1923-ig nyúlik vissza" — fedte fel később maga Rosenholz, — „amikor Trockij utasításra különböző titkos információkat adtam át a német hadsereg főparancsnokának, Seecktnek és a német hadsereg vezérkari főnökének Haase-nak." 1926 óta Rosenholz, németországi kapcsolatainak fenntartása mellett, az angol Intelligence Service-nek is dolgozott.

Krisztián Rakovszkij trockista, volt angliai és franciaországi követ, 1924 óta az angol Intelligence Service szolgálatában állt. Rakovszkij maga mondta: „1924-ben bűnös kapcsolatokat létesítettem az angol Intelligence Service-szel." 1934-ben Rakovszkij a japán titkosszolgálatnak is ügynöke lett.

Sztániszláv Ratajcsák trockista, a vegyészeti ipar központi testületének vezetője, a német katonai titkosszolgálat ügynöke volt. A németek rögtön a forradalom után a Szovjetunióba küldték. Kém- és szabotázstevékenységet folytatott az Uralban kiépített szovjetiparban.

Iván Hrasche trockista, a szovjet vegyészeti ipar végrehajtóbizottságának tagja, 1919-ben, mint a csehszlovák titkosszolgálat kéme jött Szovjetoroszországba. Érkezésekor orosz hadifogolynak álcázta magát. Hrasche azután a német titkosszolgálat ügynöke lett.

Alexej Sesztov trockista, a Keleti és Szibériai Széntröszt Tanácsának tagja, 1931-ben lett a német titkosszolgálat ügynöke, amelynek a Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann német cégen keresztül dolgozott és Szibériában kém- és szabotázsmegbízásokat hajtott végre.

Gávril Pushin trockista, a Gorlovka Vegyészeti Művek végrehajtóbizottságának a tagja, 1935-ben került a német katonai titkosszolgálat kötelékébe. A szovjet hatóságok előtt tett későbbi beismerő vallomása szerint a németeket „1. a szovjet ipar 1934. évi össztermelésének, 2. a szovjet vegyipar 1934. évi munkatervének, 3. a Nitrogén Művek konstrukciós tervének (amely egészen 1938-ig, minden konstrukciós munkát magába foglalt)" adataival látta el.

Jákov Lifschitz trockista, a Szovjet Távolkeleti Vasútvonal Bizottságának hivatalos alkalmazottja a japán katonai titkosszolgálat tagja volt és a szovjet vasútvonalakra vonatkozólag rendszeresen szállított titkos jelentéseket a japánoknak.

Iván Knyázev trockista, az Urali Vasútak végrehajtó bizottságának tagja, a japán titkosszolgálat kötelékébe tartozott.

Joszif Turok trockista, a Permi és az Urali Vasútak forgalmi osztályának helyettes igazgatója, a japán titkosszolgálat ügynöke volt. 1935-ben Turok 35.000 rubelt kapott a japánoktól az Uralban végrehajtott kém- és szabotázsmegbízások végrehajtásáért.

Michájl Csernov a jobboldali ellenzék tagja, a Szovjetunió földművelésügyi népbiztosa, 1928 óta tartozott a német katonai titkosszolgálat kötelékébe. A németek felügyelete mellett Csernov kiterjedt szabotázstevékenységet folytatott Ukrajnában és kémkedési megbízásokat teljesített.

Vaszilij Sárángovicsot, a jobboldali ellenzék tagját és a fehérorosz kommunista párt központi bizottságának titkárát 1921-ben, mint lengyel kémet küldték Szovjetoroszországba. A következő években a lengyel titkosszolgálat felügyelete mellett tovább folytatta munkáját és gazdáit kémkedési anyaggal látta el. Ugyanakkor szabotázstevékenységet folytatott Fehéroroszországban.

Grigorij Grinko, a jobboldali ellenzék tagja, a pénzügyi népbiztosság alkalmazottja, 1932 óta a német és lengyel titkosszolgálat kötelékébe tartozott. Vezetője volt a fasiszta ukrán nemzeti mozgalomnak, segédkezett a Szovjetunióba irányuló fegyver- és lőszercsempészésben, valamint kém- és szabotázstevékenységet folytatott a németek és a lengyelek részére.

A trockisták, a jobboldaliak és a zinovjevisták összeesküvő szervezete ténylegesen a tengelyhatalmak szovjetoroszországi ötödik hadoszlopa volt.

JEGYZETEK

1. Nin-nek a spanyolországi Ötödik Hadoszloppal való későbbi kapcsolataira vonatkozóan lásd a 298. oldalt.

2. A Borsig és Demag cég „fedőszervül" szolgált a német katonai titkosszolgálat részére. Ezeken a cégeken keresztül Pjatákov tekintélyes összegeket tudott juttatni Trockijnak. Egy független tanú, John D. Littlepage, amerikai mérnök személyes megfigyeléseket tett Pjatákovnak ezekkel a német cégekkel folytatott tárgyalásairól. Littlepage-t a szovjet kormány, mint az arany és rézbányászat szakértőjét alkalmazta. Littlepage szovjetoroszországi tapasztalatairól írott és a *Saturday Evening Post*-ban 1938 januárjában közzétett cikksorozatában ezeket írta: — „1931 tavaszán egy Pjatákov által vezetett nagy anyagbeszerző bizottsággal Berlinbe mentem; az én munkám abból állt, hogy technikai tanácsokat adtam a bányászati feszerelések bevásárlásánál."

„A többi között a Berlinben levő bizottság több tucat bányászati gépet vásárolt (100-tól 1000 lóerőig...) A bizottság kilogrammonkint pfennigben számított árajánlatokat kért. Bizonyos alku után a német konszernek (Borsig és Demag) kilogrammonként 5—6 pfenniggel csökkentették áraikat. Amidőn tanulmányoztam ezeket a javaslatokat, felfedeztem, hogy a cégek több tonnát nyomó öntöttvassal helyettesítették a részletezésben felüntetett könnyű acélt, ami a termelési költséget csökkentette, de a súlyt és ezzel a vevő költségét növelte. Természetesen örültem, hogy erre rájöttem és diadalittasan jelentettem a bizottság tagjainak... Az ügyet úgy rendezték, hogy Pjatákov azzal térhetett volna vissza Moszkvába, hogy milyen sikeres volt az árak lenyomásában, de ugyanakkor pénzt adott volna ki egy csomó értéktelen öntöttvasra, ami lehetővé tette volna a németek számára, hogy tekintélyes rabbatot juttassanak neki... Ugyanezzel a trükkel sikerült neki néhány más szakmában eredményt elérni, noha az én esetemben ezt megakadályoztam."

Később Littlepage több ipari szabotázst figyelt meg az Uralban, ahol egy Kabákov nevezetű trockista mérnök tevékenysége folytán bizonyos bányákban a termelést szándékosan lenyomták. 1937-ben, — írja Littlepage — Kabákovot „ipari szabotázs vádjával letartóztatták... a letartóztatásokról értesülve, nem lepődtem meg." Ismét 1937-ben, Littlepage további bizonyosságot szerzett a szovjet iparban végzett szabotázsról, amelyet Pjatákov személyesen irányított. Az amerikai mérnök Dél-Kazakisztánban újjászervezett néhány értékes bányát és részletes írásbeli utasításokat hagyott a szovjet munkásoknak, hogy ezáltal biztosítsa a maximális termelést. „Nos, — írja Littlepage — egyik legutolsó feladatom 1937-ben Oroszországban az volt, hogy a legnagyobb siettségben

vissza kellett térnem ezekbe a bányákba... ekkor már ezer és ezer tonna gazdag ére veszett el jóvátehetetlenül és ha időközben nem avatkoztunk volna be, néhány hét leforgásán belül az egész érelelet veszendőbe ment volna. Felfedeztem, hogy... Pjatákov főhadiszállásáról egy bizottság jött... utasításaimat a kályhába dobták és mind e bányákban olyan bányászati rendszert vezettek be, amely bizonyossá tette, hogy az ére nagyrésze néhány hónapon belül odavész." Littlepage „szembeszökő példáit látta a szándékos szabotázsnak". Közvetlenül azelőtt, hogy elhagyta Oroszországot és miután egy részletes írásos jelentést nyujtott át a szovjet hatóságoknak tapasztalatairól, a trockista szabotázs-gyűrű számos tagját lefülelték. Littlepage rájött, hogy a szabotőrök az ő utasításait „alapul használták föl arra, hogy szántszándékkal széttzüllesszék a bányákat". Ugyanis pontosan az ellenkezőjét tették annak, ami az ő utasításaiban volt. „A szabotőrök beismerték, — írta Littlepage a *Saturday Evening Post*-ban —, hogy „ellenzéki kommunisták belevontak őket a Sztálin-rendszer elleni összeesküvésbe és meggyőzték őket arról; elég erősek ahhoz, hogy Sztálint és társait megbuktassák és a hatalmat magukhoz kaparintsák".

3. A németek különösen érdeklődtek a Sztálin által messze Nyugat-Szibériában az Uralban kiépített új ipari központ iránt. Ez az ipari támaszpont a bombavető repülőgépek hatóterületén kívül esett és háború esetén döntő tényezőnek bizonyulhatott a Szovjetunió mellett. A németek kémekkel és szabotőrökkel akartak behatolni ebbe a támaszpontba. A Borsig-Demag és Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann cégek szerződési viszonyban voltak a szovjet kormánnyal és a szerződés értelmében gépeket szállítottak és technikai segítséget nyujtottak az ötéves tervhez. Ezeket a cégeket használta fel a német katonai titkosszolgálat „fedőszervnek". „Mérnöknek" és „specialistáknak" álcázva német kémeket és szabotőröket küldött Oroszországba.

A német katonai titkosszolgálat a Németországban tartózkodó szovjet mérnökök között is rekrutált ügynököket. Azokat választották ki, akik alkalmasak voltak arra, hogy megzsarolják vagy megvesztegessék őket. Egy Michájl Sztrojlov nevű szovjet mérnök, akit 1930 decemberében Berlinben szerveztek be német kémnek és később Szibériában a trockista szervezetbe is besorozták, 1937-ben bekövetkezett letartóztatása után ezeket mondotta a szovjet bíróság előtt:

„A dolog von Berggel (német kém) való találkozásommal kezdődött. Nagyszerűen beszélt oroszul, miután 15, vagy 20 évvel a forradalom előtt Szentpétervárott élt. Ez az ember többször látogatást tett a technikai irodában és üzleti dolgokról beszélgetett velem, különösen a Walram-cég által gyártott nehéz ötvözetekről. Berg azt tanácsolta nekem, hogy olvassam el Trockij Életem című

könyvét... Novoszibirszkben német specialisták a megállapodott jelszóval jöttek hozzám. 1934 végéig hat ember keresett fel: Sommeregger, Wurm, Baumgarten, Maas, Hauer és Flessa (Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann-cég által alkalmazott mérnökök)... Az első 1932 januárjában tett jelentésem, amelyet Flessa mérnök útján juttattam el és amelyben a Kuzneck-medencében megvalósítandó nagy terv fejlődéséről számoltam be, valójában kémjelentés volt... Utasításokat kaptam..., hogy lássak hozzá döntő romboló- és szabotázseselekedetekhez. A romboló- és szabotázsmunka tervét... a nyugatszibériai trockista szervezet készítette el."

XVII. RÉSZ.

ÁRULÁS ÉS TERROR

1. *Az árulás diplomáciája*

Az 1933—1934. években titokzatos betegség hatalmasodott el Európa nemzetein. Egymást követték a váratlan államcsínyek, katonai puccsok, szabotázsakciók, gyilkosságok és az összeesküvésekről, titkos szövetségekről számot adó megdöbbentő leleplezések rázkódtatták meg Európa országait. Jóformán alig múlt el hónap anélkül, hogy egy újabb árulás vagy erőszak ne történt volna. Az árulás és a terror járványa vonult végig Európán.

A fertőzés góca a náci Németország volt. 1934 január 11-én egy United Press távirat a következőket jelentette Londonból: „Azáltal, hogy a náci Németország az új fasiszta mozgalmak központjává vált, azok, akik szerint a régi kormányzati formák halálra vannak ítélve, az egész kontinenst behálózták agitációjukkal és erőszakos cselekedeteikkel."

Az „ötödik hadoszlop" elnevezés ekkor még ismeretlen volt. Azonban a német hadvezetőség titkos élcsapatai már megkezdték támadásaikat Európa nemzetei ellen. A francia *Cagoulard* mozgalom és a *Tűzkereszt Szövetség*, a *Brit Fasiszta Unió;* a belga *rexista* mozgalom, a lengyel *POW*, a csehszlovák *henleinisták* és *Hlinka-gárdisták*, a norvég *Quisling*-mozgalom, a román *vasgárdisták*, a bolgár *IMRO*, a finn *Lappo*-mozgalom, a litván *Vasfarkasok*, a lett *Tűzkeresztesek* és sok más, úgynevezett alakított titkos náci szövetség vagy újjászervezett ellenforradalmi liga, már nagyban munkálkodtak azon,

hogy kikövezzék az utat a német hadsereg hódításai, a kontinens leigázása és a Szovjetunió elleni támadás előkészítése számára.

Ime egy részleges lista azokról a legfontosabb náci-fasiszta-terrorista cselekedetekről, amelyek Hitler uralomrajutását nyomonkövették:

1933 október:

Az OUN, az ukrán nacionalisták náciktól pénzelt terrorista szervezetének ügynökei meggyilkolják Alexej Májlovot, a lembergi szovjet konzulátus titkárát.

1933 december:

A román náci-vasgárdista terroristák meggyilkolják Ion Duca-t, Románia miniszterelnökét.

1934 február:

A náciktól befolyásolt francia fasiszta szervezet, a Tűzkereszt Szövetség felkelést szervez Párizsban.

1934 március:

A náciktól pénzelt fasiszta „szabadságharcosok" államcsinykísérlete Észtországban.

1934 május:

Fasiszta államcsíny Bulgáriában.

1934 május:

A náciktól ellenőrzött „Balti Testvérszövetség" puccskísérlete Lettországban.

1934 június:

OUN-ügynökök meggyilkolják Broniszláv Pieracki tábornok lengyel belügyminisztert.

1934 június:

OUN-ügynökök Lengyelországban meggyilkolják Ivan Bablyt, a lengyelországi Actio Catholica vezetőjét.

1934 június:

A náci „Vasfarkas"-szervezet tömegfelkelést kísérel meg Litvániában.

1934 július:

Sikertelen náci puccskísérlet Ausztriában. Náci terroristák meggyilkolják Engelbert Dollfuss osztrák kancellárt.

1934 október:

A náciktól ellenőrzött horvát fasiszta szervezet, az „Usztasa" ügynökei Marseilleben meggyilkolják Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia külügyminisztert.

E náci ötödik hadoszlop tevékenysége csakhamar messze Európán túlra is kiterjedt, behatolt az Egyesült Államokba, Latin-Amerikába, Afrikába és a japán titkosszolgálattal együttműködve a Távolkelet egész területére is. Ennek megszervezése és ellenőrzése főképpen két emberre hárult. Ez a két ember Alfréd Rosenberg és Rudolf Hess volt. Rosenberg az *Aussenpolitisches Amt der NSDAP* (a náci párt külpolitikai hivatala) élén állt. Ennek a szervnek az volt a feladata, hogy a szerte a világon működő ezer meg ezer náci kém-, szabotázs- és propagandaügynökséget irányítsa, különös tekintettel Kelet-Európára és Szovjetoroszországra. Rudolf Hess, Hitler helyettese, vezette a náci kormány megbízásából az összes külföldi tárgyalásokat.

Alfred Rosenberg, az egykori revali cári emigráns volt az első, aki titkos és hivatalos náci kapcsolatot létesített Leon Trockijjal. És Rudolf Hess, Hitler helyettese volt az, aki ezt a kapcsolatot megszilárdította...

1933 szeptemberében, nyolc hónappal azután, hogy Hitler Németország diktátorává lett, Nikolaj Kresztinszkij, a trockista diplomata és német ügynök, útban a kissingnei szanatórium felé, ahol szokásos évi „gyógypihenőjét" kívánta eltölteni, néhány napra megállt Berlinben. Kresztinszkij ezidőtájt helyettes külügyi népbiztos volt.

Berlinben Kresztinszkij találkozott Szergej Besszonovval, a szovjet követségen dolgozó trockista összekötő ügynökkel. Izgatottan közölte vele, hogy „Alfred Rosenberg, a német nemzeti szocialista párt külügyi osztályának vezetője tapogatózni kezdett köreikben aziránt, hogy szó lehetne-e egy, a német nemzetiszocialisták és az orosz trockisták között létesítendő titkos szövetségről".

Kresztinszkij közölte Besszonovval, hogy okvetlenül be-

szélnie kell Trockijjal. Mindenáron létre kell hozni egy találkozót. Kresztinszkij szeptember végéig a kissingeni szanatóriumban lesz, majd onnan olasz Tirolba, Meránba megy. Trockij megfelelő óvintézkedésekkel e helyek valamelyikén érintkezésbe léphetne vele.

A találkozást megrendezték. 1933 októberének második hetében Leon Trockij, fia, Szedov kíséretében, hamis útlevéllel átlépte a francia-olasz határt és a meráni Bavaria-szállóban találkozott Kresztinszkijjel.[1]

Az ezt követő megbeszélés a Szovjetoroszországon belül szervezendő összeesküvők jövőbeli fejlődésének minden fontos mozzanatát érintette. Trockij azzal kezdte, hogy egyszerűen leszögezte: „A hatalom megszerzése Oroszországban csakis erőszakkal valósítható meg." Az összeesküvő szervezet egyedül nem elég erős ahhoz, hogy egy sikeres államcsínyt keresztülvigyen és magát külső segítség nélkül hatalmon tudja tartani. Éppen ezért életbevágóan szükséges konkrét megállapodást létesíteni olyan idegen államokkal, melyeknek érdekében áll, hogy a trockistákat a szovjet kormány ellen támogassák.

— Egy ilyen megállapodásnak a magja — mondotta Trockij Kresztinszkijnek — a német hadsereggel annakidején kötött szerződés. De ez az egyezmény — két okból is — sem a trockistákat, sem a németeket nem elégítette ki. Először is, ennek az egyezménynek egyik résztvevője csak a hadsereg volt és nem a német kormány maga... Másodszor, mi volt a lényege a német hadsereggel kötött megállapodásunknak? Mi egy kis pénzt kaptunk és ők olyan információkat, melyekre egy fegyveres támadás esetén szükségük lesz. Azonban a német kormány, különösen Hitler, gyarmatokat, területet akar és nem csupán kémkedési anyagot. És ő hajlandó lenne a gyarmatok helyett — amelyekért Angliával, Amerikával és Franciaországgal kellene harcbaszállnia — szovjet területet is elfogadni. Ami pedig minket illet, nekünk nem 250.000 aranymárka kell. Nekünk a német fegyveres erőre van szükségünk, hogy annak segítségével hatalomra jussunk. Ez az a cél, ami felé munkánkat irányítani kellene.

— Az első feladat — folytatta Trockij — az, hogy a német kormánnyal megállapodást hozzunk létre. De a japánok szintén olyan erőt képviselnek, amellyel meg kell egyezni. Szükséges lenne, hogy az orosz trockisták a moszkvai japán

képviseletnél tapogatózó lépéseket tegyenek. Ebben a vonatkozásban, — utasította Trockij Kresztinszkijt, — használják fel Szokolnyikovot, aki a külügyi népbiztosságon a távolkeleti ügyeket intézi...

Trockij ezután további utasításokat adott Kresztinszkijnek az oroszországi összeesküvő apparátus belső szervezetére vonatkozóan.

— Mégha a Szovjetuniót meg is támadják, mondjuk például Németország — folytatja Trockij — ez még nem teszi feltétlenül lehetővé, hogy az államhatalmat magunkhoz ragadjuk. Ez csak akkor válik lehetségessé, ha erre bizonyos belső erőket előkészítünk... Támaszpontokat kell kiépítenünk mind a városokban, mind a vidéken, a kispolgárság és a kulákok között és az utóbbiak felé a jobboldaliaknak vannak kapcsolataik. Végül szükség van arra, hogy legyen szervezetünk, támaszpontunk a Vörös Hadseregen belül, annak vezetői között, hogy a megfelelő pillanatban egyesült erővel a legdöntőbb helyeket elfoglalhassuk, hatalomra juthassunk és a jelenlegi kormányt, melynek tagjait le kell tartóztatnunk, a saját, előre előkészített kormányunk válthassa fel.

Oroszországba való visszatérésekor Kresztinszkijnek érintkezésbe kellett lépnie Tuchacsevszkij tábornokkal, a Vörös Hadsereg helyettes vezérkari főnökével. — Ez az ember — mondotta Trockij Kresztinszkijnek — bonapartista jellegű, kalandortermészetű és becsvágyó katona, aki nem csak katonai, de katonapolitikai szerepre törekszik s aki minden kétséget kizáróan velünk tart majd.

Trockij oroszországi követőinek minden segítséget meg kell adniok Tuchacsevszkij tábornoknak, de ugyanakkor vigyázniuk kell arra, hogy a stratégiai pozíciókba saját embereik kerüljenek, úgyhogy mire az *államcsíny* ideje elérkezik, a becsvágyó Tuchacsevszkij Trockij segítsége nélkül ne tudja majd a kormányt kézben tartani.

A tanácskozás berekesztése előtt Trockij rendkívüli parancsokat adott át Kresztinszkijnek Pjatákov részére, a Szovjetoroszországban folytatandó terrorista és szabotázshadjáratok végrehajtására vonatkozóan. Erről szólva Trockij kijelentette, hogy „a szabotázs- és terrorcselekedeteket" két szempontból kell mérlegelni. Először „háborús időben való alkalmazásuk szempontjából, hogy a Vörös Hadsereg védelmi erejét bomlasszák, a kormányt az államcsíny pillanatában dezorganizál-

ják". Másodszor számot kell adni arról, hogy ezek a cselekedetek „megerősítenék" a helyzetét és „több bizalmat kölcsönöznének neki idegen kormányokkal való tárgyalásoknál", mert „hivatkozhatna arra, hogy hívei a Szovjetunióban elég erősek és elég tevékenyek."

Moszkvába visszatérve Kresztinszkij az orosz trockisták egy titkos gyülekezete előtt részletesen beszámolt Trockijjal való tanácskozásáról. Az összeesküvők egynémelyike, különösen Karl Radek, akit, mint Trockij „külügyminiszterét" emlegettek, bosszankodott, hogy Trockij az ő előzetes megkérdezésük nélkül ilyen fontos tárgyalásokba bocsátkozott.

Kresztinszkij jelentésének meghallgatása után Radek speciális üzenetet küldött Trockijnak, amelyben „a külpolitikát illetőleg további felvilágosításokat" kért.

Trockij Franciaországból írt válaszát néhány héttel később *Vladimir Romm*, a szovjet Tass-hírügynökség fiatal külföldi tudósítója nyujtotta át Radeknak. A fiatal tudósító, mint trockista futár teljesített szolgálatot. A levelet Trockijtól Párizsban vette át és a népszerű szovjet regény, a *Csuzima* fedőlapjába rejtve csempészte be Oroszországba.[2] Radek később ismertette a levél tartalmát:

> Trockij a kérdést ebben a formában tette fel: a fasizmus uralomrajutása Németországban az egész helyzetet megváltoztatta. Ez háborút jelent, elkerülhetetlen háborút a közeljövőben, annyival is inkább, mert egyidejűleg a helyzet a Távol-Keleten szintén kiéleződik. Trockijnak semmi kétsége aziránt, hogy ez a háború a Szovjetunió vereségével végződik. Ez a vereség, írta, kedvező feltételeket teremt majd a blokk hatalomrajutásához... Trockij kijelentette, hogy kapcsolatokat létesített egy bizonyos távolkeleti és egy bizonyos középeurópai állammal. Nyíltan megmondta ezen államok félhivatalos köreinek, hogy a *blokk* hajlandó alkuba bocsátkozni velük és hogy mind gazdasági, mind területi téren hajlandó tekintélyes engedményeket tenni.

Ugyanebben a levélben Trockij azt is közölte Radekkel, hogy a közeljövőben bizonyos külföldi megbízottak jelentkeznek majd a diplomáciai posztokon dolgozó orosz trockistáknál. Mihelyt ez megtörténik, a trockista diplomatáknak tanu-

ságot kell tenniök Trockij iránti hűségükről és biztosítaniok kell ezeket a külföldi megbízottakat arról, hogy minden tekintetben Trockij mögött állnak...

- Röviddel ezután Grigorij Szokolnyikov, a távolkeleti ügyek trockista helyettes népbiztosa izgatottan rontott be Radekhez, az Izvesztija szerkesztőségébe. — Képzeld csak — tört ki idegesen Szokolnyikov, amint az ajtó bezárult — tárgyalásokat folytatok a külügyi népbiztosságon. A beszélgetés véget ér. A tolmácsok elhagyják a szobát. A japán követ hirtelen hozzámfordul és megkérdi: tudok-e azokról a javaslatokról, amelyeket Trockij tett a kormányának?"

Ez az eset Szokolnyikovot nagyon felkavarta. — Hogyan képzeli Trockij? — kérdezte Radektől. — Hogyan folytathatok én, mint helyettes külügyi népbiztos, ilyen tárgyalásokat? Ez teljesen lehetetlen helyzet!

Radek igyekezett megnyugtatni izgatott barátját. — Ne légy olyan ideges — mondotta. — Trockij nyilvánvalóan nincs tisztában az itteni helyzettel. — Radek ezután biztosította Szokolnyikovot, hogy ez nem fog mégegyszer előfordulni. Már megírta Trockijnak, lehetetlenség, hogy az orosz trockisták „az OGPU szeme előtt" német és japán ügynökökkel tárgyalásokat folytassanak. — Az orosz trockistáknak — mondotta Radek — rá kell ütniök a pecsétet Trockij megbízólevelére, hogy folytassa saját tárgyalásait, feltéve, ha a tárgyalások előrehaladásáról állandóan részletesen tájékoztat minket...

Röviddel ezután, maga Radek is résztvett egy diplomáciai fogadáson, amelyen a mellette ülő német diplomata csendesen megjegyezte:

— A mi vezetőink tudják, hogy Trockij a Németországhoz való közeledésen dolgozik. Vezetőink tudni szeretnék, hogy mit jelent Trockijnak ez az elgondolása? Talán csak egy álmatlan emigráns agyában fogant meg? Mi van e mögött az elképzelés mögött?

Azt, hogy mit érzett e váratlan náci közeledésre, Radek később így írta le:

„Természetesen ez a beszélgetés csak néhány pillanatig tartott; egy diplomáciai fogadás légköre nem alkalmas hosszas beszélgetésre. Elhatározásomat a szó szoros értelmében egy másodperc alatt kellett meghoznom és a következőket válaszoltam neki... Közöltem vele, hogy a Szov-

jetunió realista politikusai megértik a német-szovjet közeledés jelentőségét és készenállnak arra, hogy a közeledés létrehozása érdekében megtegyék a szükséges engedményeket."

1934 június 30-ának éjszakáján a náci terror saját soraiban csapott le. Hitler felszámolta mozgalmának lázadó elemeit. Huszonnégy órán belül Ernst Röhm kapitány, Hitler rohamcsapatainak vezérkari főnöke, Edmond Heines, Kelet-Németország legfelsőbb csoportvezetője, Karl Ernst, a berlini rohamcsapatok főnöke, valamint számos szövetségesük és barátjuk hullott el Münchenben és Berlinben Hitler hóhérainak golyóitól. Fokozott aggodalom és félelem kerítette hatalmába az egész náci mozgalmat.

Trockij azonnal útnak indította Párizsból egyik legbizalmasabb titkárát, egy nemzetközi kémet, akit *Karl Reich*nek, alias Johannson-nak hívtak, hogy lépjen érintkezésbe Szergej Besszonovval, a berlini trockista összekötővel. Besszonovot Párizsba rendelte, hogy részletes jelentést tegyen neki a németországi belső helyzetről.

Besszonov képtelen volt azonnal eljutni Párizsba, de július vége felé végre sikerült elhagynia Berlint. Miután Trockijjal egy párizsi hotelban találkozott és jelentést tett neki a német helyzetről, még ugyanaznap este visszatért Berlinbe. Trockij feldúlt idegállapotban volt, amikor Besszonov meglátogatta. A németországi események, a Röhm vezetése alatt álló „radikális nácik" eltávolítása esetleg keresztülhúzhatják számításait. Besszonov biztosította Trockijt, hogy Hitler, Himmler, Hess, Rosenberg, Göring és Göbbels még mindig szilárdan a kezükben tartják az államhatalmat.

— Majd még jelentkeznek nálunk! — kiáltott fel Trockij. Ezután közölte Besszonovval, hogy a közeljövőben fontos megbizatásokat kellene végrehajtania Berlinben. — Nem szabad finnyásoknak lennünk ebben az ügyben — mondotta Trockij. — Ha komoly és fontos segítséget akarunk kapni Hesstől és Rosenbergtől, nem szabad visszariadnunk attól, sem, hogy nagy területi engedményeket tegyünk. Beleegyezünk Ukrajna átadásába. Gondolj erre munka közben és a németekkel folytatott tárgyalásaid során. Majd Pjatákovnak és Kresztinszkijnak is írok erről.

A szovjet diplomáciai testület különböző hivatalain keresztül már szövögették az árulás szálait. Követek, titkárok, attasék és kisebb konzulátusi tisztviselők bonyolódtak bele az összeesküvő hálózatba, nemcsak Európában, de a Távol-Keleten is. A Szovjetunió tokióiai követe résztvett az összeesküvésben. A követet *Jurenev*nek hívták. 1926 óta titkos trockista volt. Trockij utasítására kapcsolatokat létesített a japán titkosszolgálattal. Jurenevnek Japánnal folytatott üzelmeiben segítségére volt Krisztian Rakovszkij, az egykori angliai és franciaországi követ is. Rakovszkijnak ekkor már nem volt fontos állása a szovjet külügyi népbiztosságon. A különböző közegészségügyi bizottságokban tevékenykedett. De még mindig fontos személyiség volt a földalatti összeesküvésben.

1934 szeptemberében Rakovszkij egy szovjet küldöttséggel Japánba utazott, hogy résztvegyen a Nemzetközi Vöröskereszt októberben Tokióban rendezett nemzetközi konferenciáján. Mielőtt Japánba utazott volna egy borítékot kézbesítettek neki a moszkvai nehézipári népbiztosságtól. A boríték Pjatákovtól származott is egy Jurenev követnek Tokióban átadandó levelet tartalmazott. Látszatra a levél egy hivatalos kereskedelmi felvilágosításra vonatkozó szokványos kérést fejezett ki. A levél hátán láthatatlan tintával üzenet volt Jurenev számára, hogy Rakovszkijt „használja fel" a japánokkal való tárgyalásaiban.

Egy nappal Tokióba való megérkezése után Rakovszkijt felkereste egy japán ügynök. A találkozás a japán Vöröskereszt épületének egyik folyosóján ment végbe. Az ügynök közölte Rakovszkijjal, hogy az orosz trockista mozgalom céljai „teljesen egybevágnak" a japán kormány céljaival. Az ügynök hozzáfűzte, hogy Rakovszkij bizonyára értékes adatokat szolgáltathatna Tokiónak a szovjetoroszországi belső helyzetre vonatkozóan.

Ugyanezen nap estéjén Rakovszkij elmondotta Jurenevnek a japán ügynökkel folytatott beszélgetését. — Az elgondolásuk az, hogy engem beszervezzenek kémnek — mondotta Rakovszkij — azaz a japán kormány besugójának.

— Nincs helye a habozásnak — válaszolta a trockista követ. — A kocka el van vetve.

Néhány nappal később Rakovszkij előzetes megbeszélés

alapján együtt vacsorázott a japán titkosszolgálat egyik magasrangú tisztjével. A japán tiszt azonnal merészen rátért a tárgyra.

— Tudatában vagyok annak, hogy ön Trockij úr közeli barátja és híve — mondotta Rakovszkijnak. — Meg kell kérnem önt arra, írja meg neki, hogy kormányunk nagyon elégedetlen a kínai kérdésről írott cikkeivel, valamint a kínai trockisták magatartásával. Jogunk van elvárni, hogy Trockij úr másirányú vonalat vegyen fel. Trockij úrnak meg kell értenie, hogy mire van szükség. Nem szükséges belemenni a részletekbe, de világos, hogy egy Kínában kiprovokált incidens kellemes ürügyet szolgáltatna ahhoz, hogy ott beavatkozzunk.

A japán tiszt ezután elmondotta Rakovszkijnak, hogy milyen bizalmas természetű közlések érdekelnék a japán kormányt az orosz trockisták részéről: adatok a kollektív farmok, a vasútvonalak, bányák és iparvállalatok helyzetéről, különösképpen a Szovjetunió keleti részén. Rakovszkij különböző rejtjeleket és kémneveket kapott arra a célra, hogy információit eljuttathassa. Megbeszélték, hogy *dr. Naida*, a Vöröskereszt-küldöttség titkára szerepel majd, mint összekötő tiszt Rakovszkij és a japán titkosszolgálat között...

Mielőtt elhagyta volna Tokiót, Rakovszkij mégegyszer elbeszélgetett Jurenevvel. A trockista követ lehangolt volt. — Olyan kalamajkába keveredtünk, hogy néha nem tudja az ember, milyen magatartást tanusítson! — mondotta baljóslatúan. — Folyvást attól félek, hogy ha az egyik partnerünket kielégítjük, ezzel a másikat megbánthatjuk. Például itt jelenleg a kínai kérdéssel kapcsolatban ellentétek merülnek fel Nagybritannia és Japán között és közben mindkét ország titkosszolgálatával fenn kell tartani a kapcsolatot... És mindebben ki kell ismernem magamat!

Rakovszkij így felelt:

— Nekünk trockistáknak jelenleg három húron — németen, japánon és angolon — kell játszanunk... Jelenlegi politikánkban mindent felteszünk egy lapra; de ha egy kockázatos kaland sikerül, a kalandorokat nagy államférfiaknak hívják![3]

2. *A terror diplomáciája.*

Miközben az orosz összeesküvők megalapozták áruló kapcsolataikat Németország és Japán képviselőivel, a szovjet kormány ellen irányuló titkos offenzívának új szakasza volt megindulóban. Az árulást kiegészítette a terror...

1934 áprilisában egy *Bojársinov* nevezetű szovjet mérnök benyitott a szibériai, életfontosságú Kuznyeck szénbányák tervező főmérnökének irodájába és jelentette, hogy az ő osztályával valami nagy baj van. Túlságosan sok a baleset, földalatti tűz és mechanikai zavar mutatkozott az utóbbi időben. Bojársinov szabotázst gyanított.

A tervező főmérnök köszönetet mondott Bojársinovnak az információért. — Közlöm ezt az illetékesekkel — mondotta. — Addig is senkinek egy szót sem!

A tervező főmérnök, Alexej Sesztov német kém és szibériai fő trockista szabotázs-szervező volt.

Néhány nappal később Bojársinovot az egyik árokban holtan találták. Miközben egy elhagyott országúton munkájából hazafelé tartott, egy rohanó szerelvény elütötte. A szerelvény vezetője egy *Csjerepuchin* nevezetű hivatásos terrorista volt. Sesztov bízta meg Bojársinov meggyilkolásával és ezért a munkájáért 15.000 rúbelt fizetett neki.*

1934 szeptemberében *V. M. Molotov*, a népbiztosok tanácsának elnöke, a bánya- és iparvidékeken tett szemleútja során Szibériába érkezett. Molotov éppen a Kuznyeck-szénmedence egyik bányájában tett látogatásáról tért vissza, amikor az autó, amiben ült, hirtelen leszaladt az útról, legördült egy meredek töltésen és egy mélyvizű csatorna szélén megakadt. Molotov és társai alaposan összerázkódtak, kisebb ütődéseket is szenvedtek, de egyébként sértetlenül kászálódtak elő a felfordult kocsi alól. Hajszál híján ottvesztek.

A kocsi vezetője, *Valentin Arnold*, a helyi garázs főnöke volt és a trockista terrorista szervezethez tartozott. Sesztov utasította őt, hogy gyilkolja meg Molotovot; Arnold szándékosan térítette le az autót az útról, hogy Molotovot saját magával együtt elveszejtse. A kísérlet csak azért nem sikerült, mert Arnold az utolsó pillanatban nem tudott uralkodni az idegein és amikor az autó a „baleset" előre kiválasztott helyéhez, a töltéshez közeledett, lelassított...

1934 őszén már szerte a Szovjetunióban mindenütt trockista és jobboldali terrorista csoportok működtek. Ezeknek a terrorista csoportoknak tagjai közöttvolt szociáliforradalmárok, egykori mensevikok, hivatásos banditák és a cári Ochrána hajdani ügynökei szerepeltek. Ukrajnában és Fehéroroszországban, Georgiában és Arméniában, Üzbekisztánban, Azerbajdzsánban és a Távol-Kelet tengerparti vidékén szovjetellenes nacionalistákat és fasisztákat verbuváltak a terrorista szervezet részére. E csoportok működését a náci és japán ügynökök sokhelyütt közvetlenül ellenőrizték.

Listát állítottak össze a meggyilkolandó szovjet vezetőkről. A lista élén Sztálin neve állt. Sok más név között rajta volt Klementij Vorosilov, W. M. Molotov, Szergej Kirov, Lazar Kagánovics, Andrej Zsdánov, Vjaceszláv Menzsinszkij, Maxim Gorkij és Valérián Kujbisev neve is.

A terroristák időnként üzeneteket kaptak Leo Trockijtól, melyekben az hangsúlyozta, hogy milyen sürgős a szovjet vezetők eltávolítása. Az egyik ilyen üzenet 1934 októberében érkezett Efraim Dreicer, Trockij volt testőrének kezéhez, Trockij az üzenetet láthatatlan tintával egy német film-magazin margójára írta. A magazint Dreicer nővére hozta, aki azt Varsóban egy trockista futártól vette át. Trockij Dreicerhez intézett üzenete így szólt:

Kedves Barátom,

add tudtára a többieknek, hogy a következő legfontosabb feladatok állnak előttünk:

1. El kell tenni az útból *Sztálint* és *Vorosilovot.*
2. Meg kell indítani a munkát a hadseregben megteremtendő sejt megszervezésére.
3. Háború esetén előnyt kell formálni minden vereségből és zavarból, hogy a vezetést megkaparinthassuk.

Az üzenetet „Sztárik" (öregember) névvel jegyezte, amely Trockij titkos aláírása volt.

Egyízben az összeesküvők hosszas megfigyelés után megállapították azt az útvonalat, amelyen Vorosilov hadügyi népbiztos autója Moszkvában haladni szokott. Több napon keresztül, három revolverrel felszerelt terrorista állt lesben a Frunze-úton egyikén azon útkereszteződéseknek, amelyeken Vorosilov

autója elhaladt. Azonban a gépkocsi mindig nagy gyorsasággal robogott tova és a terroristák, ahogy egyikük később elmondotta, úgy döntöttek, hogy „hiábavaló lenne egy ilyen gyorsan haladó gépkocsira tüzelni."

Több Sztálin megölését célzó összeesküvés ugyancsak sikertelen maradt. Egy trockista terrorista, akinek azt a megbízást adták, hogy Sztálint egy fontos moszkvai pártkonferencián lelője, be tudott ugyan jutni az ülésre, de nem sikerült olyan közel kerülnie a szovjet vezetőhöz, hogy revolverét használhassa. Egy más alkalommal, amikor Sztálin egy motorcsónakkal végigment a Fekete-tenger partján, puskákkal felszerelt terroristák tüzeltek rá, de a lövések célt tévesztettek. — Milyen kár — mondotta Leo Kámenyev, amikor Iván Bakajev terrorista jelentette, hogy egyik Sztálin meggyilkolását célzó terve kudarcot vallott. — Reméljük, hogy a legközelebb sikeresebb lesz."

Trockij egyre türelmetlenebbé vált. Oroszországi híveihez intézett közléseinek hangja éles változáson ment át. Haragosan szemükre vetette, hogy „állandóan szervezkedéssel, tanácskozásokkal bíbelődnek" és „semmi konkrétet" nem végeztek. Trockij saját speciális ügynökeit kezdte küldözgetni a Szovjetunióba, hogy a szervezkedésben segítsenek és a terrorista cselekedetek végrehajtását előmozdítsák. Ezek az ügynökök, akik vagy orosz emigránsok vagy német trockisták voltak, a szovjet diplomáciai szolgálatban lévő összeesküvőktől, vagy a német katonai titkosszolgálattól és a Gestapótól kapott útlevelekkel utaztak.

Az első ilyen speciális ügynököt *Nathan Lurye-nek* hívták; német trockista volt. Őt két másik trockista követte: *Konon-Bermann Jurin* és *Fritz David*, alias Ilja David Krugljánszkij. 1933 márciusában egy negyedik és ötödik ügynököt menesztett a Szovjetunióba: *Valentin Olberget* és *Mojszej Lurye*, alias Alexander Emel-t (Mojszej Lurye nem állt rokonságban Nathan Luryeval.)

Mielőtt Nathan Lurye elhagyta volna Berlint, utasítást kapott, hogy Moszkvában egy Franz Weitz nevű mérnök és építész felügyelete alatt kell majd működnie. Ez a mérnök akkor állásban volt a Szovjetunióban és nem tartozott Trockij hívei közé. Weitz a német Nemzetiszocialista Párt tagja volt. Őt Heinrich Himmler, a náci Gestapo vezetője titkos megbízatással küldte a Szovjetunióba. Himmler azt a megbízást

adta neki, hogy a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központtal együttműködve terrorista és kémtevékenységet szervezzen meg.

Amidőn Zinovjev egyik híve a náci ügynökkel való közvetlen kapcsolatra vonatkozóan kérdést intézett hozzá, Zinovjev így felelt: — Mi az, ami ebben zavar téged? Történész vagy, ismered Lassalle és Bismarck esetét, amikor Lassalle Bismarckot fel akarta használni a forradalom érdekében. Miért ne használhatnánk mi ma Himmlert?

Konon-Bermann Jurin és Fritz David megbízottakat rövidfel Oroszországba való elutazásuk előtt Trockij rendkívüli értekezletre rendelte magához. A találkozás 1932 novemberének végén, Kopenhágában zajlott le. Konon-Bermann Jurin később így nyilatkozott erről:

— Két találkozóm volt vele. Mindenekelőtt a multban végzett munkám iránt érdeklődött. Ezután Trockij rátért a szovjet ügyekre. Ezt mondotta: „A főkérdés a Sztálinkérdés. Sztálint fizikailag meg kell semmisíteni." Kifejtette, hogy más harci módszerek most hatástalanok. Erre a célra olyan emberekre van szükség, akik mindent merernek, s akik készek az életüket is feláldozni, — ahogy ő fejezte ki magát, — e történelmi feladat érdekében...

Este folytattuk a megbeszélést. Megkérdeztem tőle, hogy hogyan tudja összeegyeztetni az egyéni terrort a marxizmussal. Erre Trockij azt felelte, hogy a problémákat nem lehet dogmatikusan kezelni. A Szovjetunióban olyan helyzet állt elő, amelyet Marx nem láthatott előre. És azt is mondotta, hogy Sztálinon kívül Kagánovicsot és Vorosilovot is meg kell gyilkolni.

A beszélgetés során idegesen fel s alá járt a szobában és féktelen gyűlölettel beszélt Sztálinról...

Azt mondotta, hogy a terrorista cselekedetet, ha lehetséges, egy plénumülésen, vagy a Komintern kongresszusán kell végrehajtani, hogy Sztálin meggyilkolása nagy gyülekezet előtt történjék. Ennek óriási visszahatása lénne, ami messze túlterjedne a Szovjetunió határain... Világjelentőségű történelmi és politikai esemény volna.

Másik megbízottjához, Fritz Davidhoz így szólott:

— A Sztálin elleni terror: ez az igazi forradalmi feladat. Ha valaki forradalmár, akkor a keze nem fog remegni.

Trockij a szovjetoroszországi „növekvő elégedetlenségről" beszélt. David megkérdezte őt, hogy szerinte ez az elégedetlenség eloszlik-e majd egy szovjet-japán háború esetén? Trockij így felelt:

— Nem, sőt ellenkezőleg, ilyen körülmények között a rendszerrel szemben ellenséges erők majd megpróbálnak egyesülni és az elégedetlen tömeg élére állni, hogy felfegyverezzék és az uralkodó bürokraták ellen vezessék.

A szovjet kormány elleni összeesküvés első nagy akcióját a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központnak kellett végrehajtani. Szergej Kirovnak, a leningrádi pártszervezet titkárának. Sztálin egyik legközelebbi munkatársának meggyilkolása vezette be az akciót...

1934 novemberének elején Zinovjev, aki Moszkvában tartózkodott, elküldte egyik hívét, Bakajevet, hogy ellenőrizze a leningrádi terrorista sejtek szervezetét.

A leningrádi terroristák, akik ismételten megpróbáltak Kirov közelébe férkőzni, nem fogadták túlságos örömmel Zinovjev megbízottját. — Ugy, hát Grigorij Evesejevics (Zinovjev) nem bízik bennünk — mondotta az egyik terrorista Bakajevnek. — Megbízottakat küld ide, hogy kipuhatolja hangulatunkat, ellenőrizze a munkánkat. Nos hát, mi nem vagyunk gögös lelkek!

A leningrádi terrorista sejtek konferenciáján, amelyen hét terrorista vett részt, ismertették Bakajevvel a legutóbbi fejleményeket. Közölték vele, hogy állandó megfigyelés alatt tartják azt az útvonalat, amely Kirov lakásából a Szmolnij-intézetben lévő hivataláig vezet. Bakajevnek bemutatták azt az embert, akit a gyilkosság végrehajtására kiszemeltek. A gyilkosjelöltet, *Leonid Nikolajevet*, egy sápadt, karcsú, harmincéves volt könyvelőt szabálytalanságok miatt bocsátották el az állásából és általános megbízhatatlanság miatt zárták ki a Komszomolból, a kommunista ifjúsági szervezetből.

Nikolajev elmondotta Bakajevnek, hogy Kirovot vagy a lakása közelében, vagy a Szmolnij-intézetben akarja lelőni. Hozzáfűzte, hogy már megpróbált audienciát kapni Kirovtól, de mindezideig nem sikerült neki.

Bakajev elismételte a Moszkvában Zinovjevtől kapott utasításokat:

A legfőbb gondunk az legyen, hogy a terrorista munkát a lehető legnagyobb titokban szervezzük meg és eleve kizárjuk a mi kompromittálásunk minden lehetőségét...
Ha vallatásra kerül a sor, mindenekelőtt állhatatosan tagadnunk kell a szervezettel való kapcsolatunkat. Ha terrorista cselekedetekkel vádolnak bennünket, ezt is hangsúlyozottan tagadni kell és azzal kell érvelni, hogy a terror összeegyeztethetetlen a bolsevista-marxista elvekkel...

Zinovjev meg volt elégedve a leningrádi fejleményekkel. Mind ő, mind Kámenyev bíztak abban, hogy Kirov meggyilkolása hamarosan megtörténik. Úgy vélték, hogy ez az akció súlyos zavart idéz elő majd a szovjet kormányban és szerte az országban jeladás lesz a szovjet vezetők elleni hasonló cselekedetek elkövetésére. — A fejekben az a különös — jegyezte meg Kámenyev —, hogy nem nőnek ki újra...

1934 december 1-én délután 4.27 órakor Szergej Kirov elhagyta a Szmolnij Intézetben lévő hivatalát. Végigment a hosszú, márványozott folyosón, amely ahhoz a szobához vezetett, ahol éppen jelentést akart tenni arról a központi bizottsági határozatról, hogy megszüntetik a kenyérfejadagolási rendszert. Amint Kirov áthaladt egy kereszteződésen, egy ember ugrott elő, Kirov fejének szegezte hátulról a revolvert és elsütötte.

Délután 4 óra 30-kor Szergej Kirov halott volt.

A gyilkos — Leonid Nikolajev — megpróbált elmenekülni, majd maga ellen fordítani a fegyvert, de elfogták, mielőtt bármelyiket megcselekedhette volna.[6]

1934 december 28-án Leonid Nikolajevet a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Törvényszéke elé állították. — Amidőn Kirovra lőttem — vallotta Nikolajev — azt gondoltam, hogy ennek a lövésünknek jeladásnak kell lenni egy robbanásra, az országon belül életrekelő lázadásra, a Szovjetunió kommunista pártja és a szovjet kormány ellen.

A katonai törvényszék Nikolajevet golyóáltali halálra ítélte.

Nikolajev nem leplezte le, hogy Zinovjev, Kámenyev és a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ más vezetői közvetlenül résztvevői voltak a Kirov meggyilkolását kitervező összeesküvésnek.

De a szovjet kormány előtt világossá vált, hogy a gyilkos-

ság gondos kitervezése és előkészítése sokkal körülményesebb és veszélyesebb szervezetet igényelt, mint Nikolajev terrorista csoportja. A bolsevik párt speciális nyomozót nevezett ki a leningrádi ügy hátterének kiderítésére: N. I. *Jezsovot*, aki a párt központi bizottságának tagja és az ellenőrző bizottságnak feje volt.

Két héttel Nikolajev tárgyalása után Grigorij Zinovjev, Leo Kámenyev és néhány ismert munkatársuk Bakajevet is beleértve, a Kirov meggyilkolásában való bűnsegédi bűnrészesség vádjával álltak a leningrádi bíróság előtt. Zinovjev és Kámenyev a tárgyalás folyamán előre pontosan kitervelt magatartást tanúsítottak. Semmi olyat nem ismertek be, amit a szovjet kormány vizsgálata nem állapított meg, mély lelkiismeretfurdalást színleltek és „bevallották", hogy az ő ellenzéki politikai tevékenységük „olyan atmoszférát teremtett", amely „szovjetellenes tevékenységhez" vezetett. Elmondották, hogy egy politikai ellenzéki „moszkvai központ" vezetői voltak és vállalták a „morális felelősséget" Kirov meggyilkolásáért, miután az élén álltak annak a pártütő politikai mozgalomnak, amelyből ez a bűn életrekelt. Azonban váltig tagadták, hogy nekik maguknak előzetes tudomásuk lett volna a Kirov meggyilkolását célzó összeesküvésről.

— Hozzászoktam ahhoz az érzéshez, hogy vezető legyek — jelentette ki Zinovjev. — És szükségtelen hangsúlyozni, hogy mindenről tudnom kellett volna... Ez az ocsmány gyilkosság olyan rossz fényt vet az egész előző pártellenes küzdelemre, hogy elismerem: a párt teljes joggal beszélhet a volt pártellenes Zinovjev-csoport politikai felelősségéről az elkövetett gyilkossággal kapcsolatban.

Kámenyev ugyanezt a szerepet játszotta. — Állíthatom, hogy természetemnél fogva nem vagyok gyáva, de soha nem kívántam fegyverrel harcolni — mondotta. — Mindig arra vártam, hogy majd olyan helyzet áll elő, mely kényszeríti a központi bizottságot, hogy tárgyalásokba bocsátkozzék velünk, felzárkózzék és helyet csináljon nekünk...

A csel sikerült. A vádnak nem sikerült megállapítania, hogy Zinovjev és Kámenyev közvetlenül résztvettek volt a Kirov meggyilkolását célzó összeesküvésben. Csupán abban találták bűnösnek őket, hogy szovjetellenes pártütő tevékenységet folytattak. A bíróság ítéletének indokolása így hangzott:

„A tárgyalás nem hozott napvilágra olyan tényt, amely indokul szolgált volna arra, hogy a moszkvai központ tagjainak S. M. Kirov elvtárs 1943 december 1-én történt meggyilkolásával kapcsolatos cselekedeteit az erre az elvetemült bűnre való közvetlen felbujtásnak minősítsük. Mindamellett a tárgyalás tökéletesen igazolja azt a tényt, hogy az ellenforradalmi moszkvai központ tagjai tudatában voltak annak, hogy a leningrádi csoport terrorista érzelmeket táplál, sőt ezeket az érzelmeket szították...

Összeesküvő tevékenységükért Zinovjevet 10, Kámenyevet pedig 5 évi börtönbüntetéssel sujtották.

A per éppen csak az összeesküvés felületét érintette.

A sok tény közül, amelyet a leningrádi per nem tudott napvilágra hozni, a legkülönösebbek talán a következők voltak:

Amikor Zinovjevet és Kámenyevet letartóztatták, a szovjet titkosrendőrség négy ügynöke vitte őket az NKVD főhadiszállására.[1] A négy ügynök a következő volt: *Molcsanov*, az NKVD titkos politikai osztályának főnöke; *Pauker*, a végrehajtó osztály főnöke; *Volovics*, a végrehajtó osztály helyettes főnöke és *Bulanov*, az NKVD vezetőjének helyettese.

Zinovjev és Kámenyev letartóztatásánál a négy NKVD ügynök a legfurcsább módon járt el. Nemcsak, hogy nem kutatták át a gyanusítottak lakását vádoló bizonyítékokért, de egyenesen engedélyt adtak Zinovjevnek és Kámenyevnek arra, hogy nagyszámú áruló okmányt megsemmisítsenek...

Még ennél is jelentősebb volt ennek a négy NKVD ügynöknek egyéb szerepe.

Molcsanov és Bulanov maguk is titkos tagjai voltak a trockista-jobboldali összeesküvő szervezetnek.

Pauker és Volovics német ügynökök voltak.

Ezeket az embereket *Henrik G. Jagoda*, az NKVD vezetője külön szemelte ki arra, hogy a letartóztatásokat foganatosítsák.

JEGYZETEK

1 Trockij ezidőtájt St.-Palais-ban a Pireneusok lábánál fekvő délfranciaországi kis faluban élt. Júliusban hagyta el Prinkipót. (Nemsokara testőreinek és „titkárainak" siserahadával egy párizskörnyéki, fegyveresen őrzött villába költözött.)

Abban az időben, amikor Trockij Franciaországba jött, a francia reakcionáriusok és fasiszták elkeseredett küzdelmet folytattak azért, hogy megakadályozzák a francia-szovjet kollektív biztonsági szövetség létrejöttét.

Annak a francia kormánynak, amely Trockijnak engedélyt adott arra, hogy Franciaországban letelepedjék és ott felüsse szovjetellenes fóhadiszállását, Edouard Daladier volt a miniszterelnöke — az a Daladier, akinek Münchenben beteljesedő egyezkedő-csillapító politikája olyan fontos szerepet játszott abban, hogy Franciaországot — és a többi antifasiszta európai nemzetet — a nácik kezére játszották. Henri Guernot francia radikálispárti képviselő személyesen támogatta Trockij bebocsátás iránti kérését. A szükséges intézkedéseket Camille Chautemps belügyminiszter, a kétesbírű francia politikus foganatosította. (Chautemps volt az, aki a fasiszta cagoulard összeesküvés ügyében indított vizsgálat eltussolásában segített, majd később helyettes miniszterelnöke lett az első Pétain-kormánynak.) „Ön volt oly kedves és felhívta a figyelmemet Leon Trockij, oroszszármazású számüzöttre, aki egészségi okokból engedélyt kért arra, hogy egy déli megyében letelepedjék..." — írta Chautemps belügyminiszter Guernot képviselőnek. — „Tisztelettel értesítem Önt, hogy... az érdekelt fél, mihelyt kérését eljuttatja, minden nehézség nélkül megkapja a francia beutazási vízumot."

Trockij számos más befolyásos francia barátja és híve között megemlíthető még: a kommunista renegát náciügynök Jacques Doriot is, a hajdani szocialista professzor náciügynök Marcel Déat, aki Franciaország összeomlása után vezető német kollaboracionista lett.

Trockij Franciaországban való letelepedését a francia titkosszolgálat és a titkosrendőrség is jóváhagyta. 1937 áprilisban, a mexikói vizsgálóbizottság előtt Trockij kijelentette: „...Thome és Cado urak, a rendőrség és Alsó-Charente megye prefektúrájának főtitkárai — a rendőrség összes főbb hivatalnokai jól ismerték a helyzetemet. A rendőrség egy titkos ügynöke volt az, aki minden egyes lépésemről értesítést kapott.

2. Vladimir Romm a Tass-ügynökség tokiói, genfi, majd párizsi tudósítója volt. Trockijjal, speciális előkészítés után, 1933-ban Párizsban egy Bois de Boulogne-i kávéházban találkozott. Trockij közölte Rommal, hogy az összeesküvők csakis „szélső eszközökkel" lesznek képesek céljukat elérni, egy latin közmondást idézett: *„Amit orvosság nem tud meggyógyítani, meggyógyítja a vas, és amit a vas sem tud, azt majd a tűz.* 1934-ben Romm a Tass-ügynökség amerikai tudósítója lett. Mielőtt Amerikába utazott volna, Párizsban találkozott Szedovval. Romm később elmondotta: „Szedov közölte velem, hogy az Egyesült Államokba való utazásommal kapcsolatban Trockij kérte, értesítsem őt a szovjet-ameri-

kai viszonyra vonatkozó minden érdekes jelenségről. Amikor megkérdeztem, miért érdekli ez őt annyira, Szedov ezt felelte: „Ez Trockij a Szovjetunió vereségével összefüggő irányvonalából következik. Miután Németország és Japán háborújának időpontja bizonyos mértékben a szovjet-amerikai viszony alakulásától függ, ez természetesen nagyonis érdekli őt."

3. 1937 február 20-án a *Mijako* — tokiói napilap — jelentést közölt a japán kormány „Tervező és Költségvetési Bizottságának" titkos üléséről. Ezen az ülésen *Josida* képviselő azt a kérdést intézte *Szugijama* tábornok hadügyminiszterhez, hogy vajjon neki vagy a hadseregnek van-e valami értesülése arról, hogy mennyi a szovjet Szibériai Vasút szállítási teljesítőképessége. A hadügyminiszter igenlő választ adott és kijelentette, hogy teljes részletességben ismerik a szovjet stratégiai vasútvonalának szállítási teljesítőképességét. Szugijama tábornok így folytatta: „Oroszországban vannak a jelenlegi kormánnyal szembenálló ellenzéki elemek és mi éppen ezektől nyertük értesülésünket." A *Mijako*-ban nyilvánosságra hozott kijelentés nagy izgalmat idézett elő tokiói sajtókörökben. Az újságot a bizalmas információ elárulása miatt a kormány súlyos pénzbírsággal sujtotta és főszerkesztője, *Jagusi Gilei*, a hadügyminisztérium kérésére megvált az állásától.

4. A Sesztov által Borjasinov gyilkosának kifizetett pénz abból a 164.000 rubelt kitevő titkos pénzalapból származott, amelyet a Sesztov irányításával működő trockista banditák az Anzherka állami banktól elraboltak. A pénzalapot a szibériai szabotázs- és terrorista tevékenységek pénzügyi támogatása céljából létesítették.

5. A Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ belső atmoszférája a „politikai" külszín ellenére a newyorki gengszterbandákéra emlékeztetett.

A Terrorista Központ gyilkosainak megregulázása Bakájev feladata volt. Bakájev annakidején Zinovjev politikai munkatársaként dolgozott a pétervári forradalmi tanácsban. Most Zinovjev azzal a feladattal bízta meg, hogy a szervezet esetleges árulóit hallgattassa el. 1934 közepe táján, amikor egy Sztálin elleni gyilkos merénylet kudarcot vallott, mert a kijelölt gyilkossággal megbízott Bogdán a döntő pillanatban elvesztette uralmát az idegein, Bakájev vállalkozott arra, hogy a merénylőt elhallgattassa. Meglátogatta Bogdánt a lakásán és vele együtt töltötte az éjszakát. Reggel, miután Bakájev a lakást elhagyta, Bogdán átlőtt fejjel és egy revolverrel az oldalán, holtan hevert nappali szobájának padlózatán. A szobában megtalálták búcsúlevelét, melyet Bakájev kikényszerített tőle. A levélben azt írta, hogy azért követ el öngyilkosságot, mert a szovjet kormány „üldözi" a trockista-zinovjevista ellenzéket.

A Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ egyik tagja, Isak Reingold később azt vallotta, hogy a hatalom megbódítása esetén „Zinovjev és Kámenyev is" kulcspozíciót szántak Bakájevnek az OGPU-ban. — Az OGPU gépezetének segítségével — vallotta Reingold — fel kellett volna kutatnia, el kellett volna tüntetnie és meg kellett volna gyilkolnia nemcsak a belügyi népbiztosság és az OGPU alkalmazottait, akik az összeesküvés akármelyik szálának birtokában lehettek, de a Sztálin és közvetlen munkatársai elleni terrorista cselekedetek közvetlen végrehajtóit is. A Trockista-Zinovjevista szervezetnek Bakájev kezével meg kellett volna semmisítenie saját ténykedését, és azokat a saját terroristákat, akik ebbe az ügybe be voltak avatva.

6. Kirov meggyilkolását az orosz fasiszták s a jobboldali és trockista ellenzékiek egyaránt nagy lelkesedéssel üdvözölték. „Gróf" Anasztáz Vonsziackij volt cári tiszt és a japánok Egyesült Államokbeli ügynöke, 1935 márciusában, a Connecticut amerikai államban lévő Thompson városában megjelenő *„Fasiszta"* című újságjában így írt: „Kirovnak vége! *A következő lövést Sztálinra kell irányozni — ez lesz a jeladás a felkelésre...* Nikolájev testvér lövése nem hangzott erősen, de azért az egész világon visszhangzott... Oroszország népe! Le a kalappal Nikolájev sírja előtt... Éljen a halhatatlan hős Nikolájev!" Vonsziackij és az emigráns orosz fasizmus további tevékenységéről lásd a XXIII. részt.

7. 1934 végén, mint a Szovjetunió belső biztonsági ügyeiért felelős szervezetet az GPU-t az NKVD (Közbiztonsági osztály) váltotta fel.

GYILKOSSÁG A KREMLBEN

1. *Jagoda*

1934 májusában, hat hónappal Szergej Kirov meggyilkolása előtt, *Vjáceszlav R. Menzsinszkij*, az OGPU hosszú ideje betegeskedő vezetője szívroham következtében meghalt. Állását Henrik G. Jagodával, az OGPU 43 éves helyettes főnökével töltötték be. Jagoda kistermetű, nyugodt, energikus ábrázatú ember volt, hátraugró állal és csínos kis bajusszal.

Az OGPU vezetője a Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának titkos tagja volt. Mint a jobboldali ellenzék tagja, 1929-ben csatlakozott az összeesküvéshez, nem azért, mintha hitt volna Bucharin vagy Trockij programjában, hanem mert azt gondolta, hogy az ellenzék kerül majd uralomra Oroszországban. Jagoda a győztesek oldalán akart lenni. Saját szavaival ezt így fejezte ki:

— Nagy figyelemmel kísértem a küzdelem menetét. Már előzőleg elhatároztam, hogy majd ahhoz az oldalhoz csatlakozom, amely győztesen kerül ki a küzdelemből... Amikor megtorló intézkedéseket kezdtek hozni a trockisták ellen, az a kérdés, hogy ki kerül ki majd győztesen a harcból — a trockisták, avagy a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága — még nem dőlt el véglegesen. Legalábbis ez volt az én véleményem. Éppen ezért én, mint az OGPU helyettes vezetője, a büntető intézkedéseket úgy hajtottam végre, hogy ne hívjam ki magam ellen a troc-

kisták haragját. Amikor trockistákat küldtem száműzetésbe, száműzetési helyükön olyan körülményeket teremtettem számukra, hogy tovább tudják folytatni tevékenységüket.

Jagoda szerepét az összeesküvésben először csak a jobboldaliak három legfőbb vezetője, — Bucharin, Rükov és Tomszkij — ismerték. 1932-ben, amikor a Jobboldaliak és Trockisták Blokkját megalakították, Pjatákov és Kresztinszkij is tudomást szereztek Jagoda szerepéről.

Mint az OGPU helyettes vezetője, Jagoda meg tudta védeni az összeesküvőket a leleplezéstől és a letartóztatástól. — Minden intézkedést megtettem a hosszú évek során — mondotta később, — hogy megóvjam a szervezetet, különösen annak központját a leleplezéstől. — A Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának tagjait az OGPU speciális ügynökeivé nevezte ki. Ilyen módon az idegen titkosszolgálatok számos ügynöke tudott behatolni a szovjet titkos rendőrséghez és Jagoda védőszárnyai alatt kémtevékenységet folytathattak kormányaik részére. Pauker és Volovics német ügynököket, akiket Zinovjev és Kámenyev letartóztatásának foganatosítására küldött ki, ő maga nevezte ki az OGPU-ban viselt állásaikba. Az idegen kémekre vonatkozóan Jagoda később ezeket mondotta:

— Értékes erőknek tekintettem őket a konspirációs tervek megvalósításában, különösképpen abból a szempontból, hogy a külföldi titkosszolgálatokkal az összeköttetést fenntarthassuk.

1933-ban Iván Szmirnovot a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ vezető szervezőjét a szovjet kormány ügynökei váratlanul letartóztatták. Jagoda nem tudta megakadályozni a letartóztatást, de azzal az ürüggyel, hogy kihallgatja a foglyot, meglátogatta Szmirnovot cellájában és „kitanította", hogy hogyan viselkedjék a vallatás során.

1934-ben Kirov meggyilkolása előtt az OGPU leningrádi emberei lefülelték a terrorista Leonid Nikolajevet. Egy revolvert és annak az útvonalnak a térképét találták nála, amelyen Kirov naponta végighaladt. Amidőn Jagodát értesítették Nikolajev letartóztatásáról, utasította *Zaporozsecot*, a leningrádi OGPU helyettes főnökét, hogy minden további kihallgatás nélkül bocsássa szabadon a terroristát. Zaporozsec Jagoda emberei közé tartozott. Azt tette, amit mondtak neki.

Néhány héttel később Nikolajev meggyilkolta Kirovot.

De Kirov meggyilkolása csak egyike volt annak a sok, a Jobboldaliak és Trockisták Blokkja által végrehajtott gyilkosságnak, amelyekhez Jagoda közvetlen segítséget nyujtott.

Jagoda nyugodt, energikus külseje mögött kusza becsvágy, vadság és ravaszság rejtőzött. Miután a Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának titkos működése egyre inkább az ő védelmétől függött, az OGPU helyettes vezetője kezdte magát az egész konspiráció központi figurájának és döntő személyiségének tekinteni. Jagoda arról ábrándozott, hogy Oroszország Hitlerévé válik. Elolvasta a *Mein Kampf*ot. — Értékes könyv — közölte bizalmasan odaadó pribékjével és titkárával, *Pavel Bulanov*val. Különösen nagy benyomást gyakorolt rá az, mondotta Bulanovnak, hogy Hitler „őrmesterből emelkedett azzá, ami ma", Jagoda maga is, mint az orosz hadsereg szakaszvezető őrmestere kezdte el pályafutását.

Jagodának megvoltak a saját elképzelései arról, hogy milyen kormányzatot létesítene azután, hogy Sztálint eltávolították. A náci Németország mintája alapján csinálnánk, mondotta Bulanovnak. Maga Jagoda lenne a vezér; Rükov lépne Sztálin helyére, mint az újjászervezett párt főtitkára; Tomszkij lenne a szakszervezetek vezetője, amely ugyanúgy katonai ellenőrzés alá kerülne, mint a náci munkaszázadok; A „filozófus" Bucharin lenne „dr. Göbbels", ahogy Jagoda kifejezte magát.

Ami pedig Trockijt illeti, Jagoda nem biztos abban, hogy megengedné-e neki az Oroszországba való visszatérést. A körülményektől függ. Közben azonban Jagoda hajlandónak mutatkozott arra, hogy hasznot hajtson Trockijnak Németországgal és Japánnal folytatott tárgyalásaiból. — Az államcsínynek, — mondotta Jagoda — egyidőben kell megtörténnie a Szovjetunió ellen indítandó háború kitörésével.

— Ennek a puccsnak keresztülviteléhez minden eszközt igénybe kell majd venni — fegyveres akciót, provokációt, sőt még mérget is — mondotta Jagoda Bulanovnak. — Vannak idők, amikor lassan és rendkívül óvatosan kell cselekedni. Máskor viszont gyorsan és váratlanul.

A Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának az az elhatározása, hogy a terrorizmust mint politikai fegyvert használja a szovjet rendszer ellen, Jagoda jóváhagyásával történt. A határozatot *Y. S. Jenukidze*, a Kreml titkárságának volt alkalma-

zottja és az egykori katona, a jobboldaliak fő terrorista szervezője, közölte vele. Jagoda csak egy kifogást emelt. Az összeesküvők terrorista módszerei túlságosan primitívnek és veszélyesnek tűntek neki. Jagoda a politikai gyilkosság egy sokkal körmönfontabb eszközét találta ki, mint a hagyományos gyilkos bomba, tőr és golyó.

Jagoda először kísérleteket végzett a mérgekkel. Felállított egy titkos laboratóriumot és több vegyészt munkába állított. Olyan gyilkossági módszer kieszelésére törekedett, amely a gyilkosság kiderítését lehetetlenné teszi. Jagoda úgy nevezte ezt, hogy „gyilkosság garanciával".

De még a méreg is túlságosan durva eszköz volt a számára. Hamarosan a gyilkosság egy sajátos technikáját fejlesztette ki. Mint tökéletes fegyvert ajánlotta a jobboldaliak és trockisták blokkja vezetőjének. — Nagyon egyszerű — mondotta Jagoda. — Az illető személy természetesen megbetegszik, vagy már beteg egy bizonyos idő óta. A környezete, ami szintén természetes, lassan hozzászokik a gondolathoz, hogy a páciens vagy meghal vagy fölgyógyul. A kezelőorvos akaratától függ, hogy megkönnyítse a páciens felgyógyulását vagy halálát... Nos, mit mondjak még? A többi már csak technika dolga.

Éppen csak meg kellett találni a megfelelő orvosokat.

2. *Menzsinszkij meggyilkolása.*

Az első orvost, akit Jagoda ebbe az egyedülálló gyilkossági tervbe bevont, *dr. Leo Levin*nek hívták. Ez a testes, középkorú, simulékony ember szeretett azzal kérkedni, hogy őt a politika nem érdekli. Dr. Levin Jagoda kezelőorvosa volt. De Jagodának még ennél is többet jelentett az a tény, hogy a Kreml orvosgárdájának kiemelkedő tagjai közé számított és számos szovjet vezetőember tartozott állandó páciensei közé beleértve Jagoda felettesét, Vjacseszlav Menzsinszkijt, az OGPU főnökét is.

Jagoda azzal kezdte, hogy különleges kedvezményekben részesítette dr. Levint. Neki magának külföldi borokat küldött, feleségének virágot és több más ajándékot. Egy vidéki házat ingyen az orvos rendelkezésére bocsátott. Mikor dr. Levin külföldön utazgatott, Jagoda megengedte neki, hogy amit kint vásárolt, a kötelező vámilleték lefizetése nélkül hozhassa be az

országba. Mindez hízelgett az orvosnak és egy kissé csodálkozott is befolyásos páciensének szokatlan figyelmességén.

Jagoda manipulációi folytán csakhamar számos ilyen megvesztegetésszámba menő ügy volt a mit sem sejtő dr. Levin rovásán és már elkövetett néhány kisebb, a szovjet törvényekbe ütköző cselekedetet is. Ekkor Jagoda nyersen a tárgyra tért. Megmondotta dr. Levinnek, hogy egy titkos ellenzéki mozgalom, melynek ő az egyik vezetője, hamarosan uralomra jut a Szovjetunióban. Az összeesküvők jó hasznát vehetnék dr. Levin szolgálatainak, mondotta Jagoda. Néhány szovjet-vezetőt, köztük dr. Levin néhány páciensét el kell tenni láb alól.

— Ne felejtse el, — mondta Jagoda a megrémült orvosnak — hogy nincs más lehetősége, minthogy engedelmeskedjék nekem. Már nem szabadulhat tőlem. Ha már ezzel az üggyel kapcsolatban magába helyeztem a bizalmamat, ezt értékelnie is kell tudni és végre is kell hajtania utasításaimat. Erről senkinek sem szólhat. Senki nem hisz majd magának. Nem magának fognak hinni, hanem nekem. — Jagoda még hozzátette: — Hagyjuk abba most ezt a beszélgetést; gondolja át jól odahaza és majd néhány nap mulva jelentkezem.

Dr. Levin később leírta, miként hatottak rá Jagoda szavai. Ezt állította:

> — Nem kell külön kiemelnem, hogy mindez lélektanilag milyen hatással volt rám, hogy milyen borzasztó volt hallgatnom ezeket a szavakat. Azt hiszem, ezt nem kell magyaráznom. No és azután a szakadatlan szorongó érzés... Később még ezt mondotta nekem: „Tudatában van annak, hogy ki beszél magával, hogy milyen intézmény főnöke az, aki ezeket mondja?"... Megismételte, hogy ha visszautasítanám parancsainak végrehajtását, ez tönkretenne engem és a családomat. Ugy láttam, hogy nincs más kiút a számomra és engedelmeskednem kell neki.

Dr. Levin segítségére volt Jagodának abban, hogy Menzsinszkij egy másik kezelőorvosát is bevonja ebbe az ügybe. Ez az orvos dr. Ignatij N. Kazakov volt, akinek az ortodox terápiától élénken eltérő módszerei az 1930-as évek folyamán szovjet orvosi körökben heves vitákat váltottak ki.

Dr. Kazakov az állította, hogy egy majdnem csalhatatlan gyógymódot fedezett fel, mely az általa „lysatoterápiának"

nevezett különleges technikájú kezeléssel sok betegséget meg tud gyógyítani. Menzsinszkijnek, az OGPU vezetőjének súlyos szívbaja — angina pectoris — és hörghurutos asztmája volt. Nagy bizalmat mutatott Kazakov iránt és rendszeresen kezeltette magát az új gyógymóddal.[1]

Dr. Levin Jagoda utasítására meglátogatta Kazakovot. — Menzsinszkij élő hulla, — mondotta. — Csak az idejét vesztegeti rá.

Dr. Kazakov csodálkozva nézett kartársára.

— Bizalmas beszédem lenne magával, — mondotta dr. Levin.

— Miről? — kérdezte dr. Kazakov.

— Menzsinszkij egészségi állapotáról...

Később dr. Levin rátért a tárgyra.

— Azt hittem maga okosabb. Még mindig nem értett meg engem — mondta Kazakovnak. — Csodálkozom, hogy olyan buzgalommal fogott bele Menzsinszkij gyógyításába és még javított is egészségi állapotán. Sohasem lett volna szabad megengednie, hogy visszatérhessen munkájához.

Majd dr. Kazakov növekvő elképedésére és rémületére dr. Levin folytatta:

— Meg kell értenie, hogy Menzsinszkij voltaképpen hulla, és azzal, hogy visszaállítja az egészségét és lehetővé teszi számára, hogy visszatérjen a munkájához, Jagodával száll szembe.

Dr. Levin még hozzátette:

— Egy szót se szóljon erről Menzsinszkijnek! Figyelmeztetem, ha erről említést tesz neki, Jagoda tönkreteszi. Akárhol is rejtőznék el, nem menekülne meg előle. Még ha a föld alá bújik, akkor is lecsap magára.

1933 november 6-nak délutánján Kazakov doktort sürgősen Menzsinszkij lakására hívták. Az OGPU vezetőjének lakásán nehéz fojtogató terpentin- és festékszag fogadta. Rövid néhány pere mulva neki magának is levegő után kellett kapkodnia. Menzsinszkij titkárjainak egyike közölte vele, hogy a házat újonnan festették és hogy valami speciális anyagot kevertek a festékbe, amitől az „jobban szárad". Ez a „speciális anyag" volt az, ami ezt az átható, mindenütt jelentkező szagot árasztotta.

Dr. Kazakov felment a lépcsőn. Menzsinszkijt csaknem haldokolva találta. A szerteáradó bűz borzasztóan súlyosbította légcsőhurutját. Fura görcsös helyzetben, összegörnyedve

ült, arca és teste megdagadt, még suttogni is alig tudott. Dr. Kazakov meghallgatta a légzését. Nehézkes és rekedt volt ez a légzés, hosszan elnyújtott, s a légcsőhurutos asztma legjellegzetesebb ismérveit mutatta. Dr. Kazakov azonnal injekciót adott Menzsinszkijnek, hogy állapotán könnyítsen. Azután a szoba összes ablakait szélesre tárta és megparancsolta Menzsinszkij titkárának, hogy az egész házban nyissa ki az összes ablakokat és ajtókat. A rossz szag fokozatosan elszállt. Dr. Kazakov Menzsinszkij mellett maradt, míg csak az jobban nem érezte magát. Mikor a roham elmúlt, Kazakov hazament.

Alighogy hazaérkezett, megszólalt a telefon. Az OGPU főhadiszállása kereste. Arról értesítették Kazakovot, hogy Jagoda azonnal látni kívánja. Egy kocsi már el is indult érte, hogy Jagoda irodájába vigye...

— Nos, milyennek találja Menzsinszkij egészségi állapotát? — ez volt Jagoda első kérdése, mikor egyedül maradtak az irodában. Az OGPU alacsony, feketehajú, választékosan öltözködő helyettes főnöke íróasztala mögött ült és hidegen figyelte Kazakov arckifejezését.

Kazakov azt válaszolta, hogy az asztmarohamok hirtelen megújulásával Menszinszkij állapota komolyra fordult.

Jagoda egy pillanatig hallgatott.

— Beszélt már dr. Levinnel?

— Beszéltem — válaszolta dr. Kazakov.

Jagoda ekkor hirtelen felugrott ültéből és fel s alá kezdett járni az íróasztal előtt. Hirtelen, mint a forgószél fordult dr. Kazakov felé és dühösen kiáltott az arcába: — Hát akkor miért tétovázik? Miért nem cselekszik? Ki kérte arra, hogy mások ügyeibe beavatkozzék?

— Dehát mit akar tőlem? — kérdezte dr. Kazakov.

— Ki kérte magát arra, hogy orvosi segélyt nyújtson Menzsinszkijnek? — kérdezte tovább Jagoda. — Csak oktalanul pepecselget vele. Az ő élete már nem használ senkinek, csak mindenkinek az útjában van. Megparancsolom, hogy dolgozzanak ki dr. Levinnel egy olyan kezelési módszert, amely gyorsan végez Menzsinszkijjel! — Azután rövid szünet után hozzátette: — Figyelmeztetem, Kazakov, ha megkísérelne kijátszani, megtalálom a módját annak, hogy megszabaduljak magától! Sohase tudna menekülni előlem...

Félelemmel, borzalommal és lidérenyomásos eseményekkel teli napok következtek Kazakov számára. Úgy dolgozott, mintha álomban járna. Jelentse, ne jelentse a szovjet hatóságoknak, amit tud? Kivel beszélhetne? Hogy győződhetne meg arról, hogy vajjon nem éppen Jagoda egyik kémével áll-e szemben?

Dr. Levin, aki Kazakovot ebben az időben gyakran meglátogatta, beszélt neki arról a hatalmas földalatti összeesküvésről, mely a szovjet kormány ellen most kialakulóban van. Híres, hatalmas állami vezetők, mint Jagoda, Rykov és Pjatákov is benne vannak az összeesküvésben; kiváló írók és filozófusok, mint Karl Radek és Bucharin csatlakoztak már hozzá; titokban a hadsereg tagjai közül is sokan mögötte állnak. Ha ő, dr. Kazakov, most néhány értékes szolgálatot tenne Jagodának, Jagoda, ha hatalomra jutna, nem feledkeznék meg róla. Titkos háború folyik a Szovjetunióban, mondta és az orvosoknak, mint mindenki másnak, el kell dönteniök, hogy melyik oldalra álljanak.

Kazakov beadta a derekát. Közölte Levinnel, hogy hajlandó végrehajtani Jagoda utasításait.

Dr. Kazakov saját szavait idézve, megtudjuk, hogy milyen módszert dolgoztak ki Vjácseszláv Menzsinszkijnek, az OGPU főnökének meggyilkolására.

— Összejöttem Levinnel és vele együtt kidolgoztunk egy módszert, mely a következőkből állott. Az albumin és az albuminos készítmények két fő tulajdonságát használtuk ki. Először: az albumin hidrolitikus dekompozíciójából kapott készítményeknek megvan az a sajátságuk, hogy stimuláló hatással vannak az orvosságokra. Másodszor: a lisatok növelik a szervezet érzékenységét. Ezt a két tulajdonságot használtuk ki. Harmadsorban kihasználtuk Menzsinszkij szervezetének adottságait, a bronchiális asztma és az angina pectoris kombinációját. Ismert tény, hogy a bronchiális asztma esetében a vegetatív idegrendszernek úgynevezett paraszimpatikus része izgalmi állapotban van. Ezért bronchiális asztma esetében olyan anyagokat írnak elő, melyek a megfelelő részt, azaz a szimpatikus idegeket és a pajzsmirigyet izgatják. Ez a készítmény a suprarenál mirigy kivonata, egy medulla stratum készítmény. Angina pectoris esetében éppen a szimpatikus részt kell izgalmi állapotba hozni, amely a szimpatikus idegduc subjuguláris

plexusától indul ki. Ez volt az a finom megkülönböztetés, amelyből mi előnyt formáltunk.
Fokozatosan egyik fajta készítményt adtuk be, míg a másikat teljesen félretettük... Szükséges volt, hogy szívstimulánsokat is beadjunk — digitalint, adonist, atrophantust —, melyek a szív tevékenységét stimulálták. Ezeket a gyógyszereket a következő sorrendben adtuk be: először lisatokat, akkor egy kis szünetet tartottunk a lisatokkal való kezelésben; ezután adtunk be szív-stimulánsokat. E kezelés folytán általános legyengülést értünk el... 1934 május 10-ének éjjelén Menzsinszkij meghalt. Helyét az OGPU főnöki állásában Henrik Jagoda vette át.

— Tagadom, hogy engem személyes természetű indokok vezettek volna akkor, amikor Menzsinszkij halálát okoztam, — állította később Jagoda. — Az OGPU vezetői állására törekedtem, de nem személyes indokok miatt, hanem összeesküvő szervezkedésünk érdekében.

3. *Gyilkosság „garanciával"*

A Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának feketelistáján a következő magasrangú szovjetvezetők szerepeltek: Sztálin, Vorosilov, Kirov, Menzsinszkij, Molotov, Kujbisev, Kagánovics, Gorkij és Zsdánov. Ezeket a férfiakat azonban jól őrizték. A szovjet kormánynak hosszú és keserves tapasztalatai voltak a terroristákkal és nem bízta rá magát a jószerencsére. Jagoda ezt nagyon jól tudta. Mikor Jenukidze, a jobboldali terrorista szervező közölte vele a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ határozatát, mely szerint Szergej Kirovot nyilvános helyen kell majd meggyilkolni, Jagoda először ellenállt. Mint Jagoda maga írta:

„Kifejtettem ellenvetésemet. Megmondtam, hogy egy nyilt terrorista cselekedet, nemcsak sajátmagamat döntene veszélybe, hanem az egész szervezkedést is. Megmagyaráztam Jenukidzének, hogy veszélytelenebb módszerek is vannak és emlékeztettem arra, miképpen hajtottuk végre az orvosok segítségével Menzsinszkij meggyilkolását. Jenukidze azt válaszolta, hogy Kirovot az eredeti tervek szerint kell meggyilkolni és hogy a trockisták és a zinovjevisták elvállalják a gyilkosság végrehajtását. Nekünk nincs más dol-

gunk, mint ügyelni arra, hogy ne gördítsünk akadályokat az útjukba. Ami a „biztos" módszert illeti, mármint azt, hogy orvosok segítségével okozzunk halált, erre Jenukidze azt mondotta, hogy a Központ a közeljövőben fogja ezt a kérdést tanulmányozni. Meg fogják állapítani, ki legyen voltaképpen az a pártvezér, vagy vezető kormányférfi, akit elsőnek fognak ezzel a módszerrel eltenni láb alól.

1934 augusztus vége felé, egy szép napon azután a jobboldali ellenzék egyik fiatal titkos tagját felrendelték Jenukidze Kremlben levő irodájába. A fiatalembert *Benjámin A. Maximovnak* hívták. Ez a diák 1928-ban a Moszkvában Bucharin által vezetett speciális „marxista iskolá"-nak volt a hallgatója. Bucharin szervezte be őt az összeesküvésbe. Ügyes, skrupulusnélküli fiatalember lévén, a jobboldal vezetői Maximovot gondosan kiképezték és vizsgái letétele után különböző hivatalokban titkári állásokat töltettek be vele. Abban az időben, amikor Maximovot Jenukidze irodájába felrendelték, Valérián V. Kujbisev magántitkára volt. Kujbisev a Nemzetgazdaság Legfelsőbb Tanácsának vezetője, a kommunista párt Politikai Irodájának tagja és Sztálin meghitt barátja és munkatársa volt. Jenukidze közölte Maximovval, hogy „míg ezelőtt a jobboldaliak arra számítottak, hogy a szovjet kormányt bizonyos szovjetellenes rétegek, különösképpen a kulákok megszervezésével lehet majd megdönteni, most a helyzet megváltozott... és a hatalom megragadásának tevékenyebb módszereihez kell nyúlni." Jenukidze ismertette az összeesküvés új taktikáját. A trockistákkal egyetértésben, mondta, a jobboldaliak elhatározták, hogy politikai ellenfeleik egyrészét terrorista eszközökkel távolítják el az útból. Ezt „a vezetők egészségének megrontásával" kell elérni. Ez a módszer, mondta Jenukidze, „a legmegfelelőbb, mivel a felszínen egy betegség szerencsétlen kimeneteleként tűnik majd fel és ezáltal lehetővé teszi, hogy a jobboldaliak terrorista tevékenységét megfelelő módon álcázza."

— Az előkészületek már megindultak — tette még hozzá Jenukidze. Elmondta Maximovnak, hogy Jagoda áll a dolgok mögött és az összeesküvők számíthatnak a védelmére. Maximovot, mint Kujbisev titkárát, a Nemzetgazdasági Legfelsőbb Tanács vezetőjének meggyilkolásával kapcsolatban akarják felhasználni. Kujbisevnek komoly szívbaja volt és az összeesküvők erre építettek.

Maximov elcsodálkozott a hallottakon és némi habozást mutatott.

Néhány nappal később Maximovot ismét Jenukidze irodájába hivatták. Ez alkalommal, miközben Kujbisev meggyilkolását most már részletesebben tárgyalták, egy harmadik személy ült a szoba egyik sarkában. Az illető az egész beszélgetés alatt szót sem szólt; de Maximov felmérte jelenlétének jelentőségét. Ez a személy Henrik Jagoda volt...

— Magától azt kérjük — mondta Jenukidze Maximovnak, — hogy először is adjon nekik (Jagoda orvosainak) lehetőséget arra, hogy zavartalanul dolgozhassanak és gyakorta kezelhessék a beteget; úgynevezett beteglátogatásaik alkalmával semmi akadály fel ne merülhessen. És másodsorban: akut zavarok, bármilyen roham esetén ne siessen orvost hívni, de ha ez mégis szükségesnek mutatkoznék, csakis azokat az orvosokat hívja, akik kezelik.

1934 végefelé Kujbisev egészségi állapota hirtelen erősen megromlott. Éles fájdalmai voltak és csak keveset tudott dolgozni.

Dr. Levin később leírta, hogy Jagoda utasítására, milyen technikát használt Kujbisev betegségének súlyosbítása céljából:

„Szervezetének sebezhető pontja a szíve volt és mi az ellen indultunk támadásra. Tudtuk, hogy szíve már hosszú ideje rossz állapotban van. A szív edényei voltak megtámadva, myocarditise volt és könnyebb angina pectoris-rohamok is felléptek. Ilyen esetekben kímélni kell a szívet, el kell kerülni az erős szívizgató orvosságokat, amelyek túlzottan igénybeveszik a szívet és fokozatos legyengüléshez vezetnek... Kujbisev esetében szakadatlanul adtuk be neki a szívizgató szereket, egészen addig, amíg Közép-Ázsiába kellett utaznia. Augusztustól kezdve 1934 szeptemberéig, vagy októberéig megszakítás nélkül kapta a speciális endokrin mirigykivonat-injekciókat és más szívizgató szereket. Ez növelte az angina pectoris-rohamok számát."

1935 január 25 én délután kettőkor Kujbisev heves szívrohamót kapott a moszkvai Népbiztosok Tanácsának épületében lévő irodájában. Maximov, aki éppen Kujbisev mellett volt, még azelőttről tudta dr. Levintől, hogy ilyen roham esetében a helyes módszer az, ha Kujbisevet lefekteti és vigyáz arra,

hogy teljesen nyugalmi állapotban legyen. Ám, Maximovnak azt is megmondták, hogy az ő feladata ilyenkor, hogy Kujbisev mindennek az ellenkezőjét tegye. Sikerült rábeszélnie a reménytelenül beteg embert, hogy hazasétáljon.

Kujbisev kísértetiesen sápadt volt és csak a legnagyobb nehézségek árán tudott eljönni az irodájából. Maximov azonnal felhívta Jenukidzet és közölte vele a történteket. A jobboldali vezető utasította Maximovot, hogy maradjon nyugodtan és ne hívjon orvost.

Kujbisev kínlódva tette meg az utat a Népbiztosok Tanácsának épületétől hazáig. Lassan és egyre növekvő agóniában kecmergett fel a harmadik emeleti lakásához vezető lépcsőn. A szolgáló, aki ajtót nyitott, csak ránézett és máris szaladt telefonálni gazdája hivatalába. Közölte, hogy azonnali orvosi segítségre van szükség.

Mire az orvosok megérkeztek, Valerián Kujbisev már meghalt.

4. „Történelmi szükségszerűség"

A Jagoda felügyeletével véghezvitt gyilkosságok közül a legbrutálisabb Maxim Gorkij és fia Peskov meggyilkolása volt.

Gorkij, amikor megölték, hatvannyolc éves volt. Szerte a világon nemcsak mint Oroszország legnagyobb élő íróját, de mint a világ egyik legnagyobb humanistáját ismerték és tiszteltek. Tüdőbeteg volt és szíve sem volt rendben. Fia, Peskov, örökölte apja különleges érzékenységét a légzőszervek fertőzésére. Mindketten, Gorkij és fia is, dr. Levin páciensei voltak.

Gorkijt és fiát Jagoda a Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának egyhangú határozata alapján gyilkoltatta meg. 1934-ben Jagoda közölte ezt a határozatot dr. Levinnel és megparancsolta, hogy hajtsa végre azt.

— Gorkij az az ember, aki nagyon közel áll a legmagasabbrangú vezetőkhöz — mondta Jagoda dr. Levinnek —, olyan ember, aki teljesen egyetért azzal a politikával, amelyet az ország folytat és személy szerint nagy híve Sztálinnak, szóval olyan férfi, aki soha nem fog a mi ösvényeinkre lépni. Aztán meg azt is jól tudja, hogy milyen súlya van Gorkij szavának nemcsak az országban, de mindenütt a határokon túl. Nagy befolyással

rendelkezik mindenfelé és szavával mozgalmunknak nagy károkat okozhat. Bele kell egyeznie, hogy magára vállalja ezt is és biztos lehet abban, hogy cselekedetének meg lesz a gyümölcse, mihelyt az új kormány hatalomra jut.

Mikor erre dr. Levin kissé feszengeni kezdett, Jagoda tovább folytatta:

— Szükségtelen ennyire felizgatnia magát, meg kell értenie, hogy ez elkerülhetetlen, hogy ez egy történelmi pillanat, történelmi szükségszerűség, olyan szakasza a forradalomnak, amelyen keresztül kell jutnunk és maga velünk együtt fog átjutni rajta, tanuja lesz annak és minden rendelkezésére álló eszközzel segítségünkre kell lennie.[2]

Peskovot még az apja előtt megölték. Dr. Levin később ezt mondotta erről:

— Szervezetének három nagyon könnyen megtámadható pontja volt: végtelenül izgatható szív-vasculáris szisztémája, légzőszervei, melyeket az apjától örökölt volt, de nem abban az értelemben, mintha ő is tüdőbajos lenne, inkább a gyengeségüket értve alatta és végül vegetatív idegrendszere. A legkisebb mennyiségű bor is hatással volt szervezetére, de ennek ellenére sokat ivott.

Dr. Levin módszeresen dolgozott Peskov szervezetének gyengítésén.

1934 áprilisának közepén Peskov komolyan megfázott. Szövődményes tüdőgyulladás lépett fel.

Mikor már-már úgy látszott, hogy Peskov kilábol a betegségből, Jagoda dührohamot kapott. — Átkozott banda — kiáltott fel — képesek arra, hogy egészséges embereket megöljenek a kezelésükkel és képtelenek ezt a trükköt egy betegnél alkalmazni!

De végülis dr. Levin erőfeszítései elérték a kívánt eredményt. Ahogy ő maga később beszámolt erről:

— A páciens nagyon legyengült; szíve szörnyű állapotban volt; mint tudjuk, az idegrendszernek nagy szerepe van a fertőzéses megbetegedéseknél. Ekkor szervezete már túl volt feszítve, teljesen legyengült és a betegség egészen súlyos fordulatot vett.

...A betegség lefolyását csak súlyosbította, hogy teljesen kiküszöböltük azokat az orvosságokat, melyek a szívnek

jót tettek volna, sőt éppen ellenkezőleg, azokat használtuk fel, amelyek a szívet gyengítették. És végre... május 11-én tüdőgyulladásban meghalt.

Maxim Gorkijt hasonló eszközökkel gyilkolták meg. 1935 folyamán Gorkij gyakori utazásai kivonták őt dr. Levin kezéből és ezzel egyidőre megmentette az életét. Azután, 1936 elején, eljött a nagy alkalom, amelyre dr. Levin várt. Gorkij influenzában súlyosan megbetegedett. Dr. Levin előre megfontolt szándékkal súlyosbította Gorkij állapotát és mint Peskov esetében, most is tüdőgyulladás lépett fel. Dr. Levin ismét megölte betegét:

— Ami Alexej Maximovics Gorkijt illeti, nála a következő irányvonalat követtem: olyan orvosságokat használtam, amelyeket ilyen esetekben általában előírnak és amelyek ellen kétségnek vagy gyanúnak még az árnyéka sem merülhetett fel. Ezek az orvosságok jók voltak arra is, hogy a szívműködésnek használjanak. Ilyenek voltak a kámfor, koffein, cardiosol és a digalin. Jogunk volt arra, hogy bizonyos szívbetegségeknél ezeket az orvosságokat adjuk be a betegeknek. De ebben az esetben hatalmas mennyiségekben használtuk őket. Igy például negyven kámfor injekciót kapott... huszonnégy óra alatt. Ez a dózis túlságosan erős volt neki... Azonkívül kapott két digalin injekciót... négy koffein injekciót... És még hozzá két sztrichnin injekciót.
1936 június 18-án a nagy szovjetíró meghalt.

JEGYZETEK

1. 1943 december 23-án dr. *Henry E. Sigerist*, aki a John Hopkins egyetemen az orvostudományok történetét adja elő és annak egyik legkiemelkedőbb amerikai szaktekintélye, e könyv szerzőinek a következőket írta dr. Ignatij N. Kazákovról:

„1935-ben, moszkvai klinikáján, egy egész napot töltöttem Ignatij N. Kazákov professzorral. Jól megtermett ember volt és vad sörényével inkább művészhez hasonlított, semmint tudóshoz. Külsejéből ítélve operaénekes is lehetett volna. Amikor beszélt vele az ember, zseninek vagy sarlatánnak gondolta. Azt állította, hogy egy új kezelési módszert talált föl, amelyet lysato'erápiának nevezett, de nem volt hajlandó elárulni, hogy miként készíti elő

a lysatokat, amelyekkel a legkülönbözőbbfajta betegeket kezelte. Ezt a titkolódzást azzal indokolta, hogy a módszer elveszítheti hitelét, ha mások gondatlanul és kritikátlanul használják, mielőtt még alaposan kipróbálták volna. A szovjet egészségügyi hatóságok a lehető legliberálisabb magatartást tanusították és minden lehetséges klinikai és laboratóriumi segítséget megadtak neki ahhoz, hogy módszerét kipróbálja és kifejlessze. Kazákov professzor várta a látogatásomat és arra a napra számos volt pácienset meghívta, hogy bemutassa őket nekem... Valóságos cirkuszi mutatvány volt és nagyon rossz benyomást tett rám. Más országokban is láttam sarlatánoktól véghezvitt csodakúrákat... Néhány év multán nyilvánvalóvá vált, hogy ez a módszer nem jó és hogy ő nem csupán szédelgő, de egyben bűnöző is volt."

2. A trockisták magas kora ellenére gyűlölték Gorkijt és féltek tőle. Szergej Besszonov, a trockista futár elmondotta, hogy Leon Trockij már 1934 júliusában így nyilatkozott: „Gorkij bizalmas viszonyban van Sztálinnal. Kivételes szerepet játszik abban, hogy a világ és különösen Nyugat-Európa demokratikus közvéleményénél rokonszenvet keltsen a Szovjetunió iránt... Gorkij hatására az intelligencia körében levő támogatóink nagy számban hátat fordítanak nekünk. Ebből azt a következtetést vonom le, hogy Gorkijt el kell távolítani az útból. Ezt az utasításomat a legkategórikusabb formában közöld Pjatákovval; Gorkijt mindenáron meg kell fizikailag semmisíteni."

A fasiszta orosz emigránsok és terroristák, akik a nácikkal együttdolgoztak, szintén a meggyilkolandó szovjetvezetők listájára vették fel Gorkijt. A *Za Rosszíju*, a fasiszta NEMZETI UJJÁSZÜLETÉSI LIGA Belgrádban kiadott orgánumának 1934 november 1-i száma így írt: „A leningrádi Kirovot el kell távolítani. Ugyancsak el kell tennünk az útból Kossziort és Posztüsevet Dél-Oroszországban. Testvérek, fasiszták, ha nem tudtok Sztálinhoz férkőzni; öljétek meg Gorkijt, öljétek meg Demján Bjednit, öljétek meg Kagánovicsot..."

Jagodát Gorkij fiának, Peskovnak meggyilkolásánál nemcsak politikai okok vezették. A gyilkosságot megelőzően Jagoda azt mondotta az összeesküvők egyikének, hogy Pjeskov halála „súlyos csapást" mér majd Gorkijra és „veszélytelen öregembert" csinál belőle. 1938-ban ügyének bírósági tárgyalásán Jagoda engedélyt kért a bíróságtól arra, hogy ne kelljen nyilvánosan felfednie, milyen okok vezették Pjeskov meggyilkolásában. Jagoda kérte, engedjék meg neki, hogy vallomását az egyik zárt ülésen tegye meg. A bíróság teljesítette kívánságát Davies követ „Moszkvai küldetés" című könyvében ezt a lehetséges magyarázatot adja Pjeskov meggyilkolásával kapcsolatban: „Az a hír járta, hogy Jagoda... szerelmes volt a fiatal Gorkij szép feleségébe..."

DÖNTŐ NAPOK

1. *A háború nyugat felé közeledik*

1935-ben a közös német-japán támadásra vonatkozó tervek már nagyon előrehaladott állapotban voltak. A japán hadsereg sorozatos hadgyakorlatokat és ismételt „próba"-támadásokat és rajtaütéseket hajtott végre Mandzsúriában, a Szovjetunió keleti határainál. A német hadvezetőség titkos megbeszéléseket folytatott fasiszta lengyel katonai körökkel egy szovjetellenes katonai szövetség létrehozásának ügyében. A nácik ötödik hadoszlopai készenlétben álltak a balti államokban, a Balkánon, Ausztriában és Csehszlovákiában. Reakciós angol és francia diplomaták mohón támogatták Hitler beígért *Drang nach Osten*-törekvéseit...

Február 3-án *Pierre Laval* francia miniszterelnök és *Sir John Simon* angol külügyminiszter között lefolytatott tárgyalások következményeképpen az angol és a francia kormány közös nyilatkozatban jelentette ki, hogy a náci Németországot felmentik a versailles-i szerződés néhány lefegyverzési kötelezettsége alól.

Február 17-én a *London Observer* így írt:

Miért olyan tevékeny most a tokiói diplomácia Varsóban és Berlinben?... A válasz: Moszkva... A Németország, Lengyelország és Japán közötti kapcsolatok napról napra szorosabbak. Ebből szükség esetén szovjetellenes szövetség alakulhat ki."

Abban a reményben, hogy a fegyvereket a Szovjetunió ellen fogja használni, Nagybritannia és Franciaország szovjetellenes államférfiai a hitleri Németország felfegyverkezési programját minden lehető módon támogatták.

Március 1-én élénk náci terrorral és propagandahadjárattal megelőzött népszavazást tartottak a Saar-vidéken és a Saar életfontosságú szénbányái Franciaország birtokából a hitleri Németország kezére jutottak.

Március 16-án a Harmadik Birodalom kormánya formálisan bejelentette, hogy a versailles-i békeszerződést semmisnek tekinti és ismertette a berlini francia, angol, lengyel és olasz követekkel azt a náci rendeletet, amely Németországban visszaállította az „általános védkötelezettséget".

Április 13-án Berlin bejelentette, hogy nehéz bombázókból légiflottát szándékoznak alakítani.

Június 18-án, tizenegy nappal azután, hogy a tory *Stanley Baldwin* lett Anglia miniszterelnöke, közzétették az angol-német tengerészeti egyezményt. A nemzetiszocialista Németországnak megadták a jogot arra, hogy új hajóhadat állíthasson fel és hogy „ugyanolyan tonnatartalmú tengeralattjáró-flottát tarthasson, mint a Brit Commonwealth tagnemzetei." A szerződést Joachim von Ribbentrop náci külügyminiszter és az új angol külügyminiszter, Sir Samuel Hoare közötti levélváltás előzte meg.

November 3-án a *L'Echo de Paris* jelentést közölt egy konferenciáról, melynek résztvevői *Dr. Hjalmar Schacht* náci bankár, *Sir Montague Norman* az Angol Bank és *Tannery* a Francia Bank kormányzója voltak. A francia újság szerint Dr. Schacht a konferencián a következőket jelentette ki:

— Nincs szándékunkban változtatni nyugati határainkon. Előbb vagy utóbb Németország és Lengyelország osztozkodni fognak Ukrajnán, de pillanatnyilag megelégszünk azzal, hogy erőnket a balti tartományokban éreztessük.

November 11-én a *New York Herald Tribune* ezeket a megfigyeléseket tette:

„Laval miniszterelnök, aki egyben külügyminiszter is, nagy barátja a francia Harmadik Köztársaság és a náci Harmadik Birodalom közti megegyezésnek. Az is hírlik,

hogy kész papirrongynak tekinteni és felcserélni a francia-szovjet egyezményt, melyet ugyan ő már aláírt, de a francia parlament még nem ratifikált, egy olyan egyezménnyel, melyben a Hitler-rendszer garantálná Franciaország keleti határait és cserébe teljes cselekvési szabadságot kapna a Memel-vidéken és Ukrajnában."

A növekvő háborús veszéllyel szemben a szovjet kormány ismételten egyesült cselekvésre hívta fel mindazokat az országokat, melyeket fasiszta támadás fenyegetett. A Szovjetunió külügyi népbiztosa, Maxim Litvinov, a Népszövetség előtt és Európa fővárosaiban újra meg újra a kollektív biztonság elvének megvalósítását s a békés nemzetek szövetségét sürgette. 1935 május 2-án a szovjet kormány kölcsönös segélynyujtási egyezményt kötött a francia kormánnyal és május 16-án hasonló szerződést hozott tető alá a csehszlovák kormánnyal.

— Mindenkinek látnia kell, hogy a háború fenyegető veszedelme az ajtó előtt áll, — mondta Litvinov a Népszövetség fórumán. — A béke szervezetét, amelyért mindezideig nagyon keveset tettünk, szembe kell állítanunk a rendkívül tevékeny háborús szervezettel.

1935 októberében Pierre Laval és Sir Samuel Hoare diplomáciai áldásával Mussolini olasz fasiszta hadseregei betörtek Abesszíniába...

A második világháború, mely akkor kezdődött, mikor 1931-ben Japán megtámadta Mandzsuriát, közeledett Nyugat felé.[1]

Közben szovjetföldön a titkos fasiszta élcsapatok már nagyszabású támadásba indultak a szovjethadsereg hadierejének megtörésére. Japán és német ügynökök segítségével a Jobboldaliak és Trockisták Blokkja megkezdte gondosan előkészített, rendszeres harcát a szovjet ipar, közlekedés és mezőgazdaság ellen. A cél az volt, hogy a közelgő háborúra előkészülve aláaknázzák a Szovjetunió védelmi rendszerét.

Pjatákov, a nehézipar trockista népbiztos-helyettesének szakértői felügyeletével, totális szabotázs-hadjárat folyt.

— A terror nagyon drasztikus módszer, — mondta Pjatákov a Jobboldaliak és Trockisták egyik moszkvai titkos találkozóján — de távolról sem elegendő. Alá kell aknáznunk azt a fejlődést, mely a szovjet hatalom eddigi működését jelzi, hogy ezzel aláássuk Sztálin vezetői tekintélyét és szétzüllesz-

szük a gazdasági életet... Tevékenységünket a legenergikusabb módszerekkel kell végrehajtanunk. A legnagyobb eltökéltséggel kell dolgoznunk. Energikusan és állhatatosan. És nem szabad megtorpanni semmi akadály előtt. Minden eszköz hasznos és indokolt — ez Trockij utasítása, melyet a trockista központ szintén aláír!

1935 végén a romboló tevékenységet végző egységek, a Szovjetunió összes stratégiai pontjain, egyetlenegy nagy erőfeszítésben forrtak össze. Az Ural új nehézipari telepein, a Don-medence és a Kúz-medence szénbányáiban, a vasútvonalakon, az erőműveknél, az építőmunkálatoknál a trockista szabotálók, Pjatákov vezetésével, egyidejű és hatalmas csapásokat mértek a szovjet-termelés életfontosságú ágazataira. Hasonló romboló tevékenység folyt Bucharin és más jobboldali vezetők felügyelete mellett a kollektív farmokon, a szövetkezetekben, a kormány kereskedelmi szerveiben, a pénzintézetekben és a kereskedelmi ügynökségeken. E szabotázs-hadjárat sok ágazatát német és japán titkos ügynökök vezették.

A következőkben maguknak a szabotőröknek későbbi leírásában közöljük, mint vitték véghez a német és japán ügynökök, a jobboldaliak és a trockisták szabotázs cselekményeiket:

Iván Knyázev, trockista és japán ügynök, az Urali Vasutak végrehajtó bizottságának tagja:

„A vasutakon végzett romboló és felforgató tevékenység fejlesztésének céljából, valamint a vonatok tönkretételének megszervezésében teljes mértékben végrehajtottam az utasításokat, mivel a japán katonai titkosszolgálat instrukciói mindenben teljesen megegyeztek a trockista szervezettől valamivel előbb kapott utasításokkal...

Október 27-én... Sumikában vonatszerencsétlenség történt... csapatszállító vonatról volt szó... ez a mi szervezetünk munkája volt... A vonat, amely körülbelül 40—50 kilométer óránkénti sebességgel haladt, rászaladt a 8-as vágányra, amelyen egy ércccel megrakott tehervonat állt. A Vörös Hadsereg 29 tagja meghalt és további 29 megsebesült... 13, vagy 15 ilyen vonatszerencsétlenséget szerveztünk meg mi magunk...

A japán titkosszolgálat különleges súlyt vetett arra, hogy háború esetén bakteriológiai eszközöket is használjunk és csapatszállító vonatokat, söntéseket és hadi egészségügyi

központokat, szapora és hatóképes bacillusokkal megfertőzzünk..."

Leonid Szerebrjakov trockista, a vasutigazgatóság helyettes főnöke:

„Egy nagyon is konkrét és határozott feladatra vállalkoztunk: célunk az volt, hogy akadályozzuk a teheráruközlekedést és üres vagonok futtatásával, a mozdonyok és vagonok nagyon alacsony járatási hányadának fenntartásával a gördülő anyag és a mozdonyok kapacitásának teljesmértékű használatának lefékezésével és így tovább, csökkentsük a napi berakodást.
...Pjatákov ajánlatára Lifschitz (trockista és japán ügynök) meglátogatott a Motortranszport Központi Igazgatóságánál. Ő volt a Délivasutak igazgatója... Közölte velem, hogy a Délivasutaknál van egy segítőtársa, Zorin, aki fejleszteni tudná ezt a tevékenységet... Lifschitz és én megvitattuk a kérdést és arra az eredményre jutottunk, hogy a vidéken és a központban folytatott szervezeti tevékenységünkön kívül, melynek hatására összevisszaság és káosz keletkezik majd a vasutvonalakon, még az is szükséges lenne, hogy a mozgósítás első napjaiban biztosítani tudjuk a legfontosabb vasuti csomópontok eltorlaszolásának lehetőségét s ezáltal olyan torlódást idézzünk elő, amely teljesen szétzüllesztené az egész közlekedési rendszert és csökkentené a vasúti gócpontok kapacitását."

Alexej Sesztov, trockista és náci ügynök, a Keleti és Szibériai Széntröszt igazgatóságának tagja:

„Prokopjevszk-bányákban a tárna- és oszlopszisztémát úgy használtuk fel, hogy nem töltöttük ki a már kivájt üregeket. E rendszer eredményeképpen több mint 50 százalék szénveszteségünk volt a szokásos 15—20 százalék helyett. Másodszor, ennek eredményeképpen 1935 végéig kb. 60 földalatti tűz ütött ki a Prokopjevszk-bányákban.
...A tárnák kimélyítését rossz időben kezdtük el, különösképpen a Molotov-tárnában; a Kokszovája-tárna 100 méteres szinvonalát 1933-tól készakarva megmunkálatlanul hagytuk és a Menejka-tárna mélyítését sem kezdtük

meg a kellő időben... A felszerelés beállításánál és a földalatti erőművek, valamint a többi gépek beépítésénél nagyméretű szabotázsmunkát végeztünk..."

Sztaniszláv Ratájcsak trockista és náci ügynök, a vegyészeti ipar központi igazgatóságának vezetője:

„Utasításaim értelmében... három teljes letörést vittünk véghez, valamint zavartkeltő akciót a Gorlovka-műveknél és két más rombolást: az elsőt a Nevszkij-műveknél és a másodikat a Voszkreszenszkij Egyesült Vegyiműveknél..."

Jákov Orobnisz trockista, a Kemerovo-művek helyettes vezetője:

„1934 július végén megbízást kaptam az egész Kuz-medencében végzendő romboló és zavartkeltő tevékenységek vezetésére... Végig 1933-ban Közép-Ázsiában éltem és 1934 májusában jöttem el onnan, mert a trockista központ úgy döntött, hogy áthelyez Nyugat-Szibériába. Mivel Pjatákov olyan pozícióban volt, hogy könnyen át tudott irányítani egyik iparból a másikba, ezt a kérdést könnyűszerrel meg tudtuk oldani...
A tervben foglalt egyik romboló feladat az volt, hogy másodrangú fontosságú dolgokra folyósítsuk a pénzt. Egy másik az volt, hogy az építőmunkát olyan mértékben késleltessük, hogy ezáltal megakadályozzuk fontos iparágak megindítását a kormány által megállapított időben...
A kerület erőműveit olyan állapotba hoztuk, hogy ha azt esetleges parancs értelmében rombolómunkára kellett volna felhasználni, az egész bányát el tudtuk volna árasztani. Ezenkívül olyan szenet szállítottunk, amely fűtésre technikailag teljesen használhatatlan volt és ez robbanásokat okozott. Ezt teljesen készakarva hajtottuk végre... számos munkás súlyosan megsebesült..."

Michájl Csernov, a jobboldali ellenzék tagja, a német katonai titkosszolgálat ügynöke, a Szovjetunió földmívelésügyi népbiztosa:

„A német titkosszolgálat különlegesen hangsúlyozta a rombolótevékenység megszervezését a lótenyésztés terén, a célból, hogy a Vörös Hadsereg háború esetén ne rendel-

kezhessék megfelelő lóállomány fölött. Ami a vetőmagokat illeti, programunkba illesztettük a magvak összekeverésének tervét, hogy a válogatott magvak közé silányat keverve, az aratás minőségét csökkentsük az országban... Ami az állattenyésztést illeti, célunk az volt, hogy kiöljük a pedigrés tenyészállatokat és nagy tenyészállathalandóságot okozzunk, megakadályozzuk a takarmánytermelés fejlődését, és különösen az, hogy mesterségesen megfertőzzük az állatállományt különböző baktériumokkal...

Hogy nagymérvű állathalandóságot okozhassunk Kelet-Szibériában, utasítottam Ginsburgot, az állatorvosi osztály vezetőjét, aki szintén a jobboldaliak szervezetéhez tartozott, hogy Kelet-Szibériába ne szállíttasson antianthrax-szérumot... amikor ott 1936-ban anthraxjárvány tört ki, kitűnt, hogy nincs elérhető szérum, úgyhogy nem tudom megmondani mennyi, de mindenesetre több mint 25.000 ló elpusztult."

Vaszilij Sárángovics a jobboldali ellenzék tagja, lengyel titkos ügynök, a fehérorosz kommunista párt központi bizottságának titkára:

„Különösen mezőgazdasági téren folytattam romboló tevékenységet. 1932-ben mi, — én magam is — széleskörű rombolómunkát fejtettünk ki, elsősorban is azzal, hogy a kollektivizálás folyamatát lehetőség szerint fékeztük...
A továbbiakban intézkedtünk a maggyüjtési tervek megakadályozása iránt... Olyan intézkedéseket hoztunk, melyeknek eredményeképpen járvány terjedt el a sertésállományban, ami nagy sertéshalandóságot idézett elő. Ezt úgy értük el, hogy helytelen módon oltottuk be a sertéseket a fertőzés ellen.

...1936-ban Fehéroroszországban nagy vérszegénység tört ki a lovak között. Ezt szándékosan idéztük elő, hiszen Fehéroroszországban a lovaknak védelmi szempontból igen nagy fontosságuk van. Célunk az volt, hogy ezzel, a háború eshetőségével számolva, aláaknázzuk ezt a hatalmas fontosságú védelmi pontot.

Amennyire emlékezni tudok, ennek a tevékenységnek következményeképpen 30.000 ló pusztult el..."

2. *Trockij levele*

1935 végén, mikor a háború már egyre közelebbről kísértett, külön futárral érkezett meg Moszkvába Trockij régvárt levele Karl Radekhez.

A levél Norvégiából jött.[3] Radek nagy várakozással nyitotta fel a borítékot és kezdte a levelet olvasni. Nyolc oldalon keresztül, finom, angol levélpapíron, Trockij részletesen felvázolta a német és japán kormányokkal kötendő és végre a megvalósulás stádiumába jutó titkos szerződést.

A bevezető után, melyben a „német fasizmus győzelmét" húzza alá és arról ír, hogy a „nemzetközi háború" a küszöbön áll, a levél elérkezik a lényeghez:

„Hatalomrajutásunknak két lehetséges változata létezik. Az első változat annak a lehetősége, hogy a háború előtt jutunk hatalomra, a második pedig az, hogy a háború folyamán...
El kell ismernünk, hogy a hatalom kérdése csak akkor válik majd gyakorlati problémává, ha a Szovjetuniót háborúban legyőzik. Ennek érdekében a Blokknak energikus előkészületeket kell tennie..."

Mostantól fogva, írja Trockij, a trockistáknak a hadiiparban végzett romboló tevékenységét a német és japán hadvezetőség közvetlen felügyelete alá kell rendelni. A trockistáknak semmiféle „gyakorlati tevékenységet" nem szabad végezniök a német és japán szövetségesek előzetes hozzájárulása nélkül.

Hogy Németország és Japán teljesmértékű segítségét biztosíthassuk, — amely nélkül „még csak gondolni is képtelenség a hatalom meghódításának lehetőségére" — a Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának fel kell készülnie arra, hogy tekintélyes engedményeket tegyen. Trockij megnevezi ezeket az engedményeket:

„Németországnak szüksége van nyersanyagra, élelmiszerre és piacra. Meg kell majd engednünk neki, hogy résztvegyen a fém, mangán, arany, olaj és apatit kitermelésében és magunkra kell vállalnunk, hogy meghatározott időre a világpiaci árnál olcsóbban ellátjuk élelmiszerekkel és zsiradékokkal.

Japánnak át kell engednünk, a Szakalin-szigetek olaját és garantálnunk kell, hogy Amerikával való háború esetén ellátjuk olajjal. Meg kell engednünk azt is, hogy kiaknázza az aranytermő területeket.
Bele kell egyeznünk abba, hogy a dunai államok és a Balkán elfoglalása esetén nem fogunk ellenállni Németország követeléseinek és nem fogjuk megakadályozni Japánt Kína elfoglalásában... Elkerülhetetlen, hogy területi engedményeket tegyünk. Át kell engednünk a tengermelléki tartományokat és az Amur-vidéket Japánnak és Ukrajnát Németországnak."

Trockij ezekután körvonalazza, hogy milyen lesz az orosz kormányforma a szovjetkormány megdöntése után:

„Meg kell értenünk: ha a Szovjetunió szociális felépítését bizonyos mértékig nem hozzuk közös nevezőre a tőkés államokéval, a Blokk kormánya képtelen lesz a maga számára az uralmat megtartani...
Azáltal, hogy a Szovjetunió kiaknázására beengedjük a német és japán tőkét, kapitalista érdekeltségeket hívunk életre szovjet területen. Azok a falusi rétegek, amelyekből még nem veszett ki a tőkés pszichologiája és elégedetlenek a kollektív farmokkal, szintén feléjük fognak gravitálni. A németek és japánok követelni fogják, hogy enyhítsük a vidéki körzetek feszült légkörét; ezért engedményeket kell tennünk és bele kell mennünk a kollektív farmok felosztásába vagy a kollektív farmok visszavonásába."

Az új Oroszországban mind politikailag, mind területileg és gazdaságilag erős változások következnének be:

„Szó sem lehet a demokrácia semmiféle fajtájáról. A dolgozó osztály 18 éven keresztül forradalomban élt és ezért természetesen nagy étvágya van. Ezt a munkásosztályt vissza kell küldenünk részben a magánkézen levő gyárakba, részben az állam tulajdonában lévő üzemekbe, amelyeknek a legsúlyosabb feltételek között kell majd versenyezniök az idegen tőkével. Ez annyit jelent, hogy a munkásosztály életszínvonala jóval alacsonyabb lesz, mint a multban. A vidéken is kiújul majd a szegény- és középparasztság küzdelme a kulákággal. És akkor, hogy

ezt a hatalmat megtarthassuk, erőskezű kormányzatra lesz szükségünk, tekintet nélkül arra, hogy milyen formában igyekszünk szépíteni az alkalmazott eszközöket."

Trockij így fejezi be levelét:

Mindent el kell fogadnunk, de ha életben és hatalmon tudunk maradni, akkor kivárhatjuk, amíg e két ország (Németország és Japán) győzelmük elmaradhatatlan következményeképpen, — mivel a zsákmányon és a hasznon való osztozásnál nem tudnak megegyezni — összetűznek egymással. Ez nyitja meg azután számunkra az új lehetőségeket, ez vezet a mi „revanche"-unkhoz."

Radek vegyes érzésekkel olvasta Trockij levelét. „Miután elolvastam ezeket az irányelveket", mondta később, „az éjszaka folyamán átgondoltam őket... Tisztán állt előttem, hogy bár ezek az irányelvek már régebben napirenden lévő elemeket tartalmaztak, most annyira megérlelődtek, hogy... amit Trockij ajánlott, az minden képzeletet felülmult... Teljesen megszüntünk urai lenni saját cselekedeteinknek."

Másnap reggel Radek megmutatta Trockij levelét Pjatákovnak. „Okvetlenül módját kell ejtenünk, hogy Trockijjal találkozhassunk", mondta Pjatákov. Ő maga hivatalos ügyben éppen elhagyni készült a Szovjetuniót; úgy számította, hogy néhány napon belül Berlinben lehet. Megegyeztek abban, hogy Radek küld majd egy sürgős üzenetet, melyben értesíti Trockijt Pjatákov utazásáról és megkéri őt arra, hogy a lehető leghamarabb vegye fel vele Berlinben az érintkezést.

3. Repülés Oslóba

Pjatákov 1935 december 10-én ért Berlinbe. Radeknek Trockijhoz intézett üzenete megelőzte és már futár várakozott, hogy mihelyt a náci fővárosba érkezik, felvegye vele az érintkezést. A futár *Dimitrij Buchárcev* volt, egy trockista, aki az *Izvesztija* tudósítójaként működött Berlinben. Buchárcev elmondotta Pjatákovnak, hogy egy Stirner nevű ember fog üzenetet hozni Trockijtól. Stirner, amint azt a futár elmagyarázta, „Trockij berlini megbízottja".[3]

Pjatákov Buchárcevvel a Tiergarten egyik sétányára ment, ahol egy férfi várt rájuk. „Stirner" volt. Átnyujtott

Pjatákovnak egy cédulát, amelyen Trockij kézírásával a következők állottak: „I. L. (Pjatákov nevének kezdőbetűi) e sorok átadójában *teljesen* megbízhat." Épp oly simán, mint ahogy az üzenetet átadta, Stirner kijelentette, hogy Trockij nagyon kívánja Pjatákovot látni és utasította őt, hogy hajtsa végre a szükséges intézkedéseket. Kész-e Pjatákov arra, hogy repülőgépen Oslóba, Norvégiába, utazzék?

Pjatákov teljesen átérezte, hogy mekkora kockázatot vállal ezzel az utazással. Mégis úgy döntött, hogy mindenáron látnia kell Trockijt. Kijelentette, hogy készen áll a repülőútra. Stirner megmondta Pjatákovnak, hogy másnap reggel legyen a tempelhofi repülőtéren.

Mikor Pjatákov az útlevél iránt érdeklődött, Stirner azt válaszolta: — Ne aggódjék, én majd elintézem. Vannak összeköttetéseim Berlinben.

Másnap reggel a megjelölt órában Pjatákov a tempelhofi repülőtérre ment, ahol Stirner már a bejáratnál várta. Jelt adott, hogy Pjatákov kövesse őt. Amint a repülőtér felé haladtak, Stirner megmutatta Pjatákovnak az útlevelet, amelyet már előkészített számára. Az útlevelet a náci Németország kormánya állította ki.

A repülőtéren indulásra készen várta őket a gép...

Még aznap délután megérkeztek Norvégiába és Osló városához közel egy leszállásra alkalmas helyen kötöttek ki. Pjatákovot és Stirnert autó várta, amelyen félórai utazás után Osló egyik külvárosába érkeztek. Az autó egy kis ház előtt állt meg, amelyben már Trockij várta, hogy fogadhassa régi barátját.

A keserű számüzetés évei megváltoztatták azt az embert, akire Pjatákov mint vezetőjére nézett fel. Trockij idősebbnek látszott, mint amennyire ötven egynéhány éve indokolttá tette volna. Haja és szakálla szürke volt. Hajlottan járt. Csiptetője mögül szemei csaknem mániákus élénkséggel ragyogtak.

Az üdvözlésre kevés szót vesztegettek. Trockij parancsára őt és Pjatákovot egyedül hagyták a házban. Az ezt követő megbeszélés két órán keresztül tartott.

Pjatákov azzal kezdte, hogy az orosz belügyekről adott jelentést. Trockij éles, gúnyolódó kommentárokkal állandóan a szavába vágott.

— Csak nem tudtok elszakadni Sztálin köldökzsinórjától!

— kiáltott fel. — És ti Sztálin építését szocialista építésnek tartjátok!

Trockij azzal vádolta Pjatákovot és saját orosz követőit, hogy túlságosan sokat beszélnek, de túlságosan keveset végeznek. — Természetesen — mondta Trockij haragosan — ti odaát túlsok időt töltötök el azzal, hogy nemzetközi problémákat vitattok meg; jobb lenne, ha azoknak az ügyeknek szentelnétek magatokat, amelyek olyan rosszul mennek! Ami a nemzetközi ügyeket illeti, én többet tudok ezekről a dolgokról, mint ti!

Trockij újra kifejezést adott annak a meggyőződésének, hogy Sztálin államának összeomlása elkerülhetetlen. A fasizmus már nem tűri sokáig a szovjethatalom erősödését.

A trockisták Oroszországban választ előtt állnak: vagy „a sztálini állam romjai alatt vesznek el", vagy eggyé kell forrasztaniok minden energiájukat, hogy egy hatalmas erőfeszítéssel megdöntsék Sztálin uralmát. Nem habozhatnak, hogy e halálos küzdelemben a német és a japán hadvezetőség irányelveit és segítségét elfogadják.

A Szovjetunió és a fasiszta hatalmak közötti katonai összecsapás elkerülhetetlen, tette hozzá Trockij és nem egy távoli időpontban, valamikor a jövőben, de hamarosan... nagyon hamarosan. — A háború kitörésének időpontját már megállapították — mondta Trockij. — 1937 lesz.

Pjatákov előtt világosnak látszott, hogy Trockij ezt az információt nem maga találta ki. Trockij most feltárta Pjatákov előtt, hogy bizonyos idő óta „meglehetősen kimerítő tárgyalásokat folytat a német nemzetiszocialista párt helyettes vezetőjével, Hess-szel."

Az Adolf Hitler képviselőjével folytatott tárgyalások eredményeképpen Trockij megállapodásra jutott — sorsdöntő megállapodásra — a Harmadik Birodalom kormányával. A nácik készen állnak arra, hogy a trockistákat a Szovjetunióban uralomra segítsék.

— Magától értetődik, — mondta Trockij Pjatákovnak — hogy ez a kedvező magatartás nem a trockisták szép szeméért történik. Egyszerűen a fasiszták valóságos érdekeiből ered és abból, amit mi uralomrajutásunk esetére ígértünk nekik.

Konkréten: a megállapodás, amelyet Trockij a nácikkal kötött, öt pontból állott. A trockistáknak Oroszországban

való uralomrajuttatása érdekében nyujtott segítségért cserébe. Trockij a következőkbe egyezett bele:

1. Általában kedvező magatartást biztosít a német kormány irányában és a legfontosabb nemzetközi jellegű kérdésekben megteremti a szükséges együttműködést.
2. Területi engedményeket tesz (Ukrajna).
3. Engedélyezi a német nagyiparnak koncessziók formájában (vagy más formában) a Szovjetunió azon ipartelepeinek kihasználását, amelyek a német közgazdaság számára életbevágóan szükségesek (vasérc, mangán, olaj, arany, fa, stb.).
4. A Szovjetunióban a német magánvállalkozások részére kedvező feltételeket teremt.
5. Háború esetén mind a hadiüzemekben, mind a fronton széleskörű elvonó tevékenységet fejt ki. Ezeket a romboló és elvonó tevékenységeket a német hadparancsnoksággal együtt előre megállapított formában Trockij utasítása szerint fogják végrehajtani.

Pjatákov, mint Trockij oroszországi fő helytartója ellenvetette, hogy ezt a nácikkal való teljes együttműködést nehéz lesz érthetővé tenni a Jobboldali és Trockista Blokk egyszerű tagjai előtt.

— A program kérdéseit nem kell egész terjedelmükben a Blokk egyszerű tagjai elé terjeszteni — jelentette ki Trockij türelmetlenül. — Ez csak elijesztené őket.

A szervezetnek, mint olyannak, semmit sem kell megtudnia a fasiszta hatalmakkal kötött részletes megállapodásról. — Ennek nyilvánosságra hozatala sem nem lehetséges, sem nem kívánatos, — mondta Trockij — sőt még az sem, hogy jelentős számú trockista szerezzen róla tudomást. Egyelőre csak egy nagyon kis, szűkkörű csoporttal közölhetjük ezt.

Trockij az időtényező nyomasztó sürgősségére hívta fel a figyelmet.

— Mindez egy viszonylagosan rövid időszak kérdése, — erősködött — ha elszalasztjuk ezt az alkalmat, egyrészt az a veszély merül fel, hogy a trockizmust teljesen megsemmisítik az országban, másrészt ennek a szörnynek, a sztálini államnak a léte évtizedeken át folytatódik. És ezt az államot erősítik majd bizonyos gazdasági teljesítmények és különösen

azoknak az új, fiatal kádereknek a felnövekedése, akiket már úgy neveltek fel, hogy ezt az államot magátólértetődőnek veszik, a sztálini államot szocialista, szovjetállamnak tekintik. — nem is gondolnak más államra, mert nem is tudnak mást elképzelni! A mi feladatunk, hogy ezzel az állapottal szembeszálljunk.

— Nézd — fejezte be Trockij, amikor Pjatákov távozásának ideje elérkezett — volt idő, amikor mi, szociáldemokraták a kapitalizmus fejlődését, mint haladó és pozitív jelenséget tekintettük... és a szolgálatába szegődtünk... De más feladataink voltak, nevezetesen az, hogy megszervezzük a küzdelmet a kapitalizmus ellen, hogy melengessük a kapitalizmus sírásóit. És most ugyanígy a sztálini állam szolgálatába kell szegődnünk, de nem azért, hogy segítsünk felépíteni ezt az államot, hanem hogy sírásóivá legyünk. Ebben rejlik a mi feladatunk!

A két óra elteltével Pjatákov elvált Trockijtól a kis házban, Osló külvárosában és ugyanúgy, ahogy jött, — magánrepülőgépen, német útlevéllel a zsebében — visszatért Berlinbe.

4. *A tizenkettedik óra*

A második világháború, amelyről Trockij azt jósolta, hogy 1937-ben sújt le a Szovjetunióra, már elérte Európát. Mussolini Abesszínia elleni támadása után az események gyors iramban követték egymást. 1936 júniusában Hitler újra militarizálta a Rajna-vidéket. Júliusban a fasiszták Spanyolországban indultak támadásra. A spanyol tisztek *puccsot* szerveztek a köztársasági kormány ellen. Azzal az ürüggyel, hogy a „bolsevizmus" ellen harcolnak és hogy egy „kommunista forradalmat" fojtanak el, a tisztek lázadásának megsegítésére német és olasz csapatok szálltak partra Spanyolországban. Spanyolország fasiszta vezére, Generalissimo Franco, Madrid ellen vonult. — Négy hadoszlop vonul Madrid ellen, — dicsekedett Queipo de Llano, a részeges fasiszta tábornok, — az ötödik hadoszlop a város belsejében vár arra, hogy köszöntsön minket! — Ekkor hallotta a világ először a végzetes kifejezést: „ötödik hadoszlop".

Hitler Adolf szeptember 12-én a nürnbergi nemzetiszocia-

lista pártkongresszuson a katonák ezreihez intézte szavait és nyilvánosan kinyilatkoztatta azt a szándékát, hogy megtámadja a Szovjetuniót.

— Bármely órában készen állunk! — üvöltötte Hitler. — Nem engedhetem meg, hogy csődbejutott országok éljenek a szomszédságomban! Ha az enyém lenne az Ural-hegység felmérhetetlen gazdagságú nyersanyagkincsei, Szibéria hatalmas erdőségeivel és Ukrajna végtelen gabonaföldjeivel, Németország és nemzetiszocialista élgárdája bőségben úszhatna!

1936 november 25-én Ribbentrop náci külügyminiszter és a Németországban székelő japán követ, *Musakoji*, Berlinben aláírták az Antikomintern-egyezményt, kötelezettséget vállalva arra, hogy közös erővel, egyesült támadásra indulnak „a világbolsevizmus" ellen.

A küszöbönálló háborús veszély tudatában a szovjetkormány hirtelen ellentámadásba ment át a saját határain belül fészkelő ellenség ellen. 1936 tavaszán és nyarán a szovjethatóságok szerte az országban rajtaütésszerű razziák sorozatával csaptak le a náci kémekre, titkos trockistákra és jobboldali szervezőkre, terroristákra és szabotálókra. Szibériában egy *Emil Stickling* nevű náci ügynököt tartóztattak le és rájöttek, hogy a Kemerovo-bányákban, Alexej Sesztov és más trockisták közreműködésével szabotázstevékenységet vezetett. Leningrádban elfogtak egy másik német ügynököt, *Valentin Olberget*. Olberg nemcsak náci ügynök volt, hanem egyben Trockij egyik különleges megbízottja. Érintkezésben állott Fritz Daviddal, Nathan Lurjevvel, Konoń Berman-Jurinnal és más terroristákkal. Egymásután tartóztatták le az összeesküvés első rétegének vezetőit.

Egy *Iván Szmirnov* nevű összeesküvő rejtjeles írással jegyzett üzenetet csempésztetett ki a börtönből az összeesküvésben résztvevő cinkosainak. Ezt az üzenetet a szovjethatóságok elfogták és ennek alapján letartóztatták Efráim Dreicer és Szergej Mracskovszkij nevű trockista terroristákat.

Lázas aggodalom fogta el az orosz összeesküvőket. Most minden a kívülről jövő támadástól függött.

Jagoda erőfeszítései, hogy a hivatalos vizsgálatot megakadályoztassa, egyre leplezetlenebb formát öltöttek. — Ugy játszik, mintha Jezsov végére akarna járni a leningrádi ügynek! — mondta Jagoda dühösen titkárának, Bulanovnak.

Jagoda saját embereinek egyike, egy *Boriszov* nevű NKVD-

ügynök, hirtelen behívót kapott a leningrádi Szmolnij-intézet különleges vizsgálati parancsnokságára, hogy ott kihallgassák. Boriszov vezetőszerepet játszott Kirov meggyilkolásának előkészületeiben. Jagoda fejvesztett cselekedetre szánta el magát. Utban a Szmolnij-intézet felé Boriszovot „autóbaleset" örve alatt eltették láb alól...

De egyetlen tanúnak a kiküszöbölése még nem volt elegendő. A hivatalos vizsgálat tovább folyt. Naponta új letartóztatásokat jelentettek. Apró láncszemekből állították össze a szovjethatóságok az összeesküvés, árulás és gyilkosságok szövevényes láncolatát. Augusztusra a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ majdnem minden tagja letartóztatásban volt. A szovjet kormány bejelentette, hogy Kirov meggyilkolásának ügyében indított különleges vizsgálat eredményeképpen szenzációs új bizonyítékok kerültek napvilágra. Kámenyevet és Zinovjevet ismét bíróság elé állították.

A bírósági tárgyalás 1936 augusztus 19-én kezdődött a moszkvai szakszervezetek házának Október-termében, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának katonai törvényszéke előtt. Zinovjevet és Kámenyevet a börtönből vezették elő, ahol előző ítéletek alapján töltötték büntetésüket és 14 társukkal együtt árulásért kellett felelniök a bíróság előtt. A többi vádlott: Trockij testőreinek egykori vezetői, Iván Szmirnov, Szergej Mracskovszkij és Efráim Dreicer, továbbá Zinovjev titkára Grigorij Efdokimov és segédje Iván Bakájev. Rajtuk kívül még öt speciális trockista küldött: Fritz David, Nathan Lurje, Moissei Lurje, Konon Berman-Jurin és Valentine Olberg volt a vádlottak között.

A per, az első az úgynevezett „moszkvai perek" közül, leleplezte és szétzúzta a Terrorista Központot, mely az összeesküvő apparátusnak első rétege volt. Egyidejűleg azt is megállapították, hogy a szovjet rendszer elleni összeesküvés szálai messzebbre nyúlnak és a trockista-zinovjevista terroristákon túl sokkal fontosabb erők is bele vannak keverve az ügybe.

A bírósági tárgyalás során a közönség először nyert bepillantást a Leo Trockij és a náci Németország vezetői között kifejlődött belső kapcsolatokba. Amikor A. J. Visinszkij szovjet főügyész Valentine Olberg, német trockistát, akit maga Trockij küldött a Szovjetunióba, vallatóra fogta, néhány meglepő tény került napvilágra:

Visinszkij: Mit tud Friedmannról?
Olberg: Friedmann a berlini trockista szervezet tagja volt, akit szintén elküldtek a Szovjetunióba.
Visinszkij: Tudatában van annak, hogy Friedmann összeköttetésben állt a német titkosrendőrséggel?
Olberg: Hallottam róla.
Visinszkij: Rendszeres volt a kapcsolat a német trockisták és a német rendőrség között?
Olberg: Igen, rendszeres volt és ez Trockij beleegyezésével történt.
Visinszkij: Honnan tudja, hogy ez Trockij tudtával és beleegyezésével történt?
Olberg: A kapcsolat vonalainak egyikét én magam tartottam fenn. Kapcsolatomat Trockij jóváhagyásával vettem fel.
Visinszkij: Kivel vette fel a személyes kapcsolatot?
Olberg: A fasiszta titkosrendőrséggel.
Visinszkij: Tehát elmondhatjuk: sajátmaga beismeri, hogy összeköttetésben állott a Gestapoval.
Olberg: Ezt nem tagadom. 1933-ban kezdődött a szervezett, rendszeres kapcsolat a német trockisták és a német fasiszta rendőrség között.

Olberg elmondta a bíróság előtt, hogy kapott egy hamis délamerikai útlevelet, amellyel átléphette a Szovjetunió határát. Ezt, amint mondta, egy „Tukalevszkij[5] nevű ügynök segítségével" kapta meg, aki „a prágai német titkosrendőrség tagja volt". Olberg hozzátette, hogy az útlevél megszerzésében segítséget kapott bátyjától, Paul Olbergtől is.

— Összeköttetésben állt a bátyja a Gestapóval? — kérdezte Visinszkij.

— Tukalevszkij ügynöke volt.

— A fasiszta rendőrség ügynöke?

— Igen — válaszolta Olberg.

Trockij kiküldöttje, Nathan Lurye, elmondta a tárgyaláson, hogy mielőtt elhagyta volna Németországot, utasításokat kapott, melyeknek értelmében a Szovjetunióba való megérkezése után Franz Weitz-cel, a német építészmérnökkel kellett együttdolgoznia.

— Ki ez a Franz Weitz? — kérdezte Visinszkij.

— Franz Weitz a német nemzetiszocialista párt tagja volt, — mondta Lurye. — Himmler utasítására érkezett a Szovjetunióba, aki akkoriban az SS vezetője volt és ezután lett a Gestapo főnöke.

— Franz Weitz az ő képviselője volt?

— Franz Weitz Himmler utasítására érkezett a Szovjetunióba, hogy ott terrorista cselekményeket kövessen el.

De csak amikor Kámenyev vallomása is elhangzott, ébredtek rá a Jobboldaliak és a Trockisták Blokkja vezetői arra, hogy helyzetük reménytelen. Kámenyev elárulta, hogy az összeesküvők szervezetének más ágai is léteznek.

— Mivel tudtuk, hogy leleplezhetnek bennünket — mondta Kámenyev a tárgyaláson — kijelöltünk egy kis csoportot, hogy terrorista tevékenységeinket folytassa. Erre a célra Szokolnyikovot szemeltük ki. Úgy véltük, hogy a trockisták részéről ezt a szerepet Szerebrjákov és Radek vállalhatják sikerrel... 1932-ben, 33-ban és 34-ben én személyesen tartottam a kapcsolatokat Tomszkijjal és Bucharinnal, hogy politikai érzelmeiket kitapogathassam. Rokonszenveztek velünk. Mikor megkérdeztem Tomszkijt, hogy mit gondol Rükov állásfoglalásáról, ezt válaszolta: Rükov ugyanúgy gondolkodik, mint te. Arra a kérdésemre, hogy Bucharin hogy gondolkodik, így válaszolt: „Bucharin ugyanazt gondolja, amit én, de kissé más taktikát követ: nem ért egyet a párt vonalvezetésével, de azt a taktikát folytatja, hogy állhatatosan igyekszik gyökeret ereszteni a pártban és a vezetőség személyes bizalmának elnyerésére törekszik."

A vádlottak közül néhányan kegyelmet kértek. Mások megadták magukat sorsuknak. — Nem mindannyiunknak volt ugyanolyan politikai fontossága és multja — mondta Efráim Dreicer, a trockista testőrség volt tagja. — De azzal, hogy gyilkosokká lettünk, most mindannyian egyenlőek vagyunk itt. Én mindenesetre egyike vagyok azoknak, akiknek nincs joguk arra, hogy kegyelmet várjanak, vagy kérjenek.

Az utolsó szó jogán a terrorista Fritz David ezt kiáltotta:

— Megátkozom Trockijt! Megátkozom azt az embert, aki tönkretette az életemet és aljas bűnbe taszított!

Augusztus 23-ának estéjén a Szovjet Legfelsőbb Bíróság katonai törvényszéke kihirdette az ítéletet. Zinovjevet, Kámenyevet, Szmirnovot és a Trockista—Zinovjevista Terrorista

Blokk 13 másik tagját terrorista és áruló tevékenységükért golyóáltali halálra ítélte.

Egy héttel később letartóztatták Pjatákovot, Radeket, Szokolnyikovot és Szerebrjákovot. Szeptember 27-én Henrik Jagodát eltávolították az NKVD éléről. Helyét N. I. Jezsov foglalta el, a Bolsevista Párt Központi Ellenőrző Bizottsága különleges nyomozóbizottságának a vezetője. Egy nappal azelőtt, hogy az NKVD hivatalából távoznia kellett, Jagoda még egy utolsó, vad kísérletet tett, hogy utódját, Jezsovot megmérgezze. A kísérlet nem sikerült.

Ez volt az orosz összeesküvők tizenkettedik órája. A jobboldali vezetők: Bucharin, Rükov és Tomszkij nap mint nap várták letartóztatásukat. Azonnali cselekvést követeltek és nem akartak többé a háborúra várni. Tomszkij, a jobboldali szakszervezet pániktól megszállott vezetője, azt javasolta, hogy azonnal fegyveresen támadják meg a Kremlt. De ezt mint túlságosan kockázatos vállalkozást, elvetették. Az erők nem voltak felkészülve arra, hogy egy ilyen kalandos, nyilt kockázatot vállaljanak.

A Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának utolsó vezetőségi ülésén, éppen mielőtt Pjatákov és Radek börtönbe került volna, elhatározták, hogy fegyveres *államcsínyt* készítenek elő. A puccs megszervezése és az egész összeesküvő apparátus vezetése Nikoláj Kresztinszkij helyettes külügyi népbiztos kezébe került. Kresztinszkij nem exponálta magát annyira, mint a többiek, valószínűtlen volt, hogy gyanúba keveredjék és szoros kapcsolatot tartott fenn Trockijjal és a németekkel. Akkor is módjában lett volna folytatni a tevékenységet, ha Bucharint, Rükovot és Tomszkijt letartóztatják.

Kresztinszkij Árkádij Rosenholzot választotta ki másodparancsnokának és helyettesének, aki csak nemrégiben tért vissza Berlinből, ahol éveken keresztül a Szovjet Külkereskedelmi Bizottság vezetőjeként működött. Magas, szőke, atlétakülsejű ember volt, aki a szovjet államvezetésben fontos pozíciókat töltött be és gondosan titokban tartotta azt, hogy a trockistákkal kapcsolatokat tart fenn. Csak maga Trockij és Kresztinszkij tudták Rosenholzról, hogy trockista és hogy 1923 óta a német hadvezetőség titkos szolgálatának fizetett ügynöke...

Ettől az időtől fogva a Jobboldaliak és Trockisták Blokkjának közvetlen ellenőrzése két olyan trockistának, Kresztinszkijnek és Rosenholznak a kezében volt, akik mindketten mint

ügynökök álltak a németek szolgálatában. Hosszas vita után mindketten elhatározták, hogy eljött az ideje annak, hogy az orosz ötödik hadoszlop kijátssza utolsó kártyáját.

Az utolsó kártya a katonai *puccs* volt. Az az ember, akit a fegyveres felkelés vezetésére kiszemeltek, Tuchácsevszkij volt, a Szovjetunió helyettes hadügyi népbiztosa.

JEGYZETEK

1. Trockij utasította Oroszországban levő híveit, hogy minden erővel akadályozzák a szovjet kormánynak a kollektív biztonság megteremtésére irányuló kísérleteit. Krisztián Rakovszkij, a trockista és japán ügynök, aki annakelőtte a Szovjetunió londoni és párizsi követe volt, már 1935-ben levelet kapott Moszkvába Trockijtól, amelyben az hangsúlyozta „a Szovjetúnió nemzetközi elszigetelésének" szükségességét. Amikor az orosz összeesküvők külföldi országokkal tárgyalnak — írta Trockij — sokféle politikai tényezővel kell számolniok. A „külföldi baloldali elemek" esetében azok „pacifista érzelmeivel kell játszani". „A külföldi jobboldali elemeknél" a probléma egyszerűbb: „az ő érzelmeik a Szovjetunióval szemben egész világosak és határozottak" — jelentette ki Trockij. „Velük nyiltan beszélhetünk."

1935 májusában a francia—szovjet szerződés megvitatására francia delegáció érkezett Moszkvába. A küldöttséget *Emil Buré*, a befolyásos jobboldali L'Ordre napilap főszerkesztője is elkísérte. Rakovszkij még franciaországi követsége idejéből barátságos viszonyban volt Buréval. Elmondotta neki, hogy a francia-szovjet szerződés veszélyekkel vemhes és „Németország részéről könnyen preventív háborút idézhet elő." Hozzáfűzte, hogy ez nemcsak az ő véleménye, hanem a Szovjetunió számos magasrangú diplomatájának és más hivatalos személyiségének a véleménye is.

Rakovszkij nagy bánatára Buré közölte vele, hogy rendíthetetlenül ellene van minden olyan kísérletnek, amely a náci Németországgal való egyezkedő-csillapító politikát célozza. — Franciaország — mondotta Buré Rakovszkijnak — nem maradhat elszigetelten Németország növekvő militarizálódásával szemben. A támadót kényszerzubbonyba kell bujtatni; ez az egyetlen módja a háború megakadályozásának.

Azonban a Buré-k, sajnos, nem voltak teljesen urai francia külpolitikának. A moszkvai francia küldöttségnek az élén Pierre Laval állt... (Buré, a francia összeomlás után Amerikába emigrált, majd a felszabadulás után visszatért és újból átvette az *Ordre* szerkesztését. Belpolitikája ma is jobboldali, de külpoliti-

kájában változatlanul szovjetbarát irányt követ, ami nem jelenti azt, hogy bizonyos kérdésekben, — mint például a német kérdésben — nem tér el a szovjet koncepciótól. — *A fordító.)*

2. 1935 júniusában a francia népfront kormány kiutasította Leon Trockijt Franciaországból. Trockij Norvégiába ment, ahol Oslo környékén, egy istenhátamögötti, fegyveresen őrzött családi házban ütötte fel számüzöttsége harmadik főhadiszállását. A norvég munkáspárt, a Kominterntől elszakadt pártütő csoport ebben az időben hatalmas politikai tényező volt Norvégiában és elősegítette Trockij letelepedését. Trockij norvégiai hívei erőteljes szovjetellenes propagandahadjáratot folytattak. A norvég politika szélsőjobboldalán, az antikommunista *Nasjonal Samling* (Nemzeti Egységpárt), amelynek élén *Vidkun Quisling* őrnagy volt hadügyminiszter állott, hasonló, vad szovjetellenes propagandát üzött.

Vidkun Quisling valamikor mint norvég katonai attasé szolgált Leningrádban. 1922—23-ban „diplomáciai" küldetésben Ukrajnába és a Krim-félszigetre ment. Feleségül vett egy „fehér"-orosz nőt. 1927-ben, amikor az angol kormány megszakította a diplomáciai összeköttetést Szovjetoroszországgal, Vidkun Quislinget, — aki akkor a moszkvai norvég követség titkára volt — bízta meg a brit érdekek oroszországi képviseletével. Az akkor tett szolgálataiért később a brit birodalom tiszteletbeli tengerészkapitányának címét adományozták neki.

1930-ban a szovjet kormány nem adott engedélyt Quislingnek arra, hogy visszatérjen Szovjetoroszországba. Az indokolás szerint a multban felforgató tevékenységet fejtett ki szovjet területen.

Miután a Szovjetunióban folytatott „diplomáciai" tevékenységére pontot tettek, Quisling Norvégiában álradikális csoport szervezésébe kezdett. Ez a csoport csakhamar leplezetlenül fasisztává változott át. Nem sok időbe telt és Quisling maga a német katonai titkosszolgálat titkos ügynöke és a norvég ötödik hadoszlop vezetője lett. Ennek az ötödik hadoszlopnak fontos tényezői lettek a trockista sejtek is.

Norvégiában, csakúgy, mint minden más országban, ahol trockista sejteket szerveztek, az egyszerű trockista párttagok közül sokan nem tudtak trockista vezetőik és a tengely titkosszolgálatai között fennálló titkos kapcsolatokról. Trockijnak mindvégig sikerült magához vonzani számos „világforradalmároskodó" hívőt, akik esküdtek a mester makulátlanságára. Ezek az egyének, mint szovjetellenes propagandisták és szervezők, s mint a trockista ügy védelmezői egyaránt hasznosak voltak Trockij számára.

3. „Stirner" Trockij „titkárának", Karl Reich alias Johanson nemzetközi kémnek egy másik álneve volt.

4. A tengely-támogatta spanyolországi Franco-felkelés idején, 1936—1938-ban Andreas Nin a *Partido Obrero de Unificacion Marxista* vagy másképpen POUM nevű ultrabaloldali, trockijbarát szervezet élén állott. Hivatalosan a POUM nem tartozott Trockij Negyedik Internacionáléjához. Azonban soraiban csakúgy nyüzsögtek a trockisták és az olyan döntő kérdésekben, mint a Szovjetunióval és a Népfronttal szemben tanusítandó magatartás, szigorúan követte Leon Trockij politikáját.

A Franco-lázadás kitörésének idején Trockij barátja, Nin, Katalánia igazságügyminisztere volt. Nin POUM-ja miközben szavakkal támogatta az antifasiszta ügyet, a spanyolországi ellenségeskedések alatt végnélküli propagandát és agitációt folytatott a spanyol köztársasági kormány ellen. Először azt hitték, hogy Nin ellenzéki tevékenysége tisztán „politikai" jellegű, miután a POUM-tagok „forradalmi magyarázatokat adtak arra, hogy miért vannak ellenzékben a spanyol kormánnyal szemben. De amikor a POUM a döntő 1937-es nyáron a kormányhű arcvonal mögött Barcelonában egy elvetélt lázadást szervezett és „határozott akcióra" tett felhívást „a kormány megbuktatása érdekében", felfedték, hogy Nin és más POUM-vezetők tulajdonképpen Francóval együtt dolgozó fasiszta ügynökök és hogy rendszeres szabotázst, kémkedést és terrorista hadjáratot vezettek a spanyol kormány ellen.

1937 október 23-án *Burillo* vezérezredes, barcelonai rendőrfőnök nyilvánosságra hozta a Katalániában felfedezett Poum-összeesküvés részleteit. Titkos okmányok jutottak a barcelonai rendőrség kezébe, amelyek nyilvánvalóvá tették, hogy egyes POUM-tagok erőteljes kémkedést folytattak a fasiszták részére, hogy akadályozták a spanyol köztársasági hadsereg részére küldött utánpótlás szállítását és hogy az arcvonalakon szabotálták a katonai hadműveleteket. „A néphadsereg kiemelkedő vezetőinek élete ellen elkövetett merényletek végrehajtására még nem került sor, de már foglalkoztak vele." Burillo vezérezredes jelentésében még hozzáfűzte: „Ezenkívül tovább folytatták a szervezkedést a köztársaság egyik miniszterének élete ellen elkövetendő merénylet végrehajtására..."

5. Nem tévesztendő össze Tuchácsevszkij tábornokkal.

6. Az intervenciós háború alatt Rosenholz, mint a Vörös Hadsereg egyik parancsnoka szolgált. A háború befejezése után, mint kereskedelmi ügynököt a berlini szovjet követségre küldték. 1923-ban Trockij kapcsolatba hozta a német katonai titkosszolgálattal. Az illegális trockista munkát finanszírozó pénz ellenében, Rosenholz titkos adatokat szolgáltatott a németeknek a szovjet légierőről. Ezekhez az adatokhoz Trockij akkor mint hadügyi népbiztos könnyen hozzájutott. Rosenholz nyiltan nem vállalt szerepet a trockista ellenzékben. 1934-ben Besszonov üzenetet hozott számára

Trockijtól, amelyben az tudomására hozta, hogy elérkezett az az idő, amikor már nem kell olyan óvatosan eljárnia és „elkezdheti a tevékeny züllesztő munkát a külkereskedelem területén". Rosenholz a berlini Szovjet Kereskedelmi Bizottságnál működött, mint külkereskedelmi népbiztos. Rövid ideig sikerült neki a szovjet kereskedelmet olyan csatornákon át és úgy lebonyolítani, hogy a náci Németország és később Japán hasznot húzhatott belőle. 1936 elején Rosenholzot visszahívták Moszkvába.

A GOMBOLYAG GÖNGYÖLŐDIK

1. Tuchacsevszkij

Ismét a korzikai szelleme kísértett Oroszországban. A szerep új jelöltje a daliás, szeszélyes Michájl Nikolájevics Tuchacsevszkij, a Vörös Hadsereg tábornagya volt, régebben cári tiszt és nemesi nagybirtokosok sarja, aki a Vörös Hadsereg egyik vezetője lett.

Mikor mint fiatalember kikerült az előkelő Alexandrovszkij katonai akadémiáról, megjósolta: „Vagy tábornok leszek 30 éves koromban, vagy öngyilkos!"

Az első világháborúban mint tiszt harcolt a cári hadseregben. 1915-ben német fogságba esett. *Fervaque*, egy francia tiszt, aki vele együtt volt fogságban, később mint féktelen és nagyravágyó orosz tisztet írta le Tuchacsevszkijt. Feje nietzschei filozófiával volt megtömve. — Gyűlölöm Szent Vladimirt, aki Oroszországba bevezette a kereszténységet és ezáltal kiszolgáltatta Oroszországot a nyugati civilizációnak! — kiáltott fel egyszer Tuchacsevszkij. — Meg kellett volna őriznünk nyers pogányságunkat, barbárságunkat. De visszajön ez még, biztos vagyok benne.

Az orosz forradalomról szólva, Tuchacsevszkij a következőket mondotta:

— Sokan kívánják. Ernyedt nép vagyunk, de tele mély, romboló ösztönnel. Ha forradalom lenne, csak az Isten a megmondhatója, hogy hol végződnék. Azt hiszem, hogy egy alkot-

mányos rendszer Oroszország végét jelentené. Despotára van szükségünk!

A bolsevista forradalom előestéjén Tuchacsevszkij megszökött a német fogságból és visszatért Oroszországba. Csatlakozott azokhoz a cári tiszttársaihoz, akik a bolsevisták ellen a fehér hadsereget szervezték. Azután hirtelen köpönyeget fordított. Egyik barátjának, *Dimitrij Golum-Bek* fehér kapitánynak Tuchacsevszkij bizalmasan megvallotta elhatározását, hogy elpártol a fehérektől. „Megkérdeztem tőle, hogy mit akar tenni" — jegyezte fel később Golum-Bek. — Azt válaszolta: „Őszintén megmondom, hogy a bolsevistákkal tartok. A fehér hadsereg nem tehet semmit. Nincs vezetőnk!" Néhány pillanatig fel-alá sétált, aztán felkiáltott: „Ha nem akarsz, ne gyere velem, de azt hiszem, hogy helyesen cselekszem. Oroszország megváltozik."

1918-ban Tuchacsevszkij belépett a bolsevista pártba. Csakhamar otthonosan érezte magát a Trockij hadügyi népbiztost körülvevő katonai kalandorok között, de gondosan vigyázott arra, hogy ne keveredjék túlságosan bele Trockij politikai intrikáiba. Gyakorlott és tapasztalt katona lévén, Tuchacsevszkij gyorsan emelkedett a ranglétrán a Vörös Hadsereg tapasztalatlanainak soraiban. A Wrangel-arcvonalon volt az első és az ötödik hadsereg parancsnoka, résztvett a Denikin ellen vezetett sikeres offenzívában és Trockijjal együtt vezette a betörő lengyelek ellen indított sikertelen ellenoffenzívát. 1922-ben a Vörös Hadsereg katonai akadémiájának vezetője lett. Azok közé a vezető orosz tisztek közé tartozott, akik a rapallói szerződést követő katonai megbeszéléseken a német weimari köztársasággal tárgyaltak.

A következő években Tuchacsevszkij azoknak a hivatásos katonáknak és volt cári tiszteknek a kis csoportját vezette a Vörös Hadsereg vezérkarában, akik duzzogtak a volt bolsevista partizánok, Budjonnij és Vorosilov tábornagyok vezetése miatt. Tuchacsevszkij csoportjában ott volt *Jakir, Kork, Uborevics* és *Feldman*, mind a Vörös Hadsereg tábornokai, akik valóságos szláv bámulattal viseltettek a német militarizmus iránt. Tuchacsevszkij legközelebbi szövetségesei *V. I. Putna*, a trockista tiszt — aki Berlinben, Londonban és Tokióban volt katonai attasé — és *Jan B. Gamarnik* — Seeckt és Hammerstein német tábornokok barátja — voltak.

Putnával és Gamarnikkal együtt Tuchacsevszkij csakhamar

egy kis befolyásos németbarát klikket alkotott a Vörös Hadsereg vezérkarában. Tuchacsevszkij és társai tudtak Trockijnak a német hadsereggel történt tárgyalásairól, de ezt csak „politikai" intézkedésnek tekintették. Ezt még katonai szövetséggel kellett volna kiegészíteni Tuchacsevszkij katonai csoportja és a német hadvezetőség között. Hitler uralomrajutása semmiben sem változtatott Tuchacsevszkij és a német katonai vezetők titkos egyetértésén. Hitler, akár Trockij, csak „politikus" volt. A katonáknak megvannak a maguk elképzelései.

A Jobboldaliak és Trockisták Blokkja megszervezésének kezdetétől Trockij Tuchacsevszkijt, mint az egész összeesküvés végső ütőkártyáját tekintette, amelyet csak a legutolsó sztratégiai pillanatban szabad kijátszani. Trockij Kresztinszkijen és a trockista katonai attasén, Putnán keresztül állt Tuchacsevszkijjel összeköttetésben. Később Bucharin Tomszkijt jelölte ki, mint saját összekötőjét a katonai csoporttal. Mindketten, Trockij és Bucharin is, teljesen tudatában voltak annak, hogy miként gondolkozik Tuchacsevszkij a „politikusokról" és „ideológusokról" és féltek katonai ambícióitól. Bucharin, miközben Tomszkijjal megvitatták a katonai csoport tettrehívásának lehetőségét, ezt mondotta:

— Ennek katonai puccsnak kell lennie. A dolgok logikus következményeképpen az összeesküvők katonai csoportjának hatalmas befolyása lesz... Ebből pedig egy sajátos bonapartista veszély nőhet ki és a bonapartisták — itt különösen Tuchacsevszkijre gondolok —, azzal fogják kezdeni, hogy napoleoni stílusban rövid haladékot adnak majd szövetségeseiknek és úgynevezett megbízóiknak. Tuchacsevszkij potenciális kis Napoleon — és tudod, hogy bánt el Napoleon az úgynevezett ideológusokkal!

Bucharin megkérdezte Tomszkijt:

— Hogy fogja fel Tuchacsevszkij az egész puccs mechanizmusát?

— Ez a katonai szervezetek ügye — válaszolta Tomszkij. Hozzátette, hogy mihelyt a nácik megtámadják a Szovjetuniót, a katonai csoport úgy tervezi, hogy „megnyitja a frontot a németek előtt" — ami annyit jelent, hogy megadja magát a német hadvezetőségnek. Ez a terv már részleteiben ki van dolgozva és Tuchacsevszkij, Putna, Gamarnik és a németek megegyeztek benne.

— Ebben az esetben — mondta Bucharin elgondolkozva —,

megszabadulhatnánk a bonapartista veszélytől, ami engem annyira aggaszt.

Tomszkij nem értette. Erre Bucharin folytatta a magyarázatot: Tuchacsevszkij megkísérelné, hogy katonai diktatúrát állítson fel; sőt még azt is megpróbálná esetleg, hogy a nép rokonszenvének megnyerése céljából az összeesküvés politikai vezetőit megtenné bűnbaknak. De ha egyszer a politikusok uralomra jutnak, rá tudják borítani az asztalt a katonai csoportra. Bucharin tovább beszélt: Szükségesnek mutatkozhatik, hogy a katonákat meg kell majd vádolnunk a harctéren szenvedett vereségért. Ezáltal módját ejthetjük, hogy hazafias jelszavak hangoztatásával a tömegeket a magunk számára nyerjük meg.

1936 elején Tuchacsevszkij Londonba ment, hogy ott, mint a szovjet katonaság képviselője, résztvegyen V. György angol király temetésén. Elindulása előtt megkapta a rangot, amelyre annyira vágyott: a Szovjetunió tábornagya lett. Ekkor már meg volt győződve arról, hogy közel van az óra, amikor megdöntik a szovjet rendszert és egy Németországgal és Japánnal katonai szövetségre lépő új Oroszország majd a világ uralmára törhet.

Londoni útját Tuchacsevszkij rövid időre megszakította Varsóban és Berlinben, ahol a lengyel „ezredesekkel" és a német tábornokokkal folytatott megbeszéléseket. Magatartása annyira bizakodó volt, hogy még kísérletet sem tett arra, hogy a nyilvánosság előtt leplezze a német militarizmus iránt érzett bámulatát. Londonból való visszatérte után, Párizsban, a szovjet követségen rendezett hivatalos vacsorán Tuchacsevszkij csodálkozóba ejtette az európai diplomatákat azzal, hogy nyiltan támadta a szovjet kormány arra irányuló kísérleteit, hogy a kollektív biztonság érdekében megegyezésre jusson a nyugati demokráciákkal. Tuchacsevszkij, aki Titulescu román külügyminiszter mellett ült az asztalnál, azt mondta a román diplomatának: — Monsieur le Ministre, ön rosszul teszi, ha karrierjét és hazájának sorsát olyan országok sorsához köti, melyek már öregek és „készek", mint Nagy-Britannia és Franciország. Nekünk az új Németország felé kell fordulnunk. Legalább is egy bizonyos időre Németország lesz az az állam, amely Európa vezetését át fogja venni. Biztos vagyok benne, hogy Hitler mindannyiunk megmentéséhez hozzá fog járulni.

Tuchacsevszkij megjegyzéseit *E. Schachanan Esseze*, a párizsi román követség sajtószolgálatának főnöke, aki a szovjet-

követség vacsoráján szintén résztvett, feljegyezte. Egy másik vendég, a híres francia politikai ujságíró, *Geneviève Tabuis*, később így mondja el benyomásait *„Kasszandrának hívnak"* című könyvében:

> Tuchacsevszkijjal utoljára az V. György király temetését követő napon találkoztam. A szovjet követség egy vacsoráján az orosz tábornok élénk beszélgetést folytatott Politis-szel, Titulescuval, Herriot-val és Boncourral... Nemrégiben utazott át Németországon és izzó dicsérettel beszélt a nácikról. Tőlem jobbra ült és miközben a nagyhatalmak és Hitler országa közötti légiszerződésről folyt a vita, folyton ezt ismételgette: „Már most is legyőzhetetlenek, Madame Tabouis!"
> Vajjon miért beszélt olyan bizakodóan? Talán a német diplomaták szívélyes fogadtatása csavarta volna el a fejét? Ugy látszik jól meg tudták értetni magukat ezzel az emberrel, aki még a régi orosz iskolából került ki. Mindenesetre nem én voltam az egyedüli, aki ezen az estén viszolygott a lelkesedés eme fitogtatásától. Az egyik vendég — egy neves diplomata —, mikor kifele mentünk a követségről, a fülembe dörmögte: „Nos, én remélem, hogy nem minden orosz érez így."

A Trockista—Zinovjevista Terrorista Blokk 1936 augusztusában tartott tárgyalásának szenzációs leleplezései, valamint Pjatákov és Radek ezt követő letartóztatása erősen nyugtalanították Tuchacsevszkijt. Érintkezésbe lépett Kresztinszkijjel és tudomására hozta, hogy az összeesküvők terveit teljesen meg kell változtatni. Eredetileg a *katonai csoport* addig nem lépett volna akcióba, amíg a Szovjetuniót kívülről meg nem támadják. De a nemzetközi fejlemények — a francia-szovjet szerződés, Madrid nem várt védelme —, állandóan késleltették a kívülről jövő akciót. Az oroszországi összeesküvőknek, — mondta Tuchacsevszkij —, siettetniök kell a dolgokat és az *államcsínyt* az előirányzott tervek megváltoztatásával, a kitűzött időpont előtt kell végrehajtaniok. A németek azonnal orosz szövetségeseik segítségére fognak sietni.

Kresztinszkij erre azt válaszolta, hogy azonnal üzenetet küld Trockijnak, melyben értesíti az akció meggyorsításának szükségességéről.

Kresztinszkij októberben Trockijhoz juttatott üzenete így hangzott:

„Bár szép számmal tartóztattak le trockistákat, mindazonáltal a Blokk erőinek zöme még érintetlenül megvan. Az akció véghezvitele lehetséges; de éppen emiatt nagyon is lényeges a központ számára, hogy a külföld beavatkozását is meggyorsítsuk."

„Külföldi beavatkozás" alatt Kresztinszkij azt értette, hogy a nácik támadják meg Oroszországot...

Röviddel azután, hogy az üzenet elment, 1936 novemberében a szovjet rendkívüli Nyolcadik Kongresszusán Tuchacsevszkij félrehívta Kresztinszkijt. A letartóztatások folytatódnak, — mondta Tuchacsevszkij izgatottan — és semmi okunk nincs annak a feltételezésére, hogy az összeesküvő szervezet alsóbb kádereinél meg fognak állni. Putnát a trockista katonai összekötő-tisztet már le is tartóztatták. Sztálin félreérthetetlenül gyanakszik arra, hogy egy széleskörű összeesküvésről van szó és megtette az előkészületeket, hogy hathatós intézkedéseket foganatosítson. Már elegendő bizonyíték volt a birtokában ahhoz, hogy Pjatákovot és a többieket elítéltethesse. Putna letartóztatása és Jagoda eltávolítása az NKVD éléről az jelenti, hogy a szovjet hatóságok az összeesküvés gyökeréig értek el. Most már nem lehet tudni, hogy ez a gombolyag meddig gombolyodik. Maga az egész vállalkozás forog kockán.

Tuchacsevszkij az azonnali cselekvés mellett volt. A Blokknak ebben az ügyben minden további késedelem nélkül határozatot kell hoznia és összes erőit elő kell készítenie a katonai puccs támogatására...

Kresztinszkij megvitatta a kérdést Rosenholz-cal. A két trockista német ügynök megállapodott abban, hogy Tuchacsevszkijnek igaza van. Újabb üzenetet küldtek Trockijnak. Ebben az üzenetben annak közlése mellett, hogy Tuchacsevszkij a háború bevárása nélkül mindenképpen bele akar vágni a dologba, Kresztinszkij néhány fontos, a politikai sztratégiát érintő kérdést vetett fel. Ezt írta:

> A *puccs* valóságos okait titokban kell majd tartanunk. Kiáltványt kell intéznünk a néphez, a katonasághoz, a külföldi államokhoz. Mindenekelőtt helyesnek vélném, ha a néphez szóló kiáltványainkban nem említenénk, hogy a puccs célja a jelenlegi szocialista rendszer megdöntése...

Szovjet lázadóknak kell álcáznunk magunkat, azaz megdöntünk egy rossz szovjet kormányt, hogy ismét egy jó szovjet kormányt létesítsünk... Mindenesetre nem szabad ezt a kérdést túlságosan nyiltan tárgyalnunk.

Kresztinszkij december vége felé kapta meg Trockij válaszát. A száműzött vezető mindenben egyetértett Kresztinszkijjel. Valójában Pjatákov letartóztatását követőleg Trockij a többitől függetlenül is arra az eredményre jutott, hogy a katonai csoportot minden további késedelem nélkül akcióba kell hozni. Kresztinszkij levele még útban volt hozzá, amikor ő már írt Rosenholznak és levelében az azonnali katonai akció mellett foglalt állást...

— Miután megkaptuk a válaszát — mondotta később Kresztinszkij — hozzáláttunk a *puccs* alaposabb előkészítéséhez. Tuchacsevszkij szabadkezet kapott, hogy saját belátása szerint intézze az ügyeket.

2. *A Párhuzamos Trockista Központ pere*

Közben a szovjet kormány is cselekvéshez látott. A Zinovjev-Kámenyev-féle tárgyalás leleplezései minden kétséget kizáróan bebizonyították, hogy az összeesküvés messze túlnőtt egy titkos „baloldali" ellenzék keretein. Az összeesküvés valódi központjai nem is Oroszországban, hanem Berlinben és Tokióban voltak. Ahogy a nyomozás folytatódott, mind világosabbá vált a szovjet kormány előtt, hogy a tengelyhatalmak ötödik hadoszlopával áll szemben.

1937 január 23-án Pjatákov, Radek, Szokolnikov, Sesztov, Muralov és 12 más összeesküvő ügye került tárgyalásra Moszkvában, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának törvényszéke előtt. A vádlottak között ott voltak a német és japán titkosszolgálat legfőbb ügynökei is.

A Trockista Központ vezetőtagjai hónapokon keresztül tagadták az ellenük felhozott vádakat. De teljes és döntő bizonyítékok szóltak ellenük. Egyik a másik után vallotta be, hogy szabotázst és terrorista tevékenységet vezettek és Trockij utasítására érintkezést tartottak fenn a német és japán kormányokkal. De a tárgyalás bevezető kihallgatásai során még nem adtak teljes képet arról, ami történt. Említést se tettek a ka-

tonai csoport létezéséről, nem említették Kresztinszkijt és Rosenholzot, hallgatták a Jobboldaliak és Trockisták Blokkjáról, amely az összeesküvés végső és leghatalmasabb rétege volt és amely még akkor is, amikor őket keresztkérdések tüze alá vették, lázasan készülődött a hatalom meghódítására.

A börtönben Szokolnyikov, a keleti ügyek vitelével megbízott volt helyettes népbiztos feltárta az összeesküvés politikai távlatait: a Hess-szel való tárgyalásokat, a Szovjetunió feldarabolásának tervét, a Szovjetunió megdöntése után felállítandó fasiszta diktatúra tervét. A bíróság előtt Szokolnyikov ezt vallotta:

„Mi azt tartottuk, hogy a fasizmus a kapitalizmus legszervezettebb formája, amely diadalmaskodni fog, birtokába keríti Európát és megfojt bennünket. Ezért jobbnak láttuk, hogy megegyezzünk vele... Mindezt a következő megokolással magyaráztuk: jobb bizonyos áldozatokat hozni, még nagyon súlyos áldozatokat is, mint mindent elveszíteni... Politikusokként gondolkoztunk... Ugy véltük, hogy bizonyos lehetőségeket meg kell kísérelnünk."

Pjatákov beismerte, hogy ő volt a Trockista Központ vezetője. Nyugodtan, megfontoltan beszélt, szavait gondosan megválogatta. A Legfelsőbb Nemzetgazdasági Tanács volt tagja megerősítette a szabotázs és terrorista tevékenységek már megállapított tényét és azt is, hogy letartóztatásának a pillanatáig ő állt az ügyek élén. Ott állt a padban, hosszú, vékony, sápadt arca teljesen mozdulatlan volt és *Joseph E. Davis*, amerikai követ szerint olyan volt, „mint egy előadást tartó professzor."

Visinszkij megkísérelte kiszedni Pjatákovból, hogy a trockisták és a német és japán ügynökök miképpen fedtek fel magukat egymásnak. Pjatákov kivédte a kérdéseket:

Visinszkij: Mi vitte Ratajcsák német ügynököt arra, hogy felfedje magát ön előtt?

Pjatákov: Két ember beszélt velem...

Visinszkij: Ő fedte fel magát ön előtt, vagy ön fedte fel magát ő előtte?

Pjatákov: Az ilyen felfedés valószínűleg kölcsönös...

Visinszkij: Ön fedte fel magát elsőnek?

Pjatákov: Hogy ki volt az első, ő vagy én — a tyúk vagy a tojás kérdése —, azt nem tudom.

Amint John Gunther később „Európa szánfelei mögött" című könyvében leírta:

Az a külföldön mindenfelé elterjedt vélemény, hogy a vádlottak mind ugyanazt a történetet hadarták el, hogy undorítóak és megalázkodóak voltak és úgy viselkedtek, mint a birkák a vágóhídon, korántsem igaz. Makacsul vitatkoztak a fővádlóval és lényegében csak azt mondották, amit már kénytelenek voltak elmondani...

Ahogy a tárgyalás előrehaladt és Pjatákovot egyik vádlott a másik után, lelkiismeretfurdalás nélküli, hidegvérű és számító politikai gyilkosnak és árulónak jelentette ki, — enyhén kételkedő és megtörtséget sejttető szín tünt fel Pjatákov eddigelé olyannyira nyugodt és kiegyensúlyozott hangjában. A hatóságok birtokában levő tények némelyike láthatóan megdöbbentette. Pjatákov magatartása megváltozott. Azzal érvelt, hogy még letartóztatása előtt kételkedni kezdett Trockij vezetésében. Egyáltalában nem látta helyesnek — mondotta —, hogy tárgyalásokba bocsátkozzék Hess-szel. — Zsákutcába kerültünk — mondta Pjatákov a bíróságnak. — Kerestem a kifelé vezető utat... — Az utolsó szó jogán Pjatákov ezeket kiáltotta:

— Igen, hosszú éveken át trockista voltam! Kéz a kézben együtt dolgoztam a trockistákkal... Ne gondolják, bíró polgártársak..., hogy a trockizmus fullasztó alvilágában eltöltött évek alatt érzéketlen voltam. Láttam, hogy mi megy végbe az országban! Ne gondolják, hogy nem értettem meg: mit végeztek az iparosítás terén. Őszintén megmondom maguknak: Amikor időről-időre felmerültem a trockista alvilágból és más gyakorlati munkába fogtam, gyakran valami megkönnyebbülés-félét éreztem s természetesen, emberileg szólva, ez a kettősség nemcsak a külső magatartásban nyilvánult meg, de ez a kettősség bennem, magamban is megvolt... Néhány órán belül kimondják mondani az ítéletet... De egy dologtól ne fosszanak meg, bíró polgártársak. Ne fosszanak meg attól a jogomtól, hogy érezhes-

sem: önök is úgy vélik, hogy elég erőt találtam magamban ahhoz, — sajnos, túlságosan későn —, hogy bűnös multammal szakítsak!

De az utolsó pillanatig egy szó sem hagyta el Pjatákov ajkát arról, hogy az összeesküvésnek volt egy másik rétege is. Nikoláj Muralov, a moszkvai helyőrség egykori parancsnoka és a régi Trockij-gárda vezető embere, aki Sesztovval és német technikusokkal együtt 1932 óta vezette az Uralban a trockista sejteket, kegyelmet kért a bíróságtól. Kérte, hogy „őszinte vallomását" vegyék tekintetbe. Muralov, ez a hatalmas, szakállas, őszhajú ember, szinte vigyázzban állt, míg vallomást tett. Kijelentette, hogy letartóztatása után, hosszas belső vívódás árán elhatározta, hogy „mindent kirak az asztalra". Szavai *Walter Duranty* és más megfigyelők szerint őszinte becsületességgel csengtek, amint a vádlottak padjáról ezeket mondotta:

Nem fogadtam el védőügyvédet és én sem álltam ki a saját védelmemre, mert hozzászoktam ahhoz, hogy jó fegyverekkel védekezzem és jó fegyverekkel támadjak. Most nincsenek jó fegyvereim, amelyekkel védekezhetnék... Méltatlannak találnám magamhoz, ha bárkit is azzal vádolnék, hogy engem a trockista szervezetbe belevont... Senkit sem kárhoztatok azért. Egyedül az én hibám volt, csak magamat kárhoztathatom. Ez az én szerencsétlenségem... Több mint egy évtizeden át voltam hűséges katonája Trockijnak...

Karl Radek, miközben vastag szemüvegén keresztül szemlélte a zsúfolt tárgyalótermet, Visinszkij fővádló keresztkérdéseinek tüzében felváltva volt alázatos, behízelgő, fennhéjázó és szemtelen. Mint Pjatákov, csak talán még teljesebb mértékben, ő is bevallotta áruló cselekedeteit. Radek szintén azt állította, hogy letartóztatása előtt, rögtön azután, hogy Trockijnak a német és japán kormányokkal folytatott tárgyalásokat ismertető levelét megkapta, elhatározta, hogy megtagadja Trockijt és felfedi az összeesküvést. Heteken keresztül vívódott magában, hogy mit tegyen.

Visinszkij: Mit határozott?

Radek: Nyomban el kellett volna mennem a párt központi bizottságához, hogy vallomást tegyek és mindenkit meg-

nevezzek. Nem ezt tettem. Nem én voltam, aki az OGPU-hoz mentem, hanem az OGPU jött értem.

Visinszkij: Hangzatos válasz!

Radek: Szomorú válasz.

Az utolsó szó jogán elmondott vallomásában Radek, mint kétségektől gyötört embert állította be magát; olyannak, aki állandóan habozott a szovjetrendszer iránti hűség és a Baloldali Ellenzék között, amelynek fiatal forradalmár kora óta tagja volt. Meg volt győződve arról, — mondta —, hogy a szovjetrendszer nem tud ellentállni egy kívülről jövő ellenséges nyomásnak. — Eltérő véleményem volt a főkérdésben — mondta a bíróságnak. — Abban a kérdésben, hogy kell-e folytatni a küzdelmet az ötéves terv végrehajtásáért. Trockij a bennem levő mélységes zavar miatt tudott megragadni. — Saját szavai szerint lépésről-lépésre vonták be az összeesküvés belső köreibe. Ezután vették fel a kapcsolatot az idegen titkosszolgálatokkal és végül Trockij tárgyalásokat kezdett Alfred Rosenberggel és Rudolf Hess-szel. — Trockij — mondotta Radek —, az általa kötött megállapodás befejezett ténye elé állított bennünket... — Majd miután megmagyarázta, hogy miképpen ismerte be végülis a bűnösségét és hogy mint tett vallomást mindarról, amit az összeesküvésről tudott, Radek így folytatta:

— Mikor a belügyi népbiztosságra kerültem, a nyomozást vezető tiszt... ezt mondta nekem: „Maga már nem gyerek. Itt van tizenöt ember, aki maga ellen tanuskodik. Ebből már nem szabadulhat és mint gondolkodó ember, ezt nem is remélheti..."

Két és fél hónapon keresztül kínoztam a nyomozótisztet. Itt felmerült az a kérdés, vajjon kínoztak-e bennünket a kihallgatás folyamán. Meg kell mondanom, hogy nem engem kínoztak, hanem én kínoztam a nyomozótiszteket és arra kényszerítettem őket, hogy egy halom haszontalan munkát végezzenek. Két és fél hónapon keresztül vezettem a nyomozótiszteket olyan irányba, hogy kihallgatásaim során és más vádlottak vallomásaival való szembesítésnél felfedjék előttem minden kártyájukat, úgy, hogy megtudjam ki vallott, ki nem vallott és minden egyes vádlott, milyen vallomást tett...

És egy nap a vezető nyomozó odajött hozzám és azt mondta: „Maga maradt utolsónak. Miért fecsérli és húzza az időt?

Miért nem mondja el, ami mondanivalója van?" És akkor azt válaszoltam: „Hát igen, holnap elkezdem a vallomásomat."

Az ítéletet 1937 január 30-án mondták ki. A vádlottakat árulásban találták bűnösnek azért, mert „német és japán fasiszta szervezetek ügynökeiként kémkedést, romboló és zavaró tevékenységeket fejtettek ki", továbbá, mert összeesküdtek, hogy segítséget nyujtsanak „idegen támadó hatalmaknak, a Szovjetunió területének meghódításában".

Pjatákovot, Muralovot, Sesztovot és tíz más árulót a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának katonai törvényszéke golyóáltali halálra ítélte. Radek, Szokolnyikov és két kisebb ügynök hosszabb börtönbüntetést kapott.

1937 január 28-án Visinszkij fővádló összefoglaló beszédében a következőket jelentette ki:

Azok, akik Trockij és Pjatákov vezetése alatt érintkezésbe léptek a német és japán titkosszolgálatokkal, olyan eredmények elérésére törekedtek, amelyek nemcsak a mi államunk, de sok más olyan állam érdekeit is súlyosan érintették volna, amelyek velünk együtt a békét kívánják és velünk együtt küzdenek érte... Nekünk komoly érdekünk az, hogy minden ország kormánya, amely a békét kívánja és a békéért küzd, határozott intézkedéseket foganatosítson és véget vessen minden bűnöző kémkedési, felforgató és terrorista kísérletnek. Mindezt a béke ellenségei, a demokrácia ellenségei, a fasizmus sötét erői szervezik meg. Ezek az erők háborút készítenek elő, felkészülnek arra, hogy szétrombolják a béke épületét és ezzel az egész haladószellemű emberiség ügyét veszélyeztetik.

Visinszkij szavai a Szovjetunión kívül csak kis visszhangra találtak; de néhányan a jelenlévő diplomaták és újságírók közül megjegyezték és emlékezetükbe vésték azokat.

A moszkvai amerikai követ, Joseph E. Davies mély benyomásokkal távozott a tárgyalásról. Nap mint nap ott volt és tolmács segítségével gondosan követte annak menetét. Davies követ, aki azelőtt vállalati ügyvéd volt, kijelentette, hogy Visinszkij szovjet főügyész, akit a szovjetellenes propagandisták „brutális inkvizitornak" igyekeztek beállítani, őt erősen „Homer Cummings-ra emlékeztette".[1] Nyugodt, szenvedélymentes, logi-

kus, tehetséges és böles volt. Az árulók főtárgyalását úgy vezette, hogy én, mint ügyvéd csak tisztelettel és csodálattal adózhatom neki".

1937 február 17-én Davies követ bizalmas jelentésben értesítette *Cordell Hull* külügyminisztert, hogy csaknem az összes moszkvai külföldi diplomata egyöntetűen osztja azt a véleményét, hogy az ítélet igazságos volt. Davies követ ezt írta:

> Sokkal, ha nem is minddel, beszéltem a diplomáciai kar tagjai közül és talán egy kivétellel valamennyinek az a véleménye, hogy a tárgyalás világosan megállapította egy a kormány megdöntésére irányuló politikai összeesküvés tényét.

De ezeket a tényeket nem hozták nyilvánosságra. Hatalmas erők szövetkeztek arra, hogy a szovjetoroszországi ötödik hadoszlopról az igazság rejtve maradjon. 1937 március 11-én Davies követ a következőket jegyezte fel moszkvai naplójába:

> Egy másik diplomata, ...követ tegnap végtelenül tanulságos kijelentést tett előttem. A tárgyalásról vitatkoztunk és ő megjegyezte, hogy a vádlottak kétségtelenül bűnösek voltak; hogy valamennyien, akik a tárgyalást végighallgattuk, ebben lényegileg meg is egyeztünk; hogy a külvilág, a sajtóközlemények nyomán ennek ellenére azt látszik hinni, hogy az egész tárgyalás meg volt rendezve (külszín, ahogy ő nevezte); s hogy bár ő tudja, ez nincs így, valószínűleg jobb, ha a külvilág mégis ezt gondolja.[2]

3. *A májusi támadás*

Az összeesküvés még távolról sem volt teljesen felgöngyölve. Pjatákovhoz hasonlóan, Radek is fontos közlésekkel maradt adós a szovjet hatóságoknak, annak ellenére, hogy vallomásuk teljesnek látszott. De a tárgyalás második napján Radek nyelve veszélyesen megbotlott. A könnyed nyelv nem engedelmeskedett gazdájának. Miközben ki akarta védeni Visinszkij egyik keresztkérdését, megemlítette Tuchacsevszkij nevét. — Vitálij Putna — mondta Radek —, látogatott meg és Tuchacsevszkij néhány kérését tolmácsolta. — Gyorsan tovább beszélt és Tuchacsevszkij nevét nem említette többé.

Másnap Visinszkij hangosan felolvasta Radek előzőnapi vallomását.

— Szeretném tudni, milyen kapcsolatban említette meg Tuchacsevszkij nevét? — kérdezte Radektől.

Rövid szünet következett. Majd Radek símán, habozás nélkül válaszolt. Tuchacsevszkij — magyarázta —, valami hivatalos anyagot kért, ami Radeknek az *Izvesztija* szerkesztőségében rendelkezésére állott. A hadparancsnok Putnát küldte el érte. Ez volt minden. — Természetesen, — tette hozzá Radek —, Tuchacsevszkijnek sejtelme sem volt szerepemről... Ismerem Tuchacsevszkij magatartását a párttal és a kormánnyal szemben. Teljesen megbízható ember!

Több szó nem esett Tuchacsevszkijről a tárgyaláson. De a még szabadlábon levő összeesküvők meg voltak győződve arról, hogy a végső támadás további halogatása öngyilkossággal lenne egyenlő.

Kresztinszkij, Rosenholz, Tuchacsevszkij és Gamarnik sietve több titkos megbeszélést tartottak. Tuchacsevszkij, speciális „megbízással" tiszteket kezdett besorozni a *katonai csoportba*. Ezek mindegyikének különleges feladatokat kellett volna végrehajtani a támadás pillanatában.

1937 március végén a katonai támadás előkészületei a befejezéshez közeledtek. Egy Kresztinszkijjel és Rosenholzcal, az utóbbi moszkvai lakásán folytatott megbeszélésen Tuchacsevszkij bejelentette, hogy a *katonai csoport* hat héten belül befejezi az előkészületeket. Május első felében, de mindenesetre május 15 előtt cselekvéshez láthatnak. A hatalom meghódításának módjával kapcsolatban „több változat" merült fel és ezeket most vitatják meg a *katonai csoportban* — mondotta.

Ezeknek a terveknek egyike, amelyben Tuchacsevszkij a „legjobban bízott", amint azt Rosenholz később elmondotta, az volt, hogy „egy katonákból álló csoport és követői, akiket ilyen vagy olyan ürüggyel a lakására egybehívna, utat törnének maguknak a Kremlbe, elfoglalnák a Kreml telefonközpontját és megölnék a párt és a kormány vezetőit". Ezzel egyidejűleg, a tervnek megfelelően, Gamarnik és katonai egységei „elfoglalnák a belügyi népbiztosság épületét".

Más „változatok" is megvitatásra kerültek; de Kresztinszkij és Rosenholz is megegyeztek abban, hogy ez a terv a legmerészebb és éppen ezért ennek van a leguagyobb esélye a sikerre...

A Rosenholz lakásán tartott megbeszélés derűlátó hangulatban ért véget. A rajtaütés terve, amint azt Tuchacsevszkij felvázolta, a biztos siker ígéretével kecsegtetett. Pjatákov és a többiek elvesztése ellenére, úgy látszott, hogy az a nap, amelyre az összeesküvők már olyan régen vártak és olyan régen készültek, felvirradóban van.

A támadás előtti utolsó percek lázas előkészületeiben gyorsan múlik az idő. Észre se vették, hogy április is elmúlott.

Kresztinszkij hosszú listákat készített „azokról a moszkvai politikusokról, akiket a puccs kitörésének pillanatában le kell tartóztatni és helyükről el kell mozdítani, valamint azokról, akiket ezeknek megürült helyére kell majd állítani. „Gamarnik parancsnoksága alatt álló fegyveres gárdistákat jelöltek ki Molotov és Vorosilov meggyilkolására. Rosenholz, külkereskedelmi népbiztosi minőségében arról beszélt, hogy a puccs előestéjén találkozót kér Sztálintól és kremli főhadiszállásán gyilkolja majd meg a Szovjetunió vezetőjét...

Elérkezett 1937 májusának második hete...

És ekkor a szovjet kormány villámgyorsan és mindent elsöprően lecsapott rájuk. Május 11-én Tuchacsevszkij tábornagyot elmozdították helyettes hadügyi népbiztosi tisztségéből és a Volga-vidékre küldték egy kisebb parancsnokságba. Gamarnik tábornokot is leváltották a helyettes hadügyi népbiztosságon. Jakir és Uborevics tábornokokat, akik az összeesküvésben Tuchacsevszkijjel és Gamarnikkal társultak, szintén elmozdították. Két másik tábornokot, Korkot és Feldmannt, a náci Németországgal fenntartott titkos kapcsolatok miatt, letartóztatták és vád alá helyezték.

— Kezdtem készülődni a letartóztatásomra — mondotta később Kresztinszkij. — Átbeszéltem az ügyeket Rosenholzcal. Rosenholz nem hitte, hogy bajba kerül és azon igyekezett, hogy Trockijjal fenntartsa az összeköttetést... Néhány nappal később engem letartóztattak.

Hivatalos jelentést adtak ki arról, hogy Buchárin, Rükov és Tomszkij, akik eddig szoros felügyelet és vizsgálat alatt álltak, most árulás bűntettével vád alá kerültek. Buchárint és Rükovot őrizetbe vették. Tomszkij, hogy letartóztatását elkerülje, öngyilkos lett. Május 31-én Gamarnik tábornok követte Tomszkij példáját és agyonlőtte magát. Jelentették, hogy Tuchacsevszkijt és számos más magasrangú tisztet az NKVD letartóztatta. Rövid idővel később Rosenholzra is sor került.

Az ötödik hadoszlop gyanus elemeinek a letartóztatása országos méretekben folyt tovább. Június 11-én reggel 11 órakor M. N. Tuchacsevszkij tábornagy és a Vörös Hadsereg hét más tábornoka állt a Szovjet Legfelsőbb Bíróság rendkívüli haditörvényszéke elé. A vallomások bizalmas természetű katonai jellege miatt a tárgyalás zárt ajtók mögött folyt.

A vádlottakat a Szovjetunió elleni ellenséges hatalmakkal való szövetkezés miatt helyezték vád alá. A tárgyalóteremben, Tuchacsevszkijjel együtt — Vorosilov tábornagy, Budjonnij, Sáposkinov és a Vörös Hadsereg más vezetői előtt — ez a hét tábornok állott.

V. I. Putna tábornok, volt londoni, tokiói és berlini katonai attasé;

I. E. Jákir tábornok, a leningrádi helyőrség volt parancsnoka;

I. P. Uborevics tábornok, a fehéroroszországi Vörös Hadsereg volt parancsnoka;

R. P. Eidcman tábornok, az Oszoaviákim (önkéntes katonai védelmi szervezet) volt vezetője;

A. I. Kork tábornok, a Frunze Katonai Akadémia volt parancsnoka;

B. M. Feldman tábornok, a vezérkar személyzeti osztályának volt főnöke;

V. M. Primakov tábornok, a charkovi helyőrség volt parancsnoka.

A hivatalos jelentés a következőket közölte:

A nyomozás megállapította mind a vádlottak, mind pedig Jan Gamarnik tábornok államellenes szövetkezésén alapuló kapcsolatát az egyik olyan idegen ország vezető katonai köreivel, amely a Szovjetunióval szemben barátságtalan politikát folytat.

A vádlottak az említett állam katonai titkosszolgálatának dolgoztak.

A vádlottak rendszeresen kiszolgáltattak titkos adatokat az említett állam katonai köreinek a Vörös Hadsereg helyzetéről

Romboló tevékenységet folytattak a Vörös Hadsereg gyengítése érdekében, hogy a Szovjetunió megtámadásának idejére előkészítsék a Vörös Hadsereg vereségét.

Június 12-én a Szovjet Legfelsőbb Bíróság haditörvényszéke kihirdette az ítéletet. A vádlottakat bűnösöknek találták az ellenük felhozott vádakban és mint árulókat golyóáltali halálra ítélték őket. Az ítéletet a Vörös Hadsereg egyik osztagának kellett végrehajtania. Huszonnégy órán belül valamennyit sortűz elé állították. A világ többi részében ismét vad szovjetellenes propagandahírek terjedtek el. Azt mondták, hogy az egész Vörös Hadsereg fellázadt a szovjet kormány ellen, hogy Vorosilov egy Sztálin-ellenes hadsereg élén „Moszkva ellen indult"; hogy az egész Szovjetunióban „tömegkivégzések" folynak; hogy mostantól kezdve a Vörös Hadsereg, mivel „legjobb tábornokait" elvesztette, „többé nem komoly tényező a nemzetközi helyzetben."

A szovjetunióbeli események sok becsületes megfigyelőt is mélyen megzavartak. Az ötödik hadoszlop jellege és eszközei általában még ismeretlenek voltak. 1937 július 4-én Joseph E. Davies, a moszkvai amerikai követ megbeszélést folytatott a szovjet külügyminiszterrel, Maxim Litvinovval. Nyíltan megmondta Litvinovnak, hogy a tábornokok kivégzése és a trockista perek az Egyesült Államokban és Európában rossz visszhangot keltettek.

— Véleményem szerint — mondta az amerikai követ a szovjet külügyminiszternek — mindez megrendítette Franciaország és Anglia bizalmát a Szovjetunió erejében Hitlerrel szemben.

Litvinov szintén szókimondó volt. Közölte Davies követtel, hogy a szovjet kormánynak e tárgyalások és kivégzések árán „biztosítania kellett magát" minden árulóval szemben, aki az elkerülhetetlenül kitörő háború esetén Berlinnel és Tokióval együttműködne.

— Eljön a nap — mondta Litvinov, — amikor a világ meg fogja érteni, mit tettünk azért, hogy megvédjük kormányunkat a fenyegető árulás ellen... Az egész világnak teszünk szolgálatot, mikor Hitler és a náci világuralom fenyegető veszélyével szemben megvédjük magunkat és ezzel a Szovjetuniót, mint a náci veszedelem útját álló erős védőbástyát megőrizzük.

Davies követ, miután személyesen alaposan kitanulmányozta a Szovjetunió belpolitikai helyzetét, 1937 július 28-án elküldötte Cordell Hull külügyminiszternek a „457-es számú szigorúan bizalmas jelentését." A követ átvizsgálta a minapi

eseményeket és visszautasította azokat a vad híreszteléseket, melyek tömegelégedetlenségről és a szovjet kormány küszöbönálló összeomlásáról szóltak. „Semmi nem mutat arra (mint azt az újságok hírei jelentették), hogy kozákok táboroznának a Kreml mellett, vagy hogy a Vörös-téren masiroznának" — írta. Davies követ a Tuchacsevszkij-ügy tanulságait a következőkben foglalta össze:

> Ha kizárjuk a politikai gyilkosság vagy egy külháború veszedelmét, a kormány és a mostani rendszer helyzete jelenleg és valószínűleg az elkövetkező időre is megingathatatlannak látszik. A „korzikai" veszedelmet pillanatnyilag teljesen elhárították.

4. Végszó

Az utolsó a három híres moszkvai per közül 1938 március 2-án kezdődött el a Szakszervezetek Házában, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának katonai törvényszéke előtt. A tárgyalások, amelyek reggeli, délutáni, esti üléseken és abban az esetben, ha hadititkok kerültek szóba, zártkörű tárgyaláson folytak, hét napig tartottak.

Huszonegy vádlott volt. Köztük az OGPU volt vezetője, Jagoda és titkára Pável Bulanov, Nikoláj Bucharin és Alexej Rükov jobboldali vezetők, Nikoláj Kresztinszkij és Árkádij Rosenholz trockista vezetők és német ügynökök, Mihájl Csernov és Grigorij Grinko jobboldali vezetők és német ügynökök, Vaszilij Sarangovics lengyel ügynök és 11 más összeesküvő, a Blokk tagjai, szabotálók, terroristák és idegen ügynökök, köztük a trockista összekötő Szergej Besszonov és dr. Levin, Pletnev és Kazakov, a gyilkos orvosok.

Walter Duranty amerikai újságíró, aki résztvett a tárgyaláson, „*A Kreml és a nép*" című könyvében ezt írta:

> Ez valóban „a minden más pernek elejétvevő per" volt, mert ekkorra a problémák már teljesen világossá váltak; a vád kezében volt már minden fonál és mind odahaza, mind külföldön megtanulta felismerni az ellenségeit. A korábbi kételyek és habozások eloszlottak, mert egyik ügy a másik után és azt hiszem különösen a „tábornokok" ügye, fokozatosan megvilágította és teljessé tette azt a képet,

amely Kirov meggyilkolásának idején még oly ködös és hiányos volt...

A szovjet kormány kínos gondossággal készítette elő az ügyet. A hónapokon keresztül gyűjtött előzetes vizsgálati anyag; a tények és az előző tárgyaláson hallott vallomások összeillesztett tára, a tanúk és a vádlottak szembesítésének eredményei és a letartóztatott összeesküvők alapos, keresztkérdésekkel lefolytatott vallatási anyaga, mind hozzájárultak a vádirat megszerkesztéséhez. A szovjet kormány a következő vádakat hozta fel:

1. A jelen ügyben vádoltak 1932—1933-ban a Szovjetunióval szemben ellenséges magatartást tanúsító idegen államok titkos szolgálatának utasítására, „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja" néven összeesküvő csoportot alakítottak azzal a céllal, hogy idegen államok számára kémkedjenek, romboló, felforgató és terrorista eselekményeket hajtsanak végre, aláássák a Szovjetunió katonai hatalmát; kiprovokálják az ellenséges államok katonai támadását a Szovjetunió ellen és a Szovjetunió vereségéért és feldarabolásáért dolgozzanak...
2. „A Jobboldaliak és Trockisták Blokkja" érintkezésbe lépett bizonyos idegen államokkal, hogy azoktól fegyveres segítséget kapjon bűnös tervei végrehajtására.
3. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja" ezen államok javára rendszeres kémkedést folytatott és az idegen titkos szolgálatokat igen fontos államtitkokat tartalmazó információkkal látta el.
4. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja" rendszeresen romboló és felforgató tevékenységet végzett a szocialista építés különböző ágazataiban (ipar, földművelés, vasutak, pénzügyek, városfejlesztés stb.).
5. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja" számos terrorista eselekményt szervezett a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetői és a szovjet kormány tagjai és terrorista eselekedetet hajtott végre S. N. Kirov, V. R. Menzsinszkij, V. V. Kujbisev és A. M. Gorkij ellen.

A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja" perének tárgyalásán került a történelem folyamán először teljes részletességgel a nyilvánosság elé a tengelyhatalmak ötödik hadoszlopának

működése. Teljes meztelenségében mutatkozott meg a tengelyhatalmak titkos hódítási módszereinek minden csínja-bínja: a propaganda, a kémkedés, a terror, a felsőbb helyről jövő árulás, a Quislingek machinációi, a belülről lesujtó titkos hadseregek taktikája — az ötödik hadoszlop stratégiájának teljes története, mindaz, amivel a nácik ekkor már javában aláaknázták Spanyolországot, Ausztriát, Csehszlovákiát, Norvégiát, Belgiumot, Franciaországot, valamint Európa és Amerika más államait. — A Bucharinok és Rükovok, Jagodák és Bulanovok, Kresztinszkijek és Rosenholzok... — mondotta Visinszkij szovjetfőügyész 1938 március 11-én tartott összefoglaló beszédében — teljesen azonosak azzal, amit ötödik hadoszlopnak neveznek.

Joseph E. Davies követ, aki az ügy lefolyását személyesen figyelemmel kísérte, a pert mind jogi, mind emberi és politikai értelemben „szörnyű" drámának találta. Március 8-án ezt írta a lányának:

> Az emberi természet minden alapvető gyengesége és bűne — a legrosszabb értelmezésű személyi nagyravágyás — tárult elénk ezen a tárgyaláson. Egy olyan összeesküvésnek a körvonalai bontakoztak ki, amely nagyon közel volt ahhoz, hogy sikerrel járjon ennek a kormánynak megdöntésében.

Néhányan a vádlottak közül, hogy az életüket mentsék, megpróbálnak kibújni bűneik teljes felelőssége alól, másokra hárították át a vádat és az őszinte, félrevezetett politikusok szerepében tetszelegtek. Mások látható megindultság és annak reménye nélkül, hogy a halálos ítélettől megmeneküllhetnek, elmesélték a „politikai" gyilkosságok szörnyű részleteit, valamint azokat a kémkedési és a szabotázstevékenységeket, amelyeket a német és japán katonai titkosszolgálat irányításával hajtottak végre.

Bucharin, aki az összeesküvés „ideológusá"-nak vallotta magát a bíróság előtti utolsó felszólalásában élénk színekkel festett lélektani képet arról a belső feszültségről és kételyekről, amelyek ezeket az egykori radikálisokat, — akik Trockijjal együtt árulókká lettek és a náci Németországgal és Japánnal esküdtek össze a Szovjetunió ellen, — letartóztatásuk után kínozni kezdte. Bucharin ezt mondotta:

> — Már a per során elmondott fővallomásomban is kifejtettem, hogy nem a harc csupasz logikája volt az, amely

bennünket, ellenforradalmi összeesküvőket, abba a bűzhödt földalatti élet be sodort alá, amely a tárgyalason teljes mivoltában napfényre került. A harc e csupasz logikája az eszmék, a lélek, saját egész magunk és az emberek elfajulásával járt együtt. Az ilyen elfajulásoknak jólismert történelmi példái vannak. Csak Briand-t vagy Mussolinit és másokat kell megemlítenünk. És mi magunk is rálépt ünk erre az útra...

Most magamról fogok beszélni és megbánásom okairól. Természetesen el kell ismernem, hogy a vád tagadhatatlansága ebben nagyon fontos szerepet játszik. Három hónapon keresztül nem voltam hajlandó semmit sem mondani. És ezután elkezd em vallani. Miért? Mert a börtönben egész multamat újra értékeltem. Mert mihelyt felteszed a kérdést: „Ha meg kell halnod, voltaképpen miért halsz meg?" — szinte elképesztő erővel egy végtelenül fekete űr tárul fel előtted. Nincs semmi, amiért meghalhatnál, ha megbánás nélkül kellene meghalnod... És ha megkérdezed magadtól: „Helyes, tegyük fel, hogy nem halsz meg — tegyük fel, hogy valamilyen csoda folytán életben maradsz, akkor ismét csak azt kérdezed: miért fogsz élni? Mindenkitől elszigetelten, embertelen helyzetben, teljesen elszigetelten mindattól, ami az élet lényegét jelenti..." És akkor azon nyomban ismét ugyanaz a válasz döbben eléd. És ilyen pillanatokban, bíró polgártársak, minden, ami egyéni, minden egyéni beidegződés, minden bosszú, gőg és számos más dolog, eltűnik, szertefoszlik...

...Talán életemben utoljára beszélek most... Előre feltételezhetem, hogy Trockij és más bűntársaim éppúgy, mint a Második Internacionále... erőfeszíteseket tesznek majd, hogy megvédjenek bennünket és különösképpen engem. Én visszautasítottam ezt a védelmet... Várom az ítéletet...

Az ítélet 1938 március 13-ának reggelén hirdették ki. Az összes vádlottakat bűnösnek találták. Hármat közülük — Pletnevet, Besszonovot és Rakovszkijt — börtönbüntetésre ítélték; a többit golyóáltali halálra.

Három évvel később, 1941 nyarán, miután a Szovjetuniót Németország megtámadta, Joseph E. Davies a volt moszkvai amerikai követ ezt írta:

— Oroszországban nem volt úgynevezett „belső támadás", amely a német hadvezetőséggel együttműködött volna.

Amikor Hitler 1939-ben bevonult Prágába, Henlein csehszlovákiai szervezeteitől tevékeny, katonai segítséget kapott. Ugyanez történt Norvégia megtámadása esetében is. Az orosz topográfia nem mutat se szudéta Henleineket, se szlovák Tisokat, se belga Degrelle-ket, se norvég Quislingeket...

Az eseményeket már azokon az 1937-es és 1938-as úgynevezett árulási vagy tisztogatási perekben megvilágították, amelyeket végighallgattam. Ismételten átgondolva ezeket az ügyeket és mindazt, amit én akkoriban írtam... úgy találom, hogy lényegében a német ötödik hadoszlop tevékenységének minden kis szerkezete napvilágra került és teljes valóságában megmutatkozott ezeken a tárgyalásokon, az orosz Quislingek önvádló vallomásaiban és tanuskodásaiban, pontosan úgy, ahogy ma ismerjük...

Mindezek a perek, tisztogatások és az egész felgöngyölítési folyamat, amely akkoriban olyan erőszakosnak tűnt és az egész világot megbotránkoztatta, most teljesen tisztán, világosan annak az erőteljes és határozott erőfeszítésnek a részeként mutatkozik, amelyet Sztálin kormánya védelmében nemcsak a belső ellenforradalom, de a külső támadás ellen is végrehajtott. Gondosan és alaposan dolgoztak, hogy felgöngyöljék és kisöpörjék az országban levő áruló elemeket. Minden kétely a kormányra nézve kedvező módon foszlott szét.

1941-ben nem volt ötödik hadoszlop Oroszországban, — megsemmisítették. A tisztogatás megtisztította az országot és megszabadította azt az árulókról.

A tengelyhatalmak ötödik hadoszlopát Szovjetoroszországban széjjelzúzták.

JEGYZETEK

1. Homer Cummings ismert amerikai jogász, aki számos reformot léptetett életbe az amerikai igazságszolgáltatásban. 1933-ban Roosevelt új kormányának igazságügyminisztere lett. 1939-ben lemondott. Egyike a legnagyobb jogi szaktekintélyeknek az Egyesült Államokban. — *(A ford.)*

2. Trockij európai és amerikai hívei a nyilatkozatok, cikkek, pamfletek, röpiratok végtelen áradatát zúdították a világra. Mindezekben a moszkvai pereket, mint „Sztálin Trockijon való bosszú-

ját" és „Sztálin orientális bosszúvágyának termékét", írták le. Sok előkelő sajtófórum nyitva állt a trockisták és szövetségeseik előtt. Az Egyesült Államokban nyilatkozataik és cikkeik jelentek meg a *Foreign Affairs Quarterly*-ben, (a külügyminisztérium félhivatalos lapja. — *A ford.*), a *Readers Digest*-ben, a *Saturday Evening Post-ban*, (a két legelterjedtebb amerikai magazin. — *A ford.*), az *American Mercury News*-ban, a *New-York Times*-ban és más jólismert és széles körökben elterjedt napilapban és folyóiratban.

Leon Trockij néhány barátjának, hívének és csodálójának a perekre vonatkozó magyarázatait különösen előkelő módon tálalták fel az amerikai rádióban és sajtóban. Ezek között voltak: *Max Eastman*, Trockij volt amerikai képviselője és hivatalos fordítója; *Alexander Barmine*, a szovjetrenegát, aki valamikor a szovjet külügyi népbiztosságon dolgozott: *Albert Goldman*, Trockij ügyvédje, akit 1941-ben egy federális bíróság az Egyesült Államok hadserege ellen irányuló lázító összeesküvésben való részvétel miatt elítélt; *Krivickij* „tábornok", egy orosz kalandor, Dies egyik tanúja, aki az OGPU volt fontos személyiségének adta ki magát és később öngyilkosságot követett el s búcsúlevelében azzal magyarázta tettét, hogy azzal „nagy bűneit" kívánta levezekelni; *Isaac Don Levine*, veterán szovjetellenes propagandista, a Hearst-sajtó állandó cikkírója; és *William Henry Chamberlain* ugyancsak Hearst cikkíró, akinek a perekről szóló véleménye „Az orosz vértisztogatás" címmel jelent meg a „Jelenkori Japán" című tokiói propaganda orgánumban.

James Burnham, a hírneves amerikai trockista, aki később a széles körökben propagált „Irányított forradalom" című könyvet írta, úgy állította be a mószkvai pereket, mint Sztálin körmönfont kísérletét arra, hogy Franciaországot, Nagy-Britanniát és az Egyesült Államokat a tengely elleni „szent háború"-ba belevonja és hogy előidézze a nemzetközi üldözését „mindazoknak, akik a forradalmi defetizmus alapján állnak (azaz a trockistáknak)", 1937 április 15-én, egy a Pjatákov—Radek perrel foglalkozó trockista pamflet előszavában, Burnham a következőket írta: „Igen, a perek szervesen és döntő módon hozzátartoznak a sztálinizmusnak, az elkövetkező háborúra való előkészületeihez. A sztálinizmus be akarja sorozni Franciaország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok tömegeit, saját országuk imperialista hadseregeibe, hogy résztvegyenek abban a „szent háború"-ban, amelyet Sztálin várakozásának megfelelően a Szovjetunió ellen intézett német és japán támadás vált majd ki. Ezekkel a perekkel, — amelyeket az egész világra kiterjedő propaganda kísér — a sztálinizmus ilyképpen kísérletet tesz arra, hogy e szociálpatriota árulással szemben megnyilatkozó minden lehetséges ellenállási központot eleve felszámoljon."

GYILKOSSÁG MEXIKÓBAN

Mindhárom moszkvai tárgyalás fővádlottja egy olyan ember volt, aki nyolcezer kilométer távolságban tartózkodott.

1936 decemberében, a Zinovjev-Kámenyev-per, valamint Pjatákov, Radek és a Trockista Központ vezető tagjainak letartóztatását követőleg, Trockij Norvégia elhagyására kényszerült. Átszelte az Atlanti-óceánt és 1937 január 13-án Mexikóba érkezett. Itt *Diego Rivera* gazdag mexikói művész házában eltöltött rövid tartózkodás után, Trockij Coyoacan, Mexikó City egyik külvárosának egy villájában ütötte fel a főhadiszállását. Coyoacanból a következő hónapok alatt Trockij tehetetlenül nézte végig, mint hullik darabokra és zúzódik szét a szovjet kormány kalapácsütései alatt a szövevényes és hatalmas orosz ötödik hadoszlop...

1937 január 26-án Trockij aláírásával ellátott nyilatkozatot adott az Egyesült Államok Hearst-sajtójának Pjatákov és Radek peréről. „A párton belül Sztálin magát minden bírálat és maga az állam fölé helyezte" írta Trockij a tárgyaláson elhangzott vallomásokkal kapcsolatban. „Lehetetlen eltávolítani őt, hacsak nem gyilkossággal."

New Yorkban megalakították a Leon Trockij Védelmére Alakult Amerikai Bizottságot, melyet Trockij egyesültállamokbéli követői szerveztek meg, de melynek személy szerint szovjetellenes szocialisták, ujságírók és tanárok voltak a vezetői. A bizottság kezdetben számos hírneves liberális gondolkozású egyént is tagjának vallhatott. Ezek egyike *Mauritz Hallgren* író és a *Baltimore Sun* társszerkesztője azonnal kilépett a bizottságból, mihelyt világos lett számára, hogy egy szovjetelle-

nes propagandaügynökség felállításáról van szó. 1937 január 27-én Hallgren nyilatkozatot tett közzé a bizottsággal kapcsolatban, melynek egyik része így hangzott:

„Én... meg vagyok győződve arról, — ahogy az adott körülmények között meg kellett győződnöm róla —, hogy a Leon Trockij Védelmére Alakult Amerikai Bizottság, talán akarata ellenére, a szovjetunióellenes politikai intervencióra irányuló trockista eszközzé vált... Ezért kérem, hogy nevemet a bizottság tagjai közül törölni szíveskedjenek."

A Leon Trockij Védelmére Alakult Bizottság élénk propagandahadjáratba kezdett, mely Trockijt, mint az „orosz forradalom mártírhősét" és a moszkvai pereket, mint „Sztálin cselszövését" állította be. A bizottság első cselekedetei közé tartozott, hogy egy „Előzetes Vizsgálóbizottságot" állított fel, hogy az 1936 augusztusában és 1937 januárjában a moszkvai perek folyamán Leon Trockij ellen emelt vádakat megvizsgálja. A bizottság tagjai a következők voltak: az idős filozófus és pedagógus, *John Dewey*, *Carleton Beals*, az író, *Otto Rühle*, a német birodalmi gyűlés volt szocialista képviselője, *Benjamin Stolberg*, a volt amerikai radikális és szovjetellenes újságíró, *Suzanne La Follette*, a buzgó Trockij-párti újságírónő.

A vizsgálóbizottság április 10-én nagy reklámmal és propagandával kezdte meg üléseit Coyoacanban, Mexikóban. Az egyedüli tanúk Leon Trockij és egyik titkára, *Jan Franken* voltak. Az utóbbi 1930-ban lépett be Prinkipóban Trockij személyes testőrségébe. Trockij jogi tanácsadójaként amerikai ügyvédje, *Albert Goldman* szerepelt.[1]

A kihallgatások hét napig tartottak. Trockij „vallomástétele", melyet az amerikai és európai sajtó széles körben hozott nyilvánosságra, főképpen heves Sztálin- és szovjetkormányellenes vádaskodásokból állott, valamint abból, hogy különleges módon dícsérte és kiemelte saját szerepét az orosz forradalomban. A moszkvai perekben Trockij ellen felhozott részletes bizonyítékok nagy többségéről a vizsgálóbizottság egyáltalán nem vett tudomást. Április 17-én Carleton Beals lemondott bizottsági tagságáról. Beals nyilvános nyilatkozatot adott ki, amely a többi között így hangzott:

...A bizottság tagjainak a kihallgatások folyamán Trockij iránt megnyilvánuló csendes imádata minden becsüle-

tes szellemű vizsgálatot lehetetlenné tett... Már a legelső napon közölték velem, hogy kérdéseim nem tartoznak a tárgyhoz. A végső keresztkérdéseket olyan formában tették fel, hogy az igazság felkutatását már eleve meghiúsították. Nekem azt a feladatot adták, hogy Trockijt az irattára felől faggassam ki... Az egész vizsgálat abból állt, hogy lehetővé tették Trockijnak, hogy ékesszólóan propagandisztikus vádakat dörögjön, valamint vadul denunciáljon. Csak nagyon kevés erőfeszítés történt olyan irányban, hogy őt állításainak bebizonyítására bírják...
A bizottság, ha éppen úgy kívánja, a közvélemény elé léphet ezzel a rossz játékkal, de én nem adom oda a nevemet a már elhangzottakhoz hasonló további gyerekségekhez.

A Leon Trockij Védelmére Alakult Amerikai Bizottság védnökségével propaganda-hadjárat indult, hogy Trockijt az Egyesült Államokba hozassák. Trockij könyveit, cikkeit és nyilatkozatait széles körökben terjesztették az Egyesült Államok területén, míg a moszkvai perekről szóló igazság zár alatt hűsölt a State Department irattárában, vagy a moszkvai amerikai tudósítók emlékezetében, akik, amint Walter Duranty írta később, mélyen hittek abban, hogy „az amerikai olvasók borzadnak bármi olyat hallani Oroszországról, ami nem rossz."[2]

Mexikóban éppúgy, mint Törökországban, Franciaországban, Norvégiában és mindenütt, ahol élt, Trockij gyorsan magaköré gyűjtött tanítványokat, kalandorokat és fegyveres testőröket. Most ismét az intrika fantasztikus légköre vette körül.

A coyoacani villa, ahol Trockij mexikói főhadiszállását felütötte, valóságos erődítmény volt. Hat méter magas fal kerítette körül és a négy sarkán levő tornyokban éjjel-nappal könnyű-gépfegyveres őrök álltak. Ezenkívül a mexicói rendőrség még egy speciális osztagot rendelt ki a villánkívüli szolgálatra és Trockij felfegyverzett testőrei szüntelen őrjáratban köröztek a főhadiszállás körül. Minden látogatónak igazolnia kellett kilétét és olyan alapos vizsgálatnak volt alávetve, mint bármely országhatár átlépésekor. A belépési engedélyeket aláírással és ellenőrző aláírással látták el. Mikor a látogató végre átjutott a kapun, megmotozták, hogy nem rejteget-e fegyvert s csak azután léphetett be magába a villába.

Odabenn a lázas tevékenység légkörében éltek. Jelentős tisztviselőhad vette fel a vezető utasításait és hajtotta végre a rendelkezéseket. Külön titkárok készítették elő a szovjetellenes propagandát, Trockij proklamációit, cikkeit, könyveit és az orosz-, német-, francia- és angolnyelvű titkos üzeneteket. Mint Prinkipóban, Párizsban és Oslóban Trockij „titkárai" közül sokan revolvert hordtak a derékövükön és a szovjetellenes összeesküvőt mindenütt ugyanaz a fantasztikus intrika és titokzatos légkör vette körül.

A világ minden részéből rengeteg levél érkezett a mexikói főhadiszállásra. Gyakran előfordult, hogy a posta vegyi eljárást igényelt, mivel az üzeneteket gyakorta láthatatlan tintával írták az ártatlan szöveg közé. Állandó távirati és kábelösszeköttetésben voltak Európával, Ázsiával és az Egyesült Államokkal. Újságírók, hírességek, politikusok és titokzatos inkognitó látogatók végeláthatatlan sora jött kihallgatást kérni vagy megbeszéléseket folytatni a szovjetellenes mozgalom vezető „forradalmárával". Gyakran érkeztek idegen trockista küldöttségek, — francia, amerikai, indiai és kínai trockisták, valamint a spanyol POUM ügynökei.

Trockij egy uralkodó despota magatartásával fogadta látogatóit. *Betty Kirk* amerikai újságírónő, aki Mexikóban beszélgetést folytatott Trockijjal és fényképet készített róla a *Life* magazin számára, így írta le színészkedő és diktatórikus magatartását:

„Trockij órájára nézett és parancsolóan kijelentette, hogy pontosan nyolc percet engedélyezhet nekünk. Amidőn orosz titkárnőjét felszólította, hogy üljön le a felvételhez, amely őt diktálás közben fogja ábrázolni, hangosan ráförmedt lassúsága miatt. Bernard Wolfe-nak, északamerikai titkárának is megparáncsolta, hogy üljön le a felvételhez és míg Wolfe átment a szobán, Trockij az asztal sarkát ütögette ceruzájával és ezt kiáltotta: Gyorsan, ne fecséreljük az időt!"

Az erődítménnyé kiépített coyoacani villából vezette Trockij az egészv ilágot behálózó szovjetellenes szervezetét, a Negyedik Internacionálét. A Negyedik Internacionálét szerte Európában, Ázsiában, Észak- és Dél-Amerikában bensőséges szálak fűzték a tengelyhatalmak ötödik hadoszlopának tevékenységéhez:

Csehszlovákiában: a trockisták együttdolgoztak Konrad Henlein és a *Sudeten-Deutsche Partei* (Szudétanémet Párt) náciügynökeivel. Szergej Besszonov, aki a berlini szovjet követség tanácsosaként Trockij összekötője volt, 1938-ban, a moszkvai tárgyaláson tett vallomásában beismerte, hogy 1935 nyarán Prágában felvette a kapcsolatokat Konrad Henleinnel. Besszonov kijelentette, hogy ő maga volt az összekötő Henlein csoportja és Leon Trockij között.

Franciaországban: Jacques Doriot náci ügynök és a fasiszta Néppárt megalapítója, a renegát kommunista szintén trockista volt. Doriot, mint más náci ügynökök és francia fasiszták szorosan együttműködött a trockista Negyedik Internacionálé francia csoportjával.

Spanyolországban: a trockisták csak úgy áramlottak a POUM, az ötödik hadoszlophoz tartozó szervezet sorai közé, amely Franco fasiszta felkelését segítette. A POUM vezetője, Andreas Nin, Trockij régi barátja és szövetségese volt.

Kínában: a trockisták a japán titkosszolgálat közvetlen felügyelete mellett dolgoztak. Munkájukat a japán titkosszolgálat vezető tisztjei nagyra értékelték. A japán kémszolgálat pekingi vezetője 1937-ben kijelentette: „Támogatnunk kell a trockisták csoportját és elő kell mozdítanunk a sikerüket, hogy tevékenységük Kína különböző részein a birodalom szempontjából hasznosaknak és előnyöseknek bizonyulhassanak, mert ezek a kínaiak országuk egységére romboló hatással vannak. Figyelemreméltó ügyességgel és eszközökkel dolgoznak."

Japánban: a trockistákat a „titkosszolgálat agytrösztjének" nevezték. Ők képezték ki speciális iskolákban a japán titkos ügynököket arra, hogy miképpen kell befurakodniok a szovjetorosz kommunista pártba és miképpen kell küzdeniök Kínában és Japánban az antifasiszta tevékenységek ellen.

Svédországban: Nils Hyg, a trockisták egyik legfőbb embere anyagi támogatást kapott Ivor Kreugertől, a nácibarát pénzembertől és szélhámostól. Az a tény, hogy Kreuger a trockista mozgalmat anyagilag támogatta, Kreuger öngyilkossága után került nyilvánosságra, mikor a vizsgálóbírák mindenféle rendű és rangú politkai kalandorok által

aláírt nyugtákat találtak írataí között. A többi között Adolf Hitler nyugtájára is rábukkantak.
Szerte a világon a trockisták olyan eszközökké váltak, melyeknek segítségével a tengelyhatalmak titkos szolgálatai, a saját céljaik érdekében, a liberális, radikális és munkáspárti mozgalmakba próbáltak beférkőzni.[3]

Az orosz ötödik hadoszlopnak a Jobboldaliak és Trockisták Blokkja moszkvai tárgyalásán szenvedett végső veresége Trockij számára nagy csapást jelentett. Ettől kezdve írásaiban az elkeseredettség és a hisztéria jelei mutatkoztak. Szovjetellenes propagandája egyre féktelenebbé, ellentmondóbbá és valószínűtlenebbé vált. Szüntelenül saját „történelmi igazáról" beszélt. Sztálin elleni támadásai minden logikai alapot nélkülöztek. Cikkeket írt arról, hogy a vezető szovjet államférfi számára szadista örömöt jelentett, ha „füstöt fujhatott" a gyerekek arcába. Sztálinnal szemben érzett izzó, emésztő személyes gyűlölete egyre inkább életének fő mozgató erejévé vált. Munkába állította titkárjait, hogy *Sztálin élete* címmel egy átfogó és becsmérlő könyvet írjon.[4]

1939-ben Trockij érintkezésben állott azzal a kongresszusi bizottsággal, melyet *Martin Dies* texasi képviselő vezetett. Ez a bizottság, melynek célja Amerika-ellenes tevékenység felderítése volt, a szovjetellenes propaganda központjává vált. Trockijt megkörnyékezték a Dies-bizottság ügynökei és felkérték, hogy mint „szakértő tanú" tegyen vallomást a moszkvai veszedelemről. Trockijt a *New-York Times* 1939 december 8-i száma is idézi, amennyiben kijelentette: politikai kötelességének érzi, hogy a Dies-bizottság részére vallomást tegyen. Ismét felmerült annak a terve, hogy Trockij az Egyesült Államokba jöhessen. De ez a terv végül mégsem valósult meg...

1939 szeptemberében egy európai trockista ügynök, *Frank Jacson* néven az Ile de France[5] nevű francia óceánjáró gőzösön az Egyesült Államokba érkezett. Jacsont az amerikai trockista *Sylvia Ageloff* szervezte be a trockista mozgalomba, mikor az még Párizsban a Sorbonne-on diákoskodott. 1939-ben Párizsban felkereste a titkos „Negyedik Internacionálé Bürójának" egyik ügynöke és tudomására hozta, hogy Mexikóba kell mennie, hogy ott mint Trockij egyik „titkára" működjék. Útlevelet is adtak neki, amely eredetileg egy Tony Babich nevű kanadai állampolgáré volt, aki a spanyol köztársasági

hadseregben harcolt és akit Spanyolországban a fasiszták megöltek. A trockisták megszerezték Babich útlevelét, kivették belőle a fényképet és Jacsonét illesztették helyébe.

Jacsont Newyorkban Sylvia Ageloff és más trockisták fogadták; Coyoacanba kísérték, ahol Trockij részére dolgozni kezdett. Később Jacson ezt vallotta a mexikói rendőrségen:

> Trockij Oroszországba akart engem küldeni, hogy ott új lehetőségeket teremtsek. Közölte velem, hogy a kínai Clipperen Sanghaiba kell mennem, ahol bizonyos hajókon más ügynökökkel fogok találkozni, akikkel Mandzsukuón keresztül eljutok Oroszországba. Küldetésünk célja az volt, hogy a Vörös Hadsereget aláássuk és különböző szabotázstevékenységeket hajtsunk végre, fegyvergyárakban és más ipartelepeken.

Jacson sohasem indult el terrorista küldetésében a Szovjetunióba. 1940 augusztus 20-ának késő délutánján, a coyoacani erődítményszerűen kiépített villában Jacson megölte vezérét, Leon Trockijt. Egy hegymászó szekercével zúzta szét a fejét.

Mikor a mexikói rendőrség letartóztatta, Jacson azt vallotta, hogy Sylvia Ageloffot akarta feleségül venni és Trockij elleneszegült ennek a házasságnak. Heves veszekedés kezdődött a két férfi között a leány miatt. — Elhatároztam — mondta Jacson —, hogy érette teljesen feláldozom magamat.

További vallomásában Jacson ezt állította:

> — Ahelyett, hogy egy olyan politikai vezetővel találtam volna magam szemközt, aki a munkásosztály felszabadításáért vívott küzdelmet irányítja, egy olyan embert láttam magam előtt, aki nem kívánt egyebet, minthogy saját gyűlöletét és bosszúvágyát kielégítse és aki a munkások küzdelmét csupán eszközül használta fel arra, hogy saját kicsinyességét és megvetésreméltó számításait álcázza.
> ...a házzal kapcsolatban, amelyről jogosan mondta, hogy erődítménnyé alakították át, gyakorta kérdeztem magamtól, honnan jött mindaz a pénz, ami ezekhez a munkálatokhoz szükséges volt... Talán egy nagy idegen állam konzulja, aki gyakran látogatta meg őt, válaszolni tudna helyettünk erre a kérdésre. Trockij volt az, aki tönkretette jellememet, jövőmet és érzéseimet. Névnélküli, hazátlan embert csinált belőlem. Teljesen Trockij eszközévé váltam.

Zsákuccába kerültem... Trockij úgy gyűrt össze a kezében, mintha csak egy darab papiros lennék.

Leon Trockij halála után a napoleoni szerepre Oroszországgal kapcsolatban már csak egyetlen élő jelölt maradt: Hitler Adolf.

JEGYZETEK

1. Albert Goldmant, 1941 december 1-én, a Minnesota állambéli Minneapolis federális bírósága, az Egyesült Államok hadseregének és tengerészetének harci szellemét aláásó összeesküvés bűnéért elítélte. (Lásd ennek a résznek 3. jegyzetét.)

2. Trockij, bizalmas barátainak, alvezéreinek és szövetségeseinek a tárgyalásokon elhangzott vallomásaival kapcsolatban különböző „magyarázatokkal" szolgált. Először a Zinovjev-Kámenyevpert azzal magyarázta, hogy a szovjet kormány megígérte: életben hagyja a vádlottakat, ha ellene hamis vallomásokat tesznek. „Ez az a minimum, amiről a GPU nem tud lemondani" — írta Trockij. — „Lehetőséget ad áldozatainak arra, hogy életben maradjanak, feltéve, hogy ezt a minimumot megkapja tőlük." Minekutána Zinovjevet és Kámenyevet, valamint a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központban velük működő cinkosaikat agyonlőtték, Trockij kijelentette, hogy kijátszották őket. Ám ez a magyarázat reménytelenül használhatatlanná vált, amikor Pjatákov, Radek és a második moszkvai per többi vádlottja szintén bevallották bűnösségüket és még kártokozóbb beismeréseket tettek. Most Trockij azt állította, hogy a vádlottak vallomásai ördögi kínzásoknak és titokzatos, erős hatású „szer"-nek köszönhetők. Így írt: „A GPU-perek teljesen inkvizíciós-jellegűek: ez az egyszerű titka a vallomásoknak!... Talán van ezen a világon sok olyan hős is, aki mindenféle — vele, a feleségével, a gyermekeivel szemben alkalmazott fizikai vagy erkölcsi kínzást kiáll. Nem tudom..."

Trockij hol mint „nemesjellemű" lelkes és őszinte „régi bolsevikok"-nak írta le a per vádlottjait, akik mert Sztálin „elárulta a forradalmat" az ellenzékiség útját választották és így Sztálin eltávolította őket az útból; hol pedig mint „megvetendő jellemeket", „gyengeakaratú" embereket és „Sztálin bábjait" bélyegezte meg Pjatákovot, Radeket, Bucharint és a többieket.

Végül, amikor azt a kérdést tették fel neki, hogy amennyiben nem voltak bűnösök, akkor miért tettek ezek a veterán forradalmárok ilyen vallomásokat és vajjon miért nem használta fel egyik vádlott sem a nyílt tárgyalást arra, hogy ártatlanságát ki-

nyilvánítsa, Trockij az 1937-ben Mexikóban tartott vizsgálat alkalmával ezt válaszolta: „Az ügy természeténél fogva nem vagyok köteles erre a kérdésre felelni!"

3. A Negyedik Internacionálé még Trockij halála után is folytatta ötödik hadoszlopszerű tevékenységét.

Nagy-Britanniában, 1944 áprilisában, a Scotland Yard és a hivatalos rendőri hatóságok, miután felfedezték, hogy a trockisták az angol háborús erőfeszítések aláaknázására szerte az országban sztrájkmozgalmakat szítanak, rajtaütöttek azok londoni, glasgowi, wallsendi és nottinghami központjain.

Az Egyesült Államokban, 1941 december 1-én, a minneapolisi federális kerületi bíróság tizennyolc vezető trockistát talált bűnösnek abban, hogy az amerikai katonák és tengerészek hűségének és fegyelmének aláásására összeesküvést szőtt. Trockij ügyvédjével, Albert Goldmannal együtt elítélték James P. Cannont a Szocialista Munkáspárt (az Egyesült Államokban tevékenykedő trockista mozgalom fedőszerve) országos titkárát; Felix Morrow-t a „Militant" című trockista újság főszerkesztőjét; Jake Coopert, Trockij egyik volt mexikói testőrét és az amerikai trockista mozgalom tizennégy másik vezetőjét. Egy év és egy naptól tizenhat hónapig terjedő börtönbüntetéssel sujtották őket.

Grant Dunne, az amerikai trockista munkásmozgalom egyik vezetője, akit a federális bíróság vádiratában szintén megneveztek, a tárgyalás előtt három héttel öngyilkosságot követett el.

1943 márciusában a „Militant" nevű trockista orgánumtól, azzal az indokolással, hogy a „kormánynak a háború viteléért és sikeres befejezéséért folytatott erőfeszítését kívánja „zavarni és megakadályozni", megvonták a postai szállítás jogát. A „Militant" ellen indított vizsgálat lefolytatása után az igazságügyminisztérium hivatalos nyilatkozatot adott ki, amely a többi között a következőket közölte: „Ez a lap 1941 december 7 óta, (Amerika háborúba lépésének napja. — *A ford.)* nyíltan állást foglalt az ellen, hogy a nép résztvegyen a háborúban... Ennek a sajtóorgánumnak a hasábjain a demokráciát is kigúnyolták... és sok más olyan anyagot tartalmaz..., amely alkalmas arra, hogy ellenállást ébresszen a háborús erőfeszítéssel szemben, valamint aláássa a haderő harci szellemét."

Paul Ghali amerikai újságíró, a „Chicago Daily News" külföldi levelezője, 1944 szeptember 28-án Svájcból küldött tudósításában közölte, hogy Heinrich Himmler, a Gestapo főnöke a tervezett háborútáni szabotázs és politikai cselszövés végrehajtására kiépítendő náci földalatti mozgalom szerves részeként használja fel az európai trockistákat. Ghali jelentette, hogy fasiszta ifjúsági szervezeteket a trockista „marxizmus" alapján képeznek ki, a tagokat ellátják hamis útlevelekkel és fegyverekkel, majd azzal a parancsal hagyják őket a szövetséges vonalak mö-

gött, hogy a felszabadított területeken árasszák el a kommunista pártokat. Franciaországban — fedte fel Ghali — a nácik felfegyverezték Joseph Darnand fasiszta miliciájának a tagjait, hogy majd terrorcselekedeteket hajtsanak végre és a háború után folytassák ötödik hadoszlopbeli tevékenységüket. „A francia lakosságnak ezt a söpredékét — folytatta Ghali beszámolója — most Heinrich Himmler személyes utasítására Trockij Internacionáléjának hagyományai szerint „bolsevik" tevékenységre képezik ki. Az a feladatuk, hogy szabotázscselekedeteket hajtsanak végre a szövetséges közlekedési hálózat ellen és gaulleista francia politikusokat gyilkoljanak meg. (Ez még abban az időben volt, amikor De Gaulle részben együttműködött a francia baloldallal és minden ellenálló politikust, pártállásra való tekintet nélkül, egyszerűen gaulleistának neveztek. — *A ford.)* Kitanították őket arra, hogy honfitársaiknak magyarázzák meg: a jelenlegi Szovjet Lenin eredeti elveinek csupán egy polgári eltorzulását képviseli és itt az ideje annak, hogy visszatérjenek az egészséges bolsevik ideológiához. A vörös terrorista csoportok megalakítása Himmler legújabbkeletű politikája és azt célozza, hogy egy náci bacillusokkal teljesen megfertőzött Negyedik Internacionálét teremtsenek. Egyszerre irányul az amerikaiak, angolok és oroszok, de elsősorban az oroszok ellen.

4. Trockij amerikai barátai intézkedéseket tettek, hogy a könyvet a Harper Brothers ismert newyorki könyvkiadó adja ki. Noha a könyvet már kinyomatták, a Harper-cég az utolsó pillanatban úgy döntött, hogy nem hozza forgalomba és azt a pár példányt, amit szétküldtek, kivonták a forgalomból. A könyv egyesrészeit Trockij cikkek formájában már előzőleg közzétette. Az utolsó cikk, ami halála előtt megjelent a „Liberty" nevű folyóiratban „Megmérgezte-e Sztálin Lenint" címmel látott napvilágot. 1946 áprilisában, amikor a szovjetellenes propaganda az Egyesült Államokban új lendületet vett, a Harper Brothers-cég megmásította eredeti elhatározását és kiadta Trockij Sztálin elleni tirádáját.

5. Frank Jackson igazi neve Jacques Mornard van den Dresche. A többi között a Léon Jacome és Léon Haikys álneveken is szerepelt.

MÜNCHENTŐL SANFRANCISKÓIG

XXII. RÉSZ

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

1. München

„Az 1931-től 1941-ig tartó sorsdöntő évtized" — mondja az Egyesült Államok külügyminisztériuma *Háború és béke — Az Egyesült Államok külpolitikája* című hivatalos közleményében — „Japán támadással kezdődött és fejeződött be. Ez az évtized az eltökélten világuralomra törő japán, német és olasz politika állandó, kíméletlen fejlődésének jegyében telt el."

A második világháború 1931-ben kezdődött, mikor a japánok azzal az ürüggyel özönlötték el Mandzsuriát, hogy Ázsiát a kommunizmustól megmentik. Két évvel később Hitler megdöntötte a német köztársaságot azzal az ürüggyel, hogy Németországot meg kell mentenie a kommunizmustól. 1935-ben Olaszország megtámadta Abesszíniát, hogy megmentse a „bolsevizmustól és barbarizmustól". 1936-ban Hitler ismét felfegyverezte a Rajna-vidéket, Németország és Japán aláírták az antikomintern-egyezményt, német és olasz csapatok támadták meg Spanyolországot azzal az ürüggyel, hogy a kommunizmustól kell megmenteniök.

1937-ben Olaszország csatlakozott Németország és Japán antikomintern-egyezményéhez, Japán ismét támadásba indult Kína ellen és elfoglalta Peipinget, Tiencsint és Sanghait. A következő évben Németország bevonult Ausztriába. Megalakult a Berlin—Róma—Tokió tengely, hogy „megmentse a világot a kommunizmustól"... 1937 szeptemberében a Népszövetség ülésén Maxim Litvinov szovjet külügyminiszter a következőket mondotta:

— Három olyan államról tudunk, mely az elmúlt években más államokat megtámadott. A támadások tárgyát képező államok politikai rendszerére, ideológiájára, anyagi és kulturális színvonalára való tekintet nélkül a fenti három állam támadásait egy és ugyanazon motívummal kívánja igazolni — ez a szándék a kommunizmus elleni küzdelem. Ezeknek az államoknak a vezetői naív módon azt hiszik, vagy inkább azt akarják elhitetni, hogy elegendő, ha kimondják az „antikommunizmus" szót és ezáltal már összes nemzetközi tetteiket és bűneiket meg fogják nekik bocsátani.

Az antikomintern-egyezmény álarca mögött Németország, Japán és Olaszország Európa és Ázsia meghódítására és rabszolgaláncra fűzésére törekedtek.

A világ előtt két út állott nyitva: az egyik az összes olyan nemzetek összefogása, amelyek szembeszállnak a náci fasiszta és japán támadásokkal, tehát útját állni a tengelyhatalmak veszedelmes előretörésének, mielőtt túl késő lenne, a másik az egység szétbomlása, ami magával hozza azt, hogy egyik a másik után esik áldozatul a támadásnak és az elkerülhetetlen fasiszta győzelemnek. A tengelyhatalmak propagandaminiszterei, Leon Trockij ügynökei, francia, angol és amerikai reakciósok, mind egyesültek a nemzetközi fasiszta hadjáratban, amelyet a kollektív biztonság ellen vezettek. A támadással szembeszálló összefogás lehetőségét mint „kommunista propagandát" támadták; elvetették mint „utopisztikus álmot", ellene fordultak, mert ez „háborús uszítás" jelentene. Ehelyett az ú. n. „APPEASEMENT", a támadó szelidítésének, az egyezkedésnek politikáját ajánlották, melynek célja az lett volna, hogy az elkerülhetetlen háborút a Szovjetunió ellen irányuló egységes támadássá alakítsák át. E politikának legjelentősebb részét Németország hajtotta végre.

Az angol miniszterelnök Neville Chamberlain, az appeasement hőse azt mondta, hogy a kollektív biztonság Európát „két felfegyverzett táborra" osztaná.

1938 februárjában a *Nachtausgabe* című náci újság ezt írta:

— Most végre tudjuk, hogy az angol miniszterelnök, akárcsak mi, a kollektív biztonságot értelmetlennek találja.

1938 május 10-én mondott manchesteri beszédében Winston Churchill így válaszolt:

— Azt mondják nekünk, hogy nem kell Európát két felfegyverzett táborra osztani. Tehát csak egy tábor legyen, a diktátoroké, míg a környező „söpredék népek", amelyek ott kóborolnak ezek határai körül, csak azt kérdezgethetik, melyiket fogják közülük elsőnek elrabolni és vajjon leigázzák-e majd őket vagy csak egyszerűen kizsákmányolják?

Churchillt ezért „háborús uszítónak" nevezték...

1938 szeptemberében az „appeasement", az egyezkedés szelidítő politikája tetőpontjához ért. A náci Németország, a fasiszta Olaszország, Nagybritannia és Franciaország aláírták a müncheni egyezményt, a szovjetellenes Szent Szövetséget, amelyről a reakció világa 1918 óta álmodozott.

Ez a szerződés a Szovjetuniót szövetségesek nélkül hagyta. A szovjet—francia szerződés, amely az európai kollektív biztonság pillére volt, holt papírrá változott. A cseh szudétavidék a náci Németország részévé vált. A Kelet kapui tárva-nyitva álltak a Wehrmacht elő't.[1]

„A müncheni egyezmény — írta Walter Duranty *A Kreml és a nép* című könyvében — a bresztlitovszki békekötés óta a legnagyobb megaláztatás volt, ami a Szovjetuniót érte."

A világ várta a náci—szovjet háborút.

Mikor Neville Chamberlain Angliába visszatért, kezében egy Hitler aláírásával ellátott papírdarabot lobogtatva, így kiáltott fel:

— Ez a mi korunk békéjét jelenti!

Húsz évvel azelőtt Sidney George Reilly kapitány, angol kém így kiáltott fel:

— Ezt a mocskos ízléstelenséget, amely most Oroszországban megszületett, el kell taposnunk... Kössünk békét Németországgal! Igen, békét akárkivel... Békét, békét, akármlyen feltétellel is — és azután egységfrontot az emberiség igazi ellenségei ellen!

1938 június 11-én *Sir Arnold Wilson*, aki Chamberlaint támogatta az alsóházban, a következőket mondotta:

— Egységre van szükség, mert a valódi veszély ma a világ számára nem Németország, hanem Oroszország felől közeledik.

De a szovjetellenes münchenl szerződés első áldozatai nem a Szovjetunió népei voltak. Az első áldozatok Európa demokratikus népeiből kerültek ki. A szovjetellenes „spanyolfal" mögött ismét a demokrácia elárulása húzódott meg. 1939 februárjában az angol és francia kormányok Generalissimo Franco fasiszta diktatúráját, mint Spanyolország törvényes kormányát ismerték el. A nagy számbeli fölény ellen vívott két és féléves történelmi hősi haláltusa után, a spanyol köztársaságból március utolsó napjaiban fasiszta tartomány lett.

Március 15-én Csehszlovákia megszűnt önálló állam lenni. Német páncélos hadosztályok vonultak be Prágába. A Skoda-hadianyaggyár és huszonhárom más fegyvergyár — egy olyan méretű fegyverkezési ipar, amely háromszor akkora volt, mint az egész fasiszta Olaszországé — Hitler tulajdonába ment át. Jan Sirovy, a fasiszta-barát tábornok, a Szovjet-Szibériában harcoló cseh beavatkozó hadseregek egykori vezetője, átnyujtotta a német hadvezetőségnek az arzenálokat, raktárakat, a repülőgépek ezreit és a csehszlovák hadsereg teljes katonai felszerelését.

Március 20-án Litvánia kiszolgáltatta Németországnak egyetlen kikötőjét. Memelt; április 7-ének reggelén, nagypénteken Mussolini átkelt az Adriai-tengeren és megtámadta Albániát. Öt nappal később Viktor Emánuel király elfogadta az albán koronát.

Még akkor is, amikor Hitler bevonulóban volt már Csehszlovákiába, Sztálin Moszkvából figyelmeztette Anglia és Franciaország kompromisszumos politikusait, hogy szovjetellenes politikájuk saját országaik katasztrófájához vezet. Sztálin ezt a beszédet a Szovjetunió kommunista pártjának 18. kongresszusán, 1939 március 10-én mondotta el.

Ez a meg nem üzent háború, amelyet a tengelyhatalmak Európában és Ázsiában az antikomintern-egyezmény álarca alatt máris folytatnak, Sztálin szerint nemcsak a Szovjetunió ellen irányul, de elsősorban Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok érdekei ellen is.

— Ezt a háborút az agresszív államok viselik — mondta Sztálin —, mindenképpen szorongatva a nem-agresszív államok érdekeit, mindenekelőtt Angliáét, Franciaországét, az Amerikai Egyesült Államokét, az utóbbiak pedig meghátrálnak és visszavonulnak s egyik engedményt a másik után teszik az agresszoroknak... azoknak bármily ellenállási kísérlete nélkül, sőt némi segédkezésükkel. Hihetetlenül hangzik, de tény,

A nyugati demokráciák reakciós politikusai, különösen Angliában és Franciaországban, elvetették a kollektív biztonság politikáját. Ehelyett még mindig egy szovjetellenes koalícióról álmodoznak, amit olyan diplomatikus mondatokkal igyekeznek álcázni, mint „kiengesztelődés" és „be-nem-avatkozás". De ez a politika kárhozatra van ítélve.

— Európa és az Amerikai Egyesült Államok néhány politikusa és sajtóképviselője, akik már nem győzik kivárni „a Szovjet-Ukrajna elleni hadjáratot", maguk kezdik leleplezni a be-nem-avatkozási politika igazi rúgóit. Egyenesen kimondják, világosan megírják, hogy keservesen „csalódtak" a németekben, mert azok ahelyett, hogy tovább keletfelé, a Szovjetunió ellen vonulnának, lám, nyugat felé fordultak és gyarmatokat követelnek maguknak. Azt lehetne hinni, hogy Csehszlovákia területeit ama kötelezettség fejében engedték át a németeknek, hogy azok háborút kezdenek a Szovjetunió ellen, de a németek most megtagadják a váltó kifizetését...

— Távol áll tőlem — mondta Sztálin —, hogy moralizáljak a be-nem-avatkozási politikával kapcsolatban, hogy árulásról, hitszegésről és egyéb hasonlókról beszéljek. Naív dolog erkölcsöt prédikálni olyanoknak, akik nem ismerik az emberi erkölcsöt. A politika: politika, mondják a régi, minden hájjal megkent diplomaták. De mégis meg kell jegyezni, hogy az a nagy és veszélyes politikai játék, amit a be-nem-avatkozási politika hívei elkezdtek, rájuk nézve komoly kudarccal végződhetik.

A Szovjetunió még mindig nemzetközi együttműködést óhajtott a támadók ellen és a kollektív biztonság realista politikáját propagálta; de Sztálin világosan megmondta, hogy ennek az együttműködésnek őszintének és szívből jövőnek kell lenni. A Vörös Hadseregnek nem áll szándékában Anglia és Franciaország egyezkedve csillapító politikusai számára a gesztenyét a tűzből kikaparni. Végülis, ha a legrosszabb bekövetkezik, a Vörös Hadsereg bízik saját erejében és a szovjet nép egységében és hűségében. Ahogy Sztálin megmondotta: „... háború esetén hadseregünk frontja és a front mögötti ország erősebb lesz, mint bármely más országé, amiről jó lenne, ha nem feledkeznének meg a háborús összeütközések külföldi kedvelői."

De Sztálin szókimondó, jelentős figyelmeztetését semmibe vették.

1939 áprilisában az angol közvéleménykutató intézet által

rendezett szavazás azt mutatta, hogy az angol nép 87 százaléka lenne a náci Németország elleni angol-szovjet szövetség mellett. Churchill az angol-szovjet *közeledést* „élet-halál kérdésének" tekintette. Május 27-én egyik beszédében Churchill nyiltan megmondotta:

— Őfelsége kormánya, miután elhanyagolta védelmünket és odadobta Csehszlovákiát mindazzal együtt, amit katonai hatalomban jelent, és miután jótállt Lengyelország és Románia védelméért, most Oroszország elengedhetetlen segítségét is visszautasítja és eldobja magától. Így hát a legrosszabb úton vezet bennünket minden háborúk legrosszabbikába és érdemtelenné vált arra a bizalomra, amellyel eddig honfitársai vele szemben viseltettek.

Július 29-én David Lloyd George ezekkel a szavakkal támasztotta alá Churchill kijelentéseit:

— Chamberlain egyenes tárgyalásokba bocsátkozott Hitlerrel. Elment Németországba, hogy meglátogassa. Lord Halifax-szal együtt Rómába is ellátogatott. Elmentek Rómába, ittak Mussolini egészségére és tudomására hozták, hogy milyen egy remek fickó is ő. De kit küldtek Oroszországba? Még a kormányminiszterek rangban legalacsonyabbikát sem küldték oda; a külügyminisztérium egyik tisztviselőjét küldték el. Ez nagy sértés... Nincs arányérzékük, nem értik az egész helyzet súlyosságát, pedig a világ egy nagy szakadék szélén táncol...

Az angol nép és az olyan államférfiak, mint Churchill és Lloyd George szavai nem találtak meghallgatásra.

„Egy Oroszországgal kötendő erős és gyors szövetség — mutatott rá a londoni *Times* — megakadályozna más tárgyalásokat...[2]

Miközben 1939 nyara a vége felé közeledett és az európai háború már a levegőben lógott, *William Strang*, az angol külügyminisztérium egy kisebb tisztviselője — akit Chamberlain küldött Moszkvába — maradt az egyetlen angol diplomáciai képviselő, aki közvetlen tárgyalásokat folytatott a szovjetkormánnyal. A közvélemény nyomása arra kényszerítette Chamberlaint, hogy még egy látványos tárgyalásba bocsátkozzék Oroszországgal. Augusztus 11-én angol katonai misszió érkezett Moszkvába, hogy közös katonai megbeszéléseket tartson. Az angol misszió Londonból a lehető leglassúbb közlekedési

eszközön, egy 13 csomó sebességű hajón utazott. Mikor a bizottság megérkezett, az oroszok megtudták tőlük, hogy nekik sincs több felhatalmazásuk arra, hogy szerződést írjanak alá a szovjet kormánnyal, mint Strangnak magának...

Szovjetoroszországot el akarták szigetelni és magára kívánták hagyni a náci Németországgal szemben, amelyet a müncheni szellemű európai kormányok passzív, ha ugyan nem aktív támogatásban részesítették volna.

Joseph E. Davies később leírta, hogy a szovjetkormány milyen kényszerű válaszút előtt állott. Harry Hopkinsnak, Roosevelt elnök tanácsadójának írt 1941 július 18-i levelében az Egyesült Államok volt szovjetunióbeli követe kijelentette:

> 1936 óta gyűjtött megfigyeléseim és kapcsolataim alapján azt hiszem, hogy az Egyesült Államok elnökén kívül egyetlen kormány sem látta tisztábban Hitler békeellenes fenyegetéseit és a nemtámadó népek közötti kollektív biztonság és szövetség szükségességét, mint a szovjet kormány. Készen álltak arra, hogy harcoljanak Csehszlovákiáért. Még München előtt felmondták Lengyelországgal kötött megnemtámadási szerződésüket, mivel szükség esetén biztosítani akarták csapataik Lengyelországon való átvonulását, hogy szerződési kötelezettségüknek eleget téve Csehszlovákia segítségére siethessenek. A szovjet kormány még München után is, sőt még 1939 tavaszán is kész volt szövetkezni Angliával és Franciaországgal arra az esetre, ha Németország Lengyelországot és Romániát megtámadná, de egy, a nemtámadó államok közötti nemzetközi konferenciát sürgetett, hogy tárgyilagosan és tényszerűen megállapíthassák, mit tud minden egyes állam tenni és ezután Hitlert tudathassák egyesült ellenállásukról. Ezt az ajánlatot Chamberlain azzal a megokolással utasította vissza, hogy Lengyelország és Románia kifogásolják Oroszország bevonását...
> 1939 tavaszán a Szovjetunió megkísérelte, hogy egy olyan határozott egyezményt hozzon létre, amely megteremti a cselekvés egységét és a tervek összeegyeztetését Hitler megállítására.
> Anglia... nem volt hajlandó ugyanazokat a védelmi biztosítékokat megadni Oroszország védelmére a balti államokkal kapcsolatban, amelyeket Oroszország adott volna

Franciaországnak és Angliának, Belgium vagy Hollandia megtámadása esetén. A Szovjetunió meggyőződött arról, — és erre alapos oka volt — hogy semmi érdemleges, közvetlen és gyakorlati, általános megegyezésre Franciaországgal és Angliával nem juthat. Belehajszolták abba, hogy Hitlerrel megnemtámadási szerződést kössön.

Húsz évvel Bresztlitovszk után Európa szovjetellenes politikusai ismét arra kényszerítették a Szovjetuniót, hogy egy nem kívánt és önvédelmi szerződésre lépjen Németországgal. 1939 augusztus 24-én a Szovjetunió aláírta a náci Németországgal kötött megnemtámadási egyezményt.

2. *A második világháború*

1939 szeptember 1-én a gépesített német hadosztályok hét ponton behatoltak Lengyelországba. Két nappal később Anglia és Franciaország hadatüzentek Németországnak. Két héten belül a lengyel politikai rendszer — amely a szovjetellenes „ezredesek klikkjének" befolyása alatt szövetségre lépett a nácizmussal, visszautasította a Szovjetunió segítségét és szembeszállt a kollektív biztonság gondolatával — darabokra hullott és a nácik felgöngyölték volt szövetségeseik szétszórt maradványait.

Szeptember 17-én, miközben náci hadoszlopok keresztülrobogtak Lengyelországon és a lengyel kormány hanyatt-homlok menekült, a Vörös Hadsereg átlépte Lengyelország háborúelőtti keleti határát és elfoglalta Fehéroroszországot, Nyugat-Ukrajnát és Galiciát, mielőtt még a német páncélos hadosztályok oda eljutottak volna. Gyorsan nyugat felé haladva a Vörös Hadsereg elfoglalta mindazt a területet, amelyet Lengyelország 1920-ban Szovjetoroszországtól magához csatolt.

— Oroszország biztonsága a náci veszedelemmel szemben világosan szükségessé tette, hogy az orosz haderő ezen a vonalon sorakozzék fel... — jelentette ki Winston Churchill október 1-én tartott rádióbeszédében. — Ezzel egy keleti front alakult, amelyet a náci Németország nem mer megtámadni. Herr von Ribbentropot azért rendelték a mult héten Moszkvába, hogy tudomásul vegye és elfogadja azt a tényt, hogy a balti államok és Ukrajna megszerzésére irányuló náci törekvéseknek véget kell vetni.

A Vörös Hadseregnek ez a nyugati előretörése az első volt a katonai mozdulatoknak abban a sorozatában, amelyekkel a Szovjetunió ellensúlyozni kívánta a fasizmus terjeszkedését és célja az volt, hogy a szovjet védelmet a Harmadik Birodalommal való elkerülhetetlen összecsapásra felkészülve megerősítse... Szeptember utolsó hetében és október első napjaiban a szovjet kormány kölcsönös segítségi szerződést kötött Észtországgal, Lettországgal és Litvániával. Ezek a szerződések magukban foglalták azt a pontot is, hogy a Vörös Hadsereg helyőrségeket helyez el és szovjet légi hadikikötőket, valamint tengeri támaszpontokat létesít a balti államokban.

De északon Finnország megmaradt a Harmadik Birodalom potenciális katonai szövetségesének.

Finnország katonai parancsnoka, Karl Gustav von Mannerheim báró szoros és állandó összeköttetésben állott a német hadvezetőséggel. Gyakran tartottak közös vezérkari megbeszéléseket és a német tisztek időről-időre felülvizsgálták a finn hadsereg hadgyakorlatait. A finn vezérkari főnök, *Karl Oesch* tábornok, német katonaiskolában nevelkedett, éppúgy, mint főhadsegéde *Hugo Ostermann* tábornok, aki az első világháborúban a német hadsereg kötelékében szolgált. Finnország és Németország között a politikai kapcsolatok is szorosak voltak. Risto Ryti, a szocialista miniszterelnök Hitlert „zseninek" tekintette; *Per Svinhufvud*, a gazdag németbarát, (akit a német Vaskereszt érdemrenddel is kitűntettek), volt a finn politika egyik legbefolyásosabb színfalak mögötti mozgatója.

Német tisztek és mérnökök segítségével Finnországot hatalmas erőddé alakították át, mely ugródeszkául szolgált volna a Szovjetunió megtámadásához Huszonhárom katonai légi kikötőt építettek finn területen, amelyeken tízszer annyi repülőgép számára volt hely, mint ahány repülőgép az egész finn légierő birtokában volt. Német technikusok vizsgálták felül a Mannerheim-vonal építkezéseit. Ez a védelmi vonal ragyogóan felszerelt erődítmények szövevényes sorozatából állott, mely több kilométer mélységben húzódott a szovjet határ mentén és nehéz ágyúütegei egy ponton harminchárom kilométerre álltak Leningrádtól. A Maginot-vonaltól eltérően a Mannerheim-vonal nemcsak védelmi célokra készült. Nagyobb támadó hadsereget is el lehetett ott szállásolni. Mikor 1939 nyarán a Mannerheim-vonal építése befejezéséhez közeledett, Hitler

vezérkari főnöke, Halder tábornok is megérkezett Németországból, hogy még egy utolsó szemlét tartson a hatalmas erődítmény felett...

A szovjet kormány kölcsönös segélynyujtási szerződés megkötését ajánlotta Finnországnak. Moszkva felajánlotta, hogy Közép-Karéliában átengedne többezer négyzetkilométer szovjet területet, ha cserébe megkapna néhány sztratégiai fontosságú finn-szigetet Leningrád közelében, a Karéliai földszoros egy részét és Finnország harmine évre bérbeadná Hangő kikötőjét, hogy itt szovjet tengeri támaszpontot építhessen. A szovjet vezetők a kronstadti Vörös tengeri támaszpont és Leningrád védelme szempontjából ezeket a területeket lényegesnek tartották.

November közepén a finn kormányt uraló nácibarát klikk hirtelen megszakította a tárgyalásokat.

November végén a Szovjetunió és Finnország háborúban álltak egymással.

Anglia és Franciaország szovjetellenes elemei azt hitték, hogy az olyan régen várt szent háború most megvalósulóban van. A nyugaton náci-Németország ellen folytatott fura, meddő háború volt számukra „a rossz háború".

Az igazi háborúnak Keleten kellett volna lefolynia. Angliában, Franciaországban és az Egyesült Államokban a „segítsük Finnországot" jelszóval heves szovjetellenes támadás indult meg.

Chamberlain miniszterelnök, aki csak rövid idővel azelőtt jelentette ki, hogy Angliának a nácik elleni harchoz nincsenek megfelelő fegyverei, most gyorsan elintézte, hogy száznegyvennégy angol repülőgépet, száztizennégy nehézágyút, száznyolcvanötezer ágyúlövedéket, ötvenezer gránátot, tizenötezerhétszáz légi bombát, százezer bundát és negyvennyolc egészségügyi kocsit küldhessen Finnországba. Abban az időben, amikor a francia hadseregnek katonai felszerelése minden legkisebb darabjára égető szüksége volt, hogy az elkerülhetetlen német támadást fel tudja majd tartani, a francia kormány százhetvenkilenc repülőgépet, négyszázhetvenkét ágyút, hétszázkilencvenötezer ágyúlövedéket, ötezerszáz gépfegyvert és kétszázezer kézigránátot küldött a finn hadseregnek.

Miközben a nyugati fronton a szélesend folytatódott, az angol hadvezetőség, melyet még *Ironside* tábornok és hozzá hasonló szovjetellenes katonák tartottak befolyásuk alatt, ter-

vet készített arra, hogy Skandinávián keresztül százezer katonát küldjön Finnországba és a francia hadvezetőség egy Weygand tábornok vezetésével a Kaukázus ellen megindítandó egyidejű támadásra tett előkészületeket. Weygand nyíltan kijelentette, hogy a Közel-Keleten levő francia bombavetők készen állnak arra, hogy a bakui olajmezőket megtámadják.

Az angol, francia és amerikai újságok nap mint nap, nagybetűs címekben elsöprő finn győzelmekről és végzetes szovjet vereségekről számoltak be. De háromhónapos, különlegesen nehéz terepen és hihetetlenül zord időjárási viszonyok mellett folytatott küzdelem után, — a hőmérő gyakran 60—70 fokra szállt a zérus alá — a Vörös Hadsereg benyomta a „bevehetetlen" Mannerheim-vonalat és megfutamította a finn hadsereget.[3]

Molotov a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa előtt tartott beszédében, 1940 március 29-én a következőket mondotta:

> A Szovjetunió széjjelzúzta a finn hadsereget és noha minden lehetősége meg lett volna arra, hogy egész Finnországot elfoglalja, ezt nem tette és háborús veszteségeiért semmiféle kártérítést nem követelt, mikép azt bármely más állam tette volna, hanem kívánságait a minimumra csökkentette... A békeszerződésnél semmi más cél nem lebegett szemünk előtt, minthogy Leningrád, Murmanszk és a murmanszki vasútvonal védelmét biztosíthassuk...

Németország megnemüzent háborúja a Szovjetunió ellen tovább folyt... A finn-szovjet háború befejezésének napján Mannerheim tábornok a finn hadsereghez intézett felhívásában kijelentette: „A finn hadsereg szent küldetése, hogy a nyugati civilizáció előretolt keleti őrse legyen". Röviddel ezután a finn kormány új erődítményeket kezdett építeni a megváltozott határ mentén. Náci technikusok jöttek, hogy a munkát felülvizsgálják. Nagy fegyverszállítási rendeléseket adtak fel Svédországban és Németországban. Tekintélyes német csapatok kezdtek érkezni Finnországba. A finn és a német parancsnokság közös főhadiszállást létesített és közös hadgyakorlatokat tartott. Náci ügynökök raja dagasztotta fel a helsinki német követség és az országban levő tizenegy konzulátus személyzetét...

A nyugati fronton 1940 tavaszán a szélesend hirtelen végetért. Április 9-én a német csapatok elözönlötték Dániát és

Norvégiát. Dániát egy nap alatt, minden ellenállás nélkül foglalták el. A hónap végére a németek már megtörtek minden szervezett norvég ellenállást és az angol csapatok, amelyek a norvégek segítségére siettek, elhagyták gyér és bizonytalan pozíciójukat. Oslóban Vidkun Qusling őrnagy vezetésével a nácik bábkormányt állítottak fel.

Május 10-én Chamberlain benyujtotta lemondását, miután Angliát hosszú történelmének talán legkétségbeejtőbb helyzetébe juttatta. Ugyanazon a napon, amikor a király Winston Churchillt felkérte az új kormány megalakítására, a német hadsereg betört Hollandiába, Belgiumba és Luxemburgba. Május 21-re az omladozó ellenállást megtörve, a németek utat vágtak maguknak, elérték a La Manche-csatornát és a flandriai szövetséges haderőt bekerítették.

Franciaországban pánik tört ki. Az ötödik hadoszlop mindenütt munkában volt. A tisztek elhagyták csapataikat. Egész hadosztályok maradtak utánpótlás nélkül. Paul Reynaud közölte a szenátussal, hogy a francia hadsereg vezetői „hihetetlen tévedéseket" követtek el. „Árulókról, defetistákról és gyáváról" beszélt. Hirtelen magasrangú francia tisztek tucatjait tartóztatták le. De a letartóztatásokat túlkésőn foganatosították. Az ötödik hadoszlop ekkor már ellenőrzése alatt tartotta Franciaországot.

A volt francia légügyi miniszter *Pierre Cot* később „Az árulás diadala" című könyvében ezt írta:

> ... A fasiszták sajátos módszert alkalmaztak mind szerte az országban, mind pedig a hadseregben. A kommunistaellenes agitáció csak füstfelhő volt, amely mögött a Franciaország megbénítására és Hitler munkájának megkönnyítésére irányuló nagy politikai összeesküvést készítették elő. Az ötödik hadoszlop leghathatósabb eszközei... Weygand, Pétain és Laval voltak. Az 1940 június 12-én a Tours melletti Cangé-ban tartott miniszteranácson Weygand tábornok sürgette a kormányt, hogy vessen véget a háborúnak. Fő érve az volt, hogy Párizsban kommunista forradalom tört ki. Azt állította, hogy Maurice Thorez, a kommunista párt főtitkára már be is költözött az elnöki palotába. Georges Mandel belügyminiszter azonnal telefonált a párizsi rendőrfőnöknek, aki Weygand állításait megcáfolta: a városban nincs semmi zavargás, a lakosság nyugodt... Pétain és Weygand — Laval és Darlan segít-

ségével — miközben az összeomlás fejvesztettségében magukhoz ragadták a hatalmat, azonnal siettek megszüntetni minden politikai szabadságot; gúzsba kötötték a népet és fasiszta rendszert állítottak fel.

A zavar óráról-órára nőtt, az összeomlás egyre nagyobb arányokat öltött, mialatt a francia katonák reménytelenül, elkeseredetten küzdöttek és a világ tanúja volt egy nemzet eddig soha nem látott méretű elárulta'ásának... Május 29-től június 4-ig az angol hadsereg elszállította csapatait Dunkerqueből és hősies küzdelemben 335.000 embert mentett meg.

Június 10-én a fasiszta Olaszország hadat üzent Franciaországnak és Angliának.

Június 14-én Párizs elesett és Pétain, Weygand, Laval és a trockista Doriot lettek Franciaország nácik által rángatott urai.

Június 22-én, a compiègne-i erdőben, ugyanabban a vasúti kocsiban, amelyben Foch tábornagy 22 évvel azelőtt a legyőzött Németország megadási feltételeit diktálta, aláírták a német-francia fegyverszüneti szerződést.

*

Franciaország összeomlása után a Vörös Hadsereg ismét gyors mozdulatot tett, hogy a Szovjetunió védelmi vonalát megerősítse.

Június közepén a balti államokban közvetlenül fenyegető náci puccs megelőzésére, szovjet gépesített hadosztályok elfoglalták Észtországot, Lettországot és Litvániát.

Június 27-én a Vörös Hadsereg bevonult Besszarábiába és Észak-Bukovinába. Ezeket a területeket Románia a forradalom után orozta el az oroszoktól.

A Szovjetunió és a náci Németország most már a jövő harci vonalaiból néztek farkasszemet.

Július vége felé a németek légioffenzívát indítottak London és más angol városok ellen. Robbanó bombák tonnáit zúdították a polgári lakosságra. E támadások, amelyek a következő hónapok során még vadabbakká váltak, azt célozták, hogy megfélemlítsék és megbénítsák az egész nemzetet, majd a már amúgyis súlyosan legyöngült Angliát rövid időn belül térdre kényszerítsék.

De Angliában ekkor már nagy változások történtek. A Chamberlain vezetése folytán előállt zavar és megoszlás helyet adott a határozott és egyre erőteljesebb nemzeti egységnek. A

szűk La Manche-csatornán át az angol nép jól láthatta az ötödik hadoszlop tevékenységét. Churchill kormánya gyorsan és határozottan cselekedett. A Scotland Yard és az angol Intelligence Service lecsaptak a náci ügynökökre, az angol fasisztákra és az ötödik hadoszlop titkos cselszövéseinek vezetőire. A Brit Fasiszták Egyesületének főhadiszállásán tartott házkutatás alkalmával a hatóságok fontos okmányokra bukkantak és sok titkos ügynököt tartóztattak le. A brit fasiszta párt vezetőjét, *Sir Oswald Mosleyt*, saját lakásán fogták el. De ennél szenzációsabb letartóztatások is következtek: *John Beckett* volt képviselő, a szovjetellenes és nácibarát Néppárt alapítója, *A. H. Ramsay* kapitány, a Peebles-kerület konzervatív képviselője, *Edward Dudley Elan*, az egészségügyi minisztérium egyik tisztviselője és felesége *Mrs. Dacre Fox* is hurokra kerültek. Rajtuk kívül még több elsővonalbeli nácibarátot és fasisztát letartóztattak. Megszavazták a hazaárulási törvényt, amelynek értelmében árulásért halálbüntetés jár.

Az angol kormány megmutatta, hogy tanult Franciaország példájából és a moszkvai perekből: 1940 júliusában bejelentette *Sir Barry Domville* tengernagy letartóztatását, aki azelőtt a tengerészeti titkosszolgálat vezetője volt. Domville Alfred Rosenberggel és a néhai Max Hoffmann tábornokkal tartott fenn barátságos és 1918 óta majdnem minden szovjetellenes összeesküvésben része volt. Letartóztatása idején Domville egy titkos angliai nácibarát „The Link" nevű szervezet élén állt, amelyet Heinrich Himmlernek, a Gestapo főnökének a segítségével szerveztek meg.

Az angol nép, miután a belülről jövő árulás ellen bebiztosította magát, szembenézett a németek légi villámháborújának, a „Blitz"-nek csapásaival, nem rettent vissza és megvédte önmagát. Egyetlen napon, 1940 szeptember 17-én a Királyi Légierő nem kevesebb, mint 185 német repülőgépet lőtt le Anglia fölött.

Hitler, miután ilyen heves és nem várt ellenállásra talált, s tudatában volt annak is, hogy keleti határain ott áll a Vörös Hadsereg, szünetet rendelt el a La Manche-csatorna környékén. Nem támadta meg a brit szigeteket...

Elérkezett az 1941-es év. Feszült várakozás légköre lebegett egész Európa fölött: a Szovjetunió és a náci Németország a világ két legnagyobb katonai hatalma összecsapásra készen állt egymással szemben.

Március elsején a németek bevonultak Szófiába és Bulgária a nácik támaszpontja lett.

Április 6-án, miután egy népi megmozdulás megdöntötte Pál régens-herceg jugoszláv rendszerét és a náci ügynökök kénytelenek voltak elmenekülni az országból, a szovjet kormány megnemtámadási szerződést kötött az új jugoszláv kormánnyal. Ugyanazon a napon Németország hadat üzent Jugoszláviának és azonnal meg is támadta.

Május 5-én Sztálin a Szovjetunió kormányának miniszterelnöke lett.[4]

*

1941 június 22-én hajnali 4 órakor, minden hadüzenet nélkül Hitler páncélosai, légi hadereje, gépesített tüzérsége, motoros egységei és gyalogsága a balti államoktól a Fekete-tengerig terjedő óriási arcvonal hosszában átviharzottak a Szovjetunió határain.

Később, ugyanaznap délelőtt jén, Göbbels rádióba olvasta Hitler hadüzenetét. Egy részletét közöljük:

„Német nép! Ebben a pillanatban olyan harci felvonulás vette kezdetét, mely méreteiben a világ eddig nem látott legnagyobb katonai megmozdulásának tekinthető. Finn bajtársaikkal egyesülve, a narviki győzelem harcosai az Északi Jeges tengernél állnak. A Norvégia meghódítója vezetése alatt álló német hadosztályok, a tábornagyuk vezetése alatt álló finn szabadsághősökkel együttműködve védelmezik a finn földet. A német keleti arcvonal alakulatai Kelet-Poroszországtól a Kárpátokig mindenütt a helyükön vannak. Antonescu államfő vezetésével, egyesült német és román csapatok állnak a Pruth folyó partjaitól kezdve a Duna alsó folyása mentén, egészen a Fekete-tenger partjáig. Ennek a nagy frontnak a feladata ezért most már nem egyetlen állam védelme, hanem Európa megvédése és ezaltal mindnyájunk megmentése.

Olaszország, Románia, Magyarország és Finnország csatlakoztak a Szovjetunió ellen indított náci háborúhoz. Különleges fasiszta alakulatokat állítottak fel Franciaországban és Spanyolországban. Az ellenforradalmi Európa egyesült hadseregei „szent" háborúra" indultak a Szovjetunió ellen. Max Hoffmann tábornok tervét kipróbálták a gyakorlatban...

1941 december 7-én, előzetes figyelmeztetés nélkül, japán bombavető repülőgépek és csatahajók támadták meg az Egye-

sült Államokat. A náci Németország és a fasiszta Olaszország hadatüzentek az Amerikai Egyesült Államoknak...

December 9-én az amerikai néphez intézett üzenetében Roosevelt elnök a következőket mondotta:

— Az út, amelyet Japán az elmúlt tíz évben Ázsiában követett, párhuzamos azzal az úttal, melyet Hitler és Mussolini követett Európában és Afrikában. Ma ez már több, mint párhuzamosság. Ezt az együttműködést olyan jól kiszámították, hogy a tengelyhatalmak sztratégái a világ összes kontinenseit és óceánjait egyetlen hatalmas csatatérnek tekintik.

1931-ben Japán megtámadta Mandzsukuót — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1935-ben Olaszország megtámadta Abesszíniát — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1938-ban Hitler elfoglalta Ausztriát — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1939-ben Hitler megtámadta Csehszlovákiát — előzetes figyelmeztetés nélkül.

Később 1939-ben Hitler megtámadta Lengyelországot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1940-ben Hitler megtámadta Norvégiát, Dániát, Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1940-ben Olaszország megtámadta Franciaországot és később Görögországot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1941-ben Hitler megtámadta Oroszországot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

És most Japán megtámadta a Maláji-szigeteket és Sziámot, s az Egyesült Államokat — előzetes figyelmeztetés nélkül. Mindez egy és ugyanazon minta szerint történt.

Az álarc lehullt. Az antikomintern alkotó tengelyhatalmak Szovjetunió ellen indított titkos háborúja minden szabad nép ellen folytatott világháborúvá nőtt.

1941 december 15-én, Roosevelt elnök a kongresszushoz intézett beszédében a következőket mondotta:

1936-ban a japán kormány az antikomintern-egyezményhez csatlakozva, nyíltan szövetkezett Németországgal. Ez az egyezmény, amint azt mindannyian tudjuk, névlegesen a Szovjetunió ellen irányult, de valódi célja az volt, hogy

megalakítsa a fasiszták szövetségét a szabad világ és különösképpen Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok ellen.

A második világháború végső, döntő szakaszába lépett. Egy, az egész világot átfogó küzdelemben a nemzetközi fasizmus erői mindenütt szembekerülnek a haladó emberiség egyesült hadseregeivel.

JEGYZETEK

1. 1938 szeptember 24-én, a nácik Csehszlovákia elleni hadmozdulata idején, a newyorki trockista újság, a „Socialist Appeal" vezercikke kijelentette: „Csehszlovákia egyike a gyalázatos versaillesi konferencia legvisszataszítóbb elvetélt nemzeti szörnyszülötteinek... Csehszlovákia demokráciája sohase volt több, mint egy rongyos álca az erőteljes kapitalista kizsákmányolás leplezésére... Ez a perspektíva szükségszerűvé teszi, hogy minden körülmények között a legszilárdabb forradalmi ellenállást tanusítsunk a csehszlovák burzsoá állammal szemben."

A trockisták szerte Európában és Amerikában ilyen álforradalmi jelszavakkal folytatták szüntelen hadjáratukat a kis nemzeteknek a tengely támadásával szemben való megvédése és a kollektív biztonság ellen. Miközben Németország, Olaszország és Japán Abesszíniát, Spanyolországot, Észak- és Közép-Kínát, Ausztriát és Csehszlovákiát, — egyiket a másik után — behabzsolták, Trockij Negyedik Internacionáléjának tagjai végig a világon azt a propagandát terjesztették, hogy a kollektív biztonság „háborúra való izgatást" jelent. Trockij kinyilvánította, hogy „a nemzeti állam védelme" valójában „reakciós feladat". „A Negyedik Internacionálé és a háború" című pamfletjében, amelyet a trockisták a kollektív biztonság ellen küzdelmükben mint alapvető propagandaanyagot használtak, Trockij ezeket írta:

„A nemzeti állam védelme, főképpen a balkanizált Európában — a szó legszorosabb értelmében reakciós feladat. A nemzeti állam a maga határaival, útlevelével, pénzrendszerével, vámjaival és ezeket a vámokat védelmező hadseregével szörnyű akadályává vált az emberiség gazdasági és kulturális fejlődésének. Nem a nemzeti állam védelme, hanem annak teljes és végleges lerombolása a proletáriátus feladata."

Trockij hívei és támogatói mind Európában, mind Amerikában elkeseredett küzdelmet folytattak a francia népfront, a spanyol köztársasági kormány és más patrióta, antifasiszta tömegmozgalmak ellen, amelyek saját országukon belül megpróbálták

létrehozni a nemzeti egységfrontot és kollektív biztonsági szerződést kívántak létesíteni a Szovjetunióval. A trockista propaganda kijelentette, hogy ezek a mozgalmak csak háborúba sodorják országaikat. „Az egységfront sztálinista változata, — jelentette ki *C. L. James*, angol trockista vezető — nem az akcióegységet jelenti, hanem egységet arra, hogy minden munkást az imperialista háborúba vezessen."

Maga Trockij szakadatlanul „figyelmeztetett" arra, hogy milyen „veszélyt" jelent, ha a tengelyt a nemtámadó hatalmak legyőzik. „Franciaország, Nagy-Britannia és a Szovjetunió győzelme... Németország és Japán felett — jelentette ki Trockij az 1937 áprilisában Mexikóban tartott vizsgálatok alkalmával — „mindenekelőtt azt jelenthetné, hogy a Szovjetunió burzsoá és Franciaország fasiszta állammá alakul át, mert Hitler legyőzéséhez óriási katonai gépezetre van szükség... A győzelem következtében megtörténhetik, hogy míg a fasimust Németországban elpusztítják, Franciaországban életre keltik."

Ilyképpen Trockij és propagandista társai kéz a kézben dolgoztak a fasizmus csillapítóival és a tengely propaganda minisztériumaival abban, hogy meggyőzzék Európa népeit: a kollektív biztonság egyenlő a háborúra való úszítással és azok a körök, amelyek ennek a létrehozásán fáradoznak, a „sztálinisták" eszközei.

2. Azon a napon, amikor a nácihadsereg bevonult Prágába, a Federation of British Industries (az angol gyáriparosok szövetsége) delegációja Düsseldorfban éppen a végső simításokat végezte azon a baráti egyezményen, amit a német nagyiparral kötött.

Júliusban az angol sajtó azzal a szenzációs leleplezéssel jött, hogy Robert S. Hudson a kereskedelmi minisztérium parlamenti államtitkára találkozott Hitler gazdasági tanácsadójával dr. Helmuth Wohlthattal és a náci Németországnak nyujtandó 51 millió angol fontsterlinges kölcsön lehetőségéről tárgyalt vele.

Korántsem lehet azt mondani, hogy minden angol nagyiparos rokonszenvezett a nácikat csillapító egyezkedő politikával. Június 8-án Lord Davies bankár és szénmágnás a Lordok Házában ezeket mondotta: „A Szovjetunió kormánya tökéletesen tisztában van azzal, hogy országunkban bizonyos körök azt a reményt dédelgetik, hogy a német sas nem Nyugat, hanem Kelet felé repül, hiszen eredetileg, abban az időben, amikor Hitler a Mein Kampfot írta, erről is volt szó. ... Chamberlainnek a szovjet kormánnyal folytatott tárgyalásairól szólva, Lord Davies kijelentette; „Néha azt kérdem magamtól, hogy vajjon a kormány komolyan veszi-e ezt és hogy ezek a tárgyalások még most is csupán a közvélemény megtévesztésére szolgálnak-e?"

3. 1940 júniusában a Newyorki Propagandaelemző Intézet a következő jelentést közölte: „Az amerikai sajtó a finn háborúról kevesebb igazságot közölt és több fantasztikus hazugságot fecsegett, mint bármely más konfliktusról a közelmultban."

4. 1940 május 10-én, szombaton este 10 óra 30-kor a skóciai Lanarkshire fölött egy német Messerschmidt repülőgép imbolygott a föld felé és a fiatal Hamilton herceg birtokának, a skóciai Dungavel Castlenak közelében levő térségen orrával a földbe fúródott. A herceg birtokának egy volt alkalmazottja látta, amint a zuhanó gép lángot vetett, majd a figyelme egy lassan aláereszkedő ejtőernyő fehér foltjára terelődött. Vasvillát fogott és nekiiramodott. Földönfekvő, törött bokájú férfira bukkant. Ez a férfi Rudolf Hess, Adolf Hitler helyettese volt.

— Vigyen engem Hamilton herceghez — mondotta Hess angolul. — Azért jöttem, hogy megmentsem az emberiséget!

Hess azt remélte, hogy Hamilton és annak barátai segítségével elnyeri az angol konzervatívok támogatását a Szovjetunió ellen indítandó nácitámadáshoz.

Sir Patrick Dollan, a skóciai Glasgow polgármestere, 1941 június 11-én a következőket mondotta: „Hess abban a hiszemben jött ide..., hogy majd két napot tölt Skóciában, egy bizonyos csoporttal megtárgyalja békejavaslatát és azután kap benzint és térképet, hogy visszaszállhasson Németországba és beszámoljon tárgyalásainak eredményeiről." Sztálin 1941 november 6-i beszédében a Hess-küldetéssel kapcsolatban kijelentette: „A németek tudták, hogy politikájuk, amely arra irányult, hogy kihasználják az egyes államok osztályai közötti és ez államok és a szovjetország közötti ellentéteket, már eredménnyel járt Franciaországban, melynek kormányzókörei engedték, hogy megfélemlítsék őket a forradalom kísérletével és ijedtükben Hitler lábához rakták hazájukat s lemondtak az ellenállásról. A német fasiszta sztratégák azt hitték, hogy ugyanez történik majd Nagy-Britanniával és az Amerikai Egyesült Államokkal is. A német fasiszták tulajdonképpen azért is küldték az Angliában nem ismeretlen Hesst, hogy csatlakozásra bírják az angol politikusokat a Szovjetunió ellen indítandó általános hadjárathoz. De a németek kegyetlenül elszámitották magukat." Rudolf Hess az angol kormány foglya lett.

AZ AMERIKAI „ANTIKOMINTERN"

1. A „Fekete századok" öröksége

1941 június 22 után a tengelyhatalmak titkos diplomáciájának fő célja az volt, hogy mindenáron megakadályozza az Egyesült Államok csatlakozását a Németország elleni angol-szovjet szövetséghez. Amerika elszigetelése életfontossággal bírt a német és japán hadvezetőség mesteri tervének végrehajtása szempontjából.

Amerika a tengelyhatalmak szovjetellenes propagandájának és intrikájának gyujtópontja lett.

Az amerikai népet 1918 óta a Szovjetoroszországot becsmérlő hamis propaganda szakadatlan özönével árasztották el. Az orosz forradalmat, mint a „vad, fegyelmezetlen csőcselék" művét írták le; ezt a „csőcseléket" „bérgyilkosok, bűnözők, és elfajzott emberek" lázították fel; a Vörös Hadsereg „fegyelmezetlen horda", a szovjet nemzetgazdasági elgondolás „kivihetetlen" s a szovjet ipar és földművelés „az anarchia reménytelen állapotában senyved", a szovjet népnek több se kell, mint egy háború, hogy fellázadjon „féktelen moszkvai zsarnokai" ellen.

Mihelyt náci Németország megtámadta a Szovjetuniót, az Egyesült Államokban felzengett a Szovjetunió azonnali összeomlását bejósoló kórus. A következőkben néhány, a Szovjetunió megtámadása utánról kelt jellegzetes amerikai nyilatkozatot közlünk:

— Hitler harminc napon belül, egész Oroszországot a kezében tartja. — *Martin Dies* kongresszusi képviselő, 1941 június 24.

— Ahhoz, hogy a vörösök egy nagyon rövid időn belül bekövetkező teljes összeomlástól megmenekülhessenek, sokkal nagyobb csodának kell bekövetkeznie, mint amilyent a biblia megírása óta valaha is láttunk. — *Fletcher Pratt*, New York Post, 1941 június 27.

— Oroszország halálra ítéltetett és Amerika Angliával együtt képtelen megakadályozni, hogy hamarosan el ne pusztuljon a náci hadsereg villámháborújának sodrában. — Hearst New York Journal-American című lapja, 1941 június 27.

— Vezérkari munkában és hadvezetésben, kiképzésben és felszerelésben (az oroszok) nem ellenfelei a németeknek. Timosenkó, Budjennij és Stern nem olyan kaliberű tábornokok, mint Keitel és Brauchitsch. A tisztogatások és a politika megsebezte a Vörös Hadsereget. — *Hanson W. Baldwin*, New York Times, 1941 június 29.

— Nem lehet más kifogás, sem más magyarázat, mint az, hogy hozzáneértés, önkény, szervező- és kezdeményezőképesség hiánya a megfélemlítéssel és tisztogatásokkal fenntartott kormányzat az óriást gyengévé és tehetetlenné tette. Szovjetoroszország egy negyedszázadon keresztül becsapta a világot és ezért a csalásért most fizetnie kell. Fel kell készülnünk arra a megrázkódtatásra, hogy a Szovjetuniót a háborúból egyszerűen ki fogják küszöbölni. — *George E. Szokolovszkij*, 1941 június 26.

1941 november 26-án a *Houston Post* nevű lapban „Az ismeretlen Oroszország" címmel vezércikk jelent meg. Ez a vezércikk tette fel azt a kérdést, amely oly sok amerikai fejében már régen megfogant. A következő állt benne:

„Még nem kaptunk kielégítő magyarázatot arra, hogy az elmult húsz év alatt miért tartották az Egyesült Államok népét oly széleskörű tudatlanságban a Szovjetunió anyagi fejlődését illetően.

Mikor Hitler megtámadta Oroszországot, nálunk majdnem egyöntetű volt az a vélemény, hogy Sztálin nem bírja sokáig. „Legnagyobb koponyáink" is reménytelennek látták

a Szovjetunió helyzetét. Felkészültek arra, hogy a nácik gyorsan meghódítják ezt az országot.

...A legtöbb amerikai azt várta, hogy Oroszország a náci előrehaladás nyomán szétomlik.

Hogyan és miért tartották az amerikai népet ilyen sokáig ebben a hiedelemben?

1918 óta szüntelenül építették a gátat az amerikai nép és a Szovjetunió népei között. Amerika reakciós politikusai és üzletemberei, fehérorosz emigránsok és ellenforradalmi ügynökök és végül a tengelyhatalmak propagandaminisztériumai és titkosszolgálatai mesterségesen szították a gyűlöletet és élesztették a félelmet a Szovjetunió irányában.

Közvetlenül az orosz forradalom után fehérorosz emigránsok szovjetellenes koholmányokkal árasztották el Amerikát és gyanakvást és ellenségeskedést ébresztettek. A cári emigránsok amerikai szovjetellenes propagandahadjárata egybeolvadt azzal a fasiszta titkos háborúval, amely Amerika ellen is irányult.

Az első fasiszta sejteket az Egyesült Államokban 1924-ben alakították meg. Ezek a „Csikágói Teutonista Társaság" náci vezetőjének, *Fritz Gissibl*-nek irányítása mellett működtek. Még ugyanazon évben a Sidney Reilly kapitány és fehérorosz társai megalakították a „Nemzetközi Antibolsevista Liga" amerikai ágazatát. A Fritz Gissiblhez és *Heinz Spanknőbel*hez hasonló náciügynökök, (akik Rudolf Hess és Alfred Rosenberg utasításai szerint dolgoztak és bensőségesen együttműködtek a szovjetellenes fehéroroszokkal), a huszas években rendszeresen folytatták demokrácia- és szovjetellenes tevékenységüket. A fehérorosz *Peter Afanasziev*, másnéven Peter Kusubue herceg, alias Peter Armstrong 1922-ben érkezett Sanfranciskóba, résztvett a „Cion jegyzőkönyvei" terjesztésében és a volt cári tiszt. *Victor de Kayville* közreműködésével megindította nácibarát, antiszemita lapját a *The American Gentile*-t.

Ebben a munkában Afanasziev, Fritz Gissibl és Oscar Pfaus fasiszta ügynökökkel szövetkezett.

Nikoláj Rübakov, aki Grigori Szemjonov hetman, a japánok csatlósa fehérorosz hadseregének volt ezredese, a huszas évek elején érkezett az Egyesült Államokba és ott szovjetellenes, antiszemita propagandát folytatott. 1933-ban, amikor Hitler Németországban hatalomra jutott, Rübakov New Yorkban *Rosszija* címmel, nácibarát orosz lapot indított. Szemjonov japán ügynök és főmunkatársa Rodzsajevszkij, Mandzsukuóból

tartották fenn az érintkezést Rübakovval. Ők voltak ott a japánoktól fenntartott fehérorosz hadsereg parancsnokai. Állandóan ellátták a Rosszijá-t japán propagandaanyaggal, amely náci propagandával vegyítve került be a lapba. 1941-ben, miután Hitler megtámadta Oroszországot, Rübakov newyorki lapja a Wehrmachtot, mint „az igazságosan bün'ető Gondviselés lángoló pallósát, Hitler keresztény, hazafias, antibolsevista, győzelmes, fehér légióját" jellemezte.[1]

A nácik és fehéroroszok amerikai fő összekötőtisztje *James Wheeler-Hill*, a Német-Amerikai Szöve'ség országos titkára volt. Wheeler-Hill nem volt német. Bakui születésű fehérorosz volt. A fehér hadseregek veresége után Németországba ment és onnan jött az Egyesült Államokba. 1939-ben az FBI-Federal Bureau of Investigation (az amerikai kémelhárí'ó szervezet) Wheeler-Hillt mint náci kémet letartóztatta. Az Egyesült Államokban levő fehéroroszok között a legkiemelkedőbb német és japán ügynök *gróf Anasztáz A. Vonszjáckij* volt.

1933 szeptember 25-én *Paul A. von Lilienfeld-Toal* az amerikai nácibarát ezüstingesek vezetőjéhez, *William Dudley Pelley*-hez írt levelében a következőket közli:

> A fehéroroszokkal felvett kapcsolataimról szeretnék beszámolni... Érintkezésben állok az „orosz fasiszták vezérkarával" (Box 631, Putnam, Conn.). Vezetőjük A. A. Vonszjáckij most éppen külföldön tartózkodik, de helyettese *D. I. Kunle* kedves levelet írt nekem és elküldötte lapjuk — *A Fasiszta* — több számát.

A Connecticut államban'i Thompson városban élő Vonszjáckij „gróf", volt cári tiszt, annakidején Denikin fehér hadseregében küzdött. Denikin veresége után Vonszjáckij azt a krimi félszigeten garázdálkodó fehér terrorista bandát vezette, amely orosz állampolgárokat rabolt el, váltságdíjat kért értük és ha a pénz nem érkezett meg, halálra kínozta őket. Vonszjáckij a huszas évek elején jött az Egyesült Államokba és feleségül vette *Marion Buckingham Ream-Stephens* amerikai multimilliomosnőt, aki nála 22 évvel volt idősebb. Vonszjáckij megkapta az amerikai állampolgárságot és Thompsonban a fényűző Ream-birtokon telepedett le.

Vonszjáckij felesége vagyonával a kezében nagy álmokat kezdett szőni arról, hogy szovjetellenes hadsereget szervez, amelyet ő maga vezetne Moszkva ellen. Gyakori utazásokat tett

Európában, Ázsiában és Dél-Amerikában, ahol a Torgprom, a Nemzetközi Antibolsevista Liga és más szovjetellenes ügynökségek képviselőivel találkozott.

1933 augusztusában Vonszjáckij megalapította az Egyesült Államokban az „Orosz fasiszta nemzeti forradalmi párt"-ot. Hivatalos jelvényük a horogkeresztt volt. Főhadiszállásuk a thompsoni Ream-birtokon volt, ahol Vonszjáckij puskákból, gépfegyverekből és más katonai felszerelésekből egész magánfegyvertárat rendezett be és egyenruhás, horogkeresztes jelvényt viselő fiatalemberek csoportjait kezdte kiképezni.

1934 májusában Vonszjáckij ellátogatott Tokióba, Harbinskba és más távolkeleti központokba, ahol a japán hadvezetőség tagjaival, Szemjonov hetmannal és más orosz fasisztákkal tartott megbeszéléseket. Japánból Vonszjáckij Németországba utazott, ahol Alfred Rosenberggel, Göbbels-szel és a német katonai titkosszolgálat képviselőivel találkozott. Vonszjáckij elvállalta, hogy az Egyesült Államokból rendszeresen szállít majd kémkedési anyagot Németországnak és Japánnak.

Vonszjáckij pártjának fiókirodái nyíltak meg Newyorkban, Sanfranciskóban, Losangelesben, Braziliában, — Saopaolóban — és a mandzsukuói Harbinskban. Ezek a fiókirodák a német és japán katonai titkosszolgálatok közvetlen felügyelete mellett dolgoztak.

A Vonszjáckij által vezetett és pénzelt szervezet az Egyesült Államokban kifejtett kémszolgálatain kívül még a Szovjetunió ellen is folytatott szabotázs- és terrorcselekményeket. 1934 februárjában Vonszjáckij Thompsonban kiadott *A Fasiszta* című lapja ezt írta:

— Október 7-én a fasiszta Trio NO. A-5 egy katonai vonat kisiklását okozta. A kapott értesítés szerint körülbelül száz ember vesztette életét.

Hála a „testvérek" munkájának, a sztraobinszki körzetben, az aratási munkálatokat teljes sikerrel szabotálták. Több, az aratási munkálatok felügyeletével megbízott kommunista titokzatos módon eltűnt!

Szeptember 3-án, az Ozera Kmiaz kerületben, a 167-es, 168-as számú „testvérek" megölték egy kollektív gazdaság kommunista vezetőjét!

1934 áprilisában *A Fasiszta* közölte, hogy kiadóhivatalába 1500 zloty érkezett azzal a céllal, hogy azt juttassák el *Borisz*

Koverdának, amint az a börtönből kiszabadul. A pénz „Vonszjáckij úr ajándéka". Ebben az időben Borisz Koverda Lengyelországban börtönben ült, azért, mert Varsóban megölte *Vojkov* szovjet követet.

Az Orosz Nemzeti Fasiszta Forradalmi Párt hivatalos programja a következő volt:

Szovjet katonai kiképzők, haditudósítók, politikai megbízottak és neves kommunisták — mindenekelőtt párttitkárok — meggyilkolása...
A vörös hatóságok minden rendelkezésének szabotálása...
A vörös hatalom közlekedési hálózatának szétbomlasztása...
Távírópóznák ledöntése, drótok elvágása, a telefonösszeköttetés megszakítása és a készülékek szétrombolása...
Véssétek jól az emlékezetetekbe, fasiszta testvérek: romboltunk a multban, rombolunk a jelenben és a jövőben is folytatni fogjuk rombolásainkat.[2]

Közvetlen a Pearl Harbourt ért japán támadás után Anasztáz Vonszjáckij „gróf"-ot az amerikai FBI kémelhárító szervezet letartóztatta. A kémkedési törvény megszegése miatt állították bíróság elé s bűnösnek találták abban, hogy katonai információkat szolgáltatott az Egyesült Államokról Németországnak és Japánnak. Ötévi börtönbüntetésre ítélték.[3]

2. *„Amerikát meg kell menteni a kommunizmustól"*

1931-ben az Egyesült Államokban, a Nemzeti Polgári Szövetség nevű szervezet tervezetet készített a „vörös veszedelem ellen küzdő nemzetközi mozgalom" megalapítására. E szervezet kommunista- és munkásellenes agitációban képzett alapítója és vezetője egy volt csikágói újságíró, *Ralph M. Easley* volt. 1927-ben *Norman Hapgood* ismertetést írt Easley „hivatásos hazafiságáról" amelyben a következőket jelentette ki:

„Természetesen, Easley irtózatának legfőbb tárgya Szovjetoroszország. Nyiltan kiállt a cáristák ügye mellett és Borisz a főtanácsadója."

Easley Nemzeti Polgári Szövetségének tagjai közé tartoztak *Hamilton Fish* newyorki képviselő, *Harry Augustus Jung*, a volt csikágói munkáském és antiszemita propagandista, *George Sylvester Viereck*, Vilmos császár volt ügynöke, akiből később náci ügynök lett, *Matthew Woll* az ALF (American

Federation of Labour — a jobboldali szakszervezet) reakciós alelnöke és a Nemzeti Polgári Szövetség elnöke, aki nyilvánosan mint „vörös szörnyről", „őrült államról" beszélt a Szovjetunióról. Rajtuk kivül még számos más neves amerikait sorolt tagjai közé, akik mind érdekelve voltak a bolsevistaellenes keresztes hadjáratban.

1933 elején Easley a Világot Fenyegető Kommunizmus Ellen Küzdő Nemzetközi Bizottság Amerikai Tagozata nevű szervezet elnöke lett. E szervezet nemzetközi főhadiszállása a berlini „Európa Ház" volt. A Nemzetközi Polgári Szövetség sok tagja követte Easleyt ebbe az új szervezetbe.[4]

A *Világot Fenyegető Kommunizmus Ellen Küzdő Nemzetközi Bizottság Amerikai Tagozata* vállalta az első hivatalos náci propagandaokmány terjesztését az Egyesült Államokban. Ez egy szovjetellenes könyv volt, melyet angol nyelven nyomtattak ki és „A kommunizmus Németországban" címmel bocsátottak a közönség elé. A könyvet Németországban az Eckhart-Verlag cég adta ki. A példányokat tízezrével hajózták át az Atlanti-óceánon, hogy Amerikában széles körben terjesszék. Rengeteget küldtek szét belőle postán és a Newyorkban, Losangelesben, Csikágóban és más városokban tartott „hazafias" összejöveteleken is ingyen osztogatták. Az újságcikkek, felolvasások, az összejövetelek és a magánlevelek áradata segítségével sikerült a könyvet az Egyesült Államokban széles körben elterjeszteniök.

A könyv első oldalán ez az idézet állott:

„Ennek az évnek az elején voltak hetek, amikor csak egy hajszál választott el bennünket a bolsevista káosztól!"

Adolf Hitler kancellár

1939 szeptember 1-én tartott beszédéből

A könyv következő oldalán az alábbi bevezető szöveg volt olvasható:

MIÉRT KELL AZ AMERIKAIAKNAK EZT A KÖNYVET ELOLVASNIOK?

A kommunista propaganda és a kommunista mesterkedések kérdése azért érinti közelről az amerikai népet, mert

most a Szovjetunió elismerésének kérdését az Egyesült Államok kormánya mérlegelés tárgyává tette.
Ime, ez a könyv minderre választ ad. Minden gondolkodó polgárnak el kell olvasnia, mert annak az élethalál küzdelemnek a történetét tárja fel, melyet Németország a kommunizmus ellen folytatott. Megmutatja, hogy a németországi kommunisták által használt felforgató eszközök és romboló célok ugyanazok, amelyeket a civilizált nemzetek eme ellenségei... az Egyesült Államokban is használnak.
E német mű más országok számára is a tárgyilagos, tanulságos lecke értékével bír és ez indította bizottságunkat arra, hogy az Egyesült Államokban mindenütt a közvélemény vezetőinek a kezébe adjuk ezt az olvasmányt.

Rögtön e bevezető sorok után következtek a Világot Fenyegető Kommunizmus Ellen Küzdő Nemzetközi Bizottság Amerikai Tagozata vezető tagjainak nevei:

Walter C. Cole, a Nemzetvédelmi Tanács és a detroiti Kereskedelmi Kamara elnöke.
John Ross Delafield (hadseregfőparancsnok, hadiérdemrend a világháborúból).
Ralph M. Easley (a Nemzeti Polgári Szövetség elnöke).
Hamilton Fish (az Egyesült Államok kongresszusának tagja).
Elen Huntington Hooker (az Amerikai Védelmi Társaság elnöke).
F. O. Johnson (a „Jobb Amerikáért" Szövetség elnöke).
Orvel Johnson (alezredes, a ROTC Egyesült Államok Szövetsége tagja).
Harry Jung (az Amerikai Éber Értelmiségi Szövetség vezetője).
Samuel McRoberts (bankár).
C. G. Norman (az Építőipari Munkaadók Szövetségének elnöke).
Ellis Searle (az *Egyesült Bányamunkások* című lap főszerkesztője).
Walter S. Steele (a *National Republic* főszerkesztője).
John B. Trevor (az „Amerikai Koalíció" szervezet elnöke).
Archibald E. Stevenson (az Egyesült Államok katonai titkosszolgálatának volt tagja).

A következőkben közlünk néhány adatot a „Kommunizmus Németországban" c. náci propagandakönyv egyes jótállóiról:

Harry Augustus Jung az egykori munkáském, az Amerikai Éber Értelmiségi Szövetségnek nevezett csikágói antidemokratikus szervezet vezetője volt. Lapjuk a „Vigilant" a hivatalos nácipropaganda ügynökség, a *World Service* által ajánlott olvasmány volt. Jung korábbi szovjetellenes tevékenységében társa volt a fehérorosz Peter Afanasziev, aki Jungot a „Cion bölcse jegyzőkönyvei"-nek lefordított példányaival látta el, hogy azt „nagy tömegben" terjessze az Egyesült Államokban. Jung ezekután barátságot kötött *Robert R. McCormick* ezredessel, az izolacionista és hevesen szovjetellenes *Chicago Tribune* kiadójával és irodáit a Tribune épületében, Csikágóban rendezte be.
Walter S. Steele, a *National Republic* főszerkesztője szakadatlan szovjetellenes propagandát folytatott és ilyen irányban igyekezett befolyásolni az amerikai pénzembereket. Steele együttműködött Junggal a „Cion bölcse jegyzőkönyvei"-nek terjesztésében.

James B. Trevor, az „Amerikai Koalíció" vezetője volt, azé az egyesületé, amelyet az amerikai igazságügyminisztérium 1942-ben kiadott vádirata szerint az Egyesült Államok haderejének aláásására szervezett összeesküvésre használtak fel. Trevor benső kapcsolatokat tartott fenn szovjetellenes oroszokkal és szervezete állandóan szovjetellenes propagandát terjesztett.

Archibald E. Stevenson, az Egyesült Államok katonai titkosszolgálatának egykori tagja, a második világháborút megelőző időkben egyike volt az Egyesült Államokban folyó szovjetellenes agitáció vezető ösztönzőinek. Stevenson, aki Easley meghitt társa volt, a Newyorki Államgazdasági Tanács tanácsosa lett. Ennek a munkásellenes és demokráciaellenes propagandaügynökségnek a vezetője, a spanyol fasiszta diktátor, generalissimo Franco hírhedt propagandistája, *Merwin K. Hart* volt.

Hamilton Fish, newyorki képviselő 1923-ban látogatta meg a Szovjetuniót, amikor még a Hamilton Fish & Company export és import cég főnöke volt. Az Egyesült Államokba való visszatérte után a Szovjetunióval való kereskedelmi kapcsolatok felvétele érdekében határozati javaslatot nyuj-

tott be a kongresszusban. Később az Egyesült Államok egyik legelkeseredettebb szovjetellenes propagandistája lett. A harmincas évek elején, mint az „amerikai kommunizmus" ügyét vizsgáló kongresszusi bizottság vezetője, Fish volt a szovjetellenes fehérorosz emigránsok és az Egyesült Államokban lévő más megrögzött szovjetfalók fő szószólója. A „Fish-bizottságot anyaggal ellátó „szakértők" között volt Borisz Braszol egykori Ochrána-ügynök és George Sylvester Viereck német propagandista is. Miután Hitler Németországban uralomra jutott, Fish a náci vezért, mint a Németországot a kommunizmustól megmentő apostolt üdvözölte. Mint az amerikai elszigetelődés és egyezkedő „appeasement"-politika élharcosa Fish hírhedt amerikai nácibarátokkal közös szószékről szónokolt és propagandájuknak a Kongresszusi Híradóban is helyet szorított. 1939 végén Fish megbeszéléseket folytatott Németországban Joachim von Ribbentrop náci külügyminiszterrel, Galeazzo Ciano gróf olasz külügyminiszterrel és más tengelyhatalmi vezetőkkel. Fish német repülőgépen tett utazásokat Európában, második Münchent sürgetett és azt hirdette, hogy „Németország követelései igazságosak". 1942 februárjában Viereck náci ügynök perének tárgyalásán kiderült, hogy Fish washingtoni irodáját a náci propaganda főhadiszállásának használták fel és hogy Fish titkára, George Hill, az Egyesült Államokban levő német propaganda-hálózat egyik főembere volt.

Abban az időben, amikor Amerika belépett a második világháborúba, az Egyesült Államokban szerte az országban tömegével voltak olyan tevékeny fasiszta egyesületek, amelyek magukat „kommunistaellenes"-nek jelentették be. Ezek az egyesületek utasításokat és sokan közülük anyagi támogatást is kaptak Berlinből és Tokióból. Számos ilyen egyesületet fizetett német ügynökök hívtak életre. Ezek némelyike, mint például a Német-Amerikai Szövetség és a Kyffhauser Bund nem is igen igyekeztek álcázni külföldi kapcsolataikat; mások megint, mint az Ezüstingesek, a Keresztény Front, az Amerika Őrzői, az Amerikai Nemzeti Szövetség és az Amerikánizmus Keresztes Harcosai, mint hazafias egyesületek parádéztak és mind Amerikát mentették „a kommunizmus veszélyétől".

1939-ben nem kevesebb, mint 750 fasiszta szervezet alakult

az Egyesült Államokban. Ezek elárasztották az országot tengelybarát, antiszemita és szovjetellenes könyomatosokkal, képeslapokkal, brosúrákkal és újságokkal. Ezek az egyesületek és kiadványok, azzal az ürüggyel, hogy Amerikát meg akarják menteni a kommunizmustól, az Egyesült Államok kormányának megdöntésére törekedtek, amerikai fasisztarendszert akartak helyébe állítani, hogy szövetségre lépjenek a tengelyhatalmakkal a Szovjetunió ellen. 1936 november 18-án William Dudley Pelley a nácik befolyása alatt álló Ezüstingesek vezetője kijelentette:

— Jól értsük meg: ha ismét polgárháborúba sodródik ez az ország, ez a háború nem azért lesz, hogy az amerikai kormányt megdöntse, hanem azért, hogy megdöntse a zsidó-kommunista bitorlók uralmát, akik magukhoz kaparintották az amerikai kormányzatot és azt Moszkva egyik fiókintézetévé akarják átalakítani...

Amikor a németek megtámadták a Szovjetuniót *Charles E. Coughlin* atya, a nácibarát Keresztény Front vezetője 1941 július 7-én ezt írta „Social Justice" című propaganda orgánumában:

„Németország háborúja Oroszország ellen a kereszténység küzdelme... Ne feledjük el, hogy az ateista kommunizmus gondolatát Oroszországban főleg az istentelen zsidók hívták életre és az ő segítségükkel fejlődött ki."

Ugyanezt a propagandát terjesztették szerte az Egyesült Államokban a különböző ilyen lapok, így *Gerald B. Winrod* Defender című újságja, melyet Kansas állam Wichita nevű városában adtak ki; *William Kullgren* Beacon Light-ja Atascaderoban (Kalifornia), *Court Ascher* X-Ray című lapja, Muncieben (Indiana), *E. J. Garner* Publicity-je Wichitában (Kansas), *Charles B. Hutson* America In Danger! című lapja Omahában (Nebraska) és még sok más hasonló fasiszta-barát és szovjetellenes kiadvány.

Pearl Harbour után az igazságügyminisztérium e személyek nagy részét vád alá helyezte. A vád az volt, hogy lázító propagandatevékenységet folytatnak és a náci ügynökökkel szövetkeznek az Egyesült Államok kormányának megdöntésére. Mégis, végig a háború folyamán tovább folytatták propagandatevékenységüket és tovább hangoztatták, hogy a tengely-

hatalmak „szent háborút" vívnak s hogy az Egyesült Államokat „Washington, London és Moszkva zsidó-kommunista cinkosai" ugrasztották bele a háborúba.

3. *Egy jellegzetes példa: Paul Scheffer.*

Néhány nappal a Pearl Harbourt ért japán támadás után az Egyesült Államok kémelhárító szolgálatának ügynökei letartóztattak egy középkorú, jó megjelenésű német újságírót, aki Newyorkban egy előkelő, modern házban lakott. Neve *Paul Scheffer* volt. A külügyminisztériumban, a *Das Reich*, a német propagandaügyi minisztérium hivatalos orgánumának tudósítója volt nyilvántartva.

Paul Scheffer pályafutása a legkirívóbb bizonyítéka annak, hogy miképpen tudtak a náci ügynökök az Egyesült Államokban a szovjetellenesség álarca alatt működni...[5]

Egyidőben Paul Scheffer a világ minden részén ismert újságíró volt. 1922—1929-ig, mint a *Berliner Tageblatt* moszkvai tudósítója működött és ekkoriban világszerte, „mint a Szovjetunió legjobb ismerőjét" emlegették. A Szovjetunióból küldött színes tudósításai több nyelven jelentek meg egyszerre. Barátai és bámulói között kiváló európai és amerikai államférfiak, hírneves irodalmi személyiségek, valamint vezető ipari és pénzmágnások voltak. 1929 végén Scheffer moszkvai tudósítói pályafutása hirtelen véget ért. Egyik szokásos németországi utazása alkalmával a szovjet hatóságok váratlanul megtiltották, hogy visszatérjen a Szovjetunióba. Scheffer sok kiváló barátja haragos és méltatlankodó tiltakozásba kezdett. Tudni akarták, hogy milyen indokok alapján jutott a szovjet kormány erre az elhatározásra. A válasz a szovjet titkosrendőrség irattárában volt elzárva.

A tények egy része nyolc évvel később, 1938 március 2-án került nyilvánosságra, midőn Michájl Csernov a jobboldali összeesküvő és a Szovjetunió volt földmívelésügyi népbiztosa vallomást tett a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának haditörvényszéke előtt.

Csernov bevallotta, hogy 4000 rubelt kapott havonta a német katonai titkosszolgálattól azért, hogy orosz katonai és kereskedelmi titkokat szolgáltasson ki és széleskörű szabotázstevékenységet szervezzen meg. Megnevezte azt a német ügynököt is, akinek felügyelete alatt első kémkedési és szabotázsműve-

leteit végrehajtotta. Ez a német ügynök, Csernov szavai szerint, Paul Scheffer a *Berliner Tageblatt* tudósítója volt.

1938 március 13-án a szovjet ítéletvégrehajtó osztag sortüze végzett Michájl Csernovval. Csak néhány nappal a kivégzés előtt érkezett Paul Scheffer az Egyesült Államokba, mint a *Berliner Tageblatt* amerikai tudósítója...

A Szovjetunióból 1929-ben történt kitiltás után, Scheffer Európa egyik legtermékenyebb és legjobban fizetett szovjetellenes propagandistája lett. Alig mult el hét anélkül, hogy valamilyen hírneves európai vagy amerikai folyóiratban ne jelent volna meg egy-egy, a szovjet kormányt hevesen támadó és küszöbön álló összeomlását bejósló cikke.

1931-ben Scheffer, aki egy volt orosz grófnőt vett feleségül, az Egyesült Államokba is ellátogatott, hogy ott résztvegyen a szovjet kormány Amerika általi elismertetése ellen folytatott kampányban. „Ha Amerika az elismerés mellett határoz" — intette Scheffer komoran az amerikaiakat a *Foreign Affairs*-be (a külügyminisztériumhoz közelálló negyedévi folyóirat) írt cikkében, melyet később a *Reader's Digest* is leközölt — „akkor később majd azt mondhatják, hogy 1931-ben tudatosan választott a polgári Európa és a Szovjetunió között... Amerika elismerése a kommunista Szovjetoroszországot csak nagyobb támadó és vállalkozási kedvre ingerli az európai polgári országokkal szemben."

Mikor Hitler uralomra került, Scheffer a Berliner Tageblatt londoni tudósítója volt. Ekkor azonnal visszatért Németországba és a lap főszerkesztőjének nevezték ki. A Berliner Tageblatt ekkor a náci propagandaminisztérium közvetlen felügyelete alá került.[6]

1937 telén Scheffer parancsot kapott, hogy hosszabb tartózkodásra az Egyesült Államokba menjen. Hamarosan Newyorkból kábelezte a cikkeit a Berliner Tageblattnak. Ezek a cikkek ügyes keverékei voltak az amerikaellenes propagandának és azoknak az információknak, amelyek a német katonai hatóságok hasznára lehettek. Rövidesen Scheffert a *Das Reich* amerikai tudósítójának nevezték ki. Ez a lap a náci propagandaminisztérium hivatalos orgánuma volt. Ebben a minőségében Scheffer Göbbels dr. speciális képviselőjeként élt az az Egyesült Államokban. Az „orosz szakértő" Scheffer szovjetellenes cikkei rendszeresen megjelentek a jólismert amerikai folyóiratokban és újságokban. Egyik kedvenc témája a három moszkvai per volt. Nagyszámú amerikai olvasójának, mint

„óriási szemfényvesztést" tálalta fel ezeket a pereket, amelyek folyamán az is kiderült, hogy ő német kém volt. Bucharinról, Pjatákovról, Radekről és az orosz ötödik hadoszlop többi tagjáról, mint „az igazi bolsevista vezetőkről" emlékezett meg. A legkülönlegesebb dícséretet azonban Leon Trockij számára tartotta fenn.

„Lenintől Sztálinig" című jellemző cikkében, amely 1938 áprilisában a Foreign Affairs hasábjain jelent meg, Scheffer elmagyarázta, hogy Sztálin „agyafurt, orientális típus", akit kapzsiság, féltékenység és hatalmi vágy vezet és hogy a trockisták kivégzését csak azért rendelte el, mert személyes becsvágyának útjában állottak.

Scheffer propagandamunkája az Egyesült Államokban Pearl Harbour után történt letartóztatásával sem ért véget. 1943 szeptember 13-án a New York Times vasárnapi kiadása magazin-mellékletének első oldalán egy cikket közölt Németországról, amelyet egy „Conrad Long" nevű ember írt. A szerzőt a szerkesztői jegyzet, mint a „jelenlegi háború német kérdéseinek közeli ismerőjét" tüntette fel. A cikk azt a közlést tartalmazta, hogy „az ukrán gabonatermést német módszerekkel ezen a nyáron állítólag megkettőzték."

A valóságban „Conrad Long" nem létezett. A *New York Times* cikkének szerzői álneve alatt Paul Scheffer rejtőzött.

Scheffer letartóztatása után néhány befolyásos amerikai barátja sikerrel elintézte, hogy kiengedjék az internáló táborból. Azt is sikerült elintézniök, hogy álnéven írhatott a *New York Times*ben. Sőt, mint a német ügyek szaktanácsadóját, az Egyesült Államok Sztratégiai Szolgálatának Hivatalában álláshoz juttatták.

1944 tavaszán Scheffert az igazságügyminisztérium emberei ismét letartóztatták. Ezúttal már szigorúan megállapodtak abban, hogy dr. Göbbels volt speciális kiküldöttje a háború egész időtartamára lakat alatt marad.

4. A Dies-bizottság

1938 augusztusában, közvetlenül a müncheni egyezmény aláírása előtt, különleges kongresszusi bizottság alakult az Egyesült Államokban az amerikaellenes tevékenységek felderítésére. E bizottság vezetője *Martin Dies* texasi képviselő volt.

Mikor a Dies-bizottság megalakult, célja az volt, hogy a

tengelyhatalmak amerikai ármánykodásai ellen küzdjön az Egyesült Államokban.

Ehelyett a „vizsgálat", melyet Dies kongresszusi képviselő lefolytatott, egyetlen dologra összpontosult csupán: meggyőzni az amerikai népet arról, hogy legfőbb és leghalálosabb ellensége a Szovjetunió.

A Dies-bizottság először *Edward S. Sullivan-t*, egy kevéssé ismert volt munkáskémet és szovjetellenes propagandistát nevezte ki főnyomozójának. Sullivan, mielőtt Diesnek kezdett volna dolgozni, az amerikai, szovjetellenes nemzeti ukrán mozgalommal állt összeköttetésben, amely Szkoropádszkji hetmantól és más fehérukrán berlini emigránsoktól kapta utasításait. Sullivant, mint fiatal, koldusszegény újságírót Bostonban felbérelték arra, hogy segítsen az amerikai ukránok között szovjetellenes hangulatot kelteni. Noha egy szót sem tudott ukránul, Sullivan propagandát indított a „független Ukrajnáért".

Martin Dies eljövendő főnyomozója csakhamar jelentős szerephez jutott a fasiszta amerikai ukránok mozgalmában. Mint a mozgalom vezető embere, szoros összeköttetésbe került náci-ügynökökkel és propagandistákkal, együttműködött velük és még nyilvánosan is azonosította magát az ügyükkel. 1934 június 5-én Sullivan beszédet tartott a Német-Amerikai Szövetség tagjai és egyenruhás rohamosapatai előtt, Newyorkban a Thurn-hallban, a Lexington Avenue és a 85-ik utca sarkán. Sullivan a jelentések szerint ilyeneket kiáltozott: „Dobjátok a tetves zsidókat az Atlanti-óceánba!"

1936 augusztusában Sullivan, mint főszónok szerepelt egy Asheville-ben, Észak-Karolinában tartott nemzeti konferencián, amelyen vezető amerikai antiszemita és nácibarát propagandisták vettek részt. A konferencia szónokai között szerepeltek: William Dudley Pelley, az Ezüstingesek vezetője, James Troe, aki Sullivannal együtt egy fasiszta lap kiadója volt és Ernest F. Elmhurst, másnéven E. F. Fleischkopf, a szövetség egyik tagja és náci ügynök. A szónokok hevesen támadták a Szovjetuniót és Roosevelt adminisztrációját, mint a „zsidókommunista összeesküvés" részesét bélyegezték meg. Az ashevillei sajtó azt írta, hogy Hitler se mondott volna mást, ha Sullivan helyett ő beszélt volna.[7]

Amikor a liberális amerikai szervezetek felfedtek néhány tényt Sullivan zűrös multjából, Dies képviselő kénytelen-kelletlen lemondott arról, hogy Sullivan továbbra is főnyomozója legyen. — Anyagi okok miatt — mondta Dies. Sullivan ekkor

visszatért a fasiszta ukrán mozgalomhoz és Pittsburgban Pennsylvániában megalapította az Ukrán Amerikaiak Nevelő Intézetét. Ez a szervezet, amely arra specializálta magát, hogy az egymillió ukrán amerikai között szovjetellenes tevékenységet folytasson, kapcsolatban állott a washingtoni német követséggel. Sullivan továbbra is együttműködött az ország valamennyi nácibarát és szovjetellenes propagandistájával. „Július 4-ike jó nap lesz a maga összejövetele számára" — táviratozta Coughlin egy olyan ügyben, amelyet ő és Sullivan együtt intéztek.

A Dies-bizottságtól való hivatalos megválása után, mint a bizottság egyik „kommunistaellenes szakértője", Sullivan továbbra is kapcsolatban állt azzal. 1939 július 27-én Sullivan levelet kapott barátjától, a csikágói szovjetellenes antiszemita propagandistától, Harry Jungtól. Jung ezt írta:

„A bizottság nyomozóinak egyike néhány napig itt tartózkodott. Rövid időt velünk is töltött és mi rengeteg szenzációs híranyaggal halmoztuk el.
Valóban remélem, hogy irodáink között az együttműködés teljesen kielegítő és kölcsönös lesz..."

Sullivan főségédi és bizottsági tanácsadó helyét az amerikaellenes tevékenységek felderítésével megbízott Dies-bizottságban *I. B. Matthews*, az amerikai radikális mozgalom egyik renegátja foglalta el. Matthews írásait a vezető amerikai fasiszták és tengelyhatalmi ügynökök széles körben terjesztették. Könyvét a náci propagandaminisztérium ajánlotta. Matthews cikkei a *Contra-Komintern*-ben, Alfred Rosenberg *Aussenpolitisches Amt*-jának — a német Külpolitikai Hivatalnak — hivatalos lapjában jelentek meg.

Hétről-hétre gyászos felvonulás parádézott a House Office Building washingtoni márványoszlopos tárgyalási termében. Munkáskémek, külföldi ügynökök, volt börtöntöltelékek és szélhámosok jelentek meg ünnepélyesen a Dies-bizottság előtt, hogy mint „szakértő tanúk" bizonyítsák: a moszkvai ügynökök összeesküvést szónak az Egyesült Államok kormányának megdöntésére. Ime a „kommunistaellenes" tanúk közül:

Alvin Halpern: vallomástételének másodnapján a kolumbiai körzeti bíróság csalás miatt kétévi börtönbüntetésre ítélte. Vallomása ennek ellenére a Dies-bizottság nyilvánosságra hozott aktái közé került.

Peter J. Innes: munkáském, akit kizártak a Nemzeti Tengerészeti Szakszervezetből, mert a szervezet pénztárából 500 dollárt lopott; ezután nyolcévi börtönbüntetésre ítélték gyermekrablás kísérlete miatt.

William C. McCuiston: a szakszervezetek megtámadására alakult terrorista osztagok megszervezője. Mikor a Dies-bizottság előtt vallomást tett, éppen Philip Carey meggyilkolásával vádolták. Philip Carey munkásvezér volt, akit New-Orleansban lelőttek s agyonütöttek. McCuistont később a gyilkosság vádja alól felmentették.

William Nowell: munkáském, aki Gerlad L. K. Smith, volt 3223-as számú „ezüstinges" fasiszta vezető bizalmas tanácsadója volt.

Richards Krebs: más néven Jan Valtin volt börtöntöltelék, aki saját vallomása szerint a Gestapo ügynöke volt.[8]

Walter G. Krivickij „tábornok", más néven Samuel Ginsberg, aki Jagoda idejében „GPU ügynöknek" játszotta ki magát, majd az Egyesült Államokba menekült, ahol egy elvetemült szovjetellenes önéletrajzot írt.[9]

Martin Dies irattára csakhamar hemzsegett a veszélyesnek tartott „bolsevisták" neveitől. A texasi képviselő gyakori időközökben drámai módon nyilvánosságra hozta, hogy egy közvetlenül Moszkva irányítása mellett dolgozó, az egész országot behálózó ötödik hadoszlopot leplezett le.

1940-ben Dies képviselő könyvet adott ki bizottsága „felfedezései"-nek népszerűsítésére. *A trójai ló Amerikában. Jelentés a nemzetnek* címet viselő Dies-könyv legnagyobb része szovjetellenes propagandával foglalkozott. Mialatt a Német-Amerikai Szövetség és a Keresztény Front tagjai, a német ötödik hadoszlop szállásesinálói az amerikai városokban tömegtüntetéseket rendeztek. Dies képviselő Sztálint, mint az Egyesült Államokat megtámadó 150 egyenrubás szovjethadosztály vezérét aposztrofálta.

Dies kijelentette, hogy valójában „Moszkva ügynökei" már meg is kezdték „az Egyesült Államok elözönlését".[10]

Két nappal azután, hogy a németek megtámadták a Szovjetuniót, Dies megjósolta: „Hitler 30 napon belül egész Oroszországot a kezében tartja". A képviselő kikelt az ellen, hogy a Vörös Hadsereg részére segítséget küldjenek. — Amerikai

segítséget küldeni az oroszoknak esztelenség, — jelentette ki — mert a felszerelés mindenképpen csak Németország kezébe kerülhet. — Figyelmeztetett arra „a nagy veszélyre, hogy az amerikai kormány az Oroszországnak nyujtott segítségével Sztálin részére nyugati frontot nyit meg az amerikai főváros kellős közepén".

Roosevelt elnökhöz írt levelében, 1941 október 2-án, röviddel azután, hogy az elnök kijelentette, milyen életkérdés Amerika védelme szempontjából a Szovjetunió megsegítése, Dies bejelentette szándékát szovjetellenes propagandájának folytatására. „Elnök úr, minden lehető alkalmat meg akarok ragadni arra" — írta —, hogy az amerikai nép tudomására hozzam; mennyivel kirívóbbak a hasonlatosságok, mint a különbségek Sztálin és Hitler között."

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió katonai szövetségesek lettek, de Martin Diest ez sem zavarta szovjetellenes működésében. 1942 március 29-én Henry Wallace, az Egyesült Államok alelnöke kijelentette:

> — Ha béke lenne, ezt a módszert, mint egy megbabonázott elme termékét, nem kellene figyelembe vennünk. De nem élünk békeidőben. Háborúban állunk. És azok a kételyek és ellenszenvek, amelyeket Mr. Dies ilyen és ehhez hasonló kijelentései igyekeznek a közhangulatban felkelteni, gyakorlati hatásukat tekintve éppúgy eredhetnének magától Göbbelstől. Tulajdonképpen a közszellemre gyakorolt hatásuk kevésbbé lenne káros, ha Mr. Dies Hitler szolgálatában állna... Nekünk amerikaiaknak szembe kell néznünk e rút igazság jelentőségével.

5. *Magányos sas*

1940 végén, midőn Hitler már éppen befejezte Európa leigázását és a Vörös Hadsereggel való összecsapására készülődött, furcsa jelenség tűnt fel az amerikai politika színpadán. E jelenség az „Először Amerika" Bizottság nevet viselte. A következő év folyamán az „Először Amerika" Bizottság, az egész nemzetet behálózó nagy méretekben, a sajtón és a rádión keresztül tömeggyűlések, utcasarki gyűlések útján és minden más propagandaeszközzel, lendületes szovjetellenes, angolelle-

nes és elszigetelődési propagandával árasztotta el az amerikai népet.

Az „Először Amerika" Bizottság eredeti vezetői között voltak: Robert E. Wood tábornok, Henry Ford, Robert R. Cormick ezredes, Burton K. Wheeler, Gerald P. Nye és Robert Rice Reynolds szenátorok, Hamilton Fish, Clare E. Hoffmann és Stephen Day képviselők és Katheryne Lewis, John L. Lewis bányászvezér leánya. A bizottság fő női szószólója *Laura Ingalls*, a volt pilótanő és volt szocialista lett. Később mint a náci kormány fizetett ügynökét ítélték el. A szinfalak mögött egy másik náci ügynök, George Sylvester Viereck segített az „Először Amerika" Bizottság publicistáinak. Sok általuk terjesztett írásnak ő volt a szerzője. Ralph Towsend, akit később, mint japán ügynököt ítélték el, az „Először Amerika" Bizottság nyugati parton megszervezett ágazatának a vezetője és a bizottság által kiadott két propaganda lap, a *Scribner's Commentator* és a *Herald* szerkesztőbizottságának tagja volt.[11] *Werner C. von Clemm*, akit később a német hadvezetőség közreműködésével az Egyesült Államokba csempészett gyémántok ügyében ítéltek el, mint névtelen stratéga és az „Először Amerika" Bizottság newyorki ágazatának pénzügyi támogatója szerepelt. *Frank B. Burch*, akit később azért ítéltek el, mert a német kormánytól az Egyesült Államokban folytatandó földalatti propaganda céljára 10.000 dollárt kapott, a bizottság acroni (Ohio) ágazatának megalapítója volt.

1942 júliusában az igazságügyminisztérium az „Először Amerika" Bizottságot, mint olyan ügynökséget, amelyet az Egyesült Államok hadseregének aláaknázására irányuló összeesküvésre használtak fel, vád alá helyezte.

Az „Először Amerika" Bizottság messzemenően legkiemelkedőbb vezetője és szószólója a híres amerikai pilóta, *Charles A. Lindbergh* volt, aki akkor már mind Európában, mind Amerikában, mint nácibarát és szovjetellenes agitátor tüntette ki magát.

Lindbergh először 1936 nyarán látogatott el Németországba. Mint a náci kormány vendége utazott oda. A nácik hatásos ünnepségeket rendeztek Lindbergh tiszteletére és számos különleges kegyben részesítették. Magasrangú náci vezetők személyesen kalauzolták nem hivatalos „szemle körútján" a német hadiüzemekben és légitámaszpontokon. A náci Németország mély benyomást gyakorolt Lindberghre.

A pazar fogadásokon, amelyeket Hermann Göring tábornagy és más náci nagykutyák rendeztek tiszteletére, Lindbergh kifejezést adott meggyőződésének, hogy a német légierő verhetetlen. „A német repülés magasabb fokon áll, mint bármely más államé", mondta *Ernst Udet* tábornoknak, a *Luftwaffe* bajnokpilótájának. „A német légierő legyőzhetetlen!"

— Maga azon csodálkozik, hogy mi a csuda is történt ezzel az amerikaival? — kérdezte a német légi parancsnok *Brunó Lörzer* tábornok *Bella Fromm* politikai újságírótól. — Meg fogja ijeszteni a jenkiket a legyőzhetetlen Luftwafferól szóló karattyolásával. És éppen ez az, amit az itteni fiúk kívánnak tőle.

— Aligha fektethetnénk a pénzünket jobb propaganda hadjáratba, mint amit ő hoz majd ki számunkra — mondta *Axel von Blomberg,* a náci hadügyminiszter fia, miután résztvett egy 1936-ban Lindbergh tiszteletére rendezett fogadáson.

Két évvel később, a müncheni egyezményt megelőző döntő napok idején Lindbergh ellátogatott a Szovjetunióba. Csak néhány napig tartózkodott ott. Visszatérésekor nyomban terjeszteni kezdett olyan híreket, hogy a Vörös Hadseregnek reménytelenül rossz a felszerelése, rossz a kiképzése és átkozottul rossz vezetés alatt áll. Annak a véleményének adott kifejezést, hogy a Szovjetunió, mint katonai szövetséges, használhatatlan lenne a náci Németország ellen. Véleménye szerint, jelentette ki Lindbergh, nem a nácik ellen, hanem a nácikkal kell együttműködni.

Lindbergh fekete-narancsszín repülőgépe megszokott jelenség lett Európa aggódó fővárosainak repülőterein, amint egyik országból a másikba repült, hogy a Harmadik Birodalommal való politikai és gazdasági szövetség mellett prókátorkodjék...

A müncheni megbeszélések idején szovjetellenes angol pénzemberek, arisztokraták és politikusok kis és válogatott csoportja gyűlt össze *Lady Astor* clivenden-i birtokán, hogy meghallgassa Lindbergh véleményét az európai helyzetről. Lindbergh Németország hatalmas légierejéről, haditermelésének gyors növekedéséről, ragyogó katonai vezetéséről beszélt. A nácik, ismételte újra meg újra, legyőzhetetlenek. Azt ajánlotta, hogy Franciaország és Anglia állapodjanak meg Hitlerrel és „engedjék meg Németországnak, hogy hadüzenet nélkül, kelet felé, Oroszország irányában terjeszkedjék."[2]

Lindbergh és az angol parlament képviselői, valamint különböző jelentős politikai személyek között meghitt konferenciák sorozata kezdődött.

A meghívott angol személyiségek között volt David Lloyd George, aki később ezt mondotta az amerikai repülőről:

— Azt hiszem egy hétig volt Oroszországban. Egyik nagy orosz vezetőt se látta, a légierőből sem láthatott sokat. És mikor visszajött, azt mondta nekünk, hogy az orosz hadsereg nem jó, hogy az orosz gyárak szörnyű állapotban vannak. És nagyon sokan voltak, akik ezt el is hitték neki — az egy Hitler kivételével.

Lindberghgel folytatott megbeszélései után a volt angol miniszterelnök meg volt győződve arról, — amint ő maga mondotta — hogy az amerikai repülő „nálánál sokkal ravaszabb és sötétebb emberek ügynöke és eszköze."

A Szovjetunióból sokkal körülhatároltabb megfogalmazásban, de ugyanezek a vádak hangzottak el. Kiváló szovjetpilóták Moszkvából kiáltványt tettek közzé, melyben azzal vádolták Lindberghet, hogy „kolosszális hazugságokat" terjeszt Németország légierejéről, azt állítván róla, hogy képes legyőzni Anglia, Franciaország, Oroszország és Csehszlovákia egyesített légiflottáját. A szovjet repülők a továbbiakban kijelentették:

— Lindbergh az ostoba hazudozó és lakáj szerepét tölti be, aki hízeleg a német fasisztáknak és azok angol arisztokrata pártfogóinak. Angol reakciós köröktől parancsot kapott, hogy a szovjet repülés gyengeségét bebizonyítsa és ezzel érveket szállítson Chamberlainnak ahhoz, hogy Münchenben, Csehszlovákiával kapcsolatban kapitulálhasson.

Három héttel a müncheni egyezmény aláírása után a Harmadik Birodalom kormánya hivatalosan is bizonyítékát adta mily nagyra értékeli Lindbergh szolgálatait. 1938 október 18-án, Berlinben vacsorát adtak Lindbergh tiszteletére, amelyen Göring tábornagy az amerikai pilótának Németország egyik legmagasabb kitüntetését, a német Sasrendet, adományozta...

Lindbergh három és fél éves külföldi tartózkodás után, röviddel a háború kitörése előtt, 1939-ben visszatért az Egyesült Államokba.

Mihelyt a németek megtámadták Lengyelországot és Anglia Franciaországgal együtt hadatüzent Németországnak, Lindbergh sietett nyomdába adni sürgős kiáltványát: a Németország elleni háború helytelen; a helyes háborút keletebbre kell meg-

vívni. A *Raeder's Digest* novemberi számában „Repülés, földrajz és faj" címen az Alfred Rosenbergére megdöbbentően emlékeztető stílusban megírt cikk jelent meg Lindbergh tollából, melyben a következők olvashatók:

„Mi, az európai civilizáció örökösei, egy borzasztó háború küszöbén állunk. Egy olyan háború ez, mely a mi nemzeteink családján belül folyik és a fehér faj erejét csökkenti, a fehér faj kincseit pusztítja... Ázsia nyomul felénk az orosz határ felől, az összes idegen fajok nyugtalan forrongásban vannak... Csak addig őrizhetjük meg békénket és biztonságunkat, amíg összetartunk, felbecsülhetetlen értékű nagy európai vérörökségünket megőrizzük; csak addig élhetünk békében és biztonságban, amíg távol tudjuk tartani magunkat idegen hadseregek támadásától és attól, hogy idegen fajták vére keveredjék a mienkkel."

1940 folyamán Lindbergh egyre inkább azonosította magát azokkal az elszigetelődési, szovjetellenes és gyakorta tengelybarát mozgalmakkal, amelyek gombamódra elszaporodtak az amerikai világban. Az Idegen Háború Ellenes Bizottság elszigetelődési politikájának vezető szószólója és az Egyesült Államok ötödik hadoszlopának bálványa lett.[13] Az év végén Lindbergh a Yale-egyetem hallgatóinak kis csoportja előtt mondott beszédet. — Békét kell kötnünk az új európai hatalmakkal — mondotta nekik.

A Yale-egyetem összejöveteleit egy fiatal, gazdag diák, névszerint *R. Douglas Stuart Jr.* rendezte, aki a híres Quaker Oats vagyon örököse volt. Röviddel később Stuart csoportja Csikágóban beolvadt az „Először Amerika" Bizottság szervezetébe...

Az „Először Amerika" Bizottság által szerte az országban rendezett gyűléseken és a keleti parttól a nyugatiig mindenfelé tartott rádióelőadásokon Lindbergh azt mondotta az amerikai népnek, hogy az igazi ellenség a Szovjetunió, nem pedig a náci Németország. A háború, amely „egyfelől Anglia, Franciaország, másfelől Németország között folyik", figyelmeztette Lindbergh hallgatóit, csakis „vagy német győzelemmel, vagy egy kifosztott és letarolt Európával" érhet véget. A háborút a Szovjetunió elleni egyesült támadássá kell átváltoztatni.[14]

Az egész „Először Amerika" reklámgépezet mozgásba jött, hogy országszerte tiltakozó hadjáratot indítson a Szovjetunió-

nak nyujtandó kölcsön-bérleti segítség ellen. Charles E. Lindbergh, Hamilton Fish képviselő, Burton K. Wheeler és Gerald P. Nye szenátorok, valamint az Először Amerika Bizottság más kongresszusi szószólói támadták a Vörös Hadseregnek nyujtandó segítség tervét és kijelentették, hogy a Szovjetunió sorsa teljesen közömbös az Egyesült Államoknak.

Herbert Hoover is résztvett ebben a propagandahadjáratban. Augusztus 5-én a volt elnök John L. Lewis, Hanford McNider és tizenhárom más izolacionista vezető társaságában nyilvános nyilatkozatot adott ki, amelyben az „Oroszországnak adandó, még nem engedélyezett segítség ígérete és... más hasonló hadviselő intézkedések" ellen tiltakozott. A kiáltványban a többi között kijelentették:

> — A legújabb események kétségeket támasztanak aziránt, hogy ez a háború félreérthetetlenül a szabadságért és demokráciáért folyik. Ez nem csupán az elnyomás és a szabadság között folyó világküzdelem. Az angol-orosz szövetség ezt az illúziónkat eloszlatta.[15]

Amikor a japánok megtámadták Pearl Harbourt az Először Amerika Bizottságot feloszlatták. *Wood* tábornok, a vezetőjük, kötelezte magát arra, hogy az „Először Amerika" Bizottság tagjai támogatni fogják az Egyesült Államok háborús erőfeszítését Németország és Japán ellen. Lindbergh visszavonult a nyilvános szereplésről és mint a Ford Motor Company technikai tanácsadója, Henry Ford szolgálatába szegődött.

De az „Először Amerika" szovjetellenes propagandája folytatódott...

Amikor a Vörös Hadsereg Oroszországban megkezdte nagy ellenoffenzíváit az „Először Amerika" Bizottság volt szószólói, akik röviddel azelőtt világgá kiáltották, hogy Oroszországot már széjjelszúzták, most kijelentették, hogy Moszkva és a „kominternügynökei" kommunizálni akarják egész Európát.[16] Amidón a Vörös Hadsereg a nyugati határokhoz közeledett, az „Először Amerika" Bizottság volt tagjai azt jósolták, hogy a szovjetcsapatok nem fogják átlépni a Szovjetunió határát, hanem „különbékét" fognak kötni Németországgal és Angliát és az Egyesült Államokat hagyják majd egyedül harcolni a németekkel. Majd mikor a Vörös Hadsereg a határt mégis átlépte, az „Először Amerika" Bizottság volt tagjai ismét azt hajtogatták, hogy „Moszkva egész Európára ráteszi a kezét"...

A legbefolyásosabb amerikai újságkiadók közül három, akik azelőtt az „Először Amerika" Bizottság mögött állottak, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között Németország ellen létrejött katonai szövetség megkötése után is tovább folytatták átkos szovjetellenes propagandatevékenységüket. Ez a három kiadó — William Randolph Hearst, Joseph M. Patterson kapitány és Robert R. McCormick ezredes — milliókat kitevő olvasóik számára cikkek és vezércikkek végtelen sorozatát nyomtatták ki, hogy gyanakvást és ellenkezést váltsanak ki Amerika szövetségese, a Szovjetunióval szemben. A következőkben közlünk néhány jellemző részletet a háború alatt újságaikban megjelent cikkekből:

„Tudjuk, hogy nem várhatunk túlságosan sokat Oroszországtól. A medve, amely úgy jár, mint az ember, nem mindig gondolkodik az emberhez hasonlóan. Az orosz szellemi beállítottságban mindig megtalálható a vad önzés és a túlzott bizalmatlanság gyanakvása; annak a vadállatnak tulajdonsága, amelyet jelképül választott." — Hearst, *New York Journal American*. 1942 március 30.

„Ha összevetjük a különböző frontok helyzetét, a dolgok Oroszországban nagyon kedvezően alakulnak — OROSZORSZÁG SZÁMÁRA. Természetesen Oroszország nem teljesértékű társa az Egyesült Nemzeteknek. Félig a tengelyhatalmakhoz tartozik." — Hearst, *New York Journal American*. 1942 március 30.

„Amit Sztálin el akar érni, az a következő: előkészíti az utat, hogy abban a pillanatban, amikor ezt fogja tartani a helyes politikának, különbékét kössön Németországgal. Ennek veti meg az alapjait akkor, midőn szövetségeseit vádolja azzal, hogy nem teljesítik vállalt kötelezettségeiket. Ezáltal mentesül azok alól a kötelezettségek alól, amelyeket ő maga vállalt. De erre a kifogásra esetleg nincs is szüksége. Ez magától adódik, ha ő úgy akarja. A talajt már előkészítette ehhez. — McCormick, *Chicago Tribune*. 1943 augusztus 10.

„Ha Sztálin kevesebb nehézséggel többet tud kipréselni Németországból, mint amennyit később kaphatna, úgynevezett szövetségeseitől, vajjon mit választana egy ilyen önző beállítottságú ember, akinek az álnokság a jellemehez tartozik? A Kremlt uraló georgiai egész pályafutása az önzés zavaros áradata, amely gátlás nélkül ömlik természetes

mohóságának forrásaiból a kívánt cél felé." — McCormick, *Chicago Tribune*. 1943 augusztus 24.

„Melyiknek lesz jobb szaga — egy orosz Európának, vagy egy német Európának?" Patterson, *Daily News*. 1943 augusztus 27.

„Nevetséges dolog azt tervezni, hogy a békét Oroszország segítségével lehet majd megőrizni. Oroszország megtámadta szegény Finnországot és Lengyelországot és kész volt arra, hogy Anglia szentesítésével rátörjön Németországra, csak Hitler megelőzte." — Levél 1943 november 2-án egy hasonló leveleket tartalmazó sorozatból, amely rendszeresen jelent meg Patterson *New York Daily News* című lapjában.

Roesevelt elnök 1942 április 28-án figyelmeztette az amerikaiakat: „Nem szabad megengedni, hogy néhány hazafi, aki a sajtó szent szabadságát arra használja fel, hogy Tokió és Berlin propagandistáinak adjon visszhangot, akadályozza a háborús erőfeszítést."

1943 november 8-án a Madison Square Garden-ban, ahol az Egyesült Államok és Szovjetunió diplomáciai kapcsolatainak tízéves évfordulóját ünnepelték, *Harold M. Ickes* belügyminiszter élesen megbélyegezte azt a szovjetellenes propagandahadjáratot, amelyet Hearst, Patterson és McCormick még akkor is megszakítás nélkül folytattak. A szókimondó belügyminiszter ezt mondotta:

— Sajnos, hatalmas és tevékeny erők vannak ebben az országban, amelyek tudatosan rosszakaratot szítanak Oroszország ellen... Hadd említsem meg mint nagyszerű példát a Hearst-sajtót és a Patterson—McCormick sajtó-tengelyt és különösen az utóbbit... Már az is elég, hogy ezek az újságkiadók gyűlölik Oroszországot és Angliát, de a saját országuk iránt érzett gyűlöletük több mint erkölcstelen... Mert kell, hogy gyűlöljék saját országukat és megvessék annak intézményeit, ha szándékosan továbbra is izgatnak az ellen a két nemzet ellen, amelynek segítségére Hitler legyőzéséhez szükségünk van...

1944 végén, amidőn a náci Németország összeomlása az Egyesült Államok, Anglia és a Szovjetunió hadseregeinek kombinált offenzívája következtében már küszöbön állt, az Egyesült Államokban ismét jelentkeztek azok, akik harcra izgattak a Szovjetunió ellen.

Rómából, Olaszország nemrég felszabadított fővárosából

William C. Bullitt, Amerika volt moszkvai és párizsi követe tett felhívást egy új szovjetellenes szövetségre, hogy a nyugati civilizációt a „szovjet imperializmus" fenyegető veszedelmétől megmenthessék.

William C. Bullitt pályafutása is az ismert utakat követte: 1919-ben Bullitt Woodrow Wilson egyik kiküldöttje volt a Szovjetunióban. Tizenöt évvel később, 1934-ben ő lett Amerika első követe a Szovjetunióban. A gazdag, nagyratörő és a diplomáciai intrikák iránt jó szimattal bíró Bullitt barátságos kapcsolatokat létesített az orosz trockistákkal. Arról kezdett beszélni, hogy a Szovjetuniónak át kellene engednie Vladivosztokot Japánnak és szükség volna arra is, hogy a nyugaton Németországnak engedményeket tegyen. 1935-ben Bullitt ellátogatott Berlinbe. *William E. Dodd*, a berlini amerikai követ ezt írja róla diplomáciai naplójában:

„Mikor 1935 tavaszán vagy nyarán Berlinen keresztül utazott (Bullitt), azt jelentette nekem, hogy szerinte Japán öt hónapon belül biztosan meg fogja támadni Oroszország keleti határait és azt várja, hogy Japán Oroszország távolkeleti részét birtokába veszi.

Bullitt azt mondta, hogy Oroszország számára nem üzlet megtartani azt a japán tengerbe nyúló félszigetet Vladivosztoknál. Ezt Japán amúgyis hamarosan elveszi tőle. Erre közbeszóltam: egyetért-e velem abban, hogy amennyiben a németek utat vágnak maguknak Oroszországba, Oroszországnak a maga 160 millió lakosságával nem lesz kijárója a Csendes-óceánra és elzárják a Balti-tengertől is? „Ó, az nem tesz semmit — felelte. — Nagyon csodálkoztam, hogy egy felelős diplomata így beszél..."

A francia követtel elfogyasztott ebéd alkalmával ugyanilyen ellenséges magatartást tanúsított és a franciával vitatkozva fáradhatatlanul érvelt a francia—szovjet békeegyezmény ellen, amelyről éppen akkor folytak a tárgyalások. Erről a készülő egyezményről az angol követ azt mondotta nekem, hogy az európai béke lehető legjobb biztosítéka... Később vagy talán ugyanabban az időben — amikor az új olasz követ közvetlenül Moszkvából idejött — megtudtuk, hogy Bullitt, még mielőtt Moszkvát elhagyta volna, a fasizmus bűvkörébe került."

1937 január 27-én Dodd követ ezt írta:

„Nemrégiben jelentéseket kaptam arról, hogy az amerikai

bankok új nagy kölcsönöket és hiteleket készülnek nyújtani Olaszországnak és Németországnak. Ezeknek az államoknak a hadigépezete már most is elég nagy ahhoz, hogy a világbékét fenyegesse. Azt is hallottam, bár ez hihetetlennek tűnik számomra, hogy Bullitt biztatja és bátorítja ezeket a terveket."

1940-ben, Franciaország összeomlása után, Bullitt Franciaországból visszatért az Egyesült Államokba, hogy ott Pétain tábornagyot mint „hazafit" ünnepelhesse, aki „azzal, hogy megadta magát a németeknek, megmentette országát a kommunizmustól".

Négy évvel később, mikor a második világháború már a végéhez közeledett, Bullitt mint a *Life* folyóirat „tudósítója" ismét feltűnt az európai kontinensen. Rómából szenzációs cikket küldött a Lifenek, amely a folyóirat 1944 szeptember 4-i számában jelent meg. Miközben azt akarta elhitetni, hogy bizonyos névtelen „római" körök véleményét tolmácsolja, Bullitt ugyanazt a szovjetellenes propagandát ismételte, amelyet a nemzetközi fasizmus húsz éven keresztül használt világuralmi törekvései érdekében. Bullitt ezt írta:

„A rómaiak azt várják, hogy a Szovjetunió uralma alá hajtja Finnországot, Észtországot, Lettországot, Litvániát, Lengyelországot, Romániát, Bulgáriát, Magyarországot és Csehszlovákiát... Azt várják, hogy Kelet-Lengyelországon kívül az oroszok magukhoz fogják csatolni Kelet-Poroszországot, beleértve Königsberget... Egy szomorú anekdota száll szájról-szájra Rómában és megmutatja reménykedésük szellemét: ki az optimista? Az az ember, aki azt hiszi, hogy a harmadik világháború 15 év mulva indul meg majd a Szovjetunió és az Egyesült Államok és Anglia által támogatott Nyugat-Európa között. Ki a pesszimista? Az az ember, aki azt hiszi, hogy Nyugat-Európa, Anglia és az Egyesült Államok nem mernek majd harcba szállni.

Bullitt hangsúlyozta, hogy a veszedelem, amely ellen a nyugati civilizációnak egyesülnie kell: Moszkva és „kommunista ügynökei".

Ez ugyanaz a felkiáltás, amellyel egy negyedszázaddal előbb, az első világháború végén, Sidney George Reilly kapitány igyekezett a világ összes ellenforradalmárait egyesíteni.[17]

De a világban nagy változások mentek végbe. Éppen miatt William C. Bullitt újabb keresztes hadjáratra uszított a Szovjetunió ellen. Anglia az Egyesült Államok és a Szovjetunió hadseregei keletről, nyugatról, északról és délről haladtak előre az ellenforradalom citadellája, Berlin ellen.

A fasiszta rabszolgaság fenyegetésével szemben és a világ eddig látott legreakciósabb erői ellen a nyugati demokráciák leghatalmasabb szövetségesükre abban az államban leltek, amely az orosz forradalomból született meg. Ez a szövetség nem volt véletlen. Az események kérlelhetetlen logikája negyedszázados tragikus félreértés és mesterségesen szított ellenségeskedés után elkerülhetetlenül összehozta és egyetlen küzdő egységbe kovácsolta a világ szabadságszerető népeit. A második világháború semmi eddigihez nem hasonlítható vértengeréből és szenvedéseiből megszületett az Egyesült Nemzetek Szövetsége.

JEGYZETEK

1. Mint a „Rosszija" munkatársa Rübakovval szorosan együttdolgozott Borisz Braszol, az Ochrána egykori ügynöke, az antiszemita propagandista, aki röviddel az orosz forradalom után az első szovjetellenes emigráns orosz szervezetet alapította az Egyesült Államokban és aki ott a „Cion jegyzőkönyvei" terjesztésére széleskörű lehetőséget kapott.

Braszol soha nem adta fel a reményt arra, hogy a cárizmust visszaállítják Oroszországban. A huszas és harmincas években fáradhatatlanul izgatott a Szovjetunió ellen, szovjetellenes emigráns orosz társaságokat szervezett, a Szovjetuniót támadó cikkeket és könyveket publikált és az Egyesült Államok kormányának képviseleteit szovjetellenes hamisítványokkal látta el. 1935 november 15-én egy New-Yorkban tartott szűkkörű titkos ülésen Braszol több mint egyórás beszámolóban tett jelentést arról, hogy milyen „szovjetellenes munkát" végzett mióta az Egyesült Államokban él. Ezen az ülésen különös büszkeséggel hivatkozott arra, hogy „szerény munkájával" 1933-ig sikerrel segített megakadályozni, hogy a Szovjetunió kormányát az Egyesült Államok elismerjék.

Miután az orosz jog egyik szaktekintélyének játszotta ki magát, Braszol jogi tanácsadója lett a newyorki Coudert Brothers jogügyi vállalatnak. A Szovjetoroszországgal kapcsolatos ügyekben amerikai kormányképviseletek „szakvéleményért" fordultak

hozzá. A Columbia egyetemen és más jólismert amerikai iskolákban orosz irodalomból és hasonló tárgykörből előadásokat tartott. Minden úton-módon felhasználta sokfeléágazó befolyásos összeköttetéseit arra, hogy gyanakvást és ellenségeskedést ébresszen a Szovjetunió iránt.

Amidőn 1940 végén az izolacionista és szovjetellenes „Először Amerika Bizottság" megalakult, Braszol nyomban egyik legtevékenyebb támogatói közé tartozott. Hatalmas szovjetellenes propagandairodalmat készített elő a bizottság részére, melyet az mindenfelé szétküldött. A bizottság kiadványaiban cikkeit feltűnő helyen hozták. A Braszol szállította propagandaanyagban volt egy a Szovjetunió elleni nácitámadás megindítása után kiadott és az „Először Amerika Bizottság" által széleskörűen terjesztett röpirat, amely a Szovjetuniónak nyujtandó kölcsönbérleti segítség ellen tiltakozott. A röpirat „A sanghai-i emigráns orosz kolónia nyilatkozata címet viselte. Huszonegy olyan távolkeleti „fehér"-orosz szervezet írta alá, melynek mindegyike a japán kormány ellenőrzésével működött. A szervezetek között szerepelt az „Orosz Fasiszta Unió", melynek élén Konstantin Rodzsajevszkij, Grigorij Szemjonov atamán hadsegéde állott.

2. 1940 júniusában Vonszjáckij közölte az „Hour" című könyomatos riporterével, hogy neki és Leon Trockijnak „közös érdekeik" vannak a szovjetrendszer ellen folytatott küzdelemben.

3. A fasiszta „fehér"-oroszok nem voltak az egyedülieik az orosz *emigránsok* közül, akik szovjetellenes agitációt folytattak az Egyesült Államokban. Számos volt orosz mensevik, szociálforradalmár és más szovjetellenes politikai elem vándorolt át Amerikába és ütötte fel főhadiszállását az Egyesült Államokban, hogy szakadatlan cselszövő és propagandatevékenységet fejtsen ki Szovjetoroszország ellen. Jellegzetes személyiségek ezek között: *Viktor Csernov, Rafael Abrámovics, Nikifor Grigorjev* és *Nátán Csánin.*

Viktor Csernov a cári Oroszországban a szociálforradalmár mozgalom egyik vezetője volt. Ebben a minőségében benső kapcsolatban állott két másik szociálforradalmár vezetővel: a rendkívüli cári agent provocateurrel és gyilkossal, Jevno Azjevvel és Borisz Szavinkovval, a szovjetellenes összeesküvővel és gyilkossal. Szavinkov *Egy terrorista emlékiratai* című könyvében leírja, hogy 1903-ban Genfbe utazott, hogy ott Csernovval átbeszélje a cári belügyminiszter, von Plehve meggyilkolására irányuló tervet. Szavinkov azt is elmondja, hogy mint járult 1906-ban ő és Azjev a szociálforradalmár terroristák brigádjának központi bizottsága elé, hogy a Sztolipin miniszterelnök meggyilkolására kapott megbízásuk alól kivonják magukat. „A központi bizottság — írja Szavinkov — nem volt hajlandó teljesíteni kívánságunkat és megparancsolta, hogy folytassuk munkánkat

Sztolipin ellen... Azjeven és rajtam kívül jelen volt Csernov, Nátánszon, Szletov, Kraft és Pankrátov." A cárizmus összeomlása után Csernov az első ideiglenes kormány földmívelésügyi minisztere lett. Elkeseredett küzdelmet vívott Lenin és a bolsevikok ellen. A szovjetkormány megalakulása után segitett a szovjetrendszer ellen irányuló szociálforradalmár összeesküvések megszervezésében. Miután a huszas évek elején elhagyta Oroszországot, egyike lett a legtevékenyebb szovjetellenes emigráns propagandistáknak és egyik vezetőjévé vált a Prágában, Berlinben, Párizsban és más európai fővárosokban folytatott szovjetellenes mozgalomnak. A második világháború elején Franciaországból az Egyesült Államokba ment. Amerikában folytatta szovjetellenes propagandáját és szervezőtevékenységét. Szorosan együttműködött az amerikai munkásmozgalom szovjetellenes elemeivel. 1946 március 30-án David Dubinskij, a nemzetközi női konfekció munkások szervezetének elnöke, egy newyorki gyűlésen, mint díszvendéget mutatta be. Ezt a gyűlést azért hívták össze, hogy tiltakozzanak Henrik Ehrlichnek és Viktor Alternek, két lengyel szocialistának a szovjet hatóságoktól tervezett kivégzése ellen. A két vádlottat a Szovjet Legfelsőbb Biróság Katonai Törvényszéke bűnösnek találta abban, hogy romboló propagandát fejtettek ki a Vörös Hadsereg ellen s az is bebizonyosodott róluk, hogy a Németországgal való béke jelszavával agitáltak a szovjetcsapatok között.

Viktor Csernovval együtt fejtett ki szovjetellenes tevékenységet Rafael Ábrámovics, a volt orosz mensevik vezér, akiről az 1931 márciusában lefolytatott moszkvai mensevik-perben azt vallották, hogy vezetőtagja volt annak a kém- és szabotázsszervezetnek, amely a szovjet kormány megdöntésére esküdött össze.

Ábrámovics először Berlinben és Londonban folytatott szovjetellenes tevékenységet, majd az Egyesült Államokba ment, ahol akárcsak Viktor Csernov, szorosan együttműködött David Dubinszkijjal és más szovjetellenes munkásvezetőkkel. Szovjetoroszország ellen intézett heves támadó cikkei a *New Leader*-ben, a *New Forward-ban* és más szovjetellenes hetilapokban jelentek meg.

Nikifor Grigorjev, egy szovjetellenes ukrán emigráns, az ukrán szociálforradalmár párt volt vezető tagja, 1939-ben érkezett az Egyesült Államokba. Mint az európai *emigráns* körökben ismert elsőrendű szovjetellenes propagandista, Grigorjev szoros kapcsolatban állt Viktor Csernovval. Prágában a *Suspilstvo* (Közösség) című folyóiratnak volt a szerkesztője. Ez a lap azt terjesztette, hogy „Szovjetoroszország és Szovjetukrajna a zsidók kezében van" és „nagy zsidóellenes harcot" hirdetett... „Ukrajna, Fehéroroszország, Litvánia és Lengyelország területén." Az Egyesült Államokba érkezve Grigorjev folytatta szovjetellenes propa-

gandáját. A Szovjetunió elleni náci támadás után Grigorjev és Csernov résztvettek a „Demokráciát Előmozdító Bizottság" megalakításában. Ez a newyorki bizottság harcot indított Ukrajnának és más szovjetköztársaságoknak a Szovjetuniótól való „felszabadításáért". A Grigorjev által az Egyesült Államokban terjesztett propagandaanyag között volt egy *Független ukrán politikai akció alapelvei* című brosüra, amely „statisztikákat" közölt arról, hogy Szovjet-Ukrajnában az ipart, a pénzügyeket és a politikát a zsidók irányítják. Ugyanebben a brosürában Grigorjev a szovjetkatonákat a Vörös Hadseregtől való dezertálásra bíztatta, mondván, hogy „ne kockáztassák életüket elnyomóikért".

Előkelő szerepet töltött be az Egyesült Államokban élő „baloldali" szovjetellenes orosz *emigránsok* között Nátán Csánin, a „Munkások klubjának" tanulmányi vezetője és a szovjetellenes *Forward* állandó munkatársa is. A harmincas évek elején Csánin propaganda-felhívást tett közzé, hogy pénzt gyűjtsön „az Oroszországban dolgozó titkos szociáldemokrata sejtek" támogatására és annak a „nehéz küzdelemnek" a megsegítésére, amelyet „elvtársai Oroszországban a bolsevizmus ellen folytatnak". 1942 januárjában Csánin így írt: „Az utolsó lövés még nem dördült el... Ezt az utolsó lövést a szabad Amerikából fogják leadni és ettől a Sztálin-rendszer is darabokra fog hullani..."

4. 1933-ban Alfred Rosenberg a szovjetellenes propaganda irányítására Berlinben ügynöksége állított fel. Ez az ügynökség a „Bolsevizmus Veszélye Ellen Küzdő Bizottság" nevet viselte és az Antikomintern előhírnöke volt. Tagjai közé tartozott:

Német Antikommunista Szövetségek Központi Ligája.
Délamerikai Antikommunista Blokk.
Észak-Kína Antikommunista Szövetsége.
Európai Antikommunista Liga.
Bolsevizmus Veszélye Ellen Küzdő Nemzetközi Bizottság Amerikai Tagozata.

5. A japán ügynökök szintén tevékenyen közreműködtek az Egyesült Államokban folytatott szovjetellenes propagandában. Jellegzetes eset volt John C. Le Clair, az International Telephon Company helyettes személyzeti igazgatójának és a New-York City College és a brooklyni St. Francis College volt történelem tanárának esete. Mint a távolkeleti ügyek elismert szaktekintélye, Le Clair számos cikket írt a jólismert amerikai folyóiratokba. Ezekben a cikkekben Japánt magasztalta és kijelentette, hogy az Egyesült Államok számára az igazi veszélyt Szovjetoroszország jelenti. Ezenkívül egy „Commients and Forecasts" című könyomatost is szerkesztett, amely ugyanilyen propagandát tartalmazott. Ezt szerte az országban kétszáz napilapnak és időközi lapnak küldötte széjjel. Le Clair egyik legjellegzetesebb cikke „Nem kívánatos a barátság az Egyesült Államok és a Szovjetunió kö-

zött" címmel az *America* című folyóirat 1940 szeptemberi számában jelent meg. Miután az amerikai kémelhárító az FBI 1943 végén letartóztatta, szeptember 8-án a newyorki federális bíróság előtt Le Clair beismerte bűnösségét és bevallotta, hogy három éven át a japán kormány fizetett propagandaügynöke volt és ezt a tevékenységét csak néhány hónappal Pearl Harbour megtámadása előtt hagyta abba.

6. Azoknak a befolyásos külföldi barátainak, akik őt még mindig liberális ujságírónak tartották és akiket mélyen meglepett, hogy visszatért Németországba, Scheffer bizalmasan megmagyarázta, hogy valamiféle misztikus antináci küldetést vállalt a Harmadik Birodalomban. Egyik szemét eljövendő munkáján tartva, Scheffer fenn akarta tartani hasznos külföldi kapcsolatait. Bármily furcsán hangzik is, sok barátja elhitte ezt a meséjét.

Azok között, akiket Scheffer nem tudott meggyőzni nácielleneс érzelmeiről, volt Amerika antifasiszta németországi követe, néhai William E. Dodd. 1936 november 15-én dr. Dodd a következő megjegyzést írta Schefferről naplójába: „Figyelemmel kísérem ezt a Scheffert, aki néhány évvel ezelőtt szociáldemokrata volt, több éven át tudósította a német lapokat az Egyesült Államokból és most jó náci."

7. Az amerikai adófizetőket, akiknek filléreiből az amerikaellenes tevékenységek kivizsgálásával megbízott Dies-bizottság főnyomozójának a fizetését fedezték, bizonyára érdekelte volna Sullivan előélete:

Bűncselekmény	Hely	Időpont	Ítélet
Részegség	Charlestown, Mass.	1920 szept. 7.	Szabadonengedték
Gyorshajtás	Roxbury	1923 dec. 18.	25 dollár pénzbüntetés
Engedélynélküli hajtás	Suffolk	1924 febr. 11.	25 dollár pénzbüntetés
Gyorshajtás	Suffolk	1924 jún. 27.	Napirendre tértek felette
Lopás	Malden	1932 ápr. 2.	6 hónapi fogház. Megfellebbezte
Lopás	Middlesex (Felsőbíróság)	1932 dec. 4.	Az ítéletet felfüggesztették
Engedély felfüggesztése utáni jogbasználat	Lowell	1932 febr. 11.	Napirendre tértek felette
A büntető törvénykönyv 690. szakaszának megsértése (szodómia)	New York	1933 dec. 20.	Felmentették
Letartóztatták azzal a vádal, hogy FBI nyomozónak adta ki magát	Pittsburgh	1939 dec. 11.	A vádat elejtették

(Sullivan most is tagja az újonnan felállított Amerika-ellenes tevékenységet kivizsgáló Rankin-féle bizottságnak. — *A ford.)*

8. 1941 januárjában, amikor a német hadvezetőség már éppen befejezte előkészületeit a Szovjetunió elleni támadásra, egy szenzációs szovjetellenes könyv, *Ki a sötétből* jelent meg az Egyesült Államokban. Szerzőként Jan Valtin szerepelt.

„Jan Valtin" egyike volt Richard Krebs volt Gestapo-ügynök számos álnevének. Ismert volt még Richard Anderson, Richard Peterson, Richard Williams, Rudolf Heller és Otto Melchior néven.

Krebs könyve, a *Ki a sötétből* a kommunista „Jan Valtin" vallomása kívánt lenni, aki keresztülkasul utazott volt a világon, hogy sötét megbízásokat hajtson végre Moszkva utasítására. A szerző komor részletességgel írta le azokat a bűnös összeesküvéseket, amelyeket állítólag „bolsevik ügynökök" szőttek a világ demokráciája ellen. Elmondotta, hogy mint kezdett felmerülni benne „a kétely a kommunista párt létjogosultsága és céljai iránt", miután tíz évig állott a „Komintern bűnös szolgálatában", beleértve egy 1926-ban Kaliforniában történt gyilkossági kísérletet. Végülis, — folytatta a mesét — elhatározta, hogy teljesen szakít Moszkvával és mindent feltár.

Krebs 1938 februárjában érkezett az Egyesült Államokba. Európából magával hozta a *Ki a sötétből* kéziratát. Ez a kézirat megdöbbentően hasonlított arra a szovjetellenes propagandakönyvre, amelyet náci-Németországban széltében-hosszában terjesztettek. Az amerikai kiadás előkészítésében nagy segítségére volt Isaac Don Levine, egy megrögzött szovjetellenes propagandista, a Hearst-sajtó rendszeres cikkírója. Egy soha nem látott előzetes reklámhadjárat segítségével a könyvből szenzációs bestseller lett. A „Book of the Month Club" (A hónap könyvét kiválasztó hatalmas könyvterjesztő testület. — *A ford.)* 166.000 példányt osztott széjjel az olvasói között. A *Raeder's Digest* hosszú kivonatot közölt a könyvből és hozzáfűzte, hogy az önéletrajzot „a kiadók gondosan felülvizsgálták és autentikusnak találták". A *Life* folyóirat két egymásután következő számában hosszú részleteket idézett belőle. Az amerikai könyvkiadás történetében kevés könyvet részesítettek olyan költséges reklámban és hirdettek olyan garral, mint a *„Ki a sötétből"*-t.

Míg számos bíráló nyiltan szkeptikus volt a könyvvel szemben, mások, — akiket ismertek szovjetellenes érzelmeikről — díséretekkel halmozták el Krebs munkáját. Freda Utley, a szovjetellenes újságírónő a *Saturday Review of Literature*-ben a következő szavakkal emlékezett meg róla: „Egyetlen egy könyv sem tárja fel olyan világosan, hogy milyen segítséget nyujtott Sztálin Hitlernek, mielőtt az hatalomra jutott volna és nyujt neki bizonynyal még ma is." Sidney Hook, Trockij egyik csodálója, a *New Leader-ben*, az úgynevezett Szociáldemokrata Szövetség orgánu-

mában kijelentette, hogy „mint történet a maga egyszerűségében, olyan lenyügöző, lélegzetelállító valami, hogy soha nem lehetne regényként elfogadni, mert a regényszerű valószínűség minden törvényével ellenkezik". William Henry Chamberlain, akinek a moszkvai perekről írt szovjetellenes magyarázatai a tokiói propagandalapban, a *Contemporay Japan*-ban jelentek meg, azt írta, a *New York Sunday Times Book Supplement*-ben: „Valtin értékes szolgálatot tett azoknak az amerikai ügynökségeknek, amelyek a kém- szabotázs- és más külföldről irányított illegális tevékenységek ellen küzdenek" Max Eastman, Eugene Lyons és más az amerikai szovjetellenes, Trockij-barát irodalmi klikkhez tartozó írók, izgatottan ünnepelték a volt Gestapo-ügynökök „történelmi expozéját".

„Jan Valtin"-ból nemzeti figura lett. Mint szovjetellenes szakértőt meghívták tanúságtételre a Dies-bizottság elé.

1941 március 28-án letartóztatási végzést adtak ki Krebs ellen, amelyben mint nemkívánatos és kiutasítandó idegent jelölték meg. Az ezt követő vizsgálóbírói nyomozás megállapította, hogy Krebs-et 1926-ban Kaliforniában gyilkossági kísérlet bűntette miatt elítélték és utána harminckilenc hónapot ült San Quentinben. A losangelest bírósági jegyzőkönyvek kimutatták, hogy ezt a bűntettet, amelyet a *Ki a sötétből* mint a Komintern megbízást tüntetett fel, egy számlán való összeszólalkozás miatt követte el. A számla összegével egy kiskereskedőnek tartozott. Amikor a bíróság előtt meg akarta magyarázni, hogy miért próbálta megölni a kereskedőt, Krebs így védekezett: „A zsidó megőrjített."

A vizsgálóbírói nyomozás azt is felfedte, hogy 1929-ben Krebset száműzték az Egyesült Államokból és mind 1938-ban, mind 1926-ban illegálisan jött Amerikába. A vizsgálat még azt is megállapította, hogy 1934-ben Krebs, mint a náci kormány tanúja szerepelt egy tengerésztársa ellen indított árulási perben. Ami pedig a német kommunista párttal való kapcsolatát illeti, onnan kizárták és Krebs beismerte, hogy „befurakodott annak szervezetébe".

Az Egyesült Államok Bevándorlási Bírósága a következő jelentést adta ki a vizsgálat eredményéről: „A szóbanforgó egyént az elmúlt öt év alatt a náci Németország ügynökének tekintették. Az előttünk levő adatok alapján megállapítható, hogy teljesen megbízhatatlan és amorális."

Hogy Krebset, mint volt náci ügynököt és elítélt bűnözőt leleplezték, kevés publicitást kapott. Később befolyásos szovjetellenes amerikai barátai garantáltak érte és az amerikai Bevándorlási Hivatal közegei tiszta papírokat adtak neki, majd amerikai honpolgárrá lett. A *Ki a sötétből* továbbra is ottmaradt az ország

közkönyvtárainak polcain és továbbra is terjesztette szovjetellenes tanait sok tízezer amerikai között.

9. Louis Waldman, Krivickij amerikai ügyvédje szerint, Krivickij amerikai beutazását William C. Bullitt, az Egyesült Államok franciországi követe segítette elő. Bullitt szovjetellenes tevékenységére vonatkozólag lásd a XXIII. részt.

10. Az Egyesült Államokban levő tengelybarát és szovjetellenes elemek lelkesen támogatták Martin Dies kongresszusi képviselő munkáját. 1939 december 8-án, Merwin K. Hart Franco tábornok spanyol fasiszta rendszerének vezető szószólója Dies tiszteletére New Yorkban bankettet adott. A vendégek között megjelent John B. Trevor, Archibald E. Stevensohn és Fritz Kuhn, a Német-Amerikai Szövetség feje. Amikor az újságírók megkérdezték Kuhn-tól, hogy mi a véleménye a Dies-bizottságról, így felelt: „Örülök, hogy ismét kinevezték és kívánom, hogy több pénzt kapjon."

Itt közöljük még néhány más szovjetellenes agitátor véleményét a Dies-bizottság munkájáról:

A legnagyobb tisztelettel viseltetem a Dies-bizottság iránt és rokonszenvezem programjával. — George Sylvester Viereck, náci ügynök, akit 1942 február 21-én börtönbüntetéssel sujtottak.

1933-ban azért alapítottam az Ezüst Légiót, hogy pontosan ugyanazokat az elveket propagáljam, amelyeket most Dies és bizottsága megvalósít. — William Dudley Pelley, a nácibarát Ezüstingesek vezetője, akit 1942 augusztus 13-án bűnös lázításért tizenötévi börtönbüntetésre ítéltek és 1944-ben egy Amerika-ellenes náci összeesküvésben való részvétel miatt másodszor is vád alá helyeztek.

A Dies végezte munka iránti megbecsülésedet azzal juttasd kifejezésre, hogy szabad idődben írj neki egy bátorító levelet. Valóban, egymillió levél az íróasztalán válasz volna azok számára, akik szeretnék eltávolítani őt és azt a törvényhozó testületet, amelyet képvisel. — Father Charles E. Coughlin, nácibarát propagandista pap, a Keresztény Front és a *Social Justice* című lap megalapítója. Az utóbbitól 1942-ben lázító magatartása miatt megvonták a postai szállítás jogát.

Dies szovjetellenes működésével kapcsolatban, maga Berlin is nyiltan kifejezést adott lelkes helyeslésének. A Federal Communication rövidhullámú rádiófigyelője 1941 telén jelentette, hogy a tengelynek a nyugati földrész számára szórt rövidhullámú adásaiban a „leggyakrabban és leghelyeslőbben" Martin Dies képviselőt idézik.

11. A *Herald* szerkesztői rövidhullámú rádióvevőkkel dolgoztak és éjjel-nappal vették fel az anyagot a hitleri Európából és Japánból. Ilyen módon jutottak a hivatalos tengely propagandá-

hoz, amit azután feldolgoztak a *Herald*-ban és a *Scribner's Commentator*-ban.

A *Herald*-ot és a *Scribner's Commentator*-t szerte az Egyesült Államokban ingyen küldték szét, az Először Amerika Bizottság gyűlésein osztogatták és az Először Amerika Bizottság speciális címjegyzékeinek segítségével, tömegével postázták. Ezeket a címjegyzékeket Charles E. Lindbergh, Hamilton Fish, Charles E. Coughlin, Burton K. Wheeler szenátor, Frank Burch, George Sylvester Viereck náci ügynökök és mások bocsátottak rendelkezésükre.

12. Lindbergh az Először Amerika Bizottság 1941 október 30-án az Egyesült Államokban tartott gyűlésén így írta le erre az időre eső tevékenységét: „1938-ban már arra a következtetésre jutottam, hogy amennyiben háború törne ki egyfelől Németország, másfelől Anglia és Franciaország között, akkor ez vagy német győzelemmel végződnék, vagy pedig Európa elpusztítását idézné elő. Ezért álltam amellett, hogy Anglia és Franciaország... engedjék meg Németországnak, hogy hadüzenet nélkül kelet felé, Oroszországba nyomuljon előre."

13. 1937-ben John C. Metcalfe a *Chikago Daily Times* riportere és később az Egyesült Államok hivatalos megbízottja feljegyezte Hermann Schwarzmannak, a Német-Amerikai Szövetség astoriai (Long Island) csoportja vezetőjének előtte tett következő kijelentését: „Tudja, hogy ki lehet majd a mi nagy politikai pártunk Führere: Lindbergh! Igen, ez nem is olyan távoli, mint ahogy gondolja. Tudja, hogy milyen könnyen magával tudja ragadni a közönséget. Az amerikaiak szeretik őt... Igen, sok minden olyat terveznek, amiről még a közvélemény semmit sem tud."

14. Az Először Amerika Bizottság lelkesen üdvözölte a Szovjetoroszország elleni náci támadást. A bizottság szócsöve, a *Herald*, a következő nagybetűs címeket hozta:

Európa felsorakozik az orosz kommunisták elleni harcra.
Tizenhét nemzet csatlakozik a Német Birodalomhoz a Szovjetunió elleni szent keresztes hadjáratban.

Úgy tüntették fel, mintha a Szovjetunió veresége a náci Németországgal szemben az Egyesült Államok érdeke lenne. Az *Először Amerika Kutató Irodájának Értesítője* 1941 augusztus 1-i számában ezeket írta: „Vajjon tudatában voltatok-e annak, hogy még ha meghódítja is a náci Németország a kommunista Oroszországot, a megnagyobbodott német gazdaság inkább meggyengül, mintsem megerősödik?"

15. 1941 október harmincadikán, amikor a nácik Moszkva felé közeledtek, az Először Amerika Bizottság a newyorki Madison Square Garden-ben tömeggyűlést tartott. A gyűlés szónoka John Cudahy volt, az archangelszki amerikai intervenciós hadsereg egykori kapitánya, aki később Amerika belgiumi követe lett

és németbarát magatartása miatt visszahívták állomáshelyéről. Cudahy azt követelte az Egyesült Államok kormányától, hogy kezdeményezzen egy nemzetközi „békekonferenciat", amelyre a náci Németországot is hívják meg. Kijelentette, hogy „azok, akik a náci kormányban felelős helyen vannak, számot adnak maguknak arról a nagy veszedelemről, amit a potenciális amerikai háborús hatalom jelent. Ezt von Ribbentrop mondotta nekem, amikor öthónappal ezelőtt Berlinben találkoztam vele." Cudahy hozzáfűzte, hogy ez jó lehetőséget jelent az alkúra a nácikkal folytatandó „béketárgyalásoknál". „Azt mondják, hogy Hitlerrel nem lehet békét kötni. Azonban Hitler csupán múló jelenség..." mondotta. „Nekünk van ebben az országban egy nagy Európa-szakértőnk, egy olyan férfi, akit a legtisztább hazafias érzések vezetnek: Herbert Hoover... Adjunk lehetőséget Hoovernek arra, hogy kidolgozza egy általános béke megszervezésének tervét."

A bizottság e tömeggyűlésén, amelyen Cudahy volt a főszónok, a bevezető szavakat egy George Albert Simons nevű pap mondotta el. Ez a Simons az orosz forradalom előtt a szentpétervári protestáns misszionak volt a lelkipásztora. Ott bizalmas barátságba került Borisz Braszollal az antiszemita propagandistával, aki döntő szerepet játszott a *Cion jegyzőkönyvei* amerikai terjesztésében. 1919 februárjában Simons tanúvallomást tett a szenátus „bolsevizmus" kivizsgáló bizottsága előtt. Ime egy kivonat Simons vallomásából: „Az úgynevezett bolsevik mozgalom agitátorainak több, mint a fele zsidószármazású. Ez a dolog (az orosz forradalom) zsidó és egyik alapját megtaláljuk a newyorki East Side-en (a zsidó negyedben). Simons a *Cion jegyzőkönyveit* mint értékes forrást ajánlotta a forradalom iránt érdeklődőknek. Ezt mondta: „...megmutatja, hogy ez a titkos zsidó társaság mit tett a világ meghódítása érdekében... hogy végül az egész világot, ha úgy tetszik, kezükbe kaparintsák és most ez a könyv annyi mindent elmond programjukról és módszereikről, amelyek mind beleilleszkedtek a bolsevik rendszerbe."

16. 1943 május 22-én a Komiternt a Kommunista Internacionálét feloszlatták. Joseph E. Davies, Amerika volt szovjetoroszországi követe a United Press-nek adott cikkében a következőképpen összegezte a Komintern feloszlatását: „A világ külügyminisztériumainak jólértesült köreiben ez a lépés nem jelentett meglepetést. Egyszerűen egy befejezett tényt szentesítettek. Ezt a legjobban akkor érzik meg, ha röviden végigfutunk a Kominternnel kapcsolatos történelmi tényeken... 1919-ben szervezték meg, amikor a fiatal forradalmi kormányt minden oldalról megtámadták... Mindazonáltal Sztálin idejében végülis egy szűrő intézmény lett belőle a többi országok munkásmozgalmai számára. E pártok (a kommunista pártok) azt a tanácsot kapták, hogy a demokratikus országokban törvényes keretek között mozogjanak és tevékenysé-

güket békés és alkotmányos módszerekkel folytassák. Általában ezekben az országokban hangoskodó, de nem erőszakos kisebbségek lettek belőlük. Csupán a támadó és ellenséges országokban vált valószínűvé, hogy a Komintern tevékenyen támogatja majd az illető kormányok elleni forradalmi osztályháborút és a belső felforgatásra irányuló akciókat... Az ellenség — a nácik, a fasiszták és a japánok — minden lehetőt megtettek, hogy megrémítsenek bennünket a nyugati civilizációt fenyegető kommunista veszedelem kísértetével. Ezt az úgynevezett Antikomintern egyezmény álarcában vitték véghez, amelyet Amerika és a világ többi részének a meghódítására irányuló összeesküvés érdekében eredetileg 1936-ban, majd 1937-ben, 1939-ben és 1940-ben fokozatosan hoztak össze... Sztálin és többi moszkvai társa május 22-én (1943) egy csapásra semmivé tették Hitler játékát... Amidőn a Kominternt leépítették, Hitler propagandájának utolsó négy ágyúját is kilőtték... A Komintern megszüntetése ezenfelül határozott cselekedet is volt, amely megerősítette kifejezett szándékukat aziránt, hogy viszálykodás helyett együtt kívánnak működni szomszédaikkal, akikkel a háború és a béke megnyerésére szövetségre léptek. A Komintern megszüntetése hozzájárul ahhoz, hogy megerősítse a háborús erőfeszítésben együtt küzdő szövetségesek közötti bizalmat. Ugyancsak hozzájárul a háborútáni újjáépítés sikeréhez és hozzásegít a nemzetek igaz világközösségének megteremtéséhez, amely a jószomszédok együttműködésével és együttmunkálkodásával, a valóság eszközeivel kívánja felépíteni ezt a világot."

17. Ugyanez a kiáltás visszhangzott még akkor is, amikor az angol-amerikai-szovjet koalíció már végkép a földre terítette a náci Németországot. 1945 elején történt, hogy Clare Luce a kongresszus képviselőnője és a *Time*, *Life* és *Fortune* című folyóiratok kiadójának a felesége, visszatért európai körútjáról és arról számolt be az amerikaiaknak, hogy a Vörös Hadseregnek náci Németországon aratott győzelme következtében a bolsevizmus elnyeléssel fenyegeti Európát. Mrs Luce felhívást intézett az Egyesült Államokhoz, hogy támogasson minden szovjetellenes európai erőt. Ez volt természetesen a nácik főreménye és ez volt dr. Göbbels, náci propagandaminiszter, az ostromlott Berlinből világgászórt rádiófelhívásának a főtémája is.

Ugyancsak ez a kiáltás hallatszott, amikor 1945 tavaszán az amerikai szenátorok egy csoportja látogatást tett Rómában. A szenátorok megkérdezték a gyűlésre egybeverődő amerikai katonákat, hogy vajjon „nem fejeznék-e be a munkát" a Szovjetoroszország elleni harccal? A jelentés szerint a katonák nyilvánvaló ellenkezéssel fogadták a szenátorok antibolsevik keresztes hadjáratát. Sokan közülük kivonultak a gyűlésteremből.

Ugyanakkor az Egyesült Államokban Jan Valtin *Ki a sötétből* című könyvéhez hasonló stílusban megírt számos könyv segít-

ségével folytatták a szovjetellenes propagandát. Az 1945—46-ban kiadott könyvek között a legszélesebb körben *William L. White:* „Jelentés az oroszokról"; *Alexander Barmin:* „Egy, aki túlélte" és *Viktor Kravcsenko:* „A szabadságot választottam" című könyvét terjesztették.

William L. White amerikai újságíró a *Jelentés az oroszokról*-t a Szovjetunióban tett sietős, hatheetes utazás után írta meg. White könyve az első betűtől az utolsóig a szovjet nép és annak vezetői ellen intézett tiráda volt, sőt még a szovjet háborús erőfeszítést sem kímélte. Először kivonatolt formában a *Raeder's Digest*-ben jelent meg. Miközben White könyvét az olyan szovjetellenes újságok, mint a szociáldemokrata *New Leader* üdvözölték és gazdag, tárgyilagos riportnak nevezték s a Patterson-McCormick-, valamint a Hearst sajtó lelkesen idézte, az amerikai sajtónak az a része, amely az Egyesült Nemzetek közötti jóviszony fenntartását a szívén viselte, erőteljesen elítélte azt. Az amerikai tudósítók egy előkelő csoportja, melynek tagjai a háború alatt a Szovjetunióban dolgoztak, (John Hersey, Richard Lauterbach, Ralph Parker és Edgar Snow részvételével) nyilatkozatot tett közzé és ebben a nyilatkozatban élesen megbélyegezte White könyvét. A tudósítók erősen elfogult és félrevezető riportnak nevezték, „amely tovább akarja éltetni a legrégibb meséket és előítéleteket arról a nagy szövetségesről, akinek ebben a háborúban hozott áldozata elképzelhetetlen vérontástól és szenvedéstől mentett meg bennünket". A külföldi tudósítók nyilatkozata rámutatott arra, hogy „White nemcsak az ország (Oroszország) nyelvét nem ismeri, de nyilvánvalóan a történelmét és kultúráját sem" s White könyvének „alapvető tisztességtelensége abban rejlik, hogy teljesen hiányzik belőle mind az előtérre, mind a háttérre vonatkozó minden részlet", valamint, hogy „a könyvet kapcsolatba kell hozni azoknak az itt és Európában létező tudatlan és ellenséges csoportoknak a jelentőségével, amelyek ki akarják élezni a bizalmatlanságot és a gyanakvást a Szövetségesek között." Mindennek ellenére a *Jelentés az oroszokról* egy magasnyomású és költséges reklámhadjárat segítségével továbbra is tíz meg tízezer amerikai olvasó kezébe jutott.

Alexander Barmin könyve, az *Egy, aki túlélte* a szovjet politika és vezetés „színfalak mögötti" világának ábrázolása akart lenni, amelyet egy volt „szovjet diplomata" és a szovjet ügyek „szakértője" írt. Akárcsak a *Jelentés az oroszokról*, Barmin könyve is mérgezett-nyelvű támadást intézett minden ellen, ami a Szovjetunióval kapcsolatos és kinyilatkoztatta, hogy Sztálin „egy diadalmas ellenforradalom" vezetője volt és ebből az „ellenforradalomból" most „reakciós diktatúra" lett. Az orosz ötödik hadoszlop leleplezése és felszámolása idején, mint szovjet követségi tanácsos szolgált Görögországban, Athénban. Barmin azon-

nal elhagyta állását és nem volt hajlandó visszatérni a Szovjetunióba. Könyvében elmondja, hogy a kivégzett szovjet összeesküvők között sokan legközelebbi „barátai" és „kartársai" voltak. Tuchacsevszkij tábornokkal kapcsolatban — akit bűnösnek találtak abban, hogy a német vezérkarral szövetkezve a Szovjetunió ellen összeesküdött — Barmin ezeket mondja: „Moszkvában bizalmasan együttműködtem vele" és hozzáfűzi, hogy „az utóbbi években" az orosz tábornok „közeli barátja volt". Barmin azt is megjegyzi, hogy Arkádij Rosenholz irányításával „néhány feladatot" is „véghezvitt" (Rosenholz 1938-ban bebizonyult, hogy fizetett ügynöke volt a német katonai titkosszolgálatnak) és hogy az „éleszű" Leon Szedov Trockij Párizsban meglátogatta őt. Az *Egy, aki túlélte* tömjénező bevezetőjét Max Eastman írta és a könyvet más az Egyesült Államokban élő szovjetellenes személyiségek is erőteljesen propagálták. Így pl. *New Leader*, amelynek szerkesztői gárdájába tartozott Eugene Lyons, akinek írásait a náci propagandaminisztérium ügynökségei időről-időre idézték — akárcsak William L. White riportját —. Barmin könyvét is különleges lelkesedéssel reklámozta és dicsérte; ugyanezt tette William Henry Chamberlin, akinek szovjetellenes írásai a Hearst sajtóban láttak napvilágot s a moszkvai perekről adott magyarázata a *Contemporary Japan* című japán propaganda-orgánumban jelent meg; Sidney Hook, Trockij volt munkatársa; John Dewey, a Trockij mexikói kihallgatására alakult „Vizsgálóbizottság" volt elnöke és Max Eastman, Trockij volt közeli munkatársa, barátja és fordítója.

Európában a nácik, mind W. L. White, mind Alexander Barmin írását felhasználták a Szovjetunió elleni propagandahadjáratukban. White *Jelentés az oroszokról* című könyvének a megjelenését *Der Westkämpfer* (a nyugati front hivatalos Wehrmacht újsága) 1945 január 30-i számában lelkes, első oldalon megjelent cikkében köszöntötte. A cikk azt állította, hogy White könyvének megjelenése bizonyíték az Egyesült Nemzetek között beálló szakadás lehetőségére. 1945 márciusában, az olasz arcvonalon harcoló amerikai katonákat a nácik pamfleteket tartalmazó lövedékekkel bombázták. A pamfleten újra kinyomták Barmin, előzőleg a *Raeder's Digest*-ben megjelent, *Az új kommunista összeesküvés* című cikkét.

Viktor Kravcsenko *A szabadságot választottam* című könyve 1946 elején jelent meg. Ez a könyv vad rágalomözön a Szovjetunió bel- és külpolitikája ellen. Kravcsenko tagja volt a Szovjet Washingtonba küldött Beszerző Bizottságának és a háború közepén, 1944 márciusában, dezertált állásából. Kravcsenko könyvének „leleplezéseire" jellemzők azok az állítások, hogy Oroszországot az ötéves tervek és a kollektív farmok a legszörnyűbb elszegényedésbe és általános szenvedésbe taszították s a viszonyok rosszab-

bak, mint a cárizmus idejében; s hogy a Vörös Hadsereg nem egyéb, mint egy tehetetlen, vezetés nélkül álló tömeg, mely „félvak, sánta, megtört, szívbajban és gyomorfekélyben szenvedő, ötvenéves, szakállas, annyira elnyűtt emberekből áll, hogy alig tudják a saját súlyukat cipelni s mégis alkalmasnak találták őket a frontszolgálatra". Kravcsenkó szerint „a németek azokban a napokban szinte harc nélkül elfoglalhatták volna Moszkvát... Hogy miért fordultak vissza, az egy olyan titok, amelyet csak a németek fejthetnek meg a történelem számára". Miután új kereszteshadjáratot hirdet Szovjetoroszország ellen, Kravcsenko kijelenti: „A következő lépés a világbiztonság felé nem a világszervezet megteremtése,... hanem az orosz tömegek felszabadítása zsarnokai uralma alól." Kravcsenko könyvét az olyan kritikusok, mint W. H. Chamberlain és Dorothy Thompson lelkesen ünnepelték, „jelentős és kinyilatkoztatásként ható riport"-nak, „az amerikai-szovjet viszonnyal kapcsolatos életfontosságú dokumentum"-nak nevezték. Alighogy *A szabadságot választottam* megjelent, a Hearst-sajtó megkezdte a könyv szériákban való terjesztését.

Az antibolsevik keresztesvitézek hangja a második világháború végén Európában nem volt kevésbbé fülsiketítő, mint 1918 után, de sokkal kevésbbé volt hatásos az amerikai és a többi népek befolyásolására. Ezek sokat tanultak Woodrow Wilson halála óta.

A TIZENHAT LENGYEL VÁDLOTT ÜGYE

A második világháború utolsó hónapjában a szovjetellenes agitáció propagandatevékenységét Angliában és az Egyesült Államokban Lengyelország kérdésére összpontosította. A Vörös Hadsereg előrenyomulása láttán, amikor átlépte a lengyel határt és Lengyelország egyre nagyobb részeit szabadította fel a náci megszállók uralma alól, az angol konzervatívok és az amerikai izolacionisták azt a vádat emelték, hogy a „lengyel szabadság" a Szovjetunió előretörése folytán veszélybe került. A Hearst-lapok és a Patterson-McCormick sajtó hétről-hétre, azon a címen, hogy Lengyelországot meg kell menteni a „bolsevizmustól", szovjetellenes akcióra izgatott. Az Egyesült Államok kongresszusában és az angol alsóházban egymásután emelkedtek szólásra a szónokok, hogy leleplezzék a „vörös imperialista célokat Lengyelországban" és a szovjet kormányt az Egyesült Nemzetek elveinek elárulásával vádolják. A szovjetellenes propaganda legnagyobb része a Londonban lévő lengyel menekült kormány, valamint ennek a kormánynak washingtoni képviselői által hivatalosan kiadott nyilatkozatokon és propagandaanyagon alapult. A londoni menekült lengyel kormány lengyel militaristákból, feudális lengyel nagybirtokosok szószólóiból, néhány lengyel fasisztából és pár szocialista és paraszti vezetőből állott, akik Lengyelország 1939-es összeomlása után Angliában menedéket találtak.[1]

Abban az időben két lengyel kormány volt. A menekült kormányon kívül magában Lengyelországban megalakult az ideiglenes lengyel kormány, az úgynevezett varsói rendszer. A varsói kormány, mely a lengyel antifasiszta pártok szövet-

ségén alapult, megtagadta az 1935-ös Pilsudszky-féle alkotmányt, amelyet a londoni lengyelek továbbra is megtartottak. A varsói rendszer átütő erejű gazdasági és politikai reformokat szándékozott tető alá hozni Lengyelországban, a nagybirtokok felosztására törekedett és szoros baráti kapcsolatokat akart létesíteni a Szovjetunióval.

1945 februárjában, a yaltai konferencián, Roosevelt, Churchill és Sztálin teljes egészében megvitatták Lengyelország jövőjének kérdését és megállapodtak abban, hogy a varsói rendszert lengyelországi és külföldi demokratikus lengyel vezetők bevonásával szélesebb demokratikus alapon újjászervezik és azután, mint az ország törvényes ideiglenes kormányát elismerik.

A yaltai megállapodás a londoni lengyel emigránsok, valamint amerikai és angol szövetségeseik leghevesebb ellenkezésével találkozott. A határozatot mint „Lengyelország elárulását" állították be. Diplomáciai ármánykodásokba kezdtek, hogy a yaltai határozat teljesítését megakadályozzák.

A lengyel ügy körüli szovjetellenes izgatás és intrika 1945 májusában érte el tetőpontját, amikor a szovjet kormány bejelentette, hogy a londoni menekült kormány tizenhat ügynökét szovjetellenes összeesküvés vádjával letartóztatta. A szovjet kormánynak ez a cselekedete, jelentették ki a londoni lengyel emigránsok, végső példaként mutatja, hogy Moszkva meg akarja fojtani a „lengyel demokráciát" és „vörös diktatúrát" akar a lengyel népre kényszeríteni...

A legismertebb név a letartóztatott tizenhat lengyel között *Leopold Broniszláv Okuliczky* tábornok, a száműzetésben élő lengyel hadsereg volt vezérkari főnöke volt. Ez a hadsereg igen fontos szerepet játszott a lengyel emigránsok szovjetellenes támadásaiban...

A lengyel hadsereget, közös lengyel-szovjet megállapodás alapján, eredetileg 1941-ben szovjet területen kezdték szervezni, hogy az a Vörös Hadsereg oldalán küzdjön a németek ellen. Ezt a hadsereget *Wladiszláv Anders* tábornok, az „ezredesek klikkjének" volt tagja vezette. Pilsudszky diktatúrája idején ez a klikk uralkodott Lengyelországban. Hogy Anders hadseregét kiképezhessék és felszerelhessék a Németország elleni katonai harcra, a szovjet kormány háromszázmillió rubeles kamatmentes kölcsönt szavazott meg és toborzási, valamint táborozási könnyebbségeket adott ennek a hadseregnek. Mindezek ellenére Anders tábornok, Okuliczky és más lengyel mili-

taristák titokban ellenezték a Vörös Hadsereggel kötendő szövetséget. Azt hitték, hogy a náci Németországgal szemben a Szovjetunió gyors vereségre van ítélve és ennek megfelelően is cselekedtek.

Berling alezredes, aki később a varsói kormány hadseregének lett a vezetője, egyik jelentésében felfedte, hogy 1941-ben, röviddel az első lengyel egységek szovjet területen történt megalakítása után, Anders tábornok tisztjeivel megbeszélést tartott, amelyen a következőket jelentette ki:

— Majd ha a Vörös Hadsereg összeomlik a németek csapásai alatt — és ez néhány hónapon belül be fog következni —, módunk lesz arra, hogy a Káspi-tengeren keresztül utat törjünk magunknak Perzsiába. Mivel mi leszünk az egyetlen felfegyverzett erő ezen a területen, azt téhetjük majd, ami nekünk jól esik.

Mikor aztán kiderült, hogy Anders tábornok várakozásával ellentétben, a Vörös Hadsereget a német villámháború nem tudta felmorzsolni, a lengyel parancsnok tudatta tisztjeivel, hogy nem szükséges teljesíteniök a lengyel—szovjet katonai megegyezés feltételeit, mely szerint közösen kellett volna harcolniok a németek ellen. — Nincs szükség sietségre — mondta Anders *Borucie-Spiechowicow*-nak, az ötödik lengyel gyalogos hadosztály parancsnokának.

Anders és tisztjei, Berling alezredes szavai szerint, „minden lehetőt megtettek, hogy a hadosztályok kiképzését és felfegyverzését hátráltassák", nehogy a németek ellen fel kelljen venni a harcot. Okuliczky tábornok, a lengyel vezérkari főnök tevékenyen szabotálta a lengyel csapatok felszerelését. Berling erről így számolt be:

Okuliczky szabotálta a Káspi-tenger mellett levő támaszpontok megszervezését. Ezek arra szolgáltak volna, hogy Perzsiából angol fegyvereket és utánpótlást kapjunk. A szovjet hatóságok külön vasútvonalat és tárházakat építettek a Káspi-tenger partjain, de Anders tábornok megakadályozta, hogy akár egyetlen puska, páncélos, vagy akárcsak egy zsákra való utánpótlás is keresztül jöjjön.

Azok a lengyel tisztek és katonák, akik örömmel elfogadták volna a szovjet segítséget, hogy fegyverrel szállhassanak szembe hazájuk német hódítóival, Anders tábornok és Okuliczky reakciós klikkjének terrorja alatt álltak. Névsorokat

állítottak össze a „Szovjetunió barátairól", akiket „Lengyelország árulóiként" kezeltek. Egy speciális nyilvántartó, melyet „B-Irattár"-nak neveztek, magábafoglalta minden „Szovjetunióval rokonszenvező" lengyel nevét és adatait. A lengyel parancsnokság fasiszta és antiszemita propagandát terjesztett. „Nyilt szóbeszéd tárgya volt" — jelentette ki Berling — „a zsidókkal való leszámolás szükségessége és a zsidókat gyakran megverték." A *Dwojka*, Anders hadseregének kémszolgálata, titokban adatokat gyüjtött a szovjet hadiüzemekről, állami birtokokról, vasutakról, hadianyagraktárakról és a Vörös Hadsereg csapatainak helyzetéről.

1942 tavasza volt és Anders oroszországi hadserege még egyetlen egyszer sem került érintkezésbe a német ellenséggel. Ehelyett a lengyel tiszteket és a legénységet fáradhatatlanul tömték tábornokaik szovjetellenes és antiszemita ideológiával. Végül is a lengyel hadparancsnokság kérte, hogy hadseregét angol felügyelet mellett szállítsák át Perzsiába. 1942 augusztusában 75.491 lengyel tiszt és közlegény, valamint 37.756 családtag hagyta el a Szovjetunió területét anélkül, hogy egyetlen egyszer elsütötték volna puskáikat szülőföldjük érdekében.

1944 március 13-án *James Aldridge* ausztráliai író egy cenzurázatlan tudósítást küldött a *New York Times*nek az emigráns lengyel hadsereg vezetőinek Perzsiában tanúsított fasiszta magatartásáról. Aldridge kijelentette, hogy már egy évvel ezelőtt nyilvánosságra kívánta hozni ezeket a lengyel emigránsokra vonatkozó tényeket, de a szövetséges cenzura ezt nem akarta megengedni. Egy szövetséges cenzor ezt mondta Aldridgenek: „Tudom, hogy mindez igaz, de mit csináljak? Ön is tudja, hogy elismerjük a lengyel kormányt." Ime néhány adat Aldridge tudósításából:

> A lengyel tábor osztályokra volt felosztva. Mennél alacsonyabb helyzetben volt valaki, annál rosszabb feltételek között élt a táborban. A zsidókat gettókban különítették el. A tábort fasiszta módszerekkel vezették... A reakciósabb csoportok állandó propagandahadjáratot folytattak Oroszország ellen... Mikor a segélyszervek több mint 300 zsidó gyermeket kiválasztottak, hogy Palesztinába vigyék őket, a lengyel vezetők, akik erősen antiszemita beállítottságúak voltak, nyomást gyakoroltak az iraki hatóságokra, hogy a zsidó gyerekeket ne engedjék keresztülutazni...

Sok amerikaitól hallottam, hogy szeretnék elmondani a lengyelekről az igazságot, de ennek nem igen volt értelme, miután a lengyeleknek befolyásos képviselőik voltak Washingtonban...

Perzsiából a lengyel emigránsok Olaszországba mentek, ahol az angol hadvezetőség vezetése és a Vatikán támogatása mellett rendezték be a menekült lengyel hadsereg főhadiszállását. Anders tábornok, Okuliczky és társaik arra törekedtek, — és ezt nem is igen titkolták —, hogy a lengyel hadsereg a Szovjetunió elleni esetleges támadás esetén, az új Fehér Hadsereg magját képezze.

Mikor 1944 tavaszán a Vörös Hadsereg közeledett a lengyel határhoz, a londoni lengyel emigránsok megsokszorozták szovjetellenes támadásaik erejét. „Mind győzelmünk, mind pedig puszta létünk egyik leglényegesebb feltétele az, hogy Oroszország, ha már nem szenved vereséget, legalábbis legyengülve kerüljön ki a háborúból" — írta a *Penstwo Polski*, a londoni kormány ügynökeitől Lengyelországban terjesztett földalatti lapok egyike. A londoni lengyelek ügynökeik részére küldött titkos utasításai így szóltak: „Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy a német polgári hatóságokkal a lehető legjobb viszonyt tartsuk fenn."

A lengyel menekült kormány fegyveres akcióra készült a Szovjetunió ellen. Az ügynökség, amelynek ezt a támadást végre kellett hajtani az Armia Krajowa vagy „AK" volt, egy lengyelországi földalatti katonai szervezet, amelyet a londoni menekültek szerveztek és ellenőriztek. Az Armia Krajowa (AK) vezetője Bor-Komorowsky tábornok volt.

1944 március elején Okuliczky tábornokot felrendelték Sosnkowsky tábornok, a londoni lengyel emigránsok katonai képviselőjének főhadiszállására. Később Okuliczky tábornok a következő beszámolót adta erről a titkos megbeszélésről:

...Mielőtt Lengyelországba repültem volna, kihallgatáson voltam Sosnkowsky tábornoknál. Közölte velem, hogy a közeljövőben várható a Vörös Hadsereg újabb offenzívája, melynek eredményeképpen a még Lengyelországban tartózkodó németeket megfutamítják. Ebben az esetben, mondotta Sosnkowsky, a Vörös Hadsereg elfoglalná Lengyelországot és nem engedélyezné lengyel, területen, mint a londoni lengyel kormány alá rendelt katonai szervezet, az Armia Krajowa működését.

Sosnkowsky azt ajánlotta, hogy miután már a Vörös Hadsereg kiűzte volt a németeket Lengyelországból, az Armia Krajowa látszólag széledjen szét és létesítsen titkos „pótfőhadiszállás"-t és a Vörös Hadsereg hátában hajtson végre hadműveleteket.
Sosnkowsky kijelentette, hogy ennek a pótfőhadiszállásnak kell majd vezetnie az Armia Krajowa küzdelmét a Vörös Hadsereg ellen.
Sosnkowsky azt kérte, hogy ezeket az utasításokat adjam át Bor-Komorowsky tábornoknak, az Armia Krajowa lengyelországi parancsnokának...

Röviddel ezután Okuliczky tábornok titokzatos körülmények között elrepült a németektől elfoglalt Lengyelországba, ahol hamarosan felvette a kapcsolatot Bor-Komorowsky tábornokkal, akinek átadta Sosnkowsky utasításait. Az Armia Krajowa parancsnoka azt mondotta Okuliczkynek, hogy különleges szervezetet fog felállítani, amelynek a következő feladatok végrehajtása lesz a célja:

1. Fegyverek összegyüjtése földalatti tevékenység számára és a Szovjetunió elleni felkelés előkészítésére.
2. Fegyveres harci alakulatok szervezése, amelyek mindegyikében nem lehet több hatvan embernél.
3. Terrorista „kinyíró" különítmények létesítése az AK ellenségeinek és a szovjet hadvezetőség képviselőinek meggyilkolására.
4. Vasúti szabotőrök kiképzése a szovjet vonalak mögötti szabotázsakciókra.
5. Katonai titkosszolgálat és kémszolgálatok teljesítése a Vörös Hadsereg vonalai mögött.
6. Az AK által már felállított rádióállomások megőrzése és a rádióösszeköttetés fenntartása a londoni AK központi parancsnokságával.
7. Irásbeli (nyomtatott) és szóbeli propagandatevékenység a Szovjetunió ellen.

1944 végén a Vörös Hadsereg elérte a Visztula partját és megállt Varsó előtt, hogy csapatait újjászervezze és friss utánpótlást kaphasson a hosszú nyári offenzíva után. A szovjet hadvezetőség sztratégiája nem az volt, hogy frontális támadással induljon a lengyel főváros ellen, hanem, hogy hirtelen be-

kerítéssel foglalja el és ezzel megóvja a várost és a lakosságot. De a szovjet hadvezetőség tudta nélkül és londoni parancsnak engedelmeskedve, Bor-Komorowsky tábornok Varsóban a lengyel hazafiakat általános felkelésbe vitte bele és közölte velük, hogy a Vörös Hadsereg hamarosan bevonul a városba. A Vörös Hadsereg egyáltalában nem volt felkészülve arra, hogy ebben az időben átkeljen a Visztulán és a német hadvezetőség így rendszeresen bombázhatta és lőhette a felkelő lengyel hazafiaktól megszállt városnegyedeket. Itt közöljük Okuliczky tábornok saját beszámolóját Bor-Komorowsky tábornok szerepéről a varsói lengyel haderő végső megadása körül:

1944 szeptember végén Bor-Komorowsky tábornok az Armia Krajowa parancsnoka megadásra vonatkozó tárgyalásokat folytatott a varsói német csapatok parancsnokával, *von Den-Bach* SS Obergruppenführerrel. Bor-Komorowsky *Boguslawsky* ezredest a főhadiszállás második osztályának (titkosszolgálat) vezetőjét jelölte ki, hogy az Armia Krajowa képviseletében a tárgyalásokat lefolytassa. Boguslawsky a jelenlétemben tett jelentést Bor-Komorowskynak a németek megadási feltételeiről és elmondotta, hogy von Den-Bach szerint a lengyeleknek meg kell szüntetniök a fegyveres harcot a németek ellen, mert Lengyelország és Németország közös ellensége a Szovjetunió. Mikor a megadás napján találkoztam Bor-Komorowskyval, azt mondtam neki, hogy von Den-Bachnak valószínűleg igaza van és ebben Bor-Komorowsky egyetértett velem.

1944 és 1945 téli hónapjaiban és 1945 tavaszán a Vörös Hadsereg hatalmas offenzívája arra irányult, hogy megsemmisítő módon széjjelzúzza a német haderőket a keleti fronton. Ezalatt az Armia Krajowa, Okuliczky tábornok vezetésével, széleskörű terrorista, szabotázs és kémkedési hadjáratot folytatott, valamint fegyveres támadásokat intézett a szovjet hadsereg utóvédjei ellen.

A hadműveleti területeken szabotáltuk a szovjet hadvezetőség rendeleteit, — mondotta később *Sztániszláv Jasiukowicz*, a londoni menekült kormány lengyelországi miniszterelnökhelyettese és Okuliczky egyik bűntársa.

— Sajtónk és rádióállomásaink rágalmazó propagandahadjáratba kezdtek. A lengyel népet az oroszok ellen izgattuk.

Okuliczky AK-különítményei dinamittal robbantották fel

a Vörös Hadsereg csapatait szállító szerelvényeket, szovjet utánpótlási raktárakat pusztítottak el, aláaknázták az utakat, amelyeken orosz csapatoknak kellett elvonulniok és minden lehető módon bomlasztották a szovjet közlekedési vonalakat. Az 1944 szeptember 17-én Okuliczky egyik segédtisztje által kiadott parancs a következőket rendelte el:

„A tevékenységnek mindenre ki kell terjednie — katonai vonatok, teherautók, vasútvonalak felrobbantására, hidak felégetésére, raktárak és falusi szovjetek elpusztítására. Mindez titokban hajtandó végre."

Az egyik AK-különítmény Lubikowsky nevű parancsnoka, aki egy speciális titkos kém- és szabotázsiskolát vezetett, később jelentést tett az ügynökeitől végrehajtott néhány cselekedetről:

„Parancsom végrehajtásáról írásbeli jelentést kaptam Ragnertől, aki közölte velem, hogy 12 szabotázstevékenységet hajtott végre, két vonatot siklatott ki, két hidat robbantott fel és egy vasútvonalat nyolc helyen megrongált."

Az AK-terroristák különleges kiképzésben részesült csoportjai gyilkolták meg és távolították el az útból a Vörös Hadsereg katonáit és a varsói kormány szószólóit. A szovjet hatóságoktól nyilvánosságra hozott nem teljes adatok szerint nyolc hónap alatt az AK-terroristák a Vörös Hadsereg 594 tisztjét és katonáját gyilkolták le és további 294-et sebesítették meg...

Okuliczky tábornok ügynökei egyidejűleg a londoni lengyel parancsnokságtól rádión kapott utasítások értelmében széleskörű titkosszolgálatot fejtettek ki a szovjet vonalak mögött. A londoni lengyel kormány egyik Okuliczky tábornokhoz intézett 1944 november 11. keltezésű, Mo. 7201— 1—777. számú utasítása a következőképpen hangzott:

„Mivel a további lengyelországi fejlemények előrelátásához és kitervezéséhez okvetlenül tudnunk kell, hogy a Szovjetnek keleten milyen katonai szándékai és lehetőségei vannak... a főhadiszállás titkosszolgálatától kapott utasítások értelmében, titkosszolgálatheli jelentéseket kell küldenetek, hogy a hiányzó adatokat pótolhassuk.

Az utasítás a továbbiakban részletes felvilágosításokat kér a szovjet katonai egységekről, utánpótlást szállító vonatokról, erődítményekről, repülőterekről, fegyverzetről és hadiüzemekről.

A Vörös Hadsereg hátában működő illegális rádióhálózat állomásáról hétről hétre rejtjeles titkos jelentéseket küldtek a londoni lengyeleknek. A szovjet katonai titkosszolgálat elfogta és megfejtette a Krakkóból a londoni főparancsnokságnak küldött 621—2. számú rádiógrammot. Ez a jellegzetes üzenet így szólt:

„Március második felében átlagban húsz csapat- és lőszerszállító vonat (tüzérség, amerikai tankok, gyalogság, melynek egyharmada nőkből állt), vonult naponta nyugati irányában... Krakkóban az 1895—1925-ös korosztályok sürgős behívását elrendelő plakátot függesztettek ki. Zmyersky tábornok részvételével 800 keletről hozott tisztet avattak fel...

1945 március 22-én Okuliczky tábornok „Slavborn ezredeshez", az Armia Krajowa nyugati körzetének parancsnokához intézett titkos utasításban foglalta össze londoni feljebbvalóinak végső reményét. Okuliczky különleges utasítása így szólott:

A Szovjetuniónak Németország fölött aratott győzelme, nemcsak Anglia európai érdekeit fenyegeti majd, de egész Európát meg fogja félemlíteni... Az angolok, tekintetbe véve saját európai érdekeiket, kénytelenek lesznek hozzálátni Európa erőinek mozgósításához a Szovjetunió ellen. Világos, hogy nekünk az európai szovjetellenes blokk élvonalában van a helyünk; úgyszintén lehetetlen ezt a blokkot elképzelni egy Anglia ellenőrzése alatt álló Németország részvétele nélkül.

A lengyel emigránsok ilyenforma tervei és reményei kérészéletűek voltak. 1945 elején a szovjet katonai titkosszolgálat megkezdte a szovjet vonalak mögött működő lengyel összeesküvők felgöngyölítését. 1945 nyarán a vezetők már mind hurokra kerültek. Ezek közül tizenhatot, Okuliczky tábornokot beleértve, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Haditörvényszéke elé állították.

A tárgyalás július 18-án kezdődött a moszkvai Szakszerve-

zetek Székházában és három napig tartott. A vallomások világosan feltárták, hogy a lengyel emigránsokat és földalatti szervezeteiket a Szovjetunió iránt érzett gyűlöletük annyira elvakította, hogy jelentős segítséget nyujtottak saját hazájuk náci leigázóinak.

A tárgyalás alatt a következő párbeszéd folyt le *Afanasziev* tábornok, szovjet főügyész és az alacsony, keskenyajkú Okuliczky tábornok, a szovjetellenes földalatti szervezet vezetője között:

Afanasziev: Akadályozta-e az önök működése a Vörös Hadsereg németek elleni hadműveleteit?...
Okuliczky: Akadályozta.
Afanasziev: Kinek vált ez hasznára?
Okuliczky: Természetesen a németeknek vált hasznára.

Afanasziev tábornok vádbeszédében nem kért halálbüntetést a vádlottak egyikére sem, mivel csak „bábok" voltak a londoni lengyel emigránsok kezében és mert, amint mondotta: „a győzelem örömteli napjait ünnepeljük és ezek többé nem veszélyesek a számunkra." A szovjet főügyész hozzáfűzte:

— Ez a tárgyalás azoknak a lengyel reakciósoknak a tevékenységét foglalja össze, akik éveken keresztül küzdöttek a Szovjetunió ellen. Politikájuk Lengyelország német megszállásához vezetett. A Vörös Hadsereg a szabadságért és a függetlenségért küzdött a barbarizmus ellen... A Szovjetunió szövetségesei segítségével sorsdöntő szerepet játszott Németország leverésében. De Okuliczky és társai a Vörös Hadsereget hátba akarták döfni... Ők inkább „egészségügyi záröv"-et akarnak vonni Oroszország körül, mint barátságot vele...

Június 21-én a szovjet haditörvényszék kihirdette az ítéletet. A vádlottak közül hármat felmentettek. Okuliczky tábornok és tizenegy társa bűnössége bebizonyosodott és négy hónaptól tíz évig terjedő börtönbüntetésre ítélték őket.[2]

A tárgyalást követően az Egyesült Államok és Anglia visszavonták elismerésüket a londoni lengyel kormánytól.[3] A varsói kormányt, amelyet a yaltai szerződésnek megfelelően újjászerveztek, mint Lengyelország ideiglenes kormányát forma szerint is elismerték.

JEGYZETEK

1. A londoni lengyel száműzött kormány magát a Pilsudski-rendszer törvényes örökösének tekintette. Ennek a rendszernek hagyományos magatartása a Szovjetunióval szemben folytatott politikán alapult. Ahogy *Raymond Leslie Buell* írta *Lengyelország: Európa kulcsa* című könyvében: „Pilsudski hitt abban, hogy Lengyelországnak nagy területtel kell rendelkeznie. Ez a történelmi okokból könnyebb volt Oroszország, mint Németország terhére megszereznie." A háborúelőtti lengyel diplomácia, az antiszovjet titkosszolgálat volt tisztje, Josef Beck ezredes vezetésével nem náci Németország, hanem a Szovjetunió ellen irányult. A lengyel hadsereget, amelyben a világ összes hadseregei között a legnagyobb százalékarányban volt képviselve a lovasság, az ukrán síkságokon való hadműveletekre szervezték meg. A lengyel ipart a német határon, a lengyel erődítményeket pedig a szovjet határon összpontosították. A militaristák és feudális földbirtokosok uralma alatt lévő Lengyelország, megalakulásától kezdve a szovjetellenes *egészségügyi záróöv* pillére és a szovjet kormány megdöntésére összeesküvő nemzetközi ügynökök találkozóhelye volt. Borisz Szavinkov Oroszországból való menekülése után Lengyelországban ütötte fel a főhadiszállását és Pilsudski közvetlen segítségével egy Szovjetoroszország ellen felhasználandó 30.000 főnyi fehér hadsereget állított fel. A huszas évek végén a Torgprom-összeesküvők megegyezésre jutottak a lengyel hadvezetőséggel abban, hogy Lengyelország lesz egyik főtámaszpontja az általuk tervezett új, Szovjetunió ellen indítandó intervenciós háborúnak. A lengyel titkosszolgálat, beleértve a trockista-bucharinista földalatti szervezetet, bizalmas együttműködést létesített valamennyi szovjetellenes erővel. 1938-ban a müncheni egyezmény félreérthetetlenül napfényre hozta a lengyel uralkodó körök szovjetellenes beállítottságát. Amikor a nácik eljuttatták ultimátumukat Csehszlovákiának és a csehek készen állottak az ellenállásra, a lengyel kormány mozgósította hadseregét és nyíltan olyan módon vonultatta fel, hogy a Szovjetunió semmiképpen se segíthesse a cseheket. Jutalmul Hitler megengedte a lengyeleknek, hogy Csehszlovákia felosztásakor a tescheni területet elvegyék a csehektől. 1939-ben, a Lengyelország ellen intézett náci támadás előestéjén, a lengyel militaristák még mindig nem voltak hajlandók változtatni öngyilkos szovjetellenes politikájukon és visszautasították a Szovjetunióval kötendő katonai egyezmény javaslatát. Nem mentek bele abba, hogy a Vörös Hadsereg náci támadás esetén átlépje a lengyel határokat és szembeszálljon a náci Wehrmachttal. Ez a politika gyászos következményekkel járt és a lengyel kormány csaknem azonnal a náci támadás megindulása után külföldre menekült, magával víve a lengyel arany-

tartalékot. E lengyel kormány képviselői, lengyel száműzött kormányként működve, előbb Franciaországban, majd Angliában továbbfolytatták szovjetellenes intrikáikat, amelyek nemzetüket pusztulásba sodorták. E cselszövéseikben a nemzetközi gazdasági, politikai és vallási körök hatalmas érdekeltségei támogatták őket — mindazok, akik Szovjetoroszországnak a náci Németország fölött aratott győzelmét a saját érdekeiket fenyegető veszélynek tekintették.

2. A vádiratban megnevezett tizenhatodik egyén — Anton Pairak — tárgyalását betegsége miatt elhalasztották. Amikor a szovjet hatóságok a tizenhat lengyelt letartóztatták, Edward R. Stettinius amerikai külügyminiszter és Anthony Eden angol külügyminiszter erőteljesen tiltakoztak és kijelentették, hogy a letartóztattak fontos lengyel „demokratikus vezetők". A tárgyalás lefolytatása után Stettinius és Eden tapintatos hallgatásba burkolództak.

3. A szovjet kormány, két évvel előbb, 1943 április 25-én szigorította meg a diplomáciai kapcsolatokat a lengyel száműzött kormánnyal, mivel a londoni rendszer szovjetellenes összeesküvő tevékenységet folytatott.

A lengyel száműzött kormány megalakulása óta főképpen az angol kormány tartotta el, illetve részesítette erkölcsi és anyagi támogatásban. A varsói rendszer elismerése után, megegyezés jött létre, hogy néhány lengyel emigránsnak felajánlják a brit állampolgárságot és ezek esetleg rendőri beosztást kapnak a brit gyarmatokon. Amikor Anders tábornok és hadsegédei értesülést szereztek arról, hogy a Szövetségesek elismerik a varsói rendszert, nyilatkozatot tettek közzé. Ebben a nyilatkozatban kijelentették, hogy az alattuk szolgáló lengyel emigráns csapatok sohase fogják elfogadni a szövetséges határozatot, hűek maradnak londoni „kormányukhoz" és csak „fegyverrel a kezükben" térnek majd vissza szülőházájukba. Mindennek ellenére, 1945 vége felé, nagyszámú emigráns lengyel katona hagyta ott reakciós vezetői ügyét és a varsói rendszer hívására tömegével tértek vissza Lengyelországba, hogy résztvegyenek az újjáépítésében.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK

A létért folytatott küzdelemben a' népek megtanulják megismerni barátaikat és felismerni ellenségeiket. A második világháború során sok illuzió és hazugság foszlott széjjel.

A háború a világot sok meglepetésben részesítette. A világ először megdöbbent, amikor az ötödik hadoszlopok Európa és Ázsia alvilágából hirtelen felszínre bukkanva, a német és japán hadseregek segítségével sok országban magukhoz ragadták a hatalmat. Az a gyorsaság, amellyel a tengelyhatalmak kezdeti győzelmeiket aratták, elképesztette mindazokat, akik nem tudtak a hosszú évek óta folyó titkos tengelyhatalmi előkészületekről, cselszövésekről, terrorról és összeesküvésről.

De a második világháború legnagyobb meglepetése a Szovjetunió volt. Mintha csak egyik napról a másikra sűrű, megtévesztő köd foszlott volna szét, kibontakozott a szovjet nemzet, a szovjet vezetők, nemzetgazdaság, hadsereg, valódi lényege és jelentősége és Cordell Hull szavaival a szovjetnép „hazafias lendületének époszi jellege".

A második világháború első nagy tanulsága az volt, hogy a Vörös Hadsereg Sztálin tábornagy vezetésével a haladószellemű világ és a demokrácia legszakképzettebb és leghatalmasabb haderejének bizonyult.

1942 február 23-án *Douglas MacArthur*, az Egyesült Államok hadseregének tábornoka, ezt mondotta a Vörös Hadseregről honfitársainak:

— A jelenlegi világhelyzet azt mutatja, hogy a civilizáció reménysége a bátor orosz hadsereg győzelmes zászlóira van írva. Életem folyamán számos háborúban vettem részt

és sok másnak voltam tanúja, valamint nagy részletességgel tanulmányoztam a mult legkiválóbb hadvezéreinek háborúit, de egyiknél sem tapasztaltam ilyen hatásos ellenálló készséget a legsúlyosabb csapásokkal szemben, melyeket egy mindaddig le nem győzött ellenség mért rá. Ezt egy mindent elsöprő ellentámadás követte, amely az ellenséget saját országába hívatott visszaszorítani.

— Ez a hadierőfeszítés méretei és nagyszerűsége miatt a történelem legnagyobb katonai teljesítményének számít.

A második nagy tanulság az volt, hogy a Szovjetunió gazdasági rendszere csodálatraméltóan bevált és képesnek bizonyult arra, hogy példátlanul súlyos feltételek között is fenntartsa tömegtermelését.

Egy 1942-ben tett hivatalos moszkvai látogatás után *William Batt*, az Egyesült Államok Haditermelési Tanácsának alelnöke ezt jelentette:

„Elindulásomkor valami bizonytalan érzés szorongatott: vajjon az oroszok képesek lesznek-e egy totális háborút végigcsinálni? Nagyon gyorsan meggyőződtem arról, hogy az utolsó asszonyig és gyermekig az egész lakosság harcban áll.

Meglehetősen kételkedtem az oroszok technikai felkészültségében. Nagyon eltökélteknek és ügyeseknek találtam őket gyáraik vezetésében és a haditermelésben.

Elindulásomkor nagyon gondterhelt voltam, mert olyan hírek keringtek, hogy az orosz kormány széthúzó és önkényes; nos, ezt a kormányt erősnek, mértékadónak találtam és megállapítottam, hogy a nép hatalmas lelkesedéssel áll mögötte.

Egyszóval feltett kérdéssel indultam el: olyan szövetséges-e Oroszország, akire adni és számítani lehet?... És kérdésemre kategórikusan igenlő választ kaptam."

A harmadik nagy tanulság az volt, hogy a Szovjetunió soknemzetiségű népe a történelemben példa nélkül álló hazafias odaadással, egységesen sorakozott fel kormánya mögé.

Quebeckben, 1943 augusztus 31-én, Winston Churchill miniszterelnök a következőket mondotta a szovjet kormányról és vezetőkről:

— Soha emberekből alakult kormány még nem volt képes túlélni olyan súlyos és kegyetlen csapásokat, mint

amilyeneket Hitler mért az orosz kormányra... Oroszország nemcsak, hogy túlélte ezeket és nemcsak, hogy felgyógyult borzalmas sebeiből, de olyan halálos csapást mért a német hadigépezetre, amilyet a világ semmiféle más hadereje sem mérhetett volna rá.

A negyedik nagy tanulság az volt, hogy a nyugati demokráciák és a Szovjetunió szövetsége a béke új nemzetközi rendjének és valamennyi nép biztonságának valóságon alapuló ígéretét nyujtotta a világnak.

1943 február 11-én a *New York Herald Tribune* egyik vezércikkében ezt állította.

„Csak két lehetőségük van most a demokráciáknak. Az egyik az, hogy együttműködünk Oroszországgal a világ újjáépítésén — aminek sikerére nagyszerű kilátásaink vannak, ha hiszünk saját elveink erejében és ezt az erőt az elvek alkalmazásával be is bizonyítjuk. A másik lehetőség, hogy belekeveredünk az európai reakciós és demokráciaellenes erők intrikáiba, aminek egyedüli eredménye az lenne, hogy a Kremlt elidegenítenénk magunktól."

1943 november 8-án, Newyorkban *Donald Nelson* az Egyesült Államok Haditermelési Tanácsának elnöke ezt jelentette a Szovjetunióban tett látogatásáról:

„Utamról Oroszország jövőjébe vetett nagy hittel tértem vissza és hiszek abban, hogy ez a jövő, magunkat is beleértve, az egész világ számára hasznot rejt magában. Amennyire én látom, ha egyszer megnyertük és magunk mögött hagytuk ezt a háborút, már csak az egymással szemben táplált gyanakvástól kell félnünk.
Ha egyszer az Egyesült Nemzetekkel együttműködve dolgozunk majd azon, hogy megteremtsük a békét és a világon mindenütt felemeljük a népek életszínvonalát, elindulunk azon az úton, amely új életlehetőségeket, felvirágzást és nagyobb emberi megelégedettséget teremt, mint amilyet valaha is ismertünk."

1943 december 1-én a történelmi teheráni konferencián adták meg a választ annak a demokrácia- és szovjetellenes összeesküvésnek, amely a világot huszonöt éven keresztül a titkos

diplomácia, az ellenforradalmi intrikák, a terror, a félelem és gyűlölet szüntelen kavargásában tartotta és amely elkerülhetetlenül a tengelyhatalmak az emberiséget rabszolgasorba dönteni akaró háborújához vezetett.

A föld három leghatalmasabb nemzetének vezetői: Franklin Delano Roosevelt az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Winston Churchill, Nagybritannia miniszterelnöke és a Szovjetunió élén álló Joszif Sztálin tábornagy először ültek össze és a katonai és diplomáciai konferenciák egész sorozata után kiadták a háromhatalmi nyilatkozatot.

A teheráni nyilatkozat biztosított afelől, hogy a nácizmust a három nagy szövetséges egyesült erejével ki fogják irtani. De még ezzel is jelentőségteljesebb volt az, hogy a nyilatkozat a háborúsujtotta világ előtt megnyitotta a tartós béke és a nemzetek közötti barátság új korszakának távlatát:

„Teljesen felismerjük azt a ránk és az összes nemzetekre háruló súlyos felelősséget, hogy olyan békét kell alkotnunk, amely a világ néptömegei zömének akaratát fogja megvalósítani és hosszú időkre száműzi a háború csapásait és borzalmait.
Diplomáciai tanácsadóinkkal együtt felmértük a jövő problémáit. Keresni fogjuk valamennyi olyan kis és nagy nemzet együttműködését és tevékeny részvételét, amelynek népei szívükben és szellemükben el vannak határozva az önkényuralom, a rabszolgaság, az elnyomás és a türelmetlenség megszüntetésére. Ha úgy határoznának, hogy belépnek a demokratikus nemzetek világcsaládjába, mi örömmel üdvözöljük őket."

A teheráni egyezményt 1945 februárjában a döntő fontosságú krími határozatok követték. Roosevelt, Churchill és Sztálin a három államférfi, ismét összejött — ekkor Yaltában, a Krimi-félszigeten — és megállapodtak a náci Németország legyőzésére irányuló együttes politikában és a német vezérkar teljes kiküszöbölésében. A yaltai tárgyalások már az eljövendő békekorszakot is felölelték és lefektették az Egyesült Nemzetek korszakalkotó sanfranciskói konferenciájának alapjait, amelyen ugyanezen év áprilisában a világbiztonság okmányát kihirdették. Ez okmány a három legnagyobb hatalom szövetségében gyökerezett.

A sanfranciskói konferencia előestéjén, 1945 április 12-én a

Szovjetunió elvesztette nagy barátját, akiben az egész világ egy nagy demokrata vezetőt gyászolt: Franklin Delano Roosevelt elnök meghalt. De a munka, amelyet elkezdett, folytatódott. Harry S. Truman elnök, azonnal hivatalba lépése után, kinyilvánította, hogy az Egyesült Nemzetek többi tagjával együtt a győzelmes befejezésig viszi a tengelyhatalmi támadókkal szemben vívott háborút és hogy Nagybritanniával és a Szovjetunióval szilárd szövetségben, megvalósítja Roosevelt tartós békére irányuló háborútáni programját.

1945 május 8-án elkövetkezett az utolsó fejezet: a német hadvezetőség képviselői, az amerikai, angol és szovjet tábornokok jelenlétében, a rommá lőtt Berlinben aláírták a náci Wehrmacht feltételnélküli megadásáról szóló okmányt. Az európai háború befejeződött. Winston Churchill Sztálin tábornagyhoz küldött üzenetében ezt írta: „Az eljövendő nemzedékek ugyanolyan fenntartás nélkül ismerik majd el a Vörös Hadsereggel szembeni tartozásukat, mint ahogy elismerjük mi, akik a büszke teljesítmény tanúi lehettünk."

A történelem folyamán sohasem dúlt még oly heves háború, mint a náci Németország és a Szovjetunió között. 1418 napig, 47 hónapig, 4 évig példátlan méretű és hevességű csaták folytak a keleti arcvonal hatalmas kiterjedésű csataterén. Ez a háború 1945 május 2-án ért véget, amikor a Vörös Hadsereg páncélos csapatai megostromolták és elfoglalták a náci erődítmény szívét — Berlint. A Vörös Hadsereg egy névtelen katonája kitűzte a Reichstag felett a vörös lobogót. A szabadság zászlói Európában mindenütt fennen lobogtak.[1]

Mégis az Egyesült Nemzetek szervezetének megteremtése után is, annak ellenére, hogy ez a szervezet a tengelyhatalmi államok ellen egyesült népek háborútáni egységének és a fasizmus teljes megsemmisítésének a szellemében alakult, mégis a szovjetellenes propaganda és ármánykodás hirtelen ismét felélénkült és a békét alapjaiban veszélyezteti. Miként az első világháború után, Európa népei most is demokratikus céljaik megvalósítását követelik; az elnyomott gyarmati népek ismét nemzeti szabadságukért küzdenek; és a nemzetközi reakció és imperializmus erői újra egyesültek, hogy továbbra is megőrizzék tőkés érdekeltségeiket és ezzel meghiúsítsák a népek törekvéseit. És ismét felhangzik a „bolsevista Oroszország" ellen irányuló háborúra szólító ellenforradalmi kiáltás, szoros összefüggésben a világdemokrácia ellen vívott harccal.

Alig hat hónappal a második világháború után Winston

Churchill ismét a szovjetellenes keresztes hadjárat fő szószólójává vált. Miután tory pártját Angliában megsemmisítő vereség érte és miután szembe kellett néznie a gyarmati világot kezében tartó angol imperializmus egyre növekvő válságával, Churchill ismét felfedezte a „bolsevista veszedelmet." 1946 március 5-én a Missouri állambeli Fultoban az amerikai néphez intézett, széleskörűen reklámozott beszédében szovjetellenes szövetséget prédikált Anglia és az Egyesült Államok között, az orosz kommunizmusnak „a keresztény civilizáció ellen irányuló egyre növekvő kihívása és veszélye" ellen.

Amerikában és Angliában ismét megkezdődött a szovjetellenes propagandahadjárat. A harmadik világháborútól való félelem kerítette hatalmába a világ népeit.

Claude Pepper floridai szenátor 1946 március 20-án az Egyesült Államok szenátusa előtt beszédet mondott. Ebben a beszédében, erőteljes szavakkal hívta fel a világ figyelmét egy ujabb háború komor veszélyére. A Szovjetuniónak különleges okai vannak arra, hogy ne kívánja a háborút. Pepper szenátor a többi között ezeket mondta:

— Azáltal, hogy az atombombát, a melegvizű tengerekhez vezető kijáratot megtagadják tőle, azáltal, hogy nem folytathat az általánosan elfogadott udvariassági formák között gazdasági tárgyalásokat, továbbá, mert úgy véli, hogy bölcseleti elgondolásait a kartellek urai, reakciósok és oroszfalók által irányított nemzetek soha el nem fogadhatják — Oroszország sok mindentől fél...

Oroszország tudja mi a háború. Innen van az, hogy félelme nem képzelődés. Ez a félelem aggodalomból és szenvedésből táplálkozik. Ez a félelem tönkretett területeinek füstölgő, elpusztított romjaiból kel életre, annak a 15,000.000 férfinak, asszonynak és gyermeknek emlékéből, akiket a háborúban elvesztett — ötvenszer annyit, mint amennyit mi vesztettünk —, abból a 25,000.000 emberből, akiket a háború éhesen és fedél nélkül hagyott, mindazokból, akik éhesen, szegényesen öltözve, nyomoruságos körülmények között indultak harcba, hogy leverjék azt az ellenséget, amely barbármódra és leírhatatlan vad kegyetlenséggel özönlötte el földjét és támadta meg lakosságát...

Oroszország félelmét még a mult emlékei is súlyosbítják. Emlékszik még 1919 nyarára, mikor 14 nemzet hadseregei — köztük Anglia, Franciaország, Kína, az Egyesült Államok,

Németország és Japán — keltek harcra az új Szovjetunió ellen és támadták meg a szovjetországot...
Oroszország emlékszik még a vörös-üldözésekre, a rendszeres és nyilt összeesküvésre, amelyet a világ legnagyobb kapitalista államai szerveztek ellene és amely továbbfolytatódott azután, hogy az idegen haderőket visszavonták, vagy kiűzték a Szovjetunióból. Emlékszik még arra az időre, mikor mindenki félt tőle és gyűlölte, de senki el nem ismerte.
Emlékszik még, miképpen ültették a hatalomba Hitlert ellene és miképpen tagadták meg tőle a meghívást Münchenbe, ahol ténylegesen bizonyossá vált, hogy Hitler meg fogja támadni.
Emlékszik még a német-japán-olasz összeesküvésre, mely az antikomintern-egyezmény szemforgató ürügye alatt Oroszország elpusztítására törekedett és arra, hogy egyetlen erős és hatalmas állam se tiltakozzon a javasolt támadás ellen...

Pepper szenátor hangsúlyozta a Churchilltől indítványozott Oroszországellenes élű angol-amerikai szövetség veszélyeit:

— Az Egyesült Nemzetek Szervezete elpusztul, ha a Három Nagy közül kettő az Egyesült Nemzetek köpönyege alatt újabb „egészségügyi záröv"-et alkot a Három Nagy harmadik tagja körül...
Mi hát a kiút a félelemnek ebből a válságából? Hogyan védhetjük meg az Egyesült Nemzetek Szervezetét és a békét?
Megkockáztatom annak a felvetését, hogy az egyetlen járható utat Franklin Delano Roosevelt elgondolása jelölte ki a számunkra, azé az államférfié, aki sokkal inkább részes az Egyesült Nemzetek Szervezetének létrejöttében, mint bárki más. Helyre kell állítani Anglia, Oroszország és az Egyesült Államok egységét és e hatalmak részéről olyan új szellemi és lelki magatartásnak kell mutatkoznia, hogy a béke és a bőség felé haladhassunk.

Amikor ez a könyv nyomdába került, a szerzők meglátogatták azt a férfiút, akinek történetével ez a könyv elkezdődik: Raymond Robins ezredest. Néhány évvel ezelőtt Raymond Robins ezredes visszavonult a közélettől, hogy Chinesgut Hillben, Floridában nyugodtan élhessen 2000 holdas birtokán, melyet végrendeletében azzal hagyott az Egyesült Államok kormá-

nyára, hogy ott az őstermészet menedékre találjon és mezőgazdasági kísérleti állomást létesítsenek. Robins ezredes megőrizte „önálló gondolkodásmódját", szenvedélyes érdeklődését a kisemberek jóléte iránt, türelmetlenségét az előítéletekkel, a mohósággal szemben és figyelmes érdeklődését azon nemzet iránt, amelynek születésénél a forradalom örvényében maga is jelen volt.

Robins ezredes ezt mondja:

— Életemnek legnagyszerűbb órája volt az, amikor az orosz munkások és parasztok szemében felvillanni láttam annak a reménynek a fényét, hogy most felszabadulnak az évszázados önkény és elnyomás alól s feleltek Lenin és a szovjetforradalom más vezetőinek felhívására.

A Szovjetunió mindig nemzetközi békét akart. Lenin tudta, hogy nagy belső építési programját a háború csak akadályozná, ha ugyan nem söpörné el. Az orosz nép mindig békét akart. Egy hatalmas és gazdag földterület termelése és kiaknázása, népének nevelése, a lakosság minden gondolatát, energiáját és reményét igénybe veszi. Nemzetközünk legnagyobb külügyminisztere, Maxim Litvinov népbiztos, mindaddig okosan és állhatatosan harcolt a kollektív biztonságért, amíg az angolok és franciák Hitler és Mussolini irányában mutatott egyezkedő „kiengesztelés" politikája a kollektív biztonságot lehetetlenné nem tette.

A Szovjetunió nem zsákmányol ki gyarmatokat és nem is vágyódik arra, hogy kizsákmányoljon. A Szovjetunió nem dolgozik külkereskedelmi kartellekkel és nem kíván senkit kihasználni. Sztálin politikája megszüntette a Szovjetunió területén a faji, vallási, nemzeti és osztályellentéteket. A szovjetnépeknek ez az egysége és harmóniája a nemzetközi béke útját világítja meg.

JEGYZETEK

1. A Távolkeleten továbbfolyt az angol-amerikai háború a tengely harmadik partnere, a császári Japán ellen Szovjetoroszország itt is megmutatta, hogy milyen erőkifejtésre képes és hogy mennyire érdekazonosságot vállal a demokrácia ügyével.

Miközben a Szovjetunió a náci Wehrmachttal küzdött, nyugaton a Távolkeleti Vörös Hadsereg mindvégig hatalmas japán

hadsereget tartott lekötve. Ez a japán hadsereg, a jelentések szerint, 500.000, a Tokió rendelkezésére álló legjobb gépesített csapatokból állott és a mandzsuriai határon sorakozott fel. 1945 augusztus 9-én a Szovjetunió csatlakozott a Japán elleni háborúhoz és így teljesítette a yaltai konferencián, 1945 januárjában vállalt igéretét, mely szerint a náci Németország legyőzése után eltelt 90 napon belül résztvesz a távolkeleti háborúban. A szovjet hadüzenet és a két japán ipari központra ledobott amerikai atombomba következtében a japán kormány kapitulált és békéért esedezett. Szeptember 2-án Japán elismerte vereségét és aláírta a feltételnélküli megadást követelő okmányt. A második világháború keleten és nyugaton egyaránt befejeződött.

BIBLIOGRÁFIA

E könyv előkészületei során a szerzők jelentős anyagot merítettek az Egyesült Államok külügyminisztériumának hivatalos irattárából, a különböző kongresszusi bizottságok hivatalos jegyzőkönyveiből és jelentéseiből, az angol kormány által kiadott hivatalos dokumentumokból, a szovjet kormánynak a forradalom óta Szovjetoroszországban lezajlott hazaárulási, kémkedési és szabotázs-perek jegyzőkönyveiről kiadott szószerinti jelentéseiből.

Sokat merítettünk a könyvben szereplő vezető személyiségek emlékirataiból is. A könyvben előforduló valamennyi párbeszéd ezekből az emlékiratokból, valamint a hivatalos feljegyzésekből és más kútforrásokból való.

A *New York Times* tárgymutatója, a *The Reader's Guide to Periodical Literature* (az időszaki irodalom tárgymutatója) és az *International Index to Periodicals* (a bel- és külföldi időszaki lapok tárgymutatója) felbecsülhetetlen értékű kútforrásoknak bizonyultak.

Mindenekelőtt azonban köszönetünket szeretnénk kifejezni a Harper and Brothers kiadónak, amiért lehetővé tette, hogy részletes idézeteket közölhessünk Sidney Reilly *Angol kémfejedelem* című könyvéből, amelyet Reilly felesége állított össze és adott ki.

Ugyancsak hálánkat fejezzük ki Cedric Belfrage-nek, amiért a könyv megírásának kezdetén a kutató- és szerkesztői munkában közreműködött.

A következőkben közöljük főbb kútforrásaink jegyzékét. Ez korántsem foglalja magába a teljes bibliográfiát és csupán arra szolgál, hogy megemlékezzünk azokról a forrásmunkákról, amelyeket különösképpen hasznosaknak és bizonyos esetekben nélkülözhetetleneknek találtunk.

I. ÉS II. RÉSZ

A Raymond Robins küldetéséről szóló elbeszélés főanyagát magának Robinsnak 1919-ben az Overmann-bizottság előtt tett vallomásából merítettük, azoknak a feljegyzéseknek alapján, ame-

lyek a *Német és bolsevik propaganda. A 65-ik kongresszus szenátusi igazságügyi albizottságának jelentése és jegyzőkönyve, III. kötet,* (Washington 1919) és William Hard *Raymond Robins története* (Harper and Brothers, New York, 1920) című könyvében találhatók meg. A Robins és főnöke William Boyce Thompson ezredes, valamint Alexandr Kerenszkij, Alfred Knox vezérőrnagy és Lenin közötti párbeszédek Robins jelentése alapján íródtak. Robinsnak a szenátus albizottsága előtt tett vallomása az egyik leggazdagabb, legátfogóbb és legélénkebb jelentés a bolsevik forradalomról és megérdemli a figyelmét mindazoknak, akik ezzel a korszakkal behatóbban foglalkoznak. E kor történelmi hátterére vonatkozólag a szerzők számos forrásból merítettek, többek között: *Az Egyesült Államok külpolitikai kapcsolataira vonatkozó okmányok, 1918. (Oroszország),* I—III. kötet (Washington, 1931); John Reed: *Tíz nap, amely megreszkettette a világot* (Boni & Liveright, Inc., New York, 1919.); *A Szovjetunió Kommunista Pártjának története* a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságászerkesztésében (International Publishers, New York, 1939.); Albert Rhys Williams: *A Szovjetek* (Harcourt, Brace and Company, New York, 1937); James Bunyan and H. H. Fisher *A bolsevik forradalom, 1917—1918* (Stanford University, California, 1933); *Vladimir I. Lenin.* Politikai életrajz, a Marx-Engels-Lenin Intézet kiadása (International Publishers, New York, 1943); *Lenin V. I. Uljanov* (Ogiz, State Publishing House of Political Literature, 1939), meglepő dokumentumok és fényképek rendkívül érdekes gyűjteménye; Frederick L. Schumann: *Az amerikai politika Oroszország felé 1917-től máig* (International Publishers, 1938.). A forradalomról írott összes beszámolók közül 27 év távlatából is John Reed *Tíz nap, amely megreszkettette a világot* című műve maradt a legizgalmasabb és legtanulságosabb olvasmány. Nem nehéz megérteni, miért mondotta maga Lenin is, hogy „a legnagyobb érdeklődéssel és soha nem lankadó figyelemmel olvasta" ezt a klasszikus riportázst. A *David Francis* követnek az ellenforradalmi erőkkel folytatott titkos tárgyalásaira vonatkozó és azokkal a különböző szovjetellenes cselszövésekkel kapcsolatos tényeket, amelyekben ő is részes volt, az amerikai külügyminisztériumnak küldött bizalmas jelentéseiből merítettük, amelyeket később *Az Egyesült Államok külpolitikai kapcsolataira vonatkozó okmányok. 1918 (Oroszország)* címen ki is adtak. Ezenkívül Francis önéletrajzára, az *Oroszország az amerikai követség ablakából.* 1916 áprilisától 1918 novemberéig, (Charles Scribner's Sons, New York, 1931.) is támaszkodtunk. Ennek az időszaknak cselszövéseit leíró más források magukbafoglalják Sir Samuel Hoare *A negyedik pecsét* (W. Heinemann Ltd., London, 1930) Alexander F. Kerenszkij *A katasztrófa és a szabadság keresztrefeszítése* (John Day, New York, 1934) és Boris Viktorovics Szavinkov *Egy terrorista*

emlékiratai című könyvét (A. G. Boni, New York, 1931). Ez a három könyv érdekes képet fest a forradalom idején a szovjetek ellen küzdő erők különböző elemeiről. A bresztlitovszki béke körül felmerült viszályokról alapos felvilágosítást nyujt — bő anyaggal Trockij és a Baloldali Ellenzék akkori tevékenységére — John Wheeler-Bennett *Az elfelejtett béke. Bresztlitovszk, 1918 március* című könyve (Morrow, New York, 1939). Bruce Lockhart saját maga írta meg küldetését és tapasztalatait Oroszországban a forradalom alatt, *Anglia szolgálatában* című művében (Garden City Publishing Company, New York, 1933). Forrásértékű anyagot találhatunk Jacques Sadoul kapitány *Az orosz szocialista köztársaság* (People's Russian Information Bureau, London, 1918.) című könyvében. A hírhedt úgynevezett „Sisson-okmányok", amelyek azt voltak hivatva bebizonyítani, hogy a bolsevik forradalom egy olyan összeesküvés, amelyet a legfőbb német hadvezetőség és bizonyos német bankok irányítanak, *A német-bolsevik összeesküvés* címen először az Egyesült Államokban kerültek nyilvánosságra, (U. S. Public Information Committee, Washington, Government Printing Office, 1918). Leon Trockij beszámolóját bresztlitovszki tárgyalásairól és a forradalom idejében tanusított magatartásának polémikus önigazolását megtalálhatjuk Trockij *Az orosz forradalom története* című művében, amelyet Max Eastman fordított le angolra (Simon and Schuster, New York 1932).

III. RÉSZ

Ennek a résznek főanyaga Sidney George Reilly kapitánynak, az angol titkosszolgálat ügynökének pályafutásával és viselt dolgaival foglalkozik. Az anyagot ehhez legfőképpen Reilly személyes beszámolójából vettük, amely *Angol kémfejedelem* címmel jelent meg, felesége összeállításában. (Harper and Brothers, New York, 1933.) A brit kémfejedelem beszámolója szovjetkormány-ellenes működéséről, noha az angol filléres rémregények hajmeresztő stílusában van megírva, a maga műfajában a legteljesebb nyomtatásban megjelent feljegyzés. Reilly pályafutására és egyénisége vonatkozó kiegészítő anyag található Winifred Ludecke *A kémkedés titkai* (J. B. Lipincott Company, New York 1929.) címen megjelent könyvében, továbbá Richard Wilmer Rowan *Terror napjainkban* (Longman's, Green and Company, New York, 1941.) és R. H. Bruce Lockhart *Anglia szolgálatában* (Garden City Publishing Company, Inc. New York, 1933.) című munkákban; azonkívül Reilly barátjának és munkatársának, George Hill-nek *Kémkedj az országban. A brit titkosszolgálat I. K. 8. jelzésű kémjének kalandjai* (Cassel & Company, Ltd., London 1932) és a *Rettegett óra* (Cassel & Company, Ltd., London, 1936.) címen a

brit titkosszolgálatnak a Szovjetunióban kifejtett működéséről írt műveiben. A párbeszédeket, ha a szövegben más forrás nincs megjelölve, Reilly könyvéből idézzük.

IV. RÉSZ

Az Egyesült Államok szibériai hadjáratának leírásához az alapanyagot William S. Graves tábornok *Amerikai kaland Szibériában* című munkája szolgáltatta. Semilyen más könyv nem ad ilyen élethű képet a Szovjetoroszország elleni intervenciós háborúról. Különösen érdekes Newton D. Baker-nek, a volt hadügyminiszternek Graves könyvéhez írt előszava.

Graves-nek a szibériai hadjáratról írt beszámolóját kiegészítő anyag található a következő művekben: *Az Egyesült Államok külpolitikai kapcsolataira vonatkozó okmányok*, 1918 (Oroszország); David Francis: *Oroszország az amerikai követség ablakából 1916 áprilisától 1918 novemberéig; Lansing-féle iratok, 1914-től 1920-ig*, I—II. kötet és George Stuart: *Az oroszországi fehér haderők* (The Macmillan Company, New York, 1933.).

V. RÉSZ

A versaillesi békeszerződés idején uralkodó európai és amerikai közhangulatról figyelemreméltó anyagot szolgáltatnak az egykorú folyóiratok és napilapok. A szerzők elsősorban a *New York Times*, a *Nation*, a *New Republic* és a *Literary Digest* cikkeit vették figyelembe. Különösen érdekes Walter Lipmann-nak és Charles Merznek a *New Republic* 1920 augusztus 4-i számához írt melléklete: *Az újsághírek vizsgálata*. Más hasznos források: George Seldes: *A világ képe 1918 és 1935 között*; (Blue Ribbon Books, Inc., New York, 1936); Roger Burlingham és Alden Stevens könyve: *Győzelem béke nélkül* (Harcourt, Brace & Company New York, 1944.); *A Bullitt misszió Oroszországban* (B. W. Huebsch, New York: 1919.). Érdekfeszítő leírást ad a versaillesi békekonferencia idejében a Szövetségesek között szövődő intrikákról Herbert O'Yardley könyve: *Az amerikai fekete szoba*, (Blue Ribbon Books, Inc., New York, 1931.); Angliában *Az amerikai titkosszolgálat* címen jelent meg, (Faber and Faber, Limited, 1931.). A párizsi békekonferenciára vonatkozó anyag legnagyobb részét *Az Egyesült Államok külpolitikai kapcsolataira vonatkozó okmányok: Az ezerkilenczáztizenkilences párizsi békekonferencia* (III. és IV. kötet) című művekből merítették a szerzők. Churchill szerepéről érdekes anyag található René Kraus népszerű életrajzában, melynek címe *Winston Churchill* (J. B. Lipincott Company, New York, 1940.).

VI. RÉSZ

Ebben a fejezetben a Szovjetoroszország elleni intervenciós háborúra vonatkozó anyag van összegyűjtve. Ehhez főleg a következő művek szolgáltak forrásként: William Payton Coates és Z. C. Coates, *Fegyveres beavatkozás Oroszországban 1918-tól 1922-ig.* (Victor Gollancz, Ltd., London, 1935.); George Stewart: *Az oroszországi fehér haderők;* Sergej N. Kournakov kapitány: *Oroszország katonai ereje* (International Publishers, New York, 1942.); *A polgárháború története a Szovjetunióban,* kiadták Gorkij, Molotov, Vorosilov és mások (Lawrence and Wishart, Ltd., London, 1937.); V. Parvenov: *Intervenció Szibériában* (Workers Library Publishers, New York, 1937.); *A Szovjetunió Kommunista Pártjának története* (International Publishers, New York, 1939.); Winston S. Churchill: *Világválság: utójáték.* (Doubleday, Page and Company, New York, 1922.); *Az Egyesült Államok külpolitikai kapcsolataira vonatkozó okmányok, 1918. (Oroszország),* I., II. és III. kötet. Az erre a korszakra vonatkozó, személyes élményen alapuló beszámolók közül különösen figyelembe vették a szerzők az alábbi könyveket: Ralph Albertson: *Harc háború nélkül, az északoroszországi katonai beavatkozás története* (Harcourt, Brace and Howe, New York, 1920.); John C. Cudahy: *Archangelsk, egy szemtanú beszámolója az Oroszország elleni amerikai háborúról* (S. C. McClure Company, Chicago, 1924.); és Sir Paul Dukes: *Vörös hajnal* (Doubleday, Page and Company, New York, 1922.); David Francis: *Oroszország az amerikai követség ablakából 1916 áprilisától 1918 novemberéig* című könyve nagyon érdekes leírást tartalmaz Archangelskről az intervenciós háború első napjai idején. Ugyanerről a korszakról szól Francis tanúvallomása, amelyet a német és bolsevik propaganda tanulmányozásával megbízott szenátusi albizottság előtt tett 1919-ben. William S. Graves: *Amerikai kaland Szibériában 1918—1920-ig* című könyve szintén nélkülözhetetlen forrása az amerikai beavatkozásra vonatkozó adatoknak. A keletoroszországi Fehér Gárdisták ellenforradalmi hadseregének jellegét és hadviselési módját hatásosan örökíti meg Vladimir Pozner könyve: *A véreskezű báró. Roman von Ungern Sternberg báró története* (Random House, New York, 1936.).

VII. RÉSZ

Herbert Hoover cári Oroszországbeli tőkeérdekeltségeire vonatkozó részleteket, valamint adatokat arról a szovjetellenes működésről, amelyet mint az európai élelmiszersegélyezés intézője fejtett ki, nagyrészt három életrajzból merítették e könyv szerzői. Ezek John Knox: *A nagy tévedés* (D. C. National Foundation

Press, Inc., Washington, 1930.); Walter Liggett: *Herbert Hoover felemelkedése* (H. U. Fly Company, New York, 1932.); és John Hamill: *Herbert Hoover különös pályafutása két zászló alatt* (William Faro, Inc., New York, 1931.). A cári Oroszországban befektetett idegen tőkére vonatkozóan általános adatokat Cecil L'Estrange Malone ezredes erre a kérdésre vonatkozó képviselőházi beszéde szolgáltat, amelyet a Szovjetorosz Kormány Iroda New York Cityben kiadott hivatalos lapja a *Szovjetoroszország* 1920 november 13-i számában közöl. Ugyanerre a kérdésre vonatkozó további adatok találhatók Malone ezredes: *Az orosz köztársaság* (Harcourt, Brace and Howe, New York, 1920.) című munkájában.

VIII. RÉSZ

Ennek a fejezetnek az első részéhez alcímül szolgáló kifejezés „Utójáték" Winston Churchill-től származik. A háború utáni korszak bizonytalanságát, nyugtalanságát és félelemérzetét bizonyító anyagot George Seldes, újságkivágások és egykorú értékelések alapján összeállított kitűnő könyvéből, — melynek címe: *A világ képe 1918 és 1935 között* (Blue Ribbon Books, Inc., New York, 1935.) — merítették a szerzők. Hivatkoznak egykorú újságokra és folyóiratokra is. A brit külügyminisztérium leleplező memorandumát, melyből a szerzők ebben a fejezetben idéznek, először John L. Balderstone újságíró és drámaíró hozta nyilvánosságra; részletesebb ismertetést közöl róla Seldes könyve. A megvert fehér hadsereg tömeges menekülésének kevéssé ismert és megdöbbentő történetéről bőséges anyagot tartalmaz George Stuart könyve: *Az oroszországi fehér haderők* (The Macmillan Company, New York, 1933.). További adatokat szolgáltatnak egyes résztvevő személyek, például Wrangel, Denikin, Krasznov emlékiratai. A „Torgprom" alapításának, jellegének és összetételének hiánytalan leírása található *Kártevők az ítélőszék előtt. Jegyzőkönyv az Iparpárt tárgyalásáról, melyet 1930 novemberében és decemberében tartottak Moszkvában* (Workers Liberary Publishers, New York, 1931.) című műben. Konrad Heiden könyve: *A Führer* (Houghton Mifflin Company, Boston, 1944.) igen érdekes és beható képet ad a náci ideológia kezdeti fejlődéséről, Alfred Rosenberg szerepéről és fehérorosz összeköttetéseiről. Sokat köszönhetnek a szerzők Konrad Heiden másik könyvének — *A nemzeti szocializmus története* (Alfred A. Knopf, New York, 1935.) — is és az Egyesült Államok külügyminisztériuma által kiadott *Nemzeti Szocializmus* című okmánynak (Government Printing Office, Washington, 1943.). Max Hoffmann tábornok szerepét a fehérorosz és német imperialisták összeesküvéseiben, amelyek meg-

előzték és elősegítették a nácizmus diadalát, ragyogóan megrajzolta Ernst Henri: *Hitler Oroszország ura?* (Simon és Schuster, New York 1936), című művében. A szerzők tanulmányozták Henri másik művét is: *Elmulasztott lehetőségek háborúja* (International Publishers, New York, 1925.), továbbá *Háborús naplók és iratok* című kiadványt (M. Lecker, London, 1929.) és a brit követnek, Lord D'Abernon-nak híres diplomáciai naplójegyzeteit: *Egy követ naplója, Versaillestől Rapallóig, 1920—1922* (Doubleday, Doran and Company, New York, 1929.). A fehérorosz emigráció együttműködéséről a korai nácizmussal értékes kiegészítő anyaggal szolgál: *A barna hálózat* (Knight Publications, Inc., New York, 1936.) című kiadvány.

IX. RÉSZ

Sidney Reilly kapitány és feleségének működéséről szóló anyagot, valamint az idézett beszélgetéseket és leveleket a kapitány feleségének emlékirataiból vettük. Ezek az emlékiratok képezik *Az angol kémfejedelem* (lásd a III. részhez szóló jegyzeteket) című könyv második kötetét. Mrs. Reilly emlékiratai tartalmazzák annak a szovjetellenes összeesküvésnek a leírását, amelybe ő maga is belesodródott házasságkötése után és beszámolója szerint résztvett még férje halála után is. Borisz Szavinkov egyéniségének és pályafutásának leírása saját művéből származik, melynek címe: *Egy terrorista emlékiratai* (A. C. Boni, New York, 1931.); további adatokkal szolgál Borisz Nikolajevszkij: *Asev, a kém* (Doubleday, Doran and Company, New York, 1934.) és Winston Churchill élénk és őszinte életrajzi vázlata, melyet *Nagy kortársak* (G. P. Putnam's Sons, New York, 1937.) című kötetében rajzolt Szavinkovról. Somerset Maugham benyomásai Borisz Szavinkovról megtalálhatók *A legkülönösebb ember, akit valaha ismertem* című cikkében, amely a *Red Book* című folyóirat 1944 októberi számában jelent meg. Fomicsovnak Szavinkov segítőtársának a leírása a lengyel kémszolgálat által pénzelt és felfegyverzett szovjetellenes szervezet terrorista sejtjeiről megtalálható abban a levélben, melyet 1924 szeptember 17-én írt az *Izvesztijá*-hoz és amely megjelent a Nemzetközi Hírszolgálat 1924 október 2-i kiadásában (Angol kiadvány, 4. kötet, 70. szám, Bécs).

A titkos háborúról, amelyet ebben az időben a nemzetközi olajérdekeltségek folytattak a szovjet kormány ellen, teljes és alapos felvilágosítást ad Glyn Roberts könyve: *A világ leghatalmasabb embere* (Covici-Friede, New York, 1938.). Roberts ebben a könyvében, mely Sir Henry Deterding életrajza, behatóan tanulmányozza Deterding szovjetellenes keresztes hadjáratát és nyomon követi Deterding befolyását a brit politika olyan hírhedt

szovjetellenes incidenseiben, mint amilyen az Arcos-támadás és a Zinovjev-levél voltak. Az olajérdekeltségek magatartásáról a Szovjetunióval szemben további adatok találhatók Francis Delaisi könyvében: *Az olaj befolyása a politikára* (Labour Publishing Company, London 1922.) és R. Page Arnot: *Olaj a politikában* (Labour Publishing Company, London, 1924.). Számtalan idevonatkozó adat lelhető a londoni Times, Morning Post, Daily Mail és a New York Times riportjaiban, melyek a genuai és hágai gazdasági konferenciák tárgyalásairól 1922 és 1924 között jelentek meg. Az olajérdekeltségek intrikáiról, ebben az időszakban, jól informált leírást ad George Hill: *A rettegett óra* (Cassel and Company, Ltd., London, 1936.) című könyve. A kaukázusi Noi Jordania-felkelésről részletes beszámoló, sőt idézetek az összeesküvők közötti titkos hírekből, melyeket a szovjet hatóságok elfogtak, találhatók. *A Nemzetközi Hírszolgálat* 1924 október 9-i kiadásában (4. kötet, 72. szám), *A Nemzetközi Hírszolgálat* 1924 szeptember 11-i kiadása (4. kötet, 65. szám) érdekes riportot közöl Borisz Szavinkov tárgyalásáról és közli szenzációs vallomását, melyet a törvényszék előtt tett.

X. RÉSZ

Sidney Reilly kapitány szovjetellenes működéséről az Egyesült Államokban és utolsó titkos oroszországi küldetéséről szóló adatok *Angol kémfejedelem, Sidney Reilly elbeszélése önmagáról, felesége összeállításában és kiadásában* című könyvben találhatók. Henry Ford a huszas évek elején elkövetett antiszemita és demokráciaellenes működésére vonatkozó adatok Norman Hapgood szenzációs cikksorozatából származnak, amelyek a *Heart's International* 1922 június—novemberi számaiban jelentek meg *Benfentes történet Henry Ford zsidómániájáról* címen.

Henry Ford lapjának, a *Dearborn Independent*-nek kötetei telisteli vannak demokrácia és zsidóellenes uszításokkal. Az 1920-as évek csalszövéseiről, amelyekbe Borisz Braszol is bele volt bonyolódva, szintén Norman Hapgoodnak a *Hearst's International*-ban közölt cikkei szolgáltatnak adatokat. Braszol saját könyvei mutatják meg legjobban, hogy milyen volt az a demokráciaellenes és antiszemita propaganda, amit az Egyesült Államokban kifejtett, például *A világ válaszúton* (Small, Maynard and Company, Boston, 1921) című könyve, Konrad Heiden könyve: *A Führer* (Lexington Press, New York, 1944.) érdekes részleteket tartalmaz Braszol által az Egyesült Államokban terjesztett *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei* eredetére és történetére vonatkozólag.

XI. ÉS XII. RÉSZ

Az európai és ázsiai diplomácia atmoszférájára ebben a korszakban fényt vet R. Palme Dutt *Világpolitika* (Random House, New York, 1936.) és F. L. Schuman: *Nemzetközi politika* (Harmadik kiadás, McGraw-Hill, New York, 1941.) című munkája. A Tanaka-iratokat újra kinyomtatták *A leleplezett japán imperializmus: a titkos Tanaka-okirat* (International Publishers, New York, 1942.) című pamfletben. Glyn Roberts életrajza Sir Henry Deterdingről számtalan leleplezést közöl arról a heves szovjetellenes cselszövésről, melyben ebben az időben Deterding, Hoffmann és társaik résztvettek. Az 1928-ban Párizsban megtartott összejövetelről szóló beszámoló, amelyen Professor Ramzin is részt vett és amelyen Denisov bejelentette, hogy a francia vezérkar haditervet készített a Szovjet megtámadására, professzor Ramzinnak és másoknak a Szovjet Tanácsköztársaság Legfelsőbb Bíróságának katonai tanácsa előtt tett vallomásaiból van véve. A vallomások hiteles jegyzőkönyvei bennefoglaltatnak a *Kártevők az ítélőszék előtt. Jegyzőkönyv az Iparpárt tárgyalásáról, melyet 1930 novemberében és decemberében tartottak Moszkvában* (Workers Library Publishers, New York, 1931.) című kiadványban. Ez a jegyzőkönyv magábanfoglalja a Szovjet elleni támadás tervét és vallomásokat azokról a tárgyalásokról, amelyeket Ramzin és mások folytattak francia, angol és német politikai és gazdasági vezetőkkel. A titokzatos Cservonec-tárgyalással Glyn Roberts foglalkozik Deterdingről szóló életrajzában. További források a *New York Times* riportjai az 1927-es pörről és Ernst Henri: *Hitler Oroszország ura?* (Simon and Schuster, New York, 1936.) című könyve.

XIII. ÉS XIV. RÉSZ

Az Iparpárt összeesküvőinek 1930. telén lefolytatott tárgyalására vonatkozó adatokat egyidejű újságbeszámolókból és a *Kártevők az ítélőszék előtt. Jegyzőkönyv az Iparpárt tárgyalásáról, melyet 1930 novemberében és decemberében tartottak Moszkvában* (Workers Library Publishers, New York, 1931.) címen kiadott tárgyalási jegyzőkönyvből merítették. Az 1931. évi mensevik pör tanúvallomásai meg vannak örökítve *A mensevikek pöre* (Workers Library Publishers, New York, 1931.) című kiadványban. Emigrációban levő orosz mensevikek és a második internacionálában helyet foglaló barátaiknak egykorú nyilatkozatait foglalja össze egy pamflet: *A moszkvai pör és a Munkás és Szocialista Internacionálé* (The Labour Party, London, 1931.). Ez a pamflet magában foglalja Raphael Abramovics *Moszkvai utazásom* című cikkét, amelyben a tárgyalások során ellene elhangzott vádak egy

részét cáfolja, de elismeri egy titkos mensevik összeesküvő csoport létezését a Szovjetunióban. A Vickers mérnökök 1933 áprilisában megtartott tárgyalásáról szószerinti jegyzőkönyvet közöl: *A Vickers mérnökök pöre: szószerinti hivatalos jegyzőkönyv a moszkvai legfelsőbb bíróság rendkívüli ülésének lefolyásáról, Moszkva 1933 április 12—19,* I—III. kötet (State Law Publishing House, Moszkva, 1933.). Az angol követ Sir Esmond Ovey és a szovjet külügyminiszter, Maxim Litvinov között a Vickers mérnökök elfogatása és pöre tárgyában folytatott tárgyalásról nagyon érdekes és őszinte beszámolót tartalmaz az 1933 április 16-án a szovjet kormány kiadásában. Moszkvában megjelent *Vörös könyv.* Allan Monkhouse elmondja elfogatásának és pörének a történetét *Moszkva 1911—1933* című könyvében (Little, Brown and Company, Boston, 1934.). A Vickers művek mérnökeinek pörével kapcsolatos angol sajtómegnyilvánulásoknak rövid, de átfogó képét adja Maurice Dobb könyve: *A sajtó és a moszkvai tárgyalás* (Friends of the Sovjet Union, London, 1933.). Hitler hatalomrajutásának történetét elsősorban Konrad Heiden: *A nemzeti szocializmus története* (Alfred A. Knopf, New York, 1935.) című művéből merítették a szerzők. További adatokat Hitler Adolf könyvéből vettek, amelyet kiadott és jegyzetekkel ellátott Raoul de Roussy de Sales (Reynal and Hitchcock, New York, 1941.). Hitler *Mein Kampf*-ja lehető legjobb példája annak, hogy a fasiszta ellenforradalom hogyan használta fel propagandaeszköznek a „bolsevista veszedelem" jelszavát. Hasznos forrásmunkáknak bizonyultak a közvetlenül a Harmadik Birodalom keletkezése utáni időkre vonatkozólag a következő könyvek: *Roosevelt külpolitikája 1933—41.* (William Funk, Inc., New York, 1942.); Frederick L. Schuman: *Európa az előestén* (Alfred A. Knopf, New York, 1939.); *A barna hálózat* (New York, Knight Publications, 1936.); és Ernst Henri két megdöbbentő és profetikus könyve, *Hitler Európa ura* (Simon and Schuster, New York, 1934.) és *Hitler Oroszország ura?* (Simon and Schuster, New York, 1936.).

XV. ÉS XVI. RÉSZ

Trockij pályafutásának kezdetéről szóló adatok önéletrajzában: *Életem* (Charles Scribner's Sons, New York, 1931.) és fiatalkori politikai munkáiban találhatók meg. Bruce Lockhart: *Anglia szolgálatában* című könyvében és Raymond Robins az Overman bizottság előtt 1919-ben tett vallomásában Trockijról szerzett közvetlen benyomásaikról számolnak be. Lenin véleménye Trockijról kiderül *Válogatott művei*-ből (International Publishers New York), továbbá életrajzából: *Vladimir I. Lenin, Politikai életrajz, a Marx-Engels-Lenin Intézet munkája* (International

Publishers, New York, 1943.). A legjobb angol nyelven megjelent szovjet beszámoló a bolsevik párt fejlődéséről és Trockij Lenin és Sztálin ellen folytatott küzdelmének jelentőségéről N. Popov munkája: *A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának vázlatos története* két kötetben (A szovjetunióbeli idegen munkások szövetkezeti kiadó társasága, Moszkva-Leningrád, 1934.). Egy későbbi szovjet történelmi mű, amely magában foglalja a moszkvai pörök alkalmával nyilvánosságra került újabb anyagot: *A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története, kiadta a Szovjetunió Kommunista Pártja központi bizottságának kiküldött bizottsága* (International Publishers, New York, 1939.). Trockij forradalom előtti és utáni politikai pályafutására vonatkozóan igen érdekes anyag található a különböző hivatalos személyek, például Sztálin, Krupszkaja, Zinovjev és Kámenyev beszédeit tartalmazó: *A trockizmus tévedései* (Centropress, London, 1925.) című gyűjteményben. Isaac F. Morcosson *Mozgalmas évek* (Dodd, Mead and Company, New York, 1938.) című könyve eleven leírást ad egy 1924-ben Moszkvában Trockijjal folytatott beszélgetésről, azonkívül más Trockijra vonatkozó anyagot is tartalmaz. Winston Churchill éles rajza Trockijról, mely *Nagy kortársak* című művében jelent meg, egyebek között már csak azért is érdekes, mert fényt vet az ő álláspontjára Trockijjal kapcsolatban. Arra a korszakra vonatkozó további történelmi anyag, amelyben a kommunista párton belüli trockista frakciós küzdelem folyt, Sir Bernard Pares: *Oroszország* (Pinguin Books, New York, 1943.) című könyvében található. A trockista frakció politikai programjáról elfogulatlan értékelést ad Sidney és Beatrice Webb *Az új civilizáció: szovjetkommunizmus?* (Charles Scribner's Sons, New York, 1937.) című művének második kötete. (Ugyanennek a könyvnek egy későbbi kiadásában a szerzők kihagyták a címben levő kérdőjelet.) Trockij titkos intrikáiról, melyeket a szovjet kormány ellen folytatott még Lenin életében, majd halála után, érdekes anyagot szolgáltat Trockijnak egy kevéssé ismert írása. Ezt a füzetet Párizsban írta, 1938-ban fia halála alkalmából: *Fiam, barátom, harcostársam: Leon Szedov* (Young People's Socialist League — Fourth International, — New York, 1938.). Ez a füzet tartalmaz adatokat az apának és fiának Alma-Ata-i tartózkodásáról, leírja továbbá a trockista futárok földalatti szervezetét, amely Szedov irányítása alatt állt. Egykorú újságokban számtalan cikk található Trockij konstantinápolyi és prinkipói emigrációs életéről. A három legérdekesebb cikk: S. Saenger: Trockijjal Konstantinápolyban *Living Age* 1929 júliusi szám, Emil Ludwig: Trockij az emigrációban *Living Age* 1930 februári száma és John Gunther: Trockij Elba szigetén *Harper's Magazin* 1932 áprilisi száma. Trockij politikai pályafutásáról és frakciójának egy szovjetellenes összeesküvéssé való fejlődéséről *A szovjet politika és bírálói* (Vic-

tor Gollancz, Ltd., London, 1939.) címen J. R. Campbell írt egy okiratokkal alátámasztott tanulmányt. A trockisták és jobboldali összeesküvők tárgyalásaira és ezeknek idegen államok titkos szolgálataival fenntartott kapcsolataira vonatkozó minden anyag — idézetek, párbeszédek, események, — ha a szövegben a forrásmű nincs külön megnevezve, a három moszkvai pör hivatalos jegyzőkönyveiből van véve. A három pör tárgyalása a legfelsőbb bíróság katonai tanácsa előtt folyt le 1936 augusztusában, 1937 januárjában és 1938 márciusában. Például Kresztinszkijnek Seeckt tábornokkal, vagy Rakovszkijnak az angol titkos szolgálattal az 1920-as években folytatott tárgyalásairól szóló részleteket Kresztinszkijnek és Rakovszkijnak a Szovjetunió legfelsőbb bíróságának katonai tanácsa előtt 1938-ban tett vallomásából merítették. Hasonlóképpen Szedov, Pjatákov, Sesztov, Szmirnov, stb. találkozásai és a köztük Berlinben lefolyt tárgyalások Szmirnov 1936-ban, Pjatákov, Sesztov és a többi vádlott 1937-ben tett vallomása alapján vannak megírva. Trockijnak és fiának, Szedovnak a nyilatkozatai ebben és a következő fejezetekben saját összeesküvő társaik vallomásaiból vett idézetek. A tárgyalásokról szóló jegyzőkönyvek három kötetbe vannak foglalva: *Jegyzőkönyv a Trockista-Zinovjevista Terrorista Központ ügyének tárgyalásáról, 1936 augusztus 19—24-ig* (A Szovjetunió igazságügyi népbiztosságának kiadása, Moszkva, 1936.); *Szószerinti jegyzőkönyv a szovjetellenes Trockista Központ ügyének tárgyalásáról, 1937 január 23—30-ig.* (A Szovjetunió igazságügyi népbiztosságának kiadása, Moszkva, 1937.); *Szószerinti jegyzőkönyv a szovjetellenes Jobboldaliak és Trockisták blokkjának tárgyalásáról,* 1938 március 2—13-ig (A Szovjetunió igazságügyi népbiztosságának kiadása, Moszkva, 1938.). Ezek a kötetek forrásul szolgálnak a szovjetellenes cselszövés alapanyagához, különösen Trockij Szovjetunióból való emigrálása és Hitler németországi hatalomrajutása közti időszakra vonatkozólag. A hivatalos, nyilvános jegyzőkönyvek, melyek több mint 1500 oldalnyi részletes vallomást foglalnak magukban, nemcsak izgalmas olvasmányt nyujtanak, hanem a legátfogóbb összefoglalást adják, amely valaha készült egy egykorú titkos, államellenes összeesküvésről. Továbbá ezek a jegyzőkönyvek hozzák először a maga egészében nyilvánosságra a tengely-államok ötödik hadoszlopának belső működését. Felbecsülhetetlen értékű forrásmunkául szolgálnak a világtörténelemnek ahhoz a korszakához, amelyben a tengely ötödik hadoszlopa oly fontos szerepet játszott.

XVII.—XX. RÉSZ

A Hitler uralomrajutását közvetlenül követő nácifasiszta terror és az ötödik hadoszlop európai arányú megszervezésére vo-

natkozó anyag a következő könyvekből meríthető: *A barna hálózat;* Ernst Henri: *Hitler Európa ura* és *Hitler Oroszország ura?;* Konrad Heiden: *A nemzeti szocializmus története.* Forrásul szolgálhat továbbá számtalan idevonatkozó újságriport és folyóiratok cikkei. Egy kitűnő beszámoló a tengelyhatalmak előkészületeiről, hogy „belső támadás" útján győzzenek, található Elwyn F. Jones könyvében: *A győzelemért folytatott küzdelem* (Victor Gollancz, Ltd., London, 1938.). A szovjetunióbeli trockisták és jobboldali összeesküvők működését megvilágító anyag alapvető része ezekben a fejezetekben is, mint az előzőekben, a moszkvai tárgyalások hivatalos jegyzőkönyveiből van véve, melyeket a Szovjetunió legfelsőbb bíróságának katonai tanácsa előtt folytattak le 1936 augusztusában, 1937 januárjában és 1938 márciusában. A Szovjetunióban ebben az időben szervezett földalatti összeesküvésekről és szabotázsról közvetlen tapasztalaton alapuló beszámolók találhatók Walter Duranty riportjaiban a *New York Timesban,* azonkívül Joseph E. Barnes riportjaiban a *New York Herald Tribune* hasábjain és más egykorú újságcikkekben. A moszkvai perekről szemtanuktól származó beszámolók találhatók a *New York Times*-ben, a *New York Herald Tribune*-ban, a *Manchester Guardian*-ban és más amerikai s angol lapokban és folyóiratokban. A *Soviet Russia Today* (A mai Szovjetoroszország) című lap hasábjai számtalan, a három tárgyaláson szerzett közvetlen benyomást és politikai jelentőségükre vonatkozó fejtegetést tartalmaznak. Walter Duranty könyve: *A Kreml és a nép* (Reynal and Hitchcock, New York, 1941.) feleleveníti az ő személyes élményeit, amelyeket, mint amerikai újságíró szerzett a moszkvai tárgyalásokon. Ugyanesak közvetlen benyomások alapján íródott D. N. Pritt *A moszkvai tárgyaláson* (Soviet Russia Today, New York, 1937.) című könyve és ugyanennek a szerzőnek más munkái. John Gunther könyve: *Európa igazi képe,* átdolgozott kiadás, (Harper and Brothers, New York, 1938.) szintén tartalmaz összefoglalást és kiértékelést a tárgyalásokról. A kollektív biztonság ellen az 1930-as években folytatott nemzetközi diplomáciai intrikákra vonatkozóan merítettek Genevieve Tabouis asszony: *Cassandrának neveznek* (Charles Scribner's Sons, New York, 1942.) és Bella Fromm: *Vér és lakomák, napló a berlini társasági életről* (Harper and Brothers, New York, 1942.) című művekből. Mindkét könyv érdekes adatokat tartalmaz Tuhacsevszkij kapcsolatairól külföldi diplomatákkal és katonai személyekkel. Nélkülözhetetlen forrásmunka Joseph E. Davies könyve: *Moszkvai jelentés* (Simon and Schuster, New York, 1941.). Ez az egyedülálló könyv az Egyesült Államok oroszországi követének személyes tapasztalataira és az Egyesült Államok külügyminisztériumának küldött hivatalos értesítésekre van alapozva.

A hatás, melyet az 1936-os és 1937-es perek Trockijra gyakoroltak, kiderül egy pamfletjéből, amely *Az életemet teszem kockára, Trockij beszéde a newyorki Hippodromban tartott gyűlésen* (Pioneer Publishers, New York, 1937.) címen jelent meg. Még részletesebben világítja meg ezt a kérdést a Leo Trockij védelmére alakult Bizottság által Mexikóban rendezett kihallgatások jegyzőkönyve: *Leo Trockij ügye* (Harper and Brothers, 1937.). A pörökre vonatkozó trockista szempontú anyag található továbbá Max Schachtman könyvében: *Ami a moszkvai pörök mögött van* (Pioneer Publishers, New York, 1936.). Max Eastman, William Henry Chamberlain, Eugene Lyons és más szovjetellenes írók egykorú amerikai folyóiratokban írt cikkeikben csak megismétlik, kiki a saját egyéni stílusában, Trockij alapvető érveit és propagandaanyagát. Trockij életéről a mexikói emigrációban szintén az egykorú folyóiratok szolgáltatnak adatokat. A trockista propagandára, amelyet Amerikában terjesztettek, jellemző példák *A negyedik internacionálé* és *Militant* című kiadványok. A szerepről, amelyet a spanyolországi fasiszta lázadás idején a trockisták játszottak, adatokkal alátámasztott leírás található George Soria könyvében: *A trockizmus Franco szolgálatában. Dokumentumokkal alátámasztott jegyzőkönyv a POUM spanyolországi árulásáról* (International Publishers, New York, 1938.). A trockisták szerepéről Kínában Agnes Smedley könyvei szolgáltatnak adatokat: *Vérző Kína*, (A Szovjetunió idegen munkásainak szövetkezeti kiadó társasága, Moszkva-Leningrad, 1934.) és *Kína harci dala* (Szikra kiadás, Budapest, s. a.). Idevág Anna Louise Strong könyve is: *Az emberiség egyötöde, Kína harcol a szabadságért* (Modern Age Books, New York, 1938.). Sztálin híres beszámolója, melyet a Szovjetunió Kommunista Pártja központi bizottságának plénuma előtt tartott és amely *Mastering Bolshevism* (Workers Library Publishers, New York, 1937.) címen jelent meg, részletesen foglalkozik az oroszországi trockisták jellegével és tevékenységével és a IV. Internacionálé szerepével Norvégiában, Franciaországban, Németországban s az USA-ban. Trockij tárgyalásaira, amelyeket a Dies Bizottsággal folytatott A. R. Ogden könyve: *A Dies Bizottság* (The Catholic University of America Press, Washington, 1943.) vet világot. A New York Times egykorú számai részletes riportokban számolnak be Trockij megöletéséről és a „Jackson" ügyről. A trockista álláspontot, amely úgy állítja be a gyilkosságot, mint „Sztálin bosszújának a megnyilvánulását" bemutatják Goldmann könyve: *Leo Trockij megöletése* továbbá a *Militant* címen megjelenő trockista lap egykorú cikkei és B. Kuehn cikke: *Trockij gyilkosának tárgyalása* (1943 április.) (Pioneer Publ. New York, 1941).

XXII. RÉSZ

Az 1931 és 1941 közötti időszakról általános áttekintést ad, de Szovjetoroszországot aránytalanul kevéssé érinti az Egyesült Államok külügyminisztériumának hivatalos kiadványa: *Béke és Háború, az Egyesült Államok külpolitikája*, (Department of State, Washington, 1943.). Felbecsülhetetlen forrásmunkái ennek a lappangó háborúban és folytonos intrikákban eltelt korszaknak Frederick L. Schuman könyve: *Európa az előestén* (Alfred A. Knopf, New York, 1939.) és *Éjszaka Európában* (Alfred A. Knopf, New York, 1941.). Erre az időszakra vonatkozó további adatok a következő művekben találhatók: John Gunther: *Európa igaz képe*, átdolgozott kiadás (Harper and Brothers, New York, 1938.); F. Elwyn Jones *Támadás belülről, a támadás modern módszere* (Pinguin Books, London, Ltd. 1939.); Joseph E. Davies: *Moszkvai jelentés* (Simon and Schuster, New York, 1941.); *Dodd követ naplója* (Harcourt, Bruce and Company, New York, 1941.); R. Palme Dutt: *Világpolitika* és különösen a New York Times egykorú évfolyamai. E korszakra vonatkozó történelmi jelentőségű írás Sztálin: *A Szovjetunió Kommunista Pártja tizennyolcadik kongresszusának tett jelentés a központi bizottság munkájáról, 1939 március 10.* (International Publishers, New York, 1939.). Gregory Meiskin: *A balti rejtély* (L. B. Fischer, New York, 1943.) címen értékes könyvet írt a balti államoknak a Szovjethez való viszonyáról. A Vörös Hadsereg bevonulásáról a Balti államokba, a Balkánra és Finnországba, bőven található általános anyag a *Soviet Russia Today* (A mai Szovjetoroszország) című folyóirat köteteiben. A számtalan könyv közül, amely Franciaország elestével foglalkozik, a szerzők Pierre Cot művét: *Az árulás diadala* (Ziff-Davis Publishing Company, Chicago—New York, 1944.) és Pertinax könyvét: *Franciaország sírásói* (Doubleday, Doran and Company, New York, 1944.) használták forrásmunkának. E korszakra vonatkozó anyagnak nélkülözhetetlen forrásai továbbá a New York Times és más egykorú lapok kötetei.

XXIII. RÉSZ

Kitűnő összefoglalást ad arról a hatásról, amelyet az amerikai sajtóban náci-Németország oroszországi inváziója 1941 júniusában az amerikai sajtóban kiváltott, George Seldes könyve: *Ime a tények. Kalauz a rádió és sajtópropaganda hamisításainak útvesztőjében* (In Fact, Inc., New York, 1942.). Ötödik hadosztálybeliek és orosz emigránsok által kifejtett szovjetellenes aknamunkára vonatkozó anyag az ő saját írásaikból meríthető. Felforgató elemek és ügynökségek bolsevsitaellenes profasiszta működésére

vonatkozó adatokat közöl Michael Sayers és Albert E. Kahn könyve: *Szabotázs: Titkos háború Amerika ellen* (Harper and Brothers, New York, 1942.); John Roy Carlson: *Zárt ajtók mögött* (E. P. Dutton & Company, New York, 1943.); továbbá a *The Hour* hírszolgálati közlöny számai 1939 áprilisától 1943 májusáig. A nácik által ihletett kommunistaellenes propagandának egyik legérdekesebb példája: *Kommunizmus Németországban, Az igazság a kommunista összeesküvésről a nemzeti forradalom előestéjén* (Europa House, Berlin, 1933.). A bevezetőül szolgáló ajánlást több amerikai, köztük Hamilton Fish képviselő is aláírták. Végtelen sok könyvet, napilapot, folyóiratot lehetne még felsorolni, mint szovjetellenes propagandát tartalmazó forrást. A megszámlálhatatlan pro-náci és szovjetellenes publikációnak, amely Hitler németországi hatalomrajutása után az Egyesült Államokban megjelent, jellemző példája a Német-Amerikai Szövetség hivatalos kiadványa: *Deutscher Weckruf und Beobachter;* Charles E. Coughlin atya műve: *Szociális igazság;* William Dudley Pelley: *Felszabadító;* Gerald Winrod: *Kédelmező;* Court Asher: *X-sugár* és E. J. Garner: *Nyilvánosság.* Hamilton Fish és George Viereck német kém kapcsolatára érdekes fényt vet George Hill-nek, Fish titkárának a vallomása, amelyet 1942-ben Viereck tárgyalásán a washingtoni bíróság előtt tett. Erről a tárgyalásról részletes riport-sorozatot írt Dillard Stokes a *Washington Post*-ban. William E. Dodd Amerika németországi követe Paul Scheffer német propaganda ügynökről való véleményét elmondja naplójában, amelyet *Dodd követ naplója* címen William E. Dodd Jr. és Martha Dodd rendeztek sajtó alá (Harcourt, Brace and Company, New York, 1941.). Scheffer szovjetellenes propaganda tevékenységéről hűséges bizonyítékot szolgáltatnak a *Living Age, Foreign Affers, Forthnightly Review* és más hasonló folyóiratokban megjelent cikkek. Az amerikaellenes cselekedetek kivizsgálására alakult Martin Dies bizottság kiadott jegyzőkönyvei mérhetetlen mennyiségű szovjetellenes propagandát tartalmaznak. A szovjetellenes propaganda fontos példái még Martin Dies: *A trójai ló Amerikában* (Dodd, Mead and Company, New York, 1940.) és Jan Valtin: *Ki a sötétből* (Alliance Book Corporation, New York, 1941.). George Seldes: *Boszorkányüldözés* (Modern Age, New York, 1940.) című munkájában érdekes analízisét adja a reakciós célokra felhasznált kommunistaellenes propagandának. Az America First (Először Amerika) Bizottság által terjesztett szovjetellenes propagandát bőségesen illusztrálják az „Először Amerika" Kutató Irodájának értesítője és a Bizottság kiadásában megjelenő *Herald* és *Scribner's commentator*, továbbá a Bizottság által rendezett összejöveteleken az America First Bizottság szónokai, Hamilton Fish képviselő, Gerald P. Nye szenátor és Burton K. Wheeler szenátor által mondott beszédek, melyeket a New York Times és

más lapok egész terjedelmükben közöltek. Arról a tevékenységről, amelyet Charles A. Lindbergh az egyezkedési politika érdekében Nagy-Britanniában és Közép-Európában kifejtett, különlegesen érdekes beszámolót közöl a *Week* angol hírközlöny és Bella Fromm könyve: *Vér és Lakomák.* A *Chicago Tribune*, a *New York Daily News*, a *Washington Times-Herald* és a *Hearst* sajtó különlegesen bőséges tárházát szolgáltatják a Szovjetunió ellenes propagandaanyagnak. Ehhez a bizonyos körhöz tartozik a Dodd követ naplójában közölt információ William C. Bullitt szovjetellenes érzelmeiről.

XXIV. RÉSZ

Az emigrációs lengyel kormány 16 ügynökének szovjetellenes összeesküvését bizonyító anyag található a vádiratban, amelyet a szovjet kormány az 1945 júniusában Moszkvában megtartandó tárgyalásra készített. A vádirat szövege megjelent angol fordításban: *A 16 lengyel ügye* (The National Council of American-Soviet Friendship, Inc., New York, 1945.) címen. Az összeesküvésre vonatkozó további adatok, melyek a tárgyaláson tett vallomásokban kerültek napvilágra, megtalálhatók azokban a távirati tudósításokban, amelyeket az amerikai újságírók a moszkvai tárgyalásról a *New York Times*-nek, *New York Herald Tribune*-nek és a *PM*-nek küldtek. Az oroszországi lengyel emigránsoknak az összeesküvést megelőző szovjetellenes intrikáiról összefoglaló beszámolót tartalmaz az a hosszabb nyilatkozat, amelyet Visinszkij helyettes külügyi népbiztos 1943 május 18-án bocsátott az angol és amerikai sajtó rendelkezésére. A lengyelországi hátteret jól megvilágítja Raymond Leslie Buell könyve: *Lengyelország: Európa kulcsa* (Adolf A. Knopf, New York, 1939.).

XXV. RÉSZ

A Szovjet ügyeire vonatkozó anyagnak a náci-Németország elleni háború idején hasznos forrása az a kiváló *Information Bulletin*, amely a washingtoni szovjet követség kiadásában jelent meg hetenként háromszor. Egész sereg könyv jelent meg amerikai újságírók tollából, akik, mint Henry C. Cassidy, Larry Lesueur, Maurice Hindus, Leland Stowe, Quentin Reynolds, Richard Lauterbach, Edgar Snow és Ralph Parker a háború alatt kint jártak a Szovjetunióban és onnan személyes tapasztalataikat hozták vissza. Maurice Hindus távirati tudósításai a *New York Herald Tribune*-ben és Ralph Parker tudósításai a *PM*-ben különösen élénk képet adnak a szovjetlakosság szenvedéseiről a háború éveiben és arról, hogy mit várnak a jövőben a szövetségesekkel való

együttműködéstől. Wendell Willkie könyve: *Oszthatatlan világ* (Simon and Schuster, New York, 1943.) egy nagy amerikai egyéniség nyilatkozata azokról az ideálokról, amelyek a Teheráni Proklamációban foglaltatnak. Hasonlóképpen nyilatkozik Walter Lippmann az amerikai külpolitikáról írott tanulmányában: *Az Egyesült Államok külpolitikája: A köztársaság pajzsa* (Little, Brown and Company, Boston, and Atlantic Monthly Press, 1943.).

TARTALOMJEGYZÉK

A kiadó előszava — — — — — — — — — — — 5
Előszó az amerikai kiadáshoz. Írta C. Pepper szenátor 7

ELSŐ KÖNYV: FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM

I. rész. A szovjet hatalom keletkezése — — — — — 9
II. rész. Áll a harc — — — — — — — — — — — 28
III. rész. A kémek fejedelme — — — — — — — — — 40
IV. rész. A szibériai kaland — — — — — — — — — 58
V. rész. Béke és háború — — — — — — — — — — 70
VI. rész. Az intervenciós háború — — — — — — — 86
VII. rész. Számadás — — — — — — — — — — — 108

MÁSODIK KÖNYV: AZ „EGÉSZSÉGÜGYI ZÁRÓV" TITKAI

VIII. rész. A fehér keresztes hadjárat — — — — — 117
IX. rész. Egy terrorista furcsa karrierje — — — — — 130
X. rész. A finn határ felé — — — — — — — — — 148
XI. rész. Nyitány harci dobokkal — — — — — — — 161
XII. rész. Milliomosok és szabotőrök — — — — — — 166
XIII. rész. Három per — — — — — — — — — — 177
XIV. rész. Egy korszak leáldozása — — — — — — — 186

HARMADIK KÖNYV: AZ OROSZORSZÁGI „ÖTÖDIK HADOSZLOP"

XV. rész. Az árulás útja — — — — — — — — — — 190
XVI. rész. Az ötödik hadoszlop keletkezése — — — — 217
XVII. rész. Árulás és terror — — — — — — — — 241
XVIII. rész. Gyilkosság a Kremlben — — — — — — 262
XIX. rész. Döntő napok — — — — — — — — — — 277
XX. rész. A gombolyag göngyölődik — — — — — — 300
XXI. rész. Gyilkosság Mexikóban — — — — — — — 323

NEGYEDIK KÖNYV: MÜNCHENTŐL SANFRANCISKÓIG

XXII. rész. A második világháború — — — — — — — 333
XXIII. rész. Az amerikai „antikomintern" — — — — — 352
XXIV. rész. A tizenhat lengyel vádlott ügye — — — — 393
XXV. rész. Az Egyesült Nemzetek — — — — — — — 405
Bibliográfia — — — — — — — — — — — — — 414